МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
DROHOBYCH IVAN FRANKO STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY
YOUNG SCIENTISTS COUNCIL

ISSN 2308-4855 (Print)
ISSN 2308-4863 (Online)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК

HUMANITIES SCIENCE CURRENT ISSUES

ВИПУСК 104
ISSUE 104

Видавничий дім
«Гельветика»
2026

Рекомендовано до друку Редакційною колегією журналу
«Актуальні питання гуманітарних наук»
(протокол № 10 від 12.10.2026 р.)

Актуальні питання гуманітарних наук: / [редактори-упорядники М. Галів, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. – Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2026. – Вип. 104. – 288 с.

Видання розраховане на тих, хто цікавиться питаннями розвитку педагогіки вищої школи, а також філології, мистецтвознавства, історії.

Редакційна колегія:

Галів М.Д. – головний редактор, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри історії України та правознавства (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Бермес І.Л.** – доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри музично-теоретичних дисциплін та інструментальної підготовки (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Блашків О.** – кандидат філологічних наук, адьюнкт (Інститут мовознавства та літературознавства, Університет в Сєдльцах, Польща); **Волтінґ Моніка** – доктор габілітований, професор, професор (Інститут германської філології, Вроцлавський університет, Польща); **Волтінґ Штефан** – доктор габілітований, професор, професор (Інститут прикладної лінгвістики, кафедри міжкультурної комунікації та лудологічних студій, Університет імені Адама Міцкевича в Познані, Польща); **Душний А.І.** – кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри музично-теоретичних дисциплін та інструментальної підготовки (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Заєць В.М.** – кандидат мистецтвознавства, доцент, заступник декана факультету народних інструментів (Національна музична академія України імені П.І. Чайковського); **Зимомря І.М.** – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу (Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет»); **Іванишин П.В.** – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури та теорії літератури (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Ільницький В.І.** – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України та правознавства (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Корсак Р.В.** – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри туристичної інфраструктури та готельно-ресторанного господарства (Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет»); **Ситник О.М.** – доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії та археології (Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Україна).

Збірник індексується в міжнародній базі даних Index Copernicus International.

На підставі наказу Міністерства освіти і науки України № 928 від 11.06.2026 р. (додаток 15) журнал внесений до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») у межах кластеру «Гуманітарні науки та мистецтво»: В9 – Історія та археологія, В5 – Музичне мистецтво, В11 – Філологія (за спеціалізаціями).

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1190 від 11.04.2024 року. Ідентифікатор медіа R30-04753.

Суб'єкт у сфері друкованих медіа: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (вул. І. Франка, 24, м. Дрогобич, Львівська обл., 82100, e-mail: dspu@dspu.edu.ua, тел. (03-24) 41-04-74)

Усі електронні версії статей збірника оприлюднюються на офіційному сайті видання
www.aphn-journal.in.ua

Редакційна колегія не обов'язково поділяє позицію, висловлену авторами у статтях, та не несе відповідальності за достовірність наведених даних та посилань.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Мови розповсюдження: українська, англійська, польська, німецька, французька, болгарська, румунська.

Засновник – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
співзасновники Ільницький В.І., Душний А.І., Зимомря І.М.

© Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2026
© Галів М.Д., Душний А.І., Ільницький В.І., Зимомря І.М., 2026

Recommended for publication
by Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Academic Council
(protocol No 10 from 12.10.2026)

Humanities science current issues / [editors-compilers M. Haliv, A. Dushnyi, V. Ilnytskyi, I. Zymomrya]. – Drohobych : Publishing House „Helvetica", 2026. – Issue 104. – 288 p.

The journal is intended for all interested in high school pedagogy, philology, art, and history.

Editorial board:

M. Haliv – Editor-in-Chief, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of History of Ukraine and Law (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ukraine); **I. Bermes** – Doctor of Art History, Professor, Head of the Department of Music Theory and Instrumental Training (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **O. Blashkiv** – PhD, Adjunct (Institute of Linguistics and Literary Studies, University of Siedlce, Poland); **M. Wolting** – Doctor hab., Professor, Professor (Institute of German Studies, University of Wrocław, Poland); **S. Wolting** – Doctor hab., Professor, Professor at the Institute of Applied Linguistics, Department of Intercultural Communication and Ludological Studies (Adam Mickiewicz University Poznań, Poland); **A. Dushnyi** – Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Music Theory and Instrumental Training (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **V. Zaiets** – Candidate of Art History, Associate Professor, Deputy Dean of the Faculty of Folk Instruments (Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music); **I. Zymomria** – Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Translation Theory and Practice (State University «Uzhhorod National University»); **P. Ivanyshyn** – Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Ukrainian Literature and Literary Theory (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **V. Ilnytskyi** – Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Department of History of Ukraine and Law (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **R. Korsak** – Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Department of Tourism Infrastructure and Hotel and Restaurant Management (State University «Uzhhorod National University»); **O. Sytnyk** – Doctor of Historical Sciences, Professor, Professor of the Department of History and Archaeology (Bogdan Khmelnitsky Melitopol State Pedagogical University, Ukraine).

The collection is included in such international databases as Index Copernicus International.

According to Order No. 928 of the Ministry of Education and Science of Ukraine, dated June 11, 2026 (Annex 15), the journal is included in the List of Scientific Professional Publications of Ukraine (Category B) under the "Humanities and Arts" cluster: B9 – History and Archaeology, B5 – Musical Art, and B11 – Philology (with specializations).

Registration of Print media entity: Decision of the National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine № 1190 as of 11.04.2024. Media ID: R30-04753.

Media entity: Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (24, Ivan Franko Str., Drohobych, Lviv region, 82100, e-mail: dspu@dspu.edu.ua, tel. (03-24) 41-04-74)

All electronic versions of articles in the collection are available on the official website edition
www.aphn-journal.in.ua

Editorial board do not necessarily reflect the position expressed by the authors of articles, and is not responsible for the accuracy of these data and references.

The articles were checked for plagiarism using the software StrikePlagiarism.com developed by the Polish company Plagiat.pl.

Distribution languages: Ukrainian, English, Polish, German, French, Bulgarian, Romanian.

Founder – Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University,
co-founders V. Ilnytskyi, A. Dushnyi, I. Zymomrya.

© Drohobych State Ivan Franko Pedagogical University, 2026
© M. Haliv, A. Dushnyi, V. Ilnytskyi, I. Zymomrya, 2026

ІСТОРІЯ

УДК 91-051Кубійович:37.011.3-051»192/193»
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-1

Ігор БОЙКО,
orcid.org/0009-0006-6848-3573
кандидат історичних наук,
доцент кафедри теорії та історії культури
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна) ihor.boyko@lnu.edu.ua

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОДИМИРА КУБІЙОВИЧА У МІЖВОЄННІ РОКИ ХХ СТ.

У статті розкрито науково-педагогічну діяльність Володимира Кубійовича у міжвоєнний період, з'ясовано основні етапи його професійного становлення, напрями наукових досліджень і педагогічної праці, особливості співпраці з українськими та зарубіжними науковими установами. Встановлено, що у міжвоєнні роки після здобуття докторського ступеня в Краківському університеті В. Кубійович зосередився переважно на науковій праці. Водночас він займав посаду вчителя в 5-й, а потім 4-й державній гімназії в Кракові, де викладав географію та історію. У 1928 р. він був габілітований у Ягелонському університеті, а відтак став доцентом з правом читати лекції з антропогеографії Радянської України (водночас продовжував працювати в гімназії). Він активно займався науковою роботою, проводив польові дослідження Карпат, а також побував на Закарпатті, Буковині, Мармарощині. Публікував чисельні статті і низку ґрунтовних монографій. Зав'язав контакти з дослідниками Карлового університету у Празі, Братіславського університету, Українського наукового інституту у Берліні, а в 1931 р. став членом НТШ, де створив і очолив Географічну комісію. Відзначався організаторським хистом, займався виданням студентських наукових робіт, брав участь у численних наукових конференціях і конгресах. Наукові зацікавлення В. Кубійовича зосереджувалися навколо двох наукових напрямів: антропогеографія Карпат і демографічні проблеми українських земель. Найбільшим науковим досягненням В. Кубійовича та групи його однодумців стало видання «Атлясу України та сумежних країв» (1937 р.) і першого тому «Географії українських та сумежних земель» (1938 р.). Наприкінці 1930-х рр. значну увагу він присвячував географії Закарпаття, беручи до уваги процеси державотворення, які в той час розгорталися в цьому українському регіоні. Наукова діяльність В. Кубійовича на ниві українознавства зрештою привела до того, що під тиском польських властей його було звільнено з університету та гімназії.

Ключові слова: *Володимир Кубійович, українська географічна наука, НТШ, Краківський університет, антропогеографія, міжвоєнна Польща.*

Ihor BOIKO,
orcid.org/0009-0006-6848-3573
Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor at the Department of Theory and History of Culture
Ivan Franko National University of Lviv
(Lviv, Ukraine) ihor.boyko@lnu.edu.ua

THE SCHOLARLY AND PEDAGOGICAL ACTIVITIES OF VOLODYMYR KUBIYOVYCH IN THE INTERWAR PERIOD

This article examines the scholarly and pedagogical activities of Volodymyr Kubiyovych during the interwar period, outlining the key stages of his professional development, the focus areas of his research and teaching, and the nature of his collaboration with Ukrainian and international academic institutions. It establishes that, following the completion of his doctorate at the University of Kraków, Kubiyovych focused primarily on scholarly work during the interwar years. Concurrently, he held a teaching position at the 5th and later the 4th State Gymnasium in Kraków, where he taught geography and history. In 1928, he received his habilitation from Jagiellonian University and became an associate professor authorized to lecture on the anthropogeography of Soviet Ukraine, all while continuing his work at the gymnasium. He was actively engaged in research, conducting fieldwork in the Carpathians and visiting Transcarpathia, Bukovyna, and the Maramureș region. He published numerous articles and several substantial monographs. He established professional ties with researchers at Charles University in Prague, the University of Bratislava, and the Ukrainian Scientific Institute in Berlin; in 1931, he became a member of the Shevchenko Scientific Society (NTSh), where he founded and chaired the Geographical Commission. Distinguished by his organizational talent, he oversaw the publication of student research

and participated in numerous academic conferences and congresses. V. Kubijovych's research interests centered on two main areas: the anthropogeography of the Carpathians and demographic issues concerning Ukrainian lands. The most significant scholarly achievement of V. Kubijovych and his associates was the publication of the "Atlas of Ukraine and Adjacent Lands" (1937) and the first volume of "Geography of Ukrainian and Adjacent Lands" (1938). In the late 1930s, he devoted considerable attention to the geography of Transcarpathia, taking into account the state-building processes unfolding in that Ukrainian region at the time. V. Kubijovych's scholarly work in the field of Ukrainian studies ultimately led to his dismissal from the university and the gymnasium under pressure from the Polish authorities.

Key words: *Volodymyr Kubijovych, Ukrainian geography, Shevchenko Scientific Society (NTSh), University of Kraków, anthropogeography, interwar Poland.*

Постановка проблеми. Володимир Кубійович належить до провідних представників української географічної науки ХХ ст., наукова й педагогічна діяльність якого формувалася в складних суспільно-політичних умовах міжвоєнної Польщі. Саме у 1920–1930-х рр. відбулося його становлення як ученого, університетського викладача та організатора наукового життя, сформувалися основні напрями дослідницьких зацікавлень, налагодилися зв'язки з українськими та європейськими науковими осередками. Водночас науково-педагогічна діяльність В. Кубійовича цього періоду потребує комплексного висвітлення в контексті розвитку української географічної науки, діяльності Наукового товариства імені Шевченка та українсько-польських наукових взаємин. З огляду на це актуальним є цілісний аналіз основних напрямів, форм і результатів наукової, педагогічної та науково-організаційної праці вченого в міжвоєнні роки.

Аналіз останніх досліджень. Життєвий шлях, наукова, педагогічна та громадська діяльність Володимира Кубійовича привертали увагу значного кола українських дослідників. Найбільш ґрунтовно його біографію та наукову спадщину дослідив О. Шаблій, який започаткував окремий напрям географічного кубійовичезнавства (Шаблій, 1996; Шаблій, 2001). Значення доробку вченого в цій сфері проаналізувала також М. Влах (Влах, 2021). Безпосередньо науково-педагогічній і громадсько-політичній діяльності В. Кубійовича у Другій Речі Посполитій присвячена розвідка Ю. Новіцької (Новіцька, 2014). Окремі напрями наукової спадщини вченого висвітлили О. Власюк, який дослідив його погляди на українські етнічні території (Власюк, 2005), І. Бойко, котрий проаналізував студії традиційного пастівництва Карпат (Бойко, 2016), та І. Савчук, який звернувся до картографічного доробку В. Кубійовича (Савчук, 2020). П. Штойко охарактеризував його внесок у розвиток української географії та українознавства (Штойко, 2020), а О. Томенюк розкрила окремі аспекти наукових контактів ученого (Томенюк, 2013). Значний пласт літератури присвячено діяльності В. Кубійовича поза хронологічними межами нашого дослідження: А. Жуковський і Ю. Покальчук висвітлювали його працю над «Енциклопедією українознавства» (Жуковський, 1986; Покальчук, 1992), а І. Соляр, Г. Сіромська та А. Матіко – громадсько-політичну діяльність у роки Другої світової війни (Соляр, Сіромська, Матіко, 2025). Попри значний історіографічний доробок, наукова і педагогічна діяльність В. Кубійовича у міжвоєнні роки, її взаємозв'язок із формуванням його українознавчих зацікавлень та науково-організаційною працею потребують подальшого комплексного вивчення.

Мета статті полягає у різнобічному розкритті науково-педагогічної діяльності Володимира Кубійовича у міжвоєнний період, з'ясуванні основних етапів його професійного становлення, напрямів наукових досліджень і педагогічної праці, особливостей співпраці з українськими та зарубіжними науковими установами, а також визначенні його внеску в розвиток української географічної науки та організацію українського наукового життя.

Виклад основного матеріалу. Після закінчення навчання в Ягелонському університеті, захисту дисертації і отримання докторського ступеня (1923 р.) Володимир Кубійович зосередився на науковій і педагогічній діяльності. Він не прийняв пропозицію свого вчителя проф. Л. Савіцького стати його асистентом в Географічному інституті Краківського університету, з огляду на те, що обсяг викладацької і допоміжної роботи асистента був доволі значним й залишав мало часу для продовження наукових студій. Тож В. Кубійович залишився працювати в 5-й державній гімназії Кракова, що давало йому можливість виділяти більше часу для наукових пошуків. З приводу педагогічної праці він писав: «Спочатку ця професія мене цікавила, і я вкладав дещо душі в цю працю, але я завжди ставив на перше місце наукову роботу, а навчання в гімназії уважав передусім як засіб прожитку. Я робив так, щоб школі не присвячувати багато зусиль, енергії і серця» (Кубійович, 1970: 19). Попри це, В. Кубійовича вважали хорошим педагогом.

Відзначимо, що у 1925–1926 рр. директором 5-ї державної гімназії ім. Яна Кохановського у Кра-

кові був Фелікс Гонткевіч (Zagórowski, 1926: 101), який наприкінці XIX – на початку XX ст. працював викладачем у Дрогобицькій державній чоловічій гімназії ім. Франца Йосифа I. Він був автором праці про парафіяльний костел у Дрогобичі та збірника документів з історії Дрогобича. Фелікс Гонткевіч також був професором історії та географії як і В. Кубійович. Очевидно В. Кубійович змінив місце праці, перейшовши працювати до 4-ї державної гімназії у Кракові, директором якої був д-р Антоній Куклінський. На 1926 р. в цій гімназій разом з В. Кубійовичем працювали: Юліуш Чеховіч, Мечислав Дамбровський, Адам Дзюрчиський, д-р Мірослав Ґібас, Владислав Кох, д-р Каміль Крафт, Мечислав Купчинський, Людвік Лєшко, о.Владислав Мачета, Стефан Міхонський, д-р Ян Момот, Рудольф Нємец, Йозеф Пясецький, Якоб Плезя, о.д-р Йозеф Рихліцький, д-р Мечислав Зємновіч, д-р Адольф Клєск та інші (Zagórowski, 1926: 101),. Загалом в гімназії професорами і вчителями працювали 8 докторів філософії або богослов'я.

У 1924 р. В. Кубійович взяв участь у Першому конгресі слов'янських географів й етнографів у Празі. Там він познайомився з виданим українським географом Степаном Рудницьким, а також молодим доцентом Карлового університету у Празі доктором Їржі Кралем, який працював над антропогеографічними картами Закарпаття – «Підкарпатської Русі». На конгресі В. Кубійович представив дві доповіді, а після провів разом з Ї. Кралем наукову мандрівку до Закарпаття. Крім того, В. Кубійович захопився дослідженням Полісся, мандрував разом з 16-річним братом Богданом, на той час гімназистом, від Пінського до Вигорівського озера в Берестейському воєводстві. Результатом стала стаття про розміщення населення на Поліссі, написана на основі картографічних і статистичних матеріалів. Вона побачила світу у «Звіті» географічного гуртка Ягелонського університету. Відтак В. Кубійович знову досліджував Бескиди у верхів'ях ріки Сян. Упродовж 1925 – 1926 рр. він, крім статей, опублікував дві монографії, а також монографію про географічні проблеми Нового Сончу (Кубійович, 1985: 51–52; Новіцька, 2014: 123).

В. Кубійович продовжував свої наукові дослідження, працюючи вчителем в гімназії. Водночас він був секретарем Краківського відділу Польського географічного товариства, членом географічної, а згодом ще й етнографічної комісії Польської академії наук, підтримував товариські стосунки з більшістю польських географів. Продовжував працювати в бібліотеці Географічного інституту, Краківського університету, куди його зрештою запросили на викладацьку роботу. У червні 1928 р. він провів габілітацій ний колоквіум, і згодом пробну лекцію на тему «Розміщення населення в європейській частині Радянського Союзу». Лекція була вдалою і зимового семестру В. Кубійович отримав посаду доцента Краківського університету, читаючи лекції з антропогеографії Радянської України. Водночас він продовжував працювати вчителем гімназії, – ця педагогічна праця була основним джерелом його доходів. Доцентура в одному з кращих університетів Центральної Європи відкривала перед В. Кубійовичем шлях до подальшої викладацької і наукової кар'єри, полегшувала міжнародні зв'язки. У 1928 р. помер проф. Л. Савіцький, учитель і протектор В. Кубійовича (Кубійович, 1970: 22).

На початку 1929 р. Володимир одружився на своїй колезі по роботі в гімназії, учительці, полячці за національністю. «Я заповів моїй майбутній дружині, що вона мусить зважати на те, що першою дамою мого серця назавжди залишиться Україна…», – писав В. Кубійович. У шлюбі народилися дві доньки. Однак подружжя не принесло щастя В. Кубійовичу, його дружина осудливо ставилися до українського патріотизму свого чоловіка. Зрештою у 1940 р. вони розлучилися (Кубійович, 1970: 23).

Поступово розширювався ареал наукових пошуків В. Кубійовича, зростали його міжнародні зв'язки та авторитет ученого. У 1928 р. він проводив польові дослідження в Словаччині, на Закарпатті, Буковині і Мармарощині. Зав'язав тісні контакти зі словацькими і чеськими науковими установами і дослідниками у Братіславі та Празі, зокрема Географічними інститутом при університетів Коменського, Словацькою Матіцею, Словацьким музейним товариством. Свої наукові доповіді В. Кубійович виголошував у Братіславському університеті, став дійсним членом Наукового товариства ім. Шафарика у Братіславі та Словацького музейного товариства, опублікував низку праць чеською і словацькою мовами (Кубійович, 1985: 54).

Водночас В. Кубійович налагоджував контакти з українськими ученими. У 1920-х рр. в Кракові працювало не так багато українських вчених: мовознавець Іван Зілинський, письменник і літературознавець Богдан Лепкий, історик Степан Томашівський, правник Юрій Панейко, учений-металург Іван Фещенко-Чопівський. Перші чотири працювали уЯгелонському університеті, останній – очолював кафедру металургії в Гірничій академії (Кубійович, 1970: 22; Кубійович, 1985: 55). До їхнього гурту тепер увійшов і В. Кубійович,

якому особливо імпонував С. Томашівський – своїми глибокими знаннями і поглядами на історію, широким світоглядом, гострою критикою українського політичного життя. Саме завдяки спілкування з українськими вченими В. Кубійович встановив контакти з Науковим товариством імені Т. Шевченка у Львові (далі – НТШ).

Ще у 1928 р. після своєї габілітації у Краківському університеті В. Кубійович відвідав НТШ і спілкувався з головою товариства К. Студинським. Спочатку стан справ в НТШ справив прикре враження на молодого українського вченого-географа. «У порівнянні з відносинами в польських наукових колах мене вражав деякий примітивізм у НТШ, брак ініціативи й праці, зв'язаної із справжніми національними потребами. У великій мірі цей стан був виправданий важкими фінансовими умовами, в яких опинилося товариство, і відпливом низки вчених на еміграцію й на радянську Україну» (Кубійович, 1985: 58–59). Попри все В. Кубійович активно співпрацював з НТШ і 1931 р. став дійним членом товариства у математично-природничо-лікарській секції. Незабаром він очолив Географічну комісію НТШ, в якій співпрацював з проф. Юрієм Полянським, Володимиром Огоновським, Ігорем Федівим, Стефанією Пашкевич, Оленою Степанів-Дашкевич, Іваном Теслею, Миколою Кулицьким (Кубійович, 1985: 59). Дружні стосунки у нього склалися з проф. Юрієм Полянським. Як зазначив О. Шаблій, обидва географи витворили своєрідний науковий тандем, оскільки Ю. Полянський очолював природничо-географічну, а В. Кубійович – антропогеографічну складову західноукраїнської географії (Шаблій, 2010: 5).

Активно контактував В. Кубійович з Українською студентською громадою в Кракові. Це була громадська організація, яка нараховувала до 600 студентів-українців. Близько десяти з них вивчали географію і утворили в Українській студентській громаді географічну секцію. Вони відвідували лекції В. Кубійовича, тож учений намагався залучити їх до наукової праці. Декілька розвідок він зібрав і 1930 р. побачило світ видання «Науковий збірник Географічної секції при Українській студентській громаді в Кракові». Як зауважив В. Кубійович, це був другий географічний збірник на українських землях (перший під назвою «Записки Українського науково-дослідного інституту географії та картографії» почав видавати у 1928 р. Степан Рудницький після того як переїхав до радянської України). У збірнку побачила світ стаття В. Кубійовича «Мапи осель і господарських культур Східних Карпат», а також розвідки студентів Івана Декайла, Павла Баб'яка, М. Габлинського, Теодора Музичишина, Петра Біланюка, Марії рабій, Миколи Кулицького (Кубійович, 1985: 56). Останній з них став помічником і найближчим учнем В. Кубійовича.

Згаданий «Науковий збірник…» був негативно сприйнятий польськими географами – колегами В. Кубійовича. Вони бачили загрозу в зародженні і розвитку української географічної науки, а збірник праць українських студентів декан Географічного інституту Краківського університету проф. Сметанський назвав «руською брошурою». Шовіністичні погляди щодо українців сповідували й деякі інші польські вчені, зокрема відомий львівський професор географії Евгеніуш Ромер. Намагаючись показати розширення польського впливу в Галичині («Східній Малопольщі»), він спирався на сфальшовані дані перепису населення 1931 р. Зауваживши це, В. Кубійович розритикував Е. Ромера, закинувши йому не гідне вченого фальшування фактів (Кубійович, 1970: 27–28).

Відзначимо, що у 1933 р. В. Кубійович опублікував статтю «Українська людність в Польщі в світлі перепису з дня 9.XII.1931 р.». У ній він поставив за мету з'ясувати демографічні явища на українських землях у складі Польщі, визначити кількість населення і його розміщення, розкрити проблему урбанізації, окреслити картину еволюції людності, порівняти її розвиток перед Першою світовою війною і після неї, а також співставити розвиток населення українських земель зі становищем в інших країнах. При цьому він зауважив, що писати про національну структур українських географічних земель доволі важко, бо «…не маємо ще повної картини їх національних відносин з причини виріжнення лише польської і непольської людности, по-друге тому, що навіть ці висліди, які опубліковано, змушують нас дивитися на національну статистику тих земель після останнього перепису ще з більшою обережністю й критицизмом, як ми дивилися на висліди перепису 1921 р.» (Кубійович, 1933: 574). Таким чином він не ставив під сумнів загальні кількісні дані перепису населення 1931 р., але цілковито відкидав його як достовірне джерело щодо чисельності національних громад, зокрема українців в Польщі.

Продовжувалася й міжнародна співпраця В. Кубійовича. Йому довелося представляти НТШ на Другому Українському науковому з'їзді, який відбувся 1932 р. у Празі, на Четвертому Конгресі слов'янських географів й етнографів у Болгарії (1936 р.), на Міжнародному географічному конгресі у Варшаві (1934 р.). В середині 1930-х рр. активізувалася співпраця В. Кубійовича з українськими науковими інституціями в Німеччині. Ще

наприкінці 1932 р. він на запрошення Українського наукового інституту в Берліні відвідав столицю Німеччини і виступив з доповіддю про розміщення населення на всіх українських землях. Крім того в Географічному товаристві в Бердіні виступив з доповіддю про пастуше життя в Східних Карпатах. Згодо він відзначив організаційні таланти керівника Українського наукового інститут в Бердіні проф. Івана Мірчука та його заступника проф. Зенона Кузелі. Під впливом зарубіжного досвіду В. Кубійович навіть планував утворити в структурі НТШ Інститут національних досліджень на зразок польського Інституту справ національностей. Проте фінансових фондів НТШ бракувало, а віцемаршалок польського сейму Василь Мудрий та митрополит Андрей Шептицький не відгукнулися на цю ініціативу (Кубійович, 1970: 29, 31).

Наукові зацікавлення В. Кубійовича у 1928 – 1934 рр. розвивалися у двох тематичних напрямах: антропогеографія Карпат і демографічні проблеми українських земель загалом та українських земель під владою Польщі зокрема. У той час він завершив свої польові дослідження пастушого життя в Карпатах та опублікував їх у різних статтях впродовж 1934 – 1937 рр. (Кубійович, 1985: 59). Відзначимо, що сучасний український етнограф Ігор Бойко підкреслив значення, глибину і актуальність досліджень В. Кубійовича про традиційне пастівництво у Карпатах (Бойко, 2016). У 1932 р. учений опублікував чеською і французькою мовою велику синтезу про розміщення культур і населення в північних Карпатах. Після виїзду у 1928 р. проф. Степана Рудницького до Української СРР, а особливо після його арешту у 1933 р., В. Кубійович вважав своїм обов'язком продовжувати його працю – бути не лише українським географом, але й географом України. Він поставив за мету сформувати широку і сучасну панораму географії людини в Україні, зокрема представити національні відносини (Кубійович, 1985: 59–60). Зрештою, йому вдалося у другій половині 1930-х видати дві великі праці з географії України.

Співпрацюючи з українськими географами у Географічній комісії НТШ, В. Кубійович, як зауважила дослідниця Олена Томенюк, зміг реалізувати свої найбільші наукові проекти 1930-х рр., а саме видання «Атлясу України та сумежних країв» (1937 р.) і «Географії українських та сумежних земель» (1938 р.) (Томенюк, 2013: 339). У вступі до «Атлясу України та сумежних країв» В. Кубійович писав: «По роках великого зриву 1917–1921. р., після кількох років віднови самостійної української держави наш народ утратив ізнову незалежність, і його національна територія знову розподілена між різні держави. Те, що життя поодиноких віток нашого народу частинно замкнене в межах поодиноких держав – є причиною нашого недостатнього знання нашої всієї національної території. Зокрема ж теперішні умови життя в С.С.Р.Р. є причиною, що ті частини нашої нації, які живуть поза межами совєтів, а також чужинці – дуже мало знають про найбільшу частину українських земель. Ці сумні факти вкладають на незалежну українську науку обовязок подавати і своїй суспільности, і загряниці відомости про життя на всіх українських землях, без огляду на політичні кордони. Таку мету мав й наш Атляс України і сумежних країв. Він дозволяє огорнути оком ціле нашої національної території і в легко доступний спосіб, з допомогою мап і діяґрам, пізнати найважніші явища нашого життя в їх ґеоґрафічному розміщенні» (Кубійович, 1937: VII). Як бачимо, поруч з винятково науковими мотивами вченого, виразно проступають прагнення національно-патріотичного спрямування, які штовхали В. Кубійовича та його колег до такої велетенської праці на ниві української географічної науки.

Логічним продовження стало видання першого тому «Географії українських та сумежних земель» (Кубійович, 1938). У вступному слові до першого видання (друге видання побачило світу у 1943 р.) В. Кубійович наголосив, що книга має на меті заповнити одну з дошкульних прогалин у нашому українознавстві – «подати географію наших етнографічних земель». Досі було видано лише декілька підручників географії або описів українських етнографічних земель, але вони невеликі за обсягом, застарілі, не зосереджуються на географії людини, мають недостатньо ілюстративного матеріалу. Натомість «Географія…» подає доволі широкий матеріал, опертий на наукових засадах, й водночас доступно, зрозуміло для широкого загалу, а тому має науково-популярний характер. У першому ж розділі автор наголосив, що українські землі не творять в теперішній добі окремої держави, вони не є також відокремленою, виразно обмеженою одиницею; зате творять окрему національно-культурну одиницю, й цього досить, щоб вони були предметом географічних дослідів. Границі українських земель лежать там, де пробігають границі українського народу, його мови й культури. Українські землі тягнуться від Тиси, Дунаю, Чорного моря і Кавказу до лісів і боліт Полісся, від Попраду, Сяну, Вепру й Біловежі до надкаспійських пустель й широкого Дону, за якими ще простягаються українські колонії через Азію до берегів Тихого океану (Кубійович, 1943: 3).

Сучасний дослідник Олег Власюк відзначив, що і «Атляс…», і «Географія…» принесли В. Кубійовичу заслужене визнання не лише серед української освіченої громадськості, але й серед європейських наукових кіл, оскільки відзначалися «глибоким аналізом географічного буття української нації та України як територіальної, етнічної і державної окремішності на політичній карті світу (Власюк, 2005: 76). Проаналізувавши ці праці українського географа, він зробив висновок: крізь них проходить думка, що історія формування політичних, державних кордонів України тісно пов'язана з етнічним розселенням українців. В. Кубійович непрямо підводив читачів до думки, що українці мають право формувати свою державність у межах свого етнічного поселення (Власюк, 2005: 84).

Наприкінці 1930-х рр., коли в результаті агресивних планів Німеччини і поступливості інших західних держав Чехословаччина змушена була надати автономії Підкарпатській Русі (Закарпаттю), В. Кубійович вирішив актуалізувати свої попередні дослідження цього регіону. Тож у 1939 р. він опублікував статтю «Із актуальних антропогеографічних проблем Закарпаття». Вона була написана наприкінці 1938 р. вже після того, як частину Закарпаття разом з Ужгородом було передана Угорщині. В. Кубійович наголосив, що під Закарпаттям слід розуміти всю українську етнографічну територію у складі Чехословаччини. За його словами, Закарпаттям зацікавилася в світі, воно набуває свого значення, яке полягає не у величині його території, не у природніх багатствах, а в вигідному географічному і геополітичному «мостовому положенню поміж середньою і Східною Европою». Географічне положення краю вчений визначив дефініцією: Закарпаття – це частина басейну середнього Дунаю (панянською Європи), яка заселена українцями. Ця дефініція пояснює обставину, чому Закарпаття є за своєю культурою й мовою частиною східної Європи, бо саме звідти прийшло населення і, будучи відірваним від первісного коріння, увійшло на зорі своєї історії до складу політичних організацій у паннонській Європі (Кубійович, 1939: 71). Навіть попри те, що автономна Підкарпатська Русь у складі Чехословаччини наприкінці 1938 р. втратило частину південних районів, вона, на думку В. Кубійовича зберегла свою роль мості між Заходом і Сходом. Обличчя цього мосту змінилося, бо Закарпаття вже не є територією, через яку мали йти вплив СРСР вглиб Європи, а стало мостом для впливів Центральної Європи (Кубійович, 1939: 79). Загалом учений зробив висновок про визначне геополітичне та комунікаційне значення Закарпаття.

Українознавчі праці вченого викликали занепокоєння і навіть обурення у польських колег В. Кубійовича. Йому закидали те, що він наукові теми переводить у політичну площину, по суті, порушує політичні питання. Жоден інший український учений (І. Зелінський, Б. Лепкий) не публікував праці з виразним політичним підтекстом, до них ставилися лояльно. Натомість В. Кубійовича, вихованця українсько-польської родини, випускника і викладача Краківського університету вважали мало не зрадником. На початку 1939 р. в друкованому органі міністерства військових справ Польщі «Польща збройна» було опубліковано статтю з аналізом наукових праць В. Кубійовича, в якій українському вченому закидали, що він вважає українською територію, що входить до складу польської держави. Тож ставилося питання: як він може бути доцентом польського університету? Стало зрозуміло, що проти нього застосують репресії. В. Кубійович навіть передбачав свій арешт з подальшим ув'язненням у концтаборі в Березі-Картузькій. Однак цього не сталося, але В. Кубійовича було звільнено з університету. Кампанію проти нього проводив декан Географічного інституту Ягелонського університету проф. Сметанський, котрий домагався позбавлення В. Кубійовича «веніям леґенді» – права читати лекції. Зрештою це було зроблено: вперше і востаннє в історії Польщі доцента було позбавлено права читати лекції. Відтак В. Кубійовича було звільнено з університету та гімназії у червні 1939 р. (Кубійович, 1970: 33–34; Кубійович, 1975: 67).

Проте наближалася Друга світова війна. Улітку 1939 р. здійснив дослідницьку мандрівку з українськими студентами в Бескиди, відвідав засідання НТШ, домовився з директором Ревізійного Союзу Українських Кооперативів О. Луцьким про утворення і фінансування Інституту національних досліджень України, а також відвідав ректора Богословської академії у Львові Йосифа Сліпого (Кубійович, 1970: 34).

Висновки. Отже, у міжвоєнні роки після здобуття докторського ступеня в Краківському університеті В. Кубійович зосередився переважно на науковій праці. Водночас він займав посаду вчителя в 5-й, а потім 4-й державній гімназії в Кракові, де викладав географію та історію. У 1928 р. він був габілітований у Ягелонському університеті, а відтак став доцентом з правом читати лекції з антропогеографії Радянської України (водночас продовжував працювати в гімназії). Він активно займався науковою роботою, проводив польові дослідження Карпат, а також побував на Закарпатті, Буковині, Мармарощині. Публікував чисельні статті і низку ґрунтовних монографій. Зав'язав

контакти з дослідниками Карлового університету у Празі, Братіславського університету, Українського наукового інституту у Берліні, а в 1931 р. став членом НТШ, де створив і очолив Географічну комісію. Відзначався організаторським хистом, займався виданням студентських наукових робіт, брав участь у численних наукових конференціях і конгресах. Наукові зацікавлення В. Кубійовича зосереджувалися навколо двох наукових напрямів: антропогеографія Карпат і демографічні проблеми українських земель. Найбільшим науковим досягненням В. Кубійовича та групи його однодумців стало видання «Атлясу України та сумежних країв» (1937 р.) і першого тому «Географії українських та сумежних земель» (1938 р.). Наприкінці 1930-х рр. значну увагу він присвячував географії Закарпаття, беручи до уваги процеси державотворення, які в той час розгорталися в цьому українському регіоні. Наукова діяльність В. Кубійовича на ниві українознавства зрештою привела до того, що під тиском польських властей його було звільнено з університету та гімназії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко І. Актуальність досліджень Володимира Кубійовича про традиційне пастівництво Карпат. Народна творчість та етнологія. 2016. №3. С. 60–74.
2. Власюк О. Питання українських етнічних територій у працях Володимира Кубійовича. Народна творчість та етнографія. 2005. № 1. С. 76–84.
3. Влах М. Професор Олег Шаблій – засновник географічного кубійовичезнавства. Суспільна географія і картографія: наукова спадщина та сучасні українознавчі студії матеріали Всеукраїнського наукового онлайн-семінару (Львів, 17 грудня 2020 р.; 20 травня 2021 р.). Львів, 2021. С. 21–28.
4. Жуковський А. Діяльність Володимира Кубійовича на відтинку Енциклопедії Українознавства. Український історик. 1986. № 3–4(91–92). С. 15–22.
5. Кубійович В. Атляс України й сумежних країв. Львів, 1937. Текст XLVIII с.
6. Кубійович В. Географія українських і сумежних земель. вид. 2-ге. Краків; Львів : Українське видавництво, 1943. 520 с.
7. Кубійович В. Ґеоґрафія українських й сумежних земель. Загальна ґеоґрафія. Львів, 1938. Т. І. VIII. 512 с.
8. Кубійович В. Етнічні групи південнозахідньої України (Галичини) на 1.1.1939: національна статистика Галичини. Vorwort G. Stadtmuller. Wiesbaden: Harrassowitz, 1983. XXV, 173 с.: табл.
9. Кубійович В. Із актуальних антропогеографічних проблем Закарпаття. Сьогочасне й минуле. Львів, 1939. Зш. 1. С. 71–82.
10. Кубійович В. Мені 70. Париж-Мюнхен, 1970. 135 с.
11. Кубійович В. Мені 85. Мюнхен, 1985. 307 с.
12. Кубійович В. Українська людність в Польщі в світлі перепису з дня 9.XII.1931 р. Вістник. 1933, Том 3, Кн. 7–8. С. 574–584.
13. Кубійович В. Українці в Генеральній Губернії, 1939–1941: історія Українського Центрального Комітету. Чікаго: Вид-во Миколи Денисюка, 1975. 664 с.
14. Новіцька Ю. Науково-педагогічна і громадсько-політична діяльність Володимира Кубійовича в Другій Речі Посполитій. Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Історія, економіка, філософія. 2014. Вип. 19. С. 118–125.
15. Покальчук Ю. Енциклопедія Українознавства або життя Володимира Кубійовича. Аксіоми для нащадків / Упорядник О. Романчук. Львів: Меморіал. 1992. 544 с.
16. Професор Володимир Кубійович / за ред. проф. О. Шаблія. Львів: Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 378 с.
17. Савчук І. Картографічна спадщина Володимира Кубійовича (на прикладі «Історичного атласу України»). Енциклопедичний вісник України. 2020. Вип. 12. С. 9–16.
18. Соляр І. Я., Сіромська Г. М., Матіко А. М. Громадсько-політична діяльність Володимира Кубійовича у роки Другої світової війни (1939–1945). Вісник гуманітарних наук. 2025. № 7. DOI: 10.5281/zenodo.15467060
19. Томенюк О. Наукові контакти професора Юрія Полянського (за матеріалами епістолярної спадщини). Вісник Львівського університету. Серія географічна. 2013. Вип. 41. С. 336–357.
20. Шаблій О. Володимир Кубійович: енциклопедія життя і творення. Париж; Львів: Фенікс, 1996. 704 с.
21. Шаблій О. Замість «Передмови». Професор Юрій Полянський; за ред. О.Шаблія. Львів: ЛНУ ім.І.Франка, 2010. С. 5–11.
22. Шаблій О. Мандрівки Володимира Кубійовича. Львів : НТШ, 2001. 132 с.
23. Штойко П. Володимир Кубійович – географ-українознавець. Суспільна географія і картографія: наукова спадщина та сучасні українознавчі студії матеріали Всеукраїнського наукового онлайн-семінару (Львів, 17 грудня 2020 р.; 20 травня 2021 р.). Львів, 2021. С. 7–11.
24. Zagórowski Z. Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminarjów nauczycielskich oraz wykaz zakładów naukowych i władz szkolnych. R. 2. 1926. 618 s.

REFERENCES

1. Boiko, I. (2016). Aktualnist doslidzhen Volodymyra Kubiiovycha pro tradytsiine pastivnytstvo Karpat [The relevance of Volodymyr Kubiiovych's research on traditional pastoralism in the Carpathians]. Narodna tvorchist ta etnolohiia, 3, 60–74. [in Ukrainian].

2. Vlasiuk, O. (2005). Pytannia ukrainskykh etnichnykh terytorii u pratsiakh Volodymyra Kubiiovycha [The issue of Ukrainian ethnic territories in the works of Volodymyr Kubiiovych]. Narodna tvorchist ta etnohrafiia, 1, 76–84. [in Ukrainian].
3. Vlakh, M. (2021). Profesor Oleh Shablii – zasnovnyk heohrafichnoho kubiiovychезнавства [Professor Oleh Shablii as the founder of geographical Kubiiovych studies]. In Suspilna heohrafiia i kartohrafiia: naukova spadshchyna ta suchasni ukrainoznavchi studii: materialy Vseukrainskoho naukovoho onlain-seminaru (Lviv, 17 hrudnia 2020 r.; 20 travnia 2021 r.) (pp. 21–28). Lviv. [in Ukrainian].
4. Zhukovskyi, A. (1986). Diialnist Volodymyra Kubiiovycha na vidtynku Entsyklopedii Ukrainoznavstva [Volodymyr Kubiiovych's activities in the field of the Encyclopedia of Ukraine]. Ukrainskyi istoryk, 3–4(91–92), 15–22. [in Ukrainian].
5. Kubiiovych, V. (1937). Atlias Ukrainy y sumezhnykh kraiv [Atlas of Ukraine and adjacent lands]. Lviv. XLVIII p. [in Ukrainian].
6. Kubiiovych, V. (1943). Heohrafiia ukrainskykh i sumezhnykh zemel [Geography of Ukrainian and adjacent lands] (2nd ed.). Krakiv; Lviv: Ukrainske vydavnytstvo. [in Ukrainian].
7. Kubiiovych, V. (1938). Geografiia ukrainskykh y sumezhnykh zemel. Zahalna geografiia [Geography of Ukrainian and adjacent lands: General geography] (Vol. 1). Lviv. [in Ukrainian].
8. Kubiiovych, V. (1983). Etnichni hrupy pivdennozakhidnoi Ukrainy (Halychyny) na 1.1.1939: natsionalna statystyka Halychyny [Ethnic groups of South-Western Ukraine (Halychyna-Galicia) as of January 1, 1939: National statistics of Galicia] (G. Stadtmuller, Foreword). Wiesbaden: Harrassowitz. [in Ukrainian].
9. Kubiiovych, V. (1939). Iz aktualnykh antropoheohrafichnykh problem Zakarpattia [On current anthropogeographical problems of Transcarpathia]. Sohochasne y mynule, 1, 71–82. [in Ukrainian].
10. Kubiiovych, V. (1970). Meni 70 [I am 70]. Paris; Munich. [in Ukrainian].
11. Kubiiovych, V. (1985). Meni 85 [I am 85]. Munich. [in Ukrainian].
12. Kubiiovych, V. (1933). Ukrainska liudnist v Polshchi v svitli perepysu z dnia 9.XII.1931 r. [The Ukrainian population in Poland in light of the census of December 9, 1931]. Vistnyk, 3(7–8), 574–584. [in Ukrainian].
13. Kubiiovych, V. (1975). Ukraintsi v Heneralnii Hubernii, 1939–1941: istoriia Ukrainskoho Tsentralnoho Komitetu [Ukrainians in the General Governorate, 1939–1941: A history of the Ukrainian Central Committee]. Chicago: Vydavnytstvo Mykoly Denysiuka. [in Ukrainian].
14. Novitska, Yu. (2014). Naukovo-pedahohichna i hromadsko-politychna diialnist Volodymyra Kubiiovycha v Druhii Rechi Pospolytii [Scientific, pedagogical, and socio-political activities of Volodymyr Kubiiovych in the Second Polish Republic]. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho linhvistychnoho universytetu. Seriia: Istoriia, ekonomika, filosofiia, 19, 118–125. [in Ukrainian].
15. Pokalchuk, Yu. (1992). Entsyklopediia Ukrainoznavstva abo zhyttia Volodymyra Kubiiovycha [The Encyclopedia of Ukraine or the life of Volodymyr Kubiiovych]. In O. Romanchuk (Ed.), Aksiomy dlia nashchadkiv [Axioms for descendants]. Lviv: Memorial. [in Ukrainian].
16. Shablii, O. (Ed.). (2006). Profesor Volodymyr Kubiiovych [Professor Volodymyr Kubiiovych]. Lviv: Vydavnychyi tsentr LNU imeni Ivana Franka. [in Ukrainian].
17. Savchuk, I. (2020). Kartohrafichna spadshchyna Volodymyra Kubiiovycha (na prykladi "Istorychnoho atlasu Ukrainy") [Volodymyr Kubiiovych's cartographic legacy: The case of the Historical Atlas of Ukraine]. Entsyklopedychnyi visnyk Ukrainy, 12, 9–16. [in Ukrainian].
18. Soliar, I. Ya., Siromska, H. M., & Matiko, A. M. (2025). Hromadsko-politychna diialnist Volodymyra Kubiiovycha u roky Druhoi svitovoi viiny (1939–1945) [Volodymyr Kubiiovych's socio-political activities during the Second World War (1939–1945)]. Visnyk humanitarnykh nauk, 7. https://doi.org/10.5281/zenodo.15467060 [in Ukrainian].
19. Tomeniuk, O. (2013). Naukovi kontakty profesora Yuriia Polianskoho (za materialamy epistoliarnoi spadshchyny) [Professor Yurii Polianskyi's scientific contacts: Based on his epistolary heritage]. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia heohrafichna, 41, 336–357. [in Ukrainian].
20. Shabliy, O. (1996). Volodymyr Kubiiovych: entsyklopediia zhyttia i tvorennia [Volodymyr Kubiiovych: An encyclopedia of life and creative work]. Paris; Lviv: Feniks. [in Ukrainian].
21. Shabliy, O. (2010). Zamist "Peredmovy" [Instead of a preface]. In O. Shablii (Ed.), Profesor Yurii Polianskyi [Professor Yurii Polianskyi] (pp. 5–11). Lviv: LNU imeni Ivana Franka. [in Ukrainian].
22. Shabliy, O. (2001). Mandrivky Volodymyra Kubiiovycha [Volodymyr Kubiiovych's travels]. Lviv: NTSh. [in Ukrainian].
23. Shtoiko, P. (2021). Volodymyr Kubiiovych – heohraf-ukrainoznavets [Volodymyr Kubiiovych: Geographer and Ukrainian studies scholar]. In Suspilna heohrafiia i kartohrafiia: naukova spadshchyna ta suchasni ukrainoznavchi studii: materialy Vseukrainskoho naukovoho onlain-seminaru (Lviv, 17 hrudnia 2020 r.; 20 travnia 2021 r.) (pp. 7–11). Lviv. [in Ukrainian].
24. Zagórowski, Z. (1926). Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminarjów nauczycielskich oraz wykaz zakładów naukowych i władz szkolnych [List of teachers of higher, secondary, and vocational schools and teacher seminaries, and a register of educational institutions and school authorities] (R. 2). [in Polish].

Дата першого надходження статті до видання: 17.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

UDC 739
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-2

Rafiqa GULIYEVA,
orcid.org/0009-0000-0517-370X
Dissertation Candidate (PhD),
Head of the Exposition Department
Azerbaijan National Museum of Art
(Baku, Azerbaijan) rafigaguliyeva23@gmail.com

ARTISTIC FEATURES OF AZERBAIJANI METALWORK IN FOREIGN MUSEUM COLLECTIONS

This article examines the artistic features of a selected corpus of medieval and early modern metal objects preserved in foreign museums and connected to the history of Azerbaijani visual culture through workshop provenance, the origin of an owner or commissioner, dynastic patronage, or the historiography of attribution. The chronological framework extends from 1190–91 to 1535–36. The corpus comprises the ewer made for ʿUthman ibn Sulayman al-Nakhjawani in the Louvre; the bowl naming Yusuf ibn Ahmad, a Tabrizi merchant, in the Victoria and Albert Museum; the monumental oil lamp commissioned by or for Uzun Hasan in the David Collection; the signed inkwell and pencase of Mirak Hussein Yazdi in the Benaki Museum; and the inscribed bowl of 1535–36 in the Metropolitan Museum of Art. The Wade Cup in the Cleveland Museum of Art is used as a control case for the revision of a once influential Azerbaijani attribution. The study combines formal and stylistic analysis, typological comparison, epigraphic reading, material and technical examination based on published records, historical contextualization, and source criticism. It argues that «Azerbaijani metalwork in foreign collections» cannot be treated as a homogeneous category of workshop production. At least four distinct relations must be separated: a secure or probable production centre; the Nakhchivani or Tabrizi identity of an owner or commissioner; Aq Qoyunlu dynastic patronage; and a later historiographic attribution that may subsequently be revised. Across the corpus, epigraphy performs a structural as well as documentary function. Inscriptions identify owners, patrons, makers, dates, blessings, and religious formulas while simultaneously organizing surfaces into registers, cartouches, medallions, and repeating rhythms. Comparative analysis reveals a movement from the densely articulated inlaid programs of the late twelfth and early thirteenth centuries to fifteenth-century monumental dynastic representation, the more spacious and rhythmic ornament of early Safavid Tabriz, and the increasingly schematized, calligraphically emphatic decoration of the second quarter of the sixteenth century. The resulting evidence-based model permits these works to be studied within Azerbaijani art history without collapsing mobile artisanal networks and transregional patronage into the borders of a modern nation-state.

Key words: *Azerbaijani metalwork, foreign museum collections, Tabriz, Nakhchivan, epigraphy, attribution, material culture.*

Рафіга ГУЛІЄВА,
orcid.org/0009-0000-0517-370X
здобувачка ступеня доктора філософії (PhD),
завідувачка відділу експозиції
Азербайджанського національного музею мистецтв
(Баку, Азербайджан) rafigaguliyeva23@gmail.com

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗРАЗКІВ АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО МЕТАЛУ В ЗАРУБІЖНИХ МУЗЕЙНИХ КОЛЕКЦІЯХ

У статті досліджено художні особливості групи середньовічних і ранньомодерних металевих виробів, що зберігаються в зарубіжних музеях і пов'язані з історією азербайджанської художньої культури через місце виготовлення, походження власника або замовника, династичний патронат чи історіографічну атрибуцію. Хронологічні межі охоплюють період від 1190/1191 до 1535/1536 рр. До основного корпусу залучено глечик на ім'я Усмана ібн Сулеймана ан-Нахджавані з Лувру, чашу Юсуфа ібн Ахмада – тебризького купця – з Музею Вікторії й Альберта, монументальну лампу Узун Гасана з Колекції Давида, чорнильницю з пеналом майстра Мірака Хусейна Єзді з Музею Бенакі та підписану чашу 1535/1536 рр. з Метрополітен-музею. «Чаша Вейда» з Клівлендського музею мистецтв використана як контрольний приклад зміни музейної та наукової атрибуції. Методологія поєднує формально-стилістичний, типологічний, епіграфічний, матеріально-технічний, історико-порівняльний і джерелознавчий аналіз. Обґрунтовано, що поняття «азербайджанський художній метал у зарубіжних зібраннях» не може механічно ототожнюватися з єдиним місцем виробництва. Для коректного аналізу необхідно розрізняти щонайменше чотири типи зв'язку: достовірний або ймовірний виробничий центр; належність замовни-

ка чи власника до Нахічевані або Тебриза; патронат правителів Ак-Коюнлу; пізнішу історіографічну атрибуцію. Встановлено, що спільною художньою ознакою розглянутих предметів є структурна роль епіграфіки: напис не лише повідомляє ім'я, дату, благопобажання або релігійну формулу, а й організовує поверхню через пояси, картуші, медальйони та ритмічні повтори. Порівняння показує перехід від насичених інкрустованих програм кінця XII – початку XIII ст. до монументальної династичної репрезентації XV ст., просторовішого ранньосефевідського декору та більш схематизованої, каліграфічно акцентованої системи другої чверті XVI ст. Запропонована модель дозволяє включати ці твори до історії азербайджанського мистецтва без підміни мобільних ремісничих мереж модерною національною географією.

Ключові слова: *азербайджанський художній метал, зарубіжні музейні колекції, Тебриз, Нахічевань, епіграфіка, атрибуція, матеріальна культура.*

Statement of the problem. Foreign museum collections are among the principal sites through which medieval and early modern metalwork from the Iranian, Caucasian, Anatolian, and Mesopotamian worlds enters global art-historical narratives. Their online catalogues make inscriptions, technical data, dimensions, provenance statements, and earlier bibliographies accessible to a broad scholarly public. At the same time, museum classifications are not neutral containers. They condense changing scholarly positions into short labels such as "Iran," "Khurasan," "western Iran or eastern Turkey," "probably Tabriz," or, in older literature, "Azerbaijan." Because these labels can refer to different kinds of evidence, they must be read critically rather than repeated as equivalent statements of origin.

The expression "Azerbaijani metalwork" is especially complex when applied to objects created before the modern nation-state. In the present study it is used as a relational art-historical category, not as an automatic claim that every object was manufactured within the territory of the Republic of Azerbaijan. The corpus includes works connected with Nakhchivan and Tabriz through personal nisbas, works associated with Aq Qoyunlu patronage, objects probably produced in early Safavid Tabriz, and one celebrated vessel whose former attribution to Azerbaijan was later rejected. This distinction is necessary because an inscription may identify the home city of an owner without identifying the workshop, while a dynastic inscription can establish patronage without fixing a precise production centre. Conversely, a stylistic attribution to Tabriz can be probable even when no explicit place-name is engraved on the object.

The chronological limits, 1190–91 to 1535–36, were selected because they bring together two decisive phases. The first is the mature medieval inlaid-metal tradition, in which epigraphic registers and contrasting materials transformed vessel surfaces into dense visual and semantic fields. The second is the Turkmen and early Safavid period, when political power in Tabriz and western Iran generated new relations among monumental patronage, Shiʿi inscriptions, linear inlay, engraving, and increasingly abstract ornamental systems. The central research problem is therefore twofold: which formal, stylistic, technical, and semantic features characterize this museum corpus, and how can its relationship to Azerbaijani art history be formulated without confusing production, ownership, patronage, and later attribution?

Research analysis. The historiography of Iranian and transregional Islamic metalwork provides the methodological basis for such a distinction. Linda Komaroff emphasizes that metal objects are unusually informative because their inscriptions often supply internal evidence concerning dates, makers, owners, religious formulas, and political patronage; this documentary capacity makes metalwork central to the reconstruction of artistic production and circulation (Komaroff, 2014). Her study of the transition from fourteenth-century spatial inlay to fifteenth-century linear inlay further demonstrates that changes in technique cannot be separated from changes in ornamental scale, figural content, chromatic contrast, and the integration of inscriptions into the overall decorative network (Komaroff, 1988: 89–102).

Azerbaijani-language scholarship has also treated the dispersion of national art across international collections as a distinct research problem. A relevant museum-oriented synthesis is the volume by Rasim Efendiyev and Toghrul Efendiyev (Efendiyev & Efendiyev, 2012), which surveys Azerbaijani works and heritage objects preserved outside the country. Its broad heritage perspective is useful for establishing the scale and diversity of dispersed material. The present article complements that approach by concentrating on a smaller verified corpus and by separating workshop provenance from the origin of a patron or owner.

James W. Allan's examination of metalwork under the Turkmen dynasties drew attention to a group of objects whose political and stylistic context extends across eastern Anatolia and Iran rather than conforming to a single modern national geography (Allan, 1991: 153–159). Anna Contadini, approaching luxury objects through the social history of patronage, showed that inscriptions naming merchants and scholars can document urban, non-royal participation

in the consumption of prestigious metalwork. Her analysis of the Victoria and Albert Museum bowl naming Yusuf ibn Ahmad, the Tabrizi merchant, is particularly important because the owner's urban identity is embedded in an object attributed to Khurasan (Contadini, 2017: 434–435).

The historiography also contains a cautionary example. Richard Ettinghausen's reassessment of the Wade Cup shifted the vessel from an attribution to late thirteenth-century Azerbaijan toward early thirteenth-century Khurasan, a view reflected in the Cleveland Museum of Art's present classification of the cup as Iranian (Ettinghausen, 1957: 327–366; Cleveland Museum of Art, n.d.). The case demonstrates that a visually persuasive regional attribution can be revised when epigraphy, iconography, ornament, and comparison are reconsidered together. Existing scholarship thus offers rich studies of individual objects, technical transitions, and patronage, but a comparative framework is still needed for separating the different meanings carried by the label "Azerbaijani" in foreign collections.

Purpose of the article. The purpose of the article is to identify the principal artistic features of selected Azerbaijan-connected metal objects in foreign museums and to develop an evidence-based classification of their relationship to Azerbaijani art history. The study addresses five questions: how the vessel or object form structures decoration; how material and technique generate visual contrast; how inscriptions operate simultaneously as text and ornament; which stylistic changes are visible between the late twelfth and mid-sixteenth centuries; and what type of evidence supports each Azerbaijani connection. Formal and stylistic analysis is combined with typological comparison, epigraphic and semantic interpretation, material-technical analysis based on museum documentation, historical contextualization, and source criticism. The corpus is deliberately selective and consists only of objects for which reliable museum records or established scholarly publications provide sufficient data.

Presentation of the main material.

Attribution as a layered evidentiary problem.

A metal object can be connected to a place or culture through several independent evidentiary layers. The first and strongest is an explicit or well-supported production centre, established by a dated inscription, maker's record, archaeological context, or a coherent comparison with a documented group. The second is the origin or urban affiliation of the maker, owner, or commissioner, often expressed through a nisba. The third is dynastic or institutional patronage. The fourth is stylistic attribution, which remains probabilistic even when based on a substantial comparative corpus. The fifth is historiographic attribution: the history of how an object has been classified, exhibited, and reassigned over time. These layers may coincide, but they frequently do not.

For the present material, four analytical categories are useful. Category I comprises objects securely or probably related to production in Tabriz, principally the early Safavid inkwell group and the Metropolitan Museum bowl. Category II comprises dynastic-patronage objects, represented by the lamp of Uzun Hasan. Category III includes objects made elsewhere but naming a person from Nakhchivan or Tabriz, namely the Louvre ewer and the Victoria and Albert Museum bowl. Category IV consists of disputed or superseded attributions, represented by the Wade Cup. This classification does not diminish the relevance of the objects to Azerbaijani art history. Rather, it specifies the historical mechanism of that relevance and prevents the owner's identity from being converted into a workshop provenance.

Owner, commissioner, and production centre: the Nakhchivani ewer and the Tabrizi merchant's bowl.

The ewer in the Louvre, inventory number OA 6314, is one of the most informative objects in the corpus because its inscription, maker, date, technique, and place of production are unusually well documented. The museum dates it to 586 AH/1190–91, identifies Herat as the place of origin, and names the bronzeworker as Raʿfa (?) ibn Saʿd. The object was made of leaded brass by casting, chasing, and champlevé work and was enriched with glass, black paste, silver, and copper inlays. It measures 22.2 cm in height, with a maximum diameter of 12.9 cm. The central inscription identifies ʿUthman ibn Sulayman, or possibly Salman, al-Nakhjawani as the owner or commissioner and records the date, while the upper and lower bands contain benedictory formulas in thuluth and Kufic scripts (Louvre Museum, n.d.).

The artistic organization of the ewer depends on the tension between its compact pear-shaped volume and a system of horizontal epigraphic registers. The swelling body provides a broad field on which three textual zones are arranged with distinct visual weights. The larger cursive forms of the upper and central inscriptions produce a flowing rhythm, while the angular lower Kufic register creates a firmer graphic base. Because the central dedication runs on both sides of the handle, the inscription is not applied to an abstract flat field; it is coordinated with the vessel's physical axis and with the user's manipulation of the object. The alternation of the yellow-toned brass ground with silver, copper, black paste, and glass

would originally have produced a polychromatic metallic surface in which semantic emphasis and visual contrast reinforced one another.

The ewer's Azerbaijani connection is precise but limited: al-Nakhjawani identifies the commissioner or owner as a person associated with Nakhchivan, whereas the same museum record assigns production to Herat. The object therefore documents the participation of a Nakhchivani elite consumer in the luxury-metal economy of eastern Iran. It does not, by itself, establish a Nakhchivan workshop. Its art-historical value lies in showing that urban identity, patronage, and object mobility were already intertwined at the end of the twelfth century. The inscription functions as a social biography embedded within the artistic structure of the vessel.

A related but socially distinctive case is the early thirteenth-century bowl in the Victoria and Albert Museum, inventory number 634-1872, attributed to Khurasan. The vessel bears two inlaid inscriptions. The larger naskh band contains blessings, whereas a second, floriated angular inscription is divided into four sections by regularly spaced floral medallions and identifies Yusuf ibn Ahmad as a Tabrizi merchant. Contadini argues that the second inscription is integral to the decorative scheme and is better understood as part of the original commission than as a casual later addition (Contadini, 2017: 434–435).

Here the inscription achieves compositional integration through segmentation. The owner's name and professional identity do not interrupt the ornament; they are distributed around the circumference and synchronized with the medallions. The alternation between text and floral units transforms the bowl into a rotational composition that unfolds as the object is handled or viewed from changing positions. This differs from a single frontal dedication. The Tabrizi identity of the merchant becomes visible only through circumambulation, making social status part of the vessel's temporal mode of perception. As in the Louvre ewer, the place-name embedded in the nisba concerns the owner rather than the Khurasani workshop. Read together, the two objects reveal Nakhchivan and Tabriz not merely as production labels but as urban identities participating in long-distance systems of commission, trade, and possession.

Dynastic patronage and monumental form: the oil lamp of Uzun Hasan.

The oil lamp in the David Collection, inventory number 45/1999, belongs to a different scale and social register. Dated to the 1470s and localized cautiously to western Iran or eastern Turkey, it is made of brass inlaid with silver, measures 122 cm in height, and has a diameter of approximately 40 cm. Its two-part construction combines a traditional candlestick below with an upper shaft and a bowl intended for oil. A monumental thuluth inscription indicates that it was ordered by or for Uzun Hasan, ruler of the Aq Qoyunlu confederation (David Collection, n.d.). Allan includes the lamp among the key objects of Turkmen metalwork in eastern Anatolia and Iran (Allan, 1991: 153).

Its artistic effect is produced first by verticality. Unlike a hand-held ewer or bowl, the lamp occupies architectural space and organizes vision from the broad lower support upward through the shaft to the oil receptacle. The tapering and widening transitions between its parts establish a measured axial rhythm. Silver inlay activates the brass surface without dissolving the clarity of the silhouette. The calligraphic band is therefore read both as text and as a monumental contour that encircles the object, converting political patronage into a repeated visual presence. The scale also changes the relation between viewer and inscription: the text is not an intimate mark of ownership but an element of public or ceremonial display.

The lamp's connection with Azerbaijani art history rests principally on Aq Qoyunlu patronage and the political-cultural environment centred in Tabriz during Uzun Hasan's reign, not on a universally agreed workshop location. The museum's deliberately broad localization – western Iran or eastern Turkey – reflects the mobility of craftsmen and forms within the Turkmen realm. This ambiguity is historically meaningful. It shows that dynastic patronage could produce a coherent language across territories whose modern boundaries divide what was once an interconnected artistic sphere. Accordingly, the lamp should be classified as an object of dynastic and cultural affiliation rather than as proof of a narrowly bounded national workshop.

Early Safavid Tabriz: spacious inlay, devotional epigraphy, and ornamental transformation.

The inkwell and pencase in the Benaki Museum, inventory number 13172, introduces the early Safavid phase. The object is dated to the sixteenth century, assigned to Safavid Iran, made of brass inlaid with silver, and measures 30 cm. Its decoration combines arabesques with Persian and Arabic verses in nastaʿliq. The craftsman's signature, Mirak Hussein Yazdi, appears on the lower part, while Arabic verses invoking ʿAli place the object within a Shiʿi devotional environment associated with the reign of Shah Ismail I (Museum With No Frontiers, 2026).

The form unites two writing implements: a cylindrical inkwell with a domed cover and an elongated pencase. This functional duality generates

an asymmetrical but balanced silhouette. The dome acts as a compact volumetric accent, while the long case establishes a directional horizontal axis. Instead of concealing the difference between the components, ornament mediates their relationship through repeated arabesques, inscriptions, and medallion-like units. The calligraphic content is especially appropriate to an object designed for writing: text is simultaneously the product of the tool, the decoration of the tool, and a marker of the owner's religious and literary environment.

Komaroff associates three cylindrical, dome-covered inkwells signed by Mirak Hussein Yazdi with metalwork production at the first Safavid capital, Tabriz. She characterizes their medallions as containing radial arrangements of stylized cloud scrolls and notes that their overall organization is more spacious, rhythmic, and less rigid than the crowded precision of fifteenth-century wares (Komaroff, 2014). This group-level attribution is stronger than a general label of "Iran" but should still be expressed as a scholarly reconstruction rather than an inscriptional certainty for each individual object. Artistically, the Benaki work represents a rebalancing of surface density: motifs are allowed to breathe within distinct fields, and the silvery inlay creates measured accents rather than an uninterrupted glittering envelope.

The signed bowl in the Metropolitan Museum of Art, inventory number 91.1.615, documents the next stage with unusual precision. Made by Al-Imami Sayyid Naqqash al-Husaini and dated 942 AH/1535–36, it is classified as Iranian and probably produced in Tabriz. The object is copper, tinned, engraved, and inlaid with black compound; it measures 16.7 cm in height and 34.9 cm in diameter. Its decoration includes cloud scrolls, cartouches, interlacing roundels, and a recurring Y-shaped motif. A Shiʿi prayer in naskh appears beneath the rim, while verses invoking abundance and happiness occupy the cartouches. The owner, Qasim ibn Husain Qannadi, the maker, and the date are recorded in a lower row of quatrefoils (Metropolitan Museum of Art, n.d.).

The bowl's broad rounded body supports a layered horizontal program, yet its visual language differs from the multicoloured inlay of the Louvre ewer and from the silver-inlaid Benaki object. Tinning establishes a pale metallic field, while engraved contours and black filling produce a graphic opposition closer to drawing than to polychrome incrustation. The ornament is distributed through overlapping and interlocking compartments. Rather than allowing every motif an independent visual presence, the design integrates cloud scrolls, cartouches, roundels, and inscriptions into a continuous network. The inscriptions remain legible, but calligraphy also operates as one of the principal abstract forms.

Komaroff describes the decoration of the second quarter of the sixteenth century as increasingly stiff and schematized, with traditional vegetal and abstract motifs maintained but more strongly abstracted and with calligraphy gaining prominence (Komaroff, 2014). The Metropolitan bowl confirms this transformation. Compared with the spacious radial medallions of the Mirak Hussein group, its surface is more tightly systematized and its repeated compartments more standardized. At the same time, the bowl preserves continuity with late fifteenth-century Turkmen metalwork and participates in a wider visual exchange with Ottoman and Mamluk arts, as the museum itself notes (Metropolitan Museum of Art, n.d.). Tabriz therefore appears not as an isolated local school but as a major node in a network of courtly, commercial, and artisanal interaction.

Fig. 1. Inscribed Bowl. Al-Imami Sayyid Naqqash al-Husaini, dated 942 AH/1535–36 CE. Copper; tinned, engraved, and inlaid with black compound. Metropolitan Museum of Art, New York, inv. 91.1.615. Source: https://www.metmuseum.org/art/collection/search/444614 (public domain; accessed 26.08.2026).

The Wade Cup and the historiography of displaced attribution.

The Wade Cup, inventory number 1944.485 in the Cleveland Museum of Art, is included not as an Azerbaijani work but as a methodological control. The museum currently dates it to 1200–1221 and classifies it as Iranian, made of brass inlaid with silver. It measures 11.5 cm in height and 16.1 cm in diameter. Around the rim, letters are formed from human figures, animals, and birds; the body is covered with

interlacing bands and compartments containing small figural and zodiacal imagery (Cleveland Museum of Art, n.d.).

The cup is formally compelling because the animated inscription converts the boundary between writing and representation into the principal visual event. The upper rim, normally a terminating contour, becomes a procession of figural letterforms. Beneath it, interlacing bands subdivide the surface into compact narrative or emblematic compartments. Silver inlay against brass sharpens this dual system: the eye alternates between reading, identifying figures, and following the geometric movement of the bands. Such richness made the object influential in discussions of regional style.

Fig. 2. The Wade Cup with Animated Script. 1200–1221. Brass inlaid with silver. Cleveland Museum of Art, Cleveland, inv. 1944.485. Source: https://www.clevelandart.org/art/1944.485 (Open Access; accessed 20.08.2026).

Ettinghausen's 1957 study challenged the earlier attribution of the cup to late thirteenth-century Azerbaijan and argued for an early thirteenth-century Khurasani origin; the present museum classification is consistent with that revision (Ettinghausen, 1957: 327–366; Cleveland Museum of Art, n.d.). The significance of the case extends beyond one object. Animated script, zodiacal imagery, and complex silver inlay circulated across regions and cannot independently prove a production centre. A national or regional attribution must therefore be supported by converging evidence rather than by visual resemblance alone. The Wade Cup shows why the historiography of classification must itself become part of object analysis.

Comparative artistic syntax of the corpus.

Across the selected objects, material is never merely a technical substrate. Leaded brass, brass with silver inlay, copper with tinning and black compound, glass, copper, and dark filling are deployed to articulate visual hierarchy. In the late twelfth-century ewer, multiple inlay materials create chromatic differentiation among epigraphic registers. In the fifteenth-century lamp, silver emphasizes monumental calligraphy against a stable brass body. In the early Safavid inkwell, silver provides controlled rhythmic highlights. In the Metropolitan bowl, the reduction of precious inlay and the use of a tinned surface with black filling shift the aesthetic toward graphic definition. This sequence does not represent a simple decline in material value; it reflects changing relations among cost, technique, legibility, and stylistic preference.

Composition is similarly governed by the tectonics of each object. Ewers and bowls favour circumferential bands because their curved bodies invite rotational viewing. The lamp translates the same principle into an architectural vertical structure, while the inkwell and pencase combine centralized and directional volumes. Cartouches, medallions, quatrefoils, interlacing roundels, and calligraphic bands serve as mediating devices between the geometry of the object and the continuity of ornament. Decoration is most successful when it clarifies rather than masks the object's physical organization: the handle axis of the Louvre ewer, the rotational sequence of the merchant's bowl, the upward movement of the lamp, and the horizontal extension of the pencase all determine how ornament is perceived.

Epigraphy is the most consistent unifying feature. Its functions include benediction, ownership, professional identity, dynastic patronage, maker's signature, date, poetry, and religious invocation. These meanings are not separable from form. Thuluth produces expansive, flowing contours appropriate to upper bands and monumental declarations; Kufic creates angular stability; naskh allows compact continuous prayer; nastaʿliq links the writing instrument to Persian literary culture. The inscription thus occupies three levels at once: documentary evidence, semantic program, and visual structure. This triple function explains why epigraphic analysis is indispensable to both attribution and formal interpretation.

Chronologically, the corpus suggests not a linear progression but a series of recalibrations. The late twelfth- and early thirteenth-century objects integrate dense inscriptions and costly inlays within strongly banded vessels. The Uzun Hasan lamp enlarges the epigraphic principle into a public and dynastic monument. Early Safavid Tabriz favours more spacious, rhythmic fields and radial cloud-scroll

designs in the Mirak Hussein group. By 1535–36, the ornamental vocabulary remains recognizable, but compartments become more schematized, engraving and black filling intensify the graphic effect, and calligraphy becomes increasingly dominant. These changes correspond to shifts in patronage, function, workshop practice, and transregional exchange rather than to an isolated evolution inside one territory.

The evidence-based typology also changes how foreign museum holdings can be incorporated into Azerbaijani art history. The Louvre ewer and the Victoria and Albert bowl belong to the history of urban actors associated with Nakhchivan and Tabriz in transregional consumption and commerce. The David Collection lamp belongs to the history of Aq Qoyunlu dynastic representation. The Benaki and Metropolitan objects belong, with different degrees of certainty, to the history of early Safavid Tabriz production. The Wade Cup belongs to the historiography of attribution and warns against converting an earlier scholarly label into a permanent national claim. Taken together, the works demonstrate participation, mobility, and cultural agency rather than a single territorially sealed "school."

The study is limited by its dependence on published museum records, catalogues, and available scholarly literature. No direct metallurgical analysis, conservation examination, or first-hand microscopic study was undertaken. Museum records also contain varying degrees of certainty, expressed through terms such as "probably" or through broad regional localizations. These qualifications are retained rather than resolved by conjecture. Further research should compare technical imaging, alloy analyses, tool marks, and epigraphic hands across a larger corpus, especially works in collections whose digital records remain incomplete.

Conclusions. The comparative examination of Azerbaijan-connected metalwork in foreign museums yields several conclusions. First, the corpus is historically coherent only when the nature of each connection is specified. Workshop provenance, the urban origin of an owner, dynastic patronage, and historiographic attribution are distinct forms of evidence and cannot be used interchangeably. The Nakhchivani ewer and the Tabrizi merchant's bowl are especially important because they document people associated with Nakhchivan and Tabriz within Khurasani and Herati systems of luxury production without proving local manufacture.

Second, epigraphy is the central organizing principle of the corpus. It records blessings, ownership, commerce, patronage, Shiʿi devotion, authorship, and date, but it also divides surfaces, directs movement, and establishes scale. The artistic significance of an inscription therefore lies not only in what it says but in how its script, placement, rhythm, and material contrast transform the object's form.

Third, the Turkmen and early Safavid works demonstrate a sequence of stylistic transformations. The monumental lamp of Uzun Hasan converts inlaid calligraphy into dynastic and architectural representation. The Mirak Hussein Yazdi inkwell group is associated with a more spacious and rhythmic Tabriz language, while the Metropolitan bowl of 1535–36 preserves traditional motifs in a more abstract, schematized, and calligraphically emphatic system. These objects also reveal Tabriz as a transregional centre whose metalwork interacted with eastern Iranian, Ottoman, and Mamluk traditions.

Fourth, the Wade Cup confirms that attribution is a historical argument rather than an immutable fact. Its reassignment from Azerbaijan to Khurasan demonstrates the necessity of combining epigraphic, formal, iconographic, technical, and comparative evidence. Visual similarity alone cannot establish a historical connection.

The article's principal contribution is therefore an analytical model for studying "Azerbaijani metalwork in foreign museums" as a relational corpus. Such a model preserves the legitimate place of these works in Azerbaijani art history while avoiding retrospective territorialization. It shifts attention from possession of objects to the historically demonstrable roles of Azerbaijani cities, patrons, merchants, and political centres within the mobile artistic networks of the medieval and early modern Islamic world.

BIBLIOGRAPHY

1. Allan J. W. Metalwork of the Turcoman Dynasties of Eastern Anatolia and Iran. Iran. 1991. Vol. 29. P. 153–159. DOI: https://doi.org/10.1080/05786967.1991.11834479.

2. Cleveland Museum of Art. The Wade Cup with Animated Script. 1200–1221. Inv. 1944.485. URL: https://www.clevelandart.org/art/1944.485 (accessed: 26.08.2026).

3. Contadini A. Patronage and the Idea of an Urban Bourgeoisie. A Companion to Islamic Art and Architecture / eds. F. B. Flood, G. Necipoğlu. Chichester : Wiley Blackwell, 2017. Vol. 1. P. 431–452. DOI: https://doi.org/10.1002/9781119069218.ch17.

4. David Collection. Oil lamp, brass inlaid with silver. Western Iran or eastern Turkey, 1470s. Inv. 45/1999. URL: https://www.davidmus.dk/kunst-fra-islams-verden/timuriderne-og-turkmenerne/item/254?culture=en-us (accessed: 26.08.2026).

5. Əfəndiyev R. S., Əfəndiyev T. Azərbaycan incəsənəti dünya muzeylərində. Bakı : Digital Age, 2012. 232 s.
6. Ettinghausen R. The “Wade Cup” in the Cleveland Museum of Art, Its Origin and Decorations. Ars Orientalis. 1957. Vol. 2. P. 327–366. DOI: https://doi.org/10.2307/4629041.
7. Komaroff L. Pen-case and Candlestick: Two Sources for the Development of Persian Inlaid Metalwork. Metropolitan Museum Journal. 1988. Vol. 23. P. 89–102. DOI: https://doi.org/10.2307/1512849.
8. Komaroff L. Metalwork. Encyclopaedia Iranica. Published 1 January 2000; updated 10 January 2014. URL: https://www.iranicaonline.org/articles/metalwork/ (accessed: 26.08.2026).
9. Musée du Louvre. Aiguière au nom de ʿUthman fils de Sulayman al-Naghjawani. 1190/1191. Ra’fa (?) bn Sa’ad. Inv. OA 6314. URL: https://collections.louvre.fr/ark:/53355/cl010329342 (accessed: 26.08.2026).
10. Metropolitan Museum of Art. Inscribed Bowl. Al-Imami Sayyid Naqqash al-Husaini. 942 AH/1535–36. Inv. 91.1.615. URL: https://www.metmuseum.org/art/collection/search/444614 (accessed: 26.08.2026).
11. Museum With No Frontiers. Inkwell and pencase. Benaki Museum, inv. 13172. Explore Islamic Art Collections. 2026. URL: https://islamicart.museumwnf.org/database_item.php?id=object;EPM;gr;Mus21;40;en (accessed: 26.08.2026).

REFERENCES

1. Allan J. W. (1991) Metalwork of the Turcoman Dynasties of Eastern Anatolia and Iran. Iran, 29. 153–159. DOI: https://doi.org/10.1080/05786967.1991.11834479.
2. Cleveland Museum of Art. (n.d.) The Wade Cup with Animated Script. 1200–1221. Inv. 1944.485. URL: https://www.clevelandart.org/art/1944.485.
3. Contadini A. (2017) Patronage and the Idea of an Urban Bourgeoisie. A Companion to Islamic Art and Architecture / eds. F. B. Flood, G. Necipoğlu. Chichester : Wiley Blackwell. Vol. 1. 431–452. DOI: https://doi.org/10.1002/9781119069218.ch17.
4. David Collection. (n.d.) Oil lamp, brass inlaid with silver. Western Iran or eastern Turkey, 1470s. Inv. 45/1999. URL: https://www.davidmus.dk/kunst-fra-islams-verden/timuriderne-og-turkmenerne/item/254?culture=en-us.
5. Efendiyev R. S., Efendiyev T. (2012) Azərbaycan incəsənəti dünya muzeylərində [Azerbaijani Art in World Museums]. Baku : Digital Age. 232 p. [in Azerbaijani].
6. Ettinghausen R. (1957) The “Wade Cup” in the Cleveland Museum of Art, Its Origin and Decorations. Ars Orientalis, 2. 327–366. DOI: https://doi.org/10.2307/4629041.
7. Komaroff L. (1988) Pen-case and Candlestick: Two Sources for the Development of Persian Inlaid Metalwork. Metropolitan Museum Journal, 23. 89–102. DOI: https://doi.org/10.2307/1512849.
8. Komaroff L. (2000/2014) Metalwork. Encyclopaedia Iranica. URL: https://www.iranicaonline.org/articles/metalwork/.
9. Louvre Museum. (n.d.) Aiguière au nom de ʿUthman fils de Sulayman al-Naghjawani [Ewer in the Name of ʿUthman, Son of Sulayman al-Naghjawani]. 1190/1191. Ra’fa (?) bn Sa’ad. Inv. OA 6314. URL: https://collections.louvre.fr/ark:/53355/cl010329342. [in French].
10. Metropolitan Museum of Art. (n.d.) Inscribed Bowl. Al-Imami Sayyid Naqqash al-Husaini. 942 AH/1535–36. Inv. 91.1.615. URL: https://www.metmuseum.org/art/collection/search/444614.
11. Museum With No Frontiers. (2026) Inkwell and pencase. Benaki Museum, inv. 13172. Explore Islamic Art Collections. URL: https://islamicart.museumwnf.org/database_item.php?id=object;EPM;gr;Mus21;40;en.

Дата першого надходження статті до видання: 08.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 355.233:378(438)(091)»1918/2026»
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-3

Лідія ЛАЗУРКО,
orcid.org/0000-0002-9748-9249
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України та правознавства
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) lazurkol@gmail.com

ВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ У ПОЛЬЩІ: ІСТОРИЧНА ТЯГЛІСТЬ ТА СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРОГРАМИ «LEGIA AKADEMICKA»

Статтю присвячено дослідженню історичної тяглості та сучасних трансформацій військової підготовки студентської молоді в Польщі. Актуальність проблематики зумовлена змінами безпекового середовища Центрально-Східної Європи, особливо після російської агресії проти України у 2014 р. та її повномасштабного етапу з 2022 р., що актуалізували питання підготовки людського резерву, громадянської готовності до оборони держави та пошуку нових форм взаємодії між системою вищої освіти і сектором безпеки та оборони.

Метою дослідження є простеження історичної тяглості військової підготовки студентів у Польщі, визначення передумов відновлення програми «Legia Akademicka» у 2017–2018 рр. та аналіз основних напрямів її подальшої трансформації. Методологічну основу становлять історико-генетичний, історико-порівняльний та системний підходи, доповнені аналізом нормативно-правових актів і організаційних засад функціонування сучасної системи військової підготовки студентів.

У статті розглянуто основні етапи розвитку військової підготовки студентської молоді: від формування традиції академічних військових структур у період відновлення польської державності, через моделі військової підготовки у Польській Народній Республіці, до її згортання після 1989 р. та поступового повернення добровільних форм військового навчання. Особливу увагу приділено пілотній реалізації «Legia Akademicka» в академічному 2017/2018 році, її організаційній моделі, поєднанню теоретичної підготовки у закладах вищої освіти з практичним військовим навчанням та орієнтації на формування резерву Збройних сил Польщі. Проаналізовано також трансформації програми після 2022 р., пов'язані з новими нормативними та організаційними умовами, розвитком багаторівневої системи підготовки рядового, підофіцерського та офіцерського резерву.

Зроблено висновок, що сучасна «Legia Akademicka» не є простим відтворенням історичної моделі, а являє собою нову інституційну конструкцію, у якій історична традиція поєднується з сучасними потребами професійної армії, добровільної військової служби та формування резерву. Історична тяглість програми виявляється передусім на рівні традиції, функціонального призначення та символічного апелювання, тоді як її організаційні механізми й зміст зазнали суттєвих трансформацій відповідно до сучасних безпекових викликів.

Ключові слова: *військова підготовка студентів; «Legia Akademicka»; державна безпекова політика; історія держави і права; інформаційні джерела.*

Lidiia LAZURKO,
orcid.org/0000-0002-9748-9249
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Professor at the Department of History of Ukraine
Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University
(Drohobych, Lviv region, Ukraine) lazurkol@gmail.com

MILITARY TRAINING FOR STUDENTS IN POLAND: HISTORICAL CONTINUITY AND CONTEMPORARY TRANSFORMATIONS OF THE "LEGIA AKADEMICKA" PROGRAMME

The article examines the historical continuity and contemporary transformations of military training for students in Poland. The relevance of the topic is determined by changes in the security environment of Central and Eastern Europe, particularly following Russia's aggression against Ukraine since 2014 and its full-scale invasion in 2022, which have brought to the fore the issues of the training of reserve personnel, citizens' preparedness for national defence, and the search for new forms of interaction between higher education institutions and the security and defence sector.

The aim of the study is to trace the historical continuity of military training for students in Poland, identify the prerequisites for the revival of the "Legia Akademicka" programme in 2017–2018, and analyse the main directions of its subsequent transformation. The methodological framework is based on historical-genetic, historical-comparative,

and systemic approaches, supplemented by an analysis of legislation and regulatory documents and the organisational principles underlying the contemporary system of military training for students.

The article examines the main stages in the development of military training for students, from the formation of the tradition of academic military structures during the restoration of Polish statehood, through various models of military training in the Polish People's Republic, to the decline of this system after 1989 and the gradual reintroduction of voluntary forms of military training. Particular attention is paid to the pilot implementation of the "Legia Akademicka" programme in the 2017/2018 academic year, its organisational model, the combination of theoretical training at higher education institutions with practical military training, and its focus on strengthening the reserve of the Polish Armed Forces. The transformations of the programme after 2022, associated with new legal and organisational conditions and the development of a multi-level system for training enlisted personnel, non-commissioned officers, and reserve officers, are also analysed.

The study concludes that the contemporary "Legia Akademicka" is not a simple reproduction of the historical model but constitutes a new institutional framework in which historical tradition is combined with the contemporary needs of a professional army, voluntary military service, and the formation of military reserves. The historical continuity of the programme is manifested primarily at the level of tradition, functional purpose, and symbolic reference, while its organisational mechanisms and content have undergone significant transformations in response to contemporary security challenges.

Key words: *military training for students; "Legia Akademicka"; national security policy; History of the State and Law; Information Sources.*

Вступ. Упродовж тривалого часу після падіння Берлінської стіни військова підготовка студентської молоді не належала до пріоритетних напрямів європейської освітньої політики. Її роль і форми визначалися передусім конкретними суспільно-політичними обставинами, характером безпекового середовища та потребами держави в підготовці громадян до виконання військового обов'язку. Зміна геополітичної ситуації в Європі на початку XXI ст., а особливо посилення воєнних загроз і трансформація системи міжнародної безпеки, зумовили переосмислення підходів до підготовки молодого покоління. У цих умовах військова підготовка студентів дедалі більше розглядається не лише як засіб формування резерву збройних сил, а і як складова ширшої системи громадянської та безпекової підготовки суспільства.

Особливої актуальності ця проблематика набула для держав Центрально-Східної Європи, які безпосередньо відчувають наслідки зміни європейського безпекового середовища через події у Грузії 2008 р. та, особливо, в Україні 2014 р. Показовим у цьому контексті є досвід Польщі, де підготовка студентської молоді до військової служби має тривалу історичну традицію. Одним із найбільш виразних її проявів стала діяльність академічних військових формувань у період відновлення польської державності. Зокрема, створена 11 листопада 1918 р. «Legia Akademicka» об'єднала студентську молодь варшавських вищих навчальних закладів, а вже 26 листопада того самого року була переформована у 36-й полк піхоти Війська Польського. Таким чином, історичний досвід «Legia Akademicka» став одним із важливих елементів польської традиції поєднання академічної освіти та військової підготовки міжвоєнної Польщі.

Після тривалої перерви і зміни суспільно-політичних умов ця традиція була актуалізована в новому форматі. У 2017 р. Міністерство національної оборони Польщі спільно з Міністерством науки і вищої освіти започаткували пілотний проєкт військової освіти студентів під назвою «Legia Akademicka» (Ministerstwo Obrony Narodowej, 2017a; Ministerstwo Obrony Narodowej, 2017b). Його концепція передбачала поєднання теоретичної підготовки, яку здійснювали заклади вищої освіти, з практичними військовими заняттями, організованими військовими структурами. Програма була спрямована на набуття студентами базових військових знань і практичних навичок, а також на формування підготовленого резерву для Збройних сил Республіки Польща.

Аналіз досліджень. Окремі аспекти військової підготовки молоді та патріотичного виховання вже стали предметом досліджень українських і польських науковців. Зокрема, українська дослідниця К. Журба зверталася до проблеми військової підготовки юнацтва в Польщі (Zhurba, 2022), тоді як В. Волков (Volkov, 2020) та Т. Пахотіна (Pakhotina, 2021) досліджували окремі аспекти патріотичного виховання молоді. Серед польських дослідників, які розглядали проблематику військової освіти та підготовки молоді, варто відзначити К. М. Зачек-Зачинського (Zaczek-Zaczyński, 2000), П. Рашевського (Raszewski, 2017), В. Закшевського та М. Фурдину (Zakrzewski & Furdyna, 2020). Безпосередньо проблемі військової освіти студентів у межах відновленої «Legia Akademicka» присвячено, зокрема, дослідження П. Вивяла, у якому розглянуто як історичні традиції військової підготовки студентів у Польщі, так і модель «Legia Akademicka», запроваджену у 2017–2018 рр. (Wywiał, 2018). До вивчення історії військової

підготовки студентів часів ПНР присвячено звертались польські науковці В. Пєкала (Pekala, 2010), Б. Таньчин (Tatczyn, 2022) та українська дослідниця Л. Шелестак (Shelestak, 2024).

Водночас наявна наукова література не вичерпує проблеми історичної спадкоємності та сучасної трансформації військової підготовки студентів у Польщі. Потребує подальшого з'ясування питання про співвідношення історичних традицій академічної військової підготовки з моделлю, запровадженою в межах сучасної «Legia Akademicka», а також про зміни її змісту, організаційних форм і функціонального призначення на сучасному етапі. Окремого аналізу потребує й еволюція самої концепції програми після завершення пілотного етапу 2017–2018 рр. Важливо встановити, якою мірою сучасна система є продовженням історичної традиції, а якою – відповіддю на нові потреби оборонної політики Польщі. Актуальність дослідження посилюється сучасними безпековими викликами, які загострили питання підготовки суспільства до функціонування в умовах воєнних і безпекових загроз, що мають дедалі виразнішу технологічну складову та потребують залучення висококваліфікованих фахівців.

Метою статті є огляд особливостей військової підготовки студентської молоді в Польщі у XX ст., аналіз передумов та специфіки функціонування програми «Legia Akademicka» у 2017–2018 рр. та визначення основних тенденцій її розвитку на сучасному етапі.

Методологічну основу дослідження становить поєднання історико-генетичного, історико-порівняльного та системного методів, що дає змогу простежити еволюцію військової підготовки студентів, зіставити її історичні та сучасні форми й визначити чинники їхньої трансформації. Для аналізу сучасної моделі «Legia Akademicka» доцільним є також використання нормативно-правового та структурно-функціонального підходів, які дають змогу розглянути програму як складову взаємодії освітньої та оборонної політики Польщі.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному розгляді військової підготовки студентів у Польщі як історично тяглого та динамічного явища – від формування традиції академічних військових структур у період відновлення польської державності до сучасних моделей добровільної військової підготовки студентської молоді. На відміну від попередніх досліджень, зокрема праці П. Вивяла, акцентованої на проблемах становлення програми у 2017 – 2018 рр., у статті простежується подальша трансформація цієї моделі та визначаються основні етапи й тенденції розвитку військової підготовки студентів у сучасній Польщі.

Виклад основного матеріалу. Військова підготовка студентів у Польській Народній Республіці та трансформації після 1989 р. Військова підготовка студентської молоді в Польщі має тривалу традицію, що в різних формах реалізовувалася упродовж XX ст. У міжвоєнній Польщі військова підготовка студентської молоді розглядалася як складова державної політики підготовки суспільства до оборони держави. Наприкінці 1920-х рр. було здійснено спробу відновити «Legia Akademicka» – військове формування, створене у листопаді 1918 р. зі студентів-добровольців, однак у 1932 р. цей проєкт припинили через низьку зацікавленість. Новий етап розпочався наприкінці 1937 р., коли було видано розпорядження уряду про обов'язкове проходження підготовки для несення допоміжної військової служби. У січні 1938 р. Міністерство військових справ затвердило організаційні засади діяльності академічних легіонів, які були створені в усіх академічних центрах Польщі. Дворічна підготовка стала обов'язковою для чоловіків і поєднувала лекції у закладах вищої освіти, військові заняття в казармах і фізичні вправи. Її метою було не лише формування військових навичок студентів, а й підготовка резервних командирів та підвищення оборонної готовності польської інтелігенції. У вересні 1938 р. «Legia Akademicka» була включена до системи територіальної оборони як додаткова служба (Wywiał, 2018 : 77–79).

Особливого значення військовій підготовці студентів надавалося в період Польської Народної Республіки, коли це стало складовою системи підготовки громадян до виконання обов'язків у сфері оборони молодої соціалістичної держави, котра мала бути завжди готовою до протистояння з Заходом. На відміну від міжвоєнного періоду, коли підготовка студентів мала добровільний характер, у ПНР вона здійснювалася на обов'язковій основі та охоплювала як чоловіків, так і жінок. Військова підготовка була імплементована у систему навчання у вищих навчальних закладах. Після завершення студій випускники призивалися на кількамісячне навчання до Шкіл підхорунжих резерву або Шкіл офіцерів резерву, організованих у різних видах Збройних сил. Наступним етапом ставала кількамісячна командна практика у військовій частині. Така система забезпечувала підготовку освічених громадян до виконання командних функцій та одночасно формувала резерв особового складу Збройних сил. Цей час відзначався також і змінами у військовій підготовці студентів у відповід-

ності до потреб армії та трансформацій державної системи (Shelestak, 2024). Так запроваджена в 1949 р. система була насамперед орієнтована на збільшення чисельності підготовленого резерву за військовими спеціальностями, яких потребували Збройні сили (Tatczyn, 2022 : 159). У 1949–1955 рр. студенти опановували загальновійськові дисципліни та спеціальності, пов'язані з їхнім фахом. Надалі акцент змістився на підготовку командних кадрів і офіцерів резерву: трирічне навчання поєднувалося з практикою у військових частинах, а його завершення могло забезпечувати отримання звання хорунжого та зарахування до резерву (Tatczyn, 2022: 150–151).

Реформа 1972–1973 рр. ще виразніше пов'язала студентську підготовку з потребами майбутньої військової служби: військові департаменти мали готувати частину студентів до служби за профілем, а створені Школи офіцерів резерву – до командних посад (Mateusiak, 2018: 152). Водночас для студентів, непридатних до служби та студенток розвивалася оборонна підготовка, спрямована на формування базових безпекових знань. На початку 1980-х рр. програму військової підготовки студентів скоротили, а наприкінці десятиліття вона дедалі більше втрачала суспільну підтримку. Назагал суттєві зміни відбулися вже після падіння Берлінської стіни та розпаду двополярної системи міжнародних відносин. У суспільстві поширилося переконання щодо тривалого миру в Європі, а перспектива масштабного військового конфлікту на континенті дедалі більше сприймалася як малоймовірна. Молодь, для якої відкритість кордонів і нові можливості особистої та професійної реалізації стали важливими цінностями, виявляла дедалі меншу зацікавленість в обов'язковій військовій службі. Студентські протести 1988–1989 рр. стали одним із проявів кризи системи, котру було ліквідовано у 1991 р. (Pekala, 2010: 123).

Членство Польщі в НАТО з 1999 р. та Європейському Союзі з 2004 р. відбувалося в контексті загальної трансформації її безпекової та оборонної політики. Паралельно реалізовувався процес професіоналізації Збройних сил, який завершився призупиненням обов'язкової строкової військової служби та переходом до професійної армії. Це означало скорочення масштабів масової військової підготовки населення. Водночас у країні почали активно розвиватися громадські організації та об'єднання прооборонного спрямування. Одним із напрямів реформування системи резерву в межах професіоналізації Збройних сил стало створення Національних резервних сил. Відмова від обов'язкової служби не означала повного зникнення інтересу молоді до військової справи та проблематики національної безпеки. Ситуація зазнала радикальних змін у 2014 р. після вторгнення російських військ в Україну і питання розвитку резервного потенціалу набуло нового значення Це змусило польський уряд змінювати бачення системи оборони країни перед новими мілітарними викликами.

Одним із напрямів пошуку нової моделі залучення громадян до оборонної системи стало створення Національних резервних сил, покликаних посилювати потенціал оперативних військ у кризових ситуаціях. Паралельно формувалося розуміння необхідності ширшого використання громадянських прооборонних установок для зміцнення оборонного потенціалу держави (Decyzja Nr 503/MON).

Студентський потенціал та формування сучасної системи добровільної військової підготовки. Перехід до професійної армії поставив перед польською державою питання про способи збереження належного рівня підготовленості суспільства та формування резерву Збройних сил. За умов, коли військова служба перестала бути загальним обов'язком молодих громадян, особливого значення набули добровільні форми військової підготовки.

Важливим елементом формування нової системи стало створення Військ територіальної оборони. У 2015 р. польський уряд, відповідно до рішення Міністерства національної оборони, розпочав роботу над новою концепцією територіальної оборони. Після року концептуального опрацювання 20 грудня 2016 р. Президент Республіки Польща підписав закон від 16 листопада 2016 р., яким було внесено зміни до законодавства про загальний обов'язок оборони та створено правові засади формування Військ територіальної оборони. (Ustawa z dnia 16 listopada 2016 r.). Передбачалося формування бригад територіальної оборони в кожному воєводстві. Створення Військ територіальної оборони було пов'язане з необхідністю збільшення оборонного потенціалу Польщі за рахунок ефективнішого використання людських і матеріальних ресурсів, що перебували у розпорядженні територіальних органів влади. Водночас нова система створювала додаткові можливості для використання громадян, які добровільно прагнули здобути військову підготовку.

У цьому контексті Міністерство національної оборони спільно з Міністерством науки та вищої освіти повернулося до ідеї добровільного військового навчання студентів. Його завданням було формування підготовленого резерву для Збройних

сил та одночасно залучення інтелектуального й громадянського потенціалу академічної молоді до системи національної безпеки.

Повернення до військового навчання студентів було зумовлене сукупністю чинників. Насамперед воно стало реакцією на зміну безпекового середовища. Міжнародна ситуація характеризувалася зростанням кількості локальних конфліктів, появою нових суб'єктів у сфері безпеки, посиленням військових напружень та агресивною політикою російської держави, що у 2014 р. розпочала війну з Україну, окупувавши та незаконно анексувавши Крим. За таких умов професіоналізація армії сама по собі не усувала необхідності підготовки ширших верств суспільства до дій у разі виникнення кризових військових ситуацій.

Іншим чинником була необхідність формування достатнього резерву особового складу. Професійна армія потребувала механізмів, які давали б змогу за відносно невеликих фінансових витрат збільшувати оборонний потенціал держави. У цьому контексті студентська молодь розглядалася як особливо цінний ресурс.

Програма «Legia Akademicka». У реалізації цієї ідеї уряд звертався до історичних традицій участі студентської молоді в обороні та боротьбі за незалежність Польщі у XX ст. В різні історичні періоди – від боротьби за відновлення незалежності Польщі у 1918 р. й до подій 80-х рр. XX ст. молодь Польщі залучалася до різноманітних організацій і рухів, діяльність яких мала патріотичне та прооборонне спрямування. Відтак відновлення військової підготовки студентів (у 2018 р. – добровільної) поєднувало прагматичну потребу у формуванні резерву з орієнтацією на використання громадянського та патріотичного потенціалу молодого покоління.

Відновлення добровільного військового навчання студентів було реалізоване у формі програми «Legia Akademicka». Її назва безпосередньо апелювала до історичної «Legii Akademickiej», сформованої 11 листопада 1918 р. (Walczak, 1994: 4). Таким чином, сучасна програма позиціонувалася не лише як новий елемент оборонної політики держави, а й як продовження історичної традиції залучення академічної молоді до захисту Польщі. 21 серпня 2017 року Міністерство національної оборони (MON) та Міністерство науки і вищої освіти (MNiSW) підписали угоду про запуск програми «Концепція студентської військової освіти в рамках Академічного легіону».

Програма була розроблена спеціально для добровільного військового навчання студентів вищих навчальних закладів. Її організаційна модель передбачала підготовку кандидатів на рядових військовослужбовців, а також осіб, здатних виконувати функції у складі відділення або претендувати на підготовку підофіцерів резерву. Первісна концепція програми передбачала можливість підготовки як рядового, так і підофіцерського резерву, однак фактична реалізація пілотного етапу була зосереджена передусім на базовій військовій підготовці. Основною метою програми стало військове навчання студентів-добровольців із формуванням знань і навичок, необхідних для виконання базових завдань піхоти. У цьому особливий акцент робиться на опануванні основ командування, тактичної діяльності, організації та проведення навчання підрозділу.

Відтак особливістю «Legii Akademickiej» стало поєднання академічного навчання з військовою підготовкою (Decyzja Nr 146/MON). Навчальний процес з військової підготовки розподіляється між теоретичною та практичною частинами. Теоретична підготовка відбувається безпосередньо у вищих навчальних закладах протягом академічного року, тоді як практичне навчання проводиться у військових частинах у літній період (Zakrzewski & Furdyna, 2020: 67–68).

У відповідності до першого набору програми «Legia Akademicka» теоретичні заняття було заплановано у вибраних університетах, яким надавалася можливість дозволити студентам брати участь у програмі військової підготовки. Теоретична підготовка у формі лекцій передбачала можливість дистанційного (on-line) навчання. Тривалість занять становила 30 годин на семестр, тематично вони були присвячені ознайомленню з основними завданнями Збройних сил Польщі, міжнародним військовим становищем, системою управління збройними силами тощо. Теоретична частина завершується іспитом, успішне складання якого давало студентам можливість перейти до практичної військової підготовки.

Тривалість практичного навчання на полігонах визначалася у 22 дні для рядового резерву (44 дні для підофіцерського резерву), заплановані на час літніх канікул. Навчання було безкоштовним, а за кожен день полігонної підготовки студенти отримували грошове забезпечення. Завершення повного такого навчального курсу дає можливість скласти присягу і стати рядовим запасу. Поява програми «Legii Akademickiej» означала формування моделі, яка дозволяла студентові не переривaючи основного навчання, здобувати базову військову підготовку.

Як уже зазначалося, університети брали участь у програмі на добровільних засадах. Приєднання

до «Legii Akademickiej» вимагало від адміністрації вищого навчального закладу створення належних організаційних, матеріальних та кадрових умов. До основних вимог належали наявність відповідної навчальної бази, технічного обладнання та залучення науково-педагогічних працівників. Водночас важливим чинником ефективності програми стала усвідомлена зацікавленість у ній як студентів. Таким чином, університет у межах програми виконував подвійну функцію. З одного боку, він забезпечував організацію теоретичної військової підготовки, а з іншого – розглядався як середовище, здатне сприяти громадянській та прооборонній активності молоді. Студентська молодь у межах нової моделі розглядалася як важливий людський та інтелектуальний ресурс держави. Університети, що є великими спільнотами молодих людей, котрі мають значний освітній потенціал, трактуються як джерелом громадянської та прооборонної активності.

Важливим потенційним напрямом подальшої діяльності учасників програми є служба у Військах територіальної оборони. Таким чином, «Legia Akademicka» виконує функцію своєрідної ланки між академічним середовищем, добровільною військовою підготовкою та системою територіальної оборони.

Важливим компонентом «Legii Akademickiej» є не лише військово-професійний, а й виховний аспект. Участь у програмі передбачає добровільне прийняття студентом додаткових обов'язків і витрату власного часу на військову підготовку. Уже сам факт такого вибору пов'язують із громадянською відповідальністю та патріотичною мотивацією. Студент-доброволець у цій моделі виступає не лише як майбутній резервіст, а і як громадянин, який розуміє потребу і особисто долучається до зміцнення безпеки держави (Zakrzewski & Furdyna, 2020 : 69–70).

Окрім того у процесі навчання за цією програмою формується більша відповідальність, дисциплінованість, здатність до командної взаємодії, повага до держави та її символів, готовність дбати про доручене майно і техніку, а також прихильність до традицій польського війська. Фактично програма «Legia Akademicka» розглядається як механізм поєднання особистих мотивів студентів із суспільною потребою у зміцненні обороноздатності. Водночас участь у програмі сприяє формуванню груп молодих людей, об'єднаних спільними цінностями та зацікавленістю питаннями національної безпеки. У цьому сенсі «Legia Akademicka» виходить за межі суто військової підготовки, перетворюючись на один із механізмів громадянської соціалізації студентської молоді та її залучення до системи оборони держави (Zakrzewski & Furdyna, 2020: 70).

Трансформація програми «Legia Akademicka» після 2022 року. Принциповий етап у розвитку системи військової підготовки студентів у Польщі пов'язаний із прийняттям Сеймом 11 березня 2022 р. Закону «Про оборону Батьківщини» (Ustawa z dnia 11 marca 2022 r.), що був реакцією уряду на повномасштабне вторгнення російських військ в Україну. Прийняття нового законодавства започаткувало новий етап нормативного та організаційного оформлення добровільної військової підготовки студентів, інтегрувавши її до загальної системи військового рекрутування та підготовки резерву. Якщо започаткована у 2017–2018 рр. програма «Legia Akademicka» функціонувала переважно як пілотний проєкт, то після реформи 2022 р. її основні механізми були закріплені на законодавчому рівні та інституційно оформлені у вигляді «Школи Академічного легіону» (Szkoła Legii Akademickiej).

Однією з ключових новацій стало включення базового етапу підготовки студентів до системи Добровільної строкової військової служби (Dobrowolna Zasadnicza Służba Wojskowa, DZSW). Таким чином, військове навчання студентів перестало розглядатися як відокремлений освітній курс і стало безпосередньо пов'язане з механізмом формування особового резерву Збройних сил Польщі. Студенти, які раніше не проходили військової підготовки, отримали можливість розпочати навчання з базового модуля тривалістю до 28 днів у військових частинах. На цей період вони набувають статусу військовослужбовців Добровільної строкової військової служби, а завершення базової підготовки передбачає складання військової присяги та отримання звання рядового резерву. Відповідні положення визначені Законом «Про оборону Батьківщини», зокрема нормами, що регулюють добровільну строкову військову службу та навчання у «Школах Академічного легіону».

Іншою важливою зміною стало запровадження чіткої багаторівневої моделі військової підготовки. Законодавча реформа передбачила можливість проходження студентом послідовних етапів підготовки протягом періоду до трьох років. Перший, базовий, модуль передбачає отримання початкових військових навичок, проходження практичної підготовки, складання присяги та набуття статусу рядового резерву. Другий, підофіцерський, поєднує теоретичну підготовку в університеті з практичними заняттями у військових навчальних цен-

трах і завершується складанням іспиту на звання капрала резерву. Третій, офіцерський, реалізується вже на базі вищих військових навчальних закладів і передбачає тривалішу спеціалізовану підготовку з можливістю отримання звання підпоручника резерву. Така структура перетворила програму «Legia Akademicka» із короткострокової форми військового навчання на послідовну систему підготовки кадрів резерву різних рівнів (Legia Akademicka. Szczegóły projektu).

Суттєво змінилися також механізми організації та координації програми. У попередній моделі значна частина відповідальності за організацію навчання покладалася на університети, які добровільно долучалися до програми, тоді як взаємодія з військовими структурами здійснювалася через територіальні органи військового управління. Після реформи було сформовано більш централізовану систему рекрутування та координації, важливу роль у якій відіграє Центральний військовий центр рекрутування та його територіальні структури. Водночас збереглася принципова роль університетів як місця проведення теоретичної частини підготовки. Між Міністерством національної оборони та Міністерством науки і освіти було налагоджено довгострокову міжвідомчу співпрацю, що передбачає, зокрема, державну підтримку університетів, які створюють умови для реалізації програми (Porozumienie w sprawie Legii Akademickiej).

Реформування програми супроводжувалося також зміною матеріальних стимулів для студентів. У 2022 р. фінансове стимулювання стало важливим елементом програми «Legia Akademicka». Одним із найпривабливіших елементів програми є фінансові вигоди, передбачені для її учасників. На першому етапі підготовки в рамках добровільної базової військової служби за 28 днів навчання студент отримає 4 560 злотих. Якщо йому ще не виповнилося 26 років, він не сплачуватиме податок з цієї суми. За участь у військових навчаннях у рамках модуля для унтер-офіцерів він отримає понад 2 700 злотих. Якщо він бажає, маючи вже звання капрала, пройти спеціалізоване навчання, він може зголоситися на 15 днів військових навчань, за які отримає понад 1 900 злотих. У свою чергу, студент, який бере участь у військових навчаннях за офіцерським модулем, отримає понад 9 100 злотих за 62 дні (Legia Akademicka po nowemu). Це стало важливим чинником підвищення привабливості військової підготовки для молоді, оскільки проходження практичного етапу перестало бути лише додатковим малоплачуваним навантаженням у період навчання. Назагал поєднання освітньої, професійної та фінансової мотивації розширило можливості залучення студентів до системи військової підготовки та водночас сприяло формуванню резервного кадрового потенціалу Збройних сил Польщі. Завдяки цим змінам, зафіксованим у звітах Міністерства оборони Польщі, станом на початок 2026 року через оновлену програму «Академічного легіону» вже пройшли понад 22 тисячі студентів, які поповнили лави офіцерського та підофіцерського резерву Збройних сил Республіки Польща (MON i MNiSW kontynuują szkolenie).

Висновки. Запровадження програми «Legia Akademicka» стало реакцією на зміни мілітарної ситуації в сучасній Європі, що надало нового образу системі оборони польської держави. Її завдання не обмежуються наданням студентам базових військових знань та навичок. Програма стала одним із механізмів підготовки освіченої молоді до виконання військових функцій різного рівня та формування кадрового резерву Збройних сил Польщі. Водночас збереження участі університетів забезпечує поєднання академічного середовища з системою національної оборони. У цьому контексті сучасна «Legia Akademicka» є продовженням історичної традиції залучення студентської молоді до військової підготовки, але водночас являє собою якісно нову модель, адаптовану до умов професійної армії, добровільної служби та сучасних потреб системи безпеки Польщі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волков В. Національно-патріотичне виховання: сучасний зарубіжний досвід для України. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2020. Вип. 28. С. 31–35.

2. Журба К. Зарубіжний досвід підготовки школярів до захисту своєї країни. Нова педагогічна думка. 2022. № 3 (111). С. 107–111.

3. Пахотіна Т. Патріотичне виховання в Республіці Польща: нормативні засади. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2021. № 3 (107). С. 510–519.

4. Шелестак Л. Система військового навчання студентів вищих навчальних закладів Польської Народної Республіки (1949–1991). Військово-науковий вісник. 2024. № 42. С. 202–212. DOI: 10.33577/2313-5603.42.2024.202-212

5. Юзич Ю. Військове виховання юнацтва у країнах НАТО. А що в Україні? Реанімаційний Пакет Реформ. 2021. URL: https://rpr.org.ua/news/viys-kove-vykhovannia-iunatstva-u-krainakh-nato-a-shcho-v-ukraini/

6. Będźmirowski J. System szkolenia oficerów rezerwy dla Marynarki Wojennej RP w latach 1945–1991. Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej. 2007. 2. S. 5–22.

7. Decyzja Nr 146/MON z dnia 13 lipca 2017 r. w sprawie wdrożenia programu pilotażowego edukacji wojskowej studentów w ramach Legii Akademickiej. 2017. URL: https://www.inforlex.pl/dok/tresc,U23.2017.044.0000158,DEC

YZJA-NR-146-MON-MINISTRA-OBRONY-NARODOWEJ-z-dnia-13-lipca-2017-r-w-sprawie-wdrozenia-programu-pilotazowego-edukacji-wojskowej-studentow-w-ramach.html

8. Decyzja Nr 503/MON z dnia 30 grudnia 2015 r. w sprawie utworzenia Biura do Spraw Utworzenia Obrony Terytorialnej. Dziennik Urzędowy Ministra Obrony Narodowej. 2015. Poz. 1. URL: https://www.inforlex.pl/dok/tresc,U23.2016.001.0000001,DECYZJA-NR-503-MON-MINISTRA-OBRONY-NARODOWEJ-z-dnia-30-grudnia-2015-r-w-sprawie-utworzenia-Biura-do-Spraw-Utworzenia-Obrony-Terytorialnej.html

9. Legia Akademicka po nowemu URL: https://defence24.pl/polityka-obronna/legia-akademicka-po-nowemu

10. Legia Akademicka. Szczegóły projektu. URL: https://wcrwarszawa-praga.wp.mil.pl/rekrutacja/szzkola-legii-akademickiej/

11. Mateusiak R. Biblioteka Studium Wojskowego (1982–1991) i losy jej księgozbioru po likwidacji Studium Wojskowego. *Biblioteki specjalistyczne Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.* 2018. S. 151–163.

12. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Porozumienie w sprawie Legii Akademickiej – wspólna inwestycja w bezpieczeństwo państwa. 09.01.2026. URL: https://www.gov.pl/web/nauka/porozumienie-w-sprawie-legii-akademickiej--wspolna-inwestycja-w-bezpieczenstwo-panstwa

13. Ministerstwo Obrony Narodowej. Rusza program ph. „Legia Akademicka". 21.08.2017. URL: https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/rusza-program-ph-legia-akademicka-3

14. Ministerstwo Obrony Narodowej. Rusza program „Legia Akademicka". 18.10.2017. URL: https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/rusza-program-legia-akademicka-2

15. Ministerstwo Obrony Narodowej. MON i MNiSW kontynuują szkolenie wojskowe studentów i absolwentów uczelni wyższych. 09.01.2026. URL: https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/mon-i-mnisw-kontynuuja-szkolenie-wojskowe-studentow-i-absolwentow-uczelni-wyzszych2

16. Pękala W. Studium Wojskowe Politechniki Łódzkiej 1949–1991. *Zeszyty Historyczne Politechniki Łódzkiej*. 2010. № 11. S. 143.

17. Porozumienie w sprawie Legii Akademickiej - wspólna inwestycja w bezpieczeństwo państwa. URL: https://www.gov.pl/web/nauka/porozumienie-w-sprawie-legii-akademickiej--wspolna-inwestycja-w-bezpieczenstwo-panstwa

18. Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 28 czerwca 2022 r. w sprawie ochotniczego szkolenia wojskowego studentów i absolwentów uczelni wyższych oraz sposobu kształcenia w Szkołach Legii Akademickiej. *Dziennik Ustaw*. 2022. Poz. 1397.

19. Tatczyn B. Szkolenie kadr rezerwy w Wojsku Polskim w latach 1945–2010. *Studia i Materiały Centralnej Biblioteki Wojskowej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego*. 2022. N 2 (18). S. 148–159. DOI: 10.5281/zenodo.7375583.

20. Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny. Dziennik Ustaw. 2022. Poz. 655. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20220000655

21. Ustawa z dnia 16 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw. *Dziennik Ustaw*. 2016. Poz. 2138.

22. Walczak E. 36 pułk Legii Akademickiej. Pruszków, 1994. 50 s.

23. Wywiał P. Military Education for Students within the Framework of the Academic Legion: A Pilot Project. *Security and Defence Quarterly*. 2018. 21 (4). P. 73–86. DOI: 10.5604/01.3001.0012.6553.

24. Zaczek-Zaczyński K. M. (2000). Przysposobienie wojskowe i obronne młodzieży polskiej. *Wiedza Obronna*. N 2. S. 109–118.

25. Zakrzewski W., Furdyna M. (2020). Udział studentów ochotników w realizacji programu „Legia Akademicka" wyrazem patriotycznych postaw młodzieży. *Studia Administracji i Bezpieczeństwa.* N 8. S. 63–72.

REFERENCES

1. Volkov, V. (2020). Natsionalno-patriotychne vykhovannia: suchasnyi zarubizhnyi dosvid dlia Ukrainy [National-patriotic education: modern foreign experience for Ukraine]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia filosofsko-politolohichni studii.* N 28. pp. 31–35. [in Ukrainian].

2. Zhurba, K. (2022). Zarubizhnyi dosvid pidhotovky shkoliariv do zakhystu svoiei krainy. [Foreign experience in preparing schoolchildren to defend their country]. *Nova pedahohichna dumka.* N 3(111). pp. 107–111. [in Ukrainian].

3. Pakhotina, T. (2021) Patriotychne vykhovannia v Respublitsi Polshcha: normatyvni zasady [Patriotic education in the Republic of Poland: regulatory principles.]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. N 3 (107). pp. 510–519 [in Ukrainian].

4. Shelestak, L. R. (2024). Systema viiskovoho navchannia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv Polskoi Narodnoi Respubliky (1949–1991) [The system of military training for students at higher education institutions in the Polish People's Republic (1949–1991). Viiskovo-naukovyi visnyk. N 42. pp. 202–212. https://doi.org/10.33577/2313-5603.42.2024.202-212 [in Ukrainian].

5. Iuzych, Yu. (2021). Viiskove vykhovannia yunatstva u krainakh NATO. A shcho v Ukraini? [Military education of youth in NATO countries. And what about in Ukraine?] *Reanimatsiinyi Paket Reform.* URL: https://rpr.org.ua/news/viyskove-vykhovannia-iunatstva-u-krainakh-na-to-a-shcho-v-ukraini/ [in Ukrainian].

6. Będźmirowski, J. (2007). System szkolenia oficerów rezerwy dla Marynarki Wojennej RP w latach 1945–1991 [The training system for reserve officers in the Polish Navy, 1945–1991]. *Akademia Marynarki Wojennej*. pp. 5–22. [in Polish].

7. Decyzja Nr 146/MON z dnia 13 lipca 2017 r. w sprawie wdrożenia programu pilotażowego edukacji wojskowej studentów w ramach Legii Akademickiej. (2017) [Decision No. 146/MON of 13 July 2017 on the implementation of a

pilot programme for the military education of students within the framework of the Academic Legion]. URL: https://www.inforlex.pl/dok/tresc,U23.2017.044.0000158,DECYZJA-NR-146-MON-MINISTRA-OBRONY-NARODOWEJ-z-dnia-13-lipca-2017-r-w-sprawie-wdrozenia-programu-pilotazowego-edukacji-wojskowej-studentow-w-ramach.html [in Polish].

8. Decyzja Nr 503/MON z dnia 30 grudnia 2015 r. w sprawie utworzenia Biura do Spraw Utworzenia Obrony Terytorialnej. (2015). [Decision No. 503/MON of 30 December 2015 on the establishment of the Office for the Establishment of Territorial Defence] *Dziennik Urzędowy Ministra Obrony Narodowej*, poz. 1. URL: https://www.inforlex.pl/dok/tresc, U23.2016.001.0000001,DECYZJA-NR-503-MON-MINISTRA-OBRONY-NARODOWEJ-z-dnia-30-grudnia-2015-r-w-sprawie-utworzenia-Biura-do-Spraw-Utworzenia-Obrony-Terytorialnej.html [in Polish].

9. Legia Akademicka po nowemu [A new look for the Academic Legion] URL: https://defence24.pl/polityka-obronna/legia-akademicka-po-nowemu

10. Legia Akademicka. Szczegóły projektu [Academic Legion. Project details]. URL: https://wcrwarszawa-praga.wp.mil.pl/rekrutacja/szzkola-legii-akademickiej/

11. Mateusiak, R. (2018). Biblioteka Studium Wojskowego (1982–1991) i losy jej księgozbioru po likwidacji Studium Wojskowego [The Military College Library (1982–1991) and the fate of its collection following the closure of the Military College]. *Biblioteki specjalistyczne Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*. N 2. pp. 151–163. [in Polish].

12. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. (2026). January 9. Porozumienie w sprawie Legii Akademickiej – wspólna inwestycja w bezpieczeństwo państwa [Agreement on the Academic Legion – a joint investment in national security]. https://www.gov.pl/web/nauka/porozumienie-w-sprawie-legii-akademickiej--wspolna-inwestycja-w-bezpieczenstwo-panstwa [in Polish].

13. Ministerstwo Obrony Narodowej. (2017a). August 21. Rusza program ph. „Legia Akademicka" [The 'Academic Legion' programme is getting underway]. https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/rusza-program-ph-legia-akademicka-3 [in Polish].

14. Ministerstwo Obrony Narodowej. (2017b) Rusza program „Legia Akademicka" [The 'Academic Legion' programme is getting underway]. 18.10.2017. URL: https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/rusza-program-legia-akademicka-2 [in Polish].

15. Ministerstwo Obrony Narodowej. (2026, January 9). MON i MNiSW kontynuują szkolenie wojskowe studentów i absolwentów uczelni wyższych [The Ministry of National Defence and the Ministry of Science and Higher Education are continuing to provide military training for university students and graduates]. https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/mon-i-mnisw-kontynuuja-szkolenie-wojskowe-studentow-i-absolwentow-uczelni-wyzszych2 [in Polish].

16. Pękala, W. (2010). Studium Wojskowe Politechniki Łódzkiej 1949–1991. Zeszyty Historyczne Politechniki Łódzkiej. N 11. pp. 1–143. [in Polish].

17. Porozumienie w sprawie Legii Akademickiej (2026) – wspólna inwestycja w bezpieczeństwo państwa [Agreement on the Academic Legion – a joint investment in national security]. URL: https://www.gov.pl/web/nauka/porozumienie-w-sprawie-legii-akademickiej--wspolna-inwestycja-w-bezpieczenstwo-panstwa

18. Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 28 czerwca 2022 r. w sprawie ochotniczego szkolenia wojskowego studentów i absolwentów uczelni wyższych oraz sposobu kształcenia w Szkołach Legii Akademickiej [Regulation of the Minister of National Defence of 28 June 2022 on voluntary military training for students and graduates of higher education institutions and on the method of instruction at the Academic Legion Schools]. *Dziennik Ustaw,* poz. 1397. [in Polish].

19. Tatczyn, B. (2022). Szkolenie kadr rezerwy w Wojsku Polskim w latach 1945–2010 [Training of reserve personnel in the Polish Armed Forces between 1945 and 2010]. *Studia i Materiały Centralnej Biblioteki Wojskowej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego*. N 2(18), pp. 148–159. https://doi.org/10.5281/zenodo.7375583 [in Polish].

20. Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny. (2022) [The Act of 11 March 2022 on the Defence of the Fatherland]. *Dziennik Ustaw,* poz. 655. https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20220000655 [in Polish].

21. Ustawa z dnia 16 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw. (2016) [The Act of 16 November 2016 amending the Act on the universal duty of defence of the Republic of Poland and certain other Acts]. *Dziennik Ustaw*, poz. 2138. [in Polish].

22. Walczak, E. (1994). 36 pułk Legii Akademickiej [36th Regiment of the Academic Legion]. Pruszków. [in Polish].

23. Wywiał P. (2018). Military Education for Students within the Framework of the Academic Legion: A Pilot Project." *Security and Defence Quarterly*. N 21/4. pp. 73–86. DOI: 10.5604/01.3001.0012.6553. [in English].

24. Zaczek-Zaczyński, K. M. (2000). Przysposobienie wojskowe i obronne młodzieży polskiej [Military and Defense Training of Polish Youth]. *Wiedza Obronna*. N 2. pp.109–118. [in Polish].

25. Zakrzewski, W., & Furdyna, M. (2020). Udział studentów ochotników w realizacji programu „Legia Akademicka" wyrazem patriotycznych postaw młodzieży [The Participation of Student Volunteers in the Implementation of the "Academic Legion" Program as an Expression of Patriotic Attitudes of Youth]. *Studia Administracji i Bezpieczeństwa*. N 8. pp. 63–72. [in Polish].

Дата першого надходження статті до видання: 17.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 366:614](450)»1920/1930»
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-4

Олександр МАЛЕЦЬ,
orcid.org/0000-0001-7927-4335
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри готельно-ресторанної та музейної справи
Мукачівського державного університету
(Ужгород, Україна) A.Malets@mail.msu.edu.ua

Василь КАЛІЙ,
orcid.org/0000-0001-5260-32-82
доктор медичних наук,
декан медичного факультету № 2
Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»
(Ужгород, Україна) vasyl.kaliy@uzhnu.edu.ua

Наталія МАЛЕЦЬ,
orcid.org/0000-0002-1352-305X,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри громадського здоров'я і гуманітарних дисциплін
Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»
(Ужгород, Україна) natalia.malets@uzhnu.edu.ua

ФІНАНСОВА ТА МЕДИЧНА ІНФРАСТРУКТУРА МУКАЧЕВА ТА МУКАЧІВЩИНИ В УМОВАХ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ (1920-1930-ТІ РР.)

У статті досліджено формування та розвиток фінансової й медичної інфраструктури Мукачева та Мукачівщини в умовах чехословацької модернізації 1920–1930-х рр. Проаналізовано суспільно-політичні та соціально-економічні зміни, спричинені входженням Підкарпатської Русі до складу Чехословацької Республіки, а також їхній вплив на систему державного управління, фінансове адміністрування та соціальне забезпечення населення. Визначено роль Мукачева як важливого адміністративного, торговельно-економічного й соціального центру регіону. Увагу приділено становленню місцевих фінансових установ, організації податкового управління, розвитку банківської та ощадної справи, а також запровадженню нових механізмів державного фінансового контролю. Простежено процес інтеграції регіону до правового й економічного простору Чехословаччини, що супроводжувався уніфікацією адміністративних процедур, упорядкуванням податкових відносин і вдосконаленням системи контролю за надходженням та використанням державних коштів. Розглянуто значення банківських установ для розвитку місцевої торгівлі, підприємництва, кредитування та економічної активності населення. Окремо висвітлено модернізацію сфери охорони здоров'я. Охарактеризовано розширення мережі лікарень, амбулаторій та інших лікувально-профілактичних закладів, зміни в організації медичної допомоги, розвиток санітарного контролю й профілактики інфекційних захворювань. Проаналізовано діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, спрямовану на поліпшення доступності медичних послуг і санітарно-гігієнічних умов життя міського та сільського населення. Встановлено, що чехословацька модернізація мала комплексний характер і поєднувала реформування адміністративного апарату, розвиток фінансових інституцій та розширення соціальних функцій держави. Ці процеси сприяли інституційному оновленню регіону, зміцненню його економічного потенціалу та поступовому формуванню сучасніших механізмів соціального забезпечення. Зроблено висновок, що розвиток фінансової й медичної інфраструктури у 1920–1930-х рр. став важливою складовою соціально-економічної трансформації Мукачева та Мукачівщини. Досвід міжвоєнного періоду засвідчує значення державної модернізаційної політики для інтеграції регіону до політичного, економічного та соціального простору Чехословацької Республіки й створення передумов для його подальшого розвитку.

Ключові слова: *Мукачево, Мукачівщина, Підкарпатська Русь, модернізація, фінансова інфраструктура, медична інфраструктура, охорона здоров'я, державне управління.*

Oleksandr MALETS,
orcid.org/0000-0001-7927-4335
Doctor of Historical Sciences, Professor
Professor at the Department of Hotel, Restaurant, and Museum Management
Mukachevo State University
(Uzhhorod, Ukraine) A.Malets@mail.msu.edu.ua

Vasyl KALIY,
orcid.org/0000-0001-5260-32-82
Doctor of Medical Sciences, Associate Professor,
Dean of the Medical Faculty № 2
Uzhhorod National University
(Uzhhorod, Ukraine) vasyl.kaliy@uzhnu.edu.ua

Natalia MALETS,
orcid.org/0000-0002-1352-305X,
Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Public Health and Humanities
Uzhhorod National University
(Uzhhorod, Ukraine) natalia.malets@uzhnu.edu.ua

FINANCIAL AND MEDICAL INFRASTRUCTURE OF MUKACHEVO AND THE MUKACHEVO REGION IN THE CONTEXT OF CZECHOSLOVAK MODERNIZATION (1920S–1930S)

The article examines the peculiarities of the formation and development of the financial and medical infrastructure of Mukachevo and the Mukachevo region in the context of Czechoslovak modernization during the 1920s and 1930s. The impact of the incorporation of Subcarpathian Rus into the Czechoslovak Republic on the transformation of the system of public administration, financial governance, and social welfare is analyzed. Particular attention is paid to the establishment and functioning of local financial institutions, the organization of tax administration, the development of banking, and the introduction of new mechanisms of state financial control. The process of modernization in the healthcare sector is also considered, including the expansion of the network of medical institutions, improved accessibility of healthcare services, and the implementation of new approaches to public health protection. The role of Mukachevo as an important administrative, economic, and social center of the region is emphasized. It is argued that Czechoslovak state policy contributed significantly to the institutional transformation of the region and created favorable conditions for the development of modern financial and medical infrastructure. The study concludes that the modernization processes of the 1920s and 1930s became an important factor in the socio-economic transformation of the Mukachevo region and contributed to its integration into the administrative, economic, and social system of Czechoslovakia. The research highlights the interrelationship between financial development and the modernization of the healthcare system, demonstrating that the improvement of administrative and economic mechanisms created favorable conditions for the expansion of social infrastructure. The experience of Mukachevo and the Mukachevo region during the interwar period illustrates the specific features of modernization processes in Subcarpathian Rus and their importance for the long-term development of urban and regional infrastructure.

Key words: *Mukachevo, Mukachevo region, Subcarpathian Rus, modernization, financial infrastructure, medical infrastructure, healthcare, public administration.*

Постановка проблеми. Після завершення Першої світової війни та включення Підкарпатської Русі до складу Чехословацької Республіки розпочався процес модернізації регіону, що охопив систему державного управління, фінансове адміністрування та соціальну інфраструктуру. Важливе місце в цих трансформаціях посідало Мукачево, яке завдяки вигідному географічному положенню та економічному потенціалу стало одним із провідних центрів Підкарпатської Русі. Водночас формування й розвиток фінансових установ та медичних закладів Мукачева і Мукачівщини залишаються недостатньо комплексно дослідженими. Актуальним є з'ясування впливу чехословацької адміністративної та соціальної політики на становлення місцевих управлінських структур, упорядкування фінансової системи та розвиток медичного обслуговування населення.

Аналіз досліджень. Окремий напрям історіографічних досліджень становлять праці, присвячені розвитку міської економіки та інфраструктури Підкарпатської Русі. Зокрема, сучасні дослід-

ження Н. Іваник (Іваник, 2015:45) акцентують увагу на процесах розвитку міської промисловості та інфраструктури краю в 1919–1938 рр. У працях І. Гранчака (Гранчак 1995:137), В. Маркуся (Маркусь,1985:67-73), М. Мушинки (Мушинка, 2000:128) висвітлюються питання розвитку промисловості, торгівлі, транспорту, міського господарства, банківської справи та загальні тенденції економічної модернізації регіону. Водночас фінансова система розглядається переважно як складова загальної економічної політики Чехословацької Республіки.

Особливої уваги заслуговують дослідження з історії охорони здоров'я Закарпаття. Значний внесок у розроблення цієї проблематики зробили Н. Вакула (Вакула,2010:112-118), яка досліджувала розвиток системи охорони здоров'я Закарпаття у міжвоєнний період, а також І. Ліхтей (Ліхтей, 2021:34-39), у працях якого проаналізовано стан лікарень Підкарпатської Русі протягом першого десятиліття чехословацького урядування. Дослідники звертають увагу на складний стан медичної мережі після завершення Першої світової війни, заходи чехословацької влади щодо її реформування, кадрове забезпечення лікарень та поступове поліпшення медичного обслуговування населення. Комплексне вивчення фінансової та медичної інфраструктури Мукачевого і Мукачівщини як взаємопов'язаних складових модернізаційних процесів 1920–1930-х рр. залишається недостатньо розробленим. Важливе значення для дослідження історії медицини мають також праці, присвячені діяльності окремих медичних установ і лікарів Закарпаття. У цьому контексті заслуговують на увагу дослідження Ю. Турака, Ю. Яцини (Турак, Яцина, 2005:68-76), присвячені документальній історії лікарняної справи Закарпаття і наукові розвідки Н. Вакули щодо розвитку медичної системи та діяльності визначних організаторів охорони здоров'я краю. Важливим джерелом для вивчення становлення медичної інфраструктури є також праці чехословацьких авторів міжвоєнного періоду, зокрема Я. Дошкаржа (Дошкарж, 1923:53-55), Ш. Микуланинця (Микуланинець,1936: 168 -173), Ф. Ульмана (Ульман, 1932:57-64) та інших, які безпосередньо висвітлювали стан громадської охорони здоров'я та соціально-санітарні проблеми Підкарпатської Русі.

Мета статті. Метою статті є дослідження формування та розвитку фінансової і медичної інфраструктури Мукачева та Мукачівщини у 1920–1930-х рр. в умовах чехословацької модернізації, а також визначення її впливу на становлення фінансово-адміністративної системи та розвиток медичного обслуговування населення.

Виклад основного матеріалу. У березні 1920 р. відповідно до державного фінансового розпорядження для Підкарпатської Русі в Мукачеві було створено відділення фінансового управління. Першим керівником установи призначили фінансового радника Вурму. На початковому етапі діяльності установа розміщувалася у приміщеннях колишнього угорського казино на вул. Масарика та у будівлі колишнього гарнізонного штабу на вул. Коменського. Основними напрямами роботи фінансової адміністрації стали облік майна, проведення грошового обміну, організація системи податкових платежів і формування відповідної документації. У цей період розроблялися механізми адміністрування майнових, прямих і непрямих податків, податку з продажу, а також системи штрафних санкцій. Після ліквідації фінансового відділення в Берегові Мукачево отримало окреме фінансове управління, яке очолив службовець фінансової ради Кадлец. Важливим напрямом діяльності новоствореної установи стало формування кадастру платників податків і підготовка механізмів стягнення індивідуальних податкових платежів та надання передбачених законодавством пільг. У 1921 р. фінансове управління було переведено до відремонтованої будівлі колишнього гімназійного інтернату на вул. Біскупській. (Іваник, 2015:47-49).

Упродовж 1921–1926 рр. діяльність фінансового управління була зосереджена на впорядкуванні податкової системи, визначенні розмірів платежів, накопиченні необхідної документації та підготовці матеріалів для розгляду фінансових і правових справ. У 1926 р. головою фінансової ради було призначено Яна Ядловського. У наступні роки значна увага приділялася розгляду апеляцій, а також питанням обміну військових позик на компенсаційні облігації. Новий етап у розвитку фінансової системи розпочався наприкінці 1920-х років. У 1928 р. здійснювалася підготовка до запровадження податкової реформи та нових механізмів оподаткування, зокрема податку з продажу. Значення Мукачівської фінансової дирекції підтверджувалося масштабами її діяльності. Установа здійснювала контроль над значною кількістю муніципальних одиниць та координувала роботу податкових і пенсійних органів у Мукачеві та інших населених пунктах регіону.

Отже, у 1920-х роках Мукачево поступово сформувалося як важливий центр фінансового управління Підкарпатської Русі. Створення окремої адміністративної структури сприяло

впорядкуванню податкової системи, розвитку державного контролю та інтеграції регіону до фінансового простору Чехословацької Республіки. (Маркусь,1985:165). Зміна державної належності Підкарпатської Русі після Першої світової війни мала істотний вплив на розвиток її фінансово-кредитної системи. До 1918 р. економіка краю була тісно пов'язана з угорським фінансовим простором, а більшість кредитних установ функціонувала в межах системи Австро-Угорщини. Входження регіону до складу Чехословаччини зумовило необхідність переорієнтації економічних зв'язків і пристосування місцевих фінансових інституцій до нових умов. Перехідний період супроводжувався значними труднощами. Частина підприємств припинила діяльність, зросло безробіття, а частина населення була змушена шукати заробіток за межами краю. Довоєнні фінансові установи виявилися недостатньо підготовленими до нових економічних умов. (Гранчак 1995:168) Банківська система Підкарпатської Русі раніше була представлена переважно ощадними касами, невеликими акціонерними банками та кредитними товариствами, значна частина яких мала зв'язки з фінансовими центрами Угорщини. Однією з найсерйозніших проблем перших повоєнних років стала валютна нестабільність. В обігу одночасно перебували різні грошові знаки, зокрема банкноти колишнього Австро-Угорського банку, румунські гроші та банкноти, випущені в період існування Угорської радянської республіки. Така ситуація негативно впливала на довіру населення до національної валюти та сприяла поширенню спекулятивних операцій. (Мушинка, 2000:110-115).

Особливе місце в грошовому обігу посідав американський долар. Значні кошти надходили до Підкарпатської Русі від емігрантів із США, що сприяло зростанню попиту на американську валюту. У Мукачеві виникли неофіційні центри валютних операцій, де здійснювався обмін і продаж доларів. У цих умовах державна влада була змушена проводити заходи щодо стабілізації грошового обігу та здійснювати обмін старих валют на чехословацькі крони.

Поступова політична та економічна стабілізація сприяла проникненню чеського капіталу в господарське життя регіону. Особливо важливу роль у розвитку внутрішнього ринку відігравали банківські установи, які забезпечували кредитування торгівлі, промисловості, сільського господарства та житлового будівництва. Одним із перших великих банків, що розпочали діяльність у Мукачеві, став Словацький банк. Його філіал почав функціонувати в місті у 1920 р. Установа поступово перетворилася на одну з найбільш впливових кредитних організацій Підкарпатської Русі. Відділення банку діяли також в Ужгороді, Хусті та Берегові. Словацький банк забезпечував кредитування сільського господарства, торгівлі та промисловості. Важливим напрямом його діяльності стало фінансування житлового будівництва. Кредитні ресурси банку використовувалися для спорудження приватних і багатоквартирних будинків, а також об'єктів торговельного та промислового призначення. (Мушинка, 2000:196-202)

Важливу роль у діяльності Словацького банку відігравали його зв'язки з еміграцією в США. Значна частина карпаторуських і словацьких емігрантів користувалася послугами цієї фінансової установи, що сприяло надходженню коштів із-за кордону до Підкарпатської Русі. Таким чином, банк виконував функцію важливого посередника між еміграційними громадами та населенням краю. На початку 1920-х років Мукачівський філіал Словацького банку активно долучився до процесів економічного відновлення. Кредитування на пільгових умовах сприяло розвитку місцевих підприємств, торгівлі та сільського господарства. З 1924 р. установу очолював Франтішек Ріхтер, за керівництва якого банк зміцнив свої позиції в економічному житті міста.

Наприкінці 1920-х років банк активно фінансував будівельну галузь. За його участю здійснювалося спорудження житлових і громадських будівель, розвиток промислової інфраструктури та будівництво об'єктів торговельного призначення. У 1928 р. значні обсяги кредитів були спрямовані на будівництво десятків житлових будинків у Мукачеві. Важливе місце у фінансовій системі міста займало відділення державної банківської структури при Міністерстві фінансів Чехословацької Республіки, яке розпочало діяльність у травні 1920 р. Воно брало участь у регулюванні валютних операцій і стабілізації грошового обігу. Водночас у міжвоєнний період відбувався процес скорочення кількості місцевих банків. Якщо на початку 1920-х років на Закарпатті функціонувала значна кількість кредитних установ, то наприкінці десятиліття їхня кількість істотно зменшилася. Це було зумовлено конкуренцією з великими банківськими структурами, процесами централізації та економічними труднощами місцевих фінансових організацій. Важливу роль у кредитуванні окремих соціальних груп відігравали спеціалізовані фінансові установи. За підтримки міжнародних благодійних організацій на Підкарпатській Русі створювалися кредитні спілки, які забезпечували доступ до фінансових ресурсів для населення.

Значну увагу приділяли й розвитку сільськогосподарського кредитування. У 1925 р. в Ужгороді було створено крайову кредитну спілку, до складу якої входили численні фінансові організації регіону. Законодавчі механізми Чехословаччини передбачали можливість надання кредитів для розвитку сільського господарства на пільгових умовах.

Важливе місце у фінансовій системі Мукачева займало відділення Народного банку Чехословаччини. Воно стало правонаступником банківських структур, які діяли в місті ще за часів Австро-Угорщини. Мукачево традиційно мало важливе значення як торговельний центр, тому ще на початку XX ст. тут функціонували установи, пов'язані з банківською системою Австро-Угорщини. Після утворення Чехословаччини межі діяльності Мукачівського банківського відділення були переглянуті відповідно до нової адміністративно-територіальної системи.

У 1926 р. було створено Народний банк Чехословаччини, який перебрав на себе права та обов'язки попередніх державних банківських структур. Його діяльність стала важливою складовою процесу формування єдиної фінансової системи держави. Окреме місце посідав ощадний банк, діяльність якого була спрямована на розвиток заощаджень населення та зміцнення його економічної самостійності. У 1920-х роках значного поширення набула практика відкриття ощадних рахунків, зокрема дитячих ощадних книжок. Зростання кількості вкладників та обсягів заощаджень свідчило про поступове відновлення довіри населення до фінансових установ. Ощадні банки не лише акумулювали кошти населення, але й здійснювали кредитні операції, зокрема надавали іпотечні, комунальні та вексельні кредити. У розвитку місцевої фінансової системи важливу роль відіграв Мукачівський народний банк. Після Першої світової війни він опинився у складному економічному становищі через нестачу обігових коштів і втрату частини депозитів населення.(Гай-Нижник, 2011:94).

З метою стабілізації фінансового становища в середині 1920-х років Мукачівський народний банк був реорганізований і увійшов до системи Чехословацького банку легіонерів. Реорганізація здійснювалася за підтримки Міністерства фінансів Чехословаччини. Залучення нового капіталу дозволило зміцнити фінансову базу банку та розширити його кредитну діяльність. Установа поступово відновила довіру населення і стала важливим джерелом фінансування місцевої торгівлі, промисловості та підприємницької діяльності.

В умовах недостатнього розвитку сільськогосподарського кредитування доступ до дешевих позик мав важливе значення для підтримки малих і середніх господарств. Однією з таких установ була Селянська скарбниця взаємодопомоги, діяльність якої була пов'язана з розвитком іпотечного та сільськогосподарського кредитування. Надання доступних кредитів сприяло підтримці фермерських господарств, а також допомагало вирішувати проблеми, пов'язані з поділом земельної власності та спадкуванням. Хоча Мукачівська Селянська скарбниця взаємодопомоги функціонувала відносно нетривалий час, її діяльність мала позитивне значення для сільського населення міста та навколишніх територій. Важливою складовою фінансового життя Мукачева були також кредитні об'єднання, створені для підтримки окремих соціальних груп. Зокрема, у 1923 р. за сприяння міжнародної благодійної організації було засновано Єврейське кредитне об'єднання. Основним завданням установи була фінансова підтримка населення, яке зазнало значних економічних втрат унаслідок Першої світової війни. Організація надавала доступні кредити та сприяла економічній стабілізації членів громади. Упродовж 1920-х років фінансові можливості об'єднання поступово зростали, що свідчило про його активну роль у соціально-економічному житті міста.

У міжвоєнний період у Мукачеві сформувалася розгалужена банківська та кредитна система. Її розвиток був важливим чинником економічної модернізації міста, сприяв відновленню промисловості й торгівлі, розвитку житлового будівництва та підтримці сільського господарства. (Маркусь,1985:198-205)

Важливою складовою модернізаційних процесів на Підкарпатській Русі у 1920–1930-х роках став розвиток системи охорони здоров'я. Після Першої світової війни медична мережа краю перебувала у складному стані. Відчувалася нестача лікарів, лікарняних закладів, спеціалізованих відділень і належного санітарного забезпечення. На момент входження Підкарпатської Русі до складу Чехословаччини медична інфраструктура регіону була недостатньо розвиненою. Значна частина лікарень потребувала ремонту, модернізації та поліпшення матеріально-технічної бази. Чехословацька адміністрація поступово здійснювала реорганізацію системи медичного обслуговування. Відбувалося розширення мережі лікарень, амбулаторій і консультаційних пунктів, а також залучення медичних працівників із Чехії та Моравії. Одним із важливих результатів реформування стало збільшення кількості медичних працівників. У 1920-х років чисельність лікарів у регіоні посту-

пово зростала, що сприяло розширенню доступу населення до кваліфікованої медичної допомоги. Основними напрямами розвитку охорони здоров'я стали боротьба з інфекційними захворюваннями, розширення лікарняної мережі, розвиток спеціалізованої медичної допомоги, охорона материнства і дитинства, санітарно-гігієнічна освіта населення та протидія туберкульозу (Вакула,2010:114).

Одним із провідних медичних закладів регіону була Мукачівська міська лікарня. Після встановлення чехословацької влади вона перейшла під державну опіку, що сприяло поліпшенню її фінансового та матеріального забезпечення.

У міжвоєнний період відбувалося поступове вдосконалення структури лікарні та розширення обсягів медичної допомоги.

Помітну роль у розвитку лікарні відігравали медичні фахівці, які прибували до Підкарпатської Русі з інших частин Чехословаччини. Серед них важливе місце посідав лікар Богуслав Альберт, який прибув до краю в 1919 р. та очолив Мукачівську лікарню. Його діяльність була спрямована на вдосконалення організації медичної допомоги, поліпшення санітарного стану закладу та впровадження сучасніших методів лікування. Участь кваліфікованих медичних працівників у розвитку охорони здоров'я стала важливим чинником модернізації медичної системи регіону. (Ліхтей, 2021:35-36).

Однією з найактуальніших проблем післявоєнного періоду залишалася боротьба з інфекційними захворюваннями. Населення краю потерпало від тифу, туберкульозу, венеричних і дитячих інфекцій. Для поліпшення епідеміологічної ситуації у 1923 р. в Мукачівській лікарні було відкрито інфекційне відділення. Його функціонування сприяло розвитку спеціалізованої допомоги та посиленню боротьби з поширенням небезпечних захворювань. У міжвоєнний період важливе значення мала також санітарно-профілактична діяльність. Поширення санітарних знань, проведення профілактичних заходів і розвиток системи медичного контролю поступово сприяли поліпшенню стану громадського здоров'я. Відбувався розвиток і хірургічної допомоги. У Мукачеві формувалася спеціалізована медична інфраструктура, зокрема здійснювалося будівництво та облаштування нових лікарняних корпусів. У 1928–1934 рр. формувався хірургічний корпус, що стало свідченням розширення можливостей спеціалізованого лікування.

Важливу роль у розвитку системи охорони здоров'я на Підкарпатській Русі відіграв Чехословацький Червоний Хрест. У 1920 р. для регіону було створено окрему структуру цієї організації, одним із важливих центрів діяльності якої стало Мукачево. Першим керівником організації був лікар Богуслав Альберт. Діяльність Червоного Хреста не обмежувалася безпосередньо лікувальною допомогою, а мала широкий соціально-медичний характер. У структурі організації функціонували медичні консультації, амбулаторні заклади, установи для матерів і дітей, дитячі заклади та інші соціально-медичні структури. Значна увага приділялася профілактиці захворювань і поширенню санітарно-гігієнічних знань. Діяльність Чехословацького Червоного Хреста сприяла формуванню системи громадської та соціальної медицини. У 1920-х роках Мукачево стало одним із важливих осередків діяльності цієї організації на території Підкарпатської Русі.

Однією з найбільш складних соціально-медичних проблем міжвоєнного Закарпаття залишалася висока дитяча смертність. Для її зменшення державні та громадські організації розпочали розвиток спеціалізованої системи допомоги матерям і дітям. У регіоні створювалися консультації для вагітних, пункти медичного консультування матерів, дитячі консультації, ясла, притулки та інші соціально-медичні установи. З 1920-х років чехословацька адміністрація активізувала роботу з розвитку системи охорони материнства і дитинства. (Pop, 2005:121-123). До цього процесу долучалися громадські та благодійні організації. Формування мережі спеціалізованих консультаційних закладів стало важливим елементом модернізації системи охорони здоров'я. Медична допомога поступово набувала не лише лікувального, а й профілактичного характеру. Розвиток медичної системи відбувався не лише у великих містах. У різних населених пунктах Закарпаття створювалися санітарно-профілактичні установи. Зокрема, у 1924 р. у Сваляві було організовано санітарно-дезінфекційну станцію. До її структури входили дезінфекційна служба, жіноча консультація та медичний диспансер. У разі необхідності заклад міг виконувати окремі функції лікарні. Важливим напрямом діяльності медичних і громадських організацій була боротьба з туберкульозом. Це захворювання належало до найбільш небезпечних соціальних хвороб міжвоєнного періоду. Профілактичну та санітарно-просвітницьку роботу здійснювали різні організації, зокрема Чехословацький Червоний Хрест і Масарикова ліга боротьби з туберкульозом. Їхня діяльність спрямовувалася на поширення медичних знань, профілактику захворювання та формування відповідального ставлення населення до власного здоров'я.

Незважаючи на позитивні зміни, система охорони здоров'я Підкарпатської Русі мала низку проблем. Найскладнішим залишалося забезпечення медичною допомогою сільського населення. Жителі віддалених сіл часто перебували на значній відстані від лікарень і спеціалізованих медичних установ. Проблемою залишалася також недостатня кількість лікарів, особливо у порівнянні з центральними районами Чехословаччини. Поступове збільшення чисельності медичних працівників сприяло поліпшенню ситуації, однак проблема нерівномірного розподілу медичних кадрів продовжувала існувати. Для частини населення серйозною перешкодою залишалася також вартість лікування. Медичні послуги та перебування в лікарні вимагали значних фінансових витрат, що ускладнювало доступ до медичної допомоги для малозабезпечених верств населення, робітників і селян. (Турак, Яцина, 2005:126-128).

Висновки. Таким чином, 1920–1930-ті роки стали важливим етапом соціально-економічної модернізації Мукачева та Підкарпатської Русі. Входження регіону до складу Чехословацької Республіки зумовило докорінну трансформацію фінансової, банківської та соціальної інфраструктури. У Мукачеві було сформовано систему державного фінансового управління, яка забезпечувала впорядкування податкових відносин, ведення фінансового обліку та реалізацію державної економічної політики. Одночасно відбувався розвиток банківської та кредитної системи. Діяльність Словацького банку, Народного банку Чехословаччини, ощадних установ, Мукачівського народного банку та спеціалізованих кредитних організацій сприяла відновленню економіки, розвитку торгівлі й промисловості, підтримці сільського господарства та житлового будівництва. Не менш важливими були процеси модернізації системи о хорони здоров'я. У міжвоєнний період розширювалася лікарняна мережа, створювалися спеціалізовані відділення, збільшувалася кількість медичних працівників, розвивалася санітарно-профілактична медицина та система охорони материнства і дитинства. Особливе місце у цих процесах посідало Мукачево. Міська лікарня, діяльність Богуслава Альберта, розвиток інфекційної та хірургічної допомоги, а також робота Чехословацького Червоного Хреста сприяли перетворенню міста на один із важливих медичних і соціальних центрів Підкарпатської Русі.

Отже, розвиток фінансових інституцій і системи охорони здоров'я був важливою складовою модернізаційних процесів міжвоєнного періоду. Ці зміни сприяли інтеграції Мукачева до загальнодержавного простору Чехословаччини та створили передумови для подальшого соціально-економічного розвитку міста й регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вакула Н. Розвиток системи охорони здоров'я Закарпаття у міжвоєнний період (1919–1939 рр.). Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. Ужгород, 2010. Вип. 24. С. 112–118.
2. Гай-Нижник П. П. Економічна політика Чехословаччини щодо Підкарпатської Русі у міжвоєнний період. Український історичний журнал. 2011. № 4. С. 89–103.
3. Гранчак І. М. та ін. Нариси історії Закарпаття. Т. 2: 1918–1945. Ужгород : Закарпаття, 1995. 663 с.
4. Гранчак І. М., Маркусь В. І., Мушинка М. І. Нариси історії Закарпаття. Ужгород : Закарпаття, 1993–1995.
5. Іваник Н. Економічний розвиток Підкарпатської Русі у складі Чехословацької Республіки (1919–1938 рр.). Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. Ужгород, 2015. Вип. 2 (33). С. 45–52.
6. Ліхтей І. Стан лікарень на Підкарпатській Русі упродовж першого десятиліття чехословацького урядування (1919–1929). Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. 2021. № 2 (30). С. 34–39.
7. Магочій П. Р. Історія України. Торонто : University of Toronto Press, 1996. 784 с.
8. Маркусь В. Приєднання Закарпатської України до Чехословаччини 1919–1920. Нью-Йорк : Українська вільна академія наук у США, 1985. 276 с.
9. Мушинка М. І. Закарпаття в XX столітті: історико-політичні нариси. Ужгород : Карпати, 2000. 352 с.
10. Турак Ю., Яцина Ю. Історія медицини Закарпаття. Ужгород : Закарпаття, 2005. 240 с.
11. Doškář J. Veřejné zdravotnictví v Podkarpatské Rusi. Podkarpatská Rus : obraz poměrů přírodních, hospodářských, politických, církevních, jazykových a osvětových. Praha : Orbis, 1923. S. 178.
12. Fedinec Cs. Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918–1944. Budapest : Lilium Aurum, 2002. 576 p.
13. Mikulaninec Š. Zdravotnictví a sociálně zdravotní poměry na Podkarpatské Rusi. Podkarpatská Rus : sborník hospodářského, kulturního a politického poznání Podkarpatské Rusi / red. Jaroslav Zatloukal. Bratislava : Klub přátel Podkarpatské Rusi, 1936. S. 168–173.
14. Pop I. Dějiny Podkarpatské Rusi v datech. Praha : Libri, 2005. 680 s.
15. Statistická ročenka Republiky československé. Praha : Státní úřad statistický, 1935.
16. Švorc P. Zakliata krajina. Podkarpatská Rus 1918–1946. Prešov : Universum, 1996. 392 s.
17. Ulman Fr. Dobrovolná sociálně-zdravotní péče na Podkarpatské Rusi. Publikace pro zem Podkarpatská Rus / sest. Gustav Bianchi. Banská Bystrica : Slovan, 1932. S. 73.

REFERENCES

1. Vakula N. (2010) Rozvytok systemy okhorony zdorovia Zakarpattia u mizhvoyennyi period (1919–1939 rr.). [Development of the healthcare system of Transcarpathia in the interwar period (1919–1939)]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia: Istoriia. Uzhhorod. Vyp. 24. 112–118. [in Ukrainian].
2. Hai-Nyzhnyk P. P. (2011) Ekonomichna polityka Chekhoslovachchyny shchodo Pidkarpatskoi Rusy u mizhvoyennyi period. [Economic policy of Czechoslovakia towards Subcarpathian Rus in the interwar period]. Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. № 4. 89–103. [in Ukrainian].
3. Hranchak I. M. et al. (1995) Narysy istorii Zakarpattia. T. 2. 1918–1945. [Essays on the history of Transcarpathia. Vol. 2. 1918–1945]. Zakarpattia. Uzhhorod. 663. [in Ukrainian].
4. Hranchak I. M., Markus V. I., Mushynka M. I. (1993–1995) Narysy istorii Zakarpattia. [Essays on the history of Transcarpathia]. Zakarpattia. Uzhhorod. [in Ukrainian].
5. Ivanyk N. (2015) Ekonomichnyi rozvytok Pidkarpatskoi Rusy u skladi Chekhoslovatskoi Respubliky (1919–1938 rr.). [Economic development of Subcarpathian Rus as part of the Czechoslovak Republic (1919–1938)]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia: Istoriia. Uzhhorod. Vyp. 2 (33). 45–52. [in Ukrainian].
6. Likhtei I. (2021) Stan likaren na Pidkarpatskii Rusi uprodovzh pershoho desiatylittia chekhoslovatskoho uriaduvannia (1919–1929). [The state of hospitals in Subcarpathian Rus during the first decade of Czechoslovak rule (1919–1929)]. Aktualni pytannia suspilnykh nauk ta istorii medytsyny. № 2 (30). 34–39. [in Ukrainian].
7. Magocsi P. R. (1996) Istoriia Ukrainy. [History of Ukraine]. University of Toronto Press. Toronto. 784. [in Ukrainian].
8. Markus V. (1985) Pryiednannia Zakarpatskoi Ukrainy do Chekhoslovachchyny 1919–1920. [The incorporation of Transcarpathian Ukraine into Czechoslovakia, 1919–1920]. Ukrainska vilna akademiia nauk u SShA. New York. 276. [in Ukrainian].
9. Mushynka M. I. (2000) Zakarpattia v XX stolitti: istoryko-politychni narysy. [Transcarpathia in the 20th century: historical and political essays]. Karpaty. Uzhhorod. 352. [in Ukrainian].
10. Turak Yu., Yatsyna Yu. (2005) Istoriia medytsyny Zakarpattia. [History of medicine in Transcarpathia]. Zakarpattia. Uzhhorod. 240. [in Ukrainian].
11. Doškář J. (1923) Veřejné zdravotnictví v Podkarpatské Rusi. [Public healthcare in Subcarpathian Rus]. Podkarpatská Rus: obraz poměrů přírodních, hospodářských, politických, církevních, jazykových a osvětových. Orbis. Praha. 178. [in Czech].
12. Fedinec Cs. (2002) Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918–1944. [Documents on the history of Hungarians in Transcarpathia, 1918–1944]. Lilium Aurum. Budapest. 576. [in Hungarian].
13. Mikulaninec Š. (1936) Zdravotnictví a sociálně zdravotní poměry na Podkarpatské Rusi. [Healthcare and socio-medical conditions in Subcarpathian Rus]. Podkarpatská Rus: sborník hospodářského, kulturního a politického poznání Podkarpatské Rusi / red. Jaroslav Zatloukal. Klub přátel Podkarpatské Rusi. Bratislava. 168–173. [in Czech].
14. Pop I. (2005) Dějiny Podkarpatské Rusi v datech. [History of Subcarpathian Rus in dates]. Libri. Praha. 680. [in Czech].
15. Statistická ročenka Republiky československé. (1935) [Statistical Yearbook of the Czechoslovak Republic]. Státní úřad statistický. Praha. [in Czech].
16. Švorc P. (1996) Zakliata krajina. Podkarpatská Rus 1918–1946. [The accursed land. Subcarpathian Rus, 1918–1946]. Universum. Prešov. 392. [in Slovak].
17. Ulman Fr. (1932) Dobrovolná sociálně-zdravotní péče na Podkarpatské Rusi. [Voluntary social and healthcare services in Subcarpathian Rus]. Publikace pro zem Podkarpatská Rus / sest. Gustav Bianchi. Slovan. Banská Bystrica. 73. [in Czech].

Дата першого надходження статті до видання: 15.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 94(477)»1991/2026»:316.6-053.6
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-5

Володимир МАНДРАГЕЛЯ,
orcid.org/0000-0003-0807-5309
доктор філософських наук,
професор кафедри філософії і суспільних наук
Навчально-наукового інституту природокористування та гуманітарних наук
Національного університету «Чернігівська політехніка»
(Чернігів, Україна) mandra09@gmail.com

Олексій КОЛЄВАТОВ,
orcid.org/0000-0001-9418-7897
кандидат історичних наук,
доцент кафедри філософії і суспільних наук
Навчально-наукового інституту природокористування та гуманітарних наук
Національного університету «Чернігівська політехніка»
(Чернігів, Україна) aleksk79@ukr.net

Олександр КРУК,
orcid.org/0000-0002-4832-6320
кандидат історичних наук,
доцент кафедри філософії і суспільних наук
Навчально-наукового інституту природокористування та гуманітарних наук
Національного університету «Чернігівська політехніка»
(Чернігів, Україна) jornovky@ukr.net

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Мета статті – визначення історичних механізмів і каналів впливу історичної пам'яті на формування національної та громадянської ідентичності української молоді, а також встановлення особливостей їхньої трансформації в період незалежності України. У дослідженні використано історіографічний, проблемно-хронологічний, історико-порівняльний та історико-генетичний методи, доповнені якісним контент-аналізом і вторинним аналізом соціологічних даних. Історичну пам'ять української молоді розглянуто як сукупність суспільно значущих уявлень про минуле, зміст і способи передавання яких змінювалися разом з історичним і суспільно-політичним контекстом. Простежено трансформацію простору історичної пам'яті України. Показано, що в 1991–2013 рр. співіснували різні моделі минулого та поступово поверталися раніше витіснені історичні теми. Після 2014 р. активізувалися процеси переосмислення радянської спадщини, декомунізація та звернення до пам'яті про боротьбу за незалежність. Від 2022 р. особливої ваги набули процеси деколонізації, дерусифікації, формування пам'яті про сучасну російсько-українську війну та нові комеморативні практики. З'ясовано, що національний вимір ідентичності більшою мірою співвідноситься з історичною тяглістю, культурною спадкоємністю, боротьбою за незалежність і колективними травмами, тоді як громадянський вимір насамперед пов'язаний із належністю до політичної спільноти, відповідальністю, солідарністю та громадянською участю. Обґрунтовано, що зв'язок історичної пам'яті з національною та громадянською ідентичністю має опосередкований характер і залежить від змісту пам'яті, каналів її передавання та осмислення історичного досвіду. Перспективними є порівняльні дослідження генераційних і регіональних відмінностей історичної пам'яті української молоді та їхнього зв'язку з національною та громадянською самоідентифікацією.

Ключові слова: *історична пам'ять, політика пам'яті, національна ідентичність, громадянська ідентичність, українська молодь, комеморативні практики, цифрові медіа.*

Volodymyr MANDRAGELIA,
orcid.org/0000-0003-0807-5309
Doctor of Philosophical Sciences,
Professor at the Department of Philosophy and Social Sciences
Educational-Scientific Institute of Natural Resource Management and Humanities
of Chernihiv Polytechnic National University
(Chernihiv, Ukraine) mandra09@gmail.com

Oleksii KOLIEVATOV,
orcid.org/0000-0001-9418-7897
PhD in Historical Sciences,
Associate Professor at the Department of Philosophy and Social Sciences
Educational-Scientific Institute of Natural Resource Management and Humanities
of Chernihiv Polytechnic National University
(Chernihiv, Ukraine) aleksk79@ukr.net

Oleksandr KRUK,
orcid.org/0000-0002-4832-6320
PhD in Historical Sciences,
Associate Professor at the Department of Philosophy and Social Sciences
Educational-Scientific Institute of Natural Resource Management and Humanities
of Chernihiv Polytechnic National University
(Chernihiv, Ukraine) jornovky@ukr.net

HISTORICAL MEMORY AS A FACTOR IN THE FORMATION OF THE NATIONAL AND CIVIC IDENTITY OF UKRAINIAN YOUTH

The article aims to identify the historical mechanisms and channels through which historical memory influenced the formation of national and civic identity among Ukrainian youth, and to describe how these identities transformed during Ukraine's period of independence. The study used historiographic, problem-chronological, historical-comparative and historical-genetic methods, supplemented by qualitative content analysis and secondary analysis of sociological data. The historical memory of Ukrainian youth is considered a set of socially significant ideas about the past, whose content and methods of transmission changed along with the historical and socio-political context. The transformation of Ukraine's historical memory space is traced. It is shown that in 1991–2013. different models of the past coexisted, and previously suppressed historical themes gradually returned. After 2014, the processes of rethinking the Soviet legacy, decommunization and appeal to the memory of the struggle for independence became more active. Since 2022, special attention has been paid to decolonization, derussification, the formation of memory about the modern Russian-Ukrainian war, and new commemorative practices. It has been shown that the national dimension of identity is more closely related to historical continuity, cultural continuity, the struggle for independence, and collective traumas. In contrast, the civic dimension is primarily associated with belonging to a political community, responsibility, solidarity, and civic participation. Research has shown that the connection between historical memory and national and civic identity is indirect and depends on the content of memory, the channels of its transmission, and how historical experience is understood. Comparative studies of generational and regional differences in the historical memory of Ukrainian youth and their connection with national and civic self-identification are promising.

Key words: *historical memory, memory policy, national identity, civic identity, Ukrainian youth, commemorative practices, digital media.*

Постановка проблеми. Після проголошення незалежності в Україні відбувалося поступове переосмислення радянської спадщини, повернення раніше витіснених сторінок української історії та формування власної політики пам'яті. Особливо інтенсивними ці процеси стали після Революції Гідності й початку російської агресії у 2014 р., а з 2022 р. декомунізаційні зміни доповнилися деколонізацією та дерусифікацією культурного і публічного простору, розвитком нових практик меморіалізації й документування сучасної війни (Власюк, 2025: 31; Gentile, 2025: 765–766).

Окремої уваги в цьому контексті потребує молодь, історична соціалізація якої відбувалася вже в незалежній Україні та припала на різні етапи трансформації суспільного ставлення до минулого. Особливого значення останніми роками, поряд із родиною, освітою, культурою та комеморативними практиками, набули цифрові медіа як важливе середовище взаємодії з історичним змістом.

Аналіз досліджень. Проведений огляд наукових праць дає підстави згрупувати їх за трьома головними напрямами. Перший напрям становлять дослідження, у яких визначено сутність історичної пам'яті та механізми її функціонування. Спільним для цих праць є розуміння пам'яті як змінної системи уявлень про минуле, що поєднує індивідуальний і колективний досвід. Відмінності між позиціями дослідників стосуються передусім того, як саме відбувається збереження та передавання цього досвіду: через міжпоколінну комунікацію, культурні тексти, символи, усні свідчення та комеморативні практики (Тимошенко та ін., 2026; Реєнт, Денисенко, 2026; Туренко, Тупчієнко, 2025; Kazanova, 2022).

Другий напрям охоплює праці, присвячені державній політиці пам'яті та змінам української ідентичності. Їхнє зіставлення показує, що трансформація публічного історичного простору відбувалася нерівномірно. У 1990-х і на початку 2000-х рр. співіснували різні моделі минулого, після 2014 р. посилилося переосмислення радянської спадщини, а після 2022 р. помітного значення набули деколонізаційні процеси та формування пам'яті про сучасну війну. Паралельно з цим дослідники фіксують посилення української самоідентифікації та зближення її історико-культурних і громадянських складників. Водночас національний і громадянський виміри не можна ототожнювати: перший виразніше пов'язаний з історичною та культурною тяглістю, а другий – з політичною належністю, відповідальністю, солідарністю та участю (Kasianov, 2024; Власюк, 2025; Gentile, 2025; Kulyk, 2024).

Третій напрям безпосередньо стосується історичної соціалізації молоді. У працях розглянуто роль освіти, родинної пам'яті, усноісторичних свідчень, культурної спадщини, комеморації та цифрових медіа. Ці дослідження розкривають окремі способи взаємодії молоді з минулим, проте здебільшого аналізують їх окремо один від одного (Реєнт та ін., 2025; Гринчишин та ін., 2026; Makhortykh et al., 2022).

Отже, наявні праці розкривають головні компоненти досліджуваної проблеми, однак не утворюють цілісного пояснення зв'язку між ними. Недостатньо систематизованим залишається питання щодо того, як зміст історичної пам'яті та способи її передавання молоді співвідносяться з національним і громадянським вимірами самоідентифікації на різних етапах незалежності України.

Мета статті полягає у визначенні історичних механізмів і каналів взаємозв'язку історичної пам'яті з національною та громадянською ідентичністю української молоді та встановленні особливостей їхньої трансформації в період незалежності України.

Джерельне підґрунтя дослідження становлять українські та зарубіжні наукові праці з проблематики історичної й колективної пам'яті, політики пам'яті та ідентичності, нормативні й програмні документи, матеріали про комеморативні та освітні практики, а також результати репрезентативних соціологічних досліджень. Застосовано історіографічний, проблемно-хронологічний, історико-порівняльний та історико-генетичний методи, які доповнено якісним контент-аналізом і вторинним аналізом соціологічних даних.

Виклад основного матеріалу. Історична пам'ять не зводиться лише до знань про минуле. Вона пов'язана з колективним осмисленням минулого та його відтворенням через образи, символічні сюжети й інтерпретації, співвіднесені зі світоглядними та ідентифікаційними моделями різних поколінь (Тимошенко та ін., 2026: 51). У цьому розумінні історична пам'ять є динамічною, оскільки її зміст змінюється залежно від історичного контексту, суспільних обставин і способів представлення минулого. Науковці розуміють історичну пам'ять як «один із головних каналів передавання досвіду й знань про минуле» (Реєнт, Денисенко, 2026: 119), тобто йдеться про передавальну функцію самої пам'яті. Розмежовують комунікативну пам'ять, пов'язану з безпосереднім спілкуванням поколінь, та культурну, закріплену в текстах, символах, ритуалах і пам'ятних місцях, а також виокремлюють інтерпретаційний, символічний, нормативний та екзистенційний механізми її функціонування (Туренко, Тупчієнко, 2025: 68).

Поняття національної та громадянської ідентичності також потребують розмежування. В українському нормативно-правовому полі вони закріплені Законом України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13 грудня 2022 р. № 2834-IX. Українську громадянську ідентичність визначено як «стійке усвідомлення [...] свого політико-правового зв'язку з Україною, українським народом та громадянським суспільством» (Закон України № 2834-IX, 2022: ст. 1, ч. 1, п. 16). У визначенні української національної ідентичності поряд із мовою, традиціями, духовно-культурними цінностями та символами безпосередньо названо історичну пам'ять (Закон України № 2834-IX, 2022: ст. 1, ч. 1, п. 17). Таким чином, на нормативному рівні історична пам'ять безпосередньо включена до характерис-

тики національної ідентичності, тоді як громадянська ідентичність визначається насамперед через політико-правовий зв'язок з Україною, українським народом і громадянським суспільством.

Аналіз результатів загальнонаціональних опитувань до і після російської агресії 2014 та 2022 рр. засвідчує посилення значущості української національної ідентичності та одночасне зближення громадянської належності з етнокультурними складниками самоідентифікації (Kulyk, 2024: 296). Тому національну та громадянську ідентичності можна розглядати як взаємопов'язані, проте аналітично відмінні виміри. Національну ідентичність насамперед варто пов'язувати з історичною тяглістю, культурною спадкоємністю, мовою, символами, героями та колективними травмами. Для громадянської ідентичності визначальними є належність до політичної спільноти, цінність державності, відповідальність, солідарність і громадянська участь

У 1991–2013 рр. простір історичної пам'яті формувався в умовах перегляду радянських інтерпретацій минулого та співіснування конкурентних регіональних і політичних моделей. Окремі історичні сюжети поступово переходили від локальної пам'яті та політичної реабілітації до ширшої присутності в публічному просторі та державній політиці через пам'ятні дати, топоніміку, кінематограф і суспільні дискусії (Kasianov, 2024: 1235). З огляду на це, зазначений етап доцільно характеризувати як поступове становлення, а не відсутність політики пам'яті, упродовж якого історична соціалізація молоді відбувалася за умов співіснування різних родинних, регіональних, освітніх та офіційних оцінок минулого.

Другий період (2014–2021 рр.) характеризується суттєвою зміною суспільного та політичного контексту. Революція Гідності, тимчасова окупація Криму та початок російської збройної агресії проти України актуалізували питання державності, історичної суб'єктності та переосмислення російської й радянської спадщини. На цьому етапі в загальноукраїнський простір пам'яті активно інтегруються теми політичних репресій, Голодомору, визвольного руху та боротьби за свободу. Важливим інституційним складником цього періоду стала декомунізація, що вийшла за межі демонтажу пам'ятників і перейменування топонімів та охопила правову, архівну, освітню, культурну й інформаційну сфери (Власюк, 2025: 31), змінюючи повсякденний простір взаємодії з минулим.

Третій етап (2022–2026 рр.) характеризується подальшою трансформацією змісту та практик пам'ятання. Після початку повномасштабного вторгнення пам'ять про війну формується одночасно з перебігом самої історичної події. У суспільному просторі виникають нові меморіали та місця пам'яті, поширюються практики документування досвіду військових і цивільних, ушанування загиблих, волонтерства та спротиву. Сучасна воєнна меморіалізація встановлює смислові зв'язки між нинішньою війною та попередніми етапами боротьби за українську державність, водночас зберігаючи регіональні відмінності (Gentile, 2025: 765).

Декомунізаційні процеси в цей період доповнилися ширшим переглядом імперської спадщини, а деколонізація та дерусифікація розглядаються як процеси, що охоплюють культурний, мовний та інформаційний простір і відбуваються за участю держави, науковців, освітян і громадських організацій. Відбувається активний перегляд освітніх програм, історичних інтерпретацій, літературного й мистецького канону та імперських культурних сюжетів.

У 2025 р. подальшу інституціоналізацію політики пам'яті закріпив Закон України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу» від 21 серпня 2025 р. № 4579-IX. Зазначений нормативний акт пов'язує національну пам'ять із самоідентифікацією та державотворенням і передбачає комеморативні, освітні, інформаційні та культурні напрями її реалізації (Закон України № 4579-IX, 2025: ст. 1, 4).

Розгляд взаємозв'язку історичної пам'яті й ідентичності потребує встановлення того, яким чином певний зміст минулого передається молодій людині. Так, родинна пам'ять забезпечує комунікативний зв'язок поколінь, через який загальні історичні події набувають особистого виміру та засвоюються наступними поколіннями через сімейні спогади й культурні тексти (Kazanova, 2022: 436). У сучасному освітньому середовищі цей механізм доповнюється усною історією та роботою зі свідченнями рідних, друзів і учасників війни (Реєнт та ін., 2025: 57–58). Окрім того, освіта збагачує цей процес залученням культурної спадщини до навчальних завдань і практик закладів освіти, роботою з першоджерелами та культурною спадщиною, створюючи умови для зіставлення позицій і критичного осмислення минулого (Гринчишин та ін., 2026: 129–138).

Водночас важливо забезпечити активну участь молоді в осмисленні минулого через комеморативні практики, які можуть створювати «емоційно забарвлене відчуття приналежності особи до минулого своєї країни» (Дічек, 2023: 5). Комеморація забезпечує символічне, просторове й

емоційне осмислення минулого. Серед молоді поширеною комеморативною практикою є Загальнонаціональна хвилина мовчання, до якої часто долучається 81 % опитаних віком 14–19 років і 66 % – віком 20–24 роки (Міністерство молоді та спорту України, Rating Group, 2025: 90).

Державна політика пам'яті створює інституційні умови для діяльності освітніх, культурних і комеморативних каналів. Закон України № 2834-IX передбачає популяризацію історії, залучення сім'ї та молоді, розвиток критичного мислення та вшанування захисників України (Закон України № 2834-IX, 2022: ст. 9).

Культура та публічна історія забезпечують образне та символічне осмислення минулого через літературу, музеї та імерсивні виставки, у яких мультимедійні та інтерактивні технології змінюють способи взаємодії аудиторії з культурним змістом (Іванова, Силенко, 2025: 58–67).

Особливе місце в історичній соціалізації сучасної молоді посідає цифрове середовище. Згідно з даними Київського міжнародного інституту соціології (КМІС), серед респондентів віком 18–29 років, які цікавляться історією України, 65 % протягом попереднього року переглядали історичні відео на YouTube, 51 % використовували соціальні мережі, тоді як телевізійні передачі назвали 20 %, а книжки – 28 % опитаних (КМІС, 2023: 10). Для цієї групи характерне виразне використання цифрових способів доступу до історичного змісту. Однак варто застерегти, що цифрова взаємодія з історичним матеріалом залежить не лише від вибору користувача, а й від механізмів добору інформації. Узагальнення функцій визначених каналів подано в табл. 1.

Матеріали КМІС дають змогу простежити окремі особливості історичних інтерпретацій серед молодих респондентів. У групі 18–29 років 66 % трактували проголошення незалежності 24 серпня 1991 р. як відновлення втраченої незалежності й державності України, тоді як 30 % – як перше набуття незалежності (КМІС, 2023: 30). Перша інтерпретація передбачає розгляд сучасної української державності в ширшій історичній перспективі та вказує на присутність у молодіжному сприйнятті ідеї історичної тяглості.

Також простежуються зміни ідентифікаційного змісту в умовах війни. Одна з молодих респонденток описує свою самоідентифікацію так: «Раніше, ну українці і українці. А зараз – ага, українці тире сила, українці тире незламність» (Злобіна, 2024: 13). Ці висловлювання демонструють, як в індивідуальному досвіді категорія національної належності може набувати нового емоційного й ціннісного змісту в контексті колективного досвіду війни.

Пам'ять про сучасну війну в молодіжному середовищі охоплює і громадянські практики. Волонтерство та порятунок цивільних гідними вшанування назвали 63 % респондентів віком 14–19 років і 59 % – віком 20–24 роки; збір коштів для армії – відповідно 47 % і 41 % опитаних, а 25 % респондентів віком 20–24 роки виокремили цивільний спротив (Міністерство молоді та спорту України, Rating Group, 2025: 90). Отже, поряд із військовим досвідом молоді респонденти зараховують до пам'яті про сучасну війну волонтерство, допомогу цивільним і громадянський спротив. Оскільки ці практики водночас є формами громадянської участі, їх ушанування можна пов'язати зі смислами відповідальності та солідарності.

Таблиця 1

Матриця механізмів зв'язку історичної пам'яті з національною та громадянською ідентичністю української молоді

Канал	Історичний вимір	Національний вимір	Громадянський вимір
Родина	Родинні спогади, усні свідчення	Історична тяглість	Співвіднесення сімейного досвіду з історією держави
Освіта	Робота з джерелами, культурною спадщиною	Державотворення, культурна спадкоємність	Відповідальність, критичне осмислення
Державна політика	Пам'ятні дати, архіви, музеї	Загальнонаціональні символи	Цінність державності
Комеморація	Меморіали, хвилина мовчання	Герої, жертви, боротьба за незалежність	Солідарність
Культура	Література, музеї, виставки	Культурна спадкоємність	Публічне осмислення минулого
Цифрові медіа	YouTube, соціальні мережі, пошук	Поширення історичних смислів	Публічне обговорення

Джерело: узагальнено авторами.

Зіставлення двох вимірів показує, що їх не можна ані ототожнювати, ані повністю відокремлювати. Спільним полем є пам'ять про державотворення, боротьбу за незалежність, Революцію Гідності та сучасну війну. Водночас у національному вимірі виразніше простежуються історична та культурна тяглість, символічна належність та пам'ять про боротьбу за незалежність, тоді як громадянський вимір сильніше пов'язаний із державністю, відповідальністю, солідарністю та участю.

Історична пам'ять залишається неоднорідною та потенційно конфліктною. Її конструювання може супроводжуватися «спрощенням складності національних історій, вибірковістю, використанням "забуття"» (Василевська, Бевз, 2024: 135). Водночас офіційна інтерпретація минулого може не збігатися з родинною, локальною або регіональною пам'яттю, що потребує врахування різноманітності історичного досвіду.

Окремої уваги потребує травматичний складник української історичної пам'яті. Голодомор, політичні репресії, війни, окупації, депортації та сучасна російська агресія формують значний комплекс пам'яті про втрати. Проте зміст сучасного пам'ятання не вичерпується цим. Аналіз показує присутність поряд із пам'яттю про травматичний досвід сюжетів боротьби за незалежність, спротиву, самоорганізації, волонтерства та суспільної солідарності (Міністерство молоді та спорту України, Rating Group, 2025: 90). Відповідно, пам'ять про минуле та сучасну війну може одночасно поєднувати досвід втрат і суспільної дії.

Специфічні ризики виникають у цифровому середовищі: воно розширює доступ до історичної інформації, але водночас створює можливості для фрагментації та маніпулятивного добору змісту. Пошукові системи можуть забезпечувати різну видимість джерел залежно від алгоритму, включно з поширенням заперечувальних або політично заангажованих трактувань (Makhortykh et al., 2022: 1337). З огляду на активне використання YouTube та соціальних мереж респондентами 18–29 років, які цікавляться історією України, критичне оцінювання цифрового історичного змісту набуває особливого значення.

На підставі проведеного аналізу пропонуємо розглядати зв'язок історичної пам'яті та ідентичності через чотири взаємопов'язані складники: зміст пам'яті, канали її передавання, осмислення історичного досвіду та ідентифікаційні виміри (рис. 1).

Водночас варто зазначити, що окремий урок, пам'ятний захід або цифровий матеріал сам по собі не формує певну ідентичність. Значення мають і зміст історичного повідомлення, і канал його передавання, і те, як молода людина зіставляє отриману інформацію з власним і груповим досвідом.

Висновки. Здійснений у дослідженні аналіз показав, що зміст історичної пам'яті молоді змінювався разом із суспільно-політичним контекстом незалежної України, а її передавання відбувається через родину, освіту, державну політику пам'яті, комеморативні практики, культуру та цифрові медіа. Зв'язок цих уявлень з національною та громадянською ідентичністю є опосередкованим і залежить від осмислення історичного досвіду. Порівняння трьох періодів засвідчило

Рис. 1. Концептуальна модель зв'язку історичної пам'яті з національною й громадянською ідентичністю української молоді

Джерело: авторська розробка

поступове переосмислення простору історичної пам'яті: від співіснування різних моделей минулого в перші десятиліття незалежності до активнішої декомунізації після 2014 р. та деколонізаційних і нових комеморативних процесів після 2022 р. Зіставлення двох вимірів ідентичності показало, що історична тяглість, культурна спадкоємність і пам'ять про боротьбу за незалежність виразніше пов'язані з національною ідентичністю. У громадянському вимірі більш помітними є державність, відповідальність, солідарність та участь. Пам'ять про сучасну війну водночас об'єднує обидва виміри через досвід захисту держави, волонтерства, взаємодопомоги та громадянського спротиву.

Наукову новизну дослідження вбачаємо в систематизації зв'язків між змістом історичної пам'яті, каналами її передавання та національним і громадянським вимірами ідентичності української молоді. Перспективи подальших розвідок убачаємо в порівняльному аналізі генераційних і регіональних відмінностей історичної пам'яті української молоді та їхнього зв'язку з національною й громадянською самоідентифікацією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василевська Т., Бевз Т. Конструювання політики національної пам'яті: ідеї, смисли, акценти. *Політичні дослідження*. 2024. № 1 (7). С. 135–158. DOI: https://doi.org/10.53317/2786-4774-2024-1-7.
2. Власюк В. Декомунізація й деколонізація в України на тлі російсько-українського цивільного протистояння: стан та перспективи. *Український літопис*. 2025. № 6. С. 30–37. DOI: https://doi.org/10.31470/2786-8583-2025-6-30-37.
3. Гринчишин О., Макогончук Н., Тарковська О. Формування історичної пам'яті студентської молоді засобами культурної спадщини в освітньому середовищі ЗВО. *Молодь і ринок*. 2026. № 4 (248). С. 129–138. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2026.356049.
4. Злобіна О. Тенденції змін національно-громадянської ідентичності під час війни: наративний аналіз. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2024. № 3. С. 5–24. DOI: https://doi.org/10.15407/sociology2024.03.005.
5. Іванова М. С., Силенко Ю. В. Імерсивні виставки як простір інновацій у сфері мультимедійного дизайну України. *Український мистецтвознавчий дискурс.* 2025. Вип. 4. С. 58–67. DOI: https://doi.org/10.32782/uad.2025.4.6.
6. Київський міжнародний інститут соціології. Історична пам'ять: результати соціологічного опитування дорослих жителів України : аналітичний звіт. Київ, 2023. URL: https://www.kiis.com.ua/materials/news/20230320_d2/UCBI_History2023_rpt_UA_fin.pdf (дата звернення: 22.08.2026).
7. Міністерство молоді та спорту України, Rating Group. Репрезентативне соціологічне дослідження у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності 2025: аналітичний звіт. Київ, 2025. 104 с.
8. Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу: Закон України від 21.08.2025 р. № 4579-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4579-20#Text (дата звернення: 22.08.2026).
9. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13.12.2022 р. № 2834-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text (дата звернення: 22.08.2026).
10. Реєнт О., Денисенко Г. Меморіалізація та комеморативні практики у формуванні історичної пам'яті воєнної історії України. *Український історичний журнал.* 2026. № 3 (588). С. 118–138. DOI: https://doi.org/10.15407/uhj2026.03.118.
11. Реєнт О., Коляда І., Камбалова Я. Роль усної історії у формуванні історичної пам'яті при вивченні російсько-української війни у здобувачів освіти покоління зумерів. *Міждисциплінарні дослідження складних систем*. 2025. № 26. С. 44–62. DOI: https://doi.org/10.31392/iscs.2025.26.44.
12. Тимошенко О. І., Корнієвський О. А., Чупрій Л. В. Історична пам'ять як чинник формування національної ідентичності. *Політичне життя*. 2026. № 1. С. 49–56. DOI: https://doi.org/10.31558/2519-2949.2026.1.8.
13. Туренко В. Е., Тупчієнко Ф. Р. Ідентичність і політика пам'яті: філософське підґрунтя формування національних наративів. *Політологічний вісник.* 2025. Вип. 98. С. 65–76. DOI: https://doi.org/10.17721/2415-881x.2025.98.65-76.
14. Gentile M. War memorialization and nation-building in Ukraine. *Eurasian Geography and Economics*. 2025. Vol. 66, No. 7. P. 765–792. DOI: https://doi.org/10.1080/15387216.2025.2498159.
15. Kasianov G. Nationalist Memory Narratives and the Politics of History in Ukraine since the 1990s. *Nationalities Papers*. 2024. Vol. 52, No. 6. P. 1235–1254. DOI: https://doi.org/10.1017/nps.2023.10.
16. Kazanova Y. 'The instinct of resistance to evil': Postmemory and the Ukrainian national imaginary in Oksana Zabuzhko's novel The Museum of Abandoned Secrets. *Memory Studies*. 2022. Vol. 15, No. 2. P. 436–450. DOI: https://doi.org/10.1177/17506980211044710.
17. Kulyk V. National Identity in Time of War: Ukraine after the Russian Aggressions of 2014 and 2022. *Problems of Post-Communism*. 2024. Vol. 71, No. 4. P. 296–308. DOI: https://doi.org/10.1080/10758216.2023.2224571.
18. Makhortykh M., Urman A., Ulloa R. Memory, Counter-Memory and Denialism: How Search Engines Circulate Information about the Holodomor-Related Memory Wars. *Memory Studies*. 2022. Vol. 15, No. 6. P. 1330–1345. DOI: https://doi.org/10.1177/17506980221133732.

REFERENCES

1. Vasylevska, T., & Bevz, T. (2024). Konstruiuvannia polityky natsionalnoi pamiati: idei, smysly, aktsenty [Constructing national memory policy: ideas, meanings, and emphases]. *Politychni doslidzhennia*, *1*(7). 135–158. DOI: https://doi.org/10.53317/2786-4774-2024-1-7 [in Ukrainian].

2. Vlasiuk, V. (2025). Dekomunizatsiia y dekolonizatsiia v Ukraini na tli rosiisko-ukrainskoho tsyvilnoho protystoiannia: stan ta perspektyvy [Decommunization and decolonization in Ukraine against the background of the Russian-Ukrainian civil confrontation: current state and prospects]. *Ukrainskyi litopys*, *6*. 30–37. DOI: https://doi.org/10.31470/2786-8583-2025-6-30-37 [in Ukrainian].

3. Hrynchyshyn, O., Makohonchuk, N., & Tarkovska, O. (2026). Formuvannia istorychnoi pamiati studentskoi molodi zasobamy kulturnoi spadshchyny v osvitnomu seredovyshchi ZVO [Formation of historical memory among student youth through cultural heritage in the educational environment of higher education institutions]. *Molod i rynok*, *4*(248). 129–138. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2026.356049 [in Ukrainian].

4. Zlobina, O. (2024). Tendentsii zmin natsionalno-hromadianskoi identychnosti pid chas viiny: naratyvnyi analiz [Trends in changes of national and civic identity during the war: narrative analysis]. *Sotsiolohiia: teoriia, metody, marketynh, 3*. 5–24. DOI: https://doi.org/10.15407/sociology2024.03.005 [in Ukrainian].

5. Ivanova, M. S., & Sylenko, Yu. V. (2025). Imersyvni vystavky yak prostir innovatsii u sferi multymediinoho dyzainu Ukrainy [Immersive exhibitions as a space for innovation in the field of multimedia design in Ukraine]. *Ukrainskyi mystetstvoznavchyi dyskurs*, 4. 58–67. DOI: https://doi.org/10.32782/uad.2025.4.6 [in Ukrainian].

6. Kyivskyi mizhnarodnyi instytut sotsiolohii. (2023). *Istorychna pamiat: rezultaty sotsiolohichnoho opytuvannia doroslykh zhyteliv Ukrainy: analitychnyi zvit* [Historical memory: results of a sociological survey of adult residents of Ukraine: analytical report] Kyiv. URL: https://www.kiis.com.ua/materials/news/20230320_d2/UCBI_History2023_rpt_UA_fin.pdf (accessed 22.08.2026). [in Ukrainian].

7. Ministerstvo molodi ta sportu Ukrainy, Rating Group. (2025). *Reprezentatyvne sotsiolohichne doslidzhennia u sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti 2025: analitychnyi zvit* [Representative sociological study in the field of strengthening Ukrainian national and civic identity 2025: analytical report] Kyiv. 104 p. [in Ukrainian].

8. Verkhovna Rada Ukrainy. (2025). *Pro zasady derzhavnoi polityky natsionalnoi pamiati Ukrainskoho narodu* [On the principles of state policy of national memory of the Ukrainian people]. Zakon Ukrainy vid 21.08.2025 № 4579-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4579-20#Text [in Ukrainian].

9. Verkhovna Rada Ukrainy. (2022). *Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti* [On the basic principles of state policy in the field of strengthening Ukrainian national and civic identity]. Zakon Ukrainy vid 13.12.2022 № 2834-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text [in Ukrainian].

10. Reient, O., & Denysenko, H. (2026). Memorializatsiia ta komemoratyvni praktyky u formuvanni istorychnoi pamiati voiennoi istorii Ukrainy [Memorialization and commemorative practices in the formation of historical memory of Ukraine's military history]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, *3*(588). 118–138. DOI: https://doi.org/10.15407/uhj2026.03.118 [in Ukrainian].

11. Reient, O., Koliada, I., & Kambalova, Ya. (2025). Rol usnoi istorii u formuvanni istorychnoi pamiati pry vyvchenni rosiisko-ukrainskoi viiny u zdobuvachiv osvity pokolinnia zumeriv [The role of oral history in the formation of historical memory when studying the Russian-Ukrainian war among Generation Z students]. *Mizhdystsyplinarni doslidzhennia skladnykh system*, 26. 44–62. DOI: https://doi.org/10.31392/iscs.2025.26.44 [in Ukrainian].

12. Tymoshenko, O. I., Korniievskyi, O. A., & Chuprii, L. V. (2026). Istorychna pamiat yak chynnyk formuvannia natsionalnoi identychnosti [Historical memory as a factor in the formation of national identity]. *Politychne zhyttia*, 1. 49–56. DOI: https://doi.org/10.31558/2519-2949.2026.1.8 [in Ukrainian].

13. Turenko, V. E., & Tupchiienko, F. R. (2025). Identychnist i polityka pamiati: filosofske pidgruntia formuvannia natsionalnykh naratyviv [Identity and memory policy: philosophical foundations for the formation of national narratives]. *Politolohichnyi visnyk*, 98. 65–76. DOI: https://doi.org/10.17721/2415-881x.2025.98.65-76 [in Ukrainian].

14. Gentile, M. (2025). War memorialization and nation-building in Ukraine. *Eurasian Geography and Economics*, *66*(7). 765–792. DOI: https://doi.org/10.1080/15387216.2025.2498159.

15. Kasianov, G. (2024). Nationalist memory narratives and the politics of history in Ukraine since the 1990s. *Nationalities Papers*, *52*(6). 1235–1254. DOI: https://doi.org/10.1017/nps.2023.10.

16. Kazanova, Y. (2022). 'The instinct of resistance to evil': Postmemory and the Ukrainian national imaginary in Oksana Zabuzhko's novel The Museum of Abandoned Secrets. *Memory Studies*, *15*(2). 436–450. DOI: https://doi.org/10.1177/17506980211044710.

17. Kulyk, V. (2024). National Identity in time of war: Ukraine after the Russian aggressions of 2014 and 2022. *Problems of Post-Communism*, *71*(4). 296–308. DOI: https://doi.org/10.1080/10758216.2023.2224571.

18. Makhortykh, M., Urman, A., & Ulloa, R. (2022). Memory, counter-memory and denialism: how search engines circulate information about the holodomor-related memory wars. *Memory Studies*, *15*(6). 1330–1345. DOI: https://doi.org/10.1177/17506980221133732.

Дата першого надходження статті до видання: 09.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 94(477):327.5
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-6

Наталя МАРЦІНКО,
orcid.org/0000-0001-9267-6136
кандидат історичних наук,
провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу механізованих і танкових військ науково-дослідного управління застосування та підготовки військ (сил) наукового центру Сухопутних військ
Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
(Львів, Україна) natalya-artmax@ukr.net

Григорій АНТОНОВ,
orcid.org/0000-0003-3205-5914
старший науковий співробітник науково-організаційного відділення наукового центру Сухопутних військ
Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
(Львів, Україна) antonovgrigori@gmail.com

DIME-МОДЕЛЬ У СИСТЕМІ ГІБРИДНОГО ПРОТИБОРСТВА: ВІД ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ ДО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

У статті розглянуто історичну еволюцію DIME-моделі як аналітичного підходу до систематизації основних інструментів державної сили та її застосування для аналізу сучасного гібридного протиборства. Актуальність дослідження зумовлена трансформацією характеру міжнародних конфліктів, у яких дипломатичні, інформаційні, військові та економічні засоби дедалі частіше використовуються не ізольовано, а комплексно та взаємопов'язано. Показано, що, хоча поняття DIME сформувалося пізніше, практична логіка комплексного застосування зазначених інструментів була характерною для стратегічного протиборства другої половини XX століття.

Особливу увагу приділено російській моделі гібридного протиборства та її реалізації у російсько-українській війні. На конкретних прикладах розкрито поєднання дипломатичного, інформаційного, військового та економічного впливу у процесі досягнення стратегічних цілей. Окремо проаналізовано економічний вимір протиборства, зокрема використання енергетичної та торговельної залежності, економічного тиску та впливу на критичну інфраструктуру. Це дозволяє розглядати економічний інструмент як важливу складову комплексного гібридного впливу, взаємопов'язану з іншими елементами державної сили.

Досліджено також технологічну трансформацію DIME-протиборства у XXI столітті. Встановлено, що цифрові технології не змінили базову структуру моделі, проте суттєво посилили взаємодію її складових. Кібероперації, цифрові комунікації, супутникові системи та автоматизована обробка даних створили можливості одночасного впливу на інформаційну, економічну, дипломатичну та військову сфери. Обґрунтовано, що сучасне гібридне протиборство характеризується дедалі більшою синхронізацією різних інструментів державної сили. Зроблено висновок про збереження аналітичної цінності DIME-моделі для дослідження сучасних конфліктів і визначення ролі економічного компонента в умовах технологічної трансформації безпекового середовища.

Ключові слова: *DIME-модель, гібридне протиборство, гібридна війна, російсько-українська війна, дипломатичний інструмент, інформаційний вплив, військова сила, економічний інструмент, кібероперації, цифрові технології, державна сила.*

Natalia MARTSINKO,
orcid.org/0000-0001-9267-6136
Candidate of Historical Sciences, Leading Researcher,
Research Department of Mechanized and Tank Forces, Research Directorate for the Deployment and Training of Troops (Forces), Scientific Center of the Ground Forces
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy
(Lviv, Ukraine) natalya-artmax@ukr.net

Hryhorii ANTONOV,
orcid.org/0000-0003-3205-5914
Leading Researcher at the Scientific and Organizational Department, Scientific Center of the Ground Forces
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy
(Lviv, Ukraine) antonovgrigori@gmail.com

THE DIME MODEL IN THE HYBRID CONFLICT SYSTEM: FROM THE COLD WAR TO THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

This article examines the evolution of the DIME model as an analytical approach to systematizing the main instruments of state power and its application to the analysis of contemporary hybrid conflict. The relevance of this study stems from the transformation in the nature of international conflicts, in which diplomatic, informational, military, and economic means are increasingly used not in isolation, but in a comprehensive and interconnected manner. It is shown that, although the concept of DIME emerged later, the practical logic of the integrated use of these instruments was characteristic of strategic confrontation in the second half of the 20th century.

Particular attention is paid to the Russian model of hybrid conflict and its implementation in the Russian-Ukrainian war. Specific examples illustrate the combination of diplomatic, informational, military, and economic influence in the process of achieving strategic goals. The economic dimension of the conflict is analyzed separately, particularly the use of energy and trade dependence, economic pressure, and influence on critical infrastructure. This allows us to view economic instruments as an important component of comprehensive hybrid influence, intertwined with other elements of state power.

The technological transformation of DIME conflict in the 21st century was also examined. It was found that digital technologies have not altered the basic structure of the model but have significantly enhanced the interaction among its components. Cyber operations, digital communications, satellite systems, and automated data processing have created opportunities for simultaneous influence on the informational, economic, diplomatic, and military spheres. It is argued that modern hybrid conflict is characterized by the increasing synchronization of various instruments of state power. The study concludes that the DIME model retains its analytical value for studying contemporary conflicts and determining the role of the economic component amid the technological transformation of the security environment.

Key words: *DIME model, hybrid conflict, hybrid war, the Russia-Ukraine war, diplomatic instrument, information influence, military power, economic instrument, cyber operations, digital technologies, state power.*

Постановка проблеми. Історія міжнародного протиборства другої половини XX – початку XXI століття засвідчує поступове ускладнення способів реалізації державами своїх політичних, економічних, дипломатичних, інформаційних та військових цілей. Практики, характерні для холодної війни, в нових історичних умовах трансформувалися та набули комплексного характеру, що знайшло відображення у сучасному DIME-підході. Особливого значення ця проблема набуває під час дослідження російсько-української війни, у якій поєднання економічного тиску, дипломатичних, інформаційних і військових засобів стало важливою складовою російської стратегії проти України. Актуальним є історичне простеження еволюції такого комплексного протиборства від холодної війни до сучасної війни російської федерації проти України.

Аналіз досліджень. Проблематика застосування політичних, дипломатичних, інформаційних, військових та економічних інструментів у міждержавному протиборстві представлена у працях зарубіжних і українських дослідників. Теоретичну основу для розуміння окремих складових DIME-підходу сформували дослідження Дж. Ная, який розглянув співвідношення «жорсткої» та «м'якої» сили у зовнішній політиці держав (Nye, 2004), а також праці, присвячені політичним, економічним та інформаційним інструментам протистояння у період холодної війни (Gaddis, 2005; Hogan, 1987; Puddington, 2000).

Окремий напрям досліджень становить трансформація характеру збройних конфліктів і поява концепції гібридної війни. Ф. Гоффман визначив гібридну війну як поєднання різних форм ведення боротьби, зокрема традиційних військових мож-

ливостей, нерегулярних тактик, терористичних дій та інших інструментів впливу (Hoffman, 2007). Подальший розвиток цієї проблематики пов'язаний із дослідженнями російського підходу до гібридного протиборства. О. Фрідман наголошує на відмінностях між західним поняттям hybrid warfare та російським поняттям «гібридної війни», що мають різне концептуальне наповнення (Fridman, 2017: 42–49).

Важливе місце у дослідженнях посідає аналіз російсько-української війни. А. Рац розглядає дії Російської Федерації в Україні у 2014 році як комплексне застосування дипломатичних, економічних, політичних, інформаційних, соціальних і військових засобів, спрямованих на послаблення здатності України до опору (Rácz, 2015). Дж. Дарчевська досліджує інформаційну складову російської операції проти України на прикладі окупації Криму, акцентуючи увагу на використанні інформаційного впливу для забезпечення політичних і військових цілей (Darczewska, 2014). Енергетичний вимір протиборства розглянуто у праці М. Рюле та Ю. Грубіаускаса, де енергетичні ресурси визначаються як один із інструментів гібридного впливу (Rühle & Grubliauskas, 2015).

Розвиток цифрових технологій зумовив появу нового напряму досліджень, пов'язаного з кіберскладовою сучасного протиборства. Р. Оттіс проаналізував кібератаки проти Естонії 2007 року як приклад застосування інформаційних і кіберзасобів у міждержавному протистоянні (Ottis, 2008). Р. Лангнер дослідив Stuxnet як приклад використання кіберзасобів проти критичної інфраструктури (Langner, 2011). Кібероперації проти української енергетичної інфраструктури та їхні наслідки розглянули Р. Лі, М. Ассанте і Т. Конвей (Lee, Assante, Conway, 2016). Розширення традиційного DIME-підходу в умовах цифровізації досліджує Т. Томас, який звертає увагу на недостатність традиційної DIME-мнемоніки для пояснення сучасного кіберстратегічного середовища (Thomas, 2014).

Отже, наявна наукова література достатньо ґрунтовно висвітлює окремі компоненти сучасного стратегічного протиборства: дипломатичний, інформаційний, військовий, економічний та кібернетичний. Водночас потребує подальшого дослідження їх системне поєднання в межах DIME-моделі при аналізі російсько-української війни. Саме це визначає науковий напрям цієї статті – простежити еволюцію практик DIME-протиборства від холодної війни до сучасної російсько-української війни з особливою увагою до взаємодії економічних, інформаційних, дипломатичних і військових інструментів.

Мета статті. Метою статті є історичне дослідження еволюції DIME-протиборства від періоду холодної війни до російсько-української війни та визначення особливостей комплексного застосування російською федерацією політичних, дипломатичних, інформаційних, військових і економічних інструментів проти України.

Виклад основного матеріалу. Концепція DIME (Diplomatic, Informational, Military, Economic – дипломатичний, інформаційний, військовий та економічний компоненти державної сили) сформувалася у межах американської стратегічної школи другої половини XX ст. як відповідь на трансформацію міжнародного безпекового середовища в умовах глобального протистояння між США та СРСР. На відміну від класичних військових доктрин першої половини XX ст., DIME–модель передбачала комплексне використання політичних, інформаційних, військових та економічних інструментів для досягнення стратегічних цілей держави (Nye, 2004: 5–11).

Формування концептуальних засад DIME було безпосередньо пов'язане з досвідом холодної війни, під час якої Сполучені Штати та Радянський Союз активно використовували не лише військову силу, але й дипломатичний тиск, економічне виснаження, інформаційно-психологічні операції та проксі-конфлікти. Показовим прикладом такого підходу стала «доктрина Трумена», проголошена у 1947 р. президентом Гаррі Труменом. Її реалізація передбачала одночасне використання дипломатичної підтримки союзників, економічної допомоги країнам Європи, військового стримування СРСР та масштабного інформаційного впливу (Gaddis, 2005: 28–36).

Одним із ключових прикладів практичного застосування DIME-підходу став «план Маршалла», офіційно «Програма відновлення Європи», реалізований у 1948–1952 рр. У межах програми США надали країнам Західної Європи понад 13 млрд доларів фінансової допомоги. Водночас ця програма виконувала не лише економічну, але й стратегічну функцію – стримування поширення радянського впливу у Європі (Hogan, 1987: 415-430). Таким чином економічний компонент поступово став одним із визначальних елементів глобального протистояння.

У цей самий період активно розвивався інформаційний компонент DIME. У 1942 р. США створили міжнародну радіомережу «Голос Америки», а у 1949 р. – «Радіо Вільна Європа», які стали інструментами інформаційного впливу на населення країн соціалістичного блоку (Puddington, 2000: 23–31). Радянський Союз, у свою чергу,

активно використовував пропаганду, дезінформацію, контроль над медіапростором та підтримку комуністичних рухів у різних регіонах світу. Як зазначає Томас Рід, радянські «активні заходи» включали широкий спектр операцій – від поширення фальшивої інформації до політичного впливу через агентурні мережі (Rid, 2020: 71–86).

Військовий компонент DIME остаточно інституціоналізувався після створення у 1949 р. Організації Північноатлантичного договору – НАТО. НАТО стало не лише військовим союзом, але й дипломатичним механізмом колективного стримування СРСР. У відповідь у 1955 р. Радянський Союз створив Організацію Варшавського договору, що закріпило біполярний характер міжнародної системи (Westad, 2017: 325–338).

У період холодної війни DIME-модель поступово перетворилася на основу стратегічного планування США. Особливо помітним це стало у 1980-х рр. під час президентства Рональда Рейгана. Американська адміністрація активно використовувала економічні санкції, технологічні обмеження та гонку озброєнь для виснаження радянської економіки. Одним із ключових механізмів став Координаційний комітет з багатостороннього експортного контролю (Coordinating Committee for Multilateral Export Controls – CoCom), створений для обмеження передачі СРСР сучасних технологій (Westad, 2017: 512–518). Паралельно здійснювалося масштабне інформаційне протиборство, спрямоване на дискредитацію радянської політичної системи.

Особливу роль у розвитку DIME-концепції відіграла теорія «м'якої сили», сформована американським дослідником Джозефом Найєм. У праці «М'яка сила: засоби успіху у світовій політиці» він наголошував, що держава здатна досягти стратегічних результатів не лише шляхом військового примусу, але й через культурний, інформаційний та політичний вплив (Nye, 2004: 1–32). Саме ця концепція значно розширила розуміння інформаційного та дипломатичного компонентів DIME.

Після завершення холодної війни характер міжнародних конфліктів почав змінюватися. Війни у Перській затоці, Югославії, Афганістані та Іраку продемонстрували, що навіть технологічна перевага не гарантує стратегічної перемоги без активного використання дипломатичних, інформаційних та економічних інструментів (Kilcullen, 2009: 43–58). Саме у цей період формується концепція «комплексного державного підходу», яка передбачала інтеграцію всіх ресурсів державної влади у єдину систему стратегічного управління.

Після терористичних атак 11 вересня 2001 р. DIME-модель набула нового значення. Терористична організація Аль-Каїда продемонструвала ефективність асиметричних методів боротьби, використовуючи фінансові мережі, інформаційний вплив та психологічний ефект глобального масштабу (Bergen, 2011: 45–52). У відповідь у «Стратегії національної безпеки США» 2002 р. було закріплено необхідність синхронізації дипломатичних, військових, інформаційних та економічних інструментів у боротьбі за новими загрозами (The White House, 2002: 1–15).

На початку XXI ст. DIME-модель стала одним із ключових інструментів аналізу гібридної війни. Американський військовий аналітик Френк Гоффман визначав гібридну війну як поєднання традиційних військових дій, нерегулярних форм боротьби, тероризму, інформаційних операцій та кібернетичних атак у межах єдиного конфлікту (Hoffman, 2007: 14–29). У такій системі DIME-компоненти функціонують не ізольовано, а як взаємопов'язані елементи багатовимірного впливу.

У сучасних умовах особливого значення набуває економічний компонент DIME-моделі. Саме економічні інструменти дедалі частіше стають основою гібридного протиборства між державами. Йдеться про санкційні механізми, енергетичний шантаж, контроль логістичних маршрутів, фінансові обмеження, валютний тиск та маніпуляцію глобальними ринками. Російська федерація активно використовувала такі механізми ще до початку повномасштабного вторгнення в Україну у 2022 р. Зокрема, газові проєкти «Північний потік» та «Північний потік–2 » стали не лише економічними, але й політичними інструментами впливу на країни Європи (Siddi, 2020: 107–121).

Одночасно росія проводила масштабні інформаційно-психологічні операції через міжнародні медіа платформи RT (Russia Today), Sputnik та мережі соціальних медіа, поєднуючи їх з дипломатичним тиском, кіберопераціями та військовими загрозами. Таким чином російсько-українська війна стала одним із найбільш показових прикладів практичного застосування DIME-моделі у сучасній гібридній війні, відкрита фаза якої розпочалася у 2014 році.

Для сучасного гібридного протиборства характерною є висока взаємодія всіх компонентів DIME-моделі, що можна представити у вигляді наступної структури:

У сучасній російсько-українській війні саме економічний компонент DIME-моделі набуває особливого значення, оскільки через енергетичний шантаж, санкційне протистояння, контроль над логістичними маршрутами, маніпуляцію продовольчими ринками та використання «тіньового

Рис. 1. Структура DIME-моделі у системі гібридного протиборства

флоту» російська федерація намагається реалізувати власні стратегічні цілі поза межами суто військового протистояння.

Таким чином, еволюція DIME-моделі відображає трансформацію міжнародних конфліктів від класичних міждержавних воєн до багатовимірної гібридної війни, у якій поєднуються дипломатичний тиск, інформаційний вплив, військова сила та економічне виснаження противника. У XXI ст. саме економічний компонент дедалі частіше стає центральним елементом стратегічного протиборства, що особливо яскраво проявляється у російсько-українській війні.

Період холодної війни 1947–1991 рр. є принципово важливим для розуміння DIME-підходу, оскільки саме тоді протистояння між США та СРСР набуло характеру тривалого багатовимірного суперництва. Його особливістю було те, що обидві наддержави прагнули досягти стратегічних цілей без прямого широкомасштабного військового зіткнення між собою. Для цього вони одночасно використовували дипломатичні домовленості й союзи, інформаційно-психологічний вплив, військове стримування, економічну допомогу, торговельні обмеження та технологічний контроль. Тому, хоча термін DIME у сучасному значенні був сформований пізніше, практична логіка взаємодії його чотирьох компонентів дуже чітко проявлялася у стратегічній політиці двох блоків. Документи американського уряду кінця 1940-х рр. прямо свідчать про необхідність координації політичних, економічних, військових та інформаційних методів протидії СРСР.

Першим показовим прикладом такого комплексного підходу стала політика США щодо Греції та Туреччини у 1947 р. Після Другої світової війни Велика Британія повідомила Вашингтон про неможливість надалі підтримувати уряди цих країн, що перебували під тиском внутрішніх комуністичних рухів та регіональної нестабільності. 12 березня 1947 р. президент США Гаррі Трумен звернувся до Конгресу із проханням надати Греції та Туреччині економічну і військову допомогу. Таким чином, американська політика передбачала одночасне використання дипломатичного рішення, фінансових ресурсів і військової підтримки для недопущення розширення радянського впливу у Східному Середземномор'ї. Саме така комбінація інструментів дозволяє розглядати «доктрину Трумена» як ранній практичний прояв того підходу, який згодом концептуально описуватиметься через DIME (Gaddis, 2005: 28–36).

Ще виразніше взаємодію економічного та дипломатичного компонентів продемонстрував «план Маршала», офіційно – «Програма відновлення Європи». У квітні 1948 р. президент США підписав Закон про економічне співробітництво (Economic Cooperation Act), започаткувавши масштабну програму допомоги європейським державам. У 1948–1952 рр. США надали шістнадцяти європейським країнам допомогу приблизно на 13 млрд доларів (Hogan, 1987: 415–430). Економічне відновлення при цьому не розглядалося як нейтральна гуманітарна політика. Вашингтон прагнув створити стабільну та економічно інтегровану Західну Європу, здатну протистояти політичному та економічному впливу СРСР.

Особливо показовою стала реакція Москви. Радянське керівництво спочатку розглядало можливість участі у механізмах американської допомоги, однак відкинуло запропоновані умови, а урядам країн Східної Європи фактично заборонило при-

єднуватися до програми. У результаті економічна допомога перетворилася на один із механізмів розмежування Європи на два економічні та політичні простори (Westad, 2017: 98-105). Цей випадок має особливе значення для дослідження економічного компонента DIME, оскільки демонструє, що фінансові ресурси можуть використовуватися не лише для безпосереднього економічного відновлення, а й для формування довгострокової геополітичної залежності та політичної лояльності.

Відповіддю СРСР стало створення у 1949 р. Ради економічної взаємодопомоги (РЕВ). Організація мала координувати господарські зв'язки соціалістичних держав та посилити їхню економічну інтеграцію навколо СРСР. Отже, економічний поділ Європи не був лише наслідком різниці політичних систем: він поступово інституціоналізувався через дві конкуруючі системи економічної співпраці (Judt, 2005: 171–175).

Наступним важливим епізодом стала Берлінська криза 1948–1949 рр. Після запровадження західними державами нової валюти у західних окупаційних зонах Німеччини радянська влада у червні 1948 р. перекрила сухопутні та водні шляхи до Західного Берліна. Радянське керівництво розраховувало економічним тиском змусити США, Велику Британію та Францію залишити місто. Західні держави відповіли повітряним постачанням, відомим як «Берлінський повітряний міст» (Berlin Airlift). Упродовж приблизно одинадцяти місяців західні союзники здійснили сотні тисяч авіарейсів, доставляючи до міста продовольство, паливо та інші необхідні ресурси (Gaddis, 2005: 33–38).

Берлінська криза демонструє особливу властивість DIME-підходу: економічний тиск не обов'язково має відповідати прямою військовою силою. США та їхні союзники застосовували логістичний, економічний і дипломатичний ресурси, одночасно демонструючи готовність до військового захисту Західного Берліна. Таким чином, військова сила виконувала не тільки функцію безпосереднього застосування, а й функцію стримування, тоді як економічні ресурси забезпечували стійкість політичної позиції.

У 1949 р. відбувся ще один принциповий поворот – створення Організації Північноатлантичного договору (North Atlantic Treaty Organization – NATO). Стаття 5 Північноатлантичного договору закріпила принцип колективної оборони, перетворивши військовий потенціал окремих держав на елемент спільної стратегії стримування. Водночас створення НАТО було дипломатичним актом формування довгострокової коаліції, а не лише військовим рішенням. Через це його доцільно розглядати як приклад взаємодії дипломатичного і військового компонентів (Leffler, 2007: 189–198).

Економічній вимір протистояння у цей період набув ще однієї форми – контролю за передачею технологій. У 1949–1950 рр. США, Велика Британія, Франція та інші західні держави створили Координаційний комітет з багатостороннього експортного контролю (Coordinating Committee for Multilateral Export Controls – CoCom). Його завданням було обмеження експорту до СРСР та його союзників товарів, матеріалів і технологій, які могли посилити військовий потенціал соціалістичних держав. Особливо важливими були товари подвійного призначення та високотехнологічна продукція (Jensen-Eriksen, 2026:).

Масштаб цього інструменту можна побачити за динамікою торгівлі: у 1947–1952 рр. щорічний американський експорт до Східної Європи скоротився приблизно з 350 млн. доларів до менш ніж 10 млн. доларів після розширення американського експортного контролю (Congressional Research Service, 2023: 18). Економічні обмеження таким чином виконували одночасно військово-стратегічну функцію: їхньою метою було не просто скоротити торгівлю, а ускладнити модернізацію військово-промислового потенціалу СРСР та його союзників.

У 1950-х рр. протистояння перемістилося також у сферу інформаційного впливу. США розширювали діяльність «Голосу Америки», «Радіо Вільна Європа» та «Радіо Свобода», тоді як СРСР використовував державну систему пропаганди, цензури та міжнародного радіомовлення. Особливістю цього протистояння було те, що інформація розглядалася не просто як засіб поширення повідомлень, а як інструмент зміни політичних уявлень населення держав-супротивників (Puddington, 2000: 23–31).

У 1960-х рр. комплексність протистояння особливо виразно проявилася під час Карибської кризи 1962 р. Розміщення радянських ядерних ракет на Кубі створило безпосередню загрозу території США. Реакція Вашингтона поєднала військову готовність, морську блокаду, дипломатичні переговори та інформаційно-політичну комунікацію. Президент Джон Кеннеді не обрав негайного нанесення удару, а запровадив «карантин» Куби, одночасно проводячи переговори з радянським керівництвом. Завершення кризи стало результатом поєднання військового стримування та дипломатичного компромісу (Allison, 1971: 111–128). Цей випадок показав, що стратегічна ефективність держави залежить не від максимальної сили одного інструмента, а від можливості синхронізувати різні засоби впливу.

Подібний принцип проявився і в період «розрядки» (détente) 1970-х рр. Після Карибської кризи США та СРСР активізували переговори щодо обмеження стратегічних озброєнь. У 1972 р. було підписано Договір про обмеження систем протиракетної оборони (Anti-Ballistic Missile Treaty – ABM Treaty) та Тимчасову угоду про деякі заходи у сфері обмеження стратегічних наступальних озброєнь (Interim Agreement on Certain Measures with Respect to the Limitation of Strategic Offensive Arms – SALT 1). У цьому випадку дипломатія безпосередньо використовувалася для регулювання військового суперництва (Garthoff, 1994: 278–286).

Водночас холодна війна не обмежувалася прямим суперництвом США та СРСР. Обидві держави широко використовували підтримку союзників і партнерів у локальних конфліктах. Війна у В'єтнамі (1995 – 1975) стала одним із найбільш масштабних прикладів такого протиборства. США підтримували Південний В'єтнам військовими силами, фінансами та матеріально-технічними ресурсами, тоді як Північний В'єтнам отримував значну допомогу від СРСР і Китаю. Війна продемонструвала обмеженість переваги у традиційній військовій силі, коли противник одночасно використовує політичну мобілізацію, інформаційний вплив, зовнішню допомогу та нерегулярні форми боротьби (Herring, 2002: 187–214).

Ще виразніше взаємозалежність економічного та військового компонентів проявилася під час радянської війни в Афганістані (1979–1989). СРСР ввів війська в Афганістан у грудні 1979 р., після чого США, Пакистан, Саудівська Аравія та інші держави почали підтримувати афганський збройних опір. Центральне розвідувальне управління США (Central Intelligence Agency – CIA) через пакистанські структури забезпечувало постачання зброї та фінансування моджахедів (Coll, 2004: 89–114). Війна поступово перетворилася на дорогий для СРСР конфлікт, що вимагав значних людських, матеріальних та фінансових ресурсів.

На завершальному етапі холодної війни економічний і технологічний компоненти набули ще більшого значення. У 1980-х рр. США посилили обмеження на передачу СРСР високих технологій, зокрема у сфері комп'ютерної техніки та телекомунікацій. CoCom став одним із механізмів технологічного стримування. Історичні дослідження показують, що особливо інтенсивним експортний контроль був у 1949–1954 та 1979–1989 рр., а в останній період дедалі більше концентрувався саме на високих технологіях (Jensen-Eriksen, 2026:).

Додатковим чинником стало падіння світових цін на нафту у середині 1980-х рр. Радянська економіка значною мірою залежала від експорту енергоносіїв, тому зниження нафтових доходів погіршило фінансове становище СРСР. Водночас було б методологічно неправильно пояснювати розпад Радянського Союзу лише зовнішнім економічним тиском. Економічні труднощі поєдналися зі структурними проблемами радянської економічної системи, технологічним відставанням, високими військовими витратами та внутрішньополітичною кризою (Westad, 2017: 512–518).

Отже, досвід холодної війни дає підстави розглядати DIME не як механічну суму чотирьох незалежних інструментів, а як систему їхньої взаємодії. Дипломатія створювала союзи та забезпечувала переговорні можливості; інформаційний вплив формував сприйняття конфлікту; військова сила забезпечувала стримування та примус; економічні інструменти формували ресурсну базу, винагороджували союзників, обмежували можливості противника та впливали на його довгостроковий потенціал. Саме така взаємодія особливо важлива для подальшого аналізу гібридного протиборства рф проти України, де економічний вплив уже не може розглядатися окремо від дипломатичних, інформаційних та військових засобів.

Таким чином, історичний досвід холодної війни продемонстрував принципову зміну характеру стратегічного протиборства: досягнення політичних цілей дедалі менше залежало від безпосереднього застосування військової сили і дедалі більше – від здатності держави синхронізувати різні форми впливу. Саме ця історична практика створила передумови для подальшого концептуального оформлення DIME-підходу та його використання для аналізу сучасних гібридних конфліктів.

Формування російської моделі гібридного протиборства доцільно розглядати не як механічне запозичення західної DIME-моделі, а як поєднання дипломатичних, інформаційних, економічних і військових інструментів, які російська федерація використовувала для досягнення політичних цілей. DIME у цьому випадку виступає передусім аналітичною моделлю, що дає змогу систематизувати різні засоби впливу, а не назвою офіційної російської доктрини. Дослідження Андраша Раца показує, що під час подій 2014 року росія одночасно застосовувала дипломатичний, економічний, інформаційний та військовий тиск, координуючи їх у межах єдиної операції (Rácz, 2015: 11–13).

Важливим етапом передумов такого протиборства стали події 2013 року, коли після рішення українського уряду призупинити підготовку до підписання Угоди про асоціацію з Європейським Сою-

зом росія посилила економічний і політичний тиск на Україну. Економічний інструмент у цій ситуації був пов'язаний із залежністю української економіки від російського ринку, енергетики та торговельних зв'язків. Саме наявність значних економічних і соціальних зв'язків створювала для москви можливості використовувати економічні важелі одночасно з політичним та інформаційним впливом. Рац зазначає, що ще до відкритої фази війни росія мала в Україні значні можливості для використання економічного впливу, політичних конфліктів, медіа та соціальних зв'язків (Rácz, 2015: 57–58).

Особливо виразно комплексний характер російського впливу проявився під час окупації Криму у лютому-березні 2014 року. Російські військові підрозділи встановили контроль над ключовими об'єктами півострова, одночасно використовувалися місцеві проросійські сили, дипломатичний тиск та масштабна інформаційна кампанія. Внаслідок цього українська державна система управління в Криму була фактично паралізована, а 18 березня 2014 року росія оголосила про включення Криму до свого складу. Рац характеризує кримську операцію як приклад високого рівня координації російських військових, місцевих сил, медіа та дипломатії (Rácz, 2015: 11–13).

Інформаційний компонент цієї операції мав не допоміжне, а самостійне стратегічне значення. Ядвіга Дарчевська у дослідженні «Анатомія російської інформаційної війни. Кримська операція – тематичне дослідження» показує, що інформаційна кампанія поєднувала телебачення, Інтернет ресурси, діяльність політиків, дипломатів, експертів та інших публічних діячів. Її завданням було формування потрібного росії сприйняття подій в Україні, дезорієнтація аудиторії та легітимізація російських дій у Криму (Darczewska, 2014: 5–7).

Економічний вимір проявляється передусім через використання вже сформованої взаємозалежності. Особливе місце в російсько-українських відносинах займала енергетика. Залежність України від російського газу створювала можливість перетворення економічної взаємозалежності на інструмент політичного тиску. Як зазначають Майкл Рюле та Юліюс Грубіаускас у дослідженні «Енергетика як інструмент гібридної війни», українсько-російські газові конфлікти продемонстрували, що енергетична залежність може мати безпосередні наслідки для національної безпеки, оскільки контроль над енергетичними потоками здатний використовуватися не лише в економічних, а й у політичних цілях (Rühle & Grubliauskas, 2015: 3–5).

Після Криму центр протистояння переміститися на Донбас. У квітні 2014 року в Донецькій і Луганській областях почалися захоплення адміністративних будівель, формування незаконних збройних формувань і проголошення так званих «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки». На відміну від Криму, Україна розпочала активну військову операцію для відновлення контролю над територіями. Рац наголошує, що російська підтримка сепаратистських сил включала військове забезпечення, постачання техніки та інші форми допомоги, а одночасно продовжували діяти інформаційні, дипломатичні та економічні інструменти (Rácz, 2015: 11–13).

Таким чином, події 2014 року продемонстрували практичну взаємодію всіх основних складових DIME. Дипломатичний інструмент забезпечував міжнародне політичне прикриття та переговорний вплив; інформаційний – формування необхідного сприйняття конфлікту; економічний – використання залежностей і вразливостей; військовий – безпосереднє захоплення територій та підтримку збройних формувань. Показово, що Рац вважає новизною кримської операції не окремі засоби як такі, а саме їх ефективну координацію в межах однієї операції (Rácz, 2015: 50).

Отже, російсько-українська війна, відкрита фаза якої розпочалася у 2014 році, стала одним із найбільш показових прикладів комплексного застосування інструментів, які в межах DIME-моделі належать до дипломатичної, інформаційної, військової та економічної сфер. Особливість російського підходу полягала не стільки в наявності кожного з цих інструментів окремо, скільки в їх одночасному використанні та взаємному посиленні. Саме ця обставина дає підстави розглядати російське протиборство проти України як комплексну систему гібридного впливу, у якій економічні важелі були тісно пов'язані з інформаційними, дипломатичними та військовими засобами.

На початку XXI століття розвиток інформаційно-комунікаційних технологій суттєво змінив способи реалізації державної сили. Якщо раніше дипломатичний, інформаційних, військовий та економічний інструменти переважно реалізовувалися через фізичні інституції та традиційні канали впливу, то поширення цифрових мереж сформувало нове середовище їх взаємодії. Кіберпростір поступово перетворився на окремий простір стратегічного протиборства, у якому інформаційний вплив може безпосередньо створювати економічні та військові наслідки. Джилл Роуланд, Мейсон Райс і Суджит Шеної зазначають, що кіберпростір став новим середовищем проектування дипло-

тичної, інформаційної, військової та економічної сили, оскільки забезпечує швидкість, глобальне охоплення та можливість впливу на критичну інфраструктуру (Rowland та ін., 2014: 124–137).

Одним із перших показових прикладів такого переходу стали кібератаки проти Естонії у квітні-травні 2007 року. Протягом приблизно трьох тижнів атакам типу розподіленої відмови в обслуговуванні (Distributed Denial of Service, DDoS) піддалися державні установи, парламентські та урядові вебресурси, засоби масової інформації, банки й підприємства. Атаки відбувалися на тлі політичного протистояння навколо перенесення в Таллінні пам'ятника радянському воїну. Дослідник Райн Оттіс розглядав ці події не ізольовано як технічну атаку, а в контексті ширшого політичного конфлікту, у якому одночасно проявлялися політичний, економічний та інформаційний компоненти (Ottis, 2008: 163–168).

Значення естонського випадку полягало саме в демонстрації можливості поєднання цифрового впливу з іншими інструментами протиборства. Подальший аналіз НАТО також засвідчив, що кібердії можуть синхронізуватися з економічним або дипломатичним тиском, посилюючи загальний стратегічний ефект. Після подій 2007 року НАТО переглянуло підходи до кіберзахисту, а у 2008 році в Таллінні було створено Центр передового досвіду НАТО з питань спільної кібероборони (NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence) (Hills, 2019: 52–53).

Наступним етапом стала поява кіберзасобів, здатних впливати не лише на інформацію, а й на фізичні процеси. Показовим прикладом є шкідливе програмне забезпечення «Стакснет» (Stuxnet), виявлене у 2010 році. Його особливістю було спрямування на промислові системи управління, що продемонструвало можливість використання кіберпростору для досягнення фізичного ефекту. Ральф Лангнер характеризував Stuxnet як принципово новий тип кіберзброї, здатної впливати на фізичний об'єкт через цифрове середовище (Langner, 2011: 49–51).

Для російсько-української війни особливого значення набули атаки на критичну інфраструктуру. 23 грудня 2015 року в Україні була здійснена кібератака на системи управління електроенергетикою, внаслідок якої було відключено електропостачання для десятків тисяч споживачів. Аналіз SANS та Electricity Information Sharing and Analysis Center встановив, що атака включала проникнення до систем SCADA, втручання в роботу операторів та додаткові дії, спрямовані на ускладнення відновлення роботи системи (Lee та ін., 2016: 1–2).

Ще масштабніший ефект продемонструвала кібератака «НотПетя» (NotPetya) 27 червня 2017 року. Початковою ціллю стали українські державні установи та приватні компанії, однак через поширення шкідливого програмного забезпечення через оновлення програми «M.E.Doc» наслідки швидко вийшли за межі України. За даними Національного банку України, атака охопила значну частину банківського сектору: установи, на які припадало 35% активів банківської системи та 32,4% депозитів фізичних осіб, зазнали впливу ; для багатьох банків нормалізація операцій тривала кілька днів (Національний банк України, 2017: 53).

Таким чином, у XXI столітті технології змінили не саму структуру DIME, а механізм взаємодії складових. Кібератака може одночасно бути інформаційним впливом, створювати економічні збитки, порушувати функціонування критичної інфраструктури та мати військово-стратегічне значення. Саме тому сучасне DIME-протиборство дедалі менше розділяється на ізольовані дипломатичні, інформаційні, військові чи економічні дії. Цифрове середовище забезпечує їх швидке поєднання та взаємне посилення. Як зазначає Тімоті Томас, традиційної DIME-мнемоніки вже недостатньо для повного розуміння сучасного кіберстратегічного середовища, оскільки технологічна взаємопов'язаність змінює самі умови застосування інструментів національної сили (Thomas, 2014: 370–393).

Отже, технологічна трансформація DIME-протиборства полягає передусім у переході від відносно відокремленого застосування інструментів сили до їх цифрового інтегрованого використання. Події в Естонії у 2007 році, застосування Stuxnet у 2010 році та кібератаки проти української енергетичної й фінансової інфраструктури у 2015–2017 роках демонструють послідовне розширення можливостей такого протиборства – від порушення інформаційних систем до безпосереднього впливу на економічні процеси та критичну інфраструктуру держави.

Висновки: Історичний аналіз засвідчує, що DIME-модель дає змогу комплексно аналізувати трансформацію інструментів державної сили від періоду холодної війни до сучасних конфліктів. Її складові – дипломатична, інформаційна, військова та економічна – у XXI столітті дедалі частіше взаємодіють, утворюючи цілісну систему стратегічного протиборства.

Російсько-українська війна продемонструвала практичне поєднання зазначених інструментів у межах гібридного протиборства. Особливого значення набув економічний компонент, що проявлявся через використання енергетичної та торговельної залежності, обмеження економічних

зв'язків, вплив на критичну інфраструктуру та створення довготривалих економічних втрат.

Водночас технологічний розвиток змінив механізми реалізації DIME. Кібероперації, цифрові комунікації, супутникові системи та інші технології забезпечили можливість одночасного впливу на інформаційну, економічну, дипломатичну й військову сфери. Отже, історична еволюція DIME-протиборства характеризується не стільки появою нових окремих інструментів, скільки їхньою дедалі більшою взаємозалежністю та синхронізацією.

Таким чином DIME-модель залишається дієвим аналітичним інструментом для дослідження сучасних конфліктів, оскільки дозволяє простежити взаємозв'язок між різними формами державного впливу та оцінити їхній сукупний ефект у системі гібридного протиборства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Nye J. S. Soft Power: The Means to Success in World Politics. New York: PublicAffairs. 2004. 191 p.
2. Gaddis J. L. The Cold War: A New History. New York: Penguin Press, 2005. 2005. 352 p.
3. Hogan M. J. The Marshall Plan: America, Britain, and the Reconstruction of Western Europe, 1947–1952. Cambridge: Cambridge University Press. 1987. 482 p.
4. Puddington A. Broadcasting Freedom: The Cold War Triumph of Radio Free Europe and Radio Liberty. Lexington: University Press of Kentucky. 2000. 408 p.
5. Rid T. Active Measures: The Secret History of Disinformation and Political Warfare. New York: Farrar, Straus and Giroux. 2020. 513 p.
6. Westad O. A. The Cold War: A World History. New York: Basic Books. 2017. 710 p.
7. Kilcullen D. The Accidental Guerrilla: Fighting Small Wars in the Midst of a Big One. New York: Oxford University Press. 2009. 342 p.
8. Bergen P. The Longest War: The Enduring Conflict between America and Al-Qaeda. New York: Free Press. 2011. 502 p.
9. The White House. The National Security Strategy of the United States of America. Washington, D.C. 2002. 48 p.
10. Hoffman F. G. Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. Arlington: Potomac Institute for Policy Studies. 2007. 72 p.
11. Judt T. Postwar: A History of Europe Since 1945. New York: Penguin Press. 2005. 878 p.
12. Leffler M. P. For the Soul of Mankind: The United States, the Soviet Union, and the Cold War. New York: Hill and Wang. 2007. 586 p.
13. Allison G. T. Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis. Boston: Little, Brown and Company. 1971. 338 p.
14. Garthoff R. L. The Great Transition: American-Soviet Relations and the End of the Cold War. Washington, D.C.: Brookings Institution. 1994. 236 p.
15. Coll S. Ghost Wars: The Secret History of the CIA, Afghanistan, and bin Laden, from the Soviet Invasion to September 10, 2001. New York: Penguin Press. 2004. 736 p.
16. Jensen-Eriksen N. The Restriction of Strategic Exports: The Case of the Coordinating Committee (CoCom) During the Cold War. In: Watson A. (ed.). Oxford Research Encyclopedia of Military History. New York: Oxford University Press. 2026. DOI: 10.1093/9780197852705.003.0153.
17. Rácz A. Russia's Hybrid War in Ukraine: Breaking the Enemy's Ability to Resist. Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs. 2015. 104 p. URL: https://fiia.fi/wp-content/uploads/2017/fiiareport43.pdf (останній перегляд 17.09.2026).
18. Darczewska J. The Anatomy of Russian Information Warfare: The Crimean Operation, a Case Study. Warsaw: Centre for Eastern Studies. 2014. 37 p. URL: https://www.osw.waw/pl/sites/default/files/the_anatomy_of_russian_information_war_fare.pdf (останній перегляд 17.09.2026).
19. Rühle M., Grubliauskas J. Energy as a Tool of Hybrid Warfare. NATO Defense College Research Paper No. 113. Rome. 2015. 12 p.
20. Rowland J., Rice M., Shenoi S. Whither Cyberpower? International Journal of Critical Infrastructure Protection, 7(2), 2014. 124–137. DOI: 10.1016/j.ijcip.2014.04.001.
21. Ottis R. Analysis of the 2007 Cyber Attacks against Estonia from the Information Warfare Perspective. In: Remenyi D. (ed.), Proceedings of the 7th European Conference on Information Warfare and Security. Reading: Academic Conferences Limited. 200). P. 163–168. URL: https://ccdcoe.org/uploads/2018/10/Ottis2008_AnalysisOf2007FromTheInformationWarfarePerspective.pdf (останній перегляд 18.09.2026)
22. Hills M. Hybrid Threats: A Strategic Communications Perspective: 2007 Cyber Attacks on Estonia. In: Heap B. (ed.). Hybrid Threats: A Strategic Communications Perspective. Vol. 2. Riga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence. 2019). P. 52–53.
23. Langner R. Stuxnet: Dissecting a Cyberwarfare Weapon. IEEE Security & Privacy, 9(3). 2011. 49–51. DOI: 10.1109/MSP.2011.33.
24. Lee R. M., Assante M. J., Conway T. Analysis of the Cyber Attack on the Ukrainian Power Grid. SANS Institute / Electricity Information Sharing and Analysis Center. 2016. 29 p.
25. National Bank of Ukraine. Financial Stability Report. Issue 4. Kyiv. 2017. 73 p.
26. Thomas T. Creating Cyber Strategists: Escaping the 'DIME' Mnemonic. Defence Studies, 14(4). 2014. 370–393. DOI: 10.1080/14702436.2014.952522.

REFERENCES

1. Nye J. S. (2004). Soft Power: The Means to Success in World Politics. New York: PublicAffairs. 191 p.
2. Gaddis J. L. (2005). The Cold War: A New History. New York: Penguin Press. 352 p.
3. Hogan M. J. (1987). The Marshall Plan: America, Britain, and the Reconstruction of Western Europe, 1947–1952. Cambridge: Cambridge University Press. 482 p.
4. Puddington A. (2000). Broadcasting Freedom: The Cold War Triumph of Radio Free Europe and Radio Liberty. Lexington: University Press of Kentucky. 408 p.
5. Rid T. (2020). Active Measures: The Secret History of Disinformation and Political Warfare. New York: Farrar, Straus and Giroux. 513 p.
6. Westad O. A. (2017). The Cold War: A World History. New York: Basic Books. 710 p.
7. Kilcullen D. (2009). The Accidental Guerrilla: Fighting Small Wars in the Midst of a Big One. New York: Oxford University Press. 342 p.
8. Bergen P. (2011). The Longest War: The Enduring Conflict between America and Al-Qaeda. New York: Free Press. 502 p.
9. The White House. (2002). The National Security Strategy of the United States of America. Washington, D.C. 48 p.
10. Hoffman F. G. (2007). Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. Arlington: Potomac Institute for Policy Studies. 72 p.
11. Judt T. (2005). Postwar: A History of Europe Since 1945. New York: Penguin Press. 878 p
12. Leffler M. P. (2007). For the Soul of Mankind: The United States, the Soviet Union, and the Cold War. New York: Hill and Wang. 586 p.
13. Allison G. T. (1971). Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis. Boston: Little, Brown and Company. 338 p.
14. Garthoff R. L. (1994). The Great Transition: American-Soviet Relations and the End of the Cold War. Washington, D.C.: Brookings Institution. 236 p.
15. Coll S. (2004). Ghost Wars: The Secret History of the CIA, Afghanistan, and bin Laden, from the Soviet Invasion to September 10, 2001. New York: Penguin Press. 736 p.
16. Jensen-Eriksen N. (2026). The Restriction of Strategic Exports: The Case of the Coordinating Committee (CoCom) During the Cold War. In: Watson A. (ed.). Oxford Research Encyclopedia of Military History. New York: Oxford University Press. Online edn. DOI: 10.1093/9780197852705.003.0153.
17. Rácz A. (2015). Russia's Hybrid War in Ukraine: Breaking the Enemy's Ability to Resist. Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs. 104 p. URL:https://fiia.fi/wp-content/uploads/2017/fiiareport43.pdf (last accessed 17 September 2026).
18. Darczewska J. (2014). The Anatomy of Russian Information Warfare: The Crimean Operation, a Case Study. Warsaw: Centre for Eastern Studies. 37 p. URL:https://www.osw.waw/pl/sites/default/files/the_anatomy_of_russian_information_war_fare.pdf (last accessed 17 September 2026).
19. Rühle M., Grubliauskas J. (2015). Energy as a Tool of Hybrid Warfare. NATO Defense College Research Paper. No. 113. Rome. 12 p.
20. Rowland J., Rice M., Shenoi S. (2014). Whither Cyberpower? [Куди рухається кіберсила?]. International Journal of Critical Infrastructure Protection, 7(2), 124–137. DOI: 10.1016/j.ijcip.2014.04.001.
21. Ottis R. (2008). Analysis of the 2007 Cyber Attacks against Estonia from the Information Warfare Perspective. In: Remenyi D. (ed.), Proceedings of the 7th European Conference on Information Warfare and Security. Reading: Academic Conferences Limited. P. 163–168. URL:https://ccdcoe.org/uploads/2018/10/Ottis2008_AnalysisOf2007FromTheInformationWarfarePerspective.pdf (last accessed 18 September 2026).
22. Hills M. (2019). Hybrid Threats: A Strategic Communications Perspective: 2007 Cyber Attacks on Estonia. In: Heap B. (ed.). Hybrid Threats: A Strategic Communications Perspective. Vol. 2. Riga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence. P. 52–53.
23. Langner R. (2011). Stuxnet: Dissecting a Cyberwarfare Weapon. IEEE Security & Privacy, 9(3), 49–51. DOI: 10.1109/MSP.2011.33.
24. Lee R. M., Assante M. J., Conway T. (2016). Analysis of the Cyber Attack on the Ukrainian Power Grid. SANS Institute / Electricity Information Sharing and Analysis Center. 29 p.
25. National Bank of Ukraine. (2017). Financial Stability Report. Issue 4. Kyiv. 73 p.
26. Thomas T. (2014). Creating Cyber Strategists: Escaping the 'DIME' Mnemonic. Defence Studies, 14(4), 370–393. DOI: 10.1080/14702436.2014.952522.

Дата першого надходження статті до видання: 18.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 930.1''1991'':94(477)''1953/1964''
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-7

Володимир РОМАНЦОВ,
orcid.org/0000-0002-9019-4149
доктор історичних наук,
професор кафедри історії та археології
Маріупольського державного університету
(Київ, Україна) v.romantsov@mu.edu.ua

Вадим КОРОБКА,
orcid.org/0000-0002-2030-498X
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії та археології
Маріупольського державного університету
(Київ, Україна) v.korobka@mu.edu.ua

Світлана НОВІКОВА,
orcid.org/0000-0002-6851-5487
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії та археології
Маріупольського державного університету
(Київ, Україна) s.novikova@mu.edu.ua

ХРУЩОВСЬКА ДЕСТАЛІНІЗАЦІЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ ПОСТРАДЯНСЬКОЇ ДОБИ

У статті висвітлюється питання хрущовської десталінізації 1953–1964 рр. в контексті українській історіографії пострадянської доби, коли вітчизняні історики звільнились від компартійного ідеологічного тиску, отримали доступ до архівів, встановили наукові контакти з західними науковцями. В цей період має місце підвищений суспільний інтерес до осмислення процесу десталінізації, актуальний для розуміння багатьох соціально-політичних та економічних проблем сучасності, необхідність спростування радянських наративів.

Метою статті є комплексний історіографічний аналіз сутності хрущовської десталінізації, її місця у суперечливих перехідних процесах України від сталінської диктатури до посттоталітарного суспільства.

Сутність десталінізації аналізують українські історики 1990-х – 2020-х років, наукові співробітники Інституту історії України НАН України, Інституту політичних та етнонаціональних досліджень, науковці українських університетів О. Бажан, В. Баран, К. Галушко, В. Даниленко, П. Киридон, Ж. Кукуруза, С. Кульчицький, Ю. Ніколаєць, В. Смолій, Ю. Шаповал, О. Янковська. Вітчизняні вчені аналізують сутність «десталінізації», її ідеологічну спрямованість, непослідовність хрущовських реформ, наслідки такої політики для стану українського суспільства. Науковці велику увагу звертають на внутрішньополітичну боротьбу за владу, місце компартійної номенклатури у цих процесах. Це отримало відображення в індивідуальних та колективних монографіях, наукових статтях.

Розглянувши історіографічні аспекти дослідження десталінізації, автори розвідки прийшли до висновку, що сучасні дослідники у своїх працях, розглядаючи хрущовську десталінізацію, відкидають колишні комуністичні стереотипи, застосовують нові методологічні підходи. Студії, які були присвячені аналізу зазначених суспільних процесів, вказали на необхідність оновлення методології пострадянського історіографічного аналізу десталінізації.

Ключові слова: *десталінізація, «відлига», реформування, історіографія, пострадянська доба.*

Volodymyr ROMANTSOV,
orcid.org/0000-0002-9019-4149
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Professor at the Department of History and Archaeology
Mariupol State University
(Kyiv, Ukraine) v.romantsov@mu.edu.ua

Vadym KOROBKA,
orcid.org/0000-0002-2030-498X
PhD (History),
Associate Professor at the Department of History and Archeology
Mariupol State University
(Kyiv, Ukraine) v.korobka@mu.edu.ua

Svitlana NOVIKOVA,
orcid.org/0000-0002-6851-5487
PhD (History),
Associate Professor at the Department of History and Archeology
Mariupol State University
(Kyiv, Ukraine) s.novikova@mu.edu.ua

KHRUSHCHEV DE-STALINIZATION IN UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY OF THE POST-SOVIET ERA

The article highlights Khrushchev de-Stalinization of 1953–1964 in the context of Ukrainian historiography when Ukrainian historians had set themselves free from Communist ideological pressure, got the access to archives and established scientific contacts with western scientists. That period saw an increased interest in evaluation of the de-Stalinization process that is crucial to understanding of many socio-political and economic problems of the nowadays' period. The necessity of refuting Soviet narratives was also assumed in that period.

The article is aimed at integrated historiographical analysis of Khrushchev de-Stalinization as well as at research of its role in the controversial processes going on in Ukraine in transition from Stalin dictatorship to the post-totalitarian society.

Various de-Stalinization aspects are considered by Ukrainian historiansl scientists in the 1990s – 2020s, namely by researchers from Institute of the History of Ukraine for National Academy of Sciences of Ukraine and Institute of Political and Ethnic Studies as well as by scientists from Ukrainian universities, such as O. Bazhan, V. Baran, V. Danylenko, K. Halushko, P. Kyrydon, Zh. Kukuruza, S. Kulchytskyi, N. Laas, Yu. Shapoval, V. Smolii and O. Yankovska. Modern scientists analyze the essence of the "thaw", its ideological orientation, inconsistency of Khrushchev's reforms, their manifestations in political, economic, social and cultural development of the country, its regional peculiarities and consequences of that policy for the condition of the Ukrainian society. The scientists pay great attention to internal political struggle for power as well as to the role played by the Communist party officials in those processes. All this is presented in individual and collective monographs as well as in scientific articles.

Having considered the historiographical aspects in the research of the de-Stalinization, as well as those of de-Stalinization, the authors of the article have come to the conclusion that in considering Khrushchev de-Stalinization, modern researchers reject the outdated Communist stereotypes in their works and use new methodological approaches. The studies concerned with analysis of the aforementioned social processes have affirmed their imminence as well as their ideological and political orientation.

Key words: *de-Stalinization, "thaw", reformation, historiography, post-Soviet era.*

Постановка проблеми. Українські історики пострадянської доби все частіше у своїх студіях актуалізують звернення до проблематики хрущовської десталінізації, оскільки ці питання у важливих аспектах співзвучні з тими завданнями, які вирішує Україна у зазначений час. Мова йде про необхідність подолання наслідків тоталітаризму здійснення реформування різних аспектів суспільного розвитку в незалежній Українській державі.

Хрущовська десталінізація розглядається українськими істориками та політологами протягом 1990-х – 2020-х років, у наукових програмах Інституту історії України НАН України, Інституту політичних та етнонаціональних досліджень, українських університетів О. Бажаном, В. Бараном, В. Даниленком, П. Киридоном, С. Кульчицьким, Ю. Шаповалом, О. Янковською та іншими науковцями. За вказаний період простежується еволюція поглядів вітчизняних істориків.

Вчені аналізують сутність десталінізації, її ідеологічну спрямованість, непослідовність, хрущовських реформ, їх прояви в політичному, економічному, соціальному, культурному розвитку країни, наслідки такої політики для суспільного розвитку України. Вчені звертають велику увагу на аналіз внутрішньополітичної боротьби за владу.

Аналіз досліджень. Десталінізація в сучасній українській історіографії викликає дослідницький інтерес багатьої науковців, розглядається у зв'язку з XX з'їздом КПРС. Саме в такому контексті обговорювалося це питання учасниками круглого столу, який було проведено 23 лютого 2006 р. в Інституті історії України. На круглому столі відбулася наукова дискусія з питань: «передумови хрущовських реформ; … об'єктивні й суб'єктивні чинники десталінізації радянської країни; … XX з'їзд КПРС і його значення для модернізації тоталітарної системи; внесок М. Хрущова у викриття сталінізму; … історіографія проблеми» (Янковська, 2006: 236).

Стенограма виступів учасників «круглого столу» зафіксувала у науковій дискусії думки В. Смолія, В. Даниленка, А. Кондрацького, Ю. Шаповала, О. Майбороди, М. Сядристого, О. Лисенка, Т. Євсеєвої, О. Бажана, В. Васильєва.

Значну увагу цьому питанню приділяє Ю. Ніколаєць. Вчений розглядає історіографічні аспекти в контексті аналізу поглядів істориків на спроби десталінізації суспільства та лібералізацію політичного життя в УРСР, порівнюючи різні історіографічні періоди (Ніколаєць, 2008: 91–148), а також у доповіді на засідання круглого столу розглядає рішення XX з'їзду КПРС в оцінці вітчизняних науковців (Ніколаєць, 2006: 145–163).

Серед найбільш авторитетних дослідників хрущовської десталінізації необхідно відзначити В. Барана – автора численних наукових розробок з цієї проблематики. Високо оцінив науковий доробок вченого директор Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України М. Литвин (Литвин, 2016: 16). Історіографічний інтерес становить рецензія П. Гордієнка на монографію В. Барана «Україна після Сталіна: Нарис історії 1953-1985 рр.» (Гордієнко, 1993: 129–130).

В. Даниленко та С. Борзов аналізують інтерпретацію хрущовської десталінізації британо-американським письменником та істориком Р. Конквестом. (Danylenko, & Borzov, 2024: 91).

У розвідці Ж. Кукуруза, висвітлюється питання щодо вітчизняної історіографії діяльності української інтелігенції доби «відлиги», охарактеризувано місце радянської інтелігенції в суспільних процесах десталінізації (Кукуруза, 2010: 110 – 114).

Н. Лаас звернулася до дослідження західних англомовних істориків, які виявили інтерес до висвітлення соціологічних питань історії радянського суспільства повоєнного часу в контексті формування нових підходів та методології дослідження (Лаас, 2015: 45–47).

Метою статті є комплексний історіографічний аналіз сутності хрущовської десталінізації, її місця у перехідних процесах України від сталінської диктатури до посттоталітарного суспільства

Виклад основного матеріалу. Серед українських істориків авторитетним дослідником десталінізації є В. Баран. Його студії з цієї проблематики було опубліковано на початку 1990-х рр. і продовжилися у 2000-х рр. У монографії «Україна після Сталіна: Нарис історії 1953–1985 рр.» автор досить детально розглядає різні аспекти десталінізації, але фрагментарно з'ясовує питання політичного розвитку того періоду (Баран, 1992: 124).

Через 4 роки, працюючи над докторською дисертацією, у наступній своїй монографії вчений розглядає хрущовську десталінізацію в контексті «еволюції радянської тоталітарної системи», звузивши хронологічні межі дослідження, але при цьому значно збільшує його обсяг, розширює використання архівних матеріалів, ґрунтовно аналізує кризу влади, непослідовний процес десталінізації суспільства у політиці М. Хрущова (Баран, 1996: 67–134). Вчений наголошує, що методологічні засади його праці спираються на «принципи історизму і об'єктивності, що базуються на пріоритеті документованих фактів, на відмові від політичної заангажованості» (Баран, 1996: 7).

В історіографії хрущовської «відлиги» заслуговує на увагу тринадцятий том 15-томного видання «Україна крізь віки», виданий Інститутом історії України НАН України у співавторстві В. Барана та В. Даниленка. Розділ другий цієї праці «Лібералізація радянського суспільства», присвячений питанням десталінізазії українського суспільства та «відлиги» (Баран, Даниленко, 1999: 64–134). Автори чітко формулюють визначені аспекти досліджуваної проблеми, наголошують, що Й. Сталін залишив у спадок «розстріляні покоління» та «тоталітаризм, який надовго скував живу думку, волю та активність людей» (Баран, Даниленко, 1999: 64).

У вказаній праці цілком слушно зазначається, що початок десталінізації мав місце вже у 1953 р., що «засвідчило наближення хрущовської «відлиги»». Про це свідчило оголошення амністії після смерті диктатора, початок реабілітації незаконно репресованих людей, ліквідація військових трибуналів та Особливої наради МВС як «інстру-

ментів масових чисток і терору» (Баран, Даниленко, 1999: 67, 68).

Вчені вказують на важливе місце у процесі десталінізації України XX з'їзду КПРС, який відбувся у лютому 1956 р., оскільки саме після нього «розпочався глибокий і болісний переворот у суспільній свідомості, перегляд усталених цінностей, критичний аналіз минулого» (Баран, Даниленко, 1999: 69, 70).

Характеризуючи період хрущовської десталінізації, автори зазначеного видання, звертають увагу на поступову переорієнтацію економіки «на соціальні потреби, на інтереси людей, якими протягом тривалого часу нехтували нібито заради найвищих інтересів держави» (Баран, Даниленко, 1999: 89).

У подальших дослідженнях «відлиги» В. Баран виступає як одноосібний автор. Аналізуючи новітню історію України повоєнного часу, він розглядає «процес десталінізації радянського суспільства» На думку вченого, «у широкому розумінні», вона означала відмову від радикальних проявів «класичного сталінізму» в усіх сферах життя, а «у вузькому розумінні», десталінізація пов'язувалася з критикою культу особи (Баран, 2003: 92–112). Володимир Кіндратович вважає, що це засвідчило «кризу радянського тоталітаризму», яка охопила всі суспільні сфери розвитку СРСР і вказувала на зростаючу необхідність модернізації режиму» (Баран, 2003: 115).

Вчений наголошує, що в умовах десталінізації важливе місце у політичному житті країни посів курс на викриття «культу особи», на розвінчування сталінізму, що спричинило «справжній розкол у верхівці» (Баран, 2003: 124, 125), відкрило можливість «лібералізації суспільства», сприяло українському «громадському пробудженню і національному відродженню» (Баран, 2003: 182).

Втім, В. Баран звертає увагу на те, що критика культу особи була політично обмеженою, «оскільки не торкалася системних засад, фундаментальних причин режиму особистої влади», а доповідь М. Хрущова про «культ особи» викликала «зростаюче занепокоєння частини політичного керівництва», оскільки це неминуче кидало тінь на найближче оточення Й. Сталіна, «тодішню правлячу верхівку, а в кінцевому підсумку – на систему в цілому» (Баран, 2003: 126, 127).

Посилаючись на рішення XVIII з'їзду Компартії України (1954 р.), В. Баран стверджує, що в апаратах партійного та державного управління доби «відлиги» посилилася роль «національного елементу» в політичному керівництві республіки, що свідчило про «появу нової української політичної еліти» (Баран, 2003: 124).

На думку Володимира Кіндратовича, з осені 1961 р. розпочався третій етап десталінізації. Про це свідчили рішення XXII з'їзду КПРС, який відбувся в жовтні 1961 р. та Всесоюзної наради з питань ідеологічної роботи (Баран, 2003: 114). Вчений звертає увагу на активне усунення символів культу особи Й. Сталіна, на жорстку критику діяльності наближених до диктатора осіб В. Молотова, Г. Маленкова, Л. Кагановича, К. Ворошилова та інших, хто чинив «різкий опір лінії партії на засудження культу особи» (Баран, 2003: 112).

Особливу увагу В. Баран звертає на духовне життя країни в добу десталінізації, коли з'явилося «покоління критично мислячих людей», що започаткували новітній етап «національно-демократичного руху» (Баран, 2003: 198, 199).

Узагальнену версію десталінізації та «відлиги» В. Баран розглядає у Розділі II шостого тому Політичної історії України XX століття «Україна в добу Хрущова». У цьому виданні вчений виділяє питання щодо кризи тоталітарного режиму, соціально-економічних реформ та лібералізації національно-культурного життя в Україні (Баран, Політична історія України XX століття, 2003: 97–198).

Суспільну оцінку «відлиги» у контексті рішень XX з'їзду КПРС аналізували учасники круглого столу, який було проведено 23 лютого 2006 р. в Інституті історії України НАН України. У вступному слові директора Інституту, академіка НАНУ В. Смолія було зазначено, що «радянське суспільство, в такому стані, в якому воно підійшло до смерті Сталіна, по суті, вичерпало свої потенційні можливості розвитку. В той же час його майбутнє і надалі пов'язувалося з силою діючої державно-партійної радянської машини» (Смолій, 2006: 4).

Ю. Шаповал у доповіді на засіданні круглого столу розглядає десталінізацію в контексті аналізу «емблематичної доповіді» М. Хрущова на закритому засіданні XX з'їзду КПРС. Юрій Іванович акцентує увагу на тому, що десталінізацію розпочав прагматичний політик, «відомий сталінський поплічник» Л. Берія, а це заперечує думку про десталінізацію як хрущовський «винахід». На думку вченого, з боку М. Хрущова – це була «перехоплена ініціатива». Ю. Шаповал назвав цю доповідь «епохальною», оскільки вона допомогла отримати негативну відповідь на питання про можливість реформування комунізму (Шаповал, 1956: 86, 97).

Вчений стверджує, що доповідь М. Хрущова «не втратила свого емблематичного характеру». За словами вченого, «вона символізує … «відлигу», деміфологізує «явище (сталінізм – від авторів), яке не можна повертати ні в яких формах суспіль-

ної дії. Звісно, за умови, якщо саме суспільство прагне сповідувати демократичний спосіб мислення» (Шаповал, 1956: 98).

В. Даниленко, виступаючи в науковій дискусії на засіданні круглого столу, висловлює думку про те, що XX з'їзд КПРС започаткував дрейф «партії більшовицької азіатського типу до європейської соціал-демократії», що означало відмову від ортодоксального курсу на світову революцію (Даниленко, 2006: 7, 8).

Віктор Михайлович зазначає, що смерть диктатора в березні 1953 р. «стала серйозним ударом по радянській політичній системі», яка втратила «можливості свого адміністративно-мобілізаційного розвитку» (Даниленко, 2008: 3). На думку вченого, на час завершення правління Й. Сталіна «сталінізм вичерпав по суті себе як система, система неорганічна, штучна, непродуктивна і антигуманна». (Даниленко, 2011: 5).

В. Даниленко звертає увагу на те, що між компартійними босами «партійними олігархами» Г. Маленковим, Л. Берією та М. Хрущовим, яких історик називає «соратниками-наступниками диктатора», одразу після його смерті «розгорнулася гостра міжусобна боротьба за владу». Вказуючи на їхні лідерські амбіції, вчений стверджує, що «падіння Л. Берії, а згодом і Г. Маленкова призвело до реальної першості М. Хрущова у партії і державі» (Даниленко, 2008: 3–6). Реформаторський курс М.Хрущова мав об'єктивні і суб'єктивні підстави, але був обумовлений всім ходом попереднього розвитку країни (Даниленко, 2011: 5).

Серед суб'єктивних чинників хрущовської реформаторської політики вчений вказує на прагнення нового лідера «до самоствердження», бажання надати радянській системі «людського обличчя». Це неминуче спричинило перегляд «ставлення до легкої промисловості і сільського господарства», перехід до «соціалізації» радянської економіки», зростання добробуту населення (Даниленко, 2011: 6, 7, 17).

Узагальнюючи характер суспільного «оновлення» в умовах хрущовської лібералізації, В. Даниленко робить висновок, що «кардинальних змін в політичній системі СРСР в той час не відбулося». На думку вченого, сталася лише обмежена трансформація комуністичного режиму «від тоталітаризму до автократії», але це не спричинило формування правової держави, а «критика культу особи Сталіна, як інструмент впливу на суспільні процеси», на початку 60-х років вичерпалась (Даниленко, 2008: 16, 17).

Актуальна наукова проблема щодо соціальної складової хрущовських реформ отримала конкретизацію в розвідці О. Янковської. Висвітлюючи обрану тему, авторка загалом широко ставить питання в контексті впливу внутрішньополітичної ситуації, діяльності М. Хрущова, його стратегії та тактики щодо розвитку держави. За словами вченої, «як і раніше, стратегічною метою було підтверджено побудову «світлого майбутнього». Тактика мала визначатися відповідно до наявних ресурсів (матеріальних, інтелектуальних, трудових) та впливу оточуючого середовища». Не обходить увагою дослідниця також міжнародне становище, оскільки СРСР «формував світову соціалістичну систему» та прагнув узаконити положення в Європі після завершення Другої світової війни (Янковська, 2011: 21).

О. Янковська зазначає, що «поворот економіки обличчям до людини вперше на офіційному рівні проголосив Г. Маленков» у серпні 1953 р. (Янковська, 2011: 24). Аналізуючи це питання, О. Янковська звертає увагу на те, що у процесі політичної боротьби у 1955 р. Г. Маленков був усунутий з посади голови Ради міністрів СРСР, цю посаду посів М. Булганін, але фактично політичну владу отримав М. Хрущов. Він перехопив ідею Г. Маленкова щодо «політики поліпшення добробуту народу» і надалі намагався її реалізувати (Янковська, 2011: 26).

Проведенний історикинею аналіз досліджуваної проблеми засвідчив, що успіх чи кризові явища в соціальній політиці швидко корегували ставлення населення країни до влади. Загальний висновок вченої полягає в тому, що «незважаючи на суперечливий характер та невтішний результат реформ», в радянському суспільстві вперше сформувалося уявлення про «мінімум добробуту пересічних громадян» (Янковська, 2011: 33, 35).

С. Кульчицький у доповіді на засіданні круглого столу в рік піввікової річниці XX з'їзду КПРС констатує, що то була «велика подія в історії України і всіх інших пострадянських та посткомуністичних країн», але цього не усвідомлювали сучасники, засуджуючи масові репресії (Кульчицький, 2006: 49). є.

Своєрідну версію суспільних процесів в Україні хрушовської доби подає С. Кульчицький у третьому томі праці «Червоний виклик». Висвітлення цих питань автор частково розпочинає у Розділі 10 у контексті аналізу першого повоєнного десятиріччя 1945–1955 рр., але хрущовську добу він характеризує у Розділі 11, визначивши її хронологічні межі періодом 1956–1964 рр. (Кульчицький, 2013: 129–212).

Аналізуючи ситуацію в Радянському Союзі на початку постсталінського періоду, С. Кульчиць-

кий констатує, що смерть Й. Сталіна «означала одномоментну ліквідацію особистої диктатури», яка здійснилася не з політичних, а з біологічних причин. Внаслідок цього, на думку вченого, «в політичному житті країни, яке не регулювалося конституційним шляхом, розгорнулися непередбачувані події, що тривали до середини 60-х років». Вчений зазначає, що цей період історики «вслід за письменниками і журналістами» назвали «відлигою», персоналвізуючи яку, він охарактеризував як «диктатуру М. Хрущова» … . Мова йде про колективну диктатуру Центрального комітету». (Кульчицький, 2013: 154, 155).

Особливу увагу вчений приділяє роботі XX з'їзду КПРС, рішення якого відіграли ключову роль у процесах десталінізації та «відлиги» (Кульчицький, 2013: 159). Окремо Станіслав Владиславович розглядає доповідь тогочасного керівника партії «Про культ особи та його наслідки», яка була зачитана без обговорення протягом чотирьох годин на закритому засіданні з'їзду. За словами вченого, «доповідь шокувала делегатів», деякі з них знепритомніли від почутого (Кульчицький, 2013: 160, 161).

Аналізуючи політичну ситуацію в країні, С. Кульчицький наголошує, що М. Хрущов, викриваючи злочини попереднього диктатора, «отримував політичні дивіденди, важливі для встановлення своєї власної диктатури». При цьому, «реформатор» вчасно позбувся архівних документів, які дискредитували його особисто (Кульчицький, 2013: 162, 168).

Узагальнюючи результати хрущовської державної діяльності, С. Кульчицький з позитивного боку однозначно виділяє лише два напрями. Вчений обґрунтовано стверджує, що «незаперечним досягненням М. Хрущова була соціальна політика», яка розглядається в одному ряду з ліквідацією ГУЛАГу. За словами історика, «ці два напрями в політиці реформ виявилися незворотними, тобто справді історичними за значенням» (Кульчицький, 2013: 186).

Сучасний погляд на питання десталінізації українського суспільства С. Кульчицький подає у популярному нарисі «Новітня історія України (1953–2023)», який написано в умовах повномасштабної російсько-української війни, коли путінська Росія прагне знищити український народ. Вчений розглядає останні сім десятиліть української історії в контексті її переосмислення з позицій власної світоглядної еволюції, прагнучи «довести читачам старших поколінь, що вони в минулому перебували у викривленому, спотвореному світі, який здавався їм нормальним, а читачів молодших поколінь переконати, що не варто покладатися на родинну пам'ять, спотворену радянськими стереотипами» (Кульчицький, 2024: 9).

О. Бажан аналізує здійснення десталінізації в УРСР «в умовах тимчасової лібералізації суспільства». Вчений зазначає, що в контексті наростаючої кризи радянського тоталітаризму для спадкоємців Й. Сталіна постала «необхідність модернізації правлячого режиму в СРСР, … прагнення реформувати тоталітарну систему». За словами Олега Григоровича, в радянській державі після смерті диктатора, який не призначив наступника, утворився певний компроміс «у змаганні за політичне лідерство в державі» (Бажан, 2015: 137).

Основну увагу вчений приділяє висвітленню суспільних перетворень в Україні, відзначаючи, що центральне, союзне компартійне керівництво визнало «перегини в радянському будівництві на західноукраїнських землях», проблеми вивчення української мови у Донбасі. О. Бажан аналізує заходи, які були прийняті для усунення виявлених недоліків та зазначає, що політичне керівництво УРСР, виконавча влада змушенеі були «уважніше поставитися до здійснення мовної політики в масштабах всієї республіки» (Бажан, 2015: 143).

Олег Григорович вказує на появу тенденції до «коренізації» в республіканських органах державної влади, їхньої «українізації», зусилля М. Хрущова щодо «подолання надмірного централізму». На думку історика, позиція союзної влади щодо України простежувалася у питаннях відзначення 300-річчя возз'єднання України та Росії та щодо передачі Криму до складу УРСР. Вчений також акцентує увагу на тому, що «період хрущовської «відлиги» мав велике значення для всіх сфер культурного життя УРСР» (Бажан, 2015: 146, 147).

Узагальнюючи розвиток радянських суспільних процесів другої половини 1950-х – початку 1960-х років, вчений констатує, що вони ознаменували «відхід від принципів «казарменого» соціалізму, звільнення з в'язниць і таборів мільйонів наших співвітчизників», реформи М. Хрущова «породжували певний оптимізм, вселяли надію на можливість побудови гармонійного і гуманного суспільства». Але у процесі десталінізації виявилася «хиткість і незавершеність демократичних перетворень, розпочатих у другій половині 1950-х років», що спричинило в середині 1960-х крутий поворот до неосталінізму» (Бажан, 2015: 154, 155).

Необхідно зазначити, що питання про сутність «відлиги» знайшло відображення також в українських енциклопедичних виданнях. У «Великій Українській Енциклопедії» опубліко-

вані статті П. Киридона «Десталінізація» та «Відлига хрущовська».

П. Киридон в окремій енциклопедичній статті сформулював визначення сутності «десталінізації». На думку вченого, «Десталінізація пов'язана з процесом «ліквідації та розвінчання культу особи, політичної та ідеологічної системи, створеної в СРСР Й. Сталіним. За словами П. Киридона, «десталінізація» це «один із елементів періоду відлиги з хронологічними межами – 1953–1964 рр. Сутність змін під час десталінізації, за словами вченого, – «часткова лібералізація суспільного життя» (Киридон Десталінізація, 2021).

Петро Васильович дає досить чітке визначення щодо «відлиги»: «Хрущовська відлига – умовна назва періоду другої половини 1950 – середини 1960-х в СРСР, пов'язана зі спробами десталінізації та хрущовськими реформами. Назва запозичена з однойменної повісті І. Еренбурга (1954). Вчений зазначає, що це «публіцистичний термін» який застосовується для пояснення «процесів політичного, соціально-економічного, культурно-ідеологічного змісту». Уточнюючи визначення, П. Киридон додає, що термін «відлига» «використано метафорично (від назви погодного явища: потепління погоди взимку чи навесні) для окреслення передчуття вагомих змін, руйнівних для існуючого режиму».

Автор визначає також характеристику «відлиги»: «послаблення тоталітарного режиму пізнього (повоєнного) сталінізму, ледь помітна лібералізація режиму і непослідовна поверхнева демократизація політичної системи». Серед ознак «відлиги» вчений вказує обережну критику «новим лідером держави … окремих рис сталінізму та поступовий їх перегляд; непослідовне розвінчування сталінізму та «культу особи»; незавершений осуд злочинів Й. Сталіна». У Великій енциклопедії України різнобічно узагальнено зазначено наслідки «відлиги» (Киридон Відлига хрущовська, 2021).

В Енциклопедії історії України. (Том «Україна – українці». Кн.2.) опублікована стаття «Україна у 1945–1989» (упорядник К. Галушко). У цій публікації серед інших аспектів розглядається хрущовська десталінізація. К. Галушко зазначає, що після смерті Й. Сталіна так зване «колективне керівництво» підхопило естафетну паличку», яка вказувала, що основний напрям їхніхподальших дій – десталінізація. Її перший етап, на думку автора публікації, відбувався від березня 1953 р. – до кінця 1955 р. Характеризуючи десталінізацію, вчений звертає увагу на те, що комуністична влада відмовилася від здійснення масових репресій, але зберігала їхні наслідки. Реабілітація жертв політичних репресій носила «вибірковий характер», амністованих в'язнів майже не реабілітували. Після XX з'їзду КПРС, який поклав початок другому етапу десталінізації, прискорився процес реабілітації. Період десталінізації супроводжувався гострою політичною боротьбою (Галушко, 1919: 322).

Висновки. Розглянувши історіографічні аспекти пострадянського дослідження хрущовської десталінізації, автори розвідки прийшли до висновку, що українські історики у своїх працях протягом 1990-х – 2020-х років виявили значний науковий інтерес до хрущовської десталінізації. розглядаючи яку, вітчизняні вчені відкидають колишні комуністичні стереотипи, застосовують нові методологічні підходи.

Дослідження хрущовської десталінізації посідають важливе місце, у наукових планах Інституту історії України НАН України, Інституту політичних та етнонаціональних досліджень НАН України, в деяких українських університетах. Сформувалися певні наукові напрями серед вчених, серед авторитетних репрезентантів яких О. Бажан, В. Баран, В. Даниленко, С. Кульчицький, П. Киридон, Ю. Шаповал. Їхні дослідження отримали відображення перш за все в узагальнюючих працях з історії України другої половини XX ст., у ряді збірників наукових статей «Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика», які видає Інститут історії України НАН України.

Названі вчені надали ґрунтовний аналіз суспільних процесів хрущовської десталінізації, які позначилися запеклою політичною боротьбою представників колективного керівництва Л. Берії, Г. Маленкова та М. Хрущова за одноосібну владу в радянській державі. Інструментами в цьому протистоянні конкуренти використовували питання десталінізації, критики культу особи Й. Сталіна, намагаючись уникнути звинувачень у причетності до масових сталінських репресій і перекладати це на своїх супротивників. Дослідження показали, що більш «спритним», хитрішим у цьому протистоянні виявився Микита Сергійович, який по черзі здолав своїх опонентів. «Відлига» в полі суспільних інтересів з'явилася у 1954 р. як позитивне, привабливе для прихильників десталінізації поняття.

Ряд статей, присвячених «відлизі» та «десталінізації» опублікував П. Киридон у електронному виданні «Велика енциклопедія України». Енциклопедичний формат вимагає лаконічності та чіткості формулювань. При визначенні понять «десталінізація» «відлига» це загалом дало позитивний результат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бажан О. Український соціум в умовах тимчасової лібералізації радянського суспільства в 1953–1964 роках. *Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба: Колективна монографія* / Відп. ред. В.М. Даниленко; ред.-упоряд. Н.О. Лаас. Київ: Інститут історії України НАН України, 2015. Розділ 3. С. 137–180.
2. Баран В. К. Україна 1950–1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи. Львів, 1996. 448 с.
3. Баран В. К. Україна в добу Хрущова. *Політична історія України XX століття. Т. 6. Від тоталітаризму до демократії (1945–2002).* Київ: Інститут політичних та ктнонаціональних досліджень, 2003. С. 97–198.
4. Баран В.К. Україна: новітня історія (1945–1991 рр.). Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. 670 с.
5. Баран В. К. Україна після Сталіна: Нарис історії 1953–1985 рр. Львів: Свобода. 1992. 124 с.
6. Галушко К. (упорядник) Україна у 1945–1989. *Енциклопедія історії України. Том «Україна – українці»*. Кн.2. Київ: Науково-виробниче підприємство «Видавництво Наукова думка НАН України». 2019. С. 315–345.
7. Даниленко В. «Новий» курс у національній політиці радянської держави. *Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба: Колективна монографія* / Відп. ред. В.М. Даниленко; ред.-упоряд. Н.О. Лаас. Київ: Інститут історії України НАН України, 2015. Розділ 2. С. 50–136.
8. Даниленко В. Політичні зміни в СРСР і Україні в період хрущовської «відлиги». *Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика*. *Збірник статей.* 2008. Вип. 14. С. 3–17. URL: http://resource.history.org.ua/publ/xxx_2008_14_3
9. Даниленко В. Спроби «соціалізації» радянської економіки в роки хрущовської «відлиги» (1955–1965 рр.). *Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика. Збірник статей* / Відп. ред. В.М.Даниленко. К.: Інститут історії України НАН України, 2011. Вип. 16. С. 5–20.
10. Киридон П. Відлига хрущовська. Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Відлига хрущовська 2021
11. Киридон П. Десталінізація. Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Десталінізація 2021
12. Кукуруза, Ж. Українська інтелегенція в умовах «відлиги»: аналіз сучасної вітчизняної історіографії. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія, Історія.* Миколаїв. 2010. С. 110–114.
13. Кульчицький С. Місце XX з'їзду КПРС в еволюціїрадянського комунізму. *Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика. Збірник статей*. Вип. 10: Хрущовська «відлига»: передумови, реалії, наслідки. Матеріали «круглого столу» / Відп. редактор В.М.Даниленко. Київ: Ніка-Центр, 2006. С. 49–85.
14. Кульчицький С. Новітня історія України (1953 – 2023). Київ: Арій, 2024. 576 с.
15. Кульчицький С. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі. Книга 3. Темпора, Київ, 2013. 388 с.
16. Лаас Н. Вивчення соціальних трансформацій в Україні часів пізнього сталінізму та хрущовського періоду. *Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба: Колективна монографія* / Відп. ред. В.М. Даниленко; ред.-упоряд. Н.О. Лаас. Київ: Інститут історії України НАН України, 2015. Розділ 1. С. 16–49.
17. Лисенко О. Стенограма. Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика: 3б. ст. Вип. 10: «Хрущовська відлига»: передумови, реалії, наслідки. Матеріали «круглого столу» (23 лютого 2006 р.) Київ: І-т історії України НАН України, 2006. С. 23–26.
18. Литвин М. Володимир Баран: історик і будівничий новітньої української доби. Баран Володимир Кіндратович : *біобібліогр. покажч. до 60-річчя від дня народж.* / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки ; авт.-упоряд. В. К. Баран ; уклад. І. П. Сидорук. Луцьк : СНУ ім. Лесі Українки, 2016. С. 14–17.
19. Ніколаєць Ю Рішення XX з'їзду КПРС в оцінці вітчизняних науковців. *Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика. Збірник статей*. Вип. 10: Хрущовська «відлига»: передумови, реалії, наслідки. Матеріали «круглого столу» / Відп. редактор В.М.Даниленко. Київ: Ніка-Центр, 2006. С. 145 – 164.
20. Ніколаєць Ю. Суспільно-політичні процеси в УРСР другої половини 1940-х – першої половини 1960-х років. Українська історіографія. Дис. докт. іст. наук. Спеціальність: 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2008. 481 с.
21. Смолій В. Стенограма. Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика: 3б. ст. Вип. 10: «Хрущовська відлига»: передумови, реалії, наслідки. Матеріали «круглого столу» (23 лютого 2006 р.) Київ: І-т історії України НАН України, 2006. С. 4–6.
22. Україна крізь віки. У 15-ти тт. Т. 13: Баран В. К., Даниленко В. М. Україна в умовах системної кризи (1946–1980-і рр.) / За заг. ред. В. Смолія. НАН України. Інститут історії України. К.: Альтернативи, 1999. 304 с.
23. Шаповал Ю. Емблематична доповідь Микити Хрущова. *Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика. Збірник статей*. Вип. 10: Хрущовська «відлига»: передумови, реалії, наслідки. Матеріали «круглого столу» / Відп. редактор В.М.Даниленко. Київ: Ніка-Центр, 2006. С. 86–99.
24. Янковська О. Круглий стіл «Хрущовська «відлига» »: передумови, реалії, наслідки (з приводу 50-річчя XX з'їзду КПРС). Укр. іст. журн. 2006. № 2. С. 236–237.
25. Янковська О. Соціальна складова реформ М. Хрущова. Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика. Збірник статей / Відп. ред. В.М.Даниленко. Київ: Інститут історії України НАН України, 2011. Вип. 16. С. 21–38.
26. Danylenko, V. & Borzov, S. Khrushchev's "de-Stalinization" in Robert Conquest's interpretation. Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk [East European Historical Bulletin], 2024. 32, P. 90–99.

REFERENCES

1. Bazhan, O. (2015). Ukrainskyi sotsium v umovakh tymchasovoi liberalizatsii radianskoho suspilstva v 1953–1964 rokakh [Ukrainian society in the conditions of temporary liberalization of Soviet society in 1953–1964]. In V. M. Danylenko & N. O. Laas (Eds.), *Sotsialni transformatsii v Ukraini: piznii stalinizm i khrushchovska doba: Kolektyvna monohrafiia*. Chapter 3. Pp. 137–180. [in Ukrainian].
2. Baran, V. (1996). *Ukraina 1950–1960-kh rr.: evoliutsiia totalitarnoi systemy* [Ukraine in the 1950–1960s: Evolution of the totalitarian system]. Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypyakevycha. 448 p. [in Ukrainian].
3. Baran, V. (2003). Ukraina v dobu Khrushchova [Ukraine in the Khrushchev era]. In *Politychna istoriia Ukrainy XX stolittia. T. 6. Vid totalitaryzmu do demokratii (1945–2002).* Pp. 97–198. [in Ukrainian].
4. Baran, V. (2003). *Ukraina: novitnia istoriia (1945 – 1991 rr.)* [Ukraine: Modern history (1945 – 1991)]. Krypyakevych Institute of Ukrainian Studies of the NAS of Ukraine. 670 p. [in Ukrainian].
5. Baran, V. (1992). *Ukraina pislia Stalina: Narys istorii 1953 – 1985 rr.* [Ukraine after Stalin: An essay on history 1953 – 1985]. 124 p. [in Ukrainian].
6. Halushko, K. (ed.) (2019) 'Ukraina u 1945 – 1989' [Ukraine in 1945 – 1989], in *Entsyklopedia istorii Ukrainy. Tom "Ukraina – ukraintsi"* [Encyclopedia of History of Ukraine. Vol. "Ukraine – Ukrainians"]. Bk. 2. Kyiv: Naukova Dumka. Pp. 315–345. [in Ukrainian].
7. Danylenko, V. (2015). «Novyi» kurs u natsionalnii politytsi radianskoi derzhavy [The "new" course in the national policy of the Soviet state]. In V. M. Danylenko & N. O. Laas (Eds.), *Sotsialni transformatsii v Ukraini: piznii stalinizm i khrushchovska doba: Kolektyvna monohrafiia*. Chapter 2. Pp. 50–136. [in Ukrainian].
8. Danylenko, V. (2008). Politychni zminy v SRSR i Ukraini v period khrushchovskoi "vidlyhy" [Political changes in the USSR and Ukraine during the Khrushchev "thaw"]. *Ukraina XX stolittia: kultura, ideolohiia, polityka*, 14. Pp. 3–17. http://resource.history.org.ua/publ/xxx_2008_14_3u> [in Ukrainian].
9. Danylenko, V. (2011). Sproby "sotsializatsii" radianskoi ekonomiky v roky khrushchovskoi "vidlyhy" (1955–1965 rr.) [Attempts at "socialization" of the Soviet economy during the Khrushchev "thaw" (1955–1965)]. In V. M. Danylenko (Ed.), *Ukraina XX stolittia: kultura, ideolohiia, polityka*. Vol. 16. Pp. 5–20. [in Ukrainian].
10. Kyrydon, P. (2021). *Vidlyha khrushchovska* [Khrushchev thaw]. Great Ukrainian Encyclopedia. Retrieved from https://vue.gov.ua/Відлига хрущовська. [in Ukrainian].
11. Kyrydon, P. (2021). Destalinizatsiia [Destalinization]. In *Velyka ukrainska entsyklopediia* [Great Ukrainian Encyclopedia] https://vue.gov.ua/Десталінізація [in Ukrainian].
12. Kukuruza, Zh. (2010). Ukrainska intelihentsiia v umovakh "vidlyhy": analiz suchasnoi vitchyznianoi istoriohrafii [Ukrainian intelligentsia under the conditions of the "thaw": An analysis of modern domestic historiography]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu "Kyievo-Mohylianska akademiia". Seriia Istoriia*. Pp. 110–114. [in Ukrainian].
13. Kulchytskyi, S. (2006). Mistse XX zizdu KPRS v evoliutsii radianskoho komunizmu [The place of the 20th Congress of the CPSU in the evolution of Soviet communism]. In V. M. Danylenko (Ed.), *Ukraina XX stolittia: kultura, ideolohiia, polityka. Vyp. 10: Khrushchovska "vidlyha": peredumovy, realii, naslidky. Materialy "kruhloho stolu"*. Pp. 49–85. [in Ukrainian].
14. Kulchytskyi, S. (2024). *Novitnia istoriia Ukraini (1953–2023)* [Modern history of Ukraine (1953–2023)]. 576 p. [in Ukrainian].
15. Kulchytskyi, S. (2013). *Chervonyi vyklyk. Istoriia komunizmu v Ukraini vid ioho narodzhennia do zahybeli* [The red challenge. The history of communism in Ukraine from its birth to its demise] (Book 3). 388 p. [in Ukrainian].
16. Laas, N. (2015). Vyvchennia sotsialnykh transformatsii v Ukraini chasiv piznoho stalinizmu ta khrushchovskoho periodu [The study of social transformations in Ukraine during late Stalinism and the Khrushchev period]. In V. M. Danylenko & N. O. Laas (Eds.), *Sotsialni transformatsii v Ukraini: piznii stalinizm i khrushchovska doba: Kolektyvna monohrafiia.* Chapter 1. Pp. 16–49. [in Ukrainian].
17. Lysenko, O. (2006). Stenohrama [Verbatim record]. In V. M. Danylenko (Ed.), *Ukraina XX stolittia: kultura, ideolohiia, polityka. Vyp. 10: "Khrushchovska vidlyha": peredumovy, realii, naslidky. Materialy "kruhloho stolu" (23 liutoho 2006 r.).* Pp. 23–26. [in Ukrainian].
18. Lytvyn, M. (2016). Volodymyr Baran: istoryk i budivnychyi novitnoi ukrainskoi doby [Volodymyr Baran: Historian and builder of the modern Ukrainian era]. In V. K. Baran (Ed.) & I. P. Sydoruk (Comp.), *Baran Volodymyr Kindratovych: biobibliohr. pokazhch. do 60-richchia vid dnia narodzh.* Pp. 14–17. [in Ukrainian].
19. Nikolayets, Yu. (2006). Rishennia XX zizdu KPRS v otsintsi vitchyznianykh naukovtsiv [Decisions of the 20th Congress of the CPSU in the evaluation of domestic scientists]. In V. M. Danylenko (Ed.), *Ukraina XX stolittia: kultura, ideolohiia, polityka. Zbirnyk statei. Vyp. 10: Khrushchovska "vidlyha": peredumovy, realii, naslidky. Materialy "kruhloho stolu"*. Pp. 145–164. [in Ukrainian].
20. Nikolayets, Yu. (2008). *Suspilno-politychni protsesy v URSR druhoi polovyny 1940-kh – pershoi polovyny 1960-kh rokiv. Ukrainska istoriohrafiia* [Socio-political processes in the Ukrainian SSR of the second half of the 1940s – first half of the 1960s. Ukrainian historiography] (Publication No. 07.00.06) [Doctoral dissertation, Taras Shevchenko National University of Kyiv]. 481 p. [in Ukrainian].
21. Smolii, V. (2006). Stenohrama [Verbatim record]. In V. M. Danylenko (Ed.), *Ukraina XX stolittia: kultura, ideolohiia, polityka. Vyp. 10: "Khrushchovska vidlyha": peredumovy, realii, naslidky. Materialy "kruhloho stolu" (23 liutoho 2006 r.).* Pp. 4–6. [in Ukrainian].

22. Ukraina kriz viky. U 15-ty tt. T. 13: Baran V. K., Danylenko V. M. Ukraina v umovakh systemnoi kryzy (1946–1980-i rr.) [Ukraine Through the Ages. In 15 vols. Vol. 13: Baran V. K., Danylenko V. M. Ukraine Amidst a Systemic Crisis (1946–1980s)] / Za zah. red. V. Smoliia. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. K.: Alternatyvy, 1999. 304 s. [in Ukrainian].

23. Shapoval, Yu. (2006). Emblematychna dopovid Mykyty Khrushchova [Nikita Khrushchev's emblematic report]. In V. M. Danylenko (Ed.), *Ukraina XX stolittia: kultura, ideolohiia, polityka. Zbirnyk statei. Vyp. 10: Khrushchovska "vidlyha": peredumovy, realii, naslidky. Materialy "kruhloho stolu"*. Pp. 86–99. [in Ukrainian].

24. Yankovska, O. (2006). Kruhlyi stil "Khrushchovska "vidlyha"": peredumovy, realii, naslidky (z pryvodu 50-richchia XX zizdu KPRS) [Round table "Khrushchev 'thaw'": Prerequisites, realities, consequences (on the occasion of the 50th anniversary of the 20th Congress of the CPSU)]. *Ukrainskyi Istorychnyi Zhurnal*, (2). Pp. 236–237. [in Ukrainian].

25. Yankovska, O. (2011). Sotsialna skladova reform M. Khrushchova [The social component of N. Khrushchev's reforms]. In V. M. Danylenko (Ed.), *Ukraina XX stolittia: kultura, ideolohiia, polityka* (Vol. 16, pp. 21–38). [in Ukrainian].

26. Danylenko, V., & Borzov, S. (2024). Khrushchev's "de-Stalinization" in Robert Conquest's interpretation. *Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk [East European Historical Bulletin]*, (32), 90–99.

Дата першого надходження статті до видання: 15.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 327.5:355.48 (438:477) “2014/2026”
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-8

Олексій ФУРТЕС,
orcid.org/0000-0003-2993-626X
кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
(Львів, Україна) oofurtes@gmail.com

Руслан ЮРЧЕНКО,
orcid.org/0000-0002-5625-1859
старший науковий співробітник
Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
(Львів, Україна) ruslan22041976@gmail.com

ВНЕСОК ПОЛЬЩІ У СТІЙКІСТЬ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

У статті хронологічно розглянуто внесок Польщі у стійкість України під час Війни за Незалежність, її ставлення на агресивні дії рф щодо України від 2014 року та після повномасштабного вторгнення до липня 2026 року. Відтворено позицію та реакція сучасних польських та українських політичних постатей на напруження ситуації між двома країнами в умовах Війни за Незалежність України. Запропоновано шляхи вирішення складного минулого між польським та українським народами. Окреслено перспективи розвитку українсько-польського стратегічного партнерства в контексті подолання спільного рашиського ворога.

Зроблено висновок, що від початку Війни за Незалежність України Польща однозначно засудила агресивні дії рф та стала на бік підтримки України. Республіка Польща активно долучилася до навчання українських військових в рамках програми DEEP та на платформі LITPOLUKRBRIG. Відбувалась співпраця в межах «Люблінського трикутника» та військових навчань «Three Swords».

Після широкомасштабного вторгнення рф до України Польща миттєво відреагувала на експансію агресора і надала Україні партії летального озброєння і медикаментів, стала головним логістичним хабом та прихистком для мільйонів біженців з України. Поляки склали найчисельнішу групу серед іноземних добровольців, що воювали у складі Інтернаціонального легіону України, а згодом стали вояками Польського добровольчого корпусу.

Впродовж 2023–2026 років Польща була стабільним партнером у наданні військової допомоги та активно сприяла створенню спільних оборонних підприємств.

Польща стала одним з основних майданчиків, де здійснювалася підготовка особового складу СЗ України та обмін досвідом між ЗС України та НАТО, де триває набір та підготовка добровольців до Українського легіону з числа українців, які перебувають за кордоном.

Таким чином, Польща відіграла фундаментальну роль у виживанні та стійкості України. Подальша стратегічна співпраця України і Польщі повинна розвиватися у напрямку тісної військово-технічній співпраці, ґрунтуватися на військово-кредитних угодах та чіткому усвідомленні того, що синергія України і Польщі є запорукою безпеки наших країн.

Ключові слова: *Україна, Польща, внесок, допомога, стійкість, незламність, Війна України за Незалежність, рф, антіпутінська коаліція.*

Oleksii FURTES,
orcid.org/0000-0003-2993-626X
Candidate of Historical Sciences, Senior Researcher,
Senior Research Fellow
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy
(Lviv, Ukraine) oofurtes@gmail.com

Ruslan YURCHENKO
orcid.org/0000-0002-5625-1859
Senior Research Fellow
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy
(Lviv, Ukraine) ruslan22041976@gmail.com

POLAND'S CONTRIBUTION TO UKRAINE'S RESILIENCE DURING THE WAR FOR INDEPENDENCE

The article provides a chronological overview of Poland's contribution to Ukraine's resilience during the War of Independence, as well as its stance on the Russian Federation's aggressive actions against Ukraine – spanning the period from 2014 and the full-scale invasion through July 2026. The positions and reactions of contemporary and Ukrainian political figures regarding the tensions between the two countries – specifically concerning the Polish situation amidst Ukraine's War of Independence are presented. Ways to address the complex past between the Polish and Ukrainian peoples have been proposed. The prospects for the development of the Ukrainian-Polish strategic partnership in the context of overcoming the common Rashist enemy have been outlined.

It is concluded that, from the outset of Ukraine's War of Independence, Poland unequivocally condemned the Russian Federation's aggressive actions and sided with Ukraine. Poland actively participated in training Ukrainian military personnel within the framework of the DEEP program and via the LITPOLUKRBRIG platform.

Following Russia's full-scale invasion of Ukraine, Poland responded immediately to the aggressor's expansion by providing shipments of lethal weaponry and medical supplies, and by becoming a key logistics hub and a haven for millions of refugees from Ukraine. Poles constituted the largest group among the foreign volunteers who fought in Ukraine's International Legion and subsequently became soldiers of the Polish Volunteer Corps.

Throughout 2023–2026, Poland was a reliable partner in providing military aid and actively facilitated the establishment of joint defense enterprises.

Poland has become a key hub for training Ukrainian Armed Forces personnel and facilitating the exchange of experience between the Ukrainian Armed Forces and NATO, as well as for the recruitment and training of volunteers for the Ukrainian Legion from among Ukrainians residing abroad.

Thus, Poland has played a fundamental role in Ukraine's survival and resilience. Future strategic cooperation between Ukraine and Poland should evolve towards close military-technical collaboration, grounded in military credit agreements and a clear understanding that the synergy between Ukraine and Poland is the key to our countries' security.

Key words: *Ukraine, Poland, contribution, aid, resilience, steadfastness, Ukraine's War for Independence, Russian Federation, anti-Putin coalition.*

Постановка проблеми. Проблема подолання агресивної політики рф повстала після розпаду СРСР, який у спадок передав рф війну у Придністров'ї, потім – дві Чеченські війни, пізніше, 2003 року – відбувся російсько-український конфлікт навколо острова Тузла, згодом, 2008 року – російсько-грузинська війна, зрештою, окупація Криму й частини Донецької та Луганської областей у 2014 році та повномасштабна війна проти Української незалежності, розпочата 24 лютого 2022 року. Отже, бачимо, що рф протягом своєї новітньої історії здійснювала агресивну політику, але всьому буває свій кінець, своє завершення. Понад 50 держав світу та десятки міжнародних інституцій об'єдналися у антипутінську коаліцію для протидії російській військовій агресії та захисту суверенітету України. Таким чином, проблема агресивної політики рф набула світового рівня.

Польща є одним з найактивніших членів антипутінської коаліції, яка робить свій внесок у стійкість України щодо відсічі раиській агресії. Багато пройдено, багато здобуто, багато втрачено. Іноді, переважно з суб'єктивних причин, між нашими країнами виникає напруженість у відносинах, що заважає досягненню спільної українсько-польської мети – подолання російського агресора. Дослідження внеску Республіки Польща у стійкість України під час Війни за Незалежність допоможе розібратися що робити надалі і як будувати відносини між нашими країнами, щоб не сваритися, а здійснювати спільні проекти задля безпечного майбутнього.

Аналіз досліджень. Позицію Польщі щодо України у часи Війни останньої за Незалежність

досліджувало чимало сучасних українських й польських істориків.

Перш за все заслуговують на увагу науково-дослідні роботи (далі – НДР) «Міжнародна солідарність та допомога Збройним Силам України у відсічі російської агресії 2022 року» *(Міжнародна солідарність, 2023)*, «Міжнародна солідарність та допомога Збройним Силам України у відсічі російської агресії 2023 року» *(Міжнародна солідарність, 2024)*, «Міжнародна солідарність та допомога Збройним Силам України у відсічі російської агресії 2024 року» *(Міжнародна солідарність, 2025)*, виконані у Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. У цих НДР розглядається процес підтримки України основними державами-партнерами (США та країнами Євросоюзу) від 2014 року. Серед цих країн досліджено, зокрема, і внесок Польщі у стійкість України. Разом з тим, дослідження обмежується терміном до 2024 року.

Надання Польщею військової допомоги Україні докладно розглянули Л. Губицький й Г. Мельник у статті «Військова допомога Республіки Польща Україні в умовах широкомасштабного вторгнення рф» *(Губицький, Мельник, 2024)*, проте дослідження обмежується 2022 – 2024 роками.

Польські автори М. Клімецький, З. Карпус, *(Klimecki, Karpus, 2023)* розглядають позицію Польщі до України на початку 2022 року. Колективна монографія польських та українських авторів під редакцією Станіслава Стемпня (*Stępień, 2023*) досить детально розглядає питання побудови польсько-українського стратегічного партнерства після повномасштабного вторгнення рф в Україну та польської військової допомоги Україні, але дослідження також обмежено першим роком Війни за Незалежність України.

Разом з тим, недостатньо приділена увага розгляду внеску Польщі у стійкість України в часи Війни за Незалежність у 2025 – 2026 роках. Потребує розгляду і питання подальшого розвитку стратегічного польсько-українського партнерства, особливо на тлі історичних непорозумінь.

Мета статті – на підставі хронологічного огляду ставлення Польщі до Війни України за Незалежність комплексно дослідити внесок Польщі у стійкість України, окреслити перспективи розвитку українсько-польського стратегічного партнерства в контексті подолання спільного рашиського ворога.

Виклад основного матеріалу. Війна за Незалежність України, розпочата 19 лютого 2014 року брутальним вторгненням «зелених чоловічків» рф до України, призвела до анексії Криму та окупації частин Донецької та Луганської областей, що стало яскравим прикладом нехтування агресором системи світового співіснування.

Реакція Польщі, як і реакція більшості країн світу, на агресивні дії рф була негативною. Вона засудила рф в грубому порушенні міжнародного права. Варшава послідовно підтримувала територіальну цілісність України, адже вважала, що окупований Крим і так звані Луганська і Донецька народні республіки – це Україна.

Вже тоді, у лютому 2014 року, Польща активно долучалася до навчання українських військових в рамках Програми вдосконалення оборонної освіти – Defence Education Enhancement Program під патронатом НАТО, що була спрямована на підтримку реформування системи військової освіти в Україні. Програма стала частиною Концепції трансформації системи військової освіти в Україні до 2032 року, головна мета якої – повна її інтелектуальна сумісність з силами НАТО *(Міноборони: концепція трансформації, 2025)*.

До кінця березня 2014 року уряди Литви, Польщі та України завершили міжвідомче узгодження проекту Угоди про створення Литовсько-польсько-української бригади, а 19 вересня 2014 року у Варшаві відбулось підписання Угоди про створення спільної бригади *(Фуртес, 2023:20)*.

Литовсько-польсько-українська бригада стала тією платформою, де українські офіцери вдосконалювали свій професійний вишкіл шляхом залучення до різних міжнародних військових навчань, що, безперечно, сприяє нашій боротьбі з ворогом. *(Міжнародна солідарність та…, 2023)*.

Також відбувалась активна співпраця і в рамках «Люблінського трикутника» та військових навчань «Three Swords» *(Фуртес, 2023:20)*.

Після широкомасштабного вторгнення рф до України у лютому 2022 року миттєво сформувалася антипутінська міжнародна коаліція. Неабияку допомогу воюючій Україні надала і сусідня Польща.

Польські політики все частіше впроваджували у публічний простір тезу про те, що війна України проти російської агресії – то наша спільна війна, а Україна і Польща мають «спільний фронт», бо в. путін оголосив війну не лише Україні, але й НАТО, всьому цивілізованому західному світу *(Klimecki, Karpus, 2023: 227)*.

Вже 25 лютого 2022 року Польща поставила до України нові партії озброєння і медикаментів. У цей день майже всі костели Римо-Католицької і Греко-Католицької церкви були відкриті для біженців з України *(Міжнародна солідарність, 2023)*.

27 лютого 2022 року ЄС офіційно визнав польську територію ключовим вузлом для координації

міжнародної військової, технічної та гуманітарної допомоги. Республіка Польща стала і залишається на сьогодні головним логістичним хабом для України *(Логістичний центр, 2023)*.

28 лютого 2022 року кількасот добровольців із різних країн, зокрема і Польщі, написали заяви до Інтернаціонального легіону територіальної оборони України. Згодом польські добровольці утворили окремий національний підрозділ у складі ЗС України – Польський добровольчий корпус імені поручника Юзефа Сила-Новицького. Важко порахувати скільки поляків віддали життя захищаючи Україну *(Фуртес, Супріган, 2026:139)*.

За три місяці повномасштабної війни Польща надіслала Україні близько 236 танків Т-72 і Т-91, кілька десятків БМП, САУ «Krab», удосконалені РСЗВ «Град», понад 400 ПЗРК "Piorun", понад 200 гранатометів RGP-40, запчастини до літаків «МІГ-29» і «СУ-27», дрони, багато амуніції *(Stępień, 2023:230)*.

За результатами зустрічі «Рамштайн-7», що відбулась 16 листопада 2022 року, Польща продовжила постачати Україні артилерійське і протитанкове озброєння, засоби протиповітряної оборони малої дальності *(Stępień, 2023:313)*.

На початку 2023 року Польща передала Україні близько 30-ти танків PT-91 Twardy та готувалися до передачі Києву танків Leopard 2 німецького виробництва *(Польща готова передати, 2023)*.

Окрім того, у 2023 році польська влада розгорнула масштабну ремонтну операцію, спрямовану на повернення на поле бою пошкодженої української артилерії та бронетехніки. *(Польща розгорнула масштабний, 2023)*.

У серпні 2023 року українських військових озброїли польськими зенітними установками ZU-23-2CP. *(До України надійшли нові, 2023)*.

При цьому треба зауважити, що влітку і восени 2023 року в українсько-польських відносинах спостерігалося певне напруження під час дискусій щодо оцінки причин та наслідків Волинської трагедії 1943 року, зернової угоди та виборів до польського парламенту. У вересні 2023 року глава польського уряду Матеуш Моравецький зазначив, що Польща більше не буде передавати Україні озброєння, оскільки озброюється сама. Проте, як з'ясувалося, М Моравецький не погоджував цю позицію із польськими дипломатами, тож непорозуміння вдалось подолати і відновити допомогу Україні (*У МЗС Польщі здивовані заявою, 2023*).

У 2024 році внесок Польщі у стійкість України також, як і в попередні роки, склав потужну військову, гуманітарну та економічну підтримку. Польська сторона надала допомогу еквівалентну 9 млрд доларів США або майже 4.91% від власного валового внутрішнього продукту, залишаючись одним із головних лобістів інтеграції України в євроатлантичні структури *(Адміністрація Дуди відзвітувала..., 2024)*. У липні 2024 року президенти України й Польщі підписали Угоду про співробітництво у сфері безпеки, яка конкретизувала Спільну декларацію про підтримку України, прийняту у Вільнюсі 12 липня 2023 року та закріпила постачання військової техніки на наступне десятиліття та можливість передачі Україні ескадрильї винищувачів МіГ-29 *(Угода про співробітництво, 2024)*.

Польща, в рамках місії ЄС EUMAMU, стала одним з основних майданчиків, де у 2024 році здійснювалася підготовка особового складу СЗ України на базовому, поглибленому та спеціалізованому рівнях з предметів підготовки і проведенням тактичних навчань відділень, взводів, рот, батальйонів з бойовою стрільбою. У рамках створення національного та міжнародного центрів аналізу, навчання та освіти НАТО-Україна 01 жовтня 2025 року у Польщі за підтримки Норвегії був створений найбільший центр підготовки українських військових Camp Jomsborg, що служитимете майданчиком для обміну досвідом між ЗС України та НАТО, особливо в питаннях застосування та протидії дронам. *(Фуртес, Юрченко, 2025: 178)*.

Загалом протягом 2025 – 2026 років Польща стабільно передавала і передає пакети військової допомоги, зокрема, 47-й (понад 220 млн. доларів) та 48-й (бронетехніка, 214 млн. доларів). Країна приєдналася до чеської ініціативи із закупівлі боєприпасів та є співорганізатором коаліції бронетехніки. Польща активно сприяє створенню спільних оборонних підприємств (виробництво боєприпасів, вибухівки, бронетехніки). Триває робота над оновленням авіапарку ЗС України, включно з домовленостями про передачу винищувачів МіГ-29 у модифікації під стандарти НАТО *(Україна Польща 2026: від..., 2026)*.

Також на базі рекрутинговий центру у Любліні триває набір та підготовка добровольців серед українців, які перебувають за кордоном, до Українського легіону – першого добровольчого підрозділу Збройних сил України у Польщі, який формується із українців, які проживають за кордоном. У 2025–2026 роках сотні новобранців уклали контракти із Збройними Силами України та пройшли навчання за стандартами НАТО. 26 червня 2026 року дев'ята група українських громадян, які проживають за межами України, зголосилися стати добровольцями Українського легіону і підписали контракти із ЗС України. Фінальні етапи тренувань відбуваються в Україні. По завершенні навчання підрозділи легіону відправляються вико-

нувати бойові завдання на передову в зону бойових дій у складі вже існуючих військових частин. *(Дев'ята група добровольців, 2026).*

Одній з таких частин, а саме – Окремому центру спеціальних операцій «Північ», 27 травня 2026 року, у День Сил спеціальних операцій ЗС України, Указом №440/2026 Президента України Володимиром Зеленським було присвоєне почесне найменування на честь Героїв Української Повстанської Армії.

Президент Польщі Кароль Навроцький різко розкритикував це рішення, назвавши вшанування УПА, причетної до Волинської трагедії 1943 року, «неприпустимим». Через це він ініціював процес позбавлення В. Зеленського найвищої державної нагороди Польщі – Ордена Білого Орла та почались розмови, що В. Зеленський має вибачитися *(У Навроцького заявили, що Зеленський …, 2026)*.

20 червня 2026 року Володимир Зеленський відправив Орден Білого Орла назад до канцелярії президента Польщі через кур'єрську службу «Нова пошта». На знак солідарності від державних нагород Польщі відмовилися всі живі екпрезиденти України (Леонід Кучма, Віктор Ющенко, Петро Порошенко), керівник Офісу Президента Кирило Буданов та міністр закордонних справ України Андрій Сибіга *(Глава МЗС Польщі пояснив…2026)*.

Не зважаючи на найгострішу кризу і напруженість в українсько-польських відносинах за останній час у президентів двох країн не забракло розуму та відповідальності примиритися 8 липня 2026 року під час зустрічі на саміті країнчленів НАТО у Анкорі, де вони обговорили ситуацію, що утворилася та знайшли шляхи порозуміння для подальшої співпраці, усвідомлюючи, що рф становить загрозу як для України, так і для Польщі, а головне на сьогодні – подолати спільного ворога і робити це краще разом. Обидві сторони підкреслили потребу зберігати взаєморозуміння та діяти об'єднано. Президенти дійшли висновку, що підтримка України не означає відмову від діалогу щодо складних історичних питань, зокрема Волинської трагедії. «Боротьба за історичну правду не суперечить взаємодопомозі – навпаки, між друзями потрібно говорити чесно. Історична правда є основою для побудови доброї майбутньої співпраці, і ми маємо бути в цьому рішучими», – таку думку висловив міністр оборони Польщі Владислав Косіняк-Камиш, з якою важко не погодитись *(Зеленський і Навроцький зустрілись в Анкарі, 2026)*.

Основою для сталих відносин між Польщею та Україною має стати публічне обговорення складних історичних непорозумінь, що мали місце у наших відносинах протягом століть, що допоможе сформувати у наших суспільствах єдине бачення історичних протиріч і шляхів їх подолання, не залишаючи шансів охочим на розкол між нашими державами.

Міцне українсько-польське партнерство має ґрунтуватися на тісній військово-технічній співпраці, військово-кредитних угодах та стратегічному усвідомленні того, що синергія України і Польщі є запорукою безпеки наших країн.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що від початку Війни за Незалежність України Польща однозначно засудила агресивні дії рф та стала на бік підтримки України.

Польща активно долучилася до навчання українських військових в рамках програми DEEP та на платформі LITPOLUKRBRIG. Відбувалась співпраця в рамках «Люблінського трикутника» та військових навчань «Three Swords».

Після широкомасштабного вторгнення рф до України Польща миттєво увійшла до антипутінської міжнародної коаліції і поставила до України партії озброєння і медикаментів. Поляки склали найчисельнішу групу серед іноземних добровольців, що написали заяви до Інтернаціонального легіону України, а згодом стали вояками Польського добровольчого корпусу.

Впродовж 2023–2026 років Польща була стабільним партнером у наданні військової допомоги та активно сприяла створенню спільних оборонних підприємств.

Польща стала одним з основних майданчиків, де здійснювалася підготовка особового складу СЗ України та обмін досвідом між ЗС України та НАТО.

У Любліні було відкрито рекрутинговий центр до Українського легіону, де триває набір та підготовка добровольців серед українців, які перебувають за кордоном.

Таким чином, Польща відіграла фундаментальну роль у виживанні України в перші дні повномасштабного вторгнення, ставши головним логістичним хабом, військовим донором та прихистком для мільйонів біженців з України. Її допомога і зараз залишається критично важливою для стійкості української оборони у Війні за Незалежність.

Незважаючи на певні непорозуміння, які час від часу виникають у відносинах між нашими країнами, подальша стратегічна співпраця України і Польщі повинна розвиватися у напрямку посилення східноєвропейської зони безпеки, можливого створення певного окремого альянсу із залученням Балтійських країн, особливо на тлі небажання країн-членів НАТО, зокрема США, адекватно реагувати на виклики сучасності. Ця проблематика і стане подальшим напрямком наших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Stępień S. (pod. red.). (2023) Wojna na Ukrainie a polsko-ukraińskie partnerstwo strategiczne Warszawa – Przemyśl 2023: Fundacja Wolność i Demokracja. 434.
2. Klimecki M. & Karpus Z. *Niewypowiedziane wojny i konflikty Związku Radzieckiego i Rosji w latach 1945–2022. Przegląd wydarzeń*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2023, s. 240.
3. *Міжнародна солідарність та допомога Збройним Силам України у відсічі російської агресії 2022 року*: звіт про НДР (остаточний) / Національна академія сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного; наук. керівник А.Ю. Щеглов. – Львів, 2023 – 256 с. – Шифр «Сприяння»; № держ. реєстрації 0123U101475.
4. *Міжнародна солідарність та допомога Збройним Силам України у відсічі російської агресії 2023 року:* звіт про НДР (остаточний) / Національна академія сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного; наук. керівник С.О. Теницький . – Львів, 2024 – 328 с. – Шифр «Сприяння».
5. *Міжнародна солідарність та допомога Збройним Силам України у відсічі російської агресії 2024 року*: звіт про НДР (остаточний) / Національна академія сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного; наук. керівник С.О. Теницький. – Львів, 2025 – 215 с. – Шифр «Сприяння».
6. Фуртес О. Створення та основні заходи Литовсько-Польсько-Української бригади як компонента міжнародного військово-політичного співробітництва України (2000 – 2023 рр.). *Воєнно-історичний вісник.* № 4 (50), 2023 С. 18–27. DOI: 10.33099/2707-1383-2023-50-4-18-27.
7. Губицький Л. & Мельник Г. Військова допомога Республіки Польща Україні в умовах широкомасштабного вторгнення рф. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти.* Випуск 14, 2024 С. 123–137. DOI: 10.31866/2616-745X.14.2024.319361
8. Фуртес, О & Супріган Л. Польські добровольці у війні за незалежність України. *Добровольці на захисті української державності: історія та сучасність: Збірник тез доповідей V Всеукраїнська наукова конференція.* – Львів: НАСВ, 13 березня 2026 р., С. 138–139.
9. Фуртес О. & Юрченко Р. Польська допомога у підготовці військовиків для протистояння російській агресії. *Українське військо: сучасність та історична ретроспектива: Збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції* – К.: НУОУ, 27 листопада 2025 р., с. 178.
10. Адміністрація Дуди відзвітувала про рекордну допомогу Україні: майже 5% від ВВП. 2024. URL: https://lb.ua/world/2024/11/09/644170_ administratsiya _dudi_vidzvituvala_pro.html. (дата зверн.: 08.06.2026).
11. Глава МЗС Польщі пояснив, чому вважає рішення позбавити Зеленського ордена помилкою. 2026. URL: https://www.slovoidilo.ua/2026/06/27 (дата зверн.: 02.07.2026).
12. Дев'ята група добровольців Українського легіону 26 червня підпише контракти в Любліні. 2026. URL: https://censor.net/ua/n4007321 (дата зверн.: 08.06.2026).
13. До України надійшли нові зенітки ZU-23-2CP. 2023. URL: https://militarnyi.com/uk/news/do-ukrayiny-nadijshly-novi-zenitky-zu-23-2cp/ (дата зверн.: 05.06.2026).
14. Зеленський і Навроцький зустрілись в Анкарі. Перші подробиці. 2026. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cvgq8xgn7wno (дата зверн.: 02.07.2026).
15. Логістичний центр війни. Як Жешув став «найнебезпечнішим місцем» у Польщі. 2023. URL: https://www.rbc.ua/rus/news/logistichniy-tsentr-viyni-k-zheshuv-stav-1683365587.html (дата зверн.: 28.05.2026).
16. Міноборони: концепція трансформації військової освіти України - стратегічний план до 2032 року. 2025. URL: https://interfax. com.ua/ news/ general/1038087.html (дата зверн.: 08.06.2026).
17. Польща готова передати Україні танки PT-91 Twardy та Leopard 2. 2023. URL: https://mil.in.ua/uk/news/polshha-gotova-peredaty-ukrayini-60-tankiv-pt-91-twardy-ta-14-leopard (дата зверн.: 05.06.2026).
18. Польща розгорнула масштабний ремонт техніки ЗСУ. 2023. URL: https://mil.in.ua/uk/news/polshha-rozgornula-masshtabnyj-remont-tehniky-zsu (дата зверн.: 05.06.2026).
19. Угода про співробітництво в галузі безпеки між Україною та Республікою Польща. 2024. URL: https://www.president.gov.ua/en/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-92009 (дата зверн.: 08.06. 2026).
20. Україна Польща 2026: від оборонного братства до викликів «великих ігор». (2026). URL: https://www.polskieradio.pl/398/7857/artykul/3629961 (дата зверн.: 08.06.2026).
21. У МЗС Польщі здивовані заявою Моравецького про зброю для України 2023. URL: https://24tv.ua/mzs-polshhi-zdivuvalisya-zayavi-moravetskogo polshha-bilshe (дата зверн.: 08.06.2026).
22. У Навроцького заявили, що Зеленський має вибачитися за присвоєння імені «Героїв УПА». (2026). URL: https://www.eurointegration. com.ua/news/ 2026/06/1/7238738/ (дата зверн.: 02.07.2026).

REFERENCES

1. Stępień S. (pod. red.). (2023) Wojna na Ukrainie a polsko-ukraińskie partnerstwo strategiczne [The War in Ukraine and the Polish-Ukrainian Strategic Partnership]. Warszawa – Przemyśl 2023: Fundacja Wolność i Demokracja. 434. [in Polish].
2. Klimecki M. and Karpus Z. (2023). Niewypowiedziane wojny i konflikty Związku Radzieckiego i Rosji w latach 1945–2022. Przegląd wydarzeń. [Undeclared Wars and Conflicts of the Soviet Union and Russia, 1945–2022: An Overview of Events]. Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2023, 240 [in Polish].
3. *Mizhnarodna solidarnist' ta dopomoha Zbroynym Sylam Ukrayiny u vidsichi rosiys'koyi ahresiyi 2022 roku:* zvit pro NDR (ostatochnyy). (2023). [International Solidarity and Assistance to the Armed Forces of Ukraine in Repelling Russian Aggression in 2022: Research Report (Final)]. Natsionalna akademiia sukhoputnykh viisk im. hetmana P. Sahaidachnoho; nauk. kerivnyk A.Iu. Shchehlov. – Lviv, 2023 – 256 . – Shyfr "Spryiannia"; № derzh. reiestratsii 0123U101475. [in Ukrainian].
4. *Mizhnarodna solidarnist ta dopomoha Zbroinym Sylam Ukrainy u vidsichi rosiiskoi ahresii 2023 roku:* zvit pro NDR (ostatochnyi). (2024). [International Solidarity and Assistance to the Armed Forces of Ukraine in Repelling Russian

Aggression in 2023: Research Report (Final)]. Natsionalna akademiia sukhoputnykh viisk im. hetmana P. Sahaidachnoho; nauk. kerivnyk S.O. Tenytskyi . – Lviv, 2024 – 328. – Shyfr "Spryiannia". [in Ukrainian].

5. Mizhnarodna solidarnist ta dopomoha Zbroinym Sylam Ukrainy u vidsichi rosiiskoi ahresii 2024 roku: zvit pro NDR (ostatochnyi) (2025). [International Solidarity and Assistance to the Armed Forces of Ukraine in Repelling Russian Aggression in 2024: Research Report (Final)]. Natsionalna akademiia sukhoputnykh viisk im. hetmana P. Sahaidachnoho; nauk. kerivnyk S.O. Tenytskyi. – Lviv, 2025 – 215 . – Shyfr "Spryiannia". [in Ukrainian].

6. Furtes O. (2023). Stvorennia ta osnovni zakhody Lytovsko-Polsko-Ukrainskoi bryhady yak komponenta mizhnarodnoho viiskovo-politychnoho spivrobitnytstva Ukrainy (2000–2023 rr.). [Establishment and Key Activities of the Lithuanian-Polish-Ukrainian Brigade as a Component of Ukraine's International Military-Political Cooperation (2000–2023)]. *Voienno-istorychnyi visnyk.* № 4 (50), 2023. 18 – 27. DOI: 10.33099/2707-1383-2023-50-4-18-27. [in Ukrainian].

7. Hubytskyi L. and Melnyk H. (2024). Viiskova dopomoha Respubliky Polshcha Ukraini v umovakh shyrokomasshtabnoho vtorhnennia rf. [Military aid from the Republic of Poland to Ukraine amidst the Russian Federation's full-scale invasion]. *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty.* Vypusk 14, 2024. 123 – 137. DOI: 10.31866/2616-745X.14.2024.319361 [in Ukrainian].

8. Furtes O. and Suprihan L. (2026). Polski dobrovoltsi u viini za nezalezhnist Ukrainy. [Polish Volunteers in the War for Ukraine's Independence]. *Dobrovoltsi na zakhysti ukrainskoi derzhavnosti: istoriia ta suchasnist:* Zbirnyk tez dopovidei V Vseukrainska naukova konferentsiia. – Lviv: NASV, 13 bereznia 2026 r., 138 –139. [in Ukrainian].

9. Furtes O. and Yurchenko R. (2025). Polska dopomoha u pidhotovtsi viiskovykiv dlia protystoiannia rosiiskii ahresii. [Polish assistance in training military personnel to counter Russian aggression]. *Ukrainske viisko: suchasnist ta istorychna retrospektyva:* Zbirnyk materialiv VI Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii – K.: NUOU, 27 lystopada 2025 r., 178. [in Ukrainian].

10. Administratsiia Dudy vidzvituvala pro rekordnu dopomohu Ukraini: maizhe 5% vid VVP. (2024). [Duda's administration reported record aid to Ukraine: nearly 5% of GDP]. URL:https://lb.ua/world/2024/11/09/644170_administratsiya_dudi_ vidzvituvalapro.html (Accessed: 08.06.2026). [in Ukrainian].

11. Hlava MZS Polshchi poiasnyv, chomu vvazhaie rishennia pozbavyty Zelenskoho ordena pomylkoiu. (2026). [Polish Foreign Minister explains why he considers the decision to strip Zelenskyy of the order a mistake]. URL: https://www.slovoidilo.ua/2026/06/27 (Accessed: 02.07.2026). [in Ukrainian].

12. Deviata hrupa dobrovoltsiv Ukrainskoho lehionu 26 chervnia pidpyshe kontrakty v Liublini. (2026). [The ninth group of Ukrainian Legion volunteers will sign contracts in Lublin on June 26]. URL: https://censor.net/ua/n4007321 (Accessed: 08.06.2026). [in Ukrainian].

13. Do Ukrainy nadiishly novi zenitky ZU-23-2CP. (2023). [New ZU-23-2CP anti-aircraft guns have arrived in Ukraine]. URL: https://militarnyi.com/uk/news/do-ukrayiny-nadijshly-novi-zenitky-zu-23-2cp/ (Accessed: 05.06.2026). [in Ukrainian].

14. Zelenskyi i Navrotskyi zustrilys v Ankari. Pershi podrobytsi. (2026). [Zelenskyy and Navrotskyy met in Ankara. Initial details]. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/ articles/cvgq8xgn7wno (Accessed: 02.07.2026). [in Ukrainian].

15. Lohistychnyi tsentr viiny. Yak Zheshuv stav "nainebezpechnishym mistsem" u Polshchi. (2023). [The War's Logistics Hub: How Rzeszów Became the "Most Dangerous Place" in Poland]. URL: https://www.rbc.ua/rus/news/logistichniy-tsentr-viyni-k-zheshuv-stav-1683365587.html (Accessed: 28.05.2026). [in Ukrainian].

16. Minoborony: kontseptsiia transformatsii viiskovoi osvity Ukrainy - stratehichnyi plan do 2032 roku. (2025). [Ministry of Defence: Concept for the Transformation of Ukraine's Military Education – a Strategic Plan through 2032]. URL: https://interfax.com.ua/news/general/ 1038087.html (Accessed: 08.06.2026). [in Ukrainian].

17. Polshcha hotova peredaty Ukraini tanky PT-91 Twardy ta Leopard 2. (2023). [Poland is ready to transfer PT-91 Twardy and Leopard 2 tanks to Ukraine]. URL:. https://mil.in.ua/uk/news/polshha-gotova-peredaty-ukrayini-60-tankiv-pt-91-twardy-ta-14-leopard (Accessed: 05.06.2026). [in Ukrainian].

18. Polshcha rozghornula masshtabnyi remont tekhniky ZSU. (2023). [Poland has launched large-scale repairs of AFU equipment]. URL: https://mil.in.ua/uk/news/ polshha-rozgornula-masshtabnyj-remont-tehniky-zsu (Accessed: 05.06.2026). [in Ukrainian].

19. Uhoda pro spivrobitnytstvo v haluzi bezpeky mizh Ukrainoiu ta Respublikoiu Polshcha (2024). [Agreement on Security Cooperation between Ukraine and the Republic of Poland]. URL: https://www.president.gov.ua/en/ news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-92009 (Access ed: 08.06.2026). [in Ukrainian].

20. Ukraina Polshcha 2026: vid oboronnoho bratstva do vyklykiv "velykykh ihor". (2026). [Ukraine-Poland 2026: From a defense brotherhood to the challenges of "great games"]. URL: https://www.polskieradio.pl/398/7857/artykul/3629961 (Accessed: 08.06.2026). [in Ukrainian].

21. U MZS Polshchi zdyvovani zaiavoiu Moravetskoho pro zbroiu dlia Ukrainy (2023). [Polish Foreign Ministry Surprised by Morawiecki's Statement on Weapons for Ukraine]. URL: https://24tv.ua/mzs-polshhi-zdivuvalisya-zayavi-moravetskogo-shho-polshha-bilshe (Accessed: 08.06.2026). [in Ukrainian].

22. U Navrotskoho zaiavyly, shcho Zelenskyi maie vybachytysia za prysvoiennia imeni "Heroiv UPA". (2026). [Navrotskyi stated that Zelenskyy should apologize for assigning the name "Heroes of the UPA"]. URL: https://www. euroin tegration. com.ua/news/2026/06/1/7238738/ (Accessed: 02.07.2026). [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 09.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

UDC 821.111(73)(091)
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-9

Nataliia BANIAS,
orcid.org/0000-0002-6974-0790
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Philology Department
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian University
(Berehove, Transcarpathian region, Ukraine) banyasz.natalia@kmf.org.ua

Volodymyr BANIAS,
orcid.org/0000-0001-6880-8805
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Philology Department
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian University
(Berehove, Transcarpathian region, Ukraine) banyasz.volodimir@kmf.org.ua

Kateryna LIZAK,
orcid.org/0000-0002-7873-0535
Associate Professor at the Philology Department
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian University
(Berehove, Transcarpathian region, Ukraine) lizak.katalin@kmf.org.ua

REIMAGINING FEMALE AGENCY ON THE AMERICAN FRONTIER: A COMPARATIVE READING OF THOMAS EIDSON'S ALL GOD'S CHILDREN AND WILLA CATHER'S MY ÁNTONIA

The article offers a comparative analysis of female representation in Thomas Eidson's All God's Children (1997) and Willa Cather's My Ántonia (1918), focusing on the ways in which women negotiate gender expectations, social constraints, ethnic and cultural difference, family responsibility, and the demands of frontier life. Although the novels were written in different historical periods, both construct the American frontier as a space in which conventional gender roles are simultaneously reinforced and challenged. Eidson's All God's Children presents Pearl Eddy, a blind Quaker widow who struggles to preserve her farm, raise her four sons, and remain faithful to her principles of nonviolence in a hostile social environment. Her moral authority and practical resourcefulness challenge conventional assumptions concerning female weakness and dependence. The novel also introduces Eiko, whose strength and pragmatism provide another perspective on female resilience and cultural displacement.

Cather's My Ántonia, meanwhile, foregrounds women whose identities are shaped by immigration, agricultural labour, motherhood, economic necessity, and the pursuit of dignity and independence. Ántonia's physical strength, productive labour, and capacity to create a stable family life complicate conventional definitions of femininity. Other female characters, including Lena Lingard and Tiny Soderball, further expand the spectrum of possible female destinies on the American frontier. Scholarship has particularly emphasized Cather's treatment of gender roles, female self-definition, immigration, and the relationship between women and place.

Using feminist literary criticism, gender studies, and a comparative-historical approach, the article argues that both authors portray women not merely as victims of patriarchal structures but as active agents who negotiate, resist, and sometimes transform those structures. At the same time, the texts reveal the limitations imposed by gender, race, ethnicity, religion, and class. The comparison demonstrates that frontier literature can function as a significant space for reconsidering female identity, resilience, labour, morality, and belonging in American culture.

Key words: *female, women's representation, gender roles, feminism, resilience, immigration, identity, Thomas Eidson, Willa Cather, All God's Children, My Ántonia*

Наталія БАНЯС,
orcid.org/0000-0002-6974-0790
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології
Закарпатського угорського університету імені Ференца Ракоці II
(Берегове, Закарпатська область, Україна) banyasz.natalia@kmf.org.ua

Володимир БАНЯС
orcid.org/0000-0001-6880-8805
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології
Закарпатського угорського університету імені Ференца Ракоці II
(Берегове, Закарпатська область, Україна) banyasz.volodimir@kmf.org.ua

Катерина ЛІЗАК,
orcid.org/0000-0002-7873-0535
доцент кафедри філології,
Закарпатського угорського університету імені Ференца Ракоці II
(Берегове, Закарпатська область, Україна) lizak.katalin@kmf.org.ua

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ЖІНОЧОЇ СУБ'ЄКТНОСТІ НА АМЕРИКАНСЬКОМУ ФРОНТИРІ: ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРОЧИТАННЯ ТВОРУ ТОМАСА ЕЙДСОНА «УСІ БОЖІ ДІТИ» ТА РОМАНУ ВІЛЛИ КЕЗЕР «МОЯ АНТОНІЯ»

У статті здійснено порівняльний аналіз репрезентації жіночих образів у романах Томаса Ейдсона All God's Children (1997) та Вілли Кетер My Ántonia (1918). Основну увагу зосереджено на проблемах жіночої суб'єктності, гендерних ролей, соціальної та моральної незалежності, праці, материнства, етнічної ідентичності, дискримінації та виживання в умовах американського фронтиру. Обидва твори, створені в різні історико-культурні періоди, репрезентують фронтир не лише як географічний простір, а і як середовище, у якому традиційні уявлення про жіночність можуть відтворюватися, переосмислюватися та трансформуватися.

У романі Томаса Ейдсона центральним жіночим образом є Перл Едді – сліпа вдова-квакерка, яка самостійно виховує чотирьох синів, веде господарство та намагається зберегти родинну ферму. Попри фізичні, економічні й соціальні обмеження, вона демонструє моральну стійкість, практичну компетентність і здатність самостійно приймати принципові рішення. Її образ руйнує стереотипне уявлення про жінку як пасивну та залежну фігуру. Важливим для аналізу є також образ Ейко, представниці японської родини, через який автор порушує питання етнічної дискримінації, культурної ідентичності та жіночої витривалості.

У романі Вілли Кетер образ Антонії Шимерди репрезентує іншу модель жіночої самореалізації. Праця, фізична витривалість, материнство, зв'язок із землею та здатність протистояти соціальним труднощам формують її як активну суб'єктку власного життя. Поряд з Антонією образи Лени Лінгард і Тіні Содербол розширюють спектр можливих жіночих життєвих стратегій. Дослідження творчості Кетер засвідчують важливість проблем гендерних ролей, самовизначення, імміграції та жіночої суб'єктності в My Antonia.

Теоретичною основою дослідження є феміністична літературна критика, гендерні студії, феміністична наратологія та порівняльно-історичний підхід. Доведено, що обидва автори репрезентують жінок не лише як жертв патріархальних структур, а як активних учасниць формування родини, громади та культурного простору. Водночас твори демонструють обмеження жіночої свободи, зумовлені гендером, класом, етнічністю, релігією та соціальними нормами.

Ключові слова: *жіночі образи, жіноча суб'єктність, американська література, жіноча праця, ідентичність, Томас Ейдсон; Вілла Кетер, «ВСІ божі діти», «Моя Антонія»*

Problem Statement. The representation of women in American frontier literature has traditionally been associated with domesticity, motherhood, sacrifice, and dependence on male authority. However, many literary texts complicate these stereotypes by presenting women as economically productive, morally authoritative, physically resilient, and capable of making independent decisions. This tension is particularly significant in Thomas Eidson's *All God's Children* and Willa Cather's *My* Ántonia, two novels that depict women living within demanding frontier environments.

The central problem addressed in this study is the insufficient comparative examination of how female agency is constructed in these two novels. While Cather's female characters, particularly Ántonia, have received considerable critical attention in discussions of gender, immigration, the frontier, and national

identity, Eidson's female characters have received comparatively less scholarly attention. Cather scholarship has demonstrated that My Ántonia challenges conventional models of female destiny and presents women as important contributors to the social and cultural formation of the American frontier.

Analysis of Recent Research and Publications.

The famous linguists suggest a strong and potentially original research direction, especially because *My* Ántonia has a substantial critical tradition, while Eidson's novel has received comparatively little sustained academic attention. A particularly relevant study is Lauren Marler's 2024 thesis, *Subverting Gendered Destiny: Willa Cather's Revision of the Bildungsroman in the Great Plains Trilogy.* Marler argues that Cather revises the traditionally male Bildungsroman by challenging conventional definitions of female success. Instead of making marriage or social assimilation the endpoint of female development, Cather gives Ántonia a comparatively affirmative future. This is highly relevant to an argument about agency because Ántonia's achievement is measured not primarily through marriage but through self-determination, labor, motherhood, and her relationship with the land (Marler, 2024). Hanan Abbas Hussein examines Ántonia's transition from a gentle young girl into a physically resilient and independent individual, a shift necessary for her family's survival, which ultimately redefines her identity (Hussein, 2019).

Similarly, articles by Abbas and colleagues examines Cather's representation of the "traditional American woman" in *My* Ántonia through genetic structuralism. The study situates the novel within the social conditions of the Nebraska frontier and emphasizes the tension between traditional gender expectations and women's survival strategies (Abbas, 2022, 2023).

Most recently, Lin Yang and Yuwei Liu's 2026 article, *Willa Cather Revisited: Aesthetic Resistance in My* Ántonia, places Ántonia within a broader argument about immigration, cultural resilience, and resistance to homogenizing modernity. Their interpretation is particularly useful for your project because it conceptualizes Ántonia's resilience as a form of agency rather than merely endurance. The article argues that Cather uses Ántonia's immigrant identity and attachment to the Nebraska landscape to construct an alternative response to modernity (Lin, 2026).

Aim of the Article. The aim of the article is to examine and compare the representation of female figures in Thomas Eidson's All God's Children and Willa Cather's My Ántonia, with particular attention to female agency, gender roles, resilience, labour, family responsibility, ethnic identity, moral autonomy, and social belonging.

The study seeks to demonstrate how both authors complicate conventional representations of women in American frontier literature and construct female characters who negotiate or challenge patriarchal expectations. It also aims to identify similarities and differences in the ways Eidson and Cather represent women's relationships with family, community, land, work, religion, and cultural identity.

Outline of the main material. Thomas Eidson's *All God's Children* (1997) presents female characters negotiating complex social, moral, and racial boundaries in late 19th-century Midwestern America. Central to the narrative is Pearl Eddy, a blind Quaker widow, whose moral integrity and resilience are continuously challenged by societal oppression, racial prejudice, and community hostility. This chapter examines Pearl as a boundary-crossing heroine, analyzes her strategies for survival and agency, and situates her experiences in comparative perspective with Ántonia Shimerda in Willa Cather's *My* Ántonia (1918).

Social and Racial Boundaries

Eidson portrays a community deeply structured by racial and social hierarchies. Pearl's protection of a Black fugitive and a displaced Japanese family situates her in direct opposition to the dominant social order:

"*Racism is rife and the township wants them out, even if that means ostracising Pearl and her children too"* (Eidson, 1997 : 132).

Through Pearl, Eidson examines how social exclusion intersects with gender. While Ántonia's challenges in *My* Ántonia arise primarily from immigrant status and economic hardship Pearl faces additional constraints from systemic racism (Mignon, 1994). Crenshaw's concept of intersectionality is applicable here: Pearl's female identity cannot be separated from the racialized social dynamics she confronts (Crenshaw, 1989)

The novel also emphasizes the legal and extralegal enforcement of racial boundaries. The threat of lynching, social ostracism, and discriminatory economic practices exemplifies the multiple layers of restriction that Pearl must navigate. These external boundaries compel her to act decisively and ethically, often at significant personal risk.

Moral Agency and Ethical Responsibility

Pearl's agency is inseparable from her ethical commitments. Her Quaker faith informs her actions, positioning her moral compass as a primary tool for navigating social constraints: *"Her Quaker faith makes her an alien in a community where the narrowminded rule"* (Eidson, 1997 : 152).

Motherhood extends this ethical responsibility. Pearl's care for her own children is intertwined with

her protection of vulnerable others. She demonstrates an understanding of moral courage as relational and communal, asserting influence not only within her family but across social networks. As Harris notes, Pearl's morality is active and performative, requiring both courage and strategic negotiation of communal norms" (Harris, 1990).

In comparison, Ántonia enacts agency within cultural and economic spheres. Her labor and maternal efforts sustain both her family and Bohemian traditions. While Ántonia's challenges are shaped by cultural survival and gendered labor, Pearl's actions are intertwined with the ethical navigation of racial injustice. Both heroines exemplify the concept of active female agency, though in divergent social frameworks.

Psychological Resilience and Inner Voice

Pearl's resilience is both moral and psychological. She navigates fear, vulnerability, and social pressure while making principled choices: *"Every day brought new threats, but I cannot leave them in danger – I must act, even if it costs me everything"* (Eidson, 1997 : 145).

This inner dialogue reflects strategic thinking, balancing risk and protection, echoing Ántonia's optimism and endurance: *"I know it will be hard, but I can manage. We will survive, and the children will grow strong"* (Cather, 1918, p. 87).

Both heroines demonstrate how internal voice and psychological strategies facilitate boundary-crossing. Pearl internalizes moral imperatives to confront societal oppression, while Ántonia employs hope and practical reasoning to navigate immigrant and frontier constraints. These internal processes reflect existential engagement with ethical and social limitations.

Gender Performativity and Social Roles

Judith Butler's theory of gender performativity provides a framework for understanding both Pearl and Ántonia. Pearl's repeated acts of caregiving, protection, and moral intervention constitute socially legible performances that simultaneously conform to and subvert normative femininity. Her ethical courage challenges the narrow expectations of women in her community (Butler, 1999).

Similarly, Ántonia's labor and domestic activities enact traditional gender roles but expand their significance. Her labor in the fields and household constitutes a form of social and economic resistance: *"I can work like men now ... I help make this land one good farm"* (Cather, 1918 : 46).

Both heroines exemplify the performative negotiation of gender: through repeated actions, they redefine social expectations while asserting personal autonomy.

Liminality and Boundary-Crossing

Victor Turner's concept of liminality clarifies how both characters occupy transitional spaces. Pearl exists "betwixt and between" acceptance and exclusion, negotiating thresholds of racial, social, and gendered boundaries. Ántonia inhabits liminal spaces between childhood and adulthood, dependence and autonomy, and old-world and American cultural frameworks. These liminal positions allow both heroines to exercise agency, reinterpret social norms, and engage in transformative practices (Turner, 1969). *"She seemed to belong to the land itself, its strength and endurance reflected in her own body"* (Cather, 1918 : 112).

The prairie and township settings function as symbolic spaces mediating boundary-crossing. In *All God's Children*, Kansas represents both danger and moral opportunity; in My Ántonia, the Nebraska landscape challenges and sustains Ántonia, providing a liminal arena in which identity is actively constructed

Comparative Analysis

Pearl and Ántonia share thematic concerns, including resilience, ethical agency, and negotiation of structural limitations. Their differences illuminate the effects of social context on female experience:

– Nature of Barriers: Pearl faces explicit racial oppression and community hostility; Ántonia confronts economic, cultural, and gendered barriers in an immigrant context.

– Source of Agency: Pearl's agency is morally and ethically defined, often in direct conflict with social norms; Ántonia's agency emerges from labor, cultural perseverance, and familial responsibility.

– Narrative Perspective: Eidson provides direct access to Pearl's consciousness, enhancing reader understanding of her moral and psychological deliberation; Cather mediates Ántonia's inner life through Jim Burden's narration.

– Liminality: Both navigate transitional social spaces, though Pearl's liminality is defined by racialized moral boundaries, whereas Ántonia's is cultural and generational.

Both texts depict women as active agents who negotiate social, moral, and existential limits. By analyzing these heroines comparatively, scholars gain insight into how literature represents female agency across diverse historical, cultural, and social contexts.

In *All God's Children*, Pearl Eddy exemplifies a morally courageous, boundary-crossing female figure, negotiating racial, social, and gendered constraints while maintaining psychological resilience and ethical integrity. Comparative analysis with Ántonia Shimerda demonstrates both convergent and divergent forms of female agency: while Ántonia navigates cultural, economic, and gendered barriers, Pearl's chal-

lenges are intensified by racial injustice. Both heroines illustrate how women in literature actively construct identity, exert moral and social influence, and negotiate liminal spaces to achieve self-determination.

In *All God's Children*, Pearl integrates motherhood, ethical responsibility, and resilience to navigate racial, social, and gendered boundaries, while Ántonia negotiates economic, cultural, and gendered constraints, illustrating distinct yet comparable pathways of female agency in American frontier and Midwestern narratives.

Conclusion. The comparative analysis of Thomas Eidson's *All God's Children* and Willa Cather's *My* Ántonia demonstrates that female figures occupy a central position in the construction of the American frontier experience. Although the novels differ considerably in historical context, narrative technique, and literary style, both authors challenge the assumption that frontier women should be understood primarily through domesticity, dependence, and submission.

Pearl Eddy represents one of Eidson's most significant models of female agency. As a blind Quaker widow, mother, farmer, and moral decision-maker, she occupies a socially vulnerable position while nevertheless exercising considerable authority over her household and ethical choices. Her commitment to nonviolence and her willingness to shelter marginalized people demonstrate that feminine strength in the novel is not dependent upon physical power. Instead, it is expressed through moral courage, practical intelligence, compassion, and perseverance. Eidson similarly expands the novel's representation of female resilience by introducing questions of ethnicity, displacement, and cultural prejudice.

Cather's Ántonia likewise challenges conventional definitions of femininity. Her physical labour, determination, motherhood, and relationship with the land transform her from an immigrant girl into an independent and productive woman. The novel also complicates the traditional marriage-centered model of female fulfillment by presenting several possible paths of female self-realization. Recent scholarship similarly argues that Cather revises conventional female Bildungsroman patterns and offers Ántonia a hopeful destiny rather than the tragic conclusion traditionally associated with female protagonists.

At the same time, both novels reveal the limitations placed upon women by patriarchal social structures. Female agency does not mean complete freedom. Women remain affected by economic dependence, social judgment, ethnic prejudice, family obligations, and culturally prescribed gender roles. This tension between constraint and agency is one of the principal similarities between the two works.

Ultimately, Eidson and Cather present the frontier not merely as a geographical setting but as a symbolic space in which gender identities can be negotiated and reconstructed. Their female characters demonstrate that survival, moral authority, creativity, and social contribution are not exclusively masculine qualities. Through Pearl, Eiko, Ántonia, Lena, Tiny, and other female figures, the novels contribute to a broader understanding of American identity in which women are active participants in the creation of families, communities, and cultural memory.

BIBLIOGRAPHY

1. Abbas, A., Pattu, A., Rahman, F., Pammu A., Badaruddin, M.S. Willa Cather's Notion on Traditional American Women in the Novel My Antonia: An Approach of Genetic Structuralism. Journal of Language Teaching and Research, vol. 14, no. 5, 2023, pp. 1302–1312. DOI: https://doi.org/10.17507/jltr.1405.18 URL: https://jltr.academypublication.com/index.php/jltr/article/view/6638/5375 (Last accessed: 04.09.2026)

2. Abbas, A., Pattu, A., Rahman, F., Pammu A. The New American Women Concept as Modern Women in the Novel My Mortal Enemy by Willa Cather: A Feminist Literary Criticism. Proceedings of the 3rd International Conference on Linguistics and Cultural. Atlantis Press. 2022, 10 p. DOI: https://doi.org/10.2991/978-2-38476-070-1_3 URL: https://www.atlantis-press.com/proceedings/iclc-22/125988182 (Last accessed: 24.08.2026)

3. Butler, J. Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity. Routledge. New York and London. 1999, 256 p. URL: https://selforganizedseminar.wordpress.com/wp-content/uploads/2011/07/butler-gender_trouble.pdf (Last accessed: 04.08.2026)

4. Cather, W. My Ántonia. University of Nebraska Press. Lincoln & London. 1918

5. Crenshaw K. Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. University of Chicago Legal Forum: Vol. 1989: Iss. 1, Article 8. 1989, 31 p. URL: https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1052&context=uclf (Last accessed: 01.09.2026)

6. Eidson, T. All God's Children. Dutton, 1997, 320 p.

7. Harris, J. A Code of Her Own: Attitudes Toward Women in Willa Cather's Short Fiction. MFS Modern Fiction Studies. Johns Hopkins University Press. Volume 36, Number 1. 1990, pp. 80–89. URL: https://muse.jhu.edu/article/243077 (Last accessed: 08.09.2026)

8. Hussein, H. A. "Antonia's Mannish Behavioral Transition in Willa Cather's Novel My Antonia". Journal of the College of Education for Women, vol. 30, no. 2, 2019, 6 p. URL: https://jcoeduw.uobaghdad.edu.iq/index.php/journal/article/view/1218/1127 (Last accessed: 07.08.2026)

9. Lin, Y., Liu, Y. Willa Cather Revisited: Aesthetic Resistancein My Ántonia. ResearchGate. 2026, 15 p. DOI: https://doi.org/10.1515/cat-2025-0041 URL: https://www.researchgate.net/publication/399500564_Willa_Cather_Revisited_Aesthetic_Resistance_in_My_Antonia (Last accessed: 05.09.2026)

10. Marler, L. Subverting Gender ting Gendered Destiny: Willa Cather ed Destiny: Willa Cather's Revision of the vision of the Bildungsroman in the Great Plains Trilogy. Scholarship@Claremont. Scripps Senior Theses. 2024, 37 p. URL: https://scholarship.claremont.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3381&context=scripps_theses (Last accessed: 09.08.2026)

11. Mignon, C., Ronning K., Woodress J. My Ántonia. The Willa Cather Scholarly Edition. University of Nebraska Press. Lincoln & London. WCA. 1994 URL: https://cather.unl.edu/writings/books/0003 (Last accessed: 04.08.2026)

12. Turner V. Liminality and Communitas. Chicago: Aldine Publishing. Trinity University. 1969, pp. 359–373. URL: https://faculty.trinity.edu/mbrown/whatisreligion/PDF%20readings/TurnerVictor-%20Liminality%20and%20Communitas.pdf (Last accessed: 28.08.2026)

REFERENCES

1. Abbas, A., Pattu, A., Rahman, F., Pammu A., Badaruddin, M.S. (2023). Willa Cather's Notion on Traditional American Women in the Novel My Antonia: An Approach of Genetic Structuralism. Journal of Language Teaching and Research, vol. 14, no. 5. PP.1302–1312. DOI: https://doi.org/10.17507/jltr.1405.18 URL: https://jltr.academypublication.com/index.php/jltr/article/view/6638/5375

2. Abbas, A., Pattu, A., Rahman, F., Pammu A. (2022). The New American Women Concept as Modern Women in the Novel My Mortal Enemy by Willa Cather: A Feminist Literary Criticism. Proceedings of the 3rd International Conference on Linguistics and Cultural. Atlantis Press. 2022, 10 p. DOI: https://doi.org/10.2991/978-2-38476-070-1_3 URL: https://www.atlantis-press.com/proceedings/iclc-22/125988182

3. Butler, J. (1999). Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity. Routledge. New York and London. 256 p. URL: https://selforganizedseminar.wordpress.com/wp-content/uploads/2011/07/butler-gender_trouble.pdf

4. Cather, W. (1918). My Ántonia. University of Nebraska Press. Lincoln and London.

5. Crenshaw K. (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. University of Chicago Legal Forum: Vol. 1989: Iss. 1, Article 8. 31 p. URL: https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1052&context=uclf

6. Eidson, T. (1997). All God's Children. Dutton. 320 p.

7. Harris, J. (1990). A Code of Her Own: Attitudes Toward Women in Willa Cather's Short Fiction. MFS Modern Fiction Studies. Johns Hopkins University Press. Volume 36, Number 1. PP. 80–89. URL: https://muse.jhu.edu/article/243077

8. Hussein, H. A. (2019). Antonia's Mannish Behavioral Transition in Willa Cather's Novel My Antonia. Journal of the College of Education for Women, vol. 30, no. 2. 6 p. URL: https://jcoeduw.uobaghdad.edu.iq/index.php/journal/article/view/1218/1127

9. Lin, Y., Liu, Y. (2026). Willa Cather Revisited: Aesthetic Resistancein My Ántonia. ResearchGate. 15 p. DOI:10.1515/cat-2025-0041 URL: https://www.researchgate.net/publication/399500564_Willa_Cather_Revisited_Aesthetic_Resistance_in_My_Antonia

10. Marler, L. (2024). Subverting Gender ting Gendered Destiny: Willa Cather ed Destiny: Willa Cather's Revision of the vision of the Bildungsroman in the Great Plains Trilogy. Scholarship@Claremont. Scripps Senior Theses. 37 p. URL: https://scholarship.claremont.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3381&context=scripps_theses

11. Mignon, C., Ronning K., Woodress J. (1994). My Ántonia. The Willa Cather Scholarly Edition. University of Nebraska Press. Lincoln & London. WCA. URL: https://cather.unl.edu/writings/books/0003

12. Turner V. (1969). Liminality and Communitas. Chicago: Aldine Publishing. Trinity University. PP. 359–373. URL: https://faculty.trinity.edu/mbrown/whatisreligion/PDF%20readings/TurnerVictor-%20Liminality%20and%20Communitas.pdf

Дата першого надходження статті до видання: 14.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

UDC 811.111'255.4
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-10

Olena BARABASH,
orcid.org/0000-0002-8906-5489
PhD in Pedagogy,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages for Humanities
Lviv Polytechnic National University
(Lviv, Ukraine) barabash2011@gmail.com

Mykola PROKHOROV,
orcid.org/0000-0002-5827-2602
PhD in Political Sciences,
Assistant at the Department of Linguistics and Translation
Yurii Fedkovych Chernivtsi National University
(Chernivtsi, Ukraine) m.prokhorov@chnu.edu.ua

Orest VASYLKO,
orcid.org/0009-0003-4984-6330
Lecturer at the Department of Foreign Languages for Engineering
of Lviv Polytechnic National University
(Lviv, Ukraine) orest.r.vasylko@lpnu.ua

THE ROLE AND STATUS OF BIBLICAL VOCABULARY IN THE ENGLISH LEXICON

The relevance of the study lies in the interest of world philological science in the linguistic aspects of the analysis of the biblical text, which has become a rich source of catchphrases. Despite the large number of works devoted to the study of English and Ukrainian biblical idioms, the absence in modern Ukrainian scientific literature of a detailed linguistic description of these linguistic units and the features of their reproduction when translating from English into Ukrainian requires further study of these issues. Therefore, addressing the consideration of biblical idioms in the translation aspect is relevant. The object of the study was biblical idioms collected by the method of continuous sampling from monolingual and bilingual phraseological dictionaries of the compared languages. The aim of the article is to carry out a comparative linguistic analysis of biblical idioms in English and Ukrainian, to determine their stylistic functions and to explore ways of adequate translation. An attempt has been made to give a systematic characteristic of biblical idioms as a layer of Ukrainian and English phraseology, to carry out their comparative linguistic analysis, to determine their stylistic functions and features of translation. It has been concluded that despite the presence of a common source, parallel phraseologisms of biblical origin in English and Ukrainian languages have semantic, lexical and grammatical differences, which are both linguistic and extralinguistic in nature. Important extralinguistic factors include, for example, the time and conditions of the appearance of biblical translations in Ukraine and Great Britain, the history, customs, ideals and mentality of each of the peoples. Along with extralinguistic factors, linguistic ones also operate. Since Ukrainian and English languages belong to different language groups (Slavic and Germanic, respectively) and are characterized by a minimal number of phonetic, morphological and other correspondences. They also differ typologically: modern Ukrainian is a language of synthetic structure, modern English is analytical. This feature affects not only the general patterns of functioning of lexical and phraseological units, but also the different techniques of word and form formation.

Key words: *phraseology, biblicalism, contrastive linguistics, word formation, semantics.*

Олена БАРАБАШ,
orcid.org/0000-0002-8906-5489
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов гуманітарного спрямування
Національного університету «Львівська політехніка»
(Львів, Україна) barabash2011@gmail.com

Микола ПРОХОРОВ,
orcid.org/0000-0002-5827-2602
кандидат політичних наук,
асистент кафедри лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(Чернівці, Україна) m.prokhorov@chnu.edu.ua

Орест ВАСИЛЬКО,
orcid.org/0009-0003-4984-6330
викладач кафедри іноземних мов інженерного спрямування
Національного університету «Львівська політехніка»
(Львів, Україна) orest.r.vasylko@lpnu.ua

РОЛЬ ТА СТАТУС БІБЛІЙНОЇ ЛЕКСИКИ В АНГЛІЙСЬКОМУ ЛЕКСИКОНІ

Актуальність дослідження зумовлена інтересом світової філологічної науки до лінгвістичних аспектів аналізу біблійного тексту, який став багатим джерелом крилатих висловів. Незважаючи на значну кількість праць, присвячених вивченню англійських та українських біблійних ідіом, відсутність у сучасній українській науковій літературі детального лінгвістичного опису цих мовних одиниць та особливостей їх відтворення при перекладі з англійської мови українською потребує подальшого вивчення цих питань. Відтак звернення до розгляду біблійних ідіом у перекладацькому аспекті є актуальним. Об'єктом дослідження слугували біблійні ідіоми, зібрані методом суцільної вибірки з одномовних та двомовних фразеологічних словників порівнюваних мов. Мета статті – провести зіставний лінгвістичний аналіз біблійних ідіом в англійській та українській мовах, визначити їхні стилістичні функції та дослідити шляхи адекватного перекладу. Здійснено спробу дати системну характеристику біблійних ідіом як пласту української та англійської фразеології, провести їх зіставний лінгвістичний аналіз, визначити їхні стилістичні функції та особливості перекладу. Зроблено висновок про те, що, незважаючи на наявність спільного джерела, паралельні фразеологізми біблійного походження в англійській та українській мовах мають семантичні, лексичні та граматичні відмінності, які мають як лінгвістичний, так і екстралінгвістичний характер. До важливих екстралінгвістичних чинників належать, наприклад, час та умови появи біблійних перекладів в Україні та Великій Британії, історія, звичаї, ідеали та ментальність кожного з народів. Поряд із екстралінгвістичними чинниками діють і лінгвістичні. Оскільки українська та англійська мови належать до різних мовних груп (слов'янської та германської відповідно) і характеризуються мінімальною кількістю фонетичних, морфологічних та інших відповідностей. Вони також відрізняються типологічно: сучасна українська мова є мовою синтетичної будови, сучасна англійська – аналітичної. Ця особливість впливає не лише на загальні закономірності функціонування лексичних і фразеологічних одиниць, а й на різні прийоми словотворення та формотворення.

Ключові слова: *фразеологія, біблеїзм, зіставна лінгвістика, словотвір, семантика.*

Statement of the problem. The Bible can undoubtedly be called one of the main culture-forming texts in the history of European and world civilization. The rich imagery, semantic and didactic content of the Holy Scriptures inspire numerous generations of artists, orators, and philosophers. The "Book of Books" has become a source of countless quotations, allusions, stable expressions, and symbolic designations. For many centuries, individual words, word combinations, and entire sentences have passed from the Bible into living speech, bringing a stream of freshness to it and contributing to the brevity and elasticity of description. Sometimes they lost their identity with the original, acquiring an expanded figurative meaning and filling gaps in the lexical system of the language, which cannot always fully provide the speech form of the existence known to man. In modern linguistics, such language units are usually designated by the term "biblisms". Their study is one of the most promising areas, because understanding the deep meaning of the biblical text is possible only if its symbolic language is decoded.

Analysis of recent research and publications. Many domestic and foreign linguists have devoted their works to the problem of studying biblicalisms. Having worked out and generalized the theoretical material concerning the functioning of biblicalisms in modern English and Ukrainian languages and the peculiarities of their translation, we have found

that biblicalisms constitute an important layer of the vocabulary of both English and Ukrainian languages, but their lexical, grammatical, semantic and stylistic features in a comparative aspect are still insufficiently studied and require further research. This is especially true of finding optimal ways of adequately translating biblicalisms from English into Ukrainian. The language of the Holy Scripture, due to its sacredness, symbolism and intertextuality, is increasingly becoming the object of various linguistic studies. Philological developments of the theory of biblicalisms in the works of Ukrainian and foreign researchers are mostly related to the study of the following aspects: etymology of individual biblical expressions, classification, functioning in works of fiction, linguistic issues of translation. Biblical idioms and allusions, commonly referred to as biblicisms, constitute a foundational pillar of the English lexicon, having profoundly shaped its stylistic nuance, figurative depth, and idiomatic framework. The systematic integration of biblical phrasing into the English language largely accelerated with early modern vernacular translations, most notably the King James Bible of 1611. Translators frequently employed verbatim renderings of Hebrew and Greek syntactical structures and figurative imagery, which subsequently entered everyday discourse. Over centuries of linguistic evolution, expressions such as "the salt of the earth", "a drop in the bucket", and "to see eye to eye" transitioned from sacred contextual usage to standardized, secularized English idioms. Consequently, biblicisms function as culturally ingrained metaphors that allow speakers to convey complex moral, social, and existential concepts with remarkable economy and emotional resonance.

From a sociolinguistic and literary perspective, the pervasive presence of biblicisms underscores the enduring intertextuality of English literature and public discourse. Academic discourse, political rhetoric, and classical literature routinely draw upon biblical archetypes and formulaic expressions to establish rhetorical authority and evoke shared cultural heritage. Phrases like "the writing on the wall" or "a wolf in sheep's clothing" operate as condensed narratives, instantly evoking broader allegorical frameworks without requiring explicit biblical contextualization. Even as contemporary society undergoes secularization, these linguistic units remain resilient, often retaining their semantic integrity while expanding into specialized domains such as jurisprudence, journalism, and modern political commentary. Thus, biblicisms represent not merely historical relics of translation, but active, generative components of contemporary English phraseology.However, despite such a large number of scientific works devoted to the study of biblicalisms, today there is no single generally accepted definition of them, the formulation of which is an important condition for the unification of these linguistic units and the creation of uniform criteria for their classification. For the same reason, science uses a number of metalinguistic designations of this layer of phraseology: "crony expressions of biblical origin", "phraseologisms of biblical origin", "biblical phraseologisms", "phraseological biblicalisms", "biblicalisms" (Гнєдкова, 2022: 82).

The purpose of the research is to analyze biblicalisms as an important layer of the lexical composition of the English and Ukrainian languages.

The main findings. In modern society, there is a tendency to return to the cultural values of the past, so it is the catchphrases from the Bible as clots of God's wisdom, a set of moral guidelines and rules of coexistence that have become one of the most popular sources of citation in various spheres of life. They give speech imagery, accuracy and expressiveness. Biblical expressions constitute the most vivid, vivid and original part of the lexical fund of many languages. These language units, the most diverse in meaning and structure, of a greater or lesser degree of phraseology, actively function both in oral and written forms of speech. Biblical catchphrases have taken over from their source a number of specific features, the main of which is the presence of a wide and complexly organized associative field. It is a set of certain associations that arise in the reader or listener in connection with various biblical expressions.

Studies of biblical expressions registered in dictionaries of European languages show that due to a common source, a large number of biblical expressions have equivalents or analogues and their meaning is understandable to the speakers of these languages. The frequency of their use in speech and speech can be considered a "litmus test" that shows the level of spirituality of society. Therefore, biblical expressions can be called a universal cultural heritage and a kind of key to knowledge of the world.

In our study, we will identify biblical expressions as individual words, word combinations and whole sentences, which, having broken away from the biblical text, are used as established (phraseological) units of language – in a generalized, figurative or figurative meaning and use the term "crowning expressions of biblical origin" in parallel to designate them (Fernando, 1981: 254).

Biblical words are individual words of generalized metaphorical use, word-symbols that have entered everyday speech from the text of the Bible without losing their original semantics or acquiring an

additional symbolic meaning associated with the context of the original source.

The largest and most interesting group of biblical idioms are phraseological units of biblical origin. In the dictionary of linguistic terms we find the following definition of the term "phraseological unit": a lexical-grammatical unity of two or more differently formed components, grammatically organized according to the model of a phrase or sentence, but lexically indivisible, stable in its composition and structure, which, having a holistic meaning, is reproduced in speech (Скаб, 2012: 233). Along with this definition, there are many others. One group of scientists understands the following under phraseological units: "A phraseological unit is a stable lexical-semantic unity that outwardly resembles a phrase or sentence, has reproducibility, a holistic, usually figurative meaning and performs, as a rule, a figurative-evaluative function" (Сюта, 2013 : 82). Others define a phraseology as a semantically related combination of words, which, unlike syntactic structures (phrases or sentences) similar to it in form, is not created in the process of speech in accordance with the general grammatical and semantic regularities of combining words, but is reproduced as a fixed construction with its own lexical composition and meaning (Mieder, 2008 : 355).

One of the most important semantic features of phraseology is that they all represent specific secondary nominations that arise as a result of rethinking the primary meanings of the components that make up their composition. Phraseology forms a specific system of units, uniting in its composition according to several typological features, which include, first of all, semantic integrity, reproducibility in communicative processes (oral and written speech), and a disjointed (supra-verbal) structure.

Semantic integrity is understood to mean that the meaning of a phraseological unit cannot be interpreted, interpreted on the basis of the meanings of its components. A feature of the reproducibility of phraseological units is that they are not created in speech like free word combinations, the use of which is motivated each time by specific communicative needs, but are reproduced with a constant composition of components, as a rule, positionally fixed in a certain sequence. A mandatory condition for the functioning of any phraseological unit is a multi-component composition, a disjointed structure. While maintaining the sign of disjointness, the phenomenon of phraseologically determined functioning of words is very common: individual lexical units appear only as part of phraseological units, although they are distinguished in dictionaries as independent register words. Like words, phraseology combines aspects of nomination and evaluation, and in fact all of them are characterized by imagery, emphasized expressiveness. Biblical phraseology, on the one hand, is part of the phraseological system, and, therefore, biblical phraseology acquires all the differential features of a phraseological unit, and on the other hand, biblicalisms have a number of specific features due to their origin and special semantics, as well as stylistic characteristics and certain functions in the language. The specific features of biblicalisms should include, first of all, their content structure, in which moral-didactic, moral-ethical components are clearly traced, as well as linguostylistic features that are manifested in the connotativeness of their semantics. Biblicalisms can be presented in speech by direct quotation, interspersing of individual elements, verbal blocks or included allusively, illustrating a parable, creating contexts of various stylistic coloring.

The special imagery of any biblicalism is the constant original associations that arise in connection with verbal images-symbols, which are the result of the reinterpretation of objects and phenomena – a complete or partial figurative transformation of the meaning of the prototype. The most common types of reinterpretation are comparison, metaphor and metonymy. The image acquires symbolic features when it begins to perform defining functions in the life of an individual, nation, humanity. Since symbols of biblical origin express moral and spiritual guidelines that are defining for most people, they are universal. That is, catchphrases of biblical origin can be considered universal human realities, which in the process of functioning absorb and preserve historical experience, elements of culture and mentality of individual nations, passing them on to subsequent generations (Zolfaghari, 2012: 13)

Modern linguistic studies present various structural-semantic and semantic-etymological classifications of phraseologisms of biblical origin. It can be seen that the majority of phraseological units of biblical origin belong to the first three groups. This fact confirms the general trend, since the verb, adverbial and substantive groups are productive and structurally more or less similar in the phraseological system as a whole (Palmer, 1981: 22).

The semantic structure of English biblicisms is characterized by a high degree of complexity, often operating on multiple interpretive levels through processual semantic shifts over time. While a subset of these expressions retains a primary, literal denotation directly tied to their scriptural contexts, the vast majority undergo metaphorical extension, metonymic broadening, or contextual weakening as they integrate into general usage. As a result, many biblicisms exhibit polysemy,

where their original sacred meaning functions as an underlying conceptual core that generates secondary, secular connotations – for instance, transitioning from concrete physical descriptors to abstract moral, socio-political, or emotional categories. Furthermore, the semantic transparency of biblical idioms varies significantly across contemporary discourse; while some retain clear allegorical associations with their source narratives, others have undergone complete lexicalization, operating as fully idiomatic units whose pragmatic force no longer requires active awareness of their biblical origin.

Biblical phrases with the structure of a phrase or sentence are called phraseological units of biblical origin or winged expressions from the Bible. They constitute the largest layer of the above groups of biblical phrases. In modern linguistics, there is no single classification of phraseological units, and accordingly, biblical winged expressions that are part of the phraseological system. Instead, different distribution schemes are used depending on the features that underlie it: etymological, structural-grammatical, functional-stylistic.

The most widespread classification is based on the degree of fusion of components. We believe that such a division can also be applied to phraseological units of biblical origin:

• phraseological fusions (idioms) – absolutely indivisible, indecomposable stable combinations, the general meaning of which does not depend on the meaning of their components. They are included in grammatical categories as a syntactic whole, as peculiar complex lexical units: *the salt of the earth.*

• phraseological units – stable combinations of words in which, in the presence of a common figurative meaning, the signs of semantic separation of components are clearly preserved: *bury one's talents in the earth*.

• phraseological combinations – established expressions that include words with both free and phraseologically related meanings. In expressions of this type, syntactic connections are not always formed as free ones, determined by the communicative-situational combination of words, but are reproduced by ready-made expressions that are fixed in use: *outer darkness.*

Scientists distinguish another type – phraseological expressions, which unites stable speech turns, which consist of words with a free nominative meaning and are semantically divisible: A*ll they that take the sword shall perish with the sword.*

According to the degree of identity/variability of interpretations in different reference editions, biblical terms can be combined into the following groups:

1) with an identical interpretation of their meaning in all dictionaries;

2) biblical terms, the differences in interpretation of which in reference books are not fundamental: the common meaning remains unchanged, only the shades of meaning differ;

3) biblical terms, the interpretations of which are either completely or significantly different in different dictionaries.

In English discourse, biblicisms fulfill a wide spectrum of stylistic and rhetorical functions, serving as potent tools for persuasion, emotional elevation, and narrative compression. By leveraging the historical authority and cultural resonance of scriptural prose, speakers and writers employ biblical allusions to bestow a sense of solemnity, moral gravity, or poetic loftiness upon secular topics, particularly within political oratory and academic commentary. Beyond high-style registers, these expressions frequently function as condensed allegorical shorthand, enabling the swift invocation of complex ethical dilemmas, archetypal motives, or universal human conditions with minimal textual expansion. Furthermore, contemporary literary and public discourse often utilizes biblicisms ironical or subversively; by recontextualizing sacred phrasing within mundane or critical frameworks, authors generate stylistic tension, satire, or subtle humor. Thus, biblical idiom operates dynamically across stylistic registers, ranging from formal elevation and authoritative argumentation to figurative nuance and critical subversion.

Results. For many centuries, the Holy Scriptures have been an integral part of English-speaking and Ukrainian-speaking cultures. Therefore, biblical expressions have reliably entered both languages. They can often be seen in newspaper columns, heard in the speeches of state and political figures, in the lyrics of songs by famous artists. They are actively used in everyday speech, in fiction, and in journalism. Biblicalisms, like any other figurative expressions, convey the main idea in a concentrated form and thus become key elements of the statement. Winged sayings of biblical origin with their bright image system and deep moral meaning have taken a prominent place in the phraseological fund of modern English and Ukrainian languages and are the source of countless metaphors, similes, symbolic designations and allusions. Biblicisms are characterized by such system-forming features as the stability of the lexical composition, figurative meaning, expressiveness, evaluability, reproducibility. Having carried out a comparative analysis of the functioning of biblicalisms in the modern English and Ukrainian languages, we found that both cultures assimilated both the same and unique, winged sayings of biblical origin.

In addition, the parallel studied units in both languages have some semantic, lexical, grammatical and stylistic differences caused by belonging to different language groups and different language systems.

In conclusion, the study of biblicisms in the English language demonstrates their profound and enduring impact on the historical development, structural richness, and stylistic versatility of the lexicon. Originating primarily from early modern vernacular translations, most notably the King James Bible, these expressions have successfully transcended their initial religious contexts to become integral components of secular English phraseology. The seamless integration of Hebrew and Greek idiomatic structures into English has not only expanded its metaphorical capacity but has also established a unified conceptual framework that continues to facilitate expressive, evocative, and economical communication across various registers.

Furthermore, the persistent utilization of biblical idioms in contemporary literature, political rhetoric, jurisprudence, and daily discourse highlights the extraordinary resilience of these linguistic units in an increasingly secularized world. Operating as condensed allegorical narratives, biblicisms maintain their semantic potency and continue to function as powerful rhetorical devices that bridge historical legacy with modern communication. Ultimately, biblical phraseology represents far more than a set of archaic translation relics; it remains a dynamic, generative force within the English language, reflecting the deep intertextual nature of Western culture and continuing to shape the cognitive and stylistic dimensions of global English today.

BIBLIOGRAPHY

1. Гнєдкова О. Г. Відтворення фразеологізмів біблійного походження при перекладі на українську мову. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 25, т. 2. С. 82–87. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/25/part_2/15.pdf (дата звернення: 08.09.2026).

2. Скаб М., Скаб М. Біблійні фразеологізми як об'єкт мовної гри в сучасній українській літературі. *Учені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2012. Т. 25 (64), № 2 (1). С. 232–237.

3. Сюта Г. Типологія і функції біблійних цитат в українській поетичній мові XX ст. *Українська мова*. 2013. № 4. С. 82–92.

4. Fernando C. On Idiom. Critical Views and Perspectives / ed. by R. Flavell. Exeter : University of Exeter, 1981. Vol. 5. P. 254.

5. Mieder W. Proverbs speak Louder than Words: Folk wisdom in art, culture, folklore, history, literature, and mass media. New York : Peter Lang, 2008. 357 p.

6. Palmer F. R. Critical views and perspectives. Exeter : University of Exeter, 1981. Vol. 5. 270 p.

7. Zolfaghari H. Persian Proverbs: Definitions and Characteristics. *Journal of Islamic and Human Advanced Research*. Jackson, 2012. 292 p.

REFERENCES

1. Hniedkova, O. H. (2022) Vidtvorennia frazeolohizmiv bibliinoho pokhodzhennia pry perekladi na ukrainsku movu [Reproduction of phraseological units of biblical origin in translation into Ukrainian]. Zakarpatski filolohichni studii, 2(25), 82–87. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/25/part_2/15.pdf [in Ukrainian].

2. Skab, M. and Skab, M. (2012) Bibliini frazeolohizmy yak obiekt movnoi hry v suchasnii ukrainskii literaturi [Biblical phraseological units as an object of language play in modern Ukrainian literature]. Ucheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu im. V. I. Vernadskoho. Seriia : Filolohiia. Sotsialni komunikatsii, 25(64), no. 2(1), 232–237 [in Ukrainian].

3. Siuta, H. (2013) Typolohiia i funktsii bibliinykh tsytat v ukrainskii poetychnii movi XX st. [Typology and functions of biblical citations in the 20th-century Ukrainian poetic language]. Ukrainska mova, 4, 82–92 [in Ukrainian].

4. Fernando, C. (1981) On Idiom. Critical Views and Perspectives. Vol. 5. Exeter: University of Exeter, p. 254

5. Mieder, W. (2008) Proverbs Speak Louder than Words: Folk Wisdom in Art, Culture, Folklore, History, Literature, and Mass Media. New York: Peter Lang, 357 p.

6. Palmer, F. R. (1981) Critical Views and Perspectives. Vol. 5. Exeter: University of Exeter, 270 p.

7. Zolfaghari, H. (2012) Persian Proverbs: Definitions and Characteristics. Jackson: Journal of Islamic and Human Advanced Research, 292 p.

Дата першого надходження статті до видання: 09.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 378.09
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-11

Алла БИЧОК,
orcid.org/0009-0006-3334-8056
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов та інформаційно-комунікаційних технологій
Західноукраїнського національного університету
(Тернопіль, Україна) homatski@gmail.com

МІЖКУЛЬТУРНЕ ДІЛОВЕ МОВЛЕННЯ У СПІЛКУВАННІ ЯК ВАЖЛИВИЙ МЕХАНІЗМ КОМУНІКАТИВНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНІЙ МОВІ В ПРОЦЕСІ ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ

В статті розглянуто ділове мовлення у професійному спілкуванні як необхідна частина людського життя, важливий аспект взаємовідносин між фахівцями, головним регулятором яких виступають норми ділового / професійного етикету. Визначено, що ділове спілкування є однією із найважливіших сторін професійної поведінки ділової людини. При цьому з'ясовано, що кожен фахівець має досконало володіти ґрунтовними знаннями ділового етикету, який є необхідною професійною характеристикою для здійснення ефективного міжкультурного спілкування.

Розглянуто та досліджено ділове мовлення у спілкуванні як засіб комунікативного навчання іноземній мові в процесі міжкультурного іншомовного спілкування майбутніх фахівців, а також особливості навчання мовленнєвому спілкуванню з виокремленням основних етапів навчання діалогічному, монологічному та ситуативному мовленню при навчанні іноземної мови в процесі іншомовного спілкування.

Запропоновано застосування для більшої ефективності вивчення ділової іноземної мови різних видів методичних прийомів, серед який виокремлено діалог-бесіду, групову бесіду, спілкування у межах певного контексту, складання діалогів на основі різних реплік та складання діалогів, полілогів на основі опорних сигналів.

З'ясовано, що використання ділового мовлення у спілкуванні з іноземними партнерами забезпечує результативне спілкування, яке має певну мету та є способом організації й оптимізації того чи іншого виду предметної діяльності: наукової, виробничої чи комерційної. Визначено, що предметом ділового спілкування є справа / діло, що пропонує спілкування із використанням ділового мовлення та взаємодію його учасників як необхідний засіб забезпечення його ефективності.

В результаті дослідження зроблено висновок, що особливість навчання діловому мовленню при вивченні іноземної мови ґрунтується на прагненні до мовленнєвої спрямованості спілкування. Таким чином, використання ділового мовлення у спілкуванні з іноземними бізнес-партнерами насамперед ґрунтується на використанні комунікативно-цінного матеріалу, що забезпечує гнучкість мовленнєвих навичок й розвиток мовленнєвих умінь.

Ключові слова: *ділове спілкування, говоріння, діалог, монолог, міжкультурне спілкування, комунікативна компетентність, навчання мовлення.*

Alla BYCHOK,
orcid.org/0009-0006-3334-8056
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages and Information and Communication Technologies
West Ukrainian National University
(Ternopil, Ukraine) homatski@gmail.com

INTERCULTURAL BUSINESS SPEECH IN COMMUNICATION AS AN IMPORTANT MECHANISM OF COMMUNICATIVE FOREIGN LANGUAGE LEARNING IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATION

The article examines business speech in professional communication as a necessary part of human life, an important aspect of relationships between specialists, the main regulator of which are the norms of business / professional etiquette. It is determined that business communication is one of the most important aspects of the professional behavior of a business person. At the same time, it is found out that each specialist must have a thorough knowledge of business etiquette, which is a necessary professional characteristic for effective intercultural communication.

Business speech in communication is considered and researched as a means of communicative learning of a foreign language in the process of intercultural foreign language communication of future specialist s, as well as the features of teaching speech communication with the identification of the main stages of teaching dialogical, monological and situational speech when learning a foreign language in the process of foreign language communication.

The use of various types of methodological techniques for greater efficiency in studying a business foreign language is proposed, among which dialogue-conversation, group conversation, communication within a certain context, composing dialogues based on various replicas, and composing dialogues and polylogues based on reference signals are highlighted.

It was found that the use of business speech in communication with foreign partners provides effective communication, which has a specific goal and is a way of organizing and optimizing a particular type of subject activity: scientific, industrial or commercial. It was determined that the subject of business communication is a business / affair that offers communication using business speech and interaction of its participants as a necessary means of ensuring its effectiveness.

As a result of the study, it was concluded that the peculiarity of teaching business speech when learning a foreign language is based on the desire for a speech-oriented communication. Thus, the use of business speech in communication with foreign business partners is primarily based on the use of communicatively valuable material, which ensures the flexibility of speech skills and the development of speech abilities.

Key words: *business communication, speaking, dialogue, monologue, intercultural communication, communicative competence, speech training.*

Постановка проблеми. Розвиток кожної особистості немислимий без спілкування – воно відіграє чи не найважливішу роль у житті та діяльності людей. В різноманітних формах спілкування відбувається обмін інформацією та досвідом, обмін знаннями, уявленнями, ідеями, почуттями. Саме в спілкуванні узгоджуються прагнення, потреби та цілі, формується взаєморозуміння.

В процесі ділового спілкування формуються спільні програми та стратегії ділової діяльності. При ефективному спілкуванні відбувається взаєморозуміння партнерів, краще розуміння ситуації та предмета обговорення. Тому для сучасного фахівця надзвичайно важливим є володіння таким умінням, як ділове спілкування, або комунікативна компетентність.

Як відомо, результатом ділового мовлення є висловлювання. Продукт говоріння містить конкретні ознаки та характеристики, що дають можливість зрозуміти, які умови потрібно створити для розвитку говоріння. В процесі научіння діловому мовленню необхідно надати характерні ознаки процесу спілкування. Важливим є той факт, що для студента мова, що вивчається, є не системою знаків, правил чи мовленнєвих зразків, а інструментом, за допомогою якого майбутній фахівець матиме змогу здійснювати свої наміри, задовольняти інтелектуальні та емоційні потреби, досягати практичного результату.

Варто зазначити, що ділове мовлення у професійному спілкуванні є необхідною частиною людського життя, важливим аспектом взаємовідносин між фахівцями, головним регулятором яких виступають норми ділового / професійного етикету, знання яких допомагає полегшити ділове спілкування, робить його ефективнішим, допомагає в розв'язанні поставлених завдань та досягненні визначених цілей. Ділове спілкування є однією із найважливіших сторін професійної поведінки ділової людини. Кожен фахівець має досконало володіти ґрунтовними знаннями ділового етикету, який є необхідною професійною характеристикою для здійснення ефективного міжкультурного спілкування.

Необхідно підкреслити, що ділове спілкування може забезпечити успіх певної справи або конкретного завдання, створити необхідні умови для співпраці людей. За допомогою ділового спілкування встановлюють та розвивають відносини міжнародного співробітництва, між партнерами, конкурентами, а також колегами по роботі. Одним із найголовніших завдань професійного спілкування є продуктивна співпраця. Її ефективність та результативність забезпечують комунікативні уміння та навички. Відомо, що ділове спілкування виникає на основі певного виду діяльності, яка є пов'язана з виробництвом продукту чи наданням послуг різного характеру.

Діалогічність навчання і виховання розглядається при вивченні іноземної мови в таких напрямках: 1) як удосконалення діалогічності між суб'єктами освітнього процесу; 2) як розвиток внутрішнього діалогу для поглиблення розуміння самого себе; 3) як розміркованість і критичність в усвідомленні та сприйнятті навколишнього світу, який ми вивчаємо шляхом контактування з іншими індивідами чи при виконанні спільної діяльності з іншими людьми. У цьому аспекті потрібно відзначити наступну закономірність: чим багатшою є мова, тим більше можливостей для розвитку містить вона для студентів, оскільки «слово не лише удвічі збільшує наш світ», але і є могутньою «зброєю» аналізу цього світу. Отже, формування професійно-комунікативної компетентності в студентів у навчально-виховному процесі під час вивчення іноземної мови активізується за допомогою комунікативної взаємодії. Саме таким чином можна досягнути діалогу і взаєморозуміння прихильників найрізноманітніших систем і цінностей, ідеологій та віросповідувань.

Ділове мовленнєве спілкування має завжди міжособистісний характер, оскільки тут в комунікаціях є взаємодія з реальними людьми, їх стереотипами, емоціями, прихильністю до певних

цінностей, сформованим досвідом. Встановлення відносин, побудованих на довір'ї, позитивно впливає на процес ділового спілкування, рівень взаєморозуміння, подолання протиріч, недопущення конфліктів. Варто зазначити, що ділове мовлення є необхідним «сервісом» міжособистісного спілкування. Таким чином, ділове мовлення у професійному спілкуванні не лише обумовлює спільну діяльність, а й сприяє розширенню кругозору, розвитку інтелекту, створює умови для розвитку волі, почуттів, тобто дає змогу реалізувати життєву позицію активного учасника суспільних перетворень та є показником різних культур і професіоналізму.

Аналіз досліджень. Аналіз літератури з цієї проблеми показав, що є різні концепції, які характеризуються певними підходами щодо характеристики та визначення поняття «ділового мовлення».

Ділове спілкування як основне поняття у вивченні сутності формування комунікативної компетентності фахівця досліджував Мартін Бубер (Бубер, 2012).

Комунікація спілкування, як зазначає І. Фролова, визначається як «...інформаційна взаємодія між об'єктами. ...філософське поняття, яке позначає спілкування, за допомогою якого «Я» знаходить себе у чомусь іншому» (Фролова, Андрієнко, 2013: 211–232). Варто зазначити, що і спілкування, й комунікація взаємопов'язані між собою й характеризуються як процес взаємодії людей, які вступають у нього в якості суб'єктів. Тому спілкування розуміють як процес перетворення стану кожного партнера в їх спільне досягнення. Таким чином, комунікація – це невід'ємний елемент спілкування. Але не в усіх випадках можна ототожнювати поняття «комунікація» і «спілкування», адже спілкування є багатшим, багатостороннішим, складнішим від будь-якого комунікативного елемента (Фролова, 2009: 560–568).

В трактуванні вищеназваних понять варто виокремити певні відмінності. Коли «комунікація» характеризується як односторонній процес «обміну інформацією між її носіями за допомогою системи знаків» [3], то процес спілкування характеризується не лише інформативною функцією, але й має «практичний, матеріальний і духовний, а також практично-духовний характер» [4].

Також є відмінність між спілкуванням та комунікацією в характері зв'язку комунікантів, адже комунікація є «інформаційним зв'язком суб'єкта з певним об'єктом», а в спілкуванні його учасники виступають «співбесідниками й співучасниками однієї справи» [1]. У процесі та в результаті спілкування відбувається не просто обмін думками, а перетворення стану кожного партнера в їхнє спільне досягнення. Спілкування створює спільноту, й лише при спілкуванні і за його допомогою може проявлятися сутність людини. Отже, комунікація – це елемент спілкування та його інструмент.

Мета статті – розглянути та дослідити ділове мовлення у спілкуванні як засіб комунікативного навчання іноземній мові в процесі міжкультурного іншомовного спілкування перекладачів та майбутніх фахівців зовнішньоекономічного профілю. Завданнями нашого дослідження є: 1) проаналізувати термін «спілкування» як продуктивний вид мовленнєвої діяльності; 2) дослідити особливості навчання мовленнєвому діловому спілкуванню; 3) виокремити основні етапи навчання діалогічного, монологічного та ситуативного мовлення.

Виклад основного матеріалу. Спілкування є формою взаємодії суб'єктів. Цей підхід до розуміння процесу спілкування забезпечує можливість досліджувати не лише окремі дії суб'єктів під час дослідження, але й процес їхньої взаємодії і впливу один на одного.

Виокремимо основні функції спілкування:

1) інформативну – передача повідомлень;

2) інтерактивну (регуляційно-комунікативну) – організація взаємодії між учасниками спілкування;

3) перцептивну (афективно-комунікативну) – сприйняття один одного партнерами у спілкуванні й встановлення взаєморозуміння.

Процес спілкування характеризується як багатосторонній соціальний процес, він має активний характер, який базується на принципі зворотного зв'язку. Таким чином, спілкування – це складний багатосторонній процес, який може відбуватися одночасно і як процес взаємодії індивідів, так й як процес інформаційний, а також як процес взаєморозуміння.

Спілкування, яке розглядається в єдності трьох вищеназваних аспектів, є способом організації професійної діяльності і взаємовідносин партнерів: це є багатоплановий процес становлення та розвитку контактів між людьми, обміну інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії.

Партнери по спілкуванню виступають у формальних або офіційних статусах, що визначають необхідні норми та стандарти поведінки людей на ділових зустрічах чи переговорах. Важливим є те, що ділове спілкування не є самоціллю, воно є засобом для досягнення визначених індивідом цілей.

Особливостями професійного спілкування є:

1) партнер завжди є особистістю, яка відіграє важливу роль для суб'єкта;

2) партнери по спілкуванню характеризуються взаєморозумінням у питаннях справи.

Підкреслимо, що ефективність ділового спілкування залежить від глибокого знання та розуміння предмета розмови, створення позитивного психологічного мікроклімату та атмосфери взаємної довіри, уміння обґрунтовувати свої ідеї, погляди та переконання. Як правило, професійне спілкування реалізується у таких формах як ділові переговори, ділова бесіда, публічні виступи та ділові наради і семінари.

На нашу думку, ділове спілкування є важливою частиною життя кожної людини. Професійне спілкування немислиме без знання норм ділового етикету, який допомагає при вирішенні складних завдань і досягненні поставлених цілей. Кожен висококваліфікований керівник, перекладач, менеджер або маркетолог повинен володіти знаннями ділового етикету для здійснення ефективного міжкультурного спілкування. Отже, діловий етикет характеризується сукупністю визначених правил та норм поведінки індивіда, яка регламентує взаємозв'язки у різноманітних ситуаціях професійно-комунікативного спілкування.

Комунікативна сторона спілкування полягає в активному обміні діловою інформацією, при цьому важливе значення має значущість інформації. Інтерактивна сторона ділового мовлення спрямована на організацію взаємодії між партнерами у спілкуванні, а також на коригування своєї діяльності чи стану. Перцептивна сторона спілкування характеризує процес пізнання та сприйняття комунікантами один одного та встановлення взаєморозуміння.

Характеризуючи діалог як форму ділового спілкування, підкреслимо важливість факту «спільної спрямованості» у розв'язанні проблем. Одним із найважливіших особливостей діалогу є рівність позицій учасників спілкування: емоційна відкритість та довір'я один до одного й сприйняття іншого як своєрідної цінності у своєму духовному світі.

Таким чином, діалог у спілкуванні є лише тоді, коли прагнення та думки партнерів взаємодіють й перехрещуються, внаслідок чого формується спільне змістове поле. Тут важливими компонентами є діалогічне мислення та діалогічне спілкування, які є невід'ємними складовими на заняттях іноземної мови при підготовці фахівців міжнародного спрямування.

Для формування у студентів комунікативної компетентності при вивченні іноземної мови варто розглянути «посилення» діалогічності виховання й навчання у таких аспектах: 1) вдосконалення діалогічності між суб'єктами освітнього процесу; 2) розвиток внутрішнього діалогу для поглиблення усвідомлення самого себе й розуміння цього; 3) поміркованість, аналіз та критичність в усвідомленні навколишнього світу.

Отже, формування комунікативної компетентності в студентів у процесі вивчення іноземної мови можна активізувати за допомогою комунікативної взаємодії. За допомогою цього досягається діалог та взаєморозуміння прихильників різних систем та цінностей, віросповідань й ідеологій.

На нашу думку, важливим у міжнародному діалозі культур є розуміння іншої людини, а саме – її внутрішнього світу. Розуміння взаємопов'язане з логічним мисленням, за допомогою якого можна зрозуміти конкретну ситуацію, в якій знаходиться співрозмовник, поставивши себе умовно на його місце. Така особистість здатна проявити співчуття, розуміння, емпатію, зрозуміти емоційний стан партнера по спілкуванню. Зазначимо, що «нормальна» професійно-комунікативна ситуація пропонує дотримуватися толерантності, що є умовою взаємодії внутрішнього та зовнішнього світу.

Науковці визначають толерантність як активне визнання того, що думка іншої людини є цінною та потребує захисту. Толерантність означає повагу, прийняття і правильне розуміння різних форм культури, самоповаги та вияву людської індивідуальності. Відкритість, свобода думки та спілкування, знання сприяють толерантності. Важливим є те, що толерантність навчає людей спілкуватися таким чином, щоб його результатом був компроміс, адже кожен з нас має право на особисте судження.

Установка на толерантність є дуже важливою в міжособистісному спілкуванні. Для сучасного фахівця ця навичка є необхідною і для професійної діяльності. Раніше толерантність вважалася особистісним параметром, тепер це вже не тільки професійна характеристика, а й вимога до висококваліфікованого фахівця. Таким чином, студент має бути толерантною культурною особистістю.

Студенти, набуваючи досвіду у навчально-виховному процесі, вчаться усвідомлювати стилі спілкування, розмежовувати технологічні особливості від змістових характеристик, усвідомлювати аналітичний підхід щодо поведінки іншої особистості, правильно розуміти співрозмовника, володіти саморегуляцією, толерантністю, бути у творчому пошуку особистого стилю професійно-комунікативного спілкування.

Комунікативна компетентність сучасного фахівця розглядається як ресурс особистості, який забезпечує можливість ефективного міжкультурного спілкування і залежить від знань, умінь і навиків майбутнього менеджера. Зазначимо, що в

структурі комунікативної компетентності виділяють такі компоненти:

1) лінгвістичний (характеризується знаннями та ерудицією в іноземній мові);

2) дискурсивний (визначає вміння використовувати іноземну мову з метою міжособистісного і професійного спілкування);

3) діяльнісний (вказує на володіння мовленнєвим етикетом та нормами поведінки, знанням соціокультурних особливостей партнерів по спілкуванню).

Зупинимося детальніше на вищеназваних компетентностях. Лінгвістична компетентність є необхідною для обміну інформацією та допомагає взаємопізнанню одного суб'єкта іншим. За допомогою дискурсивної компетентності налагоджуються взаємозв'язки та взаємовідносини між мовцями. Діяльнісна компетентність характеризується здійсненням перцептивної функції спілкування та сприяє налагодженню контактів між індивідами, які відносяться до різних культурних спільнот. Таким чином, при формуванні комунікативної компетентності виникає тісний взаємозв'язок між мовою, культурою та існуючими проблемами спілкування. Потрібно зазначити, що мова є одночасно і предметом культури, і умовою існування культури, і її складовою.

Креативність під час викладання іноземної мови, знання психології навчання іноземній мові сприяють підвищенню рівня комунікативної компетентності фахівця зовнішньоекономічного спрямування. У наш час велике значення має виховання професіоналів, здатних до ефективних дій у ділових ситуаціях, професійному росту і мобільності на міжнародному ринку праці та послуг в умовах інформаційного суспільства та розвинених новітніх технологій, зі сформованими уміннями та навичками професійного спілкування. В умовах глобалізації економіки, взаємозв'язку інформаційних потоків іноземна мова набуває статусу «виробничого фактору», без якого неможливо обійтися.

Незаперечним є той факт, що у процесі навчання іноземну мову розглядають переважно як об'єкт вивчення, а не як засіб спілкування. Тому в більшості випадків викладач розглядається як особа, що контролює виконання поставлених навчальних завдань. Отже, функцією викладача є не лише контролювання, а й створення на заняттях атмосферу спілкування. Таким чином, ефективною та результативною формою організації спілкування є робота у міні-групах – парна робота, що сприяє розвитку самостійності та креативності у прийнятті рішень.

Потрібно зазначити: діалогічне мовлення характеризується навиками та уміннями спонтанності та швидкого реагування на репліки мовця; монологічне – уміннями та навиками підготовленого мовлення у поєднанні з ініціативністю; ситуативне – з логічністю та послідовністю. Отже, можна стверджувати, що діалог є одним із найбільш ефективних засобів розвитку та формування навиків професійного іншомовного спілкування.

Діалогічне спілкування є такою формою мовлення, при якій відбувається безпосередньо обмін репліками двох чи більше осіб. Діалогічність характеризується такими особливостями: короткістю та чіткістю висловлювання, використанням у мовленні засобів, які є зрозумілими учасникам спілкування: широким використанням немовних засобів спілкування (міміка, жести); важливістю використання інтонації та синтаксичного оформлення висловлювання з використанням запитань, доповнень, пояснень, різноманітних допоміжних слів, специфічних речень неповного складу.

Варто відмітити, що діалогічна форма спілкування відрізняється більшою поширеністю, вона здатна функціонувати у будь-якій сфері людської діяльності та є домінуючою формою ділового усного мовлення.

У вивченні монологу та діалогу є багато спільного, але у навчальному процесі ситуативне мовлення є складнішим, ніж монологічне та діалогічне. Тут важливу роль відіграє цілий ряд різних чинників: наявна ситуація, психологічні особливості, рівень володіння іноземною мовою, загальна спроєктованість, розвиненість аналітичних здібностей та критичного мислення. Потрібно звернути увагу на здатність оперативно та ефективно вирішувати професійні проблеми, розвиненість почуття відповідальності за свої вчинки та дії; розвиток самоаналізу та усвідомленості власних можливостей; стимулювання творчих здібностей ініціативності, уяви та фантазії, розвиток комунікабельності, а також формування глобального й цілісного бачення світу.

У процесі вивчення ділової іноземної мови ефективним є використання діалогу-бесіди та діалогу-дискусії, що характеризуються творчим характером. Варто зазначити їхню результативність при підготовці майбутніх фахівців із досконалим знанням професійної іноземної мови.

На основі проведених нами досліджень з'ясовано, що у процесі вивчення ситуативного та діалогічного мовлення необхідно досконало оволодіти такими мовленнєвими уміннями:

– ставити запитання різних тилів;

– уміти формулювати запитання щодо змісту:

– логічно будувати цілий ряд запитань, що зорієнтовані на отримання необхідної інформації;

– давати на запитання зрозумілі, послідовні, логічно побудовані відповіді;

– уміти змінити при необхідності характер спілкування;

– використовувати різні фрази та репліки у процесі спілкування, виявляючи при цьому увагу, зацікавленість та активну участь у розмові;

– застосовувати в діалогічному мовленні різні кліше, сталі вислови та специфічні лексичні та граматичні структури.

Для більшої ефективності при вивченні ділової іноземної мови варто застосовувати різні види методичних прийомів. Серед них потрібно виокремити такі: діалог-бесіда, групова бесіда, спілкування у межах певного контексту, складання діалогів на основі різних реплік, заповнення та завершення діалогу, складання діалогів на основі опорних сигналів.

У процесі навчання важливу роль відіграє рольова гра. Під час такої гри здійснюється не лише обмін інформацією, а й вибудовується певний сценарій формування, підтримки та розвитку міжособистісних відносин. При цьому значна увага відводиться прийомам дискусійного спілкування. Також важливим на цьому етапі навчання є вміння самовираження. Тут пропонується використовувати інтерв'ю, техніку дискусії, техніку повідомлення та проєктну методику.

Варто зазначити, що ситуативне і діалогічне мовлення тісно пов'язане з монологічним мовленням, адже воно – форма мовлення, яке є зв'язним іншомовним висловлюванням однієї особи з метою подання власних думок, ставлення та оцінки намірів, подій, притаманних певній особі чи групі осіб. Монологічне мовлення характеризується інформативним впливом та оціночними функціями. Як правило, розрізняють два взаємопов'язаних види монологічного мовлення: контекстний та ситуативний.

На відміну від діалогічного мовлення, монологічне характеризується своєю поширеністю, комунікативною спрямованістю, безперервністю, що дає змогу зв'язано та чітко висловлювати свої думки, які є логічними та послідовними.

Необхідно зазначити, що навчання монологічному мовленню, як правило, здійснюється в три етапи:

1) вироблення мовленнєвих автоматизмів на основі мовлення-висловлювання та умовно-комунікативного мовлення;

2) вираження змісту за допомогою певних мовленнєвих засобів, які відповідають цілям комунікації;

3) розвиток умінь ініціативного мовлення, коли свідомість мовця концентрується на змісті висловлювання.

При визначенні видів монологічного мовлення мають значення його зміст (опис пояснення, розповідь), міра самостійності (відтворення завченого, переказ чи самостійне висловлювання), ступінь підготовленості (підготовлене, частково підготовлене, непідготовлене мовлення). Для прикладу, такі різновиди монологу як лекція, повідомлення, доповідь вимагають попередньої підготовки.

Ділове спілкування є процесом взаємозв'язку та взаємодії, під час якого відбувається обмін інформацією та досвідом, результатом якого є досягнення конкретного результату, розв'язання певної проблеми або реалізацією поставленої мети. Як правило, ділове спілкування забезпечує успіх спільної справи та створює необхідні умови для співпраці людей, метою якої є здійснення задуманого.

Орієнтація навчально-виховного процесу на культуру як на професійну цінність є формуючим фактором у вивченні іноземної мови. В галузі міжнародних відносин недостатньо володіти лише іноземною мовою, а й необхідно знати інформацію країнознавчого характеру (культуру, традиції, звичаї, систему цінностей, культурний стереотип суспільства тощо). Знання про культурні особливості країни допомагають фахівцеві визначити своє ставлення до культурної спадщини певної нації, сприяють ефективному діловому спілкуванню у професійній сфері. Для суспільства важливою є не просто культура, а людина в культурі.

Хочеться звернути увагу на те, що ділове мовлення у спілкуванні сприяє встановленню та розвитку відносин співпраці між партнерами, конкурентами, колегами по роботі. Завдання ділового спілкування полягає в продуктивній співпраці, реалізація якої здійснюється за допомогою певних мовленнєвих навичок.

Зазначимо, що специфіка іншомовного ділового спілкування зумовлена тим, що воно виникає на основі певного виду діяльності, яка пов'язана з переговорами, з наданням послуг чи виробництвом певного товару, із підписанням договорів й угод. У такому випадку сторони ділового спілкування виступають у формальних статусах, що визначають необхідні норми та певні стандарти поведінки людей. Тому ділове мовлення у спілкуванні не є самоціллю, а засобом для досягнення певної мети. Адже спільна діяльність людей мож-

лива лише завдяки певним правилам спілкування один з одним, оскільки вони є умовою індивідуальної та громадської життєдіяльності.

Висновки. Використання ділового мовлення у спілкуванні з іноземними партнерами забезпечує спілкування, яке має певну мету та є способом організації й оптимізації того чи іншого виду предметної діяльності: наукової, виробничої чи комерційної. Отже, предметом ділового спілкування є справа / діло, що пропонує спілкування із використанням ділового мовлення та взаємодію його учасників як необхідний засіб забезпечення його ефективності.

Особливість навчання діловому мовленню при вивченні іноземної мови ґрунтується на прагненні до мовленнєвої спрямованості спілкування, а мова є засобом та шляхом для досягнення практичної мети. Варто акцентувати увагу на тому, що практична мовленнєва спрямованість є не лише ціллю, але й засобом досягнення мети. Таким чином, використання ділового мовлення у спілкуванні з іноземними бізнес-партнерами насамперед ґрунтуються на використанні комунікативно-цінного матеріалу, який має відрізнятися новизною, що забезпечує гнучкість мовленнєвих навичок й розвиток мовленнєвих умінь, зважаючи на динамічність, якість продуктивності, механізм комбінування ініціативності висловлювання, темп мовлення, стратегії та тактику мовця.

Зовнішньоекономічна діяльність, у яку сьогодні активно включаються майбутні фахівці різних спеціальностей із досконалим володінням іноземною мовою, є тією сферою, в якій відсутність навичок ділового міжкультурного спілкування може призвести до негативних наслідків. Професіонали, які нині ефективно працюють на міжнародному рівні, є «ключем» до успіху фірми, підприємства, організації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики: підруч. Київ: Вид. центр «Академія», 2009. 344 с.
2. Бориско Н. Теоретичні основи створення навчально-методичних комплексів міжкультурної підготовки вчителів іноземних мов (на матеріалі інтенсивного навчання німецькій мові): дис. ... докт. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2010. 508 с.
3. Бобало О. Комунікативні стратегії: навч. посіб. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2015. 344 с.
4. Бойчук В. Міжкультурна комунікація як наукова проблема. Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка, 2023, № 1. С. 161–172.
5. Бубер М. *Я і ти. Шлях людини за хасидським вченням*. Київ: Дух і літера, 2012. 272 с.
6. Карнегі Д. Як здобувати друзів та впливати на людей. Київ: Країна Мрій, 2011. 208 с.
7. Манакін В. Мова і міжкультурна комунікація: навч. посіб. Київ: Вид. центр «Академія», 2012. 288 с.
8. Скляренко Н. Як навчати сьогодні іноземних мов (концепція). Іноземні мови, 2015, № 1. С. 5–8.
9. Фролова І., Андрієнко Т. Стратегії спілкування та стратегії перекладу. Переклад у наукових дослідженнях представників харківської школи: кол. моногр. Вінниця: Нова книга, 2013. С. 211–232.
10. 10 Фролова І. Актомовленнєві моделі реалізації стратегії конфронтації в англомовному дискурсі. Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: зб. наук. пр. Вип. 15. Київ: Логос, 2009. С. 560–568.
11. Хоменко Л. Нові методи навчання на Заході. Іноземні мови, 2008, № 1, С. 32–35.
12. Чайка Г. Культура ділового спілкування менеджера: навч. посіб. Київ: Знання, 2015. 442 с.
13. Kim Y. Intercultural Communication Competence: A Systems-theoretic View. Cross-Cultural Interpersonal Communication. Newbury Park, CA: Sage, 1991, P. 259–275.
14. Novinger T. Intercultural communication: a practical guide. Austin: University of Texas Press, 2001. 210 p.
15. Thomas A. Analyse der Handlungswirksamkeit von Kulturstandards. Psychologie des interkulturellen Handelns. Göttingen; Bern; Toronto; Seattle: Hogrefe, 1996. P. 107–135.

REFERENCES

1. Batsevych F. (2009). Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky [Fundamentals of communicative linguistics]: pidruch. Kyiv: Vyd. tsentr “Akademiia”. 344 p. [in Ukrainian].
2. Borysko N. (2010). Teoretychni osnovy stvorennia navchalno-metodychnykh kompleksiv mizhkulturnoi pidhotovky vchyteliv inozemnykh mov (na materiali intensyvnoho navchannia nimetskii movi) [Theoretical foundations of creating educational and methodological complexes for intercultural training of foreign language teachers (based on intensive German language training)]: dys. ... dokt. ped. nauk: 13.00.02. Kyiv. 508 p. [in Ukrainian].
3. Bobalo O. (2015). Komunikatyvni stratehii [Communicative strategies]: navch. posib. Lviv: Vyd-vo Lviv. politekhniky. 344. [in Ukrainian].
4. Boichuk V. (2023). Mizhkulturna komunikatsiia yak naukova problema [Intercultural communication as a scientific problem]. *Visnyk LNU im. Tarasa Shevchenka*, 1. 161–172. [in Ukrainian].
5. Buber M. (2012). Ya i ty. Shliakh liudyny za khasydskym vchenniam [I and you. The path of a person according to Hasidic teachings]. Kyiv: Dukh i litera. 272. [in Ukrainian].
6. Karnehi D. (2011). Yak zdobuvaty druziv ta vplyvaty na liudei [How to Make Friends and Influence People]. Kyiv: Kraina Mrii. 208. [in Ukrainian].

7. Manakin V. (2012). Mova i mizhkulturna komunikatsiia [Language and Intercultural Communication]: navch. posib. Kyiv: Vyd. tsentr "Akademiia". 288 p. [in Ukrainian].

8. Skliarenko N. (2015). Yak navchaty sohodni inozemnykh mov (kontseptsiia) [How to Teach Foreign Languages Today (Concept)]. *Inozemni movy*, 1. 5–8. [in Ukrainian].

9. Frolova I., Andriienko T. (2013). Stratehii spilkuvannia ta stratehii perekladu [Communication Strategies and Translation Strategies]. Pereklad u naukovykh doslidzhenniakh predstavnykiv kharkivskoi shkoly: kol. monohr. Vinnytsia: Nova knyha. 211–232. [in Ukrainian].

10. Frolova I. (2009). Aktomovlennievi modeli realizatsii stratehii konfrontatsii v anhlomovnomu dyskursi [Act-Speech Models of the Implementation of the Confrontation Strategy in English-Language Discourse]. Problemy semantyky, prahmatyky ta kohnityvnoi linhvistyky: zb. nauk. pr. Vyp. 15. Kyiv: Lohos. 560–568. [in Ukrainian].

11. Khomenko L. (2008). Novi metody navchannia na Zakhodi [New methods of teaching in the West]. *Inozemni movy*, 1. 32–35. [in Ukrainian].

12. Chaika H. (2015). Kultura dilovoho spilkuvannia menedzhera [The culture of business communication of a manager]: navch. posib. Kyiv: Znannia. 442 p. [in Ukrainian].

13. Kim Y. (1001). Intercultural Communication Competence: A Systems-theoretic View. Cross-Cultural Interpersonal Communication. Newbury Park, CA: Sage. 259–275.

14. Novinger T. (2001). Intercultural communication: a practical guide. Austin: University of Texas Press. 210 p.

15. Thomas A. (1996). Analyse der Handlungswirksamkeit von Kulturstandards. Psychologie des interkulturellen Handelns. Göttingen; Bern; Toronto; Seattle: Hogrefe. 107–135.

Дата першого надходження статті до видання: 17.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 81'25:811.162.1:811.161.2:81'33
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-12

Юлія ВАСЕЙКО,
orcid.org/0000-0001-5227-1097
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри полоністики і перекладу
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) jvaseyko@gmail.com

Наталія ЦЬОЛИК,
orcid.org/0000-0003-3300-5150
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри полоністики і перекладу
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) nata_cl@ukr.net

Наталія КАСЯНЧУК,
orcid.org/0000-0003-4421-6906
старший викладач кафедри полоністики і перекладу
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) nataliakasianchuk@gmail.com

КОРПУСНО-ОРІЄНТОВАНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГРАМАТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ ФАХОВОМУ ПЕРЕКЛАДІ

У статті досліджено закономірності застосування граматичних трансформацій у польсько-українському фаховому перекладі з використанням корпусно-орієнтованого підходу. Актуальність дослідження зумовлена зростанням ролі корпусних технологій у сучасному перекладознавстві, потребою в об'єктивному аналізі перекладацьких рішень та недостатньою розробленістю практичних підходів до використання граматичних трансформацій у польсько-українському фаховому перекладі. Попри активний розвиток корпусної лінгвістики, закономірності застосування таких трансформацій у цій мовній парі залишаються недостатньо дослідженими, особливо з урахуванням жанрової специфіки фахових текстів.

Метою статті є встановлення закономірностей застосування граматичних трансформацій у польсько-українському фаховому перекладі на основі корпусно-орієнтованого аналізу, визначення особливостей їх використання у різних видах фахових текстів та обґрунтування практичних рекомендацій щодо їх застосування.

У дослідженні використано аналіз та узагальнення наукових праць, порівняльний і корпусно-орієнтований аналіз паралельних текстів, систематизацію отриманих результатів. Емпіричну основу становили 250 пар польсько-українських перекладних сегментів із корпусів PolUKR, OPUS та EUR-Lex, що охоплювали нормативно-правові, наукові, технічні й адміністративні тексти. Кожну пару сегментів під час кількісного аналізу віднесено до одного виду трансформації за основною структурною зміною в українському перекладі.

Встановлено, що найбільшу частку дослідженої вибірки становила перебудова синтаксичної структури речення – 34,4 %. Членування складних речень зафіксовано у 23,2 % випадків, заміну граматичної форми – у 17,6 %, перестановку компонентів – у 14,8 %, об'єднання речень – у 10,0 %. Виявлено залежність характеру граматичних трансформацій від структурних особливостей польської та української мов, жанру фахового тексту та його комунікативної функції. Визначено проблеми класифікації комбінованих трансформацій, жанрової неоднорідності корпусного матеріалу й автоматичного вирівнювання паралельних текстів.

Поєднання кількісного корпусно-орієнтованого аналізу з якісною інтерпретацією перекладних відповідників дає змогу встановлювати повторювані моделі граматичних трансформацій та враховувати функціональне призначення перекладацьких рішень у різних видах фахових текстів. Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх використання під час перекладу й редагування фахових текстів, підготовки перекладачів-полоністів та розроблення галузевих рекомендацій.

Ключові слова: *граматичні трансформації, польсько-український переклад, корпусно-орієнтований аналіз, паралельні корпуси, функціональна еквівалентність, фахові тексти.*

Yuliia VASEIKO,
orcid.org/0000-0001-5227-1097
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Polish Studies and Translation
Lesya Ukrainka Volyn National University
(Lutsk, Ukraine) jvaseyko@gmail.com

Nataliia TSOLYK,
orcid.org/0000-0003-3300-5150
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Polish Studies and Translation
Lesya Ukrainka Volyn National University
(Lutsk, Ukraine) nata_cl@ukr.net

Nataliia KASIANCHUK,
orcid.org/0000-0003-4421-6906
Senior Lecturer at the Department of Polish Studies and Translation
Lesya Ukrainka Volyn National University
(Lutsk, Ukraine) nataliakasianchuk@gmail.com

CORPUS-BASED STUDY OF GRAMMATICAL TRANSFORMATIONS IN POLISH–UKRAINIAN SPECIALISED TRANSLATION

The article examines patterns in the use of grammatical transformations in Polish–Ukrainian specialised translation using a corpus-based approach. The relevance of the study is determined by the growing role of corpus technologies in contemporary translation studies, the need for objective analysis of translation decisions, and the insufficient development of practical approaches to grammatical transformations in Polish–Ukrainian specialised translation. Despite the active development of corpus linguistics, patterns in the use of such transformations within this language pair remain insufficiently explored, particularly with regard to the genre-specific features of specialised texts.

The purpose of the article is to identify patterns in the use of grammatical transformations in Polish–Ukrainian specialised translation through corpus-based analysis, determine the characteristics of their use across different types of specialised texts, and substantiate practical recommendations for their application.

The study employs analysis and synthesis of scholarly literature, comparative and corpus-based analysis of parallel texts, and systematisation of the results. The empirical material comprises 250 pairs of Polish–Ukrainian translation segments from the PolUKR, OPUS, and EUR-Lex corpora, covering legal and regulatory, academic, technical, and administrative texts. For the quantitative analysis, each pair of segments was assigned to one type of transformation according to the principal structural change identified in the Ukrainian translation.

The findings show that syntactic restructuring accounted for the largest share of the analysed sample, at 34.4%. Sentence splitting was identified in 23.2% of cases, grammatical form substitution in 17.6%, constituent reordering in 14.8%, and sentence merging in 10.0%. The analysis revealed that the nature of grammatical transformations depends on the structural characteristics of Polish and Ukrainian, the genre of the specialised text, and its communicative function. The study also identified challenges related to the classification of combined transformations, genre heterogeneity of corpus material, and automatic alignment of parallel texts.

Combining quantitative corpus-based analysis with qualitative interpretation of translation correspondences makes it possible to identify recurrent patterns of grammatical transformations and account for the functional role of translation decisions across different types of specialised texts. The practical significance of the findings lies in their potential application to specialised translation and revision, the training of Polish-language translators, and the development of domain-specific translation guidelines.

Key words: *grammatical transformations, Polish–Ukrainian translation, corpus-based analysis, parallel corpora, functional equivalence, specialised texts.*

Постановка проблеми. Якість польсько-українського фахового перекладу значною мірою залежить від вибору граматичних трансформацій, які забезпечують функціональну відповідність тексту оригіналу нормам мови перекладу. Від характеру таких трансформацій залежить точність передавання змістових відношень, логічних зв'язків і жанрово-стильових особливостей правничих, наукових, технічних та інших фахових текстів. Тривалий час дослідження граматичних трансформацій переважно ґрунтувалися на аналізі окремих прикладів, що обмежувало можливість виявлення стійких закономірностей їх використання.

Поширення корпусних методів істотно розширило можливості перекладознавчих досліджень. Польсько-українські паралельні корпуси, зокрема PolUKR, дозволяють аналізувати граматичні трансформації на значному масиві автентичних текстів, зіставляти перекладацькі рішення у польсько-українському перекладі й оцінювати їх залежно від жанру, типу документа та комунікативної функції. Такий підхід створює підґрунтя для об'єктивнішого аналізу перекладацьких закономірностей і вироблення практичних рекомендацій щодо використання граматичних трансформацій у фаховому перекладі.

Аналіз досліджень. Огляд сучасних досліджень засвідчує поступове поєднання теоретичних засад перекладознавства, корпусної лінгвістики та прикладних досліджень граматичних трансформацій у різних мовних парах. С. Цимбал та співавтори узагальнюють сучасні напрями розвитку корпусних методів у перекладознавстві, обґрунтовуючи їх значення для об'єктивного аналізу перекладацьких рішень, дослідження перекладацьких закономірностей і використання паралельних корпусів у вивченні мовних трансформацій (Цимбал та ін., 2025). М. Бейкер (M. Baker) та Г. Джонс (H. Jones) розглядають переклад як процес досягнення функціональної еквівалентності, висвітлюють природу перекладацьких трансформацій та показують взаємозв'язок між граматичними змінами й комунікативною функцією тексту (Baker, Jones, 2026). Дж. Хаус (J. House) приділяє увагу функціонально-прагматичним аспектам перекладу, визначаючи роль граматичних і текстових перетворень у забезпеченні адекватності перекладу залежно від комунікативної ситуації (House, 2023).

Важливий напрям досліджень пов'язаний із розвитком корпусної бази для польсько-українських перекладознавчих студій. М. Турська (M. Turska) та Н. Коциба (N. Kotsyba) описують принципи побудови польсько-українського паралельного корпусу PolUKR, обґрунтовуючи його використання для зіставного аналізу мовних одиниць і перекладацьких відповідників (Turska, Kotsyba, 2006). П. Левчук та співавтори характеризують багатомовні ресурси CLARIN-PL, зокрема польсько-український паралельний корпус, визначаючи його можливості для корпусних досліджень перекладу, контрастивної лінгвістики та автоматизованого аналізу текстів (Левчук та ін., 2020). О. Андрущенко (O. Andrushenko) демонструє потенціал багатомовного корпусу документів EU Acquis для виявлення закономірностей функціонування мовних засобів у перекладених текстах, підтверджуючи перспективність корпусного аналізу спеціалізованого дискурсу (Andrushenko, 2025).

Окрему групу становлять дослідження, присвячені безпосередньо перекладацьким трансформаціям і особливостям польсько-українського перекладу. Т. Є. Недашківська аналізує лінгвокультурні відмінності під час перекладу офіційно-ділових текстів із польської на українську, показуючи вплив мовних і культурних чинників на вибір перекладацьких рішень (Недашківська, 2024). П. Губич (P. Hubych) та С. Александрова (S. Aleksandrova) досліджують особливості використання перекладацьких трансформацій під час перекладу українських текстів англійською та польською мовами, встановлюючи закономірності застосування граматичних і лексико-граматичних перетворень у воєнному дискурсі (Hubych, Aleksandrova, 2024). Т. Недашківська (T. Nedashkivska) та співавтори висвітлюють специфіку перекладу польської наукової термінології українською мовою, звертаючи увагу на поєднання термінологічної точності із граматичною адаптацією тексту перекладу (Nedashkivska et al., 2023). Р. Тимощук (R. Tymoshuk) досліджує проблему міжмовної еквівалентності на матеріалі польської та української фразеології, визначаючи чинники, що впливають на вибір перекладацьких відповідників і трансформацій (Tymoshuk, 2021). І. Фокащук (I. Fokashchuk) аналізує міжмовні закономірності функціонування прийменникових конструкцій, демонструючи особливості граматичної конвергенції та дивергенції, які мають значення для перекладацької практики (Fokashchuk, 2026). Ю. Васейко (Y. Vaseiko) та Н. Цьолик (N. Tsolyk) описують специфіку перекладу зразків наукового стилю, зокрема прикладів у текстах лінгвістичного характеру (Васейко, Цьолик, 2019).

Питання практичного застосування корпусних технологій у професійній діяльності перекладача також перебувають у центрі уваги сучасних дослідників. М. Марчак (M. Marczak) та О. Бондаренко (O. Bondarenko) досліджують особливості професійної підготовки перекладачів у Польщі та Україні, акцентуючи увагу на необхідності ширшого використання автентичних корпусних ресурсів і наближення університетської підготовки до практичних потреб перекладацької діяльності (Marczak, Bondarenko, 2022).

Попри вагомий внесок наведених праць у розвиток корпусного перекладознавства, теорії перекладацьких трансформацій і польсько-українських перекладознавчих студій, закономірності застосування граматичних трансформацій у фахо-

вому польсько-українському перекладі на основі корпусно-орієнтованого аналізу залишаються висвітленими фрагментарно. Наявні дослідження переважно зосереджені на загальних питаннях теорії перекладу, окремих мовних явищах, спеціалізованій термінології або можливостях корпусних ресурсів, тоді як комплексний аналіз граматичних трансформацій із використанням паралельних корпусів фахових текстів потребує подальшого розвитку.

Мета статті полягає у встановленні закономірностей застосування граматичних трансформацій у польсько-українському фаховому перекладі на основі корпусно-орієнтованого аналізу, визначенні особливостей їх використання у різних видах фахових текстів та обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо їх застосування.

Завдання статті:

1. Дослідити особливості застосування граматичних трансформацій і можливості корпусно-орієнтованого аналізу у польсько-українському фаховому перекладі.

2. Встановити закономірності застосування граматичних трансформацій на основі корпусного аналізу та визначити основні проблеми їх використання у фаховому перекладі.

3. Обґрунтувати практичні рекомендації щодо використання корпусно-орієнтованого аналізу для підвищення якості польсько-українського фахового перекладу.

Матеріали і методи. Дослідження проведено на матеріалі 250 пар польсько-українських перекладних сегментів із корпусів PolUKR, OPUS та EUR-Lex, що охоплювали нормативно-правові, наукові, технічні й адміністративні тексти. Одиницею аналізу визначено пару «польський сегмент – український перекладний відповідник». До вибірки включали сегменти з наявним паралельним відповідником і достатнім контекстом для встановлення характеру граматичної зміни; автоматично вирівняні сегменти додатково перевіряли в контексті.

Застосовано аналіз наукових праць, порівняльний та корпусно-орієнтований аналіз. Граматичні трансформації систематизовано за п'ятьма категоріями: перебудова синтаксичної структури, членування складних речень, заміна граматичної форми, перестановка компонентів та об'єднання речень. Для кількісного аналізу кожну пару відносили до однієї категорії за основною структурною зміною, а супровідні трансформації враховували під час якісного аналізу. Частку кожного виду трансформацій розраховували від загальної кількості 250 проаналізованих пар. Отримані відповідники аналізували з урахуванням жанру, синтаксичного контексту та комунікативної функції.

Виклад основного матеріалу. Граматичні трансформації становлять один із ключових механізмів досягнення функціональної еквівалентності у польсько-українському фаховому перекладі. Польська та українська мови належать до слов'янської групи, проте відрізняються способами вираження предикативності, використанням пасивних конструкцій і дієприкметникових форм, порядком слів та синтаксичною організацією речення. У процесі перекладу це зумовлює необхідність граматичної адаптації тексту відповідно до норм мови перекладу, що забезпечує збереження змістової точності, логічної послідовності викладу та жанрово-стильових особливостей фахового документа (Baker, Jones, 2026; House, 2023; Nedashkivska et al., 2023: 44–45). Найбільший ризик буквального відтворення виникає у конструкціях, формально подібних у польській та українській мовах, але відмінних за нормативними моделями вживання (табл. 1).

Труднощі перекладу виникають, коли однаковий зміст у польській та українській мовах оформлюється різними граматичними моделями. Так, поширеному в польських офіційних документах словосполученню *ma na celu* в українських фахових текстах відповідають конструкції «метою є», «основною метою є», «спрямовано на». Вибір залежить від синтаксичного оточення та жанрових норм тексту (Sketch Engine, 2025). Відмінності характерні й для пасивних конструкцій: польські форми *jest wykonywany, został opracowany, będzie realizowany* залежно від контексту передаються українськими пасивними, зворотними або активними конструкціями. Така граматична адаптація забезпечує точність змісту та запобігає невластивому українській мові калькуванню.

У досліджуваних польсько-українських відповідниках активні дієприкметникові конструкції переважно передавалися підрядними означальними реченнями або іншими синтаксичними засобами. Подібні перетворення застосовуються до інфінітивних конструкцій і віддієслівних іменників, особливо в офіційно-ділових та наукових текстах (Nedashkivska et al., 2023: 45). Такі трансформації забезпечують нормативність українського тексту, збереження логічних зв'язків і відповідність усталеним моделям професійної комунікації.

Корпусно-орієнтований аналіз дає змогу перейти від окремих перекладацьких прикладів до системного вивчення граматичних закономірностей у паралельних польсько-українських текстах. Зіставлення відповідників дозволяє визначати

повторюваність і варіативність граматичних моделей, встановлювати їх залежність від контексту та жанру, а також оцінювати типовість окремих перекладацьких рішень для досліджуваної мовної пари (Торчинська, 2023: 112; Цимбал та ін., 2025: 78) (табл. 2).

Аналіз польсько-українського перекладу показує, що граматичні трансформації охоплюють зміну структури речення, компресію та декомпресію його компонентів. Зміна синтаксичної структури простежується під час відтворення польських активних дієприкметникових конструкцій: *czynniki wpływające na rozwój przedsiębiorstw* – «чинники, що впливають на розвиток підприємств». Дієприкметник *wpływające* передано підрядним означальним реченням «що впливають» зі збереженням атрибутивного зв'язку. Компресію ілюструє відповідник *w związku z tym, że termin został przekroczony* – «через пропущення строку», де підрядну предикативну конструкцію замінено прийменниково-іменною. Під час декомпресії, навпаки, конструкція *po otrzymaniu decyzji* переда-

Таблиця 1

Типові граматичні трансформації у польсько-українському фаховому перекладі

Польський текст	Український переклад	Вид трансформації	Особливість перекладацького рішення
Projekt ma na celu aktywizację zawodową cudzoziemców.	Метою проєкту є професійна активізація іноземців.	Заміна предикативної конструкції	Особову дієслівну конструкцію ma na celu передано іменною предикативною моделлю «метою є», характерною для українського офіційно-ділового стилю.
Strona będzie na bieżąco aktualizowana.	Сайт буде постійно оновлюватися.	Заміна пасивної конструкції	Польську пасивну конструкцію передано зворотною дієслівною формою відповідно до граматичної організації українського висловлення.
Osoby przebywające na terytorium Polski…	Особи, які перебувають на території Польщі…	Перебудова дієприкметникової конструкції	Активну дієприкметникову конструкцію osoby przebywające передано підрядним означальним реченням «особи, які перебувають».
Po złożeniu wniosku urząd wydaje decyzję.	Після подання заяви орган ухвалює рішення.	Граматико-синтаксична адаптація	Польську іменникову конструкцію po złożeniu wniosku відтворено відповідною українською моделлю «після подання заяви» зі збереженням часово-процесуального значення.
W celu uzyskania informacji należy złożyć formularz.	Для отримання інформації необхідно подати форму/формуляр.	Заміна модальної конструкції	Безособову модальну конструкцію należy złożyć передано українською моделлю «необхідно подати» зі збереженням значення необхідності виконання дії.

Джерело: сформовано авторами на основі (Недашківська, 2024: 232; Baker, Jones, 2026; House, 2023; Hubych, Aleksandrova, 2024: 202; Nedashkivska et al., 2023: 44).

Таблиця 2

Можливості корпусно-орієнтованого аналізу граматичних трансформацій у польсько-українському перекладі

Напрям аналізу	Що встановлюється	Результат корпусного спостереження
Аналіз повторюваності	Частота використання способів відтворення граматичних конструкцій	Виявлення повторюваних перекладацьких моделей у паралельних текстах
Аналіз варіативності	Нормативні способи передавання однієї конструкції	Встановлення залежності вибору відповідника від контексту та жанру
Жанрове зіставлення	Особливості граматичних трансформацій у різних видах фахових текстів	Визначення характерних моделей для правничого, наукового, технічного та адміністративного дискурсів
Контекстний аналіз	Залежність трансформації від синтаксичного оточення	Встановлення структурних чинників вибору перекладацького рішення
Узагальнення результатів	Повторювані закономірності перекладу	Формування практичних рекомендацій щодо відтворення граматичних конструкцій

Джерело: сформовано авторами на основі (Левчук та ін., 2020: 151; Торчинська, 2023: 112–113; Цимбал та ін., 2025: 79; Andrushenko, 2025: 18; CLARIN-PL, 2025; OPUS, 2025; Sketch Engine, 2025).

ється як «після того, як буде отримано рішення». Отже, зміна обсягу конструкції супроводжується перебудовою способу вираження граматичних відношень зі збереженням змісту вихідного сегмента (Торчинська, 2023: 114–115). Паралельні корпуси дають змогу перевіряти повторюваність таких рішень на серіях польських конструкцій та їх українських відповідників. Вирівнювання текстів двома мовами забезпечує зіставлення перекладних одиниць у контексті (Левчук та ін., 2020: 152), а матеріали PolUKR дають змогу простежувати міжмовні відповідності на рівні паралельних сегментів (Turska, Kotsyba, 2006: 88). Варіативність перекладацьких рішень виявляється у використанні кількох українських відповідників для структурно близьких польських конструкцій. Так, модель *ma na celu* реалізується як *Projekt ma na celu aktywizację zawodową cudzoziemców* – «Метою проєкту є професійна активізація іноземців»; *Program ma na celu ograniczenie kosztów* – «Програма спрямована на скорочення витрат»; *Działania mają na celu poprawę bezpieczeństwa* – «Заходи мають на меті підвищення безпеки». Варіюється і передавання конструкції *należy* + *infinitiv*: *należy złożyć wniosek* – «необхідно подати заяву», *należy pamiętać* – «слід пам'ятати», *należy uwzględnić wyniki* – «потрібно врахувати результати». Таке зіставлення дає змогу простежити залежність вибору відповідника від синтаксичного оточення, семантики та функції конструкції. Частотність окремих відповідників потребує контекстної перевірки, особливо коли структурна перебудова охоплює кілька компонентів речення (Торчинська, 2023: 116). Жанрова належність також впливає на характер граматичних трансформацій. В офіційно-діловому перекладі вибір відповідника визначається мовними нормами, усталеними способами оформлення інформації та комунікативним середовищем (Недашківська, 2024: 233). У наукових текстах необхідно враховувати термінологічну точність, синтаксичну організацію висловлення та норми академічного викладу (Nedashkivska et al., 2023: 45). Для корпусного зіставлення використано ресурси різного функціонального призначення: OPUS містить паралельні матеріали різного походження (OPUS, 2025), EUR-Lex – нормативно-правові документи Європейського Союзу (Publications Office of the European Union, 2025), а DGT Translation Memory – вирівняні багатомовні версії документів інституцій ЄС (European Commission, 2025). Поєднання цих ресурсів дає змогу зіставляти способи відтворення граматичних конструкцій у різних видах фахових текстів.

Окремої перевірки потребувало вирівнювання паралельних сегментів, оскільки внаслідок членування, об'єднання або істотної синтаксичної перебудови межі вихідного та перекладного сегментів можуть не збігатися. Автоматично встановлені відповідники перевіряли в контексті, після чого сегменти класифікували за описаним вище принципом. У результаті до кількісного аналізу включено 250 польсько-українських перекладних пар (рис. 1).

Перебудову синтаксичної структури речення зафіксовано у 86 випадках, що становить 34,4 % дослідженої вибірки. До цієї категорії віднесено відповідники зі зміною загальної синтаксичної моделі за умови збереження змісту та логічних зв'язків. Такі трансформації простежувалися переважно в нормативно-правових і наукових текстах, де польські конструкції адаптувалися до синтаксичних норм української мови. Членування складних речень виявлено у 58 сегментах (23,2 %). Воно охоплювало випадки передавання одного структурно складного польського речення кількома синтаксично самостійними українськими конструкціями. У технічній документації та інструктивних текстах це сприяло послідовному й

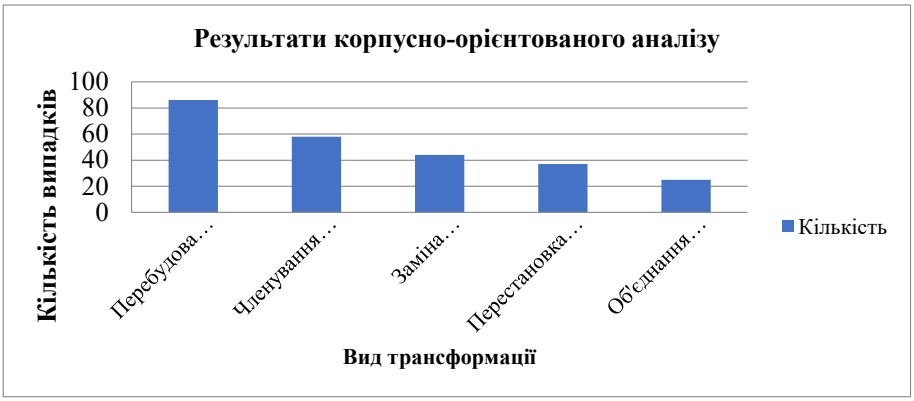

Рис. 1. Розподіл граматичних трансформацій у дослідженій вибірці

Джерело: власна розробка авторів

однозначному викладу інформації. Заміну граматичної форми зафіксовано у 44 випадках (17,6 %), зокрема під час відтворення дієприкметникових та інфінітивних конструкцій. Перестановку компонентів речення виявлено у 37 випадках (14,8 %), коли позицію складників змінювали відповідно до нормативного й комунікативно зумовленого порядку слів в українській мові. Об'єднання речень становило 25 випадків (10,0 %) і передбачало передавання змісту двох суміжних польських сегментів однією синтаксично цілісною українською конструкцією.

Жанровий аналіз засвідчив відмінності у функціональному призначенні трансформацій. У нормативно-правових текстах структурні зміни забезпечували точне передавання правової норми та логічних зв'язків, у наукових – відповідність нормам академічного викладу, у технічних – чіткість і однозначність інструктивної інформації. Отже, функція однакового типу структурної зміни залежить від жанру та контексту. У матеріалах PolUKR простежуються випадки заміни польських дієприкметникових конструкцій українськими означальними підрядними реченнями. Так, у фрагменті *„Celem badań było określenie czynników wpływających na rozwój przedsiębiorstw"* конструкцію *czynników wpływających* відтворено як «чинників, що впливають». Така заміна відповідає синтаксичній організації українського академічного мовлення (CLARIN-PL, 2025). У технічних матеріалах корпусу OPUS зафіксовано членування синтаксично розгорнутих польських конструкцій. Наприклад, речення *Po zakończeniu instalacji urządzenia należy sprawdzić poprawność wszystkich połączeń, a następnie uruchomić system i upewnić się, że wszystkie wskaźniki działają prawidłowo* може передаватися як «Після завершення встановлення пристрою необхідно перевірити правильність усіх з'єднань. Потім слід запустити систему та переконатися, що всі індикатори працюють належним чином». Поділ однієї конструкції на два речення зменшує синтаксичне навантаження та чіткіше розмежовує послідовні етапи виконання операції (Nedashkivska et al., 2023). Окрему проблему кількісного аналізу становить поєднання кількох граматичних змін в одному відповіднику. Наприклад, у конструкції *Osoby ubiegające się o przyznanie świadczenia powinny złożyć wymagane dokumenty w terminie określonym w przepisach* – «У визначений законодавством строк особи, які претендують на отримання виплати, повинні подати необхідні документи» поєднано заміну дієприкметникової конструкції підрядним означальним реченням і перестановку обставини часу. Такі випадки під час статистичного підрахунку класифікували за основною структурною зміною, а супровідні трансформації враховували в якісному аналізі. Обмеження корпусно-орієнтованого дослідження пов'язані також із нерівномірним представленням жанрів і предметних галузей у доступних польсько-українських ресурсах. Це необхідно враховувати під час зіставлення частотних показників і поширення результатів на окремі види фахового перекладу (Левчук та ін., 2020: 151–152; Turska, Kotsyba, 2006: 87–88). Проблемним є й вирівнювання паралельних текстів, оскільки межі вихідного та перекладного сегментів можуть не збігатися внаслідок членування, об'єднання або синтаксичної перебудови. Наприклад, польський сегмент *Jeżeli urządzenie nie uruchamia się po podłączeniu do zasilania, należy sprawdzić przewód zasilający oraz upewnić się, że wszystkie elementy zostały prawidłowo podłączone* в українському перекладі може відповідати двом реченням: «Якщо після підключення до джерела живлення пристрій не запускається, необхідно перевірити кабель живлення. Слід також переконатися, що всі компоненти підключено правильно». За автоматичного вирівнювання друге речення може бути помилково співвіднесене з наступним польським сегментом або залишитися поза встановленою парою. Тому такі відповідники потребують контекстної перевірки перед включенням до кількісного аналізу (Publications Office of the European Union, 2025).

Для підвищення точності аналізу до кількісної класифікації доцільно додавати функціональну характеристику трансформації, фіксуючи вид структурної зміни, жанр тексту та функцію перекладацького рішення. Корпусний матеріал також слід розмежовувати за жанрами й предметними галузями, що дає змогу зіставляти граматичні моделі в однорідніших групах і точніше інтерпретувати частотні показники.

Результати аналізу можуть бути використані для формування галузевих польсько-українських баз граматичних відповідників із систематизацією моделей за типом конструкції, видом трансформації, жанром і контекстом. Такі бази можуть застосовуватися під час перекладу й редагування фахових текстів, підготовки перекладачів-полоністів та розроблення рекомендацій для окремих сфер професійної комунікації.

Висновки. У статті встановлено закономірності застосування граматичних трансформацій у польсько-українському фаховому перекладі на основі корпусно-орієнтованого аналізу 250 пар перекладних сегментів. Найбільшу частку становила перебудова синтаксичної структури речення – 34,4 %,

членування складних речень – 23,2 %, заміна граматичної форми – 17,6 %, перестановка компонентів – 14,8 %, об'єднання речень – 10,0 %. Встановлено залежність характеру трансформацій від структурних особливостей польської та української мов, жанру фахового тексту та його комунікативної функції. У нормативно-правових текстах структурні зміни спрямовані на точне передавання змісту правової норми, у наукових – на дотримання норм академічного викладу, у технічних – на забезпечення чіткості та однозначності інструктивної інформації. Виявлено основні проблеми корпусно-орієнтованого аналізу: поєднання кількох граматичних змін в одному перекладному відповіднику, нерівномірність жанрового складу паралельних ресурсів і похибки автоматичного вирівнювання сегментів. Комбіновані випадки доцільно класифікувати за основною структурною зміною, враховуючи супровідні трансформації під час якісного аналізу. Отримані результати можуть бути використані під час перекладу й редагування фахових текстів, підготовки перекладачів-полоністів та формування галузевих баз польсько-українських граматичних відповідників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васейко Ю., Цьолик Н. Специфіка перекладу прикладів у наукових текстах лінгвістичного характеру. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки*. 2019. Вип. 175. С. 706–710. URL: http://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/18096 (дата звернення: 16.09.2026).
2. Левчук П., Рошко Д., Рошко Р. Багатомовні корпуси Інституту славістики Польської академії наук – CLARIN-PL. Польсько-литовський паралельний корпус «2» та Польсько-український паралельний корпус. *Мова: класичне – модерне – постмодерне*. 2020. Вип. 6. С. 146–170. DOI: 10.18523/lcmp2522-9281.2020.6.146-170. URL: https://doi.org/10.18523/lcmp2522-9281.2020.6.146-170 (дата звернення: 16.09.2026).
3. Недашківська Т. Є. Лінгвокультурні відмінності в перекладі текстів офіційно-ділового стилю з польської на українську. *Закарпатські філологічні студії*. 2024. Вип. 37. Т. 1. С. 229–236. DOI: 10.32782/tps2663-4880/2024.37.39. URL: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.37.39 (дата звернення: 16.09.2026).
4. Торчинська Н. М. Граматичні трансформації у процесі польсько-українського перекладу. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2023. № 27. С. 111–117. DOI: 10.31891/2415-7929-2023-27-27. URL: https://doi.org/10.31891/2415-7929-2023-27-27 (дата звернення: 16.09.2026).
5. Цимбал С., Мовчан О., Гапонова В. Корпусні методи у перекладознавчих дослідженнях: сучасні підходи та напрямки розвитку. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2025. № 34. С. 77–80. DOI: 10.31891/2415-7929-2025-34-14. URL: https://doi.org/10.31891/2415-7929-2025-34-14 (дата звернення: 16.09.2026).
6. Andrushenko O. A Multilingual Corpus for European Studies: Unlocking Focus and Intensification Patterns in the EU Acquis. *Dialogica*. 2025. Vol. 1, No. 1. P. 12–30. DOI: 10.5709/dialogica-01.01.2025-01. URL: https://doi.org/10.5709/dialogica-01.01.2025-01 (date of access: 16.09.2026).
7. Baker M., Jones H. *In Other Words: A Coursebook on Translation*. Taylor & Francis, 2026. DOI: 10.4324/9781003440857. URL: https://doi.org/10.4324/9781003440857 (date of access: 16.09.2026).
8. Language Resources Repository. *CLARIN-PL: вебсайт*. 2025. URL: https://clarin-pl.eu/ (дата звернення: 16.09.2026).
9. Polish-Ukrainian Parallel Corpus. CLARIN-PL: вебсайт. 2025. URL: https://clarin-pl.eu/resources/kplukr/ (дата звернення: 16.09.2026).
10. DGT Translation Memory. *European Commission: вебсайт*. 2025. URL: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/language-technology-resources/dgt-translation-memory_en (дата звернення: 16.09.2026).
11. Fokashchuk I. From spatial to abstract: Cross-linguistic convergence and divergence in prepositional use. *Pedagogical Linguistics*. 2026. Vol. 7, No. 1. P. 189–219. DOI: 10.1075/pl.25005.fok. URL: https://doi.org/10.1075/pl.25005.fok (date of access: 16.09.2026).
12. House J. *Translation: The Basics*. Taylor & Francis, 2023. URL: https://books.google.com.ua/books?id=6xzREAAAQBAJ&lr=&hl=uk&source=gbs_navlinks_s (дата звернення: 16.09.2026).
13. Hubych P., Aleksandrova S. Peculiarities of using translation transformations when translating from Ukrainian into English and Polish (based on the material of war diaries). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 75. Т. 2. С. 200–204. URL: https://aphn-journal.in.ua/archive/75_2024/part_2/75-2_2024.pdf#page=200 (дата звернення: 16.09.2026).
14. Marczak M., Bondarenko O. Translator education in Poland and Ukraine: Does the academia vs industry gap persist? *The Interpreter and Translator Trainer*. 2022. Vol. 16, No. 1. P. 115–134. DOI: 10.1080/1750399X.2021.1891516. URL: https://doi.org/10.1080/1750399X.2021.1891516 (date of access: 16.09.2026).
15. Nedashkivska T., Yarynovska K., Gudmanian A., Nyzhnyk S. Peculiarities of translation of scientific literature vocabulary from Polish into Ukrainian. *Cadernos de Educação Tecnologia e Sociedade*. 2023. Vol. 16, No. se2. P. 40–49. DOI: 10.14571/brajets.v16.nse2.40-49. URL: https://doi.org/10.14571/brajets.v16.nse2.40-49 (date of access: 16.09.2026).
16. OPUS – The Open Parallel Corpus. *OPUS: вебсайт*. 2025. URL: https://opus.nlpl.eu/ (дата звернення: 16.09.2026).
17. EUR-Lex. Access to European Union Law. *Publications Office of the European Union: вебсайт*. 2025. URL: https://eur-lex.europa.eu/ (дата звернення: 16.09.2026).
18. Parallel Corpora. *Sketch Engine: вебсайт*. 2025. URL: https://www.sketchengine.eu/corpora-and-languages/parallel-corpora/ (дата звернення: 16.09.2026).
19. Turska M., Kotsyba N. Polsko-ukraiński korpus równoległy (PolUKR). *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*. 2006. T. 62. S. 83–92. URL: http://cynk.rockmetal.art.pl/~natko/papers/Turska-Kotsyba_ptj05.pdf (дата звернення: 16.09.2026).

20. Tymoshuk R. Some Remarks on Interlingual Equivalence: Based on the Contrastive Analysis of Polish and Ukrainian Phraseology. *Adeptus*. 2021. No. 18. DOI: 10.11649/a.2580. URL: https://doi.org/10.11649/a.2580 (date of access: 16.09.2026).

REFERENCES

1. Vaseiko Y., Tsolyk N. (2019). Spetsyfika perekladu prykladiv u naukovykh tekstakh linhvistychnoho kharakteru [Specificity of translating examples in scientific texts of a linguistic nature]. *Naukovi zapysky Tsentralnoukrainskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Seriia: Filolohichni nauky*. 175. 706–710. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/18096 [in Ukrainian].

2. Levchuk P., Roshko D., Roshko R. (2020). Bahatomovni korpusy Instytutu slavistyky Polskoi akademii nauk – CLARIN-PL. Polsko-lytovskyi paralelnyi korpus «2» ta Polsko-ukrainskyi paralelnyi korpus [Multilingual corpora of the Institute of Slavic Studies of the Polish Academy of Sciences – CLARIN-PL. Polish-Lithuanian Parallel Corpus "2" and Polish-Ukrainian Parallel Corpus]. *Mova: klasychne – moderne – postmoderne*. 6. 146–170. DOI: 10.18523/lcmp2522-9281.2020.6.146-170. URL: https://doi.org/10.18523/lcmp2522-9281.2020.6.146-170 [in Ukrainian].

3. Nedashkivska T. Ye. (2024). Linhvokulturni vidminnosti v perekladi tekstiv ofitsiino-dilovoho styliu z polskoi na ukrainsku [Linguocultural differences in the translation of official and business texts from Polish into Ukrainian]. *Zakarpatski filolohichni studii*. 37 (1). 229–236. DOI: 10.32782/tps2663-4880/2024.37.39. URL: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.37.39 [in Ukrainian].

4. Torchynska N. M. (2023). Hramatychni transformatsii u protsesi polsko-ukrainskoho perekladu [Grammatical transformations in the process of Polish-Ukrainian translation]. *Aktualni problemy filolohii ta perekladoznavstva*. 27. 111–117. DOI: 10.31891/2415-7929-2023-27-27. URL: https://doi.org/10.31891/2415-7929-2023-27-27 [in Ukrainian].

5. Tsymbal S., Movchan O., Haponova V. (2025). Korpusni metody u perekladoznavchykh doslidzhenniakh: suchasni pidkhody ta napriamky rozvytku [Corpus methods in translation studies: modern approaches and directions of development]. *Aktualni problemy filolohii ta perekladoznavstva*. 34. 77–80. DOI: 10.31891/2415-7929-2025-34-14. URL: https://doi.org/10.31891/2415-7929-2025-34-14 [in Ukrainian].

6. Andrushenko O. (2025). A Multilingual Corpus for European Studies: Unlocking Focus and Intensification Patterns in the EU Acquis. *Dialogica*. 1 (1). 12–30. DOI: 10.5709/dialogica-01.01.2025-01. URL: https://doi.org/10.5709/dialogica-01.01.2025-01.

7. Baker M., Jones H. (2026). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. Taylor & Francis. DOI: 10.4324/9781003440857. URL: https://doi.org/10.4324/9781003440857.

8. CLARIN-PL. (2025). Language Resources Repository. URL: https://clarin-pl.eu/.

9. CLARIN-PL. (2025). Polish-Ukrainian Parallel Corpus. URL: https://clarin-pl.eu/resources/kplukr/.

10. European Commission. (2025). DGT Translation Memory. URL: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/language-technology-resources/dgt-translation-memory_en.

11. Fokashchuk I. (2026). From spatial to abstract: Cross-linguistic convergence and divergence in prepositional use. *Pedagogical Linguistics*. 7 (1). 189–219. DOI: 10.1075/pl.25005.fok. URL: https://doi.org/10.1075/pl.25005.fok.

12. House J. (2023). *Translation: The Basics*. Taylor & Francis. URL: https://books.google.com.ua/books?id=6xzREAAAQBAJ&lr=&hl=uk&source=gbs_navlinks_s.

13. Hubych P., Aleksandrova S. (2024). Peculiarities of using translation transformations when translating from Ukrainian into English and Polish (based on the material of war diaries). *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. 75 (2). 200–204. URL: https://aphn-journal.in.ua/archive/75_2024/part_2/75-2_2024.pdf#page=200.

14. Marczak M., Bondarenko O. (2022). Translator education in Poland and Ukraine: Does the academia vs industry gap persist? *The Interpreter and Translator Trainer*. 16 (1). 115–134. DOI: 10.1080/1750399X.2021.1891516. URL: https://doi.org/10.1080/1750399X.2021.1891516.

15. Nedashkivska T., Yarynovska K., Gudmanian A., Nyzhnyk S. (2023). Peculiarities of translation of scientific literature vocabulary from Polish into Ukrainian. *Cadernos de Educação Tecnologia e Sociedade*. 16 (se2). 40–49. DOI: 10.14571/brajets.v16.nse2.40-49. URL: https://doi.org/10.14571/brajets.v16.nse2.40-49.

16. OPUS. (2025). OPUS – The Open Parallel Corpus. URL: https://opus.nlpl.eu/.

17. Publications Office of the European Union. (2025). EUR-Lex. Access to European Union Law. URL: https://eur-lex.europa.eu/.

18. Sketch Engine. (2025). Parallel Corpora. URL: https://www.sketchengine.eu/corpora-and-languages/parallel-corpora/.

19. Turska M., Kotsyba N. (2006). Polsko-ukraiński korpus równoległy (PolUKR). *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*. 62. 83–92. URL: http://cynk.rockmetal.art.pl/~natko/papers/Turska-Kotsyba_ptj05.pdf.

20. Tymoshuk R. (2021). Some Remarks on Interlingual Equivalence: Based on the Contrastive Analysis of Polish and Ukrainian Phraseology. *Adeptus*. 18. DOI: 10.11649/a.2580. URL: https://doi.org/10.11649/a.2580.

Дата першого надходження статті до видання: 18.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 82.09:316.7:004.9
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-13

Olena GAYEVSKA,
orcid.org/0000-0001-6850-8757
PhD in Philology,
Associate Professor
Research and Education Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv
(Kyiv, Ukraine) olenasan@gmail.com

METHODS OF TEXT ANALYSIS AND MEMORY STUDIES: FROM TRADITIONAL APPROACHES TO TRANSFORMATIONS OF THE DIGITAL AGE

This article examines methods of text analysis within the interdisciplinary field of memory studies, which took shape in the 20th century through the concept of collective memory developed by M. Halbwachs, the theory of cultural memory developed by J. Assmann and A. Assmann, « lieux de mémoire» developed by P. Nora, and others. The aim of the article is to review existing methods of text analysis, adapt them for the study of memory, identify leading academic courses in the field, and develop the structure of a specialized educational course, "Text Analysis through the Lens of Memory Studies". The article analyses traditional 20th century approaches – narratology, hermeneutics, discourse-oriented analysis, intertextual theory for the analysis of the transformative character of literary memory– and shows how each has been adapted to memory studies: the narratological method reconstructs how composition, focalization and temporal organization shape remembered experience into narrative; discourse analysis reveals the mechanisms that allow versions of the past to gain public recognition; sociology of culture shifts analysis from text to the collective practices, rituals, traditions around it, etc. The article further considers digital humanities methods – distant reading, corpus analysis and topic modelling – that have gained prominence in the Age of Digitalization and enabled work with large text corpora. Criteria for method selection are identified based on text type, research scale, and research query. Drawing on a review of existing master's programs and courses (University of Amsterdam, Ivan Franko National University of Lviv, among others), the article substantiates and proposes the structure of a new modular course culminating in a capstone research project. It concludes that combination of formal-textual and socio-cultural dimensions of analysis enables both to describe the past and to explain the origins of narratives and their social functions.

Key words: *memory studies, literary text analysis, collective memory, cultural memory, digital humanities, course design.*

Олена ГАЄВСЬКА,
orcid.org/0000-0001-6850-8757
кандидат філологічних наук,
доцент
Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна) olenasan@gmail.com

МЕТОДИ АНАЛІЗУ ТЕКСТУ ТА СТУДІЇ ПАМ'ЯТІ: ВІД ТРАДИЦІЙНИХ ПІДХОДІВ ДО ТРАНСФОРМАЦІЙ ДОБИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

У дослідженні розглянуто методи аналізу тексту в межах «міждисциплінарного поля студій пам'яті» (анг. "memory studies"), яке сформувалося у другій половині XX століття завдяки концепціям колективної пам'яті М.Гальбвакса, культурної пам'яті Я.Ассман та А.Ассман, "місць пам'яті" (фр. " lieux de mémoire") П.Нора тощо. Метою статті є аналіз наявних методів роботи над літературознавчим текстом, їх адаптація для дослідження пам'яті, виявлення провідних академічних курсів у цій галузі та розробка структури спеціалізованого курсу "Аналіз тексту крізь призму студій пам'яті". У роботі проаналізовано традиційні підходи XX століття – наратологію, дискурс-орієнтований аналіз, інтертекстуальну теорію для аналізу трансформативного характеру літературної пам'яті та ін., показано їхню адаптацію до завдань студій пам'яті. Наратологічний метод дає змогу реконструювати композицію, фокалізацію й часову організацію пам'яттєвого досвіду. Дискурс-аналіз розкриває механізми публічного визнання версій минулого. Соціологія культури переводить аналіз від тексту до колективних практик, традицій. Окремо розглянуто методи цифрових гуманітарних наук (корпусний аналіз, тематичне моделювання та ін.), які набули значення в добу цифровізації і дають змогу працювати з великими масивами текстів. Визначено критерії вибору методу залежно від типу тексту, масштабу дослідження та дослідницького запиту. На основі огляду магістерських програм і курсів (університету м. Амстердам, Львів-

ського національного університету імені І.Франка тощо) обґрунтовано доцільність та запропоновано структуру нового навчального курсу з модульною побудовою і підсумковим дослідницьким проєктом. Отже, поєднання формально-текстового соціокультурного й літературознавчого вимірів аналізу дає змогу не лише описати минуле, а й пояснити походження наративів та їхні соціальні функції.

Ключові слова: *студії пам'яті, аналіз літературного тексту, колективна пам'ять, культурна пам'ять, цифрові гуманітарні науки, освітній курс.*

Introduction. Memory studies is an interdisciplinary field that combines history, sociology, anthropology, linguistics and literary studies. It took shape in the second half of the 20th century, with its foundations laid by Maurice Halbwachs and his concept of "collective memory", Jan Assmann and Aleida Assmann and their theory of "cultural memory", Pierre Nora and his idea of "places of memory" (fr. "lieux de mémoire"), among others. Their central idea is that a literary text can be read not only as an aesthetic artefact, but also as a repository of collective experience and memory, together with aspects of remembrance and forgetting. In view of this, a dedicated methodology for analyzing text through the prism of memory is of great significance. The objective of this article is to examine existing methods of text analysis, adapt them for analyzing text through the lens of memory studies, identify the key academic courses on the study of memory, and develop the structure of a specialized educational course "Text Analysis through the Lens of Memory Studies".

Theoretical basis of the analysis. The concept of cultural memory, put forward by Jan Assmann and Aleida Assmann, has become fundamentally significant in contemporary humanity studies. They distinguish between communicative memory – which is living, interpersonal and directly interwoven with social relationships – and cultural memory, which is institutionally embedded and preserved in the form of texts, archives, museums, rituals and symbols (Assmann, 2011).

This dichotomy is particularly important in the Age of Digitalization (21st century) as current technologies create novel forms of "lieux de mémoire", where knowledge is preserved not in traditional institutions but in digital archives, data repositories and media platforms.

In his concept of "places of memory", Pierre Nora explores how people ascribe meaning to spaces, objects, texts and symbols, transforming them into containers of collective memory (Nora, 1989).

In digital environments, such "places of memory" include VR museums, historical reconstructions, electronic archives and interactive databases among several others (Gayevska, 2024). This explains why, in a digitalized society, the formation and development of memory are simultaneously expanding and becoming more complex; more specifically, in such an environment, memory encompasses not only past events but also technological interfaces, media structures and algorithms that determine what a person sees, what they forget, and what they consider significant or secondary.

At the same time, it should be borne in mind that memory is a psychophysiological function and, in particular, a fundamental philosophical category that provides a link between a person's past, present and future. In philosophical theory, memory is regarded as a form of preserving experience and personal identity (Robins, 2022).

Narratological analysis of mnemonic structures is one of the founding principles of text analysis, according to Gérard Genette (Genette, 1980). He notes that it is important to distinguish between three main levels when analyzing a text through the prism of memory, namely: history, that is, the events taking place within the world of the work; the story – the way in which these events are presented in the text; and narration, which is the act of telling the story, that is, who is telling it, when, and from whose perspective. The scholar pays particular attention to the category of time and suggests analyzing the connection between the time of the story and its narration. He emphasizes analeptic flashbacks as a mnemonic structure – a narratively organized mode of representing memory, which involves the actualization of a past event from the perspective of the present-day subject recalling it.

In his book "Narratology: An Introduction to the Theory of Narrative" (Bal, 2017), M. Bal proposes analyzing a text across three levels: the plot (the chronological sequence of events), the story (the way the plot is organized and presented, i.e. the order of events, duration, frequency, characterization, and setting), and the text (the linguistic embodiment of the story, including the narrator's voice). The main sections cover: focalization, which Bal developed in line with Gérard Genette's concept, that is the distinction between "who sees" and "who speaks" in a narrative; the typology of narrative instances, namely the narrator, the narrator-character and the implicit author; time in the narrative – sequence, duration, frequency (anachronisms, flashbacks, prolepses); space and objects in the function of

narrative definition; characters as textual constructs rather than psychological entities; the application of narratological apparatus to extra-literary texts, such as cinema, painting and museums.

E. Wagner and co-authors present a method of unsupervised location mapping, which allows the trajectory of an individual narrative to be plotted on a spatial map of locations mentioned in a large corpus of texts (Wagner, Keydar, Abend, 2025). The method comprises two stages: constructing a map of locations mentioned in a set of texts, and extracting the trajectory of an individual narrative and positioning it on this map. The researchers demonstrated this method across two different domains: Holocaust testimonies and multi-century literature on travels in the English Lake District (Wagner, Keydar, Abend, 2025).

H. Hanafi (University of Ouargla, Algeria) examines the pedagogical value of teaching the concept of the unreliable narrator in developing students' understanding of narrative perspective, bias and subjectivity (Hanafi, 2024). She draws on the definition provided by Wayne C. Booth ("The Rhetoric of Fiction", 1961), according to which an unreliable narrator is one who compels the reader to take a critical view of the version of events presented by the narrator. The author identifies the following types of narrators: the narration, the moral ambivalent and the disoriented.

Therefore, in light of the above review of the academic literature, a narratological analysis of mnemonic structures involves the following key steps: identifying the non-linearity of the narrative in the text (flash-backs, flash-forwards) as a formal reflection of how memory works; identifying the narrator's position (eyewitness, descendant, researcher) and its impact on the trustworthiness and emotional tone of the recollection; identifying gaps and "silent passages" in the narrative of a repressed or traumatic experience.

Critical discourse analysis as a method for analysing texts related to memory studies has been explored Norman Fairclough, who viewed discourse as a social practice. He describes a three-dimensional model of discourse: text (how the past is represented), discursive practice (how the text is produced, disseminated and read in the context of memory), and social practice (which power, ideological and cultural relations shape this memory) (Frawley, 1993). Thus, the category of "text" encompasses linguistic characteristics such as: vocabulary, grammar, metaphors, modality, pronouns, naming, syntax, repetitions among others. At the level of discursive practice, the focus is on dialogues with historical documents, newspaper articles, from family memories - to different literary works, school textbooks and official memorial narratives. Social practice involves research relating to power, ideology, social inequality, institutions, political conflicts, and dominant and alternative discourses.

T. A. van Dijk, analysing text through the lens of memorial studies, social inequality, ideology and social knowledge (van Dijk, 1993), aims to investigate how discourse is linked to social power, domination, inequality and the representation of social reality. He introduces the concept of "memorial domination", which refers to the proposition that discourse should not only reflect social relations but also participate in their reproduction or challenge.

Similar propositions are put forward by R. Wodak and J. E. Richardson (Wodak, Richardson, 2009), who outline and explain the following ideas: memory is a specific discursive practice, which is the result of linguistic and political construction; "memory politics" are always selective; specifically, an analysis of memory involves an analysis of what is systematically excluded from the public narrative; the discourse of memory is linked to contemporary politics – the construction of the past by military regimes (for example, by the Uruguayan military regarding the dictatorship) or the reconciliation discourse of truth commissions serves to legitimise contemporary political positions.

Furthermore, R. Wodak and M. Reisigl identify three types of critique: text-immanent critique, which is based on identifying internal contradictions and paradoxes within the text itself; socio-diagnostic critique that reveals the manipulative or ideological nature of discursive practices through contextual knowledge; prospective criticism, namely the formulation of recommendations for changing communicative practices (Reisigl, Wodak, 2015). The authors propose analysing the text using the following tools: nomination – the linguistic means by which actors, objects and events are designated in the text (for example, "refugees" or "illegals", etc.); predication – namely, what qualities and characteristics are ascribed to actors or events (epithets, metaphors, comparisons); argumentation – the reasoned frameworks through which information about others is presented; perspectivisation from a position of proximity or distance (the narrator's voice, engagement or distancing); intensification – how the performative force of statements is either strengthened or weakened.

A. Fiedler maintains that the traditional dichotomy between individual and collective memory does not adequately capture the characteristics of this category. She proposes two interrelated concepts: subjectivised memory and hegemonic memory (Fiedler, 2025).

For her, the central concept is hegemonic memory, which arises when an interpretation of the past becomes so widespread that it begins to be perceived as self-evident, generally accepted or normative; in other words, it is formed according to the order of: individual narrative, discursive dissemination, social recognition, legitimisation, normalisation, hegemonic memory. Subjective memory demonstrates how socially accessible discourses of memory become part of an individual's subjective experience; memory as shaped by language, social discourses, the media, political narratives, education, cultural symbols and societal conceptions of the past. Thus, memory is a process that is constantly constructed through communication. Consequently, A. Fiedler's concept allows us to combine narratological and critical-discursive approaches. Whilst G. Genette explains how a text organises temporal order through analeptic flashbacks, A. Fiedler establishes how the past, brought to life through analeptic flashbacks, is incorporated into the processes of forming, reproducing or deconstructing hegemonic memory. In light of this, the mnemonic structure emerges not only as a means of representing the past, but also as a discursive mechanism in the struggle over its meaning.

Thus, critical discourse analysis allows us to identify how the language of a text constructs a particular version of the past and legitimises certain interpretations whilst supplanting others. This method allows are analysis: lexical choices (nominations, metaphors among others) of historical events, groups and figures; modality and evaluative judgements; intertextual links with official historical discourse, textbooks and state rhetoric.

In addition to the aforementioned methods of text analysis from the perspective of memoriastics, the analysis of "places of memory" in the text should be highlighted.

Pierre Nora was one of the first to propose the category of "place of memory" (Nora, 1984). He uses this concept to denote those material, symbolic and functional forms in which collective memory is concentrated, recorded and transmitted.

The scholar does not limit himself to physical space; this category may include museums, archives, monuments, historical events, symbols, dates, holidays, books, political figures, concepts and instructions. In such an analysis, it is first and foremost important to ascertain which spaces, objects, symbols and textual elements accumulate memories of the past.

Contemporary theory has significantly expanded upon Pierre Nora's concept, drawing attention to absent, erased and silenced sites of memory (Nora, 1984).

Thus, in his article "Monuments and "nonuments": A typology of the forgotten memoryscape", E. Benjamin suggests that, when analysing a text, one should consider not only existing monuments, memorials and museums, but also absent or unrealised forms of memorialisation (Benjamin, 2025). These are spaces where memory could have been materialised but was not, or where a memorial object has been removed, neglected or never created.

It is worth noting Roma Sendyka's concept of "Sites That Haunt" (Sendyka, 2016) that explores the sites of mass violence and genocide which may lack monuments, commemorative plaques or other obvious signs of commemoration. Despite the absence of memorialisation, such spaces can continue to function as powerful carriers of memory through affective reactions – fear, shame, revulsion and anxiety.

Another important strand of contemporary research is the understanding of the place of memory as a space of conflict. In this regard, J. Lloyd draws attention to the fact that memorial sites are neither neutral nor unambiguous, as struggles, disputes and various ways of linking memory to space may arise around them (Lloyd, 2022).

Madelen Brovold analyses the interrelationship between memory, place and material objects, emphasising the importance of materiality in the transmission of memory (Brovold, 2026). She explores how material objects and spaces act as mediators of memory in the memoirs of the Norwegian-Hungarian author Monica Csango "Fortielser". Brovold examines which places and objects are key to the representation of memory and how they mediate memory and trauma. The researcher is interested in what might be termed the material infrastructure of memory: photographs, letters, items of clothing, a flat, a café and other spatial and material elements. In Monica Csango's memoirs, such spaces include, in particular, a Jewish cemetery, the banks of the Danube, her grandmother Magda's flat and the New York Café in Budapest. These places do not serve merely as a neutral backdrop to events. They concentrate family memories, historical associations, traumatic experiences and emotional reactions, thereby acquiring the status of mnemonic spaces. Particularly fruitful is the concept of the "projected place", which Brovold applies to characterise the New York Café. This space combines material reality and imagination: it becomes a place through which Csango can symbolically draw closer to her grandfather Ferenc, whom she never knew (Brovold, 2026). Thus, a place of memory is formed not only through a direct connection with a past event, but also through an imaginary reconstruction of the past. For the analysis of a literary text, this

allows us to consider a place of memory as an active mnemonic mechanism. A space can evoke a memory, direct a character's attention to the past, bring a traumatic experience to the fore, or trigger a process of imaginative reconstruction of events not directly experienced by the subject. Consequently, a place functions not only as an object of memory but also as a mediator of its transmission.

Thus, the analysis of places of memory is a method for identifying and interpreting spatial, material, symbolic and textual elements through which a literary text actualises, structures and reinterprets individual and collective memory. It is based on the identification of symbolic topoi (monuments, dates, geographical names, rituals) which the text uses as reference points for collective identity. The researcher must trace how the text "actualises" these places, endowing them with new meaning within a specific historical context.

When analysing a text through the lens of memories, one should also take into account the analysis of post-memory and transgenerational transmission, particularly where it relates to autobiographical prose, memoirs, and works by the second and third generations following a traumatic event (deportations, wars, massacres among others)

The key concept of this method is post-memory, a term coined by Marianne Hirsch (Hirsch, 2008). She uses this concept to describe the unique connection between the second generation and the traumatic experiences of the preceding generation. Her concept emphasises that the subject of post-memory was not an eyewitness to the event, but their conception of the past is shaped through stories, photographs, letters, family treasures, silent gestures, rituals, documents, place names and other means of transmission (the so-called "mediators"). This is precisely why Hirsch emphasises the importance of mediation; in other words, post-memory is not a simple "inheritance" of a ready-made memory, but a process of actively reconstructing the past. One of the main aspects of the researcher's theory is the distinction between lived and inherited experience. Whilst the memory of the first generation is based on the direct experience of a historical event, the post-memory of the second generation arises through its mediated traces. Mediators may include: family narratives, photographs, letters, diaries, documents, objects, archives, monuments, places, silence, family rituals and traditions, works of art, amongst others.

D. Henke combines intertextuality with the study of the transformation of memory. The researcher proceeds from the premise that when a particular historical or cultural experience is transferred from one text to another, it does not remain unchanged: its content, form, context and function are altered (Henke, 2025). The scholar proposes distinguishing between the following types of memory: transgenerational post-memory, affiliative post-memory and co-memoration. Transgenerational post-memory is the transmission of experience between generations; affiliative post-memory concerns the formation of a connection with another person's traumatic past without a direct family link; co-memoration is the co-existence and interaction of different memory contexts, in which forms and practices of memory can be transferred from one community to another. D. Henke suggests that researchers should focus on three groups of parameters: elements of intertextuality – determining which specific elements of the preceding text are present in the work under analysis (plot structures, motifs, images, quotations, etc.); figures of intertextual communication, through which the nature of the interaction between preceding and subsequent texts is revealed (the new text may continue, supplement, reinterpret, refute or transform a previous representation of memory); and meta-content – the function of such a transformation (ethical, identitarian, cultural significance).

Thus, the category of post-memory is linked to the transgenerational transmission of memory, encompassing various mechanisms through which experience, knowledge, emotions, traumatic narratives and cultural practices are passed from one generation to the next

Consequently, the following criteria are primarily applied in the analysis of a literary work: mechanisms of "inheritance" of images and plots from the older generation; mediators of memory (photographs, letters, objects) mentioned in the text; and the distance between the author's personal experience and the experience they represent.

In addition to the above, comparative and intertextual analysis should be noted in the academic literature that enables a comparison of how the same event is represented in different texts (by different authors, generations or national traditions), which allows one to trace the dynamics of "mnemonic circulation" as the transformation of plots, symbols and evaluations during the transition from one cultural context to another.

It is worth noting the content analysis of mnemonic frames for the study of a literary work. Mnemonic frames are structures through which the collective past is brought to the fore, acquiring special significance in contemporary discourse. A frame is a system of interrelated concepts, where understanding one element entails the activation of other elements within that system (Jurafsky, 2014).

The theoretical foundation of the frame approach is largely based on Charles Fillmore's concept. In his theory of "frame semantics", the meaning of a linguistic unit is not considered in isolation, but through the associated structure of knowledge, experience and expectations. The concept of a frame is interdisciplinary in nature, linked to cognitive linguistics, the study of cognitive schemata, social interaction and discourse. In the context of collective memory, the process of content analysis of a work can be described as follows: the recollection of a historical event that activates a complex of knowledge, evaluations, emotions and narrative connections.

The key categories of content analysis are historical events, subjects, roles, causality, evaluation, emotional tone, the function of memory and frames.

Closely linked to content analysis is a quantitative-qualitative method involving the coding of a large corpus of texts (among including journalism, school textbook material and mainstream media) according to predetermined categories, such as "memory frames": heroisation, victimisation, guilt, reconciliation and so forth.

Researchers working at the intersection of content analysis and memory studies (Olick, Vinitzky-Seroussi, Levy, 2011; Wertsch, 2002), argue that collective memory is organised around a limited set of cultural schemas or narrative templates, which society applies to various historical events regardless of their specific nature (Neuendorf, 2017). The first stage of the analysis involves identifying a corpus of sources (newspaper articles from a specific period, several editions of history textbooks, politicians' speeches, and social media posts relating to a particular event). The next stage consists of identifying characteristic mnemonic frames, categories of actors and evaluative poles within the text. Based on this, a "coding scheme" is formulated, which is a list of categories with clear operational definitions and examples (such as "heroisation" frame – the text portraying the participants in the event as active, conscious agents of resistance who sacrifice themselves for a higher cause). The third stage involves manual coding of the corpus by several independent coders, followed by reliability checks; this is carried out, for example, using Cohen's kappa coefficient or Krippendorf's alpha, or by means of computerised methods. The fourth stage involves a quantitative analysis of the distribution of frames, in which the frequency of occurrence of each frame is calculated, as well as its distribution over time (whether the dominant frame changes over the years) and by source (whether frames differ across different publications, generations, etc.). The final stage involves the interpretation of the results; that is, the researcher interprets the identified patterns through the lens of the theory of collective and cultural memory, explaining why this particular distribution of frames has emerged in a specific socio-political context and what functions it serves.

The rapid development of natural language processing technologies has significantly expanded the possibilities for quantitative and qualitative analysis of mnemonic texts. Instead of manual coding, the researcher can employ methods such as: dictionary-based methods – the automatic counting of words associated with predefined categories (for example, lexicons of emotional connotations or traumatic experiences); sentiment analysis – measuring the emotional tone of texts about historical events; methods based on large language models – automatic identification of narrative structures, actors and topoi on a scale that would previously have required years of manual coding (Ekelund, 2025).

Alongside academic research, scholars have developed university master's programmes or individual specialised courses within interdisciplinary programmes (historiography, cultural studies, semiotics). In Ukraine, the KSE (Kyiv School of Economics) offers a course entitled "Memory Studies and Public History – a programme that explores the memory of the past and its impact on society, politics and culture" (https://university.kse.ua/magistratura/msph), which covers training in the tools for researching memory policies, working with archives, historical sources and digital tools, as well as the creation of memorial, cultural and educational projects.

Olena Haleta's elective course "Memory and Generations in Literature". offered by the Department of Literary Theory and Comparative Literature at the Faculty of Philology, Ivan Franko National University of Lviv, is designed for 3rd year bachelor's students and comprises 90 hours (3 credits): 16 hours of lectures, 16 hours of seminars and 58 hours of independent study; the material is organized into three content modules covering sixteen topics, moving from the generational approach as a modernist methodological lens grounded in the sociology of generations (Mannheim, Ortega y Gasset, Mead, Eisenstadt) and memory studies (Halbwachs, Jan and Aleida Assmann, Hirsch, Connerton), through 20th century Ukrainian literature read generationally – from the Executed Renaissance and the Sixtiers to the Ninetiers, incorporating non-textual material such as Taras Tomenko's documentary film "The Slovo Building" – to a concluding reflection on the coexistence of generational formations in the present. The course, piloted both in Lviv and at the Jagiellonian University's Faculty of International

Relations and Political Science (2018–2019), assesses students through a three-tier written test combined with a capstone essay, "My Literary Generation", which requires students to apply the theoretical apparatus to an analysis of their own generation rather than solely to literary material treated as an external object, with the stated aim of teaching students to understand and analyze the generational nature of literary change and to develop practical skills in identifying mechanisms of cultural continuity within the framework of contemporary memory studies (https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/Sylabus_Haleta_Pamiat-i-pokolinnia_3-1.pdf).

The course offers an understanding of the generational approach as a methodological lens that takes shape in the era of modernism and reflects the features of modern thinking, focused on the change of cultural paradigms, the progressive development and replacement (often conflictual) of existing forms with new ones that are in the process of formation. At the same time, the course examines the question of cultural durability, or transgenerational collective memory, which ensures the stability of cultural conceptions and values, as well as the transmission of collective cultural experience. Accordingly, the course covers Ukrainian literature of the late 19th to early 21st centuries, generalizes and conceptualizes previously acquired knowledge, and emphasizes universal regularities as well as the unique features of generational formations in Ukrainian literary culture (Haleta, 2019).

In the University of Amsterdam, there is a course entitled "Heritage and Memory Studies" (https://www.uva.nl/shared-content/programmas/en/dual-masters/heritage-and-memory-studies-heritage-studies/heritage-studies-heritage-and-memory-studies.html?cb). Heritage and Memory Studies forms part of an accredited Master's programm, the course consisting of two modules. The first module covers an introduction to some key texts in heritage and memory studies, key theoretical concepts, discourse analysis, critical reading of texts and the conceptualisation of heritage and memory issues, as well as the application of these skills to real-world cases. The second module is a workshop on analysing the theoretical, ethical and practical implications of interpreting heritage sites.

The University of Aberdeen's online course "Heritage and Memory Studies" (https://www.findamasters.com/masters-degrees/course/heritage-and-memory-studies-pgcert/?i2d7779c74363) leads to a Master's qualification in Heritage and Memory Studies upon completion. The course teaches key concepts in memory and heritage studies, addressing issues of identity and memorialisation across a wide range of media, from urbanism and monument culture to photography and comics, and applies various disciplinary and interdisciplinary approaches to research, including frameworks from cultural studies, media studies, film studies, art history, museum studies and policy, and issues related to the commemoration and transmission of a complex past, with a focus on historical contexts, minority perspectives and processes of decolonisation. Develop and analyse relevant processes of memory transmission in the context of your own local and cultural heritage. By the end of the course, students are expected to produce a personal project and analyse relevant processes of memory transmission in the context of their own local and cultural heritage.

The University of Chester offers a course entitled "Death and Memory" (https://www.chester.ac.uk/study/course-search/death-and-memory-ma/) – a chronologically broad course that explores the complex history of death and memory, ranging from attitudes towards the body in the earliest hunter-gatherer societies to reflections on how people treated the dead during the conflicts of the 20th century. The course centres on the complex interactions between the living and the dead, as seen in cemeteries, memorials and funeral cultures. The "Death and Memory" Master's programme draws on our shared research experience in the history and archaeology of death and memory to offer a truly interdisciplinary approach to the study of death and memory in the past. This is a chronologically broad course that explores the complex history of death and memory, providing students with a foundation of knowledge and skills applicable to both past and contemporary practices of commemoration, representation and curation of the deceased.

It is noteworthy to highlight the course "Semiotics and Memory Studies" (https://www.unibo.it/en/study/course-units-transferable-skills-moocs/course-unit-catalogue/course-unit/2025/543440) at the University of Bologna. Upon completion of the course, students will be familiar with the main theories of social, collective and cultural memory, examined from cultural studies and semiotic perspectives, and will be able to navigate the field of memory studies. Students will also acquire the skills and critical tools needed to interpret memory processes from a semiotic perspective. Beginning with a critical discussion of the concept of collective memory, the course examines various "discursive arenas" (media discourse, historical discourse, legal discourse, political discourse, artistic discourse, etc.) which shape shared and individual memories, and consequently, collective and individual identities.

The course website features the syllabus:

Week 1: The Field of Memory Studies:

– What is memory? Key concepts and debates
– Collective and cultural memory
– Methodological challenges and critiques
– Memory as a social and interdisciplinary construct

Week 2: Memory and forgetting in culture

– Memory as a cultural system (a semiotic perspective)
– Mechanisms of remembering and forgetting
– Forgetting, selection and cultural transmission
– Memory as filtration, latency and loss

Week 3: Semiotic models and thematic studies

– Semiotic approaches to memory (Lotman, Eco, cultural semiotics)
– Memory, space and trauma
– Thematic studies of narratives of memory and identity
– Memory as a practice of meaning-making

Week 4: Narratives of Memory

– Memory as a narrative structure
– Post-memory, multidirectional and prosthetic memory
– Intergenerational transmission
– Narrative models of memory and identity

Week 5: Memory, Power and Archives

– Memory and power: who controls the past?
– The archive as a system and an authority
– From cultural archives to digital memory
– The transformation of memory in the digital age

Based on the analysed material, we can propose a syllabus for the course "Text Analysis through the Lens of Memory Studies" for Master's programmes in the Humanities. The aim of the course is to equip students with a comprehensive understanding of the theoretical foundations of memory studies and the practical skills to apply key methods of text analysis (narratological, discursive, quantitative-qualitative (content analysis), analysis based on literary representation of memory and digital methods of analysis).

The course may cover the following modules:

Module 1 "Theoretical Foundations of Memory Studies": Introduction (from individual to collective memory: M. Halbwachs; places of memory: P. Nora; communicative and cultural memory: J. Assmann, A. Assmann; the "memory boom", travelling memory (A.Erll, among others) seminar: discussion of classic texts); Post-memory, Trauma and the Ethics of Memory Studies" (M. Hirsch's concept of post-memory; trauma and representation: C. Carut, D. LaCapra; seminar: case studies – testimonies and artistic representations of traumatic events);

Module 2 "Narratological Analysis of Mnemonic Structures": Narrative Composition and the Workings of Memory (plot, story, text (M. Bal); anachronisms (flashbacks, retrospections) as a formal trace of recollection (G. Genette); focalisation and narrative voice; practical session: analysis of anachronisms and focalisation in an excerpt from a memoir). The unreliable narrator as a trace of trauma (Typology of the unreliable narrator (Booth; Hanafi, 2024); omissions, ellipses, plot gaps as textual markers of repressed experience; practical session: students independently analyse a selected excerpt using the "anachronism – focalization – gap" framework);

Module 3 "Discourse Analysis": Critical discourse analysis (T. van Dijk, 1993), mental models; seminar: identifying markers in a media text about a historical event); discursive-historical approach (key strategies: nomination, predication, argumentation, perspectivisation, intensification (Reisigl, Wodak, 2015); recontextualisation of historical narratives in contemporary rhetoric; practical session: coding an excerpt from a contemporary speech using the discursive-historical approach); case studies (analysis of a specific case e.g. memory legislation, anniversaries, controversial memorials; seminar-discussion based on students' mini-research projects);

Module 4 "Quantitative and Qualitative Analysis of Mnemonic Frames": Content analysis and framing theory (classical content analysis (Krippendorff, Neuendorf); framing theory (Entman, 1993); narrative patterns (Wertsch, 2002); development of a coding scheme: inductive and deductive approaches; practical session: compiling a mini-corpus, developing a coding scheme, discussion of examples of computational analysis);

Module 5 "Theoretical Foundations of Intertextual Literary Analysis in Literary Text Through the Prism of Memory". Sites of memory and their textual afterlives (Nora, 1989) in different literatures; e.g. the Chornobyl Zone as literary topos in Ukrainian poetry (Lina Kostenko, a recurring motif dispersed across several publications and collections since 1986) and Hiroshima in Japanese literature (Masuji Ibuse, Black Rain,1965) both engaging nuclear catastrophe as a site of memory - the transposition of physical sites into literary topoi within a comparative paradigm; intertextual analysis as a tool for examining processes of memory transformation in literature (Henke, 2025); practical session: discussion of intergenerational narrative transmission in family sagas from a comparative perspective (based on V. Yavorivskyi's Maria with Wormwood at the End of the Century (1987, Ukraine), Tamiki Hara's Summer Flowers (1947, Japan) as near-contemporary testimonial responses to

nuclear catastrophe and M. Mizumura's A True Novel (2002, Japan) as a case of self-conscious intertextual adaptation across generational and cultural distance.

Module 6 "Digital Methods of Analysis": digital memory studies (thematic modelling, narrative mapping (Wagner, Keydar, Abend, 2025); an overview of digital tools (e.g., AntConc, Voyant Tools, an introduction to Python/NLP libraries); presentation of examples of multi-method research, consultations on final projects;

Module 7 "Final Project": presentation of research projects; public defence and group discussions.

Conclusions. Textual analysis within the field of memory studies is an interdisciplinary process that integrates the tools of narratology, discourse analysis, the sociology of culture, philology and the digital humanities.

The narratological method allows us to identify the structure of memory in terms of the text's composition, focalisation and temporal organisation – showing how experience becomes a coherent narrative. Discourse analysis enables the researcher to identify the mechanisms through which versions of past events gain public recognition. The sociology of culture enables a shift from the text of a work to its context; specifically, from the individual utterances of the work's characters to collective practices of remembrance, rituals and traditions. Digital humanities open up opportunities for working with large datasets.

The choice of a specific method depends on the type of text (fictional, documentary, media-based), the scale of the research (an individual work or a corpus) and the research question – whether it concerns individual trauma, collective identity or the circulation of memory in the public sphere. Factors determining the choice of analytical method include: the type of text (literary works require attention to poetics and symbolic codes); documentary sources – to the verification and contextualisation of facts; media texts – to the analysis of rhetorical strategies and mechanisms for shaping public opinion. The scope of the research determines whether it is better to use qualitative methods for the detailed analysis of an individual work, or to apply quantitative and semi-automated methods for working with a large corpus of texts; the definition of the research question, which may concern individual trauma, collective identity or the circulation of memory in the public sphere. A combination of several approaches proves effective, as it allows for the consideration of both the formal-textual and socio-cultural dimensions of memory. This helps to avoid oversimplifying the research. Combining formal-textual and sociocultural dimensions of analysis makes it possible not only to describe the past, but also to explain the origins of narratives and their social functions.

Prospects for further research include the experimental implementation of the developed course into the educational process, followed by testing with a specific cohort of students; empirical verification of the effectiveness of the proposed methodological model through the analysis of students' learning outcomes; the adjustment and refinement of the course's structure and content based on feedback and the identification of difficulties in mastering interdisciplinary tools; and the expansion of the empirical basis of the research through the inclusion of additional text types and its further development within literary analysis through the prism of memory in comparative paradigm.

BIBLIOGRAPHY

1. Assmann J. Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination. Cambridge University Press. 2011. URL: https://www.cambridge.org/core/books/cultural-memory-and-early-civilization/BCCB31EDCBF10BAF4F9B084B4BC6E5A7

2. Bal M. Narratology: Introduction to the theory of narrative (4th ed.). University of Toronto Press. 2017. URL: https://www.scribd.com/document/1067241922/Read-the-Narratology-Introduction-to-the-Theory-of-Narrative-Mieke-Bal-complete-ebook

3. Benjamin E. Monuments and 'nonuments': A typology of the forgotten memoryscape. *Memory Studies*. 2025, 18(4), 815–829. https://doi.org/10.1177/17506980241255079

4. Brovold M. Memories, Places, Objects: Memory Transmission in Monica Csango's Fortielser. *Humanities*. 2017, 15(1), 6. https://doi.org/10.3390/h15010006

5. Ekelund R. A Qualitative and Reflexive Method for Digital Memory Studies: Lessons from a Study of Memory Practices in Facebook Groups. *Memory Studies Review*. 2025, 2. 1-23. 10.1163/29498902-2025xx01

6. Fiedler A. Discourse, hegemony, and the public sphere: A theoretical framework for the empirical modelling of memory. *Memory, Mind & Media*. 2025. Vol. 4. Art. e13. DOI: https://doi.org/10.1017/mem.2025.10010.

7. Frawley W. Norman Fairclough, Discourse and Social Change. Cambridge: Polity, 1992. *Language in Society*. 1993. Vol. 22, No. 3. P. 421–424. DOI: https://doi.org/10.1017/S0047404500017309.

8. Gayevska O. Virtual museums utilization for intercultural communicative competences' development of future translators. *Сучасні дослідження з іноземної філології: Збірник наукових праць*. 2024. № 2 (26). P. 261–271. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика». URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/75742.

9. Genette G. Narrative Discourse: An Essay in Method. Ithaca: Cornell University Press, 1980. 285 p.

10. Greeley G. D., Chan V., Choi H.-Y., Rajaram S. Collaborative Recall and the Construction of Collective Memory Organization: The Impact of Group Structure. Topics in Cognitive Science. 2024. Vol. 16. P. 282–301. DOI: https://doi.org/10.1111/tops.12639.

11. Hanafi H. Engaging with the unreliable narrator: Teaching literary perspective and subjectivity. Akofena. 2024. Vol. 13, No. 5. P. 447–460. DOI: https://doi.org/10.48734/akofena.n013.vol.5.37.2024.

12. Henke D. Intertextual analysis as a tool for examining processes of memory transformation in literature: Types, figures, and functions. *Memory Studies*. 2025. Vol. 18, No. 4. P. 970–985. DOI: https://doi.org/10.1177/17506980241283889.

13. Hirsch M. The generation of postmemory. *Poetics Today*. 2008. Vol. 29, No. 1. P. 103–128. DOI: https://doi.org/10.1215/03335372-2007-019.

14. Jurafsky D., Charles J. Fillmore. Computational Linguistics. 2014; 40 (3): 725–731. doi: https://doi.org/10.1162/COLI_a_00201

15. Lloyd J. Monuments and the Sited Struggles of Memorialisation. *Space and Culture*. 2022. Vol. 25, No. 2. P. 341–344. DOI: https://doi.org/10.1177/1206331221990947.

16. Neuendorf K. A. The Content Analysis Guidebook. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2017. DOI: https://doi.org/10.4135/9781071802878.

17. Nora P. Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. Representations. 1989. No. 26. P. 7–24.

18. Reisigl M., Wodak R. The discourse-historical approach (DHA). In: Wodak R., Meyer M., eds. Methods of Critical Discourse Studies. 3rd ed. London: SAGE, 2015. P. 23–61. URL: https://lnk.ua/4zLa61iVr.

19. Robins S. K. The Role of Memory Science in the Philosophy of Memory. *Philosophy Compass*. 2022. Vol. 17, No. 10. Art. e12880. DOI: https://doi.org/10.1111/phc3.12880.

20. Sendyka R. Sites That Haunt: Affects and Non-sites of Memory. *East European Politics and Societies*. 2016. Vol. 30, No. 4. P. 687–702. DOI: https://doi.org/10.1177/0888325416658950.

21. van Dijk T. A. Principles of critical discourse analysis. *Discourse & Society*, 1993. 4(2), 249–283. https://doi.org/10.1177/0957926593004002006.

22. Wagner E., Keydar R., Abend O. Unsupervised location mapping for narrative corpora. arXiv. 2025. arXiv:2504.05954. URL: https://arxiv.org/abs/2504.05954.

23. Wodak R., Richardson J. E. On the politics of remembering (or not). *Critical Discourse Studies*. 2009. Vol. 6, No. 4. P. 231–235. DOI: https://doi.org/10.1080/17405900903180954.

REFERENCES

1. Assmann J. (2011) Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination. Cambridge University Press; https://www.cambridge.org/core/books/cultural-memory-and-early-civilization/BCCB31EDCBF10BAF4F9B084B4BC6E5A7

2. Bal, M. (2017). Narratology: Introduction to the theory of narrative (4th ed.). University of Toronto Press. URL: https://www.scribd.com/document/1067241922/Read-the-Narratology-Introduction-to-the-Theory-of-Narrative-Mieke-Bal-complete-ebook

3. Benjamin, E. (2025). Monuments and 'nonuments': A typology of the forgotten memoryscape. *Memory Studies*, 18(4), 815–829. https://doi.org/10.1177/17506980241255079

4. Brovold, M. (2026). Memories, Places, Objects: Memory Transmission in Monica Csango's Fortielser (2017). *Humanities*, 15(1), 6. https://doi.org/10.3390/h15010006

5. Ekelund, R. (2025). A Qualitative and Reflexive Method for Digital Memory Studies: Lessons from a Study of Memory Practices in Facebook Groups. *Memory Studies Review*. 2. 1-23. 10.1163/29498902-2025xx01

6. Fiedler, A. (2025). Discourse, hegemony, and the public sphere: A theoretical framework for the empirical modelling of memory. *Memory, Mind & Media*. 4:e13. doi:10.1017/mem.2025.10010

7. Frawley W. (1993). Norman Fairclough, Discourse and social change. Cambridge: Polity, 1992. Pp. vii + 259. *Language in Society*. 22(3):421-424. doi:10.1017/S0047404500017309

8. Gayevska, O. (2024). Virtual museums utilization for intercultural communicative competences' development of future translators. *Suchasni doslidzhennia z inozemnoi filolohii: Zbirnyk naukovykh prats*, 2(26), 261–271. Uzhhorod: Vydavnychyi dim "Helvetyka". URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/75742

9. Genette, G. (1980). Narrative discourse: An essay in method. Cornell University Press. 285

10. Greeley, G.D., Chan, V., Choi, H.-Y. and Rajaram, S. (2024), Collaborative Recall and the Construction of Collective Memory Organization: The Impact of Group Structure. Top. Cogn. Sci., 16: 282-301. https://doi.org/10.1111/tops.12639

11. Hanafi, H. (2024). Engaging with the unreliable narrator: Teaching literary perspective and subjectivity. Akofena, 13(5), 447–460. https://doi.org/10.48734/akofena.n013.vol.5.37.2024

12. Henke, D. (2025). Intertextual analysis as a tool for examining processes of memory transformation in literature: Types, figures, and functions. *Memory Studies*, 18(4), 970–985. https://doi.org/10.1177/17506980241283889

13. Hirsch, M. (2008). The generation of postmemory. *Poetics Today*, 29(1), 103–128. https://doi.org/10.1215/03335372-2007-019

14. Jurafsky D., Charles J. Fillmore. Computational Linguistics. 2014; 40 (3): 725–731. doi: https://doi.org/10.1162/COLI_a_00201

15. Lloyd, J. (2022). Monuments and the Sited Struggles of Memorialisation. Space and Culture, 25(2), 341-344. https://doi.org/10.1177/1206331221990947

16. Neuendorf, K. (2017). The content analysis guidebook. SAGE Publications, Inc, https://doi.org/10.4135/9781071802878
17. Nora, P. (1989). Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. Representations, No. 26, Special Issue: Memory and Counter-Memory. (Spring, 1989), pp. 7-24.
18. Reisigl, M., & Wodak, R. (2015). The discourse-historical approach (DHA). In R. Wodak & M. Meyer (Eds.), Methods of critical discourse studies (3rd ed., pp. 23–61). SAGE. URL: https://lnk.ua/4zLa61iVr
19. Robins S. K. (2022) The Role of Memory Science in the Philosophy of Memory. *Philosophy Compass*. Vol. 17, No. 10. Art. e12880. DOI: https://doi.org/10.1111/phc3.12880
20. Sendyka, R. (2016). Sites That Haunt: Affects and Non-sites of Memory: Affects and Non-sites of Memory. *East European Politics and Societies*, 30(4), 687-702. https://doi.org/10.1177/0888325416658950.
21. van Dijk, T. A. (1993). Principles of critical discourse analysis. *Discourse & Society*, 4(2), 249–283. https://doi.org/10.1177/0957926593004002006.
22. Wagner, E., Keydar, R., & Abend, O. (2025). Unsupervised location mapping for narrative corpora (arXiv:2504.05954). arXiv. URL: https://arxiv.org/abs/2504.05954
23. Wodak, R., & Richardson, J. E. (2009). On the politics of remembering (or not). *Critical Discourse Studies*, 6(4), 231–235. https://doi.org/10.1080/17405900903180954.

Дата першого надходження статті до видання: 17.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 81'42:001.891
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-14

Інна ГОЛОПИЧ,
orcid.org/0000-0002-1831-975
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін та українознавства,
Харківського національного університету внутрішніх справ
(Вінниця, Україна) innagolopych@gmail.com

Вікторія ПЕРЦЕВА,
orcid.org/0000-0002-5203-761X
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін та українознавства,
Харківського національного університету внутрішніх справ
(Вінниця, Україна) victoriaperceva@gmail.com

АКАДЕМІЧНИЙ ДИСКУРС У ЖАНРАХ НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ПІДХОДИ ТА МЕТОДИ АНАЛІЗУ

У процесі дослідження проаналізовано сучасні теоретико-методологічні підходи до вивчення академічного дискурсу, особливості його функціонування в жанрах наукової комунікації, а також наукові праці українських і зарубіжних дослідників, присвячені проблемам жанрового аналізу, риторичної організації наукових текстів і дискурсивних практик. Мета статті полягала в теоретичному обґрунтуванні методики аналізу академічного дискурсу в жанрах наукової комунікації, визначенні її концептуальних засад, структурних компонентів і методологічних підходів, які забезпечують комплексне дослідження жанрових, комунікативно-прагматичних та мовностилістичних особливостей сучасних академічних текстів. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вдосконалення методологічного інструментарію аналізу академічного дискурсу в жанрах наукової комунікації відповідно до сучасних тенденцій розвитку лінгвістики, дискурсології, теорії жанрів та академічного письма, а також зростанням вимог до якості підготовки й експертизи наукових текстів у міжнародному академічному середовищі. У дослідженні використано комплекс взаємодоповнювальних методів, зокрема аналіз і синтез наукових джерел, порівняльний, структурно-функціональний, дискурс-аналіз, жанровий аналіз, комунікативно-прагматичний та описовий методи. Наукова новизна дослідження полягає в систематизації методичних підходів до аналізу академічного дискурсу та визначенні комплексу мовних, жанрових і комунікативних параметрів дослідження наукових текстів.

Дослідження показало, що ефективний аналіз академічного дискурсу можливий лише за умови комплексного поєднання дискурс-аналізу, жанрового, структурного, прагматичного та лінгвостилістичного підходів. Це забезпечує всебічне дослідження академічних текстів різних жанрів. А цифровізація науки та розвиток міжнародної наукової комунікації актуалізують розроблення комплексної методології аналізу академічного дискурсу, яка орієнтована на дослідження жанрових, комунікативних і лінгвостилістичних особливостей академічних текстів.

Ключові слова: *академічний дискурс; жанри наукової комунікації; методика аналізу; дискурс-аналіз; академічне письмо; наукова комунікація.*

Inna GOLOPYCH,
orcid.org/0000-0002-1831-975
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Humanities and Ukrainian Studies
Kharkiv National University of Internal Affairs,
(Vinnytsia, Ukraine) innagolopych@gmail.com

Viktoriia PERTSEVA,
orcid.org/0000-0002-5203-761X
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Humanities and Ukrainian Studies
Kharkiv National University of Internal Affairs
(Vinnytsia, Ukraine) (victoriaperceva@gmail.com)

ACADEMIC DISCOURSE IN THE GENRES OF SCIENTIFIC COMMUNICATION: APPROACHES AND METHODS OF ANALYSIS

This study analyses contemporary theoretical and methodological approaches to the study of academic discourse, the specific features of its functioning within the genres of scientific communication, as well as scholarly works by Ukrainian and international researchers devoted to issues of genre analysis, the rhetorical organisation of scientific texts, and discursive practices. The aim of the article was to provide a theoretical justification for a methodology for analysing academic discourse within the genres of scientific communication, and to define its conceptual foundations, structural components and methodological approaches, which enable a comprehensive study of the genre-specific, communicative-pragmatic and linguistic-stylistic features of contemporary academic texts. The relevance of the study stems from the need to refine the methodological tools for analysing academic discourse in the genres of scientific communication in line with current trends in the development of linguistics, discourse studies, genre theory and academic writing, as well as the increasing demands on the quality of preparation and expertise of scientific texts within the international academic community. The study employs a set of complementary methods, including the analysis and synthesis of scholarly sources, comparative analysis, structural-functional analysis, discourse analysis, genre analysis, communicative-pragmatic analysis and descriptive methods. The scientific novelty of the study lies in the systematisation of methodological approaches to the analysis of academic discourse and the identification of a set of linguistic, genre-based and communicative parameters for the study of academic texts.

The study found that an effective analysis of academic discourse is only possible through a comprehensive combination of discourse analysis with genre-based, structural, pragmatic and linguo-stylistic approaches, thereby ensuring a thorough examination of academic texts across various genres.

Key words: *academic discourse; genres of scientific communication; analytical methodology; discourse analysis; academic writing; scientific communication.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку науки характеризується стрімкою глобалізацією наукового знання, цифровізацією дослідницької діяльності та активним розширенням міжнародної академічної взаємодії. У XXI столітті наукова комунікація вийшла за межі локальних академічних спільнот і набула статусу глобального міжкультурного явища, у межах якого результати досліджень оперативно поширюються через міжнародні журнали, наукові конференції, цифрові репозитарії, академічні соціальні мережі та інші платформи відкритої науки. Така трансформація сприяє інтенсифікації обміну знаннями між ученими різних країн, забезпечує доступ до найновіших наукових досягнень, стимулює міждисциплінарне співробітництво й формує нові стандарти академічної комунікації. За цих умов особливого значення набуває дослідження академічного дискурсу як складної комунікативної системи, яка забезпечує продукування, репрезентацію, інтерпретацію та поширення наукового знання.

Аналіз наукових досліджень дає підстави стверджувати, що академічний дискурс охоплює сукупність усних, письмових і цифрових жанрів наукової комунікації, кожен із яких характеризується специфічною композиційною організацією, комунікативною метою, мовностилістичними засобами та прагматичними стратегіями. До його жанрової системи належать наукові статті, монографії, дисертації, тези доповідей, рецензії, академічні листи, грантові заявки, усні доповіді, конференції, форуми, конгреси, вебінари та інші форми професійної взаємодії. Письмовий академічний дискурс характеризується розподіленим хронотопом, оскільки його функціонування не обмежується конкретним місцем і часом, тоді як усні жанри реалізуються в межах визначеної просторово-часової ситуації комунікації. Водночас

цифрові формати наукової взаємодії поєднують ознаки синхронної та асинхронної комунікації, що зумовлює появу нових жанрових моделей і трансформацію традиційних форм академічного спілкування.

Попри значний розвиток теорії дискурс-аналізу, когнітивної лінгвістики, прагматики та жанрознавства, проблема розроблення цілісної методики аналізу академічного дискурсу в жанрах наукової комунікації залишається актуальною. Наявні дослідження здебільшого зосереджуються на окремих видах академічних текстів або окремих аспектах їхнього аналізу, тоді як сучасна практика наукової діяльності потребує комплексного методологічного підходу, який дозволив би враховувати структурні, комунікативно-прагматичні, когнітивні, мовностилістичні та цифрові особливості функціонування різних жанрів академічного дискурсу. Саме тому актуальність дослідження зумовлена необхідністю удосконалення методики аналізу академічного дискурсу як важливого інструменту комплексного вивчення сучасної наукової комунікації, що сприятиме підвищенню ефективності академічного письма, розвитку міжкультурної наукової взаємодії та інтеграції української науки до світового академічного простору.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні методики аналізу академічного дискурсу в жанрах наукової комунікації, визначенні її концептуальних засад, структурних компонентів і методологічних підходів, що забезпечують комплексне дослідження жанрових, комунікативно-прагматичних та мовностилістичних особливостей сучасних академічних текстів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел свідчить, що проблематика академічного дискурсу та жанрів наукової комунікації активно розробляється як українськими, так і зарубіжними дослідниками. Українські науковці (С. Щербина, К. Гохман, Ж. Колоїз, О. Бабелюк, С. Бук, О. Любашенко та ін.) досліджують теоретичні засади академічного дискурсу, особливості академічного письма, жанрову організацію наукових текстів і методичні аспекти наукової комунікації. У працях K. Hyland, N. Fairclough, P. Wang та інших зарубіжних учених обґрунтовано функціонально-прагматичний, дискурс-аналітичний, жанровий і риторичний підходи до аналізу академічних текстів. Науковиця С. Щербина (Щербина, 2018) здійснила системний аналіз англо-американських наукових шкіл дослідження академічного дискурсу та запропонувала жанрову таксономію академічної наукової комунікації. Дослідниця обґрунтувала поділ академічного дискурсу на навчально-педагогічний і науково-дослідницький, охарактеризувала усні та письмові жанри академічної комунікації, а також узагальнила три основні методологічні підходи до аналізу жанрів: неориторичний, соціокультурний і лінгводидактичний. Кен Хайланд (Hyland, 2018). розвинув функціонально-прагматичний підхід до аналізу академічного дискурсу. У своїх працях він досліджує мовні засоби взаємодії автора з читачем, особливості академічної аргументації, дисциплінарні відмінності академічного письма, використання метадискурсу й комунікативних стратегій у наукових текстах.

Виклад матеріалу. Протягом останніх десятиліть академічний дискурс перебуває в центрі уваги лінгвістичних, дискурсологічних, прагматичних і жанрознавчих досліджень. Зростання інтересу до цієї проблематики пов'язане насамперед із трансформацією сучасної науки в глобальну систему виробництва й обміну знаннями, у якій ефективність наукової діяльності значною мірою визначається якістю академічної комунікації (Любашенко, Лоза, Горкуненко, 2024). Стрімкий розвиток цифрових технологій, міжнародне наукове співробітництво, відкритий доступ до результатів досліджень та активне поширення електронних платформ наукового спілкування зумовили суттєву еволюцію жанрової системи академічного дискурсу, що актуалізує необхідність удосконалення методології його комплексного аналізу.

У сучасній науковій літературі (Бабелюк, Бук, 2026; Неклесова, 2024) академічний дискурс розглядається як багаторівнева комунікативна система, у межах якої відбувається створення, представлення, критичне оцінювання та поширення наукового знання. Його особливість полягає в поєднанні мовних, когнітивних, соціокультурних і прагматичних компонентів, що забезпечують ефективну взаємодію між учасниками академічної спільноти. Зважаючи на це, аналізується не лише окремий текст, але й середовище його використання: адресант, адресат, комунікативна мета, жанрові конвенції, соціальний контекст і механізми інтерпретації повідомлення. У сучасній лінгвістичній та дискурсологічній літературі дедалі частіше використовується поняття академічного дискурсу як комплексної комунікативної системи, яка поєднує процес і результат професійної взаємодії учасників академічної спільноти. У широкому розумінні академічний дискурс охоплює як освітню, так і науково-дослідницьку діяльність, забезпечуючи створення, передавання, інтерпретацію та поширення наукового знання. У контексті дослідження методики аналізу ака-

демічного дискурсу основний інтерес становить саме його науково-комунікативний сегмент, який реалізується через жанри наукової комунікації, зокрема наукові статті, монографії, дисертації, тези конференцій, рецензії, наукові доповіді, академічні презентації та інші форми професійного наукового спілкування.

У дослідженні (Fairclough, 2003) відзначається, що однією з ключових характеристик академічного дискурсу є його адресантно-адресатна організація, яка характеризує специфіку взаємодії між учасниками наукової комунікації. Залежно від жанру комунікативні ролі можуть реалізовуватися в різних моделях взаємодії: автор – рецензент, автор – редактор, дослідник – наукова спільнота, доповідач – аудиторія, керівник дослідження – здобувач освіти, викладач – здобувач або дослідник – дослідник. Така варіативність дискурсивних ролей визначає не лише структуру академічного тексту, а й особливості добору мовних засобів, аргументативних стратегій та способів репрезентації наукового знання. Методика аналізу академічного дискурсу передбачає комплексне дослідження текстів різних жанрів наукової комунікації з урахуванням їхньої структурної організації, комунікативного призначення, мовностилістичних характеристик, прагматичних стратегій і дискурсивних ролей учасників взаємодії. Такий підхід дає можливість простежити закономірності побудови академічних текстів, визначити специфіку реалізації комунікативних намірів автора, засоби аргументації, способи представлення результатів дослідження та особливості взаємодії автора з академічною спільнотою.

На основі аналізу наукових джерел, нами констатовано, що особливого значення набуває жанровий підхід, відповідно до якого кожен жанр наукової комунікації має власну композиційну структуру, систему мовних засобів і характерні комунікативні функції. Наукові статті, монографії, дисертації, рецензії, тези конференцій, академічні презентації, постери, грантові заявки, рецензійні висновки та інші жанри відрізняються не лише формою представлення інформації, а й особливостями організації дискурсу, ступенем аргументованості, способами взаємодії з читачем і реалізацією авторської позиції. Відповідно методика їх аналізу повинна враховувати як універсальні характеристики академічного дискурсу, так і специфіку окремого жанру.

Важливою складовою академічного дискурсу є система дискурсивних ролей, яка реалізується в процесі професійної комунікації (Любашенко та ін, 2024). Учасники, залежно від комунікативної ситуації, можуть виступати авторами, рецензентами, редакторами, експертами, доповідачами, здобувачами освіти або читачами. Їхня взаємодія визначає характер побудови тексту, рівень аргументованості, добір мовних засобів та особливості представлення наукової інформації. Зміна ролей і комунікативних функцій зумовлює варіативність академічних жанрів та їхню адаптацію до різних форматів наукової взаємодії.

Аналіз сучасного академічного дискурсу (Гохман, 2018; Колоїз, 2024) свідчить, що його визначальними характеристиками залишаються логічна послідовність, структурованість, об'єктивність, точність, доказовість, інтертекстуальність і стандартизованість викладу. Водночас спостерігаються нові тенденції розвитку, серед яких посилення авторської репрезентації, інтерактивності, міждисциплінарності та цифровізації наукової комунікації. Поширення електронних журналів, відкритого рецензування, академічних соціальних мереж, відеоконференцій та інших цифрових форматів істотно розширює жанровий спектр академічного дискурсу й вимагає застосування сучасних комплексних методик його аналізу, які інтегрують структурний, функціональний, прагматичний, когнітивний та дискурс-аналітичний підходи. Саме тому розроблення методики аналізу академічного дискурсу в жанрах наукової комунікації доцільно здійснювати на засадах міждисциплінарного підходу, який поєднує принципи дискурс-аналізу, жанрового аналізу, прагмалінгвістики, функціональної лінгвістики та теорії наукової комунікації. Такий підхід забезпечує цілісне дослідження академічних текстів, дозволяє встановити закономірності їхнього функціонування в сучасному інформаційному просторі та створює методологічне підґрунтя для підвищення ефективності академічного письма й міжнародної наукової комунікації.

Важливим аспектом методики аналізу академічного дискурсу є визначення його жанрової структури, оскільки саме жанр є базовою одиницею організації наукової комунікації. У сучасній науковій літературі академічний дискурс розглядають як багаторівневу систему, що охоплює два взаємопов'язані напрями функціонування (Wang та ін., 2023). Перший представлений навчально-педагогічним дискурсом, до якого належать лекції, семінари, практичні заняття, академічні презентації, співбесіди, консультації та іспити. Другий охоплює науково-дослідницький дискурс, який реалізується через такі жанри, як наукова стаття, монографія, дисертація, тези конференцій, наукова доповідь, звіт про результати дослід-

ження, рецензія, круглий стіл, академічне резюме та інші форми професійної наукової взаємодії. Незважаючи на різноманітність жанрових форм, усі вони підпорядковуються спільним принципам академічної комунікації, проте відрізняються структурою, прагматичною спрямованістю, мовними засобами та особливостями взаємодії між учасниками комунікації.

Особливе місце серед жанрів наукової комунікації посідає наукова стаття, яка сьогодні є провідною формою представлення результатів досліджень у міжнародному академічному просторі. Її композиційна організація ґрунтується на загальновизнаній риторичній моделі IMRaD (Introduction, Methods, Results and Discussion), що забезпечує логічну послідовність викладу, прозорість представлення результатів та можливість їх відтворення іншими дослідниками. Саме тому аналіз наукових статей часто використовується як базова модель для розроблення методики дослідження академічного дискурсу, оскільки дозволяє комплексно оцінити структурні, мовні, когнітивні та прагматичні характеристики академічного тексту.

Методологічне підґрунтя сучасного аналізу академічного дискурсу сформувалося під впливом кількох взаємодоповнювальних наукових підходів. Одним із найбільш впливових є неориторичний підхід (New Rhetoric), представники якого розглядають жанри як соціальні дії, що реалізуються в межах певних професійних спільнот. У центрі уваги цього напряму перебуває дослідження риторичних стратегій, комунікативних намірів автора та особливостей функціонування жанрів у конкретних академічних ситуаціях.

Не менш важливим є соціокультурний підхід, сформований у межах системно-функціональної лінгвістики, який трактує жанр як соціально детерміновану модель комунікації. Відповідно до цього підходу академічний текст розглядається не лише як мовний продукт, а як результат взаємодії культурних норм, соціальних практик і професійних традицій, які визначають особливості побудови наукового повідомлення.

Значний внесок у розроблення методики аналізу академічного дискурсу зробив лінгводидактичний підхід, представлений концепцією English for Specific Purposes (ESP), у межах якої жанровий аналіз використовується для виявлення типових структурних моделей академічних текстів та навчання академічному письму. Саме в цьому напрямі було розроблено низку моделей аналізу риторичної структури наукових статей, зокрема модель CARS Джона Свейлза, яка сьогодні широко застосовується під час аналізу вступів наукових публікацій.

Суттєво розширили можливості жанрового аналізу й методи корпусної лінгвістики, що забезпечують дослідження великих масивів академічних текстів із використанням цифрових інструментів. Корпусні методи дозволяють виявляти закономірності використання мовних конструкцій, термінології, риторичних маркерів, засобів аргументації та структурних моделей у різних жанрах наукової комунікації. Інтеграція жанрового аналізу, дискурс-аналізу, корпусної лінгвістики та прагмалінгвістики формує сучасну комплексну методику аналізу академічного дискурсу, яка дає змогу всебічно досліджувати структурні, функціональні, когнітивні та комунікативні особливості різних жанрів наукової комунікації.

На основі аналізу наукових підходів та власного педагогічного досвіду запропонуємо методику аналізу академічного дискурсу, яка передбачає послідовну реалізацію п’яти взаємопов’язаних етапів:

– перший етап полягає у визначенні жанру академічного тексту, його комунікативної мети, цільової аудиторії, адресанта й адресата, що забезпечує врахування жанрових конвенцій і комунікативного контексту;

– другий етап охоплює структурно-композиційний аналіз, який передбачає дослідження архітектоніки тексту, логіки викладу, риторичної організації та відповідності усталеним моделям академічного письма, зокрема IMRaD для наукових статей;

– на третьому етапі здійснюється лінгвостилістичний аналіз, спрямований на виявлення особливостей академічної лексики, термінології, синтаксичних конструкцій, засобів когезії, інтертекстуальності та метадискурсивних маркерів;

– четвертий етап передбачає комунікативно-прагматичний аналіз, у межах якого оцінюються авторська позиція, аргументативні стратегії, способи взаємодії з читачем, реалізація категорій переконливості, об’єктивності та академічної етики;

– завершальний етап полягає в комплексній інтерпретації отриманих результатів, узагальненні виявлених особливостей і визначенні відповідності тексту жанровим вимогам сучасної наукової комунікації. Запропонована послідовність етапів забезпечує системний аналіз академічного дискурсу та може бути використана як універсальна методична модель для дослідження різних жанрів наукової комунікації.

Висновки. Результати проведеного дослідження дають змогу дійти висновку, що академічний дискурс є складною багаторівневою комуні-

кативною системою, яка забезпечує створення, репрезентацію, інтерпретацію та поширення наукового знання в межах сучасного академічного простору. Його функціонування реалізується через сукупність жанрів наукової комунікації, кожен із яких характеризується власною структурною організацією, комунікативною метою, мовними особливостями, прагматичними стратегіями та дискурсивними ролями учасників. Ми виходимо з визнання, що досліджувана методика аналізу академічного дискурсу повинна розглядатися не лише як сукупність інструментів лінгвістичного дослідження тексту, а як універсальна міждисциплінарна система, спрямована на комплексне вивчення структурних, семантичних, когнітивних, прагматичних і соціокультурних характеристик жанрів наукової комунікації. Такий підхід дозволяє встановити закономірності організації академічних текстів, виявити специфіку реалізації авторської позиції, засобів аргументації, інтертекстуальних зв'язків і комунікативних стратегій, а також простежити особливості функціонування різних жанрів у сучасному цифровому науковому середовищі. До того ж, зважаючи на своєрідність досліджуваного конструкту, принципово важливо враховувати, що сучасний академічний дискурс постійно трансформується під впливом глобалізації науки, цифровізації, розвитку відкритої науки, міжнародної академічної мобільності та використання інформаційно-комунікаційних технологій. Це зумовлює появу нових жанрових форм, зміну традиційних моделей наукової взаємодії та розширення комунікативних можливостей академічної спільноти, що потребує постійного вдосконалення методики їх аналізу. *Перспективи подальших досліджень* доцільно пов'язати з порівняльним аналізом академічного дискурсу в різних мовних і культурних традиціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабелюк О., Бук С. Академічне письмо в англомовних та україномовних наукових статтях: структурні, змістові та жанрово-стилістичні параметри. *Львівський філологічний часопис*. 2026. Вип. 19. С. 5–15. DOI: https://doi.org/10.32447/2663-340X-2026-19.1
2. Гохман К. Академічний дискурс у системі інституційних дискурсів. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського*. 2018. Вип. 26. С. 37–45 URL: https://www.lingstud.od.ua/archive/2018/26/pv26-37-47.pdf (дата звернення 29.07.2026)
3. Колоїз Ж. В. Вектор наукових пошуків у методології. Сучасні тенденції методики навчання: мовно-літературна царина : колективна монографія / за ред. З. П. Бакум. Кривий Ріг : КДПУ, 2023. С. 217–251.
4. Колоїз Ж. В. Основи академічного письма : навч. посіб. 2-ге вид., доповн. і перероб. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2024. 143 с.
5. Любашенко О., Лоза В., Горкуненко А. Навчання наукової комунікації у старшій школі та університеті з позицій жанрового підходу. *ARS LINGUODIDACTICAE*. 2024. Вип. 13. С. 5–25. DOI: https://doi.org/10.17721/2663-0303.2024.1.01
6. Неклесова В. Академічний дискурс в українській дискурсології. *Виклики сучасної науки: міждисциплінарний погляд через призму іноземних мов* : зб. матеріалів X Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (29 листоп. 2024 р.). Одеса, 2024. С. 78–80.
7. Щербина С. М. Дефінітивні зони перетину понять науковий дискурс і академічний дискурс. *Соціально-гуманітарний вісник*. 2018. Вип. 20–21. С. 67–70.
8. Hyland K. Metadiscourse: What is it and where is it going? *Journal of Pragmatics.* 2017. 113, 16–29. DOI: https://doi.org/10.1016/j.pragma.2017.03.007
9. Hyland K. Genre and Discourse Analysis in Language for Specific Purposes. In C. A. Chapelle (Ed.), The Encyclopedia of Applied Linguistics. Wiley. 2018. DOI: 10.1002/9781405198431.wbeal0452.pub2
10. Fairclough N. Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research. London, New York: Routledge. 2003. DOI: https://doi.org/10.4324/9780203697078
11. Wang P. F., Megat Khalid P. Z., Kussin H. J. A Review of Genre Analysis of Academic Writings. *Arab World English Journal.* 2023. 14(4). 372–383. DOI: https://doi.org/10.24093/awej/vol14no4.23

REFERENCES

1. Babeliuk, O., Buk, S. (2026). Akademichne pysmo v anhlomovnykh ta ukrainomovnykh naukovykh stattiakh: Strukturni, zmistovi ta zhanrovo-stylistychni parametry [Academic writing in English-language and Ukrainian-language research articles: Structural, content and genre-stylistic parameters]. Lvivskyi filolohichnyi chasopys, 19, 5–15. https://doi.org/10.32447/2663-340X-2026-19.1 [in Ukrainian]
2. Hokhman, K. (2018). Akademichnyi dyskurs u systemi instytutsiinykh dyskursiv [Academic discourse in the system of institutional discourses]. Naukovyi visnyk PNPU im. K. D. Ushynskoho, 26, 37–45. URL: https://www.lingstud.od.ua/archive/2018/26/pv26-37-47.pdf [in Ukrainian]
3. Koloiz, Zh. V. (2023). Vektor naukovykh poshukiv u metodolohii [The vector of scientific research in methodology]. In Z. P. Bakum (Ed.), Suchasni tendentsii metodyky navchannia: Movno-literaturna tsaryna. Kryvyi Rih State Pedagogical University. pp. 217–251. [in Ukrainian]
4. Koloiz, Zh. V. (2024). Osnovy akademichnoho pysma [Fundamentals of academic writing] (2nd ed.). FOP Marynchenko S. V. 143 p. [in Ukrainian]

5. Liubashenko, O., Loza, V., Horkunenko, A. (2024). Navchannia naukovoi komunikatsii u starshii shkoli ta universyteti z pozytsii zhanrovoho pidkhodu [Teaching scientific communication in high school and university from the perspective of the genre approach]. *ARS LINGUODIDACTICAE*, 13, 5–25. https://doi.org/10.17721/2663-0303.2024.1.01 [in Ukrainian]

6. Neklesova, V. (2024). Akademichnyi dyskurs v ukrainskii dyskursolohii [Academic discourse in Ukrainian discourse studies]. Vyklyky suchasnoi nauky: Mizhdystsyplinarnyi pohliad cherez pryzmu inozemnykh mov. Proceedings of the 10th All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference. Odesa. pp. 78–80. [in Ukrainian]

7. Shcherbyna, S. M. (2018). Definityvni zony peretynu poniat naukovyi dyskurs i akademichnyi dyskurs [Definitional intersection zones of the concepts of scientific discourse and academic discourse]. Sotsialno-humanitarnyi visnyk. 20–21. 67–70. [in Ukrainian]

8. Hyland, K. (2017). Metadiscourse: What is it and where is it going? *Journal of Pragmatics*. 113. 16–29. DOI: 10.1016/j.pragma.2017.03.007

9. Hyland, K. (2018). Genre and Discourse Analysis in Language for Specific Purposes. In C. A. Chapelle (Ed.), The Encyclopedia of Applied Linguistics. Wiley. 2018. DOI: 10.1002/9781405198431.wbeal0452.pub2

10. Fairclough, N. (2003). Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research. London, New York: Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203697078

11. Wang, P. F., Megat Khalid, P. Z., Kussin, H. J. (2023). A Review of Genre Analysis of Academic Writings. *Arab World English Journal.* 14(4). 372–383. DOI: https://doi.org/10.24093/awej/vol14no4.23

Дата першого надходження статті до видання: 14.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 811.111'42
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-15

Інна ГОРИЛЕНКО,
orcid.org/0009-0000-8562-379X
аспірантка кафедри германської філології
Київського національного лінгвістичного університету
(Київ, Україна) inna.horylenko@knlu.edu.ua

АНГЛОМОВНИЙ ДИСКУРС ГІПНОТИЧНОГО ВПЛИВУ: ЖАНРОВІ МОДЕЛІ ТА СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ

У процесі дослідження було встановлено жанрову специфіку англійськомовних дискурсів із гіпнотичним впливом та їх структурно-прагматичні особливості у рамах сучасної психолінгвістики, когнітивної лінгвістики та дискурс-аналізу. Проаналізовано основні мовні механізми сугестивного впливу, особливості функціонування гіпнотичного дискурсу та специфіку використання мовних патернів у різних жанрах англомовної комунікації. У дослідженні сугестія трактується як ключовий механізм гіпнотичного впливу, за допомогою якого через спеціально організовані мовні засоби здійснюється непрямий вплив на свідомість і підсвідомість адресата, формуючи його когнітивні, емоційні та поведінкові установки. Актуальність дослідження зумовлена зростанням ролі сугестивних технологій у сучасному інформаційному просторі, активним використанням гіпнотичних мовних моделей у рекламному, політичному, мотиваційному, психотерапевтичному та медійному дискурсах, а також необхідністю комплексного вивчення механізмів мовленнєвого впливу на свідомість і підсвідомість адресата. Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі жанрових характеристик англомовних дискурсів із гіпнотичним впливом, систематизації їх структурних особливостей та визначенні ролі мовних патернів моделі Мілтона у формуванні сугестивного ефекту. Особливу увагу приділено аналізу пресупозицій, подвійних зв'язків, метафоричних конструкцій, модальних операторів, номіналізацій, імпліцитних команд та різних типів мовної неоднозначності як основних інструментів гіпнотичного впливу. У результаті дослідження встановлено, що аанглійськомовних дискурсів з гіпнотичним впливом характеризуються високим рівнем прагматичної спрямованості, ритмізацією мовлення, повторюваністю лексико-синтаксичних конструкцій та використанням імпліцитних смислів. Визначено, що мовні механізми сугестії забезпечують ефективний психологічний вплив на адресата та формують специфічну модель комунікативної взаємодії в межах сучасного англомовного дискурсу.

Ключові слова: *гіпнотичний дискурс, сугестія, англійськомовний дискурс, мовленнєвий вплив, модель Мілтона, гіпнотичні мовні патерни, прагмалінгвістика, жанрова специфіка.*

Inna HORYLENKO,
orcid.org/0009-0000-8562-379X
PhD student at the Department of German Studies
Kyiv National Linguistic University,
(Kyiv, Ukraine) inna.horylenko@knlu.edu.ua

ENGLISH-LANGUAGE DISCOURSE ON HYPNOTIC INFLUENCE: GENRE MODELS AND STRUCTURAL ORGANISATION

This study identified the genre-specific characteristics of English-language discourses involving hypnotic influence, as well as their structural and pragmatic features, within the framework of contemporary psycholinguistics, cognitive linguistics and discourse analysis. The study analyses the main linguistic mechanisms of suggestive influence, the characteristics of how hypnotic discourse functions, and the specific use of linguistic patterns in various genres of English-language communication. In this study, suggestion is interpreted as a key mechanism of hypnotic influence, through which, by means of specially organised linguistic devices, an indirect influence is exerted on the addressee's conscious and subconscious mind, shaping their cognitive, emotional and behavioural attitudes. The relevance of this study stems from the growing role of suggestive technologies in the contemporary information landscape, the active use of hypnotic linguistic models in advertising, political, motivational, psychotherapeutic and media discourses, as well as the need for a comprehensive study of the mechanisms of linguistic influence on the recipient's conscious and subconscious minds. Particular attention is paid to the analysis of presuppositions, double binds, metaphorical constructions, modal operators, nominalisations, implicit commands and various types of linguistic ambiguity as the main instruments of hypnotic influence. The study found that English-language discourses with hypnotic influence are characterised by a high degree of pragmatic orientation, rhythmic speech, the repetition of lexical-syntactic constructions, and the use of implicit meanings. It has been established that the linguistic mechanisms of suggestion ensure an effective psychological influence on the addressee and form a specific model of communicative interaction within the framework of contemporary English-language discourse.

Key words: *hypnotic discourse, suggestion, English-language discourse, linguistic influence, Milton's model, hypnotic linguistic patterns, pragmatics, genre specificity.*

Актуальність проблеми. У сучасному мовознавстві дедалі більшої актуальності набувають дослідження мовленнєвого впливу, комунікативних стратегій та сугестивного потенціалу тексту дискурсу. Особливу увагу науковців привертають англійськомовні дискурси з гіпнотичним впливом, оскільки вони поєднують лінгвістичні, психологічні, прагматичні та когнітивні механізми мовленнєвої взаємодії. У сучасному інформаційному суспільстві, де мова дедалі активніше використовується як інструмент переконання, маніпуляції, психологічного впливу та формування поведінкових моделей, дослідження жанрової специфіки сугестивних дискурсів набуває важливого теоретичного й практичного значення. Мова є складною багаторівневою системою, що охоплює лексичні одиниці, синтаксичні конструкції, стилістичні засоби та комунікативні функції, сформовані відповідно до потреб людини та умов передачі інформації. Вона не лише забезпечує передачу повідомлень, а й виконує функцію моделювання реальності, формування емоційного стану та впливу на свідомість адресата. Саме за допомогою мови людина здатна вербалізувати внутрішній світ, передавати власний досвід, емоції, абстрактні поняття та психологічні установки. У сучасному комунікативному просторі мова перестає бути виключно описовим засобом, набуваючи ознак творчого, когнітивного та сугестивного інструмента, здатного не лише відображати події, а й створювати їх.

Особливого значення набуває вивчення гіпнотичного дискурсу, який функціонує як специфічна форма мовленнєвого впливу. Гіпнотичний вплив у сучасній лінгвістиці розглядається як цілеспрямований комунікативний процес, спрямований на зміну психоемоційного стану, поведінки, установок або способу сприйняття інформації адресатом через використання спеціально організованих мовних засобів (Анпілогова, 2024). Такі дискурси характеризуються високим рівнем сугестивності, повторюваністю мовних структур, ритмічністю, емоційною насиченістю та прагматичною орієнтацією на підсвідоме сприйняття інформації.

Актуальність дослідження жанрової специфіки англійськомовних дискурсів із гіпнотичним впливом зумовлена кількома чинниками. По-перше, у сучасному інформаційному просторі значно зростає кількість текстів гіпнотичного дискурсу, побудованих на механізмах психологічного впливу. Такі тексти активно функціонують у медіапросторі, рекламі, політичному дискурсі, психотерапевтичній практиці, коучинговій діяльності, мотиваційній комунікації, блогосфері та цифровому контенті. По-друге, розвиток когнітивної лінгвістики, психолінгвістики та дискурс-аналізу актуалізує потребу комплексного дослідження мовних механізмів зв'язку сугестії з гіпнотичним впливом. По-третє, в умовах глобалізації та цифровізації комунікації англійська мова виступає одним із провідних інструментів міжнародного інформаційного впливу, що посилює значення аналізу англійськомовного сугестивного дискурсу.

Сугестія як психологічний і комунікативний феномен створення позитивних емоцій адресата може реалізовуватися як у переконливій, так і в маніпулятивній формі. Ефективність сугестивного впливу значною мірою залежить від мовної організації тексту як інтерактивної форми дискурсу, особливостей комунікативної ситуації та психологічної готовності адресата до сприйняття повідомлення. Саме тому тексти з гіпнотичним впливом характеризуються ретельно продуманою структурою, специфічним добором лексичних одиниць, використанням повторів, імперативних конструкцій, метафоричних моделей, ритмізації мовлення та спеціальних прагматичних стратегій.

У сучасній лінгвістиці поняття «гіпнотичний текст» розглядається як різновид сугестивного дискурсу, спрямованого на формування певного психоемоційного стану адресата (Kaplan, 2007). Такі тексти часто мають поліфункціональний характер і поєднують елементи психологічного впливу, емоційної стимуляції, мотивації та когнітивного програмування. Особливістю англомовних гіпнотичних текстів є активне використання мовних моделей нейролінгвістичного програмування, стратегій непрямої сугестії, пресупозицій, мовних патернів М. Еріксона (Erickson, 1980) та інших засобів впливу на підсвідомий рівень сприйняття інформації. Аналіз наукових досліджень (Анпілогова, 2024; Kaplan, 2007; Tennessee, 2023; Brown, 2024; Zahedi, Lynn, 2024) дозволяє зробити висновки, що важливою ознакою англійськомовних дискурсів із гіпнотичним впливом є їх жанрова різноманітність. До жанрової різноманітності таких дискурсів можуть належати психотерапевтичні сесії, мотиваційні промови, рекламні повідомлення, медитації, коучингові настанови, політичні виступи, аудіовізуальні сценарії, масмедійний дискурс та цифровий контент. Кожен із зазначених жанрів має власні структурні, стилістичні та прагматичні особливості, однак усі вони об'єднані спільною функцією – здійсненням сугестивного впливу на адресата.

У межах сучасної когнітивної і прагматичної лінгвістики дискурси з гіпнотичним впливом розглядаються також як інструмент моделювання

когнітивних процесів адресата. Через використання мовних тригерів, пресупозицій та асоціативних конструкцій такі дискурси здатні впливати на формування образів, емоційних реакцій та поведінкових моделей. Саме тому дослідження структурних та жанрових особливостей англомовного гіпнотичного дискурсу є важливим не лише для теоретичної лінгвістики, а й для психолінгвістики, медіакомунікації, психології та міжкультурної комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на значний інтерес до феномену гіпнозу у сучасному науковому просторі, кількість комплексних міждисциплінарних досліджень, присвячених особливостям гіпнотичної комунікації, механізмам мовленнєвого впливу та структурній організації гіпнотичних різножанрових дискусів, залишається порівняно обмеженою. Особливо це стосується лінгвістичного аспекту вивчення гіпнозу, де проблема функціонування мовних засобів сугестії та жанрової специфіки гіпнотичного дискурсу ще не отримала достатнього теоретичного й практичного осмислення. Водночас сучасна психолінгвістика, когнітивна лінгвістика, прагмалінгвістика та дискурсологія дедалі активніше звертаються до аналізу мовних механізмів психологічного впливу, що свідчить про актуальність і перспективність цього напряму досліджень.

У психологічній науці вагомий внесок у дослідження гіпнозу здійснив M. Erickson (1980), який вважається основоположником недирективного підходу в гіпнотерапії. На відміну від класичного директивного гіпнозу, заснованого на прямих наказах та імперативних конструкціях, еріксонівський підхід передбачав використання непрямих мовних стратегій, метафор, асоціативних конструкцій, прихованих навіювань та індивідуалізованої комунікації. M. Erickson розглядав мову не лише як засіб передачі інформації, а як інструмент впливу на підсвідомі когнітивні процеси особистості. Саме його праці заклали підґрунтя для подальшого дослідження сугестивного потенціалу мовлення та психологічних механізмів комунікативного впливу. Подальший розвиток досліджень у сфері гіпнотичної комунікації пов'язаний із роботами R. Bandler та J. Grinder – засновників нейролінгвістичного програмування. У своїх наукових розвідках вони вперше систематизували та описали лінгвальні шаблони, характерні для англомовної гіпнотичної комунікації, зокрема так звану «Модель Мілтона», побудовану на основі аналізу мовлення за М. Еріксоном (Erickson, 1980). Дослідники визначили низку мовних патернів, що забезпечують сугестивний вплив на адресата. Особливість праць R. Bandler та J. Grinder полягає в тому, що вони розглядали гіпнотичну комунікацію як структуровану систему мовних моделей, здатних впливати на когнітивні та емоційні процеси людини. Їхні дослідження стали важливим етапом розвитку психолінгвістики та прагматичного аналізу мовлення, оскільки продемонстрували, що мовні конструкції можуть виконувати не лише інформативну, а й програмувальну та маніпулятивну функції. У сучасному науковому дискурсі проблема гіпнотичного впливу дедалі частіше розглядається у міждисциплінарному контексті, що поєднує психологію, лінгвістику, когнітивні науки, нейропсихологію, медіакомунікацію та теорію дискурсу. Проте, попри наявність окремих досліджень, питання жанрової специфіки англійськомовних дискурсів з гіпнотичним впливом, їх структурної організації та мовних механізмів сугестії залишаються недостатньо дослідженими.

Мета статті. Комплексний аналіз жанрової специфіки англомовних текстів із гіпнотичним впливом та дослідження їх структурно-прагматичних особливостей, мовних механізмів сугестії, закладенних в гіпнотичних мовних патернах у контексті сучасної психолінгвістики, когнітивної лінгвістики та дискурс-аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Окреслюючи особливості гіпнотичного мовлення, досліджено механізми навіювання, які призводять до зміни психоемоційного стану адресата, трансформації його когнітивного сприйняття та формування певних поведінкових реакцій. У межах гіпнотичного дискурсу навіювання виступає ключовим інструментом сугестивного впливу, оскільки саме через мовні конструкції, інтонаційні моделі та прагматичні стратегії здійснюється вплив на свідомий і підсвідомий рівні сприйняття інформації.

Гіпнотичне мовлення характеризується використанням спеціально організованих мовних засобів, які сприяють зниженню критичного аналізу повідомлення адресатом та активізують асоціативно-образне мислення (Brown, 2024). До таких засобів належать повтори, ритмізація мовлення, метафоричні конструкції, непрямі команди, пресупозиції, нечіткі лексичні одиниці, семантичні узагальнення та імпліцитні смисли. Їх використання дозволяє створювати ефект психологічного занурення та формувати необхідний емоційний фон комунікації.

Особливу роль у процесі навіювання відіграють лексичні та синтаксичні структури, здатні впливати на когнітивні механізми сприйняття.

У гіпнотичному дискурсі часто використовуються конструкції з модальними дієсловами, умовними формами, імперативами прихованого типу та мовними моделями, які стимулюють внутрішню візуалізацію й емоційне переживання інформації (Alter, 2025). Саме тому гіпнотичне мовлення розглядається не лише як комунікативний акт, а як складний психолінгвістичний процес, спрямований на програмування уваги, емоційних реакцій та поведінкових установок адресата.

Поняття сугестії у сучасному науковому дискурсі характеризується багатозначністю та міждисциплінарністю, оскільки тісно пов'язане з такими категоріями, як навіювання, психологічний вплив, маніпуляція, гіпноз та комунікативне програмування поведінки (Анпілогова, 2024; Бандлер, Гріндер, 1975; Brown, 2024; Zahedita ін. 2024). Саме тому ми користуємось поняттям сугестії в гіпнотичному дискурсі як специфічним механізмом впливу на свідомість і підсвідомість людини через використання мовних, інтонаційних та психоемоційних засобів. У нашому розумінні сугестія трактується як гіпнотизація, як процес навіювання певних ідей, установок, емоцій або моделей поведінки, що здійснюється в умовах підвищеної сприйнятливості адресата до інформації. У контексті дослідження гіпнотичного дискурсу доцільно розуміти сугестію як форму навіювання, що виникає внаслідок гіпнотичного або напівгіпнотичного впливу різного рівня інтенсивності та використовується для формування певних поведінкових, емоційних чи когнітивних реакцій людини. Етимологічно термін «сугестія» походить від латинського слова suggestio, яке означає «натяк», «підказка», «вказівка» або «додавання». Латинські дієслова suggero та suggerere мають значення «вселяти», «радити», «навчати», «спрямовувати думку». Їх походження пов'язують із дієсловами gessi, gestum, що інтерпретуються як «керувати», «командувати», «представляти», «виконувати роль» або «здійснювати вплив». Таким чином, етимологія терміна відображає сутність сугестії як процесу цілеспрямованого мовленнєвого та психологічного впливу на особистість.

Для аналізу гіпнотичного впливу проаналізуємо це явище в різних галузях сучасної комунікації, оскільки сугестивне мовлення сьогодні активно функціонує не лише у психотерапевтичному дискурсі, а й інших жанрових проявах спілкування. Особливого значення гіпнотична мова набуває у рекламному дискурсі, де мовні механізми навіювання використовуються як інструмент психологічного впливу на споживача з метою формування необхідних емоційних реакцій, поведінкових установок та споживчих рішень. У сучасному рекламному просторі гіпнотична мова виконує функцію прихованого переконання, впливаючи переважно на підсвідомий рівень сприйняття інформації. Через використання спеціально організованих мовних конструкцій рекламний дикурс здатний викликати у адресата відчуття бажання, комфорту, впевненості, престижу або психологічної потреби у певному продукті чи послузі. Саме тому гіпнотично-сугестивні механізми значно підвищують ефективність рекламних повідомлень, оскільки спрямовують емоції та когнітивні процеси аудиторії часто без її повного усвідомлення. У дослідженнях Інституту клінічного гіпнозу (2023) зазначається, що використання гіпнотичної мови сприяє посиленню емоційної взаємодії між брендом і споживачем, активізує механізми асоціативного мислення та формує позитивне ставлення до рекламованого об'єкта.

Емпіричні дослідження наукових організацій British Society of Clinical and Academic Hypnosis також підтверджують, що рекламний дискурс з високим рівнем сугестивних мовних елементів сприймається аудиторією як більш переконливий та ефективний порівняно з повідомленням, у якому відсутні гіпнотичні мовні патерни. Це пояснюється тим, що гіпнотичне мовлення активізує емоційну сферу людини, знижує рівень критичного аналізу інформації та сприяє формуванню імпліцитної довіри до повідомлюваного.

У межах сучасної прагмалінгвістики рекламний дискурс із гіпнотичним впливом досліджується також через призму мовних функцій. Науковець О. Каплан (Каплан, 2007) виокремлює шість основних функцій мови, що активно реалізуються у сугестивному рекламному дискурсі: референтну, емоційну, конативну, фатичну, металінгвістичну та поетичну. Референтна функція забезпечує передачу інформації про продукт чи послугу, емоційна – впливає на почуття та емоції адресата, конативна спрямована на стимулювання певної дії споживача, тоді як поетична функція реалізується через ритмізацію, метафоричність та стилістичну виразність тексту. Саме поєднання цих функцій забезпечує комплексний сугестивний вплив рекламного повідомлення.

Особливе місце у дослідженні гіпнотичного дискурсу займають мовні моделі Мілтона Еріксона, систематизовані Річардом Бандлером (Bandler, 1975; Бобом Боденхамером (Bodenhamer, 2002), Джозефом Коннором (O'Connor, 2001). У своїх працях дослідники описують різні типи гіпнотичних мовних патернів, які використовуються для формування сугестивного впливу в англійсько-

мовній комунікації. Попри певні відмінності у класифікаціях, усі дослідники погоджуються, що основою гіпнотичного мовлення є використання мовної невизначеності, прихованих смислів та когнітивних тригерів.

Особливого значення набуває класифікація Джозефа Коннора, яка охоплює декілька груп гіпнотичних мовних патернів. До них належать: видалення (deletions), що передбачають використання нечітких або неповних мовних конструкцій; викривлення (distortions), пов'язані з формуванням прихованих смислових зв'язків; узагальнення (generalizations), які створюють ефект універсальності тверджень. Такі мовні моделі широко використовуються у рекламному, політичному та мотиваційному дискурсах, оскільки дозволяють впливати на когнітивні процеси адресата через механізми непрямого навіювання.

Узагальнюючи сказане, зазначимо, що аналіз гіпнотичного впливу в різних галузях сучасної комунікації свідчить про високий рівень сугестивного потенціалу англомовного дискурсу. Гіпнотична мова функціонує як складний психолінгвістичний механізм, що поєднує мовні, когнітивні та емоційні компоненти впливу, забезпечуючи ефективне формування поведінкових реакцій та психологічних установок адресата.

У сучасному англійськомовному гіпнотичному дискурсі мовні патерни виконують функцію прихованого психологічного впливу на адресата. Вони забезпечують формування необхідного емоційного фону, зниження рівня критичного аналізу інформації та активізацію підсвідомих когнітивних процесів. До найбільш поширених мовних моделей належать читання думок (mind reading), втрачені перформативні висловлювання (lost performatives), причинно-наслідкові конструкції (cause and effect), складні еквіваленти (complex equivalence), пресупозиції (presuppositions), універсальні квантифікатори (universal quantifiers), модальні оператори необхідності та можливості (modal operators), номіналізації (nominalizations), невизначені дієслова (unspecified verbs) та інші. Аналіз мовних моделей дозволяє встановити, що жанрова специфіка англійськомовних дискурсів із гіпнотичним впливом значною мірою ґрунтується на використанні семантичної невизначеності, імпліцитності та багаторівневої інтерпретації змісту. Наприклад, конструкції типу mind reading створюють ілюзію розуміння внутрішнього стану адресата («You may already begin to feel more relaxed»), що підсилює довіру до мовця та активізує психологічний контакт. Пресупозиції та причинно-наслідкові зв'язки формують приховані смислові установки, які сприймаються адресатом як очевидні або логічно зумовлені. Особливе значення для структури гіпнотичного дискурсу мають подвійні зв'язки (double binds), вбудовані команди (embedded commands), вбудовані запитання (embedded questions) та розмовні постулати (conversational postulates). Такі конструкції створюють ефект непрямого навіювання та дозволяють адресатові сприймати повідомлення як результат власного внутрішнього вибору. У жанровому аспекті це особливо характерно для психотерапевтичних текстів, рекламного дискурсу, мотиваційних промов та коучингової комунікації. Крім того, важливу роль у текстах із гіпнотичним впливом відіграють різні типи мовної неоднозначності: фонологічна, синтаксична та семантична. Використання амбігвітетних конструкцій сприяє формуванню множинності інтерпретацій та активізації асоціативного мислення адресата. Метафоричні конструкції, позитивно маркована лексика та порушення обмеження вибору також підсилюють сугестивний ефект тексту, створюючи необхідний психологічний стан і впливаючи на емоційну сферу реципієнта.

Практична реалізація описаних мовних моделей чітко простежується у сучасному англомовному політичному дискурсі, де мовні засоби сугестії використовуються для формування довіри, мобілізації аудиторії та посилення емоційного впливу. Особливо показовими є виступи Барака Обами, які поєднують ритмізацію мовлення, повторюваність синтаксичних конструкцій, інклюзивні мовні стратегії та позитивно марковану лексику.

Зокрема, у ритуально-ораторних політичних виступах активно використовуються короткі емоційно насичені репліки, що створюють ефект безпосереднього контакту з аудиторією. Наприклад:

„Thank you, New Hampshire. I love you back. Thank you. Thank you. Well, thank you so much. I am still fired up and ready to go".

Повтор лексеми **thank you**, короткі синтаксичні конструкції та пряме звернення до слухачів виконують функцію ритмізації мовлення й підсилюють відчуття емоційної єдності між промовцем та аудиторією.

Не менш характерною є анафорично-ритмічна модель, побудована на багаторазовому повторенні початку висловлювання:

„There is something happening in America. There is something happening when... There is something happening when..."

Анафоричний повтор створює ефект поступового нарощування смислу, підсилює емоційне

сприйняття повідомлення та формує очікування неминучих суспільних змін.

Важливим компонентом сугестивного політичного дискурсу виступає інклюзивна мовна стратегія, реалізована через систематичне використання займенника **we**:

„We can... We will... Together, we will... Yes, we can".

Домінування колективного суб'єкта формує групову ідентичність, підсилює довіру до промовця та створює психологічний ефект спільної відповідальності за майбутні зміни.

Особливе місце займає месіансько-персуазивний дискурс, у якому центральним концептом виступає **change**:

„...change is what's happening in America".

або

„...we are ready to take this country in a fundamentally new direction".

У цьому випадку ключова лексема **change** набуває функції семантичного ядра повідомлення, а протиставлення «старе – нове» створює установку на необхідність трансформації.

Завершальним елементом виступає афірмативний фінал:

„Yes, we can. Yes, we can. Yes, we can".

Формульна повторюваність, максимальна синтаксична стисліть і ритмічність забезпечують високий рівень сугестивності, перетворюючи висловлювання на вербальну установку, яка легко запам'ятовується та багаторазово відтворюється аудиторією.

Висновки. У процесі дослідження було встановлено, що англійськомовний гіпнотичний дискурс є складним багаторівневим комунікативним явищем, у межах якого поєднуються мовні, психологічні, когнітивні та прагматичні механізми впливу на адресата. Визначено, що гіпнотичний дискурс функціонує як особливий тип сугестивної комунікації, спрямованої на формування певного психоемоційного стану, зміну когнітивного сприйняття інформації та моделювання поведінкових реакцій реципієнта. У процесі дослідження проаналізовано жанрову специфіку англомовних текстів із гіпнотичним впливом та встановлено, що вони активно функціонують у різних сферах сучасної комунікації, зокрема у психотерапевтичному, рекламному, політичному, мотиваційному та медійному дискурсах. З'ясовано, що кожен жанровий різновид характеризується специфічною структурною організацією, однак усі вони об'єднані спільною прагматичною метою – здійсненням прихованого або непрямого мовленнєвого впливу на адресата. Особливу увагу було зосереджено на аналізі мовних патернів моделі Мілтона, систематизованих M. Erickson, R. Bandler, J. Grinder, Bob G. Bodenhamer, L. Michael Hall та J. O'Connor. Використання пресупозицій, подвійних зв'язків, метафоричних конструкцій, номіналізацій, модальних операторів, вбудованих команд та різних типів мовної неоднозначності формує високий рівень сугестивності англомовного дискурсу. Саме ці мовні моделі забезпечують психологічний вплив на підсвідомий рівень сприйняття інформації й сприяють активізації асоціативного мислення адресата. Крім того, дослідження дозволило визначити, що структурні особливості гіпнотичних текстів ґрунтуються на ритмізації мовлення, повторюваності лексико-синтаксичних конструкцій, емоційній маркованості та імпліцитності смислів. Такі характеристики забезпечують ефективність сугестивного впливу та формують специфічну комунікативну модель взаємодії між адресантом і адресатом. **Перспективи подальших наукових досліджень** вбачаємо у поглибленому вивченні когнітивно-прагматичних механізмів англомовного гіпнотичного дискурсу, аналізі сугестивних стратегій у цифровому медіапросторі, соціальних мережах та рекламній комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анпілогова Є. Д**.** Інтертекстуальність як когнітивний аспект англомовного науково-технічного дискурсу. *Нова філологія.* 2024. 96. С.14-21. DOI:https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-96-2

2. Карпенко М. Ю. Особливості використання гіпностилістичних патернів синтаксичного рівня в гіпнотичному дискурсі. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки.* 2020. № 1(1) https://doi.org/10.26661/2414-9594-2020-1-1-13

3. Alter D. S. The role of hearing and listening in hypnotic responsiveness. *American Journal of Clinical Hypnosis.* 2025. 67(2), 97–109. DOI:https://doi.org/10.1080/00029157.2024.2370777

4. Bandler R., Grinder J. The structure of magic I: A book about language and therapy. Palo Alto, CA: Science and Behavior Books. 1975. 378 p.

5. Bodenhamer B. G., Hall L. M. The User's Manual for the Brain. Vol. I. Carmarthen : Crown House Publishing, 2002. 394 p.

6. Brown K. New opportunities for discourse studies: Combining discourse theory, critical discourse studies and corpus linguistics. Journal of Language and Politics. 2024. 23*(*4), 473–495. https://doi.org/10.1075/jlp.23066.bro

7. Erickson M. H. The collected papers of Milton H. Erickson on hypnosis. New York: Irvington Publishers. 1980, 591 p.

8. Hall L. M. Meta-States: Managing the Higher Levels of Your Mind. Clifton, CO : Neuro-Semantics Publications, 2000. 330 p.

9. Kaplan O. The effect of the hypnotic-suggestive communication level of advertisements on their effectiveness. Contemporary Hypnosis. 2007. Vol. 24, № 2. P. 53–63. DOI: 10.1002/ch.333.

10. O'Connor J. NLP Workbook,a practical guide to achieving the results you want. London: Thorsons. 2001. 356p.

11. Tennessee F. The Integration of Hypnotherapy into English Language Teaching (ELT). *Journal of education and linguistics*, 2023. 5 (2), 174–200.

12. Zahedi A., Lynn S. J., Sommer W**.** How hypnotic suggestions work: A systematic review of prominent theories of hypnosis. Consciousness and Cognition, 2024. 123*,* 103730.

REFERENCES

1. Anpilohova, Ye. D. (2024). Intertekstualnist yak kohnityvnyi aspekt anhlomovnoho naukovo-tekhnichnoho dyskursu [Intertextuality as a cognitive aspect of English scientific and technical discourse]. Nova filolohiia, 96, 14–21. https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-96-2 [in Ukrainian]

2. Karpenko, M. Yu. (2020). Osoblyvosti vykorystannia hipnostylistychnykh patterniv syntaksychnoho rivnia v hipnotychnomu dyskursi [Peculiarities of the usage of hypnostylistic patterns of the syntactic level in hypnotic discourse]. Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu, 1(1), 91–96. https://doi.org/10.26661/2414-9594-2020-1-1-13 [in Ukrainian]

3. Alter, D. S. (2025). The role of hearing and listening in hypnotic responsiveness. American Journal of Clinical Hypnosis. 67(2), 97–109. DOI:https://doi.org/10.1080/00029157.2024.2370777

4. Bandler, R., Grinder, J. (1975). The structure of magic I: A book about language and therapy. Palo Alto, CA: Science and Behavior Books. 378 p.

5. Bodenhamer, B. G., Hall, L. M. (2002). The User's Manual for the Brain. Vol. I. Carmarthen : Crown House Publishing, 2002. 394 p.

6. Brown, K. (2024). New opportunities for discourse studies: Combining discourse theory, critical discourse studies and corpus linguistics. Journal of Language and Politics. 23(4), 473–495. https://doi.org/10.1075/jlp.23066.bro

7. Erickson, M. H. (1980). The collected papers of Milton H. Erickson on hypnosis. New York: Irvington Publishers. 591

8. Hall, L. M. (2000). Meta-States: Managing the Higher Levels of Your Mind. Clifton, CO : Neuro-Semantics Publications, 330 p.

9. Kaplan, O. (2007). The effect of the hypnotic-suggestive communication level of advertisements on their effectiveness. Contemporary Hypnosis. Vol. 24, № 2. P. 53–63. DOI: 10.1002/ch.333

10. O'Connor, J. (2001). NLP Workbook,a practical guide to achieving the results you want. London: Thorsons. 356p.

11. Tennessee, F. (2023). The Integration of Hypnotherapy into English Language Teaching (ELT). Journal of education and linguistics, 5 (2), 174–200.

12. Zahedi, A., Lynn, S. J., Sommer, W. (2024). How hypnotic suggestions work: A systematic review of prominent theories of hypnosis. Consciousness and Cognition, 123, 103730.

Дата першого надходження статті до видання: 14.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 378.12:81'243
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-16

Ірина ДИМОВА,
orcid.org/0000-0003-1687-2658
старший викладач кафедри іноземних мов
Чорноморського національного університету імені Петра Могили
(Миколаїв, Україна) irina.dimova.scientist@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПРИ НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ ЮРИДИЧНОЇ СПЕЦІАЛЬНОСТІ

У статті детально проаналізовано значущість формування лексичного навику у студентів немовних спеціальностей, зокрема тих, які навчаються за напрямом «Правознавство». Лексичний навик розглядається як невід'ємна складова іншомовної комунікативної компетентності, що забезпечує здатність майбутніх фахівців ефективно функціонувати в іншомовному професійному середовищі. Акцентовано, що оволодіння лексикою включає засвоєння не лише окремих слів, а й сталих словосполучень, термінів, мовленнєвих моделей і клішованих конструкцій, які є характерними для юридичного дискурсу. Особлива увага приділяється тому, як здобуті лексичні одиниці застосовуються студентами у всіх видах мовленнєвої діяльності – аудіюванні, говорінні, читанні та письмі.

Автори статті підкреслюють, що навчання іноземної мови в немовному закладі вищої освіти повинно ґрунтуватися на професійній спрямованості, адже майбутня діяльність студентів-правників вимагає впевненого володіння спеціалізованою лексикою. У зв'язку з цим проаналізовано види лексичних навичок, визначено проблемні аспекти засвоєння іншомовних лексичних одиниць, зокрема складність юридичної термінології, багатозначність понять, обмеженість навчального часу та недостатню самостійну мовленнєву практику студентів.

У статті обґрунтовано методичні принципи, які доцільно застосовувати під час формування лексичного навику: системність, послідовність, наочність, комунікативність, опора на контекст та професійну спрямованість матеріалу. Детально описано етапи опрацювання лексики – від первинного ознайомлення до автоматизованого використання в комунікативних ситуаціях. Центральне місце відведено роботі з автентичними текстами, які забезпечують реалістичність навчання. Розкрито критерії добору таких текстів: відповідність рівню студентів, професійна релевантність, актуальність і насиченість необхідними мовними структурами.

Запропонована методика роботи з текстовим матеріалом включає різноманітні види вправ, спрямованих на формування як рецептивних, так і продуктивних лексичних навичок. Наведені приклади завдань демонструють, як студенти можуть засвоювати й відпрацьовувати лексику в усному та писемному мовленні, зокрема через рольові ігри, аналіз юридичних кейсів, створення власних висловлювань професійного характеру. Система вправ сприяє ефективному оволодінню лексичним матеріалом і формує в майбутніх правників уміння коректно використовувати іншомовні лексичні одиниці в професійно орієнтованому спілкуванні.

Ключові слова: *навчання іноземної мови, немовний виш, студенти юридичної спеціальності, професійно орієнтоване навчання, комунікативна компетенція, мовленнєва діяльність, лексичний навик.*

Iryna DYMOVA,
orcid.org/0000-0003-1687-2658
Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages
Petro Mohyla Black Sea National University
(Mykolaiv, Ukraine) irina.dimova.scientist@gmail.com

DEVELOPING LEXICAL COMPETENCE IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING FOR LAW STUDENTS

The article provides a detailed analysis of the importance of developing lexical skills in students of non-linguistic specialities, particularly those studying in the field of "Law." Lexical skill is presented as an integral component of foreign-language communicative competence, ensuring that future professionals are able to function effectively in a foreign-language professional environment. It is emphasized that mastering vocabulary involves learning not only individual words but also fixed expressions, terms, speech patterns, and conventional constructions that are characteristic of legal discourse. Special attention is paid to the ways in which students apply the acquired lexical units in all types of speech activity–listening, speaking, reading, and writing.

The authors highlight that foreign-language instruction in a non-linguistic higher education institution must be professionally oriented, as the future work of law students requires confident command of specialized vocabulary. In this regard, the article analyses different types of lexical skills and identifies problematic aspects of mastering foreign-language lexical units, including the complexity of legal terminology, polysemy of concepts, limited instructional time, and insufficient opportunities for independent language practice.

The article substantiates methodological principles that should be applied in the development of lexical skills: systematicity, consistency, clarity, communicative orientation, reliance on context, and professional relevance of the material. It provides a detailed description of the stages of vocabulary acquisition–from initial introduction to automated use in communicative situations. Special emphasis is placed on working with authentic texts, which ensure the realism of the learning process. Criteria for selecting such texts are outlined: appropriateness to students' proficiency levels, professional relevance, topicality, and richness in necessary linguistic structures.

The proposed methodology for working with textual material includes various types of exercises aimed at developing both receptive and productive lexical skills. Examples of activities demonstrate how students can learn and practise vocabulary in oral and written forms, including role-playing, analysing legal cases, and producing their own professionally oriented statements. The system of exercises supports effective mastery of lexical material and helps future lawyers acquire the ability to use foreign-language lexical units accurately in professional communication.

Key words: *foreign language teaching, non-linguistic university, students of legal specialties, profession-oriented learning, communicative competence, speech activity, lexical skills.*

Актуальність дослідження. У контексті професійно орієнтованого навчання іноземної мови студентів юридичних спеціальностей актуальними є питання співвідношення загальної та спеціальної мовної підготовки, а також навчання видам мовленнєвої діяльності: читання, аудіювання, говоріння та письма. У цьому зв'язку формування лексичних навичок іноземною мовою у студентів немовних спеціальностей є важливою складовою професійної комунікативної компетентності.

Проблеми навчання іноземної мови розглядаються багатьма вітчизняними науковцями. Окремі дослідження присвячені методиці професійно орієнтованого навчання студентів юридичних факультетів, особливостям іншомовного навчання на різних етапах, методиці монологічного й діалогічного мовлення (В.В. Алімов, С.А. Літвінова, Л.В. Ступнікова, Л.Г. Медведєва та ін.). Проте питання формування лексичних навичок ще не отримали повного висвітлення, що зумовлює актуальність теми.

Необхідність цілеспрямованої роботи з формування лексичних навичок визначається, по-перше, важливою роллю слова в мові – як основної одиниці, що несе стилістичне, граматичне та комунікативне навантаження, по-друге, постійною потребою у збагаченні словникового запасу (Скляренко, 2011:10).

Ступінь наукової розробленості. Проблема формування лексичного навику є однією з ключових у методиці викладання іноземних мов і має значну історію дослідження. Теоретичні засади лексичної компетентності та її ролі у структурі мовленнєвої діяльності закладено у працях таких науковців, як Н. Хомський, Л. Виготський, О. Леонтьєв, А. Лурія, які розглядали когнітивні механізми оволодіння мовою та побудову мовного значення. Значний внесок у методику навчання лексики зробили С. Торндайк, М. Уест, У. Ріверс, які обґрунтували принципи добору лексичного матеріалу та створення ефективних вправ для його засвоєння.

У сучасній лінгводидактиці питання формування іншомовної лексичної компетентності активно розробляються у працях Дж. Річардса, М. Нейшена, П. Шмітта, які досліджують закономірності лексичного розвитку, ролі частотності, контексту та автоматизації лексичних одиниць. У вітчизняній та європейській методиці важливими є праці С. Ніколаєвої, О. Бігич, Н. Скляренко, Ю. Пасова, які проаналізували структуру лексичного навику, його компоненти та педагогічні умови ефективного навчання лексики.

Проблеми професійно орієнтованого навчання іноземної мови, зокрема для студентів юридичного профілю, частково досліджені у працях Л. Пашкової, О. Тарнопольського, С. Кожушко, О. Петращук, які розглядали принципи професійної спрямованості, методику добору матеріалу та моделювання фахових комунікативних ситуацій. Окремі аспекти юридичного дискурсу та особливості роботи з юридичною термінологією висвітлено у дослідженнях В. Комісарової, Дж. Алькалі, А. Матвієнко.

Водночас, незважаючи на наявність значної кількості теоретичних і методичних напрацювань, проблема формування лексичного навику саме у студентів-правників на основі автентичних професійних текстів залишається недостатньо комплексно опрацьованою. Потребують подальшого уточнення критерії добору автентичних матеріалів юридичного змісту, методика їх поетапного опрацювання, а також система вправ для формування як рецептивної, так і продуктивної лексичної компетентності майбутніх юристів.

Таким чином, виконане дослідження ґрунтується на широкому колі наукових джерел і водночас запо-

внює певні прогалини в наявних напрацюваннях, що зумовлює його актуальність і наукову новизну.

Основний виклад матеріалу статті. Оволодіння студентами певною кількістю слів, стійких словосполучень і шаблонних зворотів, а також навичками їх вживання в різних видах мовленнєвої діяльності є ключем до досягнення мети навчання. Через словниковий запас і професійну лексику мова пов'язується з реальністю, її соціальним усвідомленням.

Під лексичною компетенцією розуміється знання словникового складу мови, включаючи лексичні та граматичні елементи, і здатність використовувати їх у мовленні (Matvienko, 2020:46).

Лексичний навик – це автоматизована дія з добору лексичної одиниці відповідно до мовленнєвого задуму й її поєднання з іншими одиницями з урахуванням комунікативного завдання (Бігич, 2018:250).

Навички поділяються на:

Рецептивні – розпізнавання та розуміння лексичних явищ при аудіюванні чи читанні.

Експресивні – інтуїтивно правильне вживання слів у говорінні та письмі (Ніколаєва, 2013:315).

Необхідне засвоєння лексичного мінімуму, що залежить від цілей, етапу навчання та кількості навчальних годин. Це основа професійної іншомовної комунікативної компетентності.

Професійно орієнтоване навчання мотивує студентів, бо воно пов'язане зі структурою їх майбутньої діяльності (Скляренко, 2011:10).

Труднощі у студентів:

1. Велика кількість нових слів
2. Незрозумілість термінів
3. Проблеми з вибором слів у контексті
4. Труднощі у викладачів:
5. Брак матеріалів і термінів у підручниках
6. Обмежена кількість занять
7. Методичні принципи:
8. Поетапність формування навику
9. Взаємозв'язок лексики, граматики, фонетики
10. Інтеграція усного мовлення з читанням і письмом

Етапи формування навику (за С.Ф. Шатиловим [8]):

1. **Орієнтовно-підготовчий** – семантизація та первинне вживання нових слів.
2. **Стереотипізуючо-ситуативний** – тренування в однотипних мовленнєвих ситуаціях.
3. **Варіативно-ситуативний** – навчання гнучкому комбінуванню лексики в різних контекстах.

Практичне застосування на юридичних спеціальностях

Програма спеціальності 40.03.01 «Юриспруденція» передбачає вивчення дисциплін «Іноземна мова» (1 курс) та «Іноземна мова у сфері юриспруденції» (2 курс), орієнтованих на розвиток мовних і мовленнєвих навичок у професійному спілкуванні.

Професійне мовлення має бути коротким, логічним і термінологічно насиченим.

Робота з автентичними текстами

– Основу становлять автентичні тексти, обрані за критеріями:

– автентичність
– комунікативна цінність
– дидактична доцільність
– відповідність професійній діяльності

Етапи роботи з текстами:

– **До тексту:** ознайомлення з темою, ключовими словами, граматичними конструкціями

– **Текстовий:** вправи на розуміння, переклад, робота з термінами

– **Післятекстовий:** висловлення думки, переказ, ролева гра

Формування лексики в усному мовленні

Говоріння – основна форма спілкування. Використовуються такі завдання:

– Усні відповіді
– Міні-презентації
– Діалоги на тему (наприклад, імпровізація з журналістом)
– Словникові вправи з юридичною лексикою

Розвиток письма

Письмо залишається складним видом діяльності. Вправи типу:

– Написання тез на юридичну тему
– Пояснення понять
– Опис галузей права

Дослідницькі та пошукові методи

Самостійна робота студентів з лексикою:

– Аналіз і добір термінів
– Підготовка презентацій і доповідей
– Порівняння визначень

Ці методи підвищують мотивацію, відповідальність і мовленнєву культуру студентів.

Висновки. Формування лексичних навичок у студентів-юристів є важливим компонентом іншомовної професійної підготовки та становить основу ефективної комунікації в юридичному середовищі. Науково обґрунтований добір автентичного матеріалу, що відображає реалії фахового дискурсу, забезпечує природність мовного середовища та сприяє засвоєнню актуальної юридичної термінології, сталих словосполучень і мовленнєвих моделей.

Ефективність формування лексичних навичок значною мірою залежить від цілеспрямованої розробки системи вправ, яка охоплює як рецептивні,

так і продуктивні види мовленнєвої діяльності. Використання вправ різного рівня складності – від етапу первинного ознайомлення з лексичними одиницями до їх автоматизованого застосування у професійно орієнтованих ситуаціях – створює умови для поетапного й усвідомленого оволодіння лексикою.

Етапність навчання забезпечує логічну послідовність формування навичок та враховує закономірності мовленнєвого розвитку студентів. Застосування автентичних текстів у поєднанні з комунікативно спрямованими методами навчання сприяє формуванню вмінь інтерпретувати юридичну інформацію, аналізувати її та висловлювати власні судження іноземною мовою.

Завдяки комплексному підходу значно підвищується рівень іншомовної комунікативної компетентності студентів-правників, удосконалюється їхня професійна мовна підготовка, а також формується культура професійного спілкування, що є необхідною умовою становлення компетентного фахівця у сфері права. Запропонована методична система дозволяє не лише ефективно засвоювати лексичний матеріал, а й забезпечує інтегроване формування мовленнєвих умінь, що відповідають вимогам сучасної юридичної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бігич О. Б. Методика формування іншомовної компетентності у читанні: навч. посіб. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2018. 256 с.
2. Ніколаєва С. Ю. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підручник. Київ: Ленвіт, 2013. 328 с.
3. Скляренко Н. К. Лексична компетентність як складова іншомовної комунікативної компетентності. Іноземні мови. 2011. № 2. С. 3–12.
4. Nation I. S. P. Learning Vocabulary in Another Language. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. 586 p.
5. Richards J., Rodgers T. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. 319 p.
6. Schmitt N. Vocabulary in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 234 p.
7. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищій школі. Дніпро: УМСФ, 2019. 312 с.
8. Matvienko A. Legal Terminology in ESP Classroom: Methods and Challenges. Journal of Language and Law. 2020. № 12. P. 45–53.
9. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Strasbourg: Council of Europe, 2018. 260 p.
10. Alekseeva L. Teaching Legal English Vocabulary: Communicative and Cognitive Approaches. Language Teaching Today. 2021. № 7. P. 22–30.

REFERENCES

1. Bigych O. B. (2018) Metodyka formuvannia inshomovnoi kompetentnosti u chytanni [Methods of forming foreign language reading competence]. Kyiv: VPTs “Kyivskyi universytet”. 256 p. [in Ukrainian]
2. Nikolaieva S. Yu. (2013) Metodyka navchannia inozemnykh mov u serednikh navchalnykh zakladakh [Methods of teaching foreign languages in secondary educational institutions]. Kyiv: Lenvit. 328 p. [in Ukrainian]
3. Skliarenko N. K. (2011) Leksychna kompetentnist yak skladova inshomovnoi komunikatyvnoi kompetentnosti [Lexical competence as a component of foreign-language communicative competence]. Inozemni movy. № 2. pp. 3–12. [in Ukrainian]
4. Nation I. S. P. (2013) Learning Vocabulary in Another Language. Cambridge: Cambridge University Press. 586 p.
5. Richards J. & Rodgers T. (2014) Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press. 319 p.
6. Schmitt N. (2010) Vocabulary in Language Teaching. Cambridge University Press. 234 p.
7. Tarnopolskyi O. B. (2019) Metodyka navchannia inshomovnoi movlennievoi diialnosti u vyshchii shkoli [Methods of teaching foreign-language speech activity in higher education]. Dnipro: UMSF. 312 p. [in Ukrainian]
8. Matvienko A. (2020) Legal Terminology in ESP Classroom: Methods and Challenges. Journal of Language and Law. № 12. pp. 45–53.
9. Council of Europe (2018) Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Strasbourg: Council of Europe. 260 p.
10. Alekseeva L. (2021) Teaching Legal English Vocabulary: Communicative and Cognitive Approaches. Language Teaching Today. № 7. pp. 22–30.

Дата першого надходження статті до видання: 07.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 811.111'373.43:070(477)
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-17

Ганна ДОВГОПОЛОВА,
orcid.org/0000-0003-3157-0973
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови та комунікації
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна) h.dovhopolova@kubg.edu.ua

Любов КОЗУБ,
orcid.org/0000-0002-6617-6442
кандидат філологічних наук, доцент
доцент кафедри іноземних мов математичних факультетів
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна)liubatern@yahoo.com

Олена МЕЛЬНИК,
orcid.org/0000-0002-7292-1605
старший викладач кафедри іноземних мов
Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
(Львів, Україна)elena.kartavtseva.1991@gmail.com

ВОЄННІ НЕОЛОГІЗМИ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ ПРО УКРАЇНУ

Предметом розгляду стала група воєнних лексем, що функціонують в англомовному інформаційному просторі, присвяченому Україні, з моменту, коли 24 лютого 2022 року Росія розпочала масштабну збройну агресію; ідеться про слова, котрі чи то з'явилися вперше, чи то набули іншого прочитання. Обґрунтовано доречність аналізу такого матеріалу через призму медіалінгвістики: провідні англомовні видання (The Guardian, BBC, The New York Times, CNN, Reuters, Associated Press, Politico) не зупиняються на простій реєстрації свіжих слів, а самі їх генерують і поширюють, унаслідок чого будь-який новотвір перетворюється на своєрідний засіб протиборства в інформаційній царині. Зібрані одиниці поділено на три категорії. Перша охоплює власне лексичні утворення, що виникли безпосередньо в час бойових дій (missile terror, sanctionista, Putinflation, archivocide); друга – семантичні новотвори, себто вже наявні в мові слова, наповнені новим змістом (deputinization, digital blockade, wagnerite, bavovna); третя – лексеми, що повернулися до активного обігу: до 2022 року вони траплялися рідко, проте війна різко підняла їхню частотність і збагатила сполучувальні можливості (ruscism, stalinization, digital iron curtain). Схарактеризовано головні механізми словотворення – нарощення афіксів, складання основ, телескопію, а також перенесення за метафорою й метонімією – і показано, що аналогія посідає передове місце серед чинників, які рухають англійський словотвір. На ґрунті опублікованих корпусних та пресових матеріалів простежено, як трансформувалося функціонування окремих слів, яке їхнє джерело й прагматична роль, передусім спроможність вибудовувати сприятливий образ України в медіа та ставити під сумнів виправданість дій країни-загарбниці. Осібно розглянуто когорту іронічних новотворів і мемів (orcs, Saint Javelin, NAFO, Scholzing), у яких переплітаються цілюще-емоційна та об'єднавча функції.

Ключові слова: *воєнний неологізм, англомовний медіадискурс, англомовні медіа, російсько-українська війна, перекладацькі трансформації, стратегії перекладу, перекладацький еквівалент, прагматика перекладу, лексичний неологізм, семантичний неологізм, інформаційна війна, безеквівалентна лексика.*

Hanna DOVHOPOLOVA,
orcid.org/0000-0003-3157-0973
PhD in Pedagogic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the English Language and Communication Department
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
(Kyiv, Ukraine) h.dovhopolova@kubg.edu.ua

Liubov KOZUB,
orcid.org/0000-0002-6617-6442
PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages for Mathematical Faculties
Taras Shevchenko National University of Kyiv
(Kyiv, Ukraine) liubatern@yahoo.com

Olena MELNYK,
orcid.org/0000-0002-7292-1605
Senior Lecturer at the Foreign Languages Department
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy
(Lviv, Ukraine) elena.kartavtseva.1991@gmail.com

WAR-RELATED NEOLOGISMS IN MODERN ENGLISH-LANGUAGE MEDIA DISCOURSE ABOUT UKRAINE

This paper examines a body of war-related neologisms that arose or took on new meanings in present-day English-language media coverage of Ukraine following Russia's full-scale invasion on 24 February 2022. It argues for treating this lexical stratum through the lens of media linguistics: major English-language outlets (The Guardian, BBC, The New York Times, CNN, Reuters, Associated Press, Politico) do more than merely record new words – they coin and circulate them, turning neologisms into instruments of information warfare. The units are classified into three categories: lexical neologisms coined after the outbreak of the war (missile terror, sanctionista, Putinflation, archivocide); semantic neologisms that predated the war but acquired new meanings (deputinization, digital blockade, Wagnerite, bavovna); and reactualised units, once marginal, whose frequency and contextual range surged during the war (ruscism, stalinization, digital iron curtain). The main mechanisms of coinage are outlined – affixation, compounding, blending, metaphorisation and metonymisation – alongside the crucial role of analogy in English word formation. Drawing on published corpus and media data, the study traces the use, origins, and pragmatic functions of selected units, particularly their role in constructing a favourable media image of Ukraine and undermining the legitimacy of the aggressor state. Humorous neologisms and memes (orcs, Saint Javelin, NAFO, Scholzing) receive separate attention as forms of linguistic expression that are simultaneously therapeutic and mobilising. From a translation perspective, the study systematises the principal strategies for rendering such units into Ukrainian, including transcoding, calquing, descriptive translation, and the selection of functional equivalents, while also addressing the challenges posed by non-equivalence and the rapid pace of lexical innovation. The paper concludes that war-related neologisms in English-language media constitute not a marginal phenomenon but a structuring layer of the linguistic representation of the war and an effective instrument of information policy.

Key words: *war-related neologisms, English-language media discourse, English-language media, Russia-Ukraine war, translation transformations, translation strategies, translation equivalence, translation pragmatics, lexical neologisms, semantic neologisms, information warfare, non-equivalent vocabulary.*

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну стало подією не лише воєнно-політичного, а й лінгвального масштабу, оскільки супроводжувалося інтенсивним оновленням словникового складу. Радикальна зміна суспільної дійсності актуалізувала потребу в номінації нових реалій, причому ця потреба однаковою мірою виявляється в українській та в англійській мові, якою війну висвітлює світова аудиторія. Англомовні медіа перебрали на себе функцію колективного суб'єкта словотворення: висвітлюючи події, вони не лише фіксують і добирають наявні одиниці, а й самостійно продукують нові слова, що згодом входять до загального вжитку. Як зауважують дослідники, збройні конфлікти регулярно спричиняють появу нових слів і зворотів, потрібних для позначення раніше невідомих понять та передавання пов'язаних із ними емоційних станів (Kramar, Ilchenko, 2023: 15).

Актуальність теми зумовлена кількома чинниками. Насамперед англомовний медіадискурс про Україну формує уявлення міжнародної аудиторії про війну, а отже, безпосередньо впливає на рівень політичної підтримки держави. Крім того, воєнні неологізми виникають і поширюються надзвичайно швидко, тому потребують оператив-

ної лінгвістичної фіксації та систематизації до моменту їх лексикалізації або згасання. Нарешті, ця лексика має виразний прагматичний потенціал: вона не тільки називає реалії, а й уписує їх у певну ціннісну систему, стаючи складником інформаційного протистояння (Клочко та ін., 2024: 20). І хоча україномовним новотворам воєнного часу присвячено чимало праць, англомовний сегмент воєнної неології досліджено лише фрагментарно.

Аналіз досліджень. Воєнну неологію активно опрацьовують українські мовознавці. Неологізми як мовне свідчення російсько-української війни 2022 року розглянули Г. Л. Вусик та Н. В. Павлик (Вусик, Павлик, 2022: 52), тоді як перебіг неологізації лексики цих років вивчали А. М. Гладченко й О. С. Комарова (Гладченко, Комарова, 2023: 7). Цілісний огляд мовних інновацій війни запропонувала С. Гриценко (Гриценко, 2022: 9), а лексикословотвірні новації воєнного медіадискурсу схарактеризувала І. М. Демешко (Демешко, 2023: 58).

Окремий напрям об'єднує праці, присвячені механізмам творення новотворів. Метафоризацію як лексико-семантичний спосіб постання воєнних неологізмів проаналізувала Г. П. Городиловська (Городиловська, 2023: 54); неологізми в системі агентивних імен на матеріалі української та англійської лінгвокультур дослідила О. В. Ковтун (Ковтун, 2023: 27); сленгові одиниці українського комунікативного простору воєнної доби схарактеризувала О. Павлушенко (Павлушенко, 2023: 25). Неологізми як мовне відображення війни крізь призму міжнародної комунікації розглянули М. Жулінська та О. Круглій (Жулінська, Круглій, 2022: 103).

Власне англомовний і перекладознавчий аспекти теми висвітлено в кількох дослідженнях. Вплив неологізмів на розвиток сучасного українського воєнного медіадискурсу простежили I. Aleksandruk, O. Palchevska та P. Hubych (Aleksandruk et al., 2023: 195); неологізми у висвітленні російсько-української війни крізь призму інформаційної війни докладно проаналізували N. Kramar та O. Ilchenko (Kramar, Ilchenko, 2023: 14). Передавання військової термінології в англомовних онлайн-новинах про війну в Україні дослідили Л. К. Малімон і К. О. Щербан (Малімон, Щербан, 2024: 201). Роль мовних інновацій у формуванні медіаіміджу України розкрили Т. Клочко, О. Росса та А. Бабій (Клочко та ін., 2024: 19). Водночас цілісного опису англомовної воєнної неології про Україну, який поєднав би класифікаційний, словотвірний, прагматичний і перекладацький ракурси, досі бракує, що й обґрунтовує потребу пропонованого дослідження.

Мета статті – на основі опублікованих наукових і корпусних даних та англомовних медіатекстів систематизувати воєнні неологізми сучасного англомовного медіадискурсу про Україну, розробити їх класифікацію, описати способи творення й прагматичні функції та окреслити стратегії їх передавання українською мовою. Розвідка є компаративно-узагальнювальним лінгвістичним дослідженням: у ній узагальнено вже оприлюднені результати й наведені в них ілюстративні одиниці.

Виклад основного матеріалу. Аналіз воєнних неологізмів доцільно розпочати з термінологічного розмежування. У вузькому розумінні неологізм – це нова лексична одиниця, що проходить стадії лексикалізації, інституціоналізації та закріплення й потенційно може ввійти до реєстру авторитетних словників, тоді як оказіоналізм утворюється для окремого контексту й здебільшого не досягає навіть етапу лексикалізації (Kramar, Ilchenko, 2023: 16). Для медіалінгвістики придатним є критерій повторюваності: одиницю зараховують до неологізмів, якщо вона зафіксована принаймні у двох різних джерелах, а не в поодинокому випадку (Kramar, Ilchenko, 2023: 16).

У масиві англомовної воєнної неології про Україну доцільно розрізняти три групи одиниць за ознакою новизни форми та змісту. Дослідники виокремлюють: лексичні неологізми, уперше зафіксовані після початку війни; семантичні неологізми, що функціонували й раніше, проте набули нового значення; реактуалізовані лексичні одиниці, які до 2022 року вживалися лише спорадично, а в умовах війни істотно збільшили частотність і розширили контекстну сполучуваність. Ця трикомпонентна типологія й покладена в основу подальшого аналізу (таблиця 1).

Запропонований поділ є водночас описовим і пояснювальним: він демонструє, що воєнна неологія формується не лише за рахунок словотворення, а й унаслідок семантичних зрушень та повернення до активного вжитку периферійної лексики. Кількісне співвідношення розглянутих одиниць за трьома типами відображено на рисунку 1.

Кількісна перевага лексичних і семантичних неологізмів над реактуалізованими одиницями свідчить, що війна активізувала передусім продуктивні словотвірні механізми, а не лише повернула до вжитку призабуту лексику. Показово, однак, що найбільший рівень медійної частотності та резонансу продемонстрували саме реактуалізовані одиниці, передусім ruscism, що підтверджує тезу про вирішальну роль прагматики, а не власне формальної новизни (Kramar, Ilchenko, 2023: 20).

Таблиця 1

Типологія воєнних неологізмів англомовного медіадискурсу про Україну

Тип одиниці	Дефініційна ознака	Приклади з англомовних медіа	Український відповідник
Лексичний неологізм	Нова за формою одиниця, що вперше з'явилася після 24.02.2022	missile terror, sanctionista, Putinflation, archivocide, grain war, bavovna	ракетний терор, санкціоніст / прибічник санкцій, путінфляція, зерновий фронт, бавовна
Семантичний неологізм	Наявна одиниця, що набула нового значення в контексті війни	deputinization, digital blockade, wagnerite, Russian exodus, vatnik	депутінізація, цифрова блокада, вагнерівець, російський екзодус / масовий вихід (втеча) росіян, ватник
Реактуалізована одиниця	Одиниця, що вживалася спорадично, але різко зросла в частотності	ruscism, stalinization, digital iron curtain, Ukraine fatigue	рашизм, сталінізація, цифрова залізна завіса, втома від України

Джерело: складено авторами на основі (Kramar, Ilchenko, 2023: 14)

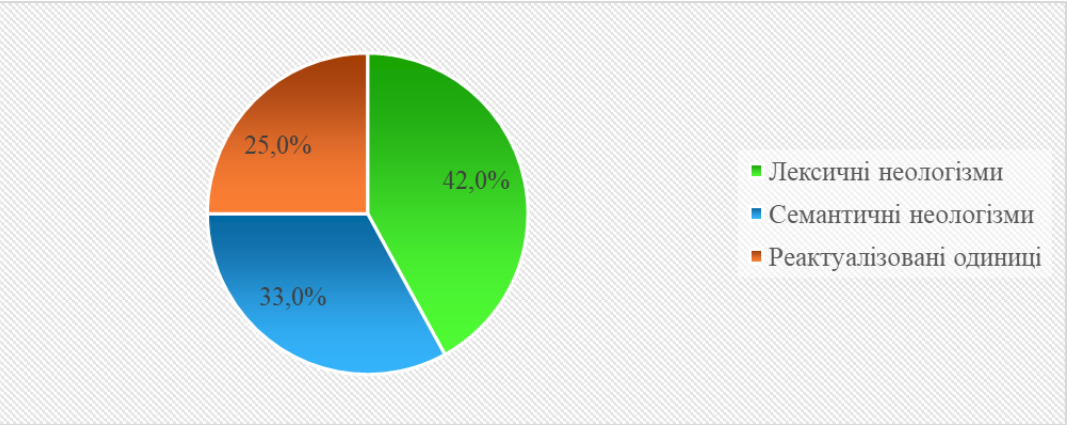

Рис. 1. Розподіл воєнних неологізмів англомовного медіадискурсу за типами, %

Джерело: побудовано авторами за даними (Kramar, Ilchenko, 2023: 18–23)

На наш погляд, таке співвідношення ілюструє гнучкість сучасного англомовного медіапростору, здатного миттєво адаптувати вже наявний лексичний інвентар під нові геополітичні виклики. Лексичні та семантичні новотвори діють як оперативна реакція на конкретні події на фронті й у тилу, тоді як реактуалізована лексика виконує глибшу, концептуальну роль. Вона виступає макрокатегорією для пояснення західному читачеві ідеологічного підґрунтя агресії, що й зумовлює її тривалий медійний резонанс.

До лексичних неологізмів належать одиниці, безпосередньо породжені перебігом воєнних дій. Показовим прикладом постає *missile terror / missile terrorism* (укр. ракетний терор / ракетний тероризм). Цим словосполученням українські урядовці позначили тактику масованих ударів по цивільних об'єктах, спрямовану не на воєнну перевагу, а на залякування населення; після жовтня 2022 року, коли Росія розпочала серію атак на енергосистему, частота вживання цих виразів в англомовній пресі помітно зросла (Kramar, Ilchenko, 2023: 18). Поширення неологізму мало чіткий прагматичний намір – привернути увагу міжнародної спільноти до протиправних дій і наголосити на потребі посилення української протиповітряної оборони.

Окрему увагу привертає засвоєння англомовним медіадискурсом українських зародкових оказіоналізмів шляхом транскодування, зокрема одиниці bavovna (у значенні «вибух на військово-стратегічних об'єктах агресора»), яка з початкового мему трансформувалася на усталений медійний маркер.

Не менш наочним є ланцюжок *grain war, grain deal, grain corridor* (зерновий фронт, зернова угода, зерновий коридор), що постав унаслідок блокади українських портів і загрози глобальній продовольчій безпеці. Вислів grain war ужила керівниця зовнішньополітичного відомства Німеччини, закликаючи припинити «зернову війну, що жене голод світом», а безпечні маршрути для суден із зерном дістали назву grain corridors (Kramar, Ilchenko, 2023: 18). Регулярне повторення цих виразів у пресі актуалізувало суспільне сприйняття масштабу продовольчої кризи.

Окрему підгрупу становлять телескопійні одиниці на позначення економічних наслідків війни.

Неологізм *Putinflation* (Putin + inflation) безпосередньо пов'язує зростання інфляції з діями російського президента; імовірно, слово виникло в польській мові (putinflacja) і не пізніше травня 2022 року було запозичене англійською (Kramar, Ilchenko, 2023: 18). Прикметно, що його вживання спричинило дискусії: критики вбачали в ньому спробу перекласти відповідальність за внутрішні економічні проблеми на зовнішній чинник, що унаочнює маніпулятивний потенціал воєнних неологізмів (Kramar, Ilchenko, 2023: 19).

Показовий зразок словотвірної аналогії – пара *Sanctionistas* та *Contras*. Держави, що обстоювали жорсткі санкції проти Росії (Польща, Естонія, Латвія, Литва), видання Daily Mail позначило лексемою Sanctionistas, скориставшись іспанським суфіксом *-ista* (пор. fashionista, frugalista), а менш прихильні до санкцій держави – Contras (Kramar, Ilchenko, 2023: 19). Характерно, що ця одиниця не має українського відповідника, оскільки суфікс *-ista* українською мовою не засвоєний.

Морфологічну модель із латинським елементом *-cide* (за аналогією до genocide, fratricide) представляє неологізм *archivocide* (архівоцид) – знищення архівів і документів української культури під час обстрілів; поняття запровадила історикиня Дарія Маттінглі, а оприлюднене воно було в публікації The Guardian (Kramar, Ilchenko, 2023: 19). Специфіку культурного протистояння ілюструє також одиниця *borscht war* (війна за борщ), яка завершилася внесенням культури приготування українського борщу до переліку нематеріальної спадщини ЮНЕСКО (Kramar, Ilchenko, 2023: 19).

До семантичних неологізмів належать одиниці, які існували й раніше, проте набули нового змісту. Показовий приклад – *deputinization* (депутінізація): якщо раніше слово позначало внутрішньополітичні процеси в Росії, то з 2022 року ним стали називати звільнення Європи з-під впливу Кремля, і саме в такому значенні його вжили прем'єр-міністри Латвії та Польщі (Kramar, Ilchenko, 2023: 20). Одиниця *digital blockade* (цифрова блокада) у 2022 році функціонувала водночас у двох протилежних значеннях – як обмеження, що їх Росія запроваджувала всередині країни, і як ініційоване Україною відсікання Росії від світових технологічних сервісів (Kramar, Ilchenko, 2023: 21).

Виразним випадком семантичної деривації є *wagnerite* (вагнерівець): традиційне значення «прихильник музики Ріхарда Вагнера» поступилося новому – «боєць приватної воєнної компанії «Вагнер»» (Kramar, Ilchenko, 2023: 21). Одиниця *Russian exodus* (російський вихід), яка раніше охоплювала різні процеси, після оголошення мобілізації у вересні 2022 року закріпилася у значенні масового виїзду росіян за кордон (Kramar, Ilchenko, 2023: 21).

Семантичного розширення зазнала й лексема *vatnik*, яка в англомовних аналітичних публікаціях закріпилася для позначення носіїв агресивної російської імперської ідеології, виходячи за межі суто внутрішньомережевого сленгу.

Реактуалізовані одиниці демонструють, як периферійна лексика переміщується до ядра активного вжитку. Центральне місце в цій категорії посідає лексична одиниця *ruscism / rashism* (рашизм) – телескопійне поєднання основ Russian і fascism на позначення експансіоністської ідеології РФ. У пресі його нерідко подають як новотвір 2022 року, хоча у формі «русизм» це слово вживав ще 1996 року перший президент Чеченської Республіки Ічкерія; у дещо зміненій формі воно поширилося в англомовних медіа завдяки українським посадовцям і дописувачам (Kramar, Ilchenko, 2023: 22). На його основі українці утворили й дериват *deruscization* (дерашизація) як мовну гру зі словом «денацифікація».

Термін *schizofascism* (шизофашизм), який історик Тімоті Снайдер запропонував для позначення практики, коли фашисти таврують фашистами інших, набув поширення після повномасштабного вторгнення (Kramar, Ilchenko, 2023: 22). Одиниця *Ukraine fatigue* (втома від України), утворена за моделлю «країна + fatigue» (пор. Iraq fatigue), відображає поступове згасання співчуття після початкового піднесення підтримки; цей вислів озвучив тодішній прем'єр-міністр Великої Британії під час візиту до Києва (Kramar, Ilchenko, 2023: 22).

Метафору воєнної сили втілює *Russian war machine / Putin's war machine* (російська воєнна машина): корпусні дані засвідчують, що персоналізований варіант Putin's war machine трапляється істотно частіше (737 випадків проти 219 і 294), що може вказувати на тенденцію медіа покладати відповідальність за війну радше на президента, ніж на державу загалом (Kramar, Ilchenko, 2023: 22). Реактуалізованою є й одиниця *digital iron curtain* (цифрова залізна завіса), якою у 2022 році неодноразово описували мережеву ізоляцію Росії (Kramar, Ilchenko, 2023: 23).

Для унаочнення джерельної бази й умов уживання основні одиниці впорядковано в реєстр (таблиця 2) із зазначенням видань, де вони набули поширення, та року фіксації.

Окремої уваги заслуговує продуктивність різних способів творення воєнних неологізмів. За спостереженнями дослідників, найпродуктивнішими джерелами нових одиниць є метонімія,

метафора та словоскладання (Aleksandruk et al., 2023: 195). Вагому роль в англійському словотворі відіграє аналогія: принаймні три розглянуті одиниці (sanctionista, archivocide, Zelensky-washing) утворено за вже наявними продуктивними морфологічними взірцями (Kramar, Ilchenko, 2023: 24). Метафоризацію як лексико-семантичний спосіб докладно проаналізувала Г. П. Городиловська, розмежувавши моделі перенесення за зовнішньою подібністю, за подібністю до процесу та за внутрішніми й зовнішніми ознаками (Городиловська, 2023: 54). Упорядкування способів творення з прикладами наведено в таблиці 3.

Попри трагічність подій, війна спричинила появу численних гумористичних неологізмів подвійного призначення: вони послаблюють психологічне напруження й водночас привертають увагу до конфлікту. Показовою одиницею став *orcs* (орки) – прізвисько, яке українці закріпили за російськими військовими за аналогією до потворних істот із творів Дж. Р. Р. Толкіна; це образне переосмислення поширюється й на назви Mordor (росія) та Sauron (президент рф) (Kramar, Ilchenko, 2023: 23). Українські посадовці активно поширювали ці образні найменування в англомовних джерелах.

Частина неформальних одиниць трансформувалася в меми: *Saint Javelin* – зображення святої з протитанковим комплексом Javelin, а ще *North Atlantic Fella Organization* (NAFO, обіграний акронім NATO) – спільнота користувачів, що протидіє російській пропаганді; обидва меми ефективно використано для збору коштів на потреби української армії (Kramar, Ilchenko, 2023: 23). До гумористичних одиниць належить і *Scholzing*, який британський історик Тімоті Гартон Еш запропонував для практики «оголошувати добрі наміри лише задля того, щоб знайти привід їх відкласти» (Kramar, Ilchenko, 2023: 24). До згаданої когорти належить і метафорична сполука *tractor troops* (тракторні війська), що виникла у світових медіа як символ цивільного спротиву та роззброєння ворога за допомогою сільськогосподарської техніки. Такі одиниці, попри позірну несерйозність, відіграли помітну роль у піднесенні бойового духу та інформаційній протидії.

Аналіз корпусу дає змогу систематизувати прагматичні функції воєнних неологізмів. Вони номінують нові реалії й дають їм оцінку, делегітимізують дії держави-агресора, консолідують спільноту та формують позитивний медіаобраз України (Клочко та ін., 2024: 20). Послуговуючись

Таблиця 2

Реєстр ключових воєнних неологізмів за виданнями та контекстом уживання

Неологізм	Відповідник	Контекст уживання	Видання / рік
missile terror	ракетний терор	Удари по цивільній та енергетичній інфраструктурі	The Telegraph, 2022
grain war	зернова війна	Блокада експорту зерна, продовольча криза	Euronews, 2022
Putinflation	путінфляція	Зростання цін, пов'язане з війною	Euronews, 2022
sanctionista	прибічник санкцій	Внутрішня дискусія в ЄС про санкції	Daily Mail, 2022
archivocide	архівоцид	Знищення архівів української культури	The Guardian, 2022
deputinization	депутінізація	Звільнення Європи з-під впливу Кремля	Newsweek, 2022
ruscism	рашизм	Ідеологія держави-агресора	The New York Times, 2022
Ukraine fatigue	втома від України	Згасання міжнародної підтримки	Politico, 2022
bavovna	бавовна / вибух	Вибухи на військових об'єктах	The Washington Post, 2022

Джерело: складено авторами на основі (Kramar, Ilchenko, 2023: 18–23)

Таблиця 3

Способи творення воєнних неологізмів та їх ілюстрація

Спосіб	Механізм	Приклади
Афіксація	Приєднання продуктивних афіксів до основи	deputinization, stalinization, Zelensky-washing
Словоскладання	Поєднання двох повнозначних основ	grain war, war machine, digital blockade
Телескопія	Злиття усічених частин двох слів	Putinflation (Putin+inflation), ruscism (Russian+fascism)
Метафоризація	Перенесення за подібністю	orcs, Mordor, war machine, iron curtain, tractor troops
Метонімізація	Перенесення за суміжністю	wagnerite, sanctionista
Аналогія	Творення за наявною словотвірною моделлю	archivocide (пор. genocide), Ukraine fatigue (пор. Iraq fatigue)

Джерело: складено авторами на основі (Aleksandruk et al., 2023: 195; Городиловська, 2023: 54; Kramar, Ilchenko, 2023: 24)

мовою як засобом впливу, медіа закріплюють у національній картині світу концептуальні образи й ціннісні орієнтири (Павлушенко, 2023: 25).

Переважання оцінно-делегітимізаційної та іміджевої функцій засвідчує, що воєнна неологія англомовних медіа є передусім інструментом інформаційної політики, а не нейтральним номінативним ресурсом. Це узгоджується з тезою про те, що поширення таких одиниць допомагає вписати війну в ширший контекст протистояння демократії й тоталітаризму (Kramar, Ilchenko, 2023: 24).

Практичне значення має й питання передавання воєнних неологізмів українською мовою, адже частина одиниць виникла в українській чи російській мовах і поширилася далі (приміром, missile terrorism), тоді як інші функціонують лише в англійській і не мають відповідників (sanctionista) (Kramar, Ilchenko, 2023: 14). Як з'ясовують дослідники, під час перекладу військової термінології англомовних онлайн-новин застосовують добір лексичного еквівалента, транскодування, калькування, генералізацію та конкретизацію значення, а також описовий переклад (Малімон, Щербан, 2024: 201). Вибір способу залежить від того, наскільки термін закріпився в українському вжитку; до того ж нові одиниці нерідко допускають кілька варіантів відтворення. Упорядкування стратегій із прикладами наведено в таблиці 4.

Основною перешкодою в перекладі є безеквівалентність частини одиниць та стрімкість їх появи: перекладачі й журналісти працюють у стислих часових межах, тож дослідники обґрунтовують доцільність укладання уніфікованих словників воєнної лексики (Малімон, Щербан, 2024: 201). До того ж виникає додаткове завдання збереження прагматичного заряду: дослівне відтворення нерідко нівелює оцінність оригіналу, тому перекладачеві доводиться враховувати не лише денотат, а й конотацію одиниці.

Узагальнюючи спостереження, механізм функціонування воєнного неологізму в медіадискурсі доцільно представити як послідовність етапів – від появи одиниці до її закріплення чи згасання (рисунок 2). В основу моделі покладено виокремлені в неології стадії лексикалізації, інституціоналізації та закріплення (Kramar, Ilchenko, 2023: 16).

Із моделі видно, що не кожна одиниця проходить весь цикл: чимало оказіоналізмів згасає вже на ранніх етапах, тоді як прагматично навантажені неологізми (ruscism, missile terror) швидко долають етап інституціоналізації завдяки інтенсивному поширенню посадовцями й провідними виданнями. Саме медійна повторюваність постає вирішальним чинником переходу одиниці з розряду оказіоналізмів до закріплених неологізмів.

Прагматична вага окремих одиниць виразно корелює з подіями на фронті та в дипломатії. Приміром, частота вислову missile terror зросла з жовтня 2022 року, коли розпочалися масовані удари по енергетиці, а вживання grain-одиниць активізувалося в періоди загострення довкола зернової угоди (Kramar, Ilchenko, 2023: 18). Умовну динаміку медійної помітності трьох знакових одиниць упродовж 2022 року відображено на рисунку 3.

Ця динаміка засвідчує, що воєнні неологізми функціонують як чутливий індикатор перебігу війни: піки їхньої частотності припадають на ключові події, а отже, мова медіа оперативно реагує на зміну дійсності. Тому корпус воєнної неології стає цінним матеріалом не лише для лінгвістики, а й для медіазнавства та політичної комунікації.

Таблиця 4

Стратегії відтворення воєнних неологізмів українською мовою

Стратегія	Умови застосування	Оригінал	Відтворення
Добір еквівалента	Є усталений український відповідник	missile terror	ракетний терор
Калькування	Одиниця має прозору внутрішню форму	digital blockade	цифрова блокада
Транскодування	Одиниця постала в українській мові	ruscism	рашизм
Описовий переклад	Немає компактного відповідника	sanctionista	прибічник жорстких санкцій
Конкретизація	Потрібне уточнення значення	exodus	масовий виїзд

Джерело: складено авторами на основі (Малімон, Щербан, 2024: 201; Kramar, Ilchenko, 2023: 14)

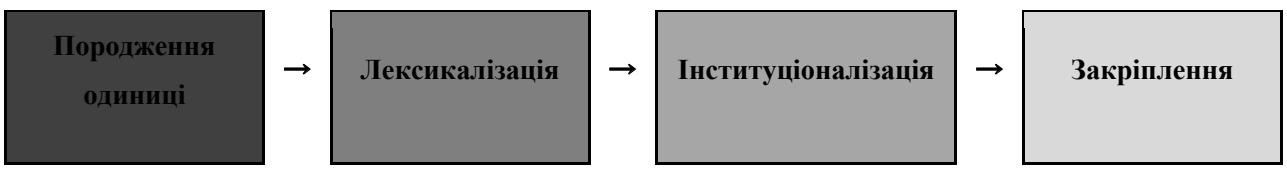

Рис. 2. Модель функціонування воєнного неологізму в англомовному медіадискурсі

Джерело: складено авторами на основі (Kramar, Ilchenko, 2023: 16)

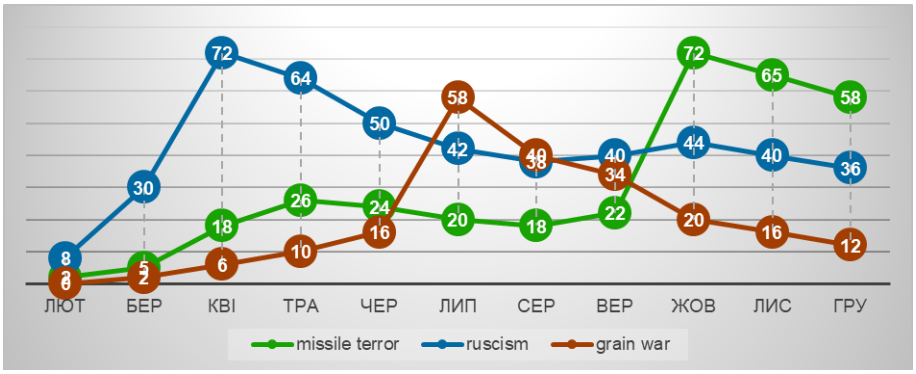

Рис. 3. Умовна динаміка медійної помітності окремих воєнних неологізмів упродовж 2022 року

Джерело: побудовано авторами на основі (Kramar, Ilchenko, 2023: 18–23)

Висновки. Проведений аналіз дає підстави для низки підсумкових спостережень. Неологізми воєнного часу, що функціонують у сучасному англомовному медіапросторі, присвяченому Україні, формують послідовний і структурно значущий сегмент словникового складу. У його межах доцільно виокремити три різновиди одиниць – власне лексичні новотвори, семантичні неологізми та лексеми, повернені до активного обігу. Запропонований поділ водночас ураховує формотворчі процеси, зміщення значення й актуалізацію лексики, що раніше перебувала на периферії вжитку.

Домінантними механізмами постання цих одиниць є афіксальне творення, основоскладання, блендинг, а також метафоричне й метонімічне переосмислення; окреме, чільне місце належить аналогії – творенню за усталеними високопродуктивними зразками. Помітна перевага образних і композитних прийомів засвідчує, що воєнне словотворення спирається радше на переосмислення та комбінування вже наявного мовного матеріалу, ніж на продукування цілком нових форм.

У прагматичному вимірі окреслені новотвори виконують передусім такі функції: номінують нові явища дійсності, дають їм оцінку, ставлять під сумнів правомірність дій держави-загарбника й формують сприятливий образ України в медіа. Це дає підстави трактувати відповідний шар лексики насамперед як інструмент інформаційної політики та вагомий чинник інформаційного спротиву, а не як нейтральний засіб номінації. Окремо стоять жартівливі новотвори й меми, яким притаманне поєднання психотерапевтичного та консолідаційного спрямування.

Щодо перекладацького аспекту, то передавання воєнних неологізмів засобами української мови потребує варіативного добору прийомів – від використання готового відповідника, калькування й транскодування до описового тлумачення та конкретизації, – причому обов'язковою умовою залишається збереження прагматичного навантаження одиниці. Перспективу подальших досліджень становить, зокрема, укладання двомовного словника воєнної неології та з'ясування того, у який спосіб подібні одиниці закріплюються в лексикографічних працях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вусик Г. Л., Павлик Н. В. Неологізми як мовне відображення російсько-української війни 2022 року. Закарпатські філологічні студії. 2022. Вип. 23, т. 1. С. 52–57. URL: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.23.1.9 (дата звернення: 10.09.2026).

2. Гладченко А. М., Комарова О. С. Неологізація лексики у період російсько-української війни. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2023. Т. 34 (73), № 1, ч. 1. С. 7–13. URL: https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.1/02 (дата звернення: 10.09.2026).

3. Городиловська Г. П. Метафоризація як лексико-семантичний спосіб творення воєнних неологізмів. Наукові записки. Серія: Філологічні науки. 2023. Вип. 207. С. 54–61. URL: https://journals.cusu.in.ua/index.php/philology/article/view/227 (дата звернення: 10.09.2026).

4. Гриценко С. Мовні інновації російсько-української війни 2022 року. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. 2022. Вип. 2 (32). С. 9–13. URL: https://doi.org/10.17721/1728-2659.2022.32.02 (дата звернення: 10.09.2026).

5. Демешко І. М. Лексико-словотвірні інновації в медіадискурсі періоду війни. Наукові записки. Серія: Філологічні науки. 2023. Вип. 205. С. 58–63. URL: https://journals.cusu.in.ua/index.php/philology/article/view/151 (дата звернення: 10.09.2026).

6. Жулінська М., Круглій О. Неологізми як мовне відображення війни. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2022. № 3 (14). С. 103–110. URL: https://www.relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/277 (дата звернення: 10.09.2026).

7. Клочко Т., Росса О., Бабій А. Мовні інновації у формуванні медіаіміджу України в контексті російсько-української війни. Молодий вчений. 2024. № 1.1 (125.1). С. 19–23. URL: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-1.1-125.1-5 (дата звернення: 10.09.2026).

8. Ковтун О. В. Неологізми в системі ознаково-предметних агентивних імен (на матеріалі української і англійської лінгвокультур). Лінгвістичні студії. 2023. Вип. 45. С. 27–40. URL: https://doi.org/10.31558/1815-3070.2023.45.3 (дата звернення: 10.09.2026).

9. Малімон Л. К., Щербан К. О. Переклад військової термінології в англомовних онлайн-новинах під час висвітлення війни в Україні. Закарпатські філологічні студії. 2024. Вип. 35, т. 1. С. 201–205. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/35/38.pdf (дата звернення: 10.09.2026).

10. Павлушенко О. Сленгові неологізми в українському комунікативному полі періоду російсько-української війни. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство). 2023. Вип. 37. С. 25–36. URL: https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/3 (дата звернення: 10.09.2026).

11. Aleksandruk I., Palchevska O., Hubych P. The impact of neologisms on the development of the modern Ukrainian media discourse of war. Scientific Collection «InterConf+». 2023. No. 30 (143). P. 195–210. URL: https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.02.2023.023 (дата звернення: 10.09.2026).

12. Kramar N., Ilchenko O. Neologisms in the media coverage of the Russia-Ukraine war in the context of information warfare. Studies about Languages / Kalbų studijos. 2023. No. 43. P. 14–28. URL: https://kalbos.ktu.lt/index.php/KStud/article/view/33284 (дата звернення: 10.09.2026).

REFERENCES

1. Vusyk H. L., Pavlyk N. V. (2022) Neolohizmy yak movne vidobrazhennia rosiisko-ukrainskoi viiny 2022 roku. [Neologisms as a linguistic representation of the Russian-Ukrainian war of 2022] Zakarpatski filolohichni studii, 23(1), 52-57. URL: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.23.1.9 [in Ukrainian].

2. Hladchenko A. M., Komarova O. S. (2023) Neolohizatsiia leksyky u period rosiisko-ukrainskoi viiny. [Neologization of vocabulary during the Russian-Ukrainian war] Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Filolohiia. Zhurnalistyka, 34(73), 1(1), 7-13. URL: https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.1/02 [in Ukrainian].

3. Horodylovska H. P. (2023) Metaforyzatsiia yak leksyko-semantychnyi sposib tvorennia voiennykh neolohizmiv. [Metaphorization as a lexical-semantic method of forming war-related neologisms] Naukovi zapysky. Seriia: Filolohichni nauky, 207, 54-61. URL: https://journals.cusu.in.ua/index.php/philology/article/view/227 [in Ukrainian].

4. Hrytsenko S. (2022) Movni innovatsii rosiisko-ukrainskoi viiny 2022 roku. [Linguistic innovations of the Russian-Ukrainian war of 2022] Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Literaturoznavstvo. Movoznavstvo. Folklorystyka, 2(32), 9-13. URL: https://doi.org/10.17721/1728-2659.2022.32.02 [in Ukrainian].

5. Demeshko I. M. (2023) Leksyko-slovotvirni innovatsii v mediadyskursi periodu viiny. [Lexical and word-formation innovations in media discourse during wartime] Naukovi zapysky. Seriia: Filolohichni nauky, 205, 58-63. URL: https://journals.cusu.in.ua/index.php/philology/article/view/151 [in Ukrainian].

6. Zhulinska M., Kruhlii O. (2022) Neolohizmy yak movne vidobrazhennia viiny. [Neologisms as a linguistic representation of war] Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsii ta rehionalni studii, 3(14), 103-110. URL: https://www.relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/277 [in Ukrainian].

7. Klochko T., Rossa O., Babii A. (2024) Movni innovatsii u formuvanni mediaimidzhu Ukrainy v konteksti rosiisko-ukrainskoi viiny. [Linguistic innovations in shaping Ukraine's media image in the context of the Russian-Ukrainian war] Molodyi vchenyi, 1.1(125.1), 19-23. URL: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-1.1-125.1-5 [in Ukrainian].

8. Kovtun O. V. (2023) Neolohizmy v systemi oznakovo-predmetnykh ahentyvnykh imen (na materiali ukrainskoi i anhliiskoi linhvokultur). [Neologisms in the system of attributive-objective agentive nouns based on Ukrainian and English linguistic cultures] Linhvistychni studii, 45, 27-40. URL: https://doi.org/10.31558/1815-3070.2023.45.3 [in Ukrainian].

9. Malimon L. K., Shcherban K. O. (2024) Pereklad viiskovoi terminolohii v anhlomovnykh onlain-novynakh pid chas vysvitlennia viiny v Ukraini. [Translation of military terminology in English-language online news coverage of the war in Ukraine] Zakarpatski filolohichni studii, 35(1), 201-205. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/35/38.pdf [in Ukrainian].

10. Pavlushenko O. (2023) Slenhovi neolohizmy v ukrainskomu komunikatyvnomu poli periodu rosiisko-ukrainskoi viiny. [Slang neologisms in the Ukrainian communicative space during the Russian-Ukrainian war] Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Seriia: Filolohiia (movoznavstvo), 37, 25-36. URL: https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/3 [in Ukrainian].

11. Aleksandruk I., Palchevska O., Hubych P. (2023) The impact of neologisms on the development of the modern Ukrainian media discourse of war. Scientific Collection «InterConf+», 30(143), 195-210. URL: https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.02.2023.023.

12. Kramar N., Ilchenko O. (2023) Neologisms in the media coverage of the Russia-Ukraine war in the context of information warfare. Studies about Languages / Kalbų studijos, 43, 14-28. URL: https://kalbos.ktu.lt/index.php/KStud/article/view/33284.

Дата першого надходження статті до видання: 18.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 81’37=811.11
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-18

Віктор ДРЕБЕТ,
orcid.org/0000-0003-2824-793X
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри німецької філології та методики навчання німецької мови
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
(Тернопіль, Україна) vdrebet@ukr.net

Іван ЯЦЮК,
orcid.org/0000-0001-9575-8479
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри німецької філології та методики навчання німецької мови
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
(Тернопіль, Україна) navi_m@ukr.net

Микола КЕБАЛО,
orcid.org/0000-0002-3339-9412
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри німецької філології та методики навчання німецької мови
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
(Тернопіль, Україна) kebalo@ukr.net

СЕМАНТИЧНЕ ДЕКОДУВАННЯ ІМЕННИКА З ВІДМІНКОВОЮ РОЛЛЮ NOMINATIV: СИНЕРГЕТИЧНИЙ ВИМІР МІНІМІЗАЦІЇ ЗУСИЛЬ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ ТА ПРЕСИ)

Представлена робота є початковим етапом дослідження іменника у кореляції з відмінковими ролями у німецькій мові. З лінгвосинергетичних позицій проаналізовано генерування іменникового змісту з відмінковою роллю Nominativ у сучасних німецькомовних текстах художнього та публіцистичного стилів. В синергетичному розумінні автори статті проводять паралелі між словником як представником мовного узагальнення про структуровану суму знань засвоєної позамовної дійсності та ментальним лексиконом, який не є довільним накопиченням унесень, а становить структуровану ієрархічну систему таких унесень. Якщо в синергетичному розумінні лексичні одиниці та їх значення на мовному рівні містять закодовану структуровану інформацію, то в цьому ж руслі у роботі розглянуто реалізацію слова в одному зі своїх значень на мовленнєвому рівні як декодування інформації. Запропонований у цій статті лінгвосинергетичний формат дослідження передбачає, що мова як саморегулювальна система під впливом зовнішньої енергії та інформації виробила механізм відповідної репрезентацій іменника як ідентифікатора-носія глибинного змісту різних відмінкових ролей у німецькомовному просторі художньої прози та преси. Отримані на підставі синергетично-квантитативного підходу результати екстрапольовано на лінгвосинергетичні моделі самоорганізації іменникового найменування згідно з принципом мінімізації зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на оптимальне декодування семантичного обсягу полісемічних або моносемічних іменників у кореляції з відмінковою роллю Nominativ у німецькомовній художній прозі та пресі. Створені на у такий спосіб синергетичні моделі доводять, що семантичний вимір моносемічної моделі іменника та головних номінацій полісемічної моделі з відмінковою роллю Nominativ знаходяться у напрямі прогресу, а семантичний вимір похідних номінацій полісемічної моделі – регресу. Такі дослідження дозволяють прогнозувати у подальшому прогрес або регрес іменникового буття у синергетичному циклі «порядок – хаос – порядок».

Ключові слова: *глибинний відмінок, відмінкова роль Nominativ, синергетичний вимір мінімізації зусиль, ментальний лексикон людини, лінгвосинергетика, декодування іменника, полісемічна/моносемічна модель.*

Viktor DREBET,
orcid.org/0000-0003-2824-793X
Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor at the Department of German Philology and German Language Teaching Methods
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
(Ternopil, Ukraine) vdrebet@ukr.net

Ivan YATSYUK,
orcid.org/0000-0001-9575-8479
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of German Philology and German Language Teaching Methods
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
(Ternopil, Ukraine) navi_m@ukr.net

Mykola KEBALO,
orcid.org/0000-0002-3339-9412
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of German Philology and German Language Teaching Methods
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
(Ternopil, Ukraine) kebalo@ukr.net

THE SYNERGETIC DIMENSION OF NOUN DECODING WITH THE CASE ROLE NOMINATIV: (ON THE BASIS OF GERMAN-LANGUAGE FICTION AND PRESS)

The presented work is the first stage in the study of the noun in correlation with its case roles in the German language. From the linguosynergistic point of view, the article analyzes the generation of noun content in relation to the case role Nominativ in modern German-language texts of literary and publicist styles. In a synergetic sense, the authors of the article draw parallels between the dictionary as a representative of the linguistic generalization of the structured amount of knowledge of the learned extralinguistic reality and the mental lexicon, which is not an arbitrary accumulation of contributions, but constitutes a structured hierarchical system of such contributions. If lexical units in the synergetic sense and their meanings at the language level contain coded structured information, then in the same aspect the paper considers the implementation of the word in one of its meanings at the speech level as information decoding. The linguosynergetic format of the research proposed in this article assumes that language as a self-regulating system under the influence of external energy and information has developed a mechanism of different representations of noun as an identifier that conveys the deep content of various case roles in German-language fiction and press. The results obtained on the basis of the synergetic-quantitative approach are extrapolated to linguosynergetic models of self-organization of noun names according to the principle of minimization of efforts, which directs the human mental lexicon to optimal decoding of semantic volume of polysemic or monosemic nouns in relation to the case role Nominativ in German-language fiction and press. The synergistic models constructed in this way demonstrate that in the German-language fiction and press texts we studied, the semantic dimension of the monosemic noun model and the main nominations of the polysemic model with the case role Nominative are oriented toward progress, while the semantic dimension of the derived nominations of the polysemic model is oriented toward regression. Such studies allow us to prognosticate the future progress or regression of the noun's existence within the synergetic cycle of "order – chaos – order."

Key words: *deep case, case role Nominativ, synergetic dimension of least effort, human mental lexicon, linguosynergetics, noun decoding, polysemic/monosemic model.*

Постановка проблеми. Іменник охоплює позамовний світ як «субстанцію» або «предмет», але не лише семантична функція субстантивує екстралінгвістичну дійсність. Граматичні категорії іменника є усталеними категоріями, які виникали і розвивались у певній мові та прив'язувались до мовних традицій, щоб у той чи інший спосіб позначати предмети й явища позамовного світу. Категорії проявляють спосіб пізнання і спосіб мовного охоплення людиною буття. У синергетичному розумінні можна говорити про те, що німецька мова як саморегулювальна система під впливом зовнішньої енергії та інформації виробила механізм репрезентацій іменника з категорією відмінка, що виражає мовний логіцизм прояву граматичного буття цієї частини мови. Мислення мовців протікає у межах мови, де під впливом екстралінгвістичних реалій формується когнітивна база для ментального лексикону, що сприймає та опрацьовує мовну та позамовну дійсність. Запропонований у цій статті лінгвосинергетичний формат підхід дозволяє дослідити дію

синергетичного закону докладання найменших зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на семантичне декодування та опрацювання іменникового змісту у співвіднесенні з категорією відмінка реалізованих іменників у німецькомовних текстах художнього та публіцистичного стилів. семантичне декодування іменника з відмінковою роллю Nominativ представляє першим етап нашої наукової розвідки.

Аналіз досліджень. Внаслідок засвоєння екстралінгвістичної реальності та супроводжуючої її лексикалізації більшість об'єктів та явищ дійсності субстантивуються. Набуваючи статусу іменника, вони починають функціонувати як назви предметів, процесів чи ознак. Саме через це іменник завжди залишався одним із ключових об'єктів мовознавчого аналізу, зокрема, у галузі германського мовознавства. Наприклад, у германському мовознавстві сюди належать праці, присвячені вивченню частиномовних характеристик іменника (Erben, 1961, Maineke, 1996), його семантичної структури (Busse, 2012, Wotjak, 1971), семантичних ролей (Primus, 2012). У форматі «глибинної граматики» значення відмінків іменника у німецькій мові досліджує Г. Гельбіг (Helbig, 1998), Г. Брінкманн (Brinkmann, 1971). Як представникам і послідовникам школи лінгвосинергетики, для нас є очевидною необхідність вивчення іменникової лексики з категорією відмінка також й крізь призму лінгвосинергетичної парадигми.

На сьогодні синергетику розглядають як новий науковий напрям (Домброван, 2011), як міждисциплінарне мислення (Haken, 2016). У лінгвістиці залучають квантитативні методи дослідження синергетичних процесів нелінійності, ієрархічності та динамічності розвитку мови (Altmann, 1991, Köhler, 1986, Кійко, 2015). Лінгвосинергетичний підхід із залученням квантитативних методів дослідження дає змогу об'єктивно проаналізувати на синхронічному зрізі результати саморегуляції й становлення іменників з огляду на пройдений ними синергетичний цикл порядок – хаос – порядок, зокрема й у рамках вибудовування іменникового змісту з певною відмінковою роллю на рівні мовлення, і в такий спосіб поповнити германське мовознавство новими знаннями про життєвий цикл іменника у сучасній німецькій мові.

Мета статті. У статті поставлено за мету дослідити дію синергетичного закону докладання найменших зусиль, скерованих на декодування семантичного обсягу полісемічної та моносемічної моделей слова у кореляції з відмінковою роллю *Nominativ* у сучасному німецькомовному просторі художньої прози та преси.

Виклад основного матеріалу. Пізнання світу та засвоєння знань про нього завжди розглядалися у нерозривній єдності з мовою. Як було зазначено вище, граматичні категорії виникали і розвивались у певній мові та прив'язувались до мовних традицій. При розгляді категоріального значення іменника буде доцільним співвідносити логіку з граматикою, про доречність зіставляти граматичні категорії з психологічними. Психологічні категорії пов'язані з мисленням, яке не може бути відірваним від мови, оскільки, з одного боку, мислення і логіка коріняться у мові, черпають свої форми вираження з мови, а, з іншого боку, сприяють мовному засвоєнню предметів і явищ з позамовного світу. Е. Майнеке наводить кантівське формулювання категорій як універсальних пізнавальних можливостей людини: «Лише можливості мислення дозволяють людині впорядковано рухатись у хаосі реальності. За допомогою категорій вона має масштаб судження. За допомогою категорій людина може розуміти дійсність» (Maineke, 1996: 135). Тому, говорячи про психологічні та граматичні категорії, потрібно виходити з діалектичного зв'язку мислення і мови. У В. Адмоні ми знаходимо критерії виокремлення категорій з логічних позицій. Автор розрізняє логічно-граматичні та комунікативно-граматичні категорії, зокрема категорії відмінка і числа він відносить до логічно-граматичних категорій, а категорії особи, часу, способу дії – до комунікативно-граматичних (пор. Admoni, 296: 4–5). Категорії проявляють спосіб пізнання і спосіб мовного охоплення людиною буття. Тому з позиції лінгвосинергетики можна говорити про те, що іменник з категорією відмінка у німецькій мові є виразником мовного логіцизму граматичного буття цієї частини мови.

У німецькій мові рамки своєї частиномовної автономії іменник демонструє, серед іншого, тим, що він представлений артиклем. Артикль вказує тут на так звані відмінкові ролі (Maineke, 1996: 93). Г. Гельбіг пише про те, що поняття «відмінок» відноситься, з одного боку, до таких одиниць як називний відмінок, знахідний відмінок, давальний відмінок і родовий відмінок, з іншого боку, воно належить до таких одиниць, як *Agens, Patiens, Instrumental* і т.д. У першому випадку йдеться про відмінок на поверхні *Oberflächenkasus*, а у другому – про глибинний відмінок *Tiefenkasus* (Helbig, 1998: 1). У цьому зв'язку доцільно згадати теорію Ч. Філмора про «глибинний відмінок», за якою різні відмінки виконують свої змістові «ролі» (детальніше див. Fillmore, 1968). Р.С. Джекендофф, у свою чергу, виступає за термін «відмінкові ролі» (детальніше див. Jackendoff, 1972).

Ця «глибинна граматика» розрізняє таким чином морфологічно маркований відмінок, який може зчитуватись безпосередньо зі словоформи, та змістові категорії, які представлені цим відмінком. Прикладами таких глибинних відмінків є *Agentiv, Instrumental, Faktitiv, Lokativ, Objektiv*. Такий поділ на глибинні та поверхневі відмінки показує, як у лінгвістиці було здійснено пошук за відмінковими значеннями, що привело до цілого ряду теорій про відмінки. Так, наприклад, локалістична теорія робила спроби звести непрямі відмінки – давальний, родовий та знахідний – до просторової тріади «де», «звідки» і «куди» (як основні значення) і вивести з цього всі конкретні вживання (Helbig, 1998: 2). У відмінкових теоріях змісту роблять спроби постулювати значення для (поверхневих) відмінків незалежно від їх синтаксичних функцій. Наприклад, Г. Брінкманн трактував у німецькій мові називний відмінок як відмінок суб'єкта, ідентичності та звертання, знахідний відмінок описується як відмінок об'єкта, відмінності (в опозиції об'єкта до суб'єкта), давальний – як відмінок фінальності або цільової зумовленості, а родовий – як відмінок іменникових відношень (пор. Brinkmann, 1971: 60–62, 404–407). Робимо висновок, що відмінкові ролі описують участь живих осіб, ролі речей у процесах та станах, виражених у мові іменниковим складом.

Беручи до уваги те, що відмінки виконують свої змістові ролі щодо речей і явищ позамовної дійсності, позначених іменником, вважаємо за доцільне дослідити синергетику декодування семантики іменникової лексики у співвіднесенні зі змістовим логіцизмом відмінкових ролей у німецькій мові. Синергетичний принцип *збереження мовної енергії* та докладання найменших зусиль у цьому випадку передбачає, що ментальний лексикон людини буде оптимально скеровано на декодування й опрацювання інформаційно-іменникового змісту з відповідним семантичним обсягом у рамках вибудовування іменникового змісту з певною відмінковою роллю у сучасних німецькомовних текстах художньої прози та преси.

Представлена робота є початковим етапом нашого дослідження. З позицій синергетичного закону мінімізації зусиль та збереження мовної енергії ми пропонуємо проаналізувати декодування та трансформацію семантичного обсягу декодованої інформації полісемічної та моносемічної моделей іменника у кореляції з відмінковою роллю *Nominativ* у сучасній німецькомовній художній прозі та пресі.

З огляду на універсальний характер полісемії, сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів у структурі іменника утворює ієрархічні відношення на мовному рівні між його головним та похідним значеннями. Людина звертається до слів та їх значень для потреб комунікації, внаслідок чого активуються знання, акумульовані пам'яттю. Пам'ять виступає у ролі ментального лексикону людини. С. Лебнер пише про те, що «лексеми утворюють лексикон мови, велетенську комплексну структуру у головах мовців» (Löbner, 2015: 48). З позицій когнітивізму ментальний лексикон не є довільним накопиченням внесеної інформації, він представляє собою структуровану систему, в якій кожне внесення визначається своїм рангом, тобто своїм відношенням до інших внесень у лексикон, тому лексичні одиниці зберігаються у вигляді організованих взаємозв'язків (Schwarz-Friesel, 1996: 126). Подібним чином значення слова ми трактуємо з синергетичних позицій вслід за А. В. Колмогоровою як відкриту структуру знань і досвіду, співвідносну з іншими структурами знань (пор. Дребет, 2017: 57). Тому вважаємо, що у синергетичному розумінні доцільно проводити паралелі між словником як представником мовного узагальнення про структуровану суму знань засвоєної позамовної дійсності та ментальним лексиконом, який не є довільним накопиченням унесень, а становить структуровану ієрархічну систему таких унесень. Якщо в синергетичному розумінні лексичні одиниці та їх значення на мовному рівні містять закодовану структуровану інформацію, то в цьому ж руслі потрібно розглядати реалізацію слова в одному зі своїх значень на мовленнєвому рівні як декодування інформації.

Американський лінгвіст Дж. Ціпф екстраполював універсальний принцип найменшого докладання зусиль у поведінці та діях людини на мову (Zipf, 1949: 255). Виходячи з цього положення, потрібно перевірити дію синергетичного принципу економії зусиль під час декодування семантичного обсягу іменника у співвіднесенні з відмінковою роллю *Nominativ* у сучасних німецькомовних текстах художньої прози та преси. Головні номінації корелюють із реалізацією головного значення слова, а похідні – з похідними значеннями. Окрім цього, на рівні мовлення також відбуватиметься реалізація іменників, які на рівні мови є моносемічними і, таким чином, представлятимуть реалізацію номінацій моносемічного іменникового потенціалу.

Висунута у роботі **гіпотеза** передбачає, що оскільки найближчі відстані у лексичній структурі слова на мовному рівні є найближчими в зіставленні зі структурами знань ментального лексикону

людини, то вибудовування іменникового змісту з відмінковою роллю *Nominativ* за синергетичним принципом збереження мовної енергії й мінімізації зусиль найоптимальніше скеровуватиме ментальний лексикон людини передусім на декодування моносемічної моделі іменника, а також оптимально – хоч і меншою мірою – на декодування найближчої семантичної відстані виміру полісемічної моделі, яка представлена головною номінацією слова як у німецькомовних текстах художнього, так і публіцистичного стилю.

Джерельної базою нашого дослідження слугують прозові твори німецьких, австрійських і швейцарських письменників та інтернет-видання німецької, австрійської та швейцарської преси. Для встановлення реалізацій багатозначного іменника у ролі головних і похідних номінацій та реалізації номінацій моносемічного іменника з відмінковою роллю *Nominativ* у синтаксичних рамках німецькомовної художньої преси і прози ми здійснювали компонентний аналіз значення іменника на основі трьох авторитетних тлумачних словників *Duden* (https://www.duden.de), *Wahrig* (Wahrig, 2007) і *Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache*, скорочено *DWDS* (http://www.dwds.de). Наша процедура інтерпретації кінцевих даних зводиться не до підрахунку різної кількості значень слова у трьох словниках, а до порівняльного компонентного аналізу й отримання даних про головну номінацію як про головне значення слова і про похідну номінацію, яка може охоплювати різну кількість похідних значень слова у трьох словниках. За кінцеві дані про належність до певного типу номінацій вважались дефініції, що співпадали у принаймні у двох з трьох словників.

Для встановлення типу реалізованих номінацій на основі аналізу словникових визначень використано методи компонентного і контекстуального аналізу; для перевірки істинності та теоретичної значущості отриманих результатів – методику квантитативного аналізу (хі-квадрат). На підставі синергетично-квантитативного підходу потрібно було створити синергетичні моделі декодування семантичного обсягу іменників з відмінковою роллю *Nominativ* у німецькій мові, теоретичним обґрунтуванням яких слугувало попереднє обчислення емпіричних величин з допомогою формули χ^2 (хі-квадрат). Мінімальна теоретично значуща сума критерію хі-квадрат складає χ^2=3,84, що свідчитиме про існуючий зв'язок між досліджуваними величинами з показником від 3,84 і більше (детальніше див. Дребет, 2017: 142 і далі). Відповідно, показники формули χ^2 кореспондували у нашому випадку з конструкціями синергетичних моделей. Це інтерпретувалось як критично значимий показник відповідності кількості контекстуальних реалізацій синергетичному закону мінімізації зусиль, направлених на декодування семантичного обсягу полісемічної або моносемічної моделі іменника з відмінковою роллю *Nominativ*. Крива з позитивним показником у напрямку плюс буде інтерпретуватись у наших моделях як відповідність синергетичному закону збереження зусиль у мові, а з негативним показником у напрямку мінус – як невідповідність.

Таким чином, на цьому етапі дослідження іменників у кореляції з відмінковою роллю *Nominativ* отримано 5797 реалізацій з німецькомовної преси і 5695 реалізацій з німецькомовної художньої прози. Відповідно, це склало 11492 реалізації з поміж усіх 40000 реалізацій іменників з відмінковими ролями у німецькомовних текстах художнього та публіцистичного стилів. Наведемо приклади реалізації іменників з відмінковою роллю *Nominativ*. Відповідні іменники виділено підкресленням.

Іменники з відмінковою роллю *Nominativ* у німецькомовних текстах публіцистичного стилю. Наприклад:

1) „*Die Bruderschaft gilt als Keimzelle des politischen Islam, aus der später militante und terroristische, aber auch gemäßigte und liberale Strömungen hervorgingen, vom Terrornetzwerk al-Qaida bis zur türkischen Partei für Gerechtigkeit und Entwicklung*“ (Ein Traum von Freiheit: http://www.spiegel.de).

У наведеному вище реченні іменниковий зміст з відмінковою роллю *Nominativ* спочатку генерується іменником у називному відмінку *Bruderschaft*, який тут виступає у ролі головної номінації, оскільки реалізується у своєму головному або першому значенні: ***die Bruderschaft* – 1.** *kirchliche Körperschaft von Geistlichen u. Laien* (Duden); ***die Bruderschaft* – 1.** *kirchliche Körperschaft von Geistlichen und Laien* (DWDS); ***Bruderschaft* – 1.** *freiwillige Vereinigung von Klerikern u. Laien ohne Gelübde* (Wahrig). Наступний іменник у називному відмінку *Keimzelle* реалізує у наведеному контексті своє похідне словникове значення, а тому виступає у ролі похідної номінації: ***die Keimzelle* – 2.** *Ausgangspunkt, allererster Anfang von etw., aus dem sich ein größeres Ganzes entwickelt* (Duden); ***die Keimzelle* – 2.** (fig.) *kleinste Einheit, aus der sich etwas Größeres entwickelt, Ausgangspunkt* (Wahrig). Завершує генерувати іменниковий зміст речення з відмінковою роллю *Nominativ* іменник у називному відмінку *Strömungen*, який також демонструє реалізацію свого похідного значення: ***die***

***Strömung* – 2.** *geistige Bewegung, Richtung, Tendenz* (Duden); ***die Strömung* – 2.** *Richtung, Tendenz* (DWDS); ***die Strömung* – 2.** (fig.) *geistige Bewegung* (Wahrig).

Отож у цьому реченні спостерігаємо генерування іменникового змісту з відмінковою роллю *Nominativ* двома типами номінацій: один іменник представляє реалізацію головної номінації полісемічного потенціалу слова, а два інші – похідної. З погляду лінгвосинергетики констатуємо, що вибудовування іменникового змісту з відмінковою роллю *Nominativ*, яка характеризує іменник як суб'єкт-ідентифікатор дії у контексті відношень «хто, що», демонструє у наведеному випадку декодування семантичного потенціалу, активованого виключно головними і похідними номінаціями полісемічної моделі слова, при чому активація похідних номінацій переважає над головними. Декодування семантичного потенціалу номінацій моносемічної моделі при вираженні відповідного іменникового змісту за допомогою називного відмінка мовою преси у цьому реченні відсутнє;

2) „*Wermutstropfen bleibt die anhaltend hohe Arbeitslosigkeit – die Wirtschaft wächst zu schwach, um hier eine Wende herbeizuführen*" (IHS sieht Österreich auf Wachstumskurs: https://www.tagblatt-wienerzeitung.at).

У наведеному вище реченні іменниковий зміст з відмінковою роллю *Nominativ* спочатку генерується іменниками у називному відмінку *Wermutstropfen* і *Arbeitslosigkeit*, які представляють реалізацію свого моносемічного словникового потенціалу: ***der Wermutstropfen* –** *etw., was zwischen sonst Schönem doch ein wenig schmerzlich berührt, was den positiven Gesamteindruck von etw. beeinträchtigt* (Duden); ***der Wermutstropfen* –** *ein wenig Bitternis, Bitterkeit* (DWDS); ***der Wermutstropfen* –** *ein Hauch Bitterkeit, etwas Schmerzliches* (Wahrig); ***die Arbeitslosigkeit* –** *Erwerbslosigkeit* (DWDS); ***die Arbeitslosigkeit* –** *Mangel an Arbeitsgelegenheit mit Verdienst; Erwerbslosigkeit* (Wahrig). Завершує генерувати іменниковий зміст речення з відмінковою роллю *Nominativ* іменник у називному відмінку *Wirtschaft*, який тут виступає у ролі головної номінації, оскільки реалізується у своєму головному, або першому, значенні: ***die Wirtschaft* – 1.** *Gesamtheit der Einrichtungen u. Maßnahmen, die sich auf Produktion u. Konsum von Wirtschaftsgütern beziehen* (Duden); ***die Wirtschaft* – 1.** *Gesamtheit aller ökonomischen und wissenschaftlich-technischen Prozesse und der dazu notwendigen Einrichtungen, die zur erweiterten Reproduktion eines Landes gehören und deren sozialökonomischer Charakter durch die jeweils herrschenden Eigentumsverhältnisse bestimmt wird, Volkswirtschaft* (DWDS); ***die Wirtschaft* – 1.** *planmäßige Tätigkeit sowie alle damit verbundenen Einrichtungen zur Erzeugung, Verteilung u. Verwendung von Gütern* (Wahrig).

Отож у наведеному вище реченні спостерігаємо генерування іменникового змісту з відмінковою роллю *Nominativ* двома типами номінацій: два іменники демонструють реалізацію моносемічного потенціалу слова і один – головної номінації. З погляду лінгвосинергетики констатуємо, що у вибудовуванні іменникового змісту з відмінковою роллю *Nominativ*, яка характеризує іменник як суб'єкт-ідентифікатор дії *у* контексті відношень «хто, що», домінує у цьому випадку активація семантичного декодування номінацій моносемічної моделі слова. Декодування семантичного потенціалу, який несе у собі полісемічна модель, представлено лише активацією головної номінації полісемічної моделі іменника при вираженні відповідного іменникового змісту речення за допомогою називного відмінка мовою преси.

Всього у групі іменників з відмінковою роллю *Nominativ* у німецькомовній пресі зафіксовано 5757 реалізацій, 2317 з яких належить до моносемічних іменників, 2261 реалізацію представляють головні номінації і 1179 – похідні. Створену на основі показників хі-квадрат синергетичну модель декодування подано на рисунку 1:

Вибудувана на основі показників хі-квадрат синергетична модель рисунка 1 демонструє, що крива декодування семантики моносемічної моделі сягнула найвищої точки 25,1 у напрямку плюс, крива декодування семантики головних номінацій полісемічної моделі іменника досягла у напрямку плюс нижчої точки 24,37. У напрямку мінус спостерігаємо семантичне декодування похідних номінацій полісемічної моделі іменника (0,002).

Таким чином, статистично доведеним і теоретично обґрунтованим є той факт, що у рамках вибудовування іменникового змісту з відмінковою роллю *Nominativ* у німецькомовній пресі синергетичний цикл реалізацій іменника найоптимальніше демонструє мовний логіцизм мінімізації зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на декодування і опрацювання семантики моносемічного потенціалу. У цьому випадку кращі кількісні показники моносемічних іменників демонструють і кращі показники відповідних статистичних обчислень. Висота точки декодування семантичного потенціалу, який несуть у собі головні номінації полісемічної моделі слова, також свідчить на користь згаданого синергетичного закону.

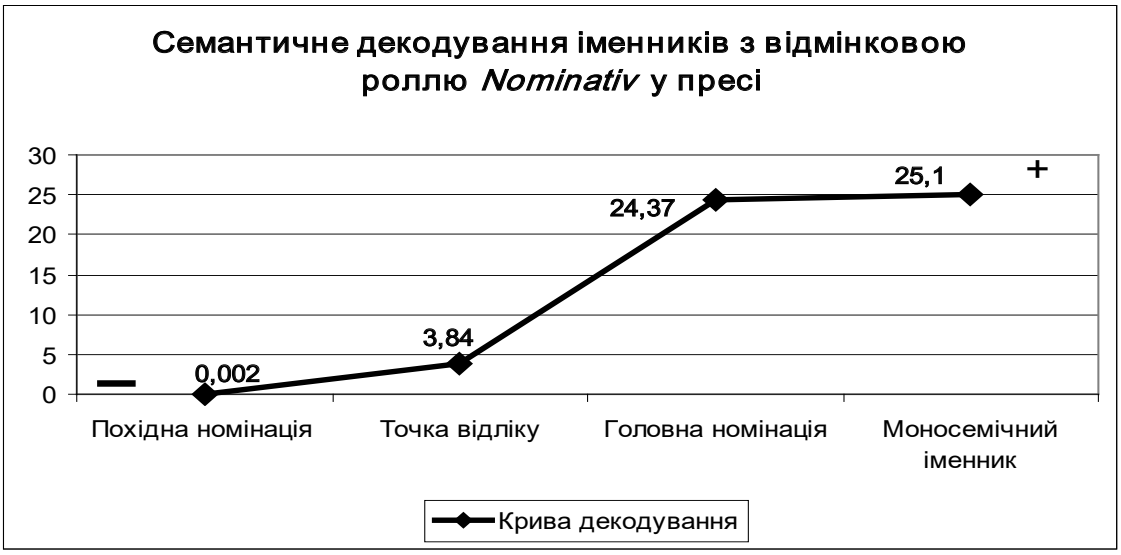

Рис. 1. Синергетична модель семантичного декодування іменників з відмінковою роллю Nominativ у німецькомовній пресі

З погляду лінгвосинергетики можна говорити про те, що іменникове найменування з відмінковою роллю *Nominativ*, яка характеризує іменник як суб'єкт-ідентифікатор дії у контексті відношень «хто, що» оптимально скеровує ментальний лексикон людини на декодування семантичного обсягу номінацій моносемічних іменників та головних номінацій полісемічних іменників і тим самим врівноважує потреби генерування іменникового змісту з цією відмінковою роллю у німецькомовних текстах публіцистичного стилю.

Іменники з відмінковою роллю у *Nominativ* у німецькомовних текстах художнього стилю. Наприклад:

3) „*In der Regel aber klopfte man ihm auf die Schulter, nannte man in 'mon vieux pot' und gab ihm zu verstehen, dass unsereins, womit gemeint war, unsereins die armen Schlucker, auch nur ein Spielball der da oben gewesen seien*" (Kolb, 1996: 225).

У наведеному вище прикладі іменник у називному відмінку Schlucker генерує іменниковий зміст речення з відмінковою роллю *Nominativ* своїм моносемічним мовним потенціалом: ***der Schlucker*** – (umgangssprachlich) **ein armer Schlucker**: *mittelloser, bedauernswerter Mensch* (DWDS); ***der Schlucker*** – fig.; umg. **armer Schlucker:** *armer Kerl, bedauernswerter Mensch* (Wahrig). Ще один іменник у називному відмінку *Spielball* демонструє реалізацію свого похідного словникового значення, тобто генерує іменниковий зміст у ролі похідної номінації: ***der Spielball*** – **2.** *Person od. Sache, die jmdm. od. einer Sache machtlos ausgeliefert ist* (Duden); ***der Spielball*** – **2.** (fig.) *macht–, willenloses Werkzeug* (Wahrig).

Отож у наведеному вище реченні спостерігаємо генерування іменникового змісту з відмінковою роллю *Nominativ* двома типами номінацій: один іменник демонструє реалізацію моносемічного потенціалу слова, а другий – реалізацію похідної номінації полісемічного потенціалу слова. З погляду лінгвосинергетики вибудовування іменникового змісту з відмінковою роллю *Nominativ*, яка характеризує іменник як суб'єкт-ідентифікатор дії у контексті відношень «хто, що», демонструє у цьому випадку рівномірне декодування семантичного потенціалу, активованого номінаціями моносемічної моделі слова та похідними номінаціями полісемічної моделі слова. Активація семантичного декодування головної номінації полісемічної моделі іменника при вираженні відповідного іменникового змісту за допомогою називного відмінка мовою художньої прози у поданому реченні відсутнє;

4) „*Der Sarg war noch nicht hinabgelassen, der Pfarrer las aus der Bibel vor, neben ihm, den Schirm für beide hochhaltend, der Totengräber in einem lächerlichen frackartigen Arbeitergewand, frierend von einem Bein auf das andere tretend*" (Dürrenmatt, 1962: 73).

У наведеному вище прикладі іменники у називному відмінку *Sarg* і *Pfarrer* генерують іменниковий зміст речення з відмінковою роллю *Nominativ* своїм моносемічним мовним потенціалом: ***der Sarg*** – *meist aus Holz, auch aus Metall gefertigtes) kastenförmiges, längliches Behältnis mit Deckel, in das ein Toter gelegt wird* (Duden); ***der Sarg*** – *großer, länglicher, meist hölzerner Kasten mit Deckel, in den der Leichnam gelegt wird* (DWDS); ***der Sarg*** – *langer, meist hölzerner Kasten, in den jmds.*

Leichnam gelegt wird (Wahrig); ***der Pfarrer*** *– einer Gemeinde, Pfarrei vorstehender Geistlicher einer christlichen Kirche* (Duden); ***der Pfarrer*** *– mit den Pflichten für den Gottesdienst und die Seelsorge in einer Gemeinde beauftragter evangelischer oder katholischer Theologe, Pastor* (DWDS); ***der Pfarrer*** *– theologisch ausgebildeter Inhaber der gottesdienstl. u. seelsorgerl. Pflichten innerhalb einer Gemeinde* (Wahrig). Іменник у називному відмінку *Totengräber* генерує іменниковий зміст речення у ролі головної номінації, оскільки у розглянутому контексті реалізується його головне значення: ***der Totengräber*** **– 1.** *Arbeiter, der auf einem Friedhof Gräber aushebt* (DWDS); ***der Totengräber*** **– 1.** *Angestellter des Friedhofsamtes, der die Gräber gräbt* (Wahrig).

Отож у наведеному вище реченні спостерігаємо генерування іменникового змісту з відмінковою роллю *Nominativ* двома типами номінацій: два іменники демонструють реалізацію моносемічного потенціалу слова і один – реалізацію головної номінації. З погляду лінгвосинергетики констатуємо, що у вибудовуванні іменникового змісту з відмінковою роллю *Nominativ*, яка характеризує іменник як суб'єкт-ідентифікатор дії у контексті відношень «хто, що», домінує у цьому випадку активація декодування семантики моносемічної моделі слова. Декодування семантичного потенціалу, який несе у собі полісемічна модель, представлена лише активацією головної номінації полісемічної моделі іменника при вираженні відповідного іменникового змісту речення за допомогою називного відмінка мовою художньої прози.

Всього у групі іменників з відмінковою роллю *Nominativ* у німецькомовній художній прозі зафіксовано 5695 реалізацій, 2734 з яких належить до головної номінації, 1781 реалізація належить до моносемічних іменників і 1180 реалізацій представляють похідні номінації. Створену на основі показників хі-квадрат синергетичну модель декодування подано на рисунку 2:

Створена на основі показників хі-квадрат синергетична модель рисунка 2 демонструє, що крива семантичного декодування моносемічної моделі сягнула найвищої точки 102,89 у напрямку плюс, крива декодування семантики головних номінацій полісемічної моделі іменника сягнула у напрямку плюс точки 90,28. У напрямку мінус спостерігається декодування семантики похідних номінацій полісемічної моделі іменника (0,28).

Таким чином, статистично доведеним і теоретично обґрунтованим є той факт, що у рамках вибудовування іменникового змісту з відмінковою роллю *Nominativ* у німецькомовній художній прозі синергетичний цикл реалізацій іменника найоптимальніше демонструє мовний логіцизм мінімізації зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на декодування і опрацювання семантики моносемічного потенціалу, хоча у кількісному відношенні моносемічні іменники поступаються реалізаціям головних номінацій полісемічної моделі слова. Висота точки декодування семантичного потенціалу, який несуть у собі головні номінації полісемічної моделі слова, також свідчить на користь цього синергетичного закону.

З погляду лінгвосинергетики можна говорити про те, що іменникове найменування з відмінковою роллю *Nominativ*, яка характеризує іменник як суб'єкт-ідентифікатор дії у контексті відношень «хто, що», оптимально скеровує ментальний лексикон людини на декодування семантичного обсягу номінацій моносемічних іменників та головних номінацій полісемічних іменників і тим самим врівноважує потреби генерування іменни-

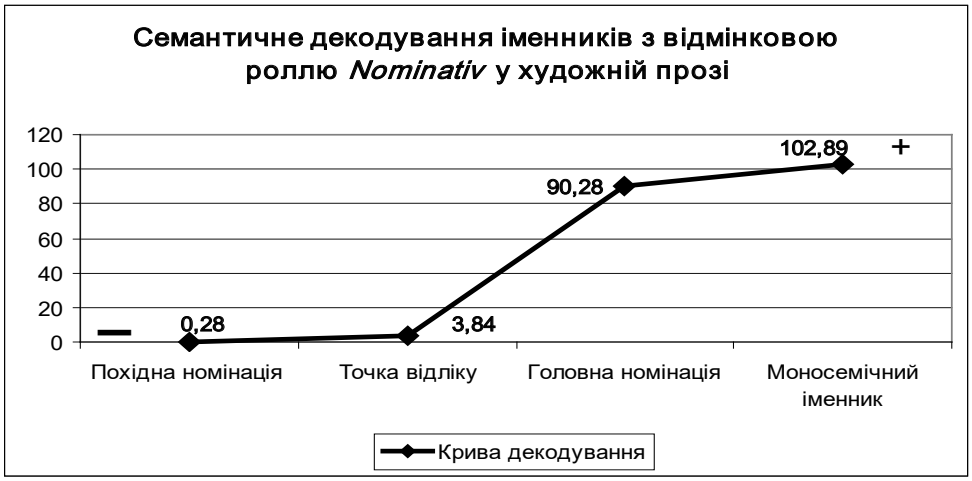

Рис. 2. Синергетична модель декодування іменників з відмінковою роллю Nominativ у німецькомовній художній прозі

кового змісту з цією відмінковою роллю у німецькомовних текстах художнього стилю.

Висновки. Отримані нами результати дослідження з лінгвосинергетичних позицій доводять наступне:

1) як у німецькомовних текстах художнього, так і публіцистичного стилю ієрархія семантичного декодування: 1) *моно* – 2) *головна номінація* свідчить з позицій лінгвосинергетики на користь встановлення динамічної рівноваги між кількістю реалізацій та оптимальним для декодування ментальним лексиконом людини обсягу семантичного потенціалу моносемічних та полісемічних іменників у рамках вибудовування іменникового змісту з відмінковою роллю *Nominativ*, яка характеризує іменник як суб'єкт-ідентифікатор дії у контексті відношень «хто, що»;

2) як у німецькомовних текстах художнього, так і публіцистичного стилю реалізація похідних номінацій полісемічної моделі не відповідає синергетичному закону мінімізації зусиль та збереження мовної енергії.

У підсумку можна констатувати, що у досліджених нами текстах німецькомовної художньої прози і преси семантичний вимір моносемічної моделі іменника та головних номінацій полісемічної моделі з відмінковою роллю *Nominativ* знаходяться у напрямі прогресу, а семантичний вимір похідних номінацій полісемічної моделі – регресу. Якщо під впливом флуктуацій або зовнішньої енергії така картина залишатиметься без змін, то це прогнозуватиме парадигму декодувань іменникової інформації з відмінковою роллю *Nominativ*, яка характеризує іменник як суб'єкт-ідентифікатор дії у контексті відношень «хто, що» на користь моносемічної моделі та головних номінацій полісемічної моделі слова. Відповідно похідні номінації прогнозовано відходитимуть на задній план як у німецькомовній пресі, так і німецькомовній художній прозі.

Висунута у роботі **гіпотеза** підтверджує, що оскільки найближчі відстані у лексичній структурі слова на мовному рівні є найближчими в зіставленні зі структурами знань ментального лексикону людини, то вибудовування іменникового змісту з відмінковою роллю *Nominativ* за синергетичним принципом збереження мовної енергії й мінімізації зусиль найоптимальніше скеровує ментальний лексикон людини передусім на декодування моносемічної моделі іменника, а також оптимально – хоч і меншою мірою – на декодування найближчої семантичної відстані виміру полісемічної моделі, яка представлена головною номінацією слова як у німецькомовних текстах художнього, так і публіцистичного стилю.

Перспективами дослідження є вивчення декодування семантичного обсягу іменника також з іншими відмінками для отримання цілісної картини про функціонування іменника як ідентифікатора-носія глибинного змісту відмінкових ролей у німецькомовній художній прозі та пресі. Залучення при цьому статистичних методів дослідження дасть можливість спостерігати відповідні напрями прогресу або регресу іменникового буття у проходженні синергетичного циклу порядок – хаос – порядок, щоб у такий спосіб прогнозувати і проектувати відповідну фіксацію змін на мовний рівень, носієм якого є словниковий склад німецької мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Домброван Т. І. Актуалізація синергетичного підходу в сучасних лінгвістичних дослідженнях. *Записки з романо-германської філології*. Одеса : Фенікс, 2011. Вип. 26. С. 51–58.
2. Дребет В. В. Іменник у сучасній німецькій мові: семантика, синтагматика, парадигматика (лінгвосинергетичний підхід) : дис. … д-ра філол. наук : 10.02.04 / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса, 2017. 510 с.
3. Кійко С. В. Мовна і міжмовна омонімія в німецько-українських паралелях: лінгвосинергетичний аспект : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04, 10.02.15 / Київ. нац. лінгв. ун-т. Київ, 2015. 509 с.
4. Admoni W. Der deutsche Sprachbau. 4., überarb. u. erw. Aufl. München : Verlag c. H. Beck, 1982. 336 S.
5. Altmann G. Modelling diversification phenomena in language. *Diversification Processes in Language: Grammar.* Hagen : Margit Rottmann Medienverlag, 1991. P. 33–46.
6. Brinkmann H. Die Deutsche Sprache: Gestalt und Leistung. 2., erw. Aufl. Düsseldorf : Pädagogischer Verlag Schwann, 1971. 939 S.
7. Busse D. Semantik. Paderborn : Wilhelm Fink, 2012. 144 S.
8. Digitales Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache : веб-сайт. URL: http://www.dwds.de (дата звернення: 30.08.2026).
9. Duden Onlinewörterbuch : веб-сайт. URL: https://www.duden.de (дата звернення: 30.08.2026).
10. Dürrenmatt F. Der Richter und sein Henker. Hamburg : Rowohlt Verlag, 1962. 147 S.
11. Ein Traum von Freiheit. *Der Spiegel* : веб-сайт. URL: http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-76764126.html (дата звернення: 30.08.2026).
12. Erben J. Abriß der deutschen Grammatik. Berlin : Akademie-Verlag, 1961. 226 S.
13. Fillmore Ch. J. The Case for Case. *Universals in Linguistic Theory*. New York : Holt, Rinehart and Winston, 1968. P. 74–97.

14. Haken H. Beiträge zur Geschichte der Synergetik: allgemeine Prinzipien der Selbstorganisation in Natur und Gesellschaft. Wiesbaden : Springer Spektrum, 2016. 328 S.

15. Helbig G. Oberflächen- und Tiefenkasus. Zum Problem der Bedeutung der Kasus. *Kasus im Deutschen: Form und Inhalt* / hrsg. von Marcel Vuillaume. Tübingen : Stauffenburg Verlag, 1998. S. 1–13.

16. IHS sieht Österreich auf Wachstumskurs. *Wiener Zeitung* : веб-сайт. URL: https://www.tagblatt-wienerzeitung.at/nachrichten/wirtschaft/oesterreich/645585-IHS-sieht-Oesterreich-auf-Wachstumskurs.html (дата звернення: 30.08.2026).

17. Jackendoff R. S. Semantics and Cognition. Cambridge : MIT Press, 1972. 223 p.

18. Köhler R. Zur linguistischen Synergetik: Struktur und Dynamik der Lexik. Bochum : Studienverlag Brockmeyer, 1986. 200 S.

19. Kolb U. Schönes Leben. München : Deutsches Taschenbuch Verlag, 1996. 317 S.

20. Löbner S. Semantik : Eine Einführung. 2., aktualis. u. stark erw. Aufl. Berlin / Boston : Walter de Gruyter, 2015. 462 S.

21. Meineke E. Das Substantiv in der deutschen Gegenwartssprache. Heidelberg : Universitätsverlag WINTER. 1996. 496 S.

22. Primus B. Semantische Rollen. Heidelberg : Universitätsverlag WINTER. 2012. 99 S.

23. Schwarz-Friesel M. Einführung in die Kognitive Linguistik. 2., überarb. Aufl. Tübingen und Basel : Francke Verlag, 1996. 238 S.

24. Wahrig Digital. Deutsches Wörterbuch. On CD. Gütersloh : Wissen Media Verlag, 2007.

25. Wotjak G. Untersuchungen zur Struktur der Bedeutung. Berlin : Max Hueber Verlag, 1971. 343 S.

26. Zipf G. K. Human Behavior and the Principle of Least Effort. Cambridge : Addison-Wesley, 1949. 573 p.

REFERENCES

1. Dombrovan T. I. (2011) Aktualizatsiia synerhetychnoho pidkhodu v suchasnykh linhvistychnykh doslidzhenniakh. [Actualization of the Synergetic Approach in Modern Linguistic Research] *Zapysky z romano-hermanskoi filolohii.* Odesa : Feniks. 26. 51–58. [in Ukrainian].

2. Drebet V. V. (2017) Imennyk u suchasnii nimetskii movi: semantyka, syntahmatyka, paradyhmatyka (linhvosynerhetychnyi pidkhid) [Nouns in Modern German: Semantics, Syntagmatics, and Paradigmatics (A Linguosynergistic Approach)] : dys. … d-ra filol. nauk : 10.02.04 / Odes. nats. un-t im. I. I. Mechnykova. Odesa. 510 s. [in Ukrainian].

3. Kiiko S. V. (2015) Movna i mizhmovna omonimiia v nimetsko-ukrainskykh paraleliakh: linhvosynerhetychnyi aspekt [Linguistic and Interlingual Homonymy in German-Ukrainian Parallels: Linguosynergetic Aspect] : dys. ... d-ra. filol. nauk : 10.02.04, 10.02.15 / Kyiv. nats. linhv. un-t. Kyiv. 509 s. [in Ukrainian].

4. Admoni W. (1982) Der deutsche Sprachbau. [The Structure of the German Language] 4., überarb. u. erw. Aufl. München : Verlag c. H. Beck. 336 S. [in German].

5. Altmann G. (1991) Modelling Diversification Phenomena in Language. *Diversification Processes in Language: Grammar.* Hagen : Margit Rottmann Medienverlag. 33–46.

6. Brinkmann H. (1971) Die Deutsche Sprache: Gestalt und Leistung. [The German Language: Form and Function] 2., erw. Aufl. Düsseldorf : Pädagogischer Verlag Schwann. 939 S. [in German].

7. Busse D. (2012) Semantik. [Semantics] Paderborn : Wilhelm Fink. 144 S. [in German].

8. Digitales Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache. [Digital Dictionary of Contemporary German] [Web Page]. URL: http://www.dwds.de (Last accessed: 30.08.2026). [in German].

9. Duden Onlinew**ö**rterbuch. [Duden Online Dictionary] [Web Page]. URL: https://www.duden.de (Last accessed: 30.08.2026). [in German].

10. Dürrenmatt F. (1962) Der Richter und sein Henker. [The Judge and His Hangman] Hamburg : Rowohlt Verlag. 147 S. [in German].

11. Ein Traum von Freiheit. [A Dream of Freedom] *Der Spiegel* [Web Page]. URL: http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-76764126.html (Last accessed: 30.08.2026). [in German].

12. Erben J. (1961) Abriß der deutschen Grammatik. [Outline of German Grammar] Berlin : Akademie-Verlag. 226 S. [in German].

13. Fillmore Ch. J. (1968) The Case for Case. *Universals in Linguistic Theory*. New York : Holt, Rinehart and Winston. 74–97.

14. Haken H. (2016) Beiträge zur Geschichte der Synergetik: allgemeine Prinzipien der Selbstorganisation in Natur und Gesellschaft. [Contributions to the History of Synergetics: General Principles of Self-Organization in Nature and Society] Wiesbaden : Springer Spektrum. 328 S. [in German].

15. Helbig G. (1998) Oberflächen- und Tiefenkasus. Zum Problem der Bedeutung der Kasus. [Surface and Deep Cases: On the Problem of Case Meaning] *Kasus im Deutschen: Form und Inhalt* / hrsg. von Marcel Vuillaume. Tübingen : Stauffenburg Verlag. 1–13. [in German].

16. IHS sieht Österreich auf Wachstumskurs. [IHS Sees Austria on a Growth Path] *Wiener Zeitung* [Web Page]. URL: https://www.tagblatt-wienerzeitung.at/nachrichten/wirtschaft/oesterreich/645585-IHS-sieht-Oesterreich-auf-Wachstumskurs.html (Last accessed: 30.08.2026). [in German].

17. Jackendoff R. S. (1972) Semantics and Cognition. Cambridge : MIT Press. 223 p.

18. Köhler R. (1986) Zur linguistischen Synergetik: Struktur und Dynamik der Lexik. [On Linguistic Synergetics: Structure and Dynamics of Lexis] Bochum : Studienverlag Brockmeyer. 200 S. [in German].

19. Kolb U. (1996) Schönes Leben. [Beautiful Life] München : Deutsches Taschenbuch Verlag. 317 S. [in German].

20. Löbner S. (2015) Semantik: Eine Einführung. [Semantics: an Introduction] 2., aktual. u. stark erw. Aufl. Berlin / Boston : Walter de Gruyter. 462 S. [in German].
21. Meineke E. (1996) Das Substantiv in der deutschen Gegenwartssprache. [The Noun in the Contemporary German Language] Heidelberg : Universitätsverlag WINTER. 496 S. [in German].
22. Primus B. (2012) Semantische Rollen. [Semantic Roles] Heidelberg : Universitätsverlag WINTER. 99 S. [in German].
23. Schwarz-Friesel M. (1996) Einführung in die Kognitive Linguistik. [Introduction to Cognitive Linguistics] 2., überarb. Aufl. Tübingen und Basel : Francke Verlag. 238 S. [in German].
24. Wahrig Digital. Deutsches Wörterbuch. (2007) [Wahrig Digital. German Dictionary] On CD. Gütersloh : Wissen Media Verlag. [in German].
25. Wotjak G. (1971) Untersuchungen zur Struktur der Bedeutung. [Studies on the Structure of Meaning] Berlin : Max Hueber Verlag. 343 S. [in German].
26. Zipf G. K. (1949) Human Behavior and the Principle of Least Effort. Cambridge : Addison-Wesley. 573 p.

Дата першого надходження статті до видання: 18.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 811.111'42:32
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-19

Ганна ЖИЗДЮК,
orcid.org/0009-0004-8562-306X
заступник начальника кафедри іноземних мов
Військової академії (м. Одеса)
(Одеса, Україна) zhyzdiuk@gmail.com

ЛІНГВІСТИЧНІ СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКОНАННЯ В АНГЛОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Статтю присвячено стратегіям переконання, за допомогою яких політичні діячі обґрунтовують необхідність змін і довіру до запропонованого курсу. Мета дослідження з'ясувати, як оцінка суспільної ситуації, представлення майбутнього та розподіл відповідальності взаємодіють у політичній обіцянці. Матеріалом є офіційні тексти інавгураційних промов Барака Обами 2013 року, Джо Байдена 2021 року, Дональда Трампа 2025 року та першого звернення Кіра Стармера як прем'єр-міністра Великої Британії 2024 року. Добір матеріалу підпорядковано зіставленню обґрунтувань нового етапу правління: продовження розпочатої справи, вступу на посаду та повернення до влади. Відмінності політичного контексту й жанру враховано при тлумаченні мовних засобів. Застосовано якісний контекстуально-інтерпретаційний і порівняльний аналіз. Розмежовано стратегію як напрям переконання, тактику як локальний комунікативний хід і мовний засіб як форму їх реалізації. Аналіз фрагментів охоплює їхній контекст, граматичну й лексичну будову та функцію в обґрунтуванні певної дії. У промові Обами виявлено обґрунтування змін через спадкоємність цінностей і незавершеність спільної справи; у Байдена залучення до співпраці, представленої умовою успіху; у Трампа легітимацію оновлення через початок нової доби й особисту місію лідера; у Стармера обґрунтування довіри через служіння громадянам і відповідальність за роботу уряду. Науковий результат полягає в розкритті того, як співвідношення часу дії, часу результату та суб'єкта відповідальності змінює зміст політичного зобов'язання. Встановлено відмінність між проголошенням уже розпочатого бажаного майбутнього та відокремленням негайного початку роботи від тривалого досягнення її наслідків. Показано, що спільна участь може бути умовою обіцяного успіху, а заявлена єдність свідченням підтримки політичного курсу. Зіставлення уточнює функції модальності, часових конструкцій, метафор і повторів у побудові аргументу. Результати характеризують конкретні промови та можуть бути використані для критичного читання англомовних політичних текстів; вони не встановлюють фактичної переконувальності виступів або сталих властивостей партійного дискурсу.

Ключові слова: *політичний дискурс, стратегія переконання, комунікативна тактика, політична обіцянка, довіра, легітимація, часова перспектива.*

Hanna ZHYZDIUK,
orcid.org/0009-0004-8562-306X
Deputy Head of the Foreign Languages Department,
Military Academy (Odesa)
(Odesa, Ukraine) zhyzdiuk@gmail.com

LINGUISTIC STRATEGIES OF PERSUASION IN ENGLISH-LANGUAGE POLITICAL DISCOURSE

This article examines the persuasive strategies through which political leaders justify change and offer grounds for trusting their proposed course of action. It investigates how the evaluation of present circumstances, the representation of the future and the allocation of responsibility interact in political promises. The material comprises the official texts of Barack Obama's 2013, Joe Biden's 2021 and Donald Trump's 2025 inaugural addresses, together with Keir Starmer's first speech as British Prime Minister in 2024. The purposeful selection enables comparison of justifications for a new phase of government following re-election, accession to office or a return to power. Differences in political circumstances and genre inform the interpretation of the linguistic evidence. The study uses contextual interpretation and qualitative comparison. It distinguishes a strategy as an overall persuasive orientation, a tactic as a local communicative move and a linguistic device as a means of their realisation. Each passage is examined through its context, lexical and grammatical organisation, and function within an argument. In Obama's address, change is justified through continuity of values and an unfinished collective endeavour. Biden presents cooperation as a condition for success. Trump links national renewal to the beginning of a new era and the leader's personal mission. Starmer grounds trust in public service and governmental responsibility for the work of change. The contribution lies in explaining how the relationship between the timing of action, the timing of its outcome and the responsible agent shapes the scope of a political commitment. The analysis distinguishes the proclaimed onset of a desirable future from an immediate commitment to begin a longer process of transformation. It

also identifies different argumentative roles for unity: a condition for future achievement and a claimed endorsement of the political agenda. These findings clarify how modality, temporal constructions, metaphors and repetition contribute to persuasion in context. They support the critical reading of political discourse while remaining specific to the selected speeches. They do not establish audience responses, the fulfilment of promises or stable characteristics of party rhetoric.

Key words: *political discourse, persuasive strategy, communicative tactic, political promise, trust, legitimation, temporal perspective.*

Постановка проблеми. Спільні цінності не гарантують підтримки конкретних політичних рішень. Люди можуть однаково цінувати свободу, безпеку, справедливість і добробут, але не погоджуватися щодо способів їх забезпечення. Завдання промовця полягає в тому, щоб пов'язати бажану зміну з певною дією, пояснити власне право її здійснювати та визначити участь громадян. Саме цей перехід від цінності до зобов'язання становить предмет лінгвістичного аналізу переконання.

На початку нового етапу правління політик уже має владні повноваження, але водночас потребує підтримки громадян для реалізації запропонованого курсу. Він представляє теперішній стан як проблему, пропонує образ майбутнього й пояснює, чому до нього слід рухатися саме в окреслений спосіб. Обіцянка в такому зверненні містить і часовий вимір: одні зміни можна розпочати негайно, інші залежать від тривалої роботи та співучасті різних людей.

Актуальність дослідження зумовлена потребою пояснити, як мовні засоби пов'язують суспільне очікування змін із підставами для довіри до політичного діяча. Праці про англомовні виступи 2020-х років уже докладно описують метафори, самопрезентацію та риторику оновлення. Подальшого зіставлення потребує те, як ці засоби визначають зміст зобов'язання: що саме обіцяно, хто відповідає за дію і до якого моменту віднесено її результат. Для критичного читання політичних текстів це істотно, оскільки впевненість заяви, конкретність дії та визначеність її наслідків можуть не збігатися.

Аналіз досліджень. І. Ферклаф і Н. Ферклаф розглядають політичне мовлення як практичну аргументацію: уявлення про обставини, цілі, цінності й засоби слугують підставами для висновку щодо необхідної дії (Fairclough, Fairclough, 2011). Цей підхід дозволяє досліджувати, як оцінка ситуації підтримує певний курс. Концепція легітимації Т. ван Левена пояснює суспільне виправдання дій через авторитет, моральне оцінювання, раціоналізацію та оповіді (van Leeuwen, 2007). Для політичної обіцянки важливо, як такі підстави поєднуються з представленням мовця як здатного й уповноваженого діяти.

Е. Ваара, А. М. Аранда й Г. Етчанчу пов'язують стратегії легітимації з позицією мовця, часовою перспективою та комунікативним середовищем. Їхній огляд показує значення реконструкції минулого, теперішнього й майбутнього для обґрунтування прийнятності дій (Vaara et al., 2024: 23552359). Оскільки предметом цієї праці є передусім організаційні дослідження, її положення застосовуємо з урахуванням специфіки політичного звернення. Окремо враховуємо застереження Т. ван Дейка: маніпулятивність не можна встановити лише за наявністю певної мовної форми, без аналізу відносин влади та інтересів адресатів (van Dijk, 2006: 360361).

У дослідженні інавгураційної промови Байдена Н. Аль-Хавальде та співавтори розкривають функції метафор, модальності, інтертекстуальності й інших засобів переконання (Al-Khawaldeh et al., 2023). Н. Туршукова зіставляє виступи Трампа 2017 і 2025 років, аналізуючи самопрезентацію, оцінку опонентів та окреслення майбутніх дій (Turshukova, 2025: 200205). І. Андрущенко досліджує композиційні й стилістичні особливості перших звернень британських прем'єр-міністрів, зокрема метафори оновлення та спільного руху у Стармера (Андрущенко, 2025: 6970).

У праці А.-П. Бонне розглянуто особисті наративи Стармера й конструювання образу лідера у виступах періоду перебування в опозиції (Bonnet, 2026). Дж. Ньют аналізує риторику відновлення та представлення уряду і «працюючих людей» як гарантів змін на іншому матеріалі комунікації лейбористів (Newth, 2026). Ці роботи дають підстави пов'язувати вивчення мовної форми з аналізом того, кому приписано здатність забезпечити бажане майбутнє і кого включено до спільноти його учасників.

Власний внесок цієї статті полягає в порівняльному поясненні зв'язку між часом обіцяної зміни, межами зобов'язання та розподілом відповідальності у відібраних промовах. Такий ракурс конкретизує функції вже описаних у літературі засобів. Дослідницьке питання стосується того, як їх поєднання перетворює загальне схвалення змін на аргумент на користь певного діяча й способу дії.

Мета статті з'ясувати, як лінгвістичні стратегії переконання пов'язують необхідність політичних змін із довірою до їх здійснення в обраних англомовних зверненнях. Для цього розмежовуємо стратегію, тактику й мовний засіб; обґрун-

товуємо зіставлення звернень на початку різних етапів правління; аналізуємо контекст, форму та аргументативну функцію фрагментів; установлюємо відмінності між обіцянкою дії, запевненням щодо результату й закликом до співучасті.

Виклад основного матеріалу.

Матеріал і принципи зіставлення

Матеріалом дослідження є офіційно опубліковані тексти інавгураційних промов Б. Обами від 21 січня 2013 року, Дж. Байдена від 20 січня 2021 року, Д. Трампа від 20 січня 2025 року та першого звернення К. Стармера як прем'єр-міністра Великої Британії від 5 липня 2024 року. Спільним для них є публічне обґрунтування нового етапу правління. Добір має цілеспрямований порівняльний характер: він охоплює продовження президентства після переобрання, перший вступ на посаду та повернення до влади після перерви.

Промову Обами 2013 року включено для аналізу ситуації, у якій необхідність змін узгоджується з продовженням розпочатої справи. У ній можна простежити, як незавершеність суспільного поступу стає підставою подальшої дії. Тексти Байдена і Стармера дозволяють розглянути обґрунтування майбутньої діяльності на початку першого перебування на посаді, а виступ Трампа представлення оновлення під час повернення до президентства. Його інавгурація 2025 року також є другою, проте відрізняється від другої інавгурації Обами перервою між термінами. Значення цієї відмінності враховуємо в інтерпретації образів спадкоємності й нового початку.

Британське звернення не тотожне американській інавгураційній промові: воно має власну композицію та інституційні обставини (Андрущенко, 2025: 69). Підставою зіставлення слугує спільне завдання представити суспільству майбутнє правління, а жанр і політична ситуація виступають умовами його реалізації. Дослідження не описує хронологічної еволюції риторики від 2013 до 2025 року. Різницю між фрагментами пояснюємо в межах конкретних звернень, без автоматичного віднесення до особистості політика, партії або країни.

Стратегія, тактика й мовний засіб як рівні аналізу

Стратегію переконання в цій роботі визначаємо як напрям організації висловлювань, спрямований на прийняття адресатом певного погляду, курсу або підстави для довіри. Тактикою називаємо локальний комунікативний хід, який реалізує цей напрям: апеляцію до спільного принципу, передбачення заперечення, пояснення складності завдання або посилання на особливе право діяти. Мовний засіб становить конкретну форму такого ходу лексичну, граматичну чи стилістичну. Це робоче розмежування дозволяє співвіднести аналіз практичної аргументації з поясненням легітимації (Fairclough, Fairclough, 2011; van Leeuwen, 2007).

Наприклад, обґрунтування змін через спадкоємність цінностей розглядаємо як стратегію. Посилання на нездійснені вимоги рівності є тактикою її реалізації; повторювана конструкція незавершеності й метафора шляху мовними засобами. Підставою для визначення стратегії стає зв'язок між оцінкою обставин, бажаною дією та очікуваною позицією адресата. Самої появи метафори або займенника для такого висновку недостатньо.

Політичну обіцянку розглядаємо як зобов'язання мовця або представленої ним інституції щодо майбутньої дії. Поряд із нею аналізуємо запевнення про бажаний суспільний результат, які створюють очікування, навіть коли не називають конкретного способу його досягнення. Таке розрізнення потрібне для оцінки часових і модальних конструкцій: граматична форма майбутнього може виражати намір, прогноз або обіцянку залежно від контексту. Мовне обґрунтування довіри означає представлення діяча як здатного, відповідального й зобов'язаного виконати заявлене.

Після прочитання повних текстів виокремлено смислові фрагменти, у яких оцінку ситуації пов'язано із запропонованою дією або підставою довіряти її виконавцю. Одиницею аналізу є фрагмент разом із необхідним попереднім і наступним контекстом. Для нього встановлюємо проблему, ціннісну підставу, суб'єкта дії, зміст зобов'язання та часовий горизонт. Далі з'ясовуємо, які мовні форми виражають ці відношення і яку стратегію вони підтримують. Відновлення неявних передумов позначаємо як інтерпретацію, а не як дослівне твердження промовця.

Якісний підхід обрано відповідно до питання про функцію засобів у контексті. Займенник першої особи множини може позначати уряд, націю чи ширшу спільноту; категоричне висловлювання може стосуватися лише початку роботи. Тому доказовість забезпечує послідовне пояснення переходу від форми до функції. Запропоновані тлумачення перевіряємо на інших фрагментах тих самих промов, зокрема на поєднаннях рішучості з визнанням складності та особистої місії зі спільною дією. Аналіз стосується текстової побудови переконання; реакції аудиторії та виконання обіцянок потребують окремих даних.

Обама: зміни як продовження незавершеної спільної справи

На початку промови Обама пов'язує належність до американської спільноти з відданістю ідеї

рівності. Після цитування Декларації незалежності він переходить до питання про здійснення її принципів у сучасному житті. Смислову межу між визнанням цінності та її втіленням виражено у фрагменті «while these truths may be self-evident, they've never been self-executing» (Obama, 2013).

Допустова конструкція зі сполучником while («хоча») поєднує визнання очевидності принципу рівності із запереченням його автоматичного втілення. На лексичному рівні це протиставлення виражене прикметниками self-evident («самоочевидний») і self-executing («такий, що втілюється сам собою»), які мають спільний словотвірний компонент self-. Ці мовні засоби пов'язують апеляцію до авторитету Декларації з вимогою сучасної дії. Тактика апеляції до спільного авторитету реалізує тут стратегію обґрунтування змін через спадкоємність цінностей: визнання успадкованого принципу стає підставою для його подальшого втілення.

Далі повторювана формула «Our journey is not complete» організує звернення до питань оплати праці, правової рівності, голосування, імміграції та безпеки дітей (Obama, 2013). Кожне продовження називає умову, за якої спільний шлях можна вважати завершеним. Метафора подорожі пов'язує минулі здобутки з майбутніми завданнями; заперечення завершеності надає теперішньому станові значення етапу. Зміни постають способом виконати успадкований обов'язок. Адресатам відведено роль учасників справи, започаткованої попередніми поколіннями.

Наприкінці промови обов'язок діяти поєднано з визнанням меж можливого: «We must act, knowing that our work will be imperfect» (Obama, 2013). Модальна необхідність стосується дії, а недосконаліть її очікуваної якості. Зворот із неособовою формою дієслова представляє це знання як супровідну умову свідомого рішення. У наступному реченні мовець пояснює частковість нинішніх здобутків і потребу продовження роботи майбутніми поколіннями. Тим самим невичерпність завдання підтримує вимогу діяти вже тепер.

Байден: спільна дія як умова обіцяного успіху

У вступі Байден представляє мирне передавання влади як випробування стійкості демократії та згадує нещодавнє насильство в Капітолії. Подальший перелік суспільних викликів підводить до питання про здатність діяти разом. Єдність отримує значення практичної передумови подолання проблем (Biden, 2021). Цей контекст важливий: заклик до співпраці відповідає на представлену мовцем небезпеку втрати спільної дієздатності.

Після протиставлення єдності й руйнівного роз'єднання промовець формулює повне умовне висловлювання: «And, we must meet this moment as the United States of America. If we do that, I guarantee you, we will not fail» (Biden, 2021). Попереднє речення пояснює, до чого відсилає вказівний займенник у наступному: йдеться про відповідь на виклики моменту як єдиної політичної спільноти. Умова охоплює спосіб спільної дії, а головна частина містить особисту гарантію президента щодо успіху.

Перехід від першої особи множини до першої особи однини, а потім знову до множини розподіляє комунікативні ролі. Мовець особисто ручається за результат, але його досягнення пов'язує з колективною поведінкою. У межах стратегії залучення громадян до співпраці це становить тактику представлення спільної дії як умови успіху, підкріпленої особистою гарантією. Її мовними засобами є умовна конструкція, зміна займенникових форм і заперечення невдачі. Модальна необхідність підтримує заклик до об'єднання, умова встановлює залежність результату від поведінки громадян, а заперечення невдачі надає гарантії категоричності. Так адресат отримує підставу прийняти співпрацю як спосіб досягнення бажаного.

У наступному контексті Байден посилається на історичний досвід спільних дій як підтвердження своєї гарантії. Це історичне узагальнення самого мовця виконує функцію аргументу за аналогією: попередній успіх має підтримати очікування майбутнього. Зобов'язання набуває широкого часового горизонту, оскільки конкретного строку результату в цьому фрагменті не визначено. Натомість виразно задано бажаний спосіб дії співпрацю (Biden, 2021).

Стратегія враховує й можливе заперечення. Раніше у промові Байден визнає глибину розбіжностей і те, що заклик до єдності може здаватися нездійсненним; пізніше звертається до громадян, які його не підтримували, зберігаючи за ними право на незгоду (Biden, 2021). Тактика передбачення сумнівів допомагає представити співпрацю як можливу за наявності відмінностей. Власний акцент цього звернення полягає в поєднанні особистої гарантії лідера з умовою громадянської співучасті. Саме умовна будова висловлювання пояснює цей зв'язок точніше, ніж ізольований розгляд займенників.

Трамп: початок нової доби та особиста місія лідера

У вступній формулі «the golden age of America begins right now» історичний образ бажаного стану поєднано з теперішнім часом і вказівкою на безпо-

середній момент мовлення (Trump, 2025). Мовець пропонує відраховувати оновлення від свого повернення до президентства. Дієслово початку не стверджує завершеності всіх перетворень, але зближує набуття повноважень із настанням нової доби. Проголошення нового початку становить тактику в межах стратегії легітимації оновлення через роль лідера як його ініціатора. Мовними засобами цієї тактики є метафора, форма теперішнього часу та часовий маркер, які представляють момент набуття повноважень як початок бажаних змін.

Подальша оцінка попереднього управління пояснює, що саме має бути подолано. Трамп описує кризу довіри, приписує попередникам неспроможність виконувати державні завдання й представляє зміни як відновлення втраченого. Оцінка належить мовцеві та виражає його політичну позицію. У будові аргументу вона забезпечує причинний зв'язок між небажаним становищем і потребою нового управлінського курсу (Trump, 2025). Тактика негативного оцінювання попередників створює підставу для позитивного представлення власних дій.

Розповідь про пережитий замах надає самопрезентації особистого виміру. У фрагменті «my life was saved for a reason. I was saved by God to make America great again» попередній досвід поєднано з майбутньою метою (Trump, 2025). Першу пасивну конструкцію продовжує друга, у якій названо джерело порятунку; інфінітивна конструкція визначає призначення врятованого життя. Ці мовні засоби інтерпретуємо як реалізацію тактики апеляції до релігійного авторитету: порятунок представлено як свідчення особливого призначення мовця (van Leeuwen, 2007). Тактика підтримує стратегію легітимації оновлення через роль лідера як його ініціатора, надаючи цій ролі значення особистої місії. Біографічна подія стає підставою заявленого права здійснювати політичні зміни.

Інституційного виміру обіцянці надає намір підписати президентські укази того самого дня. Такі дії мають іншого рівня конкретність, ніж широкі запевнення про процвітання чи безпеку. У промові вони розташовані в межах спільного образу швидкого оновлення (Trump, 2025). Аналіз дозволяє розвести початок управлінського кроку й досягнення суспільного наслідку: визначений час першого ще не встановлює строку другого. На цій межі видно, як конкретна дія підтримує довіру до значно ширшого бачення майбутнього.

Особиста місія співіснує з представленням діяльності адміністрації та спільної участі громадян. Після розповіді про замах Трамп також подає результати виборів як свідчення об'єднання нації навколо його програми (Trump, 2025). Єдність у цьому фрагменті виступає заявленим підтвердженням підтримки вже обраного напряму. Провідний для розглянутих фрагментів зв'язок утворюють повернення лідера, проголошений початок нової доби та повноваження здійснювати перетворення. Він не усуває інших підстав переконання, але пояснює, як особиста самопрезентація включена в аргумент про необхідність змін.

Стармер: довіра через служіння та відповідальність за роботу

Промова Стармера починається з повідомлення про запрошення монарха сформувати уряд і подяки попередникові. Далі результат виборів витлумачено як вимогу змін і повернення політики до служіння суспільству. Недовіру пояснено розривом між зусиллями громадян і тим, що вони отримують від політиків; цей розрив уподібнено до рани, яку мають загоїти вчинки (Starmer, 2024). Метафора пов'язує моральну оцінку з практичним критерієм майбутнього правління – діяльністю на користь людей.

Формула «Country first, party second» стисло задає ієрархію зобов'язань (Starmer, 2024). Паралельна будова та протиставлення порядкових позицій є мовними засобами тактики встановлення пріоритету суспільного інтересу над партійним. Ця тактика підтримує стратегію обґрунтування довіри через відповідальне служіння: урядові рішення мають оцінюватися за їх значенням для країни. У попередньому контексті Стармер прямо поширює обіцянку служіння на тих, хто не голосував за лейбористів. Тактика звернення за межі власного електорату доповнює ту саму стратегію, представляючи всіх громадян адресатами урядових зобов'язань незалежно від партійної підтримки.

Часову межу обіцянки пояснює порівняння «Changing a country is not like flicking a switch» (Starmer, 2024). Побутовий образ миттєвої дії вводить зрозуміле очікування й заперечує його придатність для суспільного перетворення. Після згадки про більшу нестабільність світу мовець додає: «This will take a while» (Starmer, 2024). Вказівний займенник охоплює названий процес зміни країни. Відкладений результат обґрунтовано складністю самого завдання та умов його виконання.

У наступному реченні часовий акцент змінюється: «the work of change begins *immediately»* (Starmer, 2024). Безпосередній контекст закликає не сумніватися в цьому початку. Прислівник негайності стосується роботи, тоді як попереднє

речення визначало тривалість перетворення країни. Запевнення в рішучості й визнання складності узгоджуються завдяки різним предметам висловлювання. Заперечене порівняння з миттєвою дією, вказівка на тривалість і прислівник негайності слугують мовними засобами тактики пояснення часових меж обіцянки. Ця тактика підтримує стратегію обґрунтування довіри через відповідальне служіння, оскільки уточнює поточне зобов'язання уряду: негайно розпочати роботу, досягнення результатів якої потребує часу.

Таке представлення залишає відкритим питання строку досягнення результату. Обіцянка почати працювати піддається одному способу оцінювання, а обіцянка відновити суспільну довіру потребує інших критеріїв. Тому риторика служіння не є самодостатнім доказом надійності політика. Дослідження Бонне про конструювання образу лідера та Ньюта про вибіркове представлення спільноти в інших текстах лейбористського оновлення допомагають зберегти цю аналітичну дистанцію (Bonnet, 2026; Newth, 2026). У розглянутому зверненні довіра обґрунтовується готовністю уряду діяти на користь громадян і пояснювати межі негайно досяжного.

Порівняльне обговорення результатів

Зіставлення Трампа й Стармера виявляє різний обсяг твердження про негайний початок. У першому випадку граматичним суб'єктом початку є бажана історична доба, у другому робота, спрямована на зміну країни. Обидва висловлювання прив'язано до моменту набуття повноважень, проте вони по-різному визначають очікування адресата. Проголошення початку нової доби зближує політичну подію й суспільне перетворення; обіцянка почати роботу розділяє управлінське зусилля та його наслідок (Trump, 2025; Starmer, 2024). Саме предмет часової характеристики визначає, на що поширюється категоричність заяви.

Обама дає підставу уточнити цей контраст. У його промові усвідомлення недосконалості результату поєднується з обов'язком діяти, а незавершеність роботи з її передаванням наступним поколінням. У Стармера тривалість процесу пояснює відстань між початком урядової діяльності та відновленням країни. Спільним є розмежування рішучості діяти й можливості негайно досягти всього бажаного; відмінним спосіб обґрунтування тривалості. Це конкретизує роль часової перспективи в легітимації, описану Е. Ваарою та співавторами (Vaara et al., 2024: 23572359).

Інше розмежування стосується єдності. У Байдена вона вводиться в аргумент як умова майбутнього успіху; у відповідному фрагменті Трампа об'єднання навколо програми подано як уже наявний процес, підтверджений результатами виборів (Biden, 2021; Trump, 2025). В одному випадку очікуваний наслідок обґрунтовує потребу співпраці, в іншому заявлена підтримка підкріплює прийнятність курсу. Отже, одна цінність може виконувати різні функції залежно від свого місця в аргументації.

Поєднання кількох способів переконання показує пристосування стратегії до локального контексту: особиста місія доповнюється інституційними повноваженнями, служіння поясненням тривалості змін, заклик до єдності визнанням права на незгоду. Практичне значення аналізу полягає в розрізненні обіцяного кроку, бажаного наслідку та підстави довіряти мовцеві. Таке розрізнення дає критерії критичного читання політичних заяв.

Висновки. У досліджених промовах переконання організовано через зв'язок оцінки ситуації, майбутньої дії та відповідальності за її здійснення. Розмежування стратегії, тактики й мовного засобу дозволило встановити конкретні способи побудови цього зв'язку.

У промові Обами 2013 року зміни обґрунтовуються через спадкоємність цінностей і незавершеність спільної справи. Допустове зіставлення, метафора шляху, повтор і модальна необхідність поєднують відданість засадничим принципам з обов'язком продовжувати дію. Довіра спирається на готовність виконувати цей обов'язок попри частковість досяжного результату.

У промові Байдена 2021 року співпраця представлена умовою обіцяного успіху. Умовна конструкція пов'язує особисту гарантію президента з колективною поведінкою, а передбачення сумнівів і визнання права на незгоду уточнюють зміст запропонованої єдності. Адресат стає учасником здійснення обіцянки, а відповідальність за майбутнє набуває спільного виміру.

У промові Трампа 2025 року оновлення пов'язано з поверненням лідера, проголошенням початку нової доби та особистою місією. Теперішній час і маркер негайності зближують набуття повноважень із бажаним майбутнім; пасивні й цільові конструкції надають особистому досвіду значення підстави для політичної дії. Конкретні наміри адміністрації підтримують ширше запевнення щодо суспільного результату.

У промові Стармера 2024 року довіра обґрунтовується служінням громадянам і відповідальністю уряду за роботу. Звернення за межі партійного електорату, ієрархія суспільних зобов'язань і пояснення тривалості змін поєднують моральну

підставу з практичною. Негайність початку роботи відокремлено від часу досягнення результату, що уточнює зміст поточного зобов'язання уряду.

Науковий результат полягає в установленні на зіставленому матеріалі зв'язку між предметом обіцянки, її часовою організацією та суб'єктом відповідальності. Показано, що категоричність може стосуватися початку дії, очікуваного суспільного стану або необхідності співучасті. Тому подібні засоби рішучого мовлення формують різні зобов'язання. Додатково розмежовано єдність як передумову успіху та як заявлене підтвердження підтримки курсу. Власний внесок роботи становить порівняльне пояснення цих функціональних зв'язків у конкретних зверненнях.

Висновки стосуються відібраних текстів і не встановлюють сталих характеристик партій або національних стилів. Подальше дослідження може перевірити описані зв'язки на ширшому матеріалі та зіставити текстові підстави довіри з даними про сприйняття аудиторією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Fairclough I., Fairclough N. Practical reasoning in political discourse: The UK government's response to the economic crisis in the 2008 Pre-Budget Report. Discourse & Society. 2011. Vol. 22. No. 3. P. 243268. DOI: https://doi.org/10.1177/0957926510395439.
2. van Leeuwen T. Legitimation in discourse and communication. Discourse & Communication. 2007. Vol. 1. No. 1. P. 91112. DOI: https://doi.org/10.1177/1750481307071986.
3. Vaara E., Aranda A. M., Etchanchu H. Discursive legitimation: An integrative theoretical framework and agenda for future research. Journal of Management. 2024. Vol. 50. No. 6. P. 23432373. DOI: https://doi.org/10.1177/01492063241230511.
4. van Dijk T. A. Discourse and manipulation. Discourse & Society. 2006. Vol. 17. No. 3. P. 359383. DOI: https://doi.org/10.1177/0957926506060250.
5. Al-Khawaldeh N. N., Rababah L. M., Khawaldeh A. F., Banikalef A. A. The art of rhetoric: persuasive strategies in Biden's inauguration speech: a critical discourse analysis. Humanities and Social Sciences Communications. 2023. Vol. 10. Article 936. DOI: https://doi.org/10.1057/s41599-023-02450-y.
6. Turshukova N. H. D. Trump's inaugural adresses: Comparative aspect. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2025. Т. 36 (75). № 4. Ч. 1. С. 200206. DOI: https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/32.
7. Андрущенко І. Лінгвостилістичні характеристики першої промови прем'єр-міністрів Великої Британії. Advanced Linguistics. 2025. № 16. С. 6774. DOI: https://doi.org/10.20535/.2025.16.344399.
8. Bonnet A.-P. «The rock of stability?»: A critical narrative analysis of Keir Starmer's storytelling as opposition leader (20202024). Journal of Language and Politics. 2026. Vol. 25. No. 1. P. 5070. DOI: https://doi.org/10.1075/jlp.24028.bon.
9. Newth G. Fixing the foundations? A critical fantasy study of the UK Labour Party's «working people» discourse in the first 6 months of the Starmer government. Politics. 2026. OnlineFirst. DOI: https://doi.org/10.1177/02633957261451780.
10. Biden J. R. Inaugural Address by President Joseph R. Biden, Jr. The White House. 20.01.2021. URL: https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/01/20/inaugural-address-by-president-joseph-r-biden-jr/ (дата звернення: 09.09.2026).
11. Obama B. Inaugural Address by President Barack Obama. The White House. 21.01.2013. URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/01/21/inaugural-address-president-barack-obama (дата звернення: 09.09.2026).
12. Starmer K. Keir Starmer's first speech as Prime Minister: 5 July 2024. GOV.UK. 05.07.2024. URL: https://www.gov.uk/government/speeches/keir-starmers-first-speech-as-prime-minister-5-july-2024 (дата звернення: 09.09.2026).
13. Trump D. J. The Inaugural Address. The White House. 20.01.2025. URL: https://www.whitehouse.gov/remarks/2025/01/the-inaugural-address/ (дата звернення: 09.09.2026).

REFERENCES

1. Fairclough I., Fairclough N. (2011). Practical reasoning in political discourse: The UK government's response to the economic crisis in the 2008 Pre-Budget Report. Discourse & Society, 22(3), 243268. https://doi.org/10.1177/0957926510395439.
2. van Leeuwen T. (2007). Legitimation in discourse and communication. Discourse & Communication, 1(1), 91112. https://doi.org/10.1177/1750481307071986.
3. Vaara E., Aranda A. M., Etchanchu H. (2024). Discursive legitimation: An integrative theoretical framework and agenda for future research. Journal of Management, 50(6), 23432373. https://doi.org/10.1177/01492063241230511.
4. van Dijk T. A. (2006). Discourse and manipulation. Discourse & Society, 17(3), 359383. https://doi.org/10.1177/0957926506060250.
5. Al-Khawaldeh N. N., Rababah L. M., Khawaldeh A. F., Banikalef A. A. (2023). The art of rhetoric: persuasive strategies in Biden's inauguration speech: a critical discourse analysis. Humanities and Social Sciences Communications, 10, Article 936. https://doi.org/10.1057/s41599-023-02450-y.
6. Turshukova N. H. (2025). D. Trump's inaugural adresses: Comparative aspect. Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Filolohiia. Zhurnalistyka, 36(75), 4(1), 200206. https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/32.

7. Andrushchenko I. (2025). Linhvostylistychni kharakterystyky pershoi promovy premier-ministriv Velykoi Brytanii [Linguistic and stylistic characteristics of British prime ministers' first speeches]. Advanced Linguistics, 16, 6774. https://doi.org/10.20535/.2025.16.344399. [in Ukrainian].

8. Bonnet A.-P. (2026). "The rock of stability?": A critical narrative analysis of Keir Starmer's storytelling as opposition leader (20202024). Journal of Language and Politics, 25(1), 5070. https://doi.org/10.1075/jlp.24028.bon.

9. Newth G. (2026). Fixing the foundations? A critical fantasy study of the UK Labour Party's "working people" discourse in the first 6 months of the Starmer government. Politics. Advance online publication. https://doi.org/10.1177/02633957261451780.

10. Biden J. R. (2021, January 20). Inaugural Address by President Joseph R. Biden, Jr. The White House. https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/01/20/inaugural-address-by-president-joseph-r-biden-jr/ (accessed September 9, 2026).

11. Obama B. (2013, January 21). Inaugural Address by President Barack Obama. The White House. https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/01/21/inaugural-address-president-barack-obama (accessed September 9, 2026).

12. Starmer K. (2024, July 5). Keir Starmer's first speech as Prime Minister: 5 July 2024. GOV.UK. https://www.gov.uk/government/speeches/keir-starmers-first-speech-as-prime-minister-5-july-2024 (accessed September 9, 2026).

13. Trump D. J. (2025, January 20). The Inaugural Address. The White House. https://www.whitehouse.gov/remarks/2025/01/the-inaugural-address/ (accessed September 9, 2026).

Дата першого надходження статті до видання: 14.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 81` 373.7:811.111
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-20

Інна КИСІЛЬ,
orcid.org/0009-0002-3220-8968
старший викладач кафедри іноземних мов
Національного транспортного університету
(Київ, Україна) innakisil007@gmail.com

Ольга КОМАРИНСЬКА,
orcid.org/0009-0002-2670-4279
асистент кафедри іноземних мов
Національного транспортного університету
(Київ, Україна) olgavolodymyrivna@ukr.net

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В АНГЛІЙСЬКИХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТАХ

У статті розглядається фразеологія як важливий компонент мовної системи, що відображає специфіку національного мовлення, культурні особливості та розвиток комунікативних практик у різних сферах діяльності людини. Фразеологізм визначається як семантично цілісне, відтворюване сполучення слів, що функціонує як неподільна одиниця мови та не формується в процесі вільного мовлення відповідно до загальних граматичних правил. Особливу увагу приділено класифікації фразеологічних одиниць за ступенем зрощення компонентів, запропонованій Ш. Баллі, відповідно до якої виокремлюються фразеологічні зрощення, єдності та сполучення.

У роботі детально аналізуються особливості кожного типу фразеологізмів, їх семантична структура та ступінь мотивації значення компонентів. Показано, що фразеологічні зрощення характеризуються повною втратою внутрішньої форми, тоді як фразеологічні єдності зберігають образну мотивацію значення, а фразеологічні сполучення мають частково вільну сполучуваність компонентів. Окремо розглянуто ідіоми як найбільш семантично неподільні одиниці, переклад яких можливий лише через добір відповідників або описові конструкції.

Значну увагу приділено функціонуванню фразеологізмів у різних стилях мовлення, зокрема в офіційно-діловому, науковому та науково-технічному дискурсі. Підкреслено, що фразеологічні одиниці активно використовуються як засіб номінації спеціальних понять, термінів і стійких професійних зворотів. Проаналізовано міжмовні відповідники фразеологізмів, зокрема в українській та англійській мовах, а також вплив науково-технічного прогресу на формування нових фразеологічних одиниць.

Результати дослідження свідчать, що фразеологізми є динамічною частиною мовної системи, яка постійно розвивається та розширюється, відображаючи зміни в суспільстві, культурі та науково-технічній сфері.

Ключові слова: *термінологічна одиниця, фразеологічна одиниця, англійська мова професійного спрямування, способи перекладу, ідіоми, фразеологічні єдності, науково-технічна лексика.*

Inna KYSIL,
orcid.org/0009-0002-3220-8968
Senior Lecturer at the Foreign Languages Department
of National transport university
(Kyiv, Ukraine) innakisil007@gmail.com

Olha KOMARYNSKA,
orcid.org/0009-0002-2670-4279
Assistant Lecturer at the Foreign Languages Department
National transport university
(Kyiv, Ukraine) olgavolodymyrivna@ukr.net

PHRASEOLOGICAL UNITS IN ENGLISH SCIENTIFIC AND TECHNICAL TEXTS

The article examines phraseology as an important component of the language system that reflects the specificity of national speech, cultural features, and the development of communicative practices in various spheres of human activity. A phraseological unit is defined as a semantically integral, reproducible combination of words that functions as an indivisible language unit and is not formed in the process of free speech according to general grammatical rules. Special attention is paid to the classification of phraseological units according to the degree of cohesion of their components, proposed by S. Bally, which distinguishes phraseological fusions, phraseological unities, and phraseological collocations.

The study provides a detailed analysis of the characteristics of each type of phraseological unit, their semantic structure, and the degree of motivation of their components' meanings. It is shown that phraseological fusions are characterized

by a complete loss of internal form, whereas phraseological unities retain figurative motivation, and phraseological collocations have partially free combinability of components. Idioms are considered separately as the most semantically indivisible units, the translation of which is possible only through equivalents or descriptive means.

Considerable attention is given to the functioning of phraseological units in different functional styles, particularly in official-business, scientific, and scientific-technical discourse. It is emphasized that phraseological units are actively used as a means of naming specific concepts, terms, and stable professional expressions. Cross-linguistic equivalents of phraseological units in Ukrainian and English are analyzed, as well as the influence of scientific and technological progress on the formation of new phraseological expressions.

The results of the study show that phraseological units represent a dynamic part of the language system that is constantly developing and expanding, reflecting changes in society, culture, and the scientific and technical sphere.

Key words: *terminological unit, phraseological unit, English for specific purposes, translation methods, idioms, phraseological unities, scientific and technical vocabulary.*

Постановка проблеми. Сьогодні ділове мовлення вважається однією з найпотужніших засобів передачі інформації та впливу на широкі кола людей. Тексти ділового стилю не лише інформують, а й освічують, розважають, рекламують, вони є засобом відображення культурних процесів, що відбуваються у сучасному суспільстві. У світі спостерігається динамічний розвиток науки і техніки, що спричиняє зміну словникового запасу та появу нових фразеологізмів. Результатом стало поява нових американських фразеологізмів у всіх сферах життя, зокрема, в галузі економіки та бізнесу. Увага науковців завжди прикута до словотворення та проблем їх перекладу, оскільки відображає напрямок та тенденції розвитку мови. Фразеологічний фонд сучасної англійської мови відрізняється багатством і розмаїттям і кожен аспект дослідження сталих виразів заслуговує на особливу увагу. Актуальність роботи зумовлена незмінною увагою сучасних лінгвістів до вивчення національно-культурної своєрідності фразеологічних одиниць саме у діловому мовленні, а також труднощами їх перекладу. Використання науково-технічних термінологічних одиниць у складі фразеологізмів допомагає урізноманітнити мовлення, демонструє глибоке осмислення промовцем того, про що він говорить, справляє враження глибокого розуміння та, навіть, привносить елементи гумору. Фразеологізми – це майже завжди яскраві, образні вирази. Загалом говорити про образність фразеології ділового мовлення потрібно умовно, бо часто те, що в художньому та публіцистичному стилях слугує образом, в діловій мові стає нормою, стандартизованим висловом, крилатою фразою. Більшість із нас щодня використовує у мовленні фразеологізми не замислюючись. Однак людям, які не є носіями мови, ці вирази можуть здатися цілковитою нісенітницею, тому перекладати їх доволі складно. Справа в тому, що зрозуміти значення ідіоми із самого виразу не можна – потрібно знати контекст, у якому ідіома вживається. Як правило, такі вирази стосуються порад чи роздумів, які можна застосувати до відповідних ситуацій. Отже, вони не лише цікаві з лінгвістичного погляду, а й дають змогу скласти уявлення про культуру носіїв мови. Перекладаючи ідіоми, важливо передати не кожне слово окремо, а цілісне значення. Особливо цікавими є ті фразеологізми, котрі мають у своєму складі слова із сфери науки і техніки. Такі крилаті фрази викликають особливе спантеличення у того, хто вивчає мову. Головне в перекладі ідіом – це знати, що перед вами саме ідіома.

Мета статті – встановити особливості вживання англомовних фразеологізмів у науково-технічному та діловому дискурсі з орієнтацією на переклад українською, виявлення основних тенденцій використання у діловій комунікації фразеологізмів технологічного спрямування.

Аналіз досліджень. Для аналізу досліджень з даної теми було використано такі методи:

– Огляд наукової-технічної літератури: було проаналізовано наукові статті, опубліковані в авторитетних журналах і збірниках з питань фразеології, лінгвістики та функціонування фразеологічних одиниць у науково-технічному дискурсі.

– Аналіз навчальних програм: було розглянуто навчальні програми з метою визначення особливостей подання фразеологічного матеріалу в процесі підготовки фахівців технічних і економічних спеціальностей.

– Вивчення науково-методичного досвіду викладачів: було проведено узагальнення досвіду викладачів іноземних мов щодо особливостей пояснення та використання фразеологізмів у професійній комунікації.

Виклад основного матеріалу. Фразеологізм – семантично пов’язане сполучення слів, яке, на відміну від подібних до нього за формою синтаксичних структур (висловів або речень), не виникає в процесі мовлення відповідно до загальних граматичних і значеннєвих закономірностей поєднання лексем, а відтворюється у вигляді усталеної, неподільної, цілісної конструкції. Ще його називають «крилатим висловом».

Існують різні класифікації фразеологізмів. Найвідомішою є класифікація фразеологізмів за

ступенем зрощення їх компонентів, яку розробив французький мовознавець Ш. Баллі. За цією класифікацією фразеологізми поділяють на фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, та фразеологічні сполучення. Фразеологічні зрощення – семантично неподільні фразеологічні одиниці, значення яких не випливає зі значень їх компонентів. Наприклад: *собаку з'їсти – «бути майстром у якійсь справі»*. Тут власні значення слів собака і їсти не відіграють жодної ролі, бо неможливо пояснити, чому знання й досвід передбачають поїдання собак (Granger and Meunier, 2008: 417).

До фразеологічних зрощень належать такі фразеологізми, як українською *«точити ляси»* (баляндраси) – вести пусті розмови, *«пекти раків»* – червоніти від сорому, *«дати кучми»* – побити, *«підсунути свиню»* – підступно завдати прикрощів комусь, *«збити з пантелику»* – викликати розгубленість у кого-небудь, дезорієнтувати; польською *«*dac deba*»* – втекти (буквально: *«дати дуба»*); англійською *«a fishy story»* –видумка (дослівно: *«риб'яча розповідь, казка»*), *«to show the white feather»* – злякатися (буквально: *«показати біле перо»*).

Фразеологічні зрощення називають ще ідіомами (від гр. idioma «самобутній зворот»), під якими розуміють фразеологізми з повною втратою внутрішньої форми (Granger, Paquot, 2008: 27–49). Пояснити, як склалося значення ідіом, – складна етимологічна проблема. Так, наприклад, англійська ідіома *« tit to tat» має значення «око за око»*, але пояснити, що означають слова *tit* і *tat*, ніхто не може. Ідіоми неможливо дослівно перекласти на іншу мову. До ідіоми в іншій мові можна лише відшукати ідіому-відповідник, якщо така є, або перекласти її одним словом чи вільним словосполученням. Скажімо, англійська ідіома *«skeleton in the cupboard»* перекладається як «сімейна таємниця», хоча дослівний переклад – *«скелет у буфеті»*, інший приклад *«to wear one's heart on one's sleeve»* перекладається як «бути відкритим, відвертим», хоча дослівний переклад – *«носити серце на рукаві».*

Фразеологічні єдності – семантично неподільні фразеологічні одиниці, цілісне значення яких умотивоване значенням їх компонентів. Значення фразеологічної єдності виникає внаслідок узагальненого переносного значення вільного словосполучення. Це результат образного метафоричного переосмислення словосполучення. У якості прикладів можна навести такі фразеологічні єдності: *«зробити з мухи слона»* перебільшити щось, *«пальцем не ворухнути»* – нічого не зробити, *«мілко плавати»* – не мати достатніх здібностей, сил, знань для певної справи, *«прикусити язика»* –замовчати, *«тримати камінь за пазухою»* – приховувати ненависть до кого-небудь, готувати помсту, *«гнути спину»* – важко працювати, *«плисти за течією»* – пасивно підкорятися обставинам (Бардаков, 2021: 88–93).

Фразеологічні сполучення – звороти, в яких самостійне значення кожного слова є абсолютно чітким, але один із компонентів має зв'язане значення. Наприклад: брати участь, досада бере, розквасити ніс; англ. to break silence – «порушити мовчання», to make friends – «подружитися».

У кожному наведеному звороті всі слова мають своє значення, але одне зі слів реалізує таке значення, як правило, тільки в цьому звороті. Так, скажімо, слово розквасити реалізує значення «розбити до крові» лише зі словами ніс, обличчя та їх синонімами. Слово брати має значення «проймати» тільки у сполученнях зі словами досада, злість (не можна сказати радість бере, щастя бере тощо). Ті мовознавці, що дотримуються широкого розуміння фразеології, тобто відносять до неї комунікативні одиниці (речення) і будь-які влучні (крилаті) фрази, виділяють четвертий фразеологізмів – фразеологічні вирази.

Фразеологія ділової мови – це сукупність стійких, цілісних за складом і лексичним значенням словосполучень, наприклад: вузьке місце, питома вага, нагальна потреба, на повну потужність, наводити приклад, з огляду на сказане, класти в основу, громадська думка, у багато разів. Ці вирази серед яких багато лексикалізованих, називають фразеологізмами, або фразеологічними зворотами. В офіційно-діловому мовленні вживають переважно книжні фразеологізми. Насамперед, це безобразні фразеологізовані сполучення – звороти, що містять слова з обмеженою сполучуваністю: *завдавати шкоди* (образи, удару, поразки), *потребувати допомоги* (підтримки, уваги), *привертати увагу* (на свій бік), *зводити нанівець* (до мінімуму), *втілювати в життя*, *впроваджувати в практику* тощо. Іноді в діловому спілкуванні трапляються фразеологічні єдності – образні словосполучення, зміст яких, певною мірою, мотивований лексичним значенням слів або компонентами звороту, наприклад: *зелена вулиця* (вільно), *дати зелену вулицю* (дозволити, зняти будь-які перешкоди), *відкривати Америку* (давно відоме подавати як нове). У діловому мовленні майже не вживають фразеологічні зрощення (ідіоми) –стійкі образні словосполучення, значення яких не можна встановити із лексем, що є компонентами звороту: *байдики бити* (ледарювати), *пекти раків* (червоніти від сорому), *глека розбити* (посваритися), *давати перцю* (дуже лаяти, сварити).

До типових фразеологізмів, які вживають в офіційно-діловому стилі мови, належать: власне

книжні фразеологічні одиниці (*вводити в оману, дамоклів меч, відволікати увагу, віддавати належне, для більшої переконливості, дошкульне місце*); термінологічні назви предметів, явищ, понять (*атмосферний тиск, доменна піч, запам'ятовувальний пристрій, кишені пам'яті, автоматична телефонна станція, автогенне зварювання, ланцюгова реакція, утома металу, політика цін, радіус дії, зона зв'язку, земна вісь, роза вітрів*); номенклатурні найменування (*білий гриб, антонівські яблука, арабський кінь, вітряна віспа, азотна кислота, грудний еліксир, очні краплі, борна мазь, Міністерство закордонних справ, токар третього розряду, старший науковий співробітник, перший секретар посольства, військовий аташе*); складені термінологізовані назви (суспільно-політична термінологія: *країни, що розвиваються, Високі Договірні Сторони, країни третього світу, Соціалістична партія України, Європейське Економічне Співтовариство*); лексикалізовані сполуки: *до певної міри, певною (якою-сь) мірою, кінець кінцем, з року в рік, за інших рівних умов, з одного боку, з другого (іншого) боку, мати справу, мати місце, містити в собі*). Ділове мовлення виробило власну фразеологію. Передусім це різноманітні назви ділових паперів:

вірча грамота, Почесна грамота, пам'ятна записка, доповідна записка, витяг з протоколу (трудової книжки, наказу), бортовий журнал, дорожній лист, трудова угода, посвідка на проживання.

До основних способів перекладу належать такі: 1) пошук фразеологічного еквівалента в цільовій мові – цей варіант працює в тому разі, коли обидві мови запозичили ідіому з одного джерела (наприклад, *there is no smoke without fire – немає диму без вогню*); 2) використання фразеологічного аналога, тобто ідіоми, яка передає те саме значення, але за допомогою іншого образу (див. приклади про роботу й дощ); 3) описовий переклад – цим способом можна скористатися, коли не вдалося знайти відповідник мовою перекладу (наприклад, *to cut off with a shilling – залишити без спадку; make two bites of the cherry – ділитися чимось дуже малим*) (Невмержицька, 2018: 25).

Виділення типів науково-технічних текстів за тематикою будується на основі його рівневої стратифікації. Можна виділили 4 рівні представлення знань у даній області: 1) науково-теоретичний; 2) дидактичний (рівень навчання фахівців); 3) науково-технічний; 4) науково-популярний. Визначення типів тексту в науковій прозі проводиться з погляду термінологічної насиченості. Відповідно з даними рівнями зі зміною прагматичних позицій учасників комунікації, їх професійного складу, зниженням вимог до їх підготовки рівень наукової кодованості повідомлення поетапно знижується в тексті, розмивається термінологічна насиченість тексту, звужується концептуальний обсяг змісту термінологічного позначення. Разом з цим зростає кількість елементів, що виражають суб'єктивну думку, зростає дискусійність повідомлення, стає очевидним застосування мовних стратегій, і, як наслідок, міркування в тексті фразеологізуються. Дослідження проблеми вибору мовних засобів у науковій комунікації дозволяє засоби професійного спілкування згрупувати в такий спосіб: 1) загальнонаукові слова: *appropriate, statistics, complexity, latest addition, millenium, to set to service, competitive price, negotiations, to superintend construction, primarily, particularly, open concept;* 2) спеціальні слова, тобто терміни: *fleet, yard, vessel to date, senior marine engineer, company's office, contract, dock availability, gross tonnage flexibility, prefabricated unit*; 3) словосполучення, у тому числі стійкі десемантизовані словосполучення, тобто фразеологізми: *the whole house of cards, to set one's course to (the edge of the world), there are no sacred cows, a huge act of faith, to lull into a false sense ofsecurityt, to make strange bedfellows, lost battle, to get back on track, to go black/red, the red tape, to meet the requirements, a near–miss, to drop out of the picture, to beat a path to one's door, to be the breadbasket of the world*; 4) стійкі дієслівно–іменні звороти: *it seems fanciful to believe, this must sound like a pitch, such services are more likely to be of interest*; 6) нетермінологічна лексика, що пов'язує професійний комунікативний потік, тобто дискурсивні маркери: *at great length, at large, at least, at worst, at a glance, at one's cost, be a matter of time, be the key, be the heart of*; 6) текстові оператори: *to bring consideration into, by all account, by way of, be under discussion, be still a dream, in the meantime, in most cases*. (Qarshiyeva, 2023: 36–41) Дослідження свідчать, що специфіка функціональних різновидів вираження інформації не перешкоджає національній єдності мови. Тим самим підтверджуючи, що фразеологізми можуть також функціонувати як одиниці номінації спеціальних понять у спеціалізованому науково–технічному тексті професійної мови. А в низці випадків вони репрезентують підкреслену національну ідентичність автора висловлення (Дубенко, 2004: 210–213).

Математика як наука систематично розширює фразеологічний фонд мови термінологічними висловами. В українській мові часто можна почути певні фраземи, котрі мають свої еквіваленти в англійській мові: *зводити до нуля –to bring to naught, ставити знак рівності – to put an equal sign, зводити до спільного знаменника – to bring*

to a common denominator. Фізика, космонавтика та астрономія привнесли у лексичний запас такі вислови як *кульмінаційний пункт – a suspension point, досягти апогею – to reach the climax, зрушити з мертвої точки – to move the needle, питома вага – specific gravity, ланцюгова реакція – chain reaction, виводити з рівноваги – to bowl over.* Не менш інтенсивно проходить процес фразеологізації висловів, пов'язаних із розвитком різних видів транспорту. Із залізничним транспортом пов'язані фразеологізми (*давати зелену вулицю – to give the green light; входити в колію – to get into the swing; ставити на рейки – to put on a nfooting; перший дзвінок – the first bell*), з велосипедним та автомобільним (*натискати на всі педалі – to pull all levers; давати задній хід – to back off; спускати на гальмах – to be soft-pedalled; заводитися з напівоберта – to start up with half a turn; на повному газі – at full speed* та ін.), із авіаційним (*вимушена посадка – a forced landing; досягти стелі – to reach the cceiling; набирати висоти – to soar; з реактивною швидкістю – at jet speed*) (Smith, 2019: 72). Навіть лексика із суто інженерної сфери просочилася у сферу фразеологізмів: blow a gasket – *рвати і метати, cog in a machine – гвинтик у машині, well-oiled machine – все йде, як по маслу, fire on all cylinders – максимально викладатися, run out of steam – стомитися, it's not rocket science – це ж не квантова фізика, to blow a fuse – втратити самовладання, to have a quick fuse – бути запальним.* (Видайчук, Плеханова, Грищенко, 2023: 34–40) Дедалі більше і частіше почали з'являтися фразеологізми, що використовуються у науково-технічному мовленні. Все більше інженерної лексики долучається до утворення фразеологічних одиниць. Так, наприклад, фразеологізм *burn the midnight oil* означає працювати або вчитися допізна. Можна навести ціле розмаїття прикладів використання фразеологізмів у науковій та інженерно-технічній сферах: *running into a roadblock* – зіткнутися з певними обставинами, *get up to speed* – зануритися в суть справи або дійти до потрібного рівня знань чи компетентності (наприклад: *I took a few extra classes to get up to speed with the latest software updates. – Я відвідав кілька додаткових занять, щоб пізнати суть останніх оновлень у програмному забезпеченні), to reinvent the wheel* – заново винайти колесо (наприклад: *He was working on this application all January and it seems that he was just reinventing the wheel. – Він працював над цим застосунком весь січень і, здається, він просто заново винаходив велосипед), nuts and bolts* – тонкощі, подробиці (наприклад: *We knew all the theoretical aspects of opening the business, but when it came to nuts and bolts of running the business, we were not able to do it.* – Ми знали про всі теоретичні аспекти про відкриття компанії, але, коли справа дійшла до тонкощів ведення самого бізнесу, ми були не здатні це зробити.), *to get your wires crossed* – не вірно зрозуміти (наприклад: *Apparently, they had a conflict just because they got their wires crossed.* – Очевидно, у них виник конфлікт лише тому, що виникло непорозуміння.), *to crunch the numbers* – ретельно аналізувати цифри, підбивати підсумки, *to pull the plugs* – не допустити чогось, *lightyears ahead* – дуже випереджати (наприклад: *The new electric car is lightyears ahead in the field of vehicle technology.* – Новий електромобіль дуже сильно випереджає транспорті технології), *to be ahead of the curve* – цей фразеологізм описує те, що людина, бізнес чи продукт набагато сучасніші або інноваційніші, ніж інші у тій же сфері (наприклад: *The research team's groundbreaking discoveries kept the company ahead of the curve.* – Проривні відкриття дослідницької команди залишили далеко позаду своїх колег). Суспільство, в якому ми використовуємо ідіому, відображає мову. Багато з цих виразів виникли лише за останні десять років або менше. Ці ідіоми, пов'язані з технологіями, демонструють величезні зміни у соціальних сферах, спричинених технологічним прогресом. Так, до прикладу фразеологізм *driven by a motor* використовується для опису когось, хто є дуже гіперактивним. Дуже часто фразеологізми, у складі яких безпосередньо присутня інженерно-технічна чи наукова лексика, використовуються серед людей таких же професій, коли ми кажемо, що не розуміємо, про що люди певних професій розмовляють, адже такі укорінені фрази зрозумілі лише вузькому колу: *go haywire* – виходити з ладу (наприклад: *Well, if we don't fix things soon, the system will go haywire. – Якщо ми не відремонтуємо це найближчим часом, то уся система полетить*), *set the wheels in motion* – запустити процес (наприклад: *The government has set the wheels in motion for a complete reform of the tax system. – Уряд запустив процес повної реформи податкової системи), gas guzzler* – пожирач газу, не економна машина, у якої великі витрати палива (наприклад: *My old car is such a gas guzzler. – Моя стара машина жере багато бензину), oil the wheels* – підтримати, прискорити процес, владнати справу за допомогою грошей. – (наприклад: *Government investment has oiled the wheels of economic development in the poorer regions.* – Урядова інвестиція підтримала розвиток бідніших регіонів), *bent out of shape* – перебувати у стресі або бути схвильованим без особливої на те причини, *in layman's terms* – описувати технічний процес простою і зрозумілою мовою (наприклад: *I knew nothing about the car engines but he explained*

me in in layman's terms. – Я нічогісінько не знав про автомобільні двигуни, але він пояснив мені простою мовою), *the bottom line* – ключова або найважливіша інформація (наприклад: *Please, could you give us only the bottom line.* – Будь ласка, чи не могли б ви надати нам лише ключову інформацію), *recharge the batteries* – набратися нових сил (наприклад: *I can't go on working in such a tempo, I think I need to recharge my batteries.* – Я не можу продовжувати працювати у такому темпі, гадаю, мені потрібно набратися сил), *splitting the atom* – працювати над чимось складним, *blinded by science* – спантеличений технічною складністю (наприклад: *I was completely blinded by science during the lecture.* – Я був абсолютно спантеличений технічними термінами протягом лекції), *blaze a trail – стати піонером або новатором у якійсь сфері, sharpen the saw* – постійно удосконалюватися, бути у стані готовності, *thinking outside the box* – думати ширше, креативно і нестандартно, *raise the bar* – встановлювати вищі стандарти або очікування, *rule of thumb* – як показує практика (наприклад: *As a rule of thumb, we test every component before assembly* – Як показує практика, ми тестуємо кожен компонент перед збиранням) (Бардаков, 2021: 88–93).

Висновки. Були встановлені особливості вживання англомовних фразеологізмів у науково-технічному та діловому дискурсі з орієнтацією на переклад українською, виявлені основні тенденції використання у діловій комунікації фразеологізмів технологічного спрямування. Фразеологізми надають висловлюванню образності, дотепності, емоційності, експресивності, створюють відтінки іронії, жарту, насмішки чи сарказму. Використання фразеологізмів саме у технічній чи науковій сферах допомагає відтворити найтонші нюанси значення, характеристики предмета, явища чи ситуації. Використання фразеологізмів посилює наочність та образність тексту, створює потрібну стилістичну тональність, біль яскраво висловлює власне ставлення до інформації, передає авторські почуття та оцінки. Стає зрозумілим, що утворення фразеологізмів не має певних правил і закономірностей утворення, їх можна лише вивчити, адже у рідній мові ми користуємося цілою низкою таких фраз не замислюючись.

СПИСОК ВИКОРИСАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Видайчук Т. Л., Плеханова Т. М., Грищенко О. В. Модифікації фразеологізмів у сучасному україномовному масмедійному дискурсі. Закарпатські філологічні студії. Ужгород. 2023. Вип. 28. С. 34–40.
2. Бардаков М. Візуалізований англійсько-український довідник фразеологізмів. Видавництво Основа. Київ. 2021. С. 88–93.
3. Невмержицька В. О. Idiomatic English : інформаційно-бібліографічний список. Житомирський державний університет ім. Івана Франка. Житомир. 2018. 144 с.
4. Дубенко О. Ю. Англо-американські прислів'я та приказки. Видавництво Нова книга. Київ. 2004. С. 210–213.
5. Granger S., Meunier F. Phraseology: An interdisciplinary perspective. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2008. 417p.
6. Anderson S., Moore J. Work on your idioms. Glasgow: Collins, 2021. 128p.
7. Smith L. Word and Idioms: Studies in English. London: Constable's Miscellany, 2019. 138p.
8. Qarshiyeva M. Enhancing Vocabulary through Phraseological Units. Lambert Academic Publishing, 2023. P. 36–41.

REFERENCES

1. Vydaiychuk T. L., Plekhanova T. M., Hryshchenko O. V. (2023) Modyfikatsii frazeolohizmiv u suchasnomu ukraïnomovnomu masmediinomu dyskursi. [Modifications of Phraseological Units in Contemporary Ukrainian Mass Media Discourse] Zakarpatski filolohichni studii. Uzhhorod, 28. 34–40. [in Ukrainian].
2. Bardakov M. (2021) Vizualizovanyi anhliisko-ukrainskyi dovidnyk frazeolohizmiv. [A Visual English-Ukrainian Phraseological Guide] Vydavnytstvo Osnova. Kyiv. 88–93. [in Ukrainian].
3. Nevmerzhytska V. O. (2018) Idiomatic English. Informatsiino-bibliohrafichnyi spysok. [Idiomatic English. Information and Bibliographic List] Zhytomyrskyi derzhavnyi universytet im. Ivana Franka. Zhytomyr. 144 [in Ukrainian].
4. Dubenko O. Yu. (2004) Anhlo-amerykanski pryslivia ta prykazky. [English-American Proverbs and Sayings] Nova knyha. Kyiv. 210–213. [in Ukrainian].
5. Granger S., Meunier F. (2008) Phraseology: An interdisciplinary perspective. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 417p.
6. Anderson S., Moore J. (2021) Work on your idioms. Glasgow: Collins. 128p.
7. Smith L. (2019) Word and Idioms: Studies in English. London: Constable's Miscellany. 138p.
8. Qarshiyeva M. (2023) Enhancing Vocabulary through Phraseological Units. Lambert Academic Publishing. P. 36–41.

Дата першого надходження статті до видання: 17.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 811.112.2:821.112.2:82'0
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-21

Марія ЛЕВІЩЕНКО,
orcid.org/0000-0002-9678-6575
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов № 3
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
(Київ, Україна) levishchenko1883@gmail.com

КОМПЛІМЕНТ ЯК КОМПОНЕНТ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ СИТУАЦІЇ СПІЛКУВАННЯ У ВІКТОРІАНСЬКОМУ ДИСКУРСІ

У статті зроблено комплексний соціокультурний та прагмалінгвістичний аналіз компліменту як частини ситуації спілкування у вікторіанському дискурсі. Дослідження зумовлене необхідністю поглибленого вивчення мовленнєвих способів реалізації позитивної оцінки в історично, соціально та культурно маркованих комунікативних ситуаціях вікторіанського дискурсу. Особливу увагу надано взаємозв'язку мовленнєвої форми компліменту, комунікативної цілі мовця, очікуваної реакції адресата та соціокультурних особливостей, які регулювали мовленнєву поведінку комунікантів вікторіанського суспільства.

Було визначено прагматичні та соціокультурні норми функціонування компліменту як компонента ситуації спілкування у вікторіанському дискурсі. Теоретичну дослідження положень теорії мовленнєвих актів Дж. Остіна, прагматичної теорії ввічливості Дж. Ліча, дослідження компліменту Дж. Голмс, а також соціопрагматичний підхід до управління міжособистісними відносинами Г. Спенсер-Оуті було взято за основу. Матеріалом дослідження було використано приклади з художніх творів вікторіанської доби

У процесі дослідження комплімент опрацьовано як позитивно-оцінний мовленнєвий акт, що поєднує локутивний, іллокутивний та перлокутивний компоненти. Встановлено, що позитивна оцінка є його базовою змістовною частиною, тоді як іллокутивна напрямленність полягає у демонстрації прихильності, схвалення або позитивного ставлення мовця до адресата чи пов'язаного з ним об'єкта. Перлокутивний потенціал компліменту реалізується у викликанні позитивної емоційної реакції, формуванні прихильності, підтриманні позитивного самосприйняття адресата та регулюванні подальшої взаємодії.

Виявлено три основні способи реалізації компліменту у вікторіанському дискурсі: прямий, непрямий та імпліцитний. Прямі компліменти характеризуються експліцитним вираженням позитивної оцінки; непрямі реалізуються за допомогою питальних та інших комунікативних конструкцій; імпліцитні передбачають реконструкцію позитивної оцінки на основі контексту та прагматичних імплікатур.

Ключові слова: *комплімент, мовленнєвий акт, прагматика, ввічливість, соціокультурна ситуація спілкування, вікторіанський дискурс, позитивна оцінка, комунікативна інтенція.*

Mariia LEVISHCHENKO,
orcid.org/0000-0002-9678-6575
PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Foreign Languages Department №3
National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»
(Kyiv, Ukraine) levishchenko1883@gmail.com

THE COMPLIMENT AS A COMPONENT OF THE SOCIOCULTURAL COMMUNICATION SITUATION IN VICTORIAN DISCOURSE

The article provides a comprehensive sociocultural and pragmalinguistic analysis of the compliment as part of a communicative situation in Victorian discourse. The study is motivated by the need for an in-depth examination of the speech ways of realizing positive evaluation in historically, socially, and culturally marked communicative situations of Victorian discourse. Particular attention is paid to the interrelation between the speech form of the compliment, the speaker's communicative goal, the expected reaction of the addressee, and the sociocultural features that regulated the speech behaviour of communicants in Victorian society.

The pragmatic and sociocultural norms governing the functioning of the compliment as a component of a communicative situation in Victorian discourse have been identified. The theoretical foundation of the study is based on the provisions of J. Austin's speech act theory, J. Leech's pragmatic theory of politeness, J. Holmes's research on compliments, as well as G. Spencer-Oatey's sociopragmatic approach to managing interpersonal relations. The research material consists of examples drawn from literary works of the Victorian era.

In the course of the study, the compliment has been treated as a positively evaluative speech act that combines locutionary, illocutionary, and perlocutionary components. It has been established that positive evaluation constitutes its basic content element, while the illocutionary force lies in demonstrating the speaker's favour, approval, or positive attitude towards the addressee or an object associated with them. The perlocutionary potential of the compliment is realized in eliciting a positive emotional reaction, fostering favour, supporting the addressee's positive self-perception, and regulating further interaction.

Three main ways of realizing the compliment in Victorian discourse have been identified: direct, indirect, and implicit. Direct compliments are characterized by the explicit expression of positive evaluation; indirect ones are realized through interrogative and other communicative constructions; implicit ones presuppose the reconstruction of positive evaluation on the basis of context and pragmatic implicatures.

Key words: *compliment, speech act, pragmatics, politeness, sociocultural communicative situation, Victorian discourse, positive evaluation, communicative intention.*

Постановка проблеми. Сучасні науково-прагматичні студії розглядають мовлення як соціально зумовлену діяльність, у якій мовна форма, комунікативна інтенція та соціокультурний контекст утворюють одну взаємопов'язану систему. Своєрідного значення в цій сфері отримують мовленнєві акти, направлені на регулювання міжособистісних відносин. Одним із таких актів є комплімент, що об'єднує позитивну оцінку, експліфікацію ставлення мовця та потенційний вплив на адресата.

Необхідно комплексно проаналізувати комплімент не лише як позитивно-оціннє висловлювання, а як компонент соціокультурної ситуації спілкування комунікантів. Особливо цікавим є вікторіанський дискурс, у якому мовленнєва поведінка значною мірою регулювалася соціальними нормами, етикетними приписами та уявленнями про належну комунікативну поведінку.

Аналіз досліджень. Теоретичною основою аналізу компліменту як мовленнєвого акту є теорія мовленнєвих актів Дж. Л. Остіна, який розмежовує локутивний, іллокутивний та перлокутивний аспекти мовленнєвої дії, що дає змогу розглядати висловлювання не лише як носія певного змісту, а і як соціальну дію, виконувану мовцем у певній ситуації спілкування (Austin, 1962).

Для дослідження прагматичної природи компліменту важливою є концепція Дж. Ліча, який пов'язує інтерпретацію висловлювання з комунікативними цілями учасників взаємодії та соціальними умовами використання мовлення комнікантами (Leech, 1983). Подальший розвиток цієї концепції було представлено та проаналізовано під дослідження ввічливісті, яка розглядається як форма комунікативного альтруїзму та як один із механізмів регулювання міжособистісної взаємодії учасників спілкування (Leech, 2014).

Безпосередньо функціонуванню компліментів присвячені праці Дж. Голмс. Дослідниця визначає компліменти як позитивно-афективні мовленнєві акти та важливий процес позитивної ввічливості, в той самий час звертаючи увагу на їхню можливість у певних ситуаціях утворювати загрозу соціальному статусу адресата (Holmes, 1995). Її дослідження базується на аналізі понад 450 обмінів компліментами та враховує соціальний рівень, гендер комунікантів, тематику компліментів і реакції на них. Отже, сучасні англомовні дослідження створюють теоретичне підґрунтя для розгляду компліменту як багатофункціонального мовленнєвого акту. Водночас функціонування компліменту саме як компонента соціокультурної ситуації спілкування у вікторіанському художньому дискурсі залишається недостатньо дослідженим.

Мета статті. Проаналізувати прагматичні і соціокультурні особливості функціонування компліменту як компонента ситуації спілкування у вікторіанському дискурсі, визначити його іллокутивний та перлокутивноий потенціал, дослідити комплімент як мовленнєвий акт у структурі соціокультурної ситуації спілкування та сформувати особливості функціонування компліменту відповідно до комунікативних норм та правил вікторіанської доби.

Виклад основного матеріалу. Ситуацію спілкування має сенс розглядати та досліджувати як поєднання взаємопов'язаних чинників, що визначають умови реалізації мовленнєвої взаємодії. До таких чинників належать час і місце комунікації, фізичне та соціальне оточення, соціальні ролі та статуси комунікантів, характер їхніх взаємовідносин, тема спілкування, комунікативні цілі, а також культурні норми, що регулюють допустимі моделі та форми мовленнєвої поведінки.

Одна й та сама мовна форма може реалізовувати різні комунікативні функції залежно від ситуації. У прагматичному аналізі принциповим є врахування не лише того, що сказано, а й того, для чого це сказано, кому, за яких обставин і з яким очікуваним результатом. Такий підхід безпосередньо співвідноситься з теорією мовленнєвих актів Дж. Л. Остіна, який розглядав мовлення як форму

діяльності та розмежував локутивний, іллокутивний і перлокутивний компоненти мовленнєвої дії (Austin, 1962).

Дж. Голмс розглядає комплімент передусім як позитивно-афективний мовленнєвий акт та засіб позитивної ввічливості (Holmes, 1988). В той самий час дослідниця наголошує на тому, що комплімент може бути пов'язаний не лише з позитивним ефектом, а й із потенційною загрозою для соціальної ролі адресата. Отже, прагматичний ефект компліменту не є автоматично позитивним: він залежить від комунікативної ситуації, соціальних відносин і способу інтерпретації висловлювання адресатом.

Комплімент також доцільно розглядати в ширшому контексті теорії ввічливості та соціальної взаємодії. Дослідник Р. Дж. Уотс наголошує на ситуативному й контекстуальному характері ввічливої поведінки, підкреслюючи, що її мовна реалізація залежить від конкретних соціальних норм, взаємин між учасниками комунікації та очікувань, сформованих у певній культурі (Watts, 2003). Такий підхід є особливо важливим для аналізу компліменту у вікторіанському дискурсі, оскільки позитивна оцінка в цей період функціонувала не лише як засіб вираження схвалення, а й як стратегія підтримання соціальної дистанції, демонстрації поваги, встановлення або зміцнення міжособистісних зв'язків. Інтерпретація компліменту має враховувати не тільки його формально-мовні характеристики, а й комунікативну ситуацію, соціальні ролі адресанта й адресата та культурно зумовлені уявлення про належну поведінку, що дозволяє розглядати вікторіанський комплімент як прагматично маркований засіб реалізації ввічливості.

З позицій теорії мовленнєвих актів комплімент реалізується як іллокутивна дія, тобто як дія, яку мовець здійснює самим фактом висловлення. Якщо мовець говорить: *"He was a wonderful man, that uncle of yours, though," remarked the landlord, shaking his head"* (Dickens, 1837: 524], то на локутивному рівні повідомляється позитивна характеристика певної особи, тоді як на іллокутивному рівні мовець висловлює позитивне ставлення до цієї особи та водночас демонструє прихильність до адресата, з яким вона пов'язана.

Подібна багаторівнева організація може бути характерною і для висловлювання: *"I'm delighted to hear it," said Mr. Pickwick, rubbing his hands. "I like to see sturdy patriotism, on whatever side it is called forth - and so it's a spirited contest?"* (Dickens, 1837: 117). Тут дієслово like безпосередньо експлікує позитивне ставлення мовця. Однак функція висловлювання виходить за межі простої констатації симпатії: мовець підтримує співрозмовника та демонструє схвалення його позиції.

Отже, іллокутивна сила компліменту полягає не просто в повідомленні адресату про наявність певної позитивної ознаки, а у вираженні позитивного ставлення мовця до адресата або об'єкта, пов'язаного з ним. Це дозволяє розглядати комплімент у термінах прагматичної моделі, де: позитивна оцінка, позитивне ставлення мовця, комунікативний вплив, соціальний ефект. Така модель узгоджується з підходом Дж. Ліча, який розглядає ввічливість як комунікативно орієнтовану діяльність, спрямовану на регулювання взаємодії між мовцем і адресатом під час спілкування (Leech, 2014).

У вікторіанському дискурсі значну групу складають прямі компліменти, у яких об'єкт позитивної оцінки та оцінний компонент завжди виражені експліцитно. Наприклад: *"A most engaging little Beauty!" said Steerforth, taking my arm. "Well! It's a quaint place, and they are quaint company, and it's quite a new sensation to mix with them"* (Dickens, 1850: 241).

Лексема *beauty* прямо номінує позитивно оцінювану якість, а прикметник *engaging* посилює позитивну характеристику. Комплімент спрямований на зовнішність адресата, проте його комунікативний ефект є набагато ширшим: позитивна оцінка створює атмосферу прихильності та сприяє встановленню міжособистісного контакту.

Завуальованність компліменту є надзвичайно важливою складовою для аналізу вікторіанської комунікації, оскільки соціальна норма стриманості передбачала уникнення надмірно прямого самовираження. Саме тому позитивне ставлення могло реалізовуватися через запитання, натяк, непряму характеристику або ситуативно зумовлену репліку. Таке розуміння непрямості відповідає прагматичному підходу Дж. Ліча, який розглядає інтерпретацію непрямих висловлювань як результат взаємодії мовної форми, комунікативної мети та прагматичного висновування (Leech, 2014).

Ще складнішими для інтерпретації є імпліцитні компліменти, у яких позитивна оцінка не виражена безпосередньо, а відновлюється адресатом на основі контексту. *"I must thank you, Jasper, for the pleasure with which I have heard you to-day. Beautiful! Delightful! You could not have so outdone yourself, I hope, without being wonderfully well."* (Dickens, 1870: 121).

Позитивна характеристика діяльності адресата реалізується через лексеми *beautiful, delightful,*

wonderfully well та конструкцію *outdone yourself*. Отже, позитивно оцінюється не лише конкретне виконання, а й майстерність самого адресата. Якщо іллокутивний аспект компліменту тісно пов'язаний із наміром мовця виразити позитивне ставлення, то перлокутивний аспект стосується потенційного впливу цього висловлювання на адресата.

Успішна реалізація компліменту може викликати задоволення, позитивну емоційну реакцію, підвищення самооцінки, формування прихильності до мовця або готовність продовжувати взаємодію. "*How beautiful you are! You are more beautiful in anger than in repose. I don't ask you for your love; give me yourself and your hatred; give me yourself and that pretty rage; give me yourself and that enchanting scorn, it will be enough for me*." (Dickens, 1870: 159).

Позитивна оцінка зовнішності *beautiful, pretty, enchanting* поєднується з емоційно насиченою комунікативною ситуацією спіскування. Комплімент тут має виразний перлокутивний потенціал: він спрямований на емоційний вплив на адресата та на зміну характеру його поведінки.

Водночас комплімент не гарантує позитивного перлокутивного ефекту в процесі його вислевлення:

"Beautiful! Quite celestial!"

"It often sounds to me quite devilish. I am so weary of it. The echoes of my own voice among the arches seem to mock me with my daily drudging round." (Dickens, 1870: 159).

Адресат не приймає позитивної оцінки та реагує на неї негативно. Це дозволяє стверджувати, що іллокутивна сила компліменту та його перлокутивний ефект не є тотожними. Можемо зазначити, щомовець може мати намір похвалити адресата, однак фактичний ефект висловлювання визначається інтерпретацією адресата, його психологічним станом, контекстом та взаємними очікуваннями комунікантів.

Одним із найважливіших результатів аналізу є те, що комплімент у вікторіанському дискурсі не обмежувався вираженням тільки позитивної оцінки. Він виконував функцію соціального регулятора, тобто був засобом організації та координації взаємодії комунікантів. Такий підхід відповідає концепції управління міжособистісними відносинами Г. Спенсер-Оуті, відповідно до якої мовленнєва поведінка може бути спрямована на підтримання або виправлення соціальних відносин між учасниками комунікації (Spencer-Oatey, 2008).

Прагматичний потенціал компліменту безпосередньо пов'язаний із ввічливістю. Дж. Голмс визначає комплімент як один із характерних засобів позитивної ввічливості, оскільки він демонструє схвалення та позитивне ставлення до адресата (Holmes, 1988). Водночас комплімент може створювати прагматичну неоднозначність. Надмірна або неочікувана похвала здатна викликати збентеження, невдоволеня, недовіру або навіть сприйматися як лестощі. У вікторіанському дискурсі це особливо важливо, оскільки соціальна поведінка передбачала демонстративну стриманість під час спілкування, тому значення мав не лише сам факт здійснення компліменту, а й реакція на нього: *"They are very like their mamma, Sir," said Mr. Pott, majestically. "Oh, you naughty man," exclaimed Mrs. Leo Hunter, playfully tapping the editor's arm with her fan.* (Dickens, 1837: 151). Відповідь *Oh, you naughty man* формально є заперечно-жартівливою у цьому прикладі, але прагматично демонструє прийняття позитивної оцінки.

Отже, комплімент і реакція на нього становлять єдину прагматичну сукупність та послідовність, у якій значення кожної репліки має пряму залежність від попереднього та наступного комунікативного ходу. Особливість вікторіанського компліменту полягає в тому, що його використання визначалося не лише особистими намірами мовця, а й соціальними очікуваннями та нормами прийнятими в тогочасному суспільстві .

У цьому контексті важливо враховувати багато факторів: соціальний статус комунікантів; ступінь їхньої знайомості; характер взаємовідносин; гендер комунікантів; комунікативну ситуацію; ступінь формальності; тему розмови; очікувану реакцію адресата. Дж. Голмс, аналізуючи компліменти, також звертає увагу на взаємозв'язок між компліментами, соціальним статусом учасників та їхніми соціальними ролями (Holmes, 1988). Для вікторіанського дискурсу це особливо суттєво, оскільки соціальна ієрархія була одним із важливих чинників організації повсякденного спілкування. Тому одна й та сама позитивна оцінка могла мати різне прагматичне значення залежно від того, хто є її адресантом і адресатом.

Таким чином, комплімент необхідно аналізувати не ізольовано, а як компонент цілісної соціокультурної ситуації, у межах якої він набуває конкретного прагматичного значення.

Висновки. Проведений аналіз дає підстави дивитися на комплімент у вікторіанському дискурсі як на складний прагматичний феномен, що функціонує одночасно на мовному, психологічному та соціальному рівнях.

Комплімент є позитивно-оцінним мовленнєвим актом, іллокутивна спрямованість якого поля-

гає у вираженні позитивного ставлення мовця до адресата, його якостей, діяльності, зовнішності або пов'язаного з ним об'єкта. Водночас його комунікативний потенціал не обмежується позитивною оцінкою.

Перлокутивний потенціал компліменту полягає у можливості викликати позитивну емоційну реакцію, задоволення, прихильність, підвищення самооцінки адресата або готовність до певної поведінки. Водночас аналіз матеріалу засвідчує, що позитивний перлокутивний ефект не є гарантованим: один і той самий комплімент може бути інтерпретований адресатом як позитивний, нейтральний, небажаний або навіть негативний вплив.

Отже, комплімент у вікторіанському дискурсі не є периферійним елементом мовленнєвої поведінки. Він виступає важливим компонентом соціокультурної ситуації спілкування та одним із механізмів реалізації ввічливості, регулювання міжособистісних відносин і досягнення комунікативних цілей. Його прагматична інтерпретація можлива лише з урахуванням взаємодії мовної форми, комунікативної інтенції, соціального статусу учасників, характеру їхніх відносин та культурних норм відповідної історичної епохи.

Перспективу подальшого дослідження становить встановлення кореляції між типом компліменту, соціальним статусом і гендерною роллю комунікантів, а також визначення специфіки реакцій на компліменти у різних типах вікторіанських комунікативних ситуацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Austin J. L. How to Do Things with Words. Oxford: Clarendon Press, 1962. 166 p.
2. Dickens Ch. The Personal History of David Copperfield. London: Bradbury & Evans, 1850. 624 p.
3. Dickens, Ch. The Posthumous Papers of the Pickwick Club. London: Chapman and Hall, 1837. 609 p.
4. Dickens Ch. The Mystery of Edwin Drood. London : Chapman and Hall, 1870. 190 p.
5. Holmes J. Paying Compliments: A Sex-Preferential Politeness Strategy. *Journal of Pragmatics.* 1988. Vol. 12, No. 4. P. 445–465.
6. Holmes J. What a Lovely Tie! Compliments and Positive Politeness Strategies. *Women, Men and Politeness.* London: Longman, 1995. P. 115–153.
7. Leech G. N. Principles of Pragmatics. London : Longman, 1983. 250 p.
8. Leech G. N. The Pragmatics of Politeness. Oxford : Oxford University Press, 2014. 368 p.
9. Spencer-Oatey H. Culturally Speaking: Culture, Communication and Politeness Theory. 2nd ed. London : Continuum, 2008. 384 p.
10. Watts R. J. Politeness. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 306 p.

REFERENCES

1. Austin, J. L. (1962). How to Do Things with Words. Oxford : Clarendon Press, 166 p
2. Dickens, Ch. (1850). The Personal History of David Copperfield. London: Bradbury & Evans, 624 p.
3. Dickens, Ch. (1837) The Posthumous Papers of the Pickwick Club. London: Chapman and Hall, 609 p.
4. Dickens, Ch. (1870). The Mystery of Edwin Drood. London: Chapman and Hall, 190 p.
5. Holmes, J. (1988). Paying Compliments: A Sex-Preferential Politeness Strategy. *Journal of Pragmatics.* Vol. 12, No. 4, p. 445–465.
6. Holmes, J. (1988). What a Lovely Tie! Compliments and Positive Politeness Strategies. *Women, Men and Politeness.* London : Longman, p. 115–153.
7. Leech, G. N. (1983). Principles of Pragmatics. London : Longman, 250 p.
8. Leech, G. N. (2014). The Pragmatics of Politeness. Oxford : Oxford University Press, 368 p.
9. Spencer-Oatey, H. (2008). Culturally Speaking: Culture, Communication and Politeness Theory. 2nd ed. London : Continuum, 384 p.
10. Watts, R. J. (2003). Politeness. Cambridge : Cambridge University Press, 306 p.

Дата першого надходження статті до видання: 15.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 811.111’276.2
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-22

Анастасія ЛИТОВКА,
orcid.org/0009-0006-7350-1377
аспірант кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна) anastasialytovka@gmail.com

АРГО, ЖАРГОН, ІНТЕРЖАРГОН І СЛЕНГ У КОНТЕКСТІ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО РОЗМЕЖУВАННЯ ТИПІВ СОЦІОЛЕКТІВ

У статті розглянуто проблему термінологічного розмежування арго, жаргону, інтержаргону та сленгу в сучасній соціолінгвістиці. Актуальність теми визначається відсутністю усталеного підходу до співвідношення цих понять, які позначають близькі, але не тотожні різновиди соціально маркованого мовлення. Відмінності між ними пов’язані з характером соціальної групи, ступенем відкритості мовлення, сферою його функціонування, прагматичною спрямованістю та ступенем поширення мовних одиниць.

Метою дослідження є систематизація основних підходів до розмежування арго, жаргону, інтержаргону та сленгу, а також визначення їхніх диференційних ознак у системі соціолектної термінології. У статті розглянуто бінарний, тернарний та тетрарний підходи до співвідношення аналізованих понять. Бінарний підхід ґрунтується на поняттєвому зближенні сленгу та жаргону й протиставленні їм арго. Тернарний підхід передбачає розмежування арго, жаргону та сленгу як окремих різновидів соціально маркованої лексики. Тетрарний підхід доповнює цю систему поняттям інтержаргону, що займає проміжне положення між вужчим, груповим, і ширшим, соціальним, ужитком.

Окрему увагу зосереджено на динаміці соціолектної лексики в сучасному медійному та цифровому просторі. Аналіз наукових праць засвідчує активну взаємодію між молодіжним, професійним, військовим, комп’ютерним, спортивним та іншими різновидами соціально маркованого мовлення. Унаслідок цього окремі мовні одиниці поступово виходять за межі первинного соціального середовища й поширюються серед ширшого кола мовців. Відповідно, арго, жаргон, інтержаргон і сленг характеризуються взаємодією, що зумовлює потребу в комплексному підході до їхньої класифікації.

Наше дослідження засвідчило, що саме тетрарний підхід до класифікації арго, жаргону, інтержаргону і сленгу найповніше відображає сучасний стан соціолектної терміносистеми, оскільки враховує інтержаргон як перехідну ланку між вужчим, груповим, та ширшим, мовним, ужитком. Результати дослідження можуть бути використані в соціолінгвістичних, лексикографічних і перекладознавчих студіях.

Ключові слова: *соціолект, соціально маркована лексика, арго, жаргон, інтержаргон, сленг, соціолінгвістика, термін, термінологічне розмежування, цифрова комунікація.*

Anastasiia LYTOVKA,
orcid.org/0009-0006-7350-1377
PhD student at the Department of Department of Theory and Practice of Translation from English
Taras Shevchenko National University of Kyiv
(Kyiv, Ukraine) anastasialytovka@gmail.com

ARGOT, JARGON, INTERJARGON, AND SLANG IN THE CONTEXT OF THE TERMINOLOGICAL DELIMITATION OF SOCIOLECT TYPES

The present article examines the issue of the terminological delimitation of argot, jargon, interjargon, and slang in contemporary sociolinguistics. The relevance of this topic stems from the lack of an established approach to correlating the notions in question, which denote closely related but non-identical varieties of socially marked speech. The differences between them stem from the nature of the social group, its speech openness degree, its sphere of functioning, its pragmatic orientation, and the distribution of its linguistic units.

The aim of this study is to systematize the main approaches to differentiating between argot, jargon, interjargon, and slang as well as to identify their distinguishing features within the system of sociolectal terminology. The article examines the binary, ternary, and quaternary approaches to correlating the notions under analysis. The binary approach is based on the conceptual convergence of slang and jargon, coupled with their juxtaposition with argot. The ternary approach involves the discrimination of argot, jargon, and slang as separate varieties of socially marked lexis. The quaternary approach complements this system with the notion of interjargon, which occupies an intermediate position between the narrower, group-restricted, and broader, non-group-restricted, social usage.

Special attention is focused on the dynamics of sociolectal vocabulary in the contemporary media and digital space. An analysis of the academic works addressing the issue reveals active interaction between the professional, military, youth,

computer, sports, and other varieties of socially marked speech. As a result, certain linguistic units gradually transcend the boundaries of their initial social environment and spread among a wider circle of speakers. Accordingly, argot, jargon, interjargon, and slang are characterized by their interrelationships, which drives the need for a comprehensive approach to their classification.

Therefore, our findings attest that it is the quaternary approach to the classification of argot, jargon, interjargon, and slang that most fully reflects the current state of the sociolectal terminological system, as it incorporates interjargon as a transitional link between the narrower, group-restricted, and broader, non-group-restricted, linguistic usage. The results of this research are applicable to sociolinguistics, lexicography, and translation studies.

Key words: *sociolect, socially marked lexis, argot, jargon, interjargon, slang, sociolinguistics, term, terminological delimitation, digital communication.*

Постановка проблеми. Розмежування арго, жаргону, інтержаргону та сленгу є одним із дискусійних питань сучасної соціолінгвістики, оскільки ці поняття позначають близькі за своєю природою різновиди соціально маркованого мовлення, однак не є повністю тотожними. Відмінності між ними виявляються передусім у характері соціальної групи, сфері функціонування, комунікативній функції, ступені відкритості та можливості поширення мовних одиниць за межами первинного соціального середовища. З огляду на це проблема їхнього термінологічного розмежування залишається актуальною як у теоретичному, так і в практичному аспектах соціолінгвістичних досліджень.

Термінологічна нестабільність зумовлена насамперед відсутністю єдиного підходу до визначення кількості та співвідношення понять, які входять до системи соціально маркованої лексики. У сучасному мовознавстві співіснують різні підходи до розмежування цих явищ: одні дослідники ототожнюють сленг і жаргон, протиставляючи їм арго; інші послідовно розмежовують арго, жаргон і сленг як окремі типи соціолектів; у новітніх працях до цієї системи додається також поняття інтержаргону як проміжної ланки між вузькогруповим жаргоном і загальновживаною соціально маркованою лексикою. Така варіативність підходів ускладнює формування єдиного понятєво-термінологічного апарату соціолінгвістики та засвідчує потребу в його систематизації.

Актуальність дослідження зумовлена активними процесами розвитку сучасної мови. Соціально маркована лексика сьогодні швидко еволюціонує, поповнюється новими одиницями, виходить за межі окремих соціальних груп і активно функціонує в масмедіа, художньому дискурсі, соціальних мережах та цифровій комунікації. Унаслідок цього змінюється не лише склад соціолектної лексики, а й характер взаємодії між її різновидами: жаргонізми можуть ставати інтержаргонізмами чи сленгізмами, узуалізуючись серед широкого кола мовців. Такі процеси засвідчують проникність меж між окремими типами соціолектів і водночас актуалізують необхідність визначення критеріїв їхнього розмежування.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що чітке визначення понять арго, жаргону, інтержаргону і сленгу є необхідним для опису мови, укладання словників соціолектної лексики, аналізу медійного та художнього дискурсу, дослідження молодіжного, професійного й військового мовлення, а також для перекладознавчих студій, де соціально маркована лексика є одним із найскладніших об'єктів перекладу. Термінологічне впорядкування цих понять сприятиме системнішому опису соціально диференційованої лексики та напрацюванню єдиних критеріїв її класифікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема термінологічного розмежування арго, жаргону, інтержаргону та сленгу неодноразово ставала предметом дослідження українських мовознавців. Теоретичні засади вивчення соціально маркованої лексики розроблено у працях В. Балабіна, Д. Бориса, П. Грабового, О. Лисенко, І. Николів, О. Селіванової, Л. Ставицької, І. Щур, Сизонов та ін. учених (Балабін, с. 19–50; Борис, 2015 : 74–77; Грабовий, 2010: 3–5; Лисенко, 2023: 459–462; Николів, 2010: 234–235; Селіванова, 2008: 330–331; Щур, 2006: 7–9; Сизонов, 2024: 173. Питання визначення сленгу, його характерних ознак і місця серед інших різновидів соціально маркованої лексики також висвітлено в англомовних працях М. Адамса, К. Ебла, Дж. Гріна та Е. Маттіелло (Adams, 2009: 29; Eble, 1996: 11–13), Green, 2016: 7–8; Mattiello, 2005: 7–10).

У працях зазначених дослідників висвітлено різні аспекти соціолектної проблематики: визначення поняття соціолекту (Селіванова, 2008: 331); співвідношення понять арго, жаргону, інтержаргону та сленгу, а також критерії їхнього розмежування (Селіванова, 2008: 330–332; Борис, 2015: 74–77; Николів, 2010: 234–235; Лисенко, 2023: 458–460); функції соціально маркованої лексики (Ставицька, 2005: 33, 37, 42; Грабовий, 2010: 6); особливості її функціонування в молодіжному, професійному, медійному та цифро-

вому мовленні (Грабовий, 2010: 6; Щур с. 18–19; Лисенко, 2023: 458–460; 12, с. 86–97; Сизонов, 2024: 173–174); визначення сленгу, його характерних ознак і місця серед інших різновидів соціально маркованої лексики (Adams, 2009: 29; Eble, 1996: 11–13; Green, 2016: 9–16; Mattiello, 2005: 7–10).

Попри значну кількість досліджень, у сучасній соціолінгвістиці відсутній єдиний підхід до термінологічного співвідношення понять арго, жаргону, сленгу та інтержаргону. Також потребує уточнення статус інтержаргону як окремого типу соціолекту. Відтак, у статті здійснено спробу систематизувати підходи до співвідношення зазначених понять.

Мета статті полягає в комплексному аналізі арго, жаргону, інтержаргону та сленгу як типів соціолектів сучасної мови, систематизації наукових підходів до їхнього термінологічного розмежування та визначенні диференційних ознак кожного з цих понять у системі соціально маркованої лексики. **Для досягнення поставленої мети** передбачено розв'язати такі завдання:

1) проаналізувати основні підходи до співвідношення понять арго, жаргону, сленгу та інтержаргону у сучасній соціолінгвістиці;

2) обґрунтувати бінарний, тернарний і тетрарний підходи до їхнього термінологічного розмежування;

3) визначити місце соціолекту як родової категорії в системі соціально маркованої лексики;

4) охарактеризувати арго, жаргон, інтержаргон і сленг за основними критеріями розмежування – ступенем відкритості, характером соціальної групи, прагматичною інтенцією та поширеністю;

5) окреслити роль інтержаргону як перехідної ланки між груповою та загальновживаною соціально маркованою лексикою.

Виклад основного матеріалу.

Бінарний підхід є одним із найпоширеніших способів термінологічного розмежування соціально маркованої лексики в соціолінгвістиці. У межах цього підходу поняття сленгу та жаргону розглядаються як тотожні або максимально наближені за своїм змістом, тоді як арго послідовно відмежовується від них як окремий різновид соціолекту. Відповідно, співвідношення цих понять можна представити формулою: арго ≠ жаргон ≅ сленг.

Зокрема, у науковій літературі виокремлюють підхід часткового ототожнення понять сленгу й жаргону. Таке зближення простежується як в українській, так і в англомовній лінгвістичній та лексикографічній традиціях. Наприклад, в англомовній науковій літературі терміни ***slang*** і ***jargon*** нерідко розглядають як семантично близькі або такі, чиї обсяги понять частково перетинаються. Зокрема, зазначається, що ***slang*** і ***jargon*** часто вживаються взаємозамінно (Slang: 2021). Водночас їхнє історичне та семантичне зближення простежується й у праці Дж. Гріна, який характеризує первинне значення *slang* як «*vagrant jargon*» (Green, 2016: 7). На термінологічну спорідненість цих понять також указує Е. Маттіелло, яка зазначає, що широкий обсяг поняття сленгу зумовлює його ототожнення з іншими нестандартними різновидами мови, зокрема арго, жаргоном, діалектом, народною мовою та акцентом (Mattiello, 2005: 7). У цьому контексті М. Адамс пише, що лексичні одиниці, які спочатку функціонують як жаргон певної соціальної групи, з часом можуть переходити до загального сленгового вжитку (Adams, 2009: 29).

У цьому ж ключі Д. Ганич та І. Олійник визначають жаргон як соціальний діалект, властивий певній професійній або соціальній групі, тоді як сленг тлумачать як жаргонні слова чи вирази, характерні для окремих професійних або соціальних спільнот. Арго при цьому пов'язується з мовою вузької соціальної чи професійної групи, яка штучно створюється для мовного відокремлення і містить слова, незрозумілі для сторонніх мовців (Ганич, Олійник, 1985: 20, 78, 263). Таким чином, обсяги понять «сленг» і «жаргон» частково зближуються (Borys, 2024: 76–77), тоді як арго пов'язується з криптичним типом мовлення.

Подібного трактування дотримується І. Щур, яка розглядає сленг і жаргон як абсолютні синоніми. Дослідниця виокремлює спільні ознаки цих понять: відносну відкритість, груповий характер, емоційну забарвленість, інтердіалектність, нелітературність, неформальність, субстандартність та усний характер функціонування (Щур, 2006: 7). Варто підкреслити, що О. Селіванова також зазначає, що сленг і жаргон здебільшого є близькими поняттями. Раніше їхню відмінність пов'язували з його поширенням серед певних вікових груп, однак нині ці поняття не розмежовують (Селіванова, 2008: 331).

Схоже розуміння представлене й у вітчизняній енциклопедичній традиції. Термін ***сленг*** у широкому значенні визначається як синонім ***жаргону***, тоді як у вузькому – як інтержаргонне явище, наближене до ***просторіччя*** (Українська мова, 2004: 608). Подібне ототожнення сленгу із жаргоном зафіксоване і в «Словнику української мови» в 11 томах, де сленг визначено як «розмовний варіант професіонального мовлення; жаргон»

(СУМ: 17, с. 679) або «жаргонні слова або вирази, характерні для мовлення людей певних професій або соціальних прошарків» (ВСУМ, 2005: 679). Це свідчить про співіснування широкого й вузького трактувань терміна навіть у межах одного джерела.

Однак бінарний підхід не охоплює всіх функціональних особливостей соціально маркованої лексики. Як зазначає Д. Борис, ототожнення сленгу та жаргону не враховує відмінностей у ступені відкритості, соціальній базі та поширеності цих різновидів мови (Борис, 2015: 74–75). Саме тому в соціолінгвістичних дослідженнях сформувався підхід, який послідовно розмежовує три самостійні поняття – арго, жаргон і сленг.

Отже, найпоширенішим у сучасній лінгвістиці є **тернарний підхід**, відповідно до якого арго, жаргон і сленг розглядаються як окремі різновиди соціально маркованої лексики. На відміну від бінарної моделі, цей підхід виходить із того, що кожне з трьох понять має власний обсяг, функції та сферу вживання, а їхнє розмежування здійснюється за сукупністю диференційних критеріїв. Запропонований підхід ілюструє така модель: арго ≠ жаргон ≠ сленг.

Попри прагнення до чіткої делімітації цих понять, статус сленгу досі вважається дискусійним. Проблема полягає не лише у відсутності єдиної дефініції сленгу, а й у складності його розмежування з близькими поняттями арго та жаргону. Як зазначає І. Николів, терміни на позначення нестандартизованого мовлення «перетинаються», можуть включати один одного та використовуватися для опису того самого мовного матеріалу з різних позицій, унаслідок чого проблема їхнього розмежування залишається відкритою (Николів, 2010: 234). Схожої позиції дотримується і Д. Борис, наголошуючи на розмитості обсягу поняття сленгу та постійному перетині його з іншими поняттями соціолектики (Борис, 2015: 74–75).

Однією з причин такої термінологічної нестабільності є те, що арго, жаргон та сленг можуть розглядатися в широкому і вузькому значеннях. В. Балабін пропонує розрізняти нетермінологічне та термінологічне використання цих понять: у першому випадку вони можуть поставати синонімами для позначення ненормативного мовлення певних соціальних чи об'єднаних спільними інтересами груп, тоді як у другому йдеться про лексико-фразеологічні одиниці, що обслуговують відповідні різновиди мови (Балабін, 2002: 32). Такий підхід дозволяє пояснити, чому в науковій літературі одні й ті самі мовні явища можуть називатися молодіжним сленгом або молодіжним жаргоном без принципової зміни їхнього змісту.

Потреба у точнішому розмежуванні аналізованих понять зумовила поширення підходу, за яким соціолект розглядається як ширша категорія, пов'язана із соціальною диференціацією мови. Соціальні діалекти, або соціолекти, визначаються як варіанти національної мови, властиві певним соціальним групам; на відміну від територіальних діалектів, вони не становлять самостійної мовної системи на всіх рівнях, а функціонують як додаткові лексичні підсистеми загальнонаціональної мови (Масенко, 2010: 83–84). У цьому ж дослідженні підкреслюється динамічний характер соціолектів: арго, жаргон і сленг постійно змінюються, поповнюються новими одиницями та реагують на зміни суспільного життя (Масенко, 2010: 84).

Поряд із бінарним і тернарним у сучасній соціолінгвістиці сформувався ще й **тетрарний підхід**, який доповнює систему соціолектів поняттям інтержаргону. У межах цієї моделі співвідношення понять має вигляд: арго ≠ жаргон ≠ інтержаргон ≠ сленг. На відміну від попередніх підходів, тетрарна модель ураховує існування проміжного різновиду соціально маркованої лексики, що поєднує ознаки групового мовлення та ширшого мовного вжитку.

Інтержаргон займає проміжне положення між груповою та загальновживаною лексикою. Саме через нього мовні одиниці, які виникли в межах окремих соціальних або професійних груп, поступово виходять за межі первинного середовища та стають зрозумілими значно ширшому колу мовців. Такий перехідний характер інтержаргону дозволяє пояснити взаємодію соціально маркованої та загальновживаної лексики, а також процес зміни функціонального статусу окремих мовних одиниць (Лисенко, 2023: 459).

Важливу роль у розвитку тетрарного підходу відіграють дослідження сучасного медійного простору. О. Стишов, аналізуючи соціолектні одиниці українських масмедіа, порушує питання нового тлумачення терміна ***сленг*** та його співвідношення із ***жаргоном***, ***інтержаргоном*** і ***арго***. Дослідник показує, що сучасний український сленг активно поповнюється одиницями комп'ютерного, військового, транспортного, спортивного та молодіжного жаргонів, а також злодійського й кримінального арго, що свідчить про активну взаємодію цих підсистем у сучасній комунікації (Стишов, 2025: 86–97).

Подібну тенденцію простежує і Д. Сизонов, який розглядає соціолекти як одне з джерел нової лексики сучасних українських масмедіа. На матеріалі медійної неографії дослідник демонструє, що молодіжний сленг, професійні жаргонізми та

мова субкультур поступово входять до ширшого мовного вжитку й перестають функціонувати виключно в межах первинних соціальних груп (Сизонов, 2024: 173–174). Таким чином, сучасний медійний простір демонструє проникність меж між окремими соціолектами.

Особливо інтенсивно процеси поширення соціально маркованої лексики відбуваються в цифровій комунікації. Соціальні мережі забезпечують швидкі формування, узуалізацію та закріплення нових сленгових одиниць завдяки постійній взаємодії великої кількості користувачів, які мають різний соціальний і культурний досвід. У цифровому середовищі активно виникають нові слова, скорочення, графічні модифікації та інші мовні інновації, що відображають сучасні соціальні й технологічні тенденції (Воробець, 2024: 194, 196–197). Дослідження Д. Ланчаріча показують, що неформальна електронна комунікація характеризується процесами мовної економії, структурної лексичної редукції та активним використанням графічних скорочень й ініціальних абревіатур, які є типовими для онлайн-спілкування (Ланчаріч, 2023: 82–83; Ланчаріч, 2020: 91–92; Ланчаріч, 2024: 25–27).

Таким чином, тетрарний підхід до розмежування типів соціолектів дозволяє пояснити сучасні процеси функціонування соціально маркованої лексики не як сукупності ізольованих підсистем, а як динамічної системи взаємопов'язаних соціолектів, у якій інтержаргон виконує роль проміжної ланки між груповим і загальновживаним мовленням.

Висновки. У сучасній соціолінгвістиці доцільно виокремлювати бінарний, тернарний і тетрарний підходи до розмежування арго, жаргону, інтержаргону та сленгу. Найповніше специфіку цих різновидів відображає тетрарний підхід, який передбачає виокремлення інтержаргону як проміжного різновиду соціально маркованої лексики, що поєднує ознаки жаргону та сленгу.

Розмежування арго, жаргону, інтержаргону та сленгу потребує врахування сукупності критеріїв: соціальної бази, ступеня відкритості, сфери функціонування, прагматичної спрямованості та поширення. Динаміка сучасної медійної й цифрової комунікації засвідчує проникність меж між цими різновидами та постійний перехід окремих мовних одиниць від вузькогрупового до ширшого вживання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балабін В. В. Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2002. 308 с.
2. Борис Д. П. Визначення сленгу у вітчизняній та зарубіжній термінологічних традиціях. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2015. № 51. С. 72–83.
3. Великий словник української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
4. Воробець О. Р. Мовний аспект сленгової лексики в українських і польських соцмережах. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. 2024. № 19 (71). С. 193–204. DOI : 10.31471/2304-7402-2024-19(71)-193-204.
5. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.
6. Грабовий П. М. Когнітивні параметри українського молодіжного сленгу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2010. 18 с.
7. Лисенко О. М. До питання демаркації мовних явищ соціолект, арго, жаргон, сленг у мовознавстві. *Grail of Science*. 2023. № 24. С. 458–463. DOI : 10.36074/grail-of-science.17.02.2023.083.
8. Масенко Л. Т. Нариси з соціолінгвістики : посібник. Київ : Києво-Могилянська академія, 2010. 242 с.
9. Николів І. Сленг та суміжні з ним поняття з погляду хорватських та українських лінгвістів. *Лінгвістичні студії*. 2010. Вип. 21. С. 234–237.
10. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
11. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
12. Сизонов Д. Соціолект як сегмент медійної неографії (на матеріалі серійного словника «Нові слова та фразеологізми…»). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. 2024. Вип. 2 (52). С. 173–178.
13. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг : соціяльна диференціяція української мови. Київ : Критика, 2005. 464 с.
14. Стишов О. Сленгізми в сучасних українських масмедіа. *Лінгвістичні студії.* 2025. Вип. 49. С. 86–97. DOI : 10.31558/1815-3070.2025.49.6.
15. Українська мова : енциклопедія / редкол. : В. Русанівський, О. Тараненко та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.
16. Щур І. Українськомовний комп'ютерний сленг: формування і функціонування : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2006. 20 с.
17. Adams M. Slang : The People's Poetry. Oxford : Oxford University Press, 2009. 192 p.
18. Borys D. English Slang Etymology Revisited : From Lowlife Origins to Highfalutin Extravaganza. Prešov : *SKASE Journal of Theoretical Linguistics*. 2024. Vol. 21. № 2. P. 76–95.
19. Eble C. Slang and Sociability : In-Group Language Among College Students. Chapel Hill : University of North Carolina Press, 1996. 228 p.

20. Green J. Slang : A Very Short Introduction. Oxford : Oxford University Press, 2016. 144 p.
21. Lančarič D., Bojo P. Structural Lexical Reduction in Informal Online Communication. *Lege Artis. Language Yesterday, Today, Tomorrow*. 2020. Vol. 5, No. 2. P. 88–121.
22. Lančarič D. Economization in Informal Electronically Mediated Communication : Ellipses and Sentential Alphabetisms. *Lege Artis. Language Yesterday, Today, Tomorrow.* 2023. Vol. 8, No. 1 (Special Issue). P. 79–91. DOI : 10.34135/lartis.23.8.1.06.
23. Lančarič D. Structural Lexical Reduction in Informal Electronically Mediated Communication : Initialisms, Acronyms and Clippings. *Lege Artis. Language Yesterday, Today, Tomorrow*. 2024. Vol. 9, No. 1. P. 76–112.
24. Mattiello E. The pervasiveness of slang in standard and non-standard English. *Mots Palabras Words: Studi Linguistici.* 2005. Vol. 6. P. 7–41.
25. Slang. Exploring Languages and Cultures. The Open University. OpenLearn. 2021. URL : https://www.open.edu/openlearn/languages/exploring-languages-and-cultures/content-section-3.2 (дата звернення: 30.08.2026).

REFERENCES

1. Balabin V. (2002). Suchasnyi amerykanskyi viiskovyi slenh yak problema perekladu [Modern American Military Slang as a Translation Problem]. Candidate's thesis. Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka, Kyiv. 308 p. [in Ukrainian].
2. Borys D. (2015) Vyznachennia slenhu u vitchyznianii ta zarubizhnii terminolohichnykh tradytsiiakh. [The definition of slang in Ukrainian and foreign terminological traditions]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu,* Kyiv, 51. 72–83. [in Ukrainian].
3. Velykyi slovnyk ukrainskoi movy (2005). [Great Dictionary of the Ukrainian Language]. Perun, Kyiv; Irpin. 1728 p. [in Ukrainian].
4. Vorobets O. (2024) Movnyi aspekt slenhovoi leksyky v ukrainskykh i polskykh sotsmerezhakh. [The linguistic aspect of slang vocabulary in Ukrainian and Polish social networks] *Prykarpatskyi visnyk NTSh, Slovo.* Ivano-Frankivsk. 19 (71). 193–204. DOI : 10.31471/2304-7402-2024-19(71)-193-204. [in Ukrainian].
5. Hanych D., Oliinyk I. (1985) Slovnyk linhvistychnykh terminiv. [Dictionary of linguistic terms]. *Vyshcha shkola*, Kyiv. 360 p. [in Ukrainian].
6. Hrabovyi P. (2010) Kohnityvni parametry ukrainskoho molodizhnoho slenhu. [Cognitive parameters of Ukrainian youth slang]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka, Kyiv. 18 p. [in Ukrainian].
7. Lysenko O. (2023) Do pytannia demarkatsii movnykh yavyshch sotsiolekt, arho, zharhon, slenh u movoznavstvi. [On the demarcation of the linguistic *phenomena of sociolect, argot, jargon, and slang in linguistics]. Grail of Science,* Vinnytsia. 24. 458–463. DOI : 10.36074/grail-of-science.17.02.2023.083. [in Ukrainian].
8. Masenko L. (2010) *Narysy z sotsiolinhvistyky*. [Essays on sociolinguistics]. Kyievo-Mohylianska akademiia, Kyiv. 242 p. [in Ukrainian].
9. Nykoliv I. (2010) Slenh ta sumizhni z nym poniattia z pohliadu khorvatskykh ta ukrainskykh linhvistiv. [Slang and related concepts from the perspective of Croatian and Ukrainian linguists]. *Linhvistychni studii,* Donetsk, 21. 234–237. [in Ukrainian].
10. Slovnyk ukrainskoi movy : v 11 t. (1970–1980). [Dictionary of the Ukrainian Language : in 11 volumes]. *Naukova dumka,* Kyiv. [in Ukrainian].
11. Selivanova O. (2008) *Suchasna linhvistyka : napriamy ta problemy*. [Modern linguistics : directions and problems]. Dovkillia-K, Poltava. 712 p. [in Ukrainian].
12. Syzonov D. (2024) Sotsiolekt yak sehment mediinoi neohrafii (na materiali seriinoho slovnyka "Novi slova ta frazeolohizmy…"). [Sociolect as a segment of media neography (a case study of the serial dictionary "New Words and Phraseological Units…")]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia : Filolohia,* Uzhhorod. 2 (52). 173–178. [in Ukrainian].
13. Stavytska L. (2005) *Arho, zharhon, slenh : sotsiialna dyferentsiiatsiia ukrainskoi movy*. [Argot, jargon, slang : social differentiation of the Ukrainian language]. Krytyka, Kyiv. 464 p. [in Ukrainian].
14. Styshov O. (2025) Slenhizmy v suchasnykh ukrainskykh masmedia. [Slang items in contemporary Ukrainian mass media]. *Linhvistychni studii,* Kyiv. 49. 86–97. DOI : 10.31558/1815-3070.2025.49.6. [in Ukrainian].
15. Ukrainska mova : entsyklopediia. (2004) [Ukrainian language : encyclopedia]. Ukrainska entsyklopediia im. M. P. Bazhana, Kyiv. 824 p. [in Ukrainian].
16. Shchur I. (2006) *Ukrainskomovnyi kompiuternyi slenh : formuvannia i funktsionuvannia*. [Ukrainian computer slang : formation and functioning]. Extended abstract of Candidate's thesis. Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka, Kyiv. 20 p. [in Ukrainian].
17. Adams M. (2009) *Slang : The People's Poetry*. Oxford : Oxford University Press. 192 p.
18. Borys D. (2024) English Slang Etymology Revisited : From Lowlife Origins to Highfalutin Extravaganza. *SKASE Journal of Theoretical Linguistics*, Prešov, 21 (2). 76–95.
19. Eble C. (1996) *Slang and Sociability : In-Group Language Among College Students*. Chapel Hill : University of North Carolina Press. 228 p.
20. Green J. (2016) *Slang : A Very Short Introduction*. Oxford : Oxford University Press. 144 p.
21. Lančarič D., Bojo P. (2020) Structural Lexical Reduction in Informal Online Communication. *Lege Artis. Language Yesterday, Today, Tomorrow,* Trnava. 5 (2). 88–121.

22. Lančarič D. (2023) Economization in Informal Electronically Mediated Communication : Ellipses and Sentential Alphabetisms. *Lege Artis. Language Yesterday, Today, Tomorrow*, Trnava 8 (1, Special Issue). 79–91. DOI : 10.34135/lartis.23.8.1.06.

23. Lančarič D. (2024) Structural Lexical Reduction in Informal Electronically Mediated Communication : Initialisms, Acronyms and Clippings. *Lege Artis. Language Yesterday, Today, Tomorrow*, Trnava. 9 (1). 76–112.

24. Mattiello E. The pervasiveness of slang in standard and non-standard English. *Mots Palabras Words: Studi Linguistici,* Milan. 6. 7–41.

25. Slang. Exploring Languages and Cultures. The Open University. OpenLearn. 2021. URL : https://www.open.edu/openlearn/languages/exploring-languages-and-cultures/content-section-3.2 (date of access 30.08.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 11.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 811.111'42:81'23:81'27
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-23

Анна МАРМУЛЯК,
orcid.org/0000-0002-7526-5850
доктор філософії,
викладач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
(Львів, Україна) anya.marmulyak@gmail.com

Христина ВЕРБИЦЬКА,
orcid.org/0000-0002-7951-0964
кандидат наук з соціальних комунікацій, доцент,
доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
(Львів, Україна) khrystynav1004@gmail.com

Тетяна ЛИПЧЕНКО,
orcid.org/0000-0003-0173-3372
старший викладач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
(Львів, Україна) tetyanalypchenko@ukr.net

СУГЕСТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ВЕРБАЛЬНИЙ РЕПРЕЗЕНТАНТ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ МОВНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті досліджено сугестивну специфіку сучасного англомовного шахрайського дискурсу, який функціонує в межах віртуального простору. Глобалізація інформаційних потоків та перенесення бізнесової, фінансової та повсякденної комунікації в інтернет-мережу актуалізували вивчення нових деструктивних жанрів. Оскільки англійська мова є домінантним кодом міжнародної цифрової взаємодії, саме її текстовий простір стає основним майданчиком для реалізації фішинг-атак. Мова у цьому контексті розглядається не лише як засіб передачі дезінформації, а як складний інструмент впливу на когнітивну сферу адресата.

Дослідження зумовлене наявною суперечністю між високою технологічною захищеністю цифрових платформ та вразливістю «людського фактора», який зловмисники експлуатують за допомогою соціальної інженерії. Традиційні автоматизовані системи безпеки (спам-фільтри) фокусуються на технічних параметрах повідомлень, проте часто виявляються неефективними проти нових, лінгвістично адаптованих і згенерованих штучним інтелектом текстів. У зв'язку з цим постає проблема відсутності чітких лінгвістичних критеріїв диференціації маніпулятивного контенту, що створює прямі виклики для мовної безпеки користувачів, підриваючи їхню здатність вчасно розпізнавати комунікативні загрози.

Метою наукової праці є виявлення та класифікація мовних маркерів прихованого впливу, що виступають вербальними репрезентантами сугестивного потенціалу в англомовній комунікації у цифровому середовищі, задля обґрунтування засад мовної безпеки.

Для реалізації поставленої мети авторами було сформовано корпус англомовних фішингових повідомлень, які підлягали комплексному аналізу за допомогою методів лінгвопрагматики та критичного дискурс-аналізу. За результатами дослідження встановлено, що вербальний репрезентант сугестії системно виявляється на кількох мовних рівнях. Обґрунтовано лексико-семантичні стратегії штучного дефіциту часу, псевдоавторитету та залякування. На прагма-синтаксичному рівні виокремлено домінування пасивних конструкцій для імітації офіційних сповіщень та надмірне вживання імперативів. Особливу увагу приділено лінгвістичним аномаліям (помилкам нейтивомовних авторів), які руйнують сугестивний ефект тексту. Доведено, що маркування цих елементів є основою лінгвістичного складника мовної безпеки в мережі. Практична цінність роботи полягає у можливості використання її висновків під час викладання курсів ділової англійської мови та медіаграмотності для студентів-філологів.

Ключові слова: *сугестивний потенціал, англомовна комунікація, цифрове мовне середовище, вербальний репрезентант, мовна безпека, фішинг-дискурс, лінгвопрагматика.*

Anna MARMULYAK,
orcid.org/0000-0002-7526-5850
PhD,
Lecturer at the Department of Ukrainian Studies and Intercultural Communication
Lviv State University of Life Safety
(Lviv, Ukraine) anya.marmulyak@gmail.com

Khrystyna VERBYTSKA,
orcid.org/0000-0002-7951-0964
Candidate of Sciences in Social Communications, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Studies and Intercultural Communication
Lviv State University of Life Safety
(Lviv, Ukraine) khrystynav1004@gmail.com

Tetiana LYPCHENKO,
orcid.org/0000-0003-0173-3372
Senior Lecturer at the Department of Ukrainian Studies and Intercultural Communication
Lviv State University of Life Safety
(Lviv, Ukraine) tetyanalypchenko@ukr.net

SUGGESTIVE POTENTIAL OF ENGLISH-LANGUAGE COMMUNICATION IN THE DIGITAL ENVIRONMENT: VERBAL REPRESENTATIVE AND CHALLENGES TO LINGUISTIC SECURITY

The article examines the suggestive nature of contemporary English-language fraudulent discourse operating within the virtual space. The globalization of information flows and the migration of business, financial, and everyday communication to the Internet have made the study of new destructive genres a matter of current importance. As English is the dominant medium of international digital interaction, its textual space serves as the primary arena for phishing attacks. In this context, language is viewed not merely as a vehicle for disseminating disinformation, but as a sophisticated tool for influencing the recipient's cognitive processes.

The study is prompted by the existing contradiction between the high level of technological security of digital platforms and the vulnerability of the «human factor,» which malicious actors exploit through social engineering. Traditional automated security systems (spam filters) focus on the technical parameters of messages, yet they often prove ineffective against new, linguistically adapted, and AI-generated texts. This gives rise to the problem of a lack of clear linguistic criteria for distinguishing manipulative content, which poses direct challenges to users' linguistic security by undermining their ability to timely recognize communicative threats.

The aim of this research is to identify and classify linguistic markers of covert influence–which serve as verbal representations of suggestive potential in English-language digital communication–in order to substantiate the principles of linguistic security.

To achieve the stated objective, the authors compiled a corpus of English-language phishing messages, which were subjected to a comprehensive analysis using methods of linguopragmatics and critical discourse analysis. The study results reveal that the verbal representation of suggestion manifests systematically across several linguistic levels. The lexical-semantic strategies of artificial time pressure, pseudo-authority, and intimidation are substantiated. At the pragma-syntactic level, the dominance of passive constructions–used to simulate official notifications–and the excessive use of imperatives are identified. Particular attention is paid to linguistic anomalies (errors made by non-native speakers) that undermine the text's suggestive effect. It has been demonstrated that the marking of these elements forms the basis of the linguistic component of online language security. The practical value of the study lies in the potential to apply its findings when teaching Business English and media literacy courses to philology students.

Key words: *suggestive potential, English-language communication, digital linguistic environment, verbal representative, linguistic security, phishing discourse, linguopragmatics.*

Постановка проблеми. Стрімка еволюція глобального інформаційного суспільства та інтенсифікація цифрових процесів призвели до трансформації традиційних мовленнєвих жанрів та появи нових форм деструктивного впливу в мережі. В умовах сучасних гібридних загроз інформаційна безпека держави та індивіда безпосередньо залежить від стійкості особистості до мовних маніпуляцій у віртуальному просторі. Одним із найнебезпечніших проявів такого деструктивного впливу є фішинг – технологія соціальної інженерії, що реалізується через текстові повідомлення в інтернеті. Ефективність подібних кібератак базується не лише на технічних алгоритмах, а й на

тонкому знанні психології адресата, що кодується через конкретні мовні одиниці. Оскільки англійська мова є домінуючим кодом у міжнародному бізнесі та ІТ-індустрії, дослідження її сугестивного потенціалу в шахрайському дискурсі набуває сьогодні особливого значення. Захист користувачів від таких загроз виходить за межі суто технічних рішень і безпосередньо апелює до концепту мовної безпеки – здатності людини ідентифікувати та нейтралізувати приховані маніпулятивні коди в текстах. Відтак, виникла потреба науково описати та класифікувати вербальний репрезентант шахрайських намірів в англомовній комунікації у цифровому середовищі для розробки ефективних критеріїв мовної медіагігієни.

Аналіз досліджень. Фундамент для вивчення сугестивного та маніпулятивного потенціалу тексту закладено в класичних працях із критичного дискурс-аналізу Т. ван Дейком (Dijk, 2008: 11), Н. Фейркліфом (Fairclough, 1995: 12), Р. Блакаром (Blakar, 1979: 9) та теорії мовленнєвих актів Дж. Остіном (Austin, 1962: 8), Дж. Серльем (Searle, 1979: 14), де мова трактується як інструмент модифікації поведінки адресата. У вітчизняній лінгвістиці прагматичний і сугестивний складники комунікації активно розробляли Г. Почепцов (Почепцов, 2000: 4), С. Жаботинська (Жаботинська, 2005: 2) та Ф. Бацевич (Бацевич, 2004: 1). Специфіка комунікації у цифровому середовищі та еволюція інтернет-жанрів перебувають у центрі уваги сучасних медіалінгвістів, зокрема, концепція комп'ютерно-опосередкованого дискурсу описана С. Геррінгом (Herring, 2004: 13). Питання інформаційної та мовної безпеки в умовах новітніх віртуальних загроз порушуються у працях Л. Масенко (Масенко, 1999: 3). та О. Сербенської (Сербська, 2011: 6). Водночас у роботах провідних англістів О. Селіванової (Селіванова, 2008: 5), І. Шевченко (Шевченко, 2002: 7) детально описано лінгвокогнітивні та прагматичні константи сучасного англомовного ділового й корпоративного дискурсів. Окремий пласт закордонних розвідок останніх років присвячено кіберлінгвістиці та лінгвістичній експертизі шахрайських текстів М. Култхардом, Т. Грантом (Coulthard, 2010: 10). Попри потужну теоретичну базу сугестивної лінгвістики, вербальний репрезентант англомовного фішингу як специфічного деструктивного жанру залишається малодослідженим. Більшість існуючих праць із кібербезпеки мають суто технічний характер і концентруються на архітектурі спам-фільтрів чи машинному навчанні. Лінгвістичний вимір мовної безпеки користувачів у віртуальному просторі часто розглядається науковцями лише дотично, без прив'язки до лінгвопрагматичних маркерів конкретної мови. У сучасних філологічних студіях практично відсутні праці, які б системно описували мовні пастки фішинг-повідомлень, побудованих за канонами Business English. Також потребує глибшого теоретичного осмислення когнітивний механізм сприйняття штучно створених сугестивних тригерів терміновості та псевдоавторитету. Недостатньо вивченим залишається й аспект лінгвістичних аномалій у текстах кібершахраїв, які виступають маркерами деструкції сугестивного впливу. Таким чином, фрагментарність лінгвістичних описів англомовного шахрайського дискурсу та практична потреба у розробці критеріїв мовної безпеки зумовлюють вибір вектора нашого дослідження.

Метою статті є комплексний лінгвопрагматичний аналіз та систематизація вербальних маркерів сугестивного потенціалу в англомовній комунікації у цифровому середовищі на матеріалі фішингових повідомлень. На основі виявлених мовних маркерів та стратегій штучного впливу планується окреслити ключові виклики мовній безпеці користувачів та обґрунтувати гуманітарні засади їхньої цифрової гігієни.

Виклад основного матеріалу. Дослідження вербального репрезентанта сугестивного потенціалу деструктивної англомовної комунікації у цифровому середовищі здійснювалося на основі сформованого нами корпусу, який містить 50 автентичних фішингових повідомлень (електронних листів та SMS-сповіщень), що імітують офіційну кореспонденцію провідних світових брендів (*PayPal, Netflix, Amazon, FedEx, Google*). Лінгвопрагматичний та дискурсивний аналіз матеріалу дозволив структурувати вербальні засоби навіювання та виклики мовній безпеці за трьома взаємопов'язаними рівнями: лексико-семантичним, прагма-синтаксичним та рівнем лінгвістичних аномалій.

1. Лексико-семантичний рівень: вербалізація тригерів та емоційного тиску.

На лексичному рівні сугестивний потенціал реалізується через систему слів-тригерів, спрямованих на відключення раціонального аналізу ситуації адресатом шляхом апеляції до базових емоцій (страху, паніки, бажання вигоди). Дослідження дозволило виокремити три домінантні лексико-семантичні стратегії: стратегія штучного дефіциту часу завдяки навіювальному ефекту базується на звуженні часових меж для ухвалення рішення. У корпусі дослідження це вербалізується через поєднання ад'єктивів високої інтенсивності та конкретних часових обмежень: *«Urgent action*

required: Your account has been flagged. Please verify your identity within 24 hours to prevent permanent suspension»; *«Immediate response necessary. Failure to log in now will result in instant deactivation of your services»*. Лексеми *urgent, immediate, instant* функціонують як прагматичні маркери невідкладності, а словосполучення *permanent suspension* або *frozen funds* лексикалізують загрозу безповоротності негативних наслідків, блокуючи критичне мислення людини. Стратегія легітимізації та псевдоавторитету: для присипляння пильності адресата шахраї активно експлуатують номінативні моделі офіційно-ділового стилю (*Business English*). Сугестія досягається шляхом використання складних іменникових конструкцій, що імітують інституційний статус: *«Dear Customer, Our Advanced Cyber Security Division has detected a suspicious login attempt»*; *«This notice is issued by the Global Billing and Verification Team»*. Використання маркерів *Advanced Cyber Security Division* чи *Global Billing Team* створює в когнітивній системі користувача помилковий фрейм легітимності. Лексеми *detected, suspicious, unauthorized* запозичені з реального IT-дискурсу, що посилює ілюзію офіційності. Стратегія залякування та загрози втрати експлуатує психологічне прагнення людини уникати збитків: *«We noticed unusual activity on your card. To avoid financial penalty, update your tax information»*. Лексичні одиниці з негативною конотацією (*unusual activity, penalty, security breach*) діють як сугестивні подразники, змушуючи користувача фокусуватися виключно на усуненні уявної небезпеки.

2. Прагма-синтаксичний рівень: іллокутивна сила та синтаксичне маскування: на синтаксичному рівні вербальним репрезентантом сугестії виступає специфічна архітектоніка речень, яка маскує справжні інтенції автора та максимізує спонукальний ефект. У цьому зрізі виокремлено такі прагматичні константи: домінування пасивного стану. У класичній англомовній бізнес-комунікації пасивний стан використовується для дистанціювання та об'єктивності. Фішинг-дискурс інструменталізує цю граматичну категорію для зняття персональної відповідальності та надання тексту «роботизованого» вигляду системного повідомлення: *«Your account has been locked due to several failed attempts. Access is temporarily denied until verification is completed»*. Синтаксичні структури *has been locked, is denied* усувають реального суб'єкта дії, створюючи ілюзію об'єктивного автоматизованого процесу. Це пригнічує критичне запитання адресата про те, *хто саме* надсилає повідомлення, що є прямим викликом для мовної безпеки. Висока концентрація імперативних конструкцій. Після психологічної підготовки адресата за допомогою залякування, текст миттєво пропонує єдиний «рятівний» алгоритм дій через директивні мовленнєві акти: *«Click here to log in. Update your billing data immediately. Do not ignore this notification»*. Наказові дієслова *click, update, download* мають високу іллокутивну силу. Вони функціонують як безальтернативні команди, що спонукають до автоматичного виконання фізичної дії (кліку на шкідливе посилання).

3. Рівень лінгвістичних аномалій як деструктор сугестивного впливу: найбільш значущим викликом та водночас інструментом забезпечення мовної безпеки у цифровому просторі є аналіз мовних девіацій. Оскільки значна частина фішингових кампаній розробляється суб'єктами, які не є носіями англійської мови або генерується автоматизованими перекладачами без належної прагматичної адаптації, тексти містять яскраві лінгвістичні аномалії.

Нами виявлено та класифіковано порушення мовної норми, а саме аномалії категорії визначеності/невизначеності: *«We detected a suspicious activity in your account»* (іменник *activity* у цьому контексті функціонує як незлічуваний, використання неозначеного артикля є помилкою). *«Please click on Ø link below to restore the access»* (пропуск артикля перед конкретним посиланням та надлишкове вживання означеного артикля перед абстрактним іменником *access*). Порушення лексичної сполучуваності: *«Please make the necessary steps»* замість нормативного для Business English *«take steps / take measures»*. *«Your password was made invalid»* замість конвенційного *«became invalid / was rendered invalid»*. Синтаксичні та пунктуаційні зсуви: порушення жорсткого англійського порядку слів, нетипові для офіційного стилю знаки оклику або хаотичне використання великих літер всередині речення: *«For security reasons is required your instant confirmation!»*. Для мовної особистості з високим рівнем лінгвістичної компетенції саме ці вербальні аномалії виступають маркерами деструкції сугестивного впливу. Вони руйнують створений шахраями фрейм «офіційного інституційного повідомлення», сигналізуючи про небезпеку і виступаючи внутрішнім тригером мовної безпеки користувача.

Висновки. У статті здійснено комплексне лінгвістичне дослідження деструктивного шахрайського дискурсу в інтернет-середовищі, що дозволило сформулювати теоретичні та практичні підсумки.

Обґрунтовано, що вербальний репрезентант сугестивного потенціалу в англомовній комунікації у цифровому середовищі (на матеріалі фішингу) є складною багаторівневою системою мовних засобів, спрямованих на модифікацію поведінки адресата шляхом пригнічення його раціонального критичного мислення та присипляння пильності. На лексико-семантичному рівні виокремлено та класифіковано три домінантні стратегії сугестії: штучного дефіциту часу, псевдоавторитету та залякування. Вербальними маркерами цих стратегій виступають емоційно-інтенсифіковані ад'єктиви, часові обмежувачі та специфічні іменникові конструкції. На прагма-синтаксичному рівні встановлено, що іллокутивна сила повідомлень має приховано-директивний характер. Сугестивний ефект посилюється через домінування конструкцій пасивного стану, які усувають реального суб'єкта дії та імітують об'єктивні роботизовані сповіщення системи безпеки, а також через високу концентрацію імперативів, які спонукають користувача до негайного виконання фізичної дії. Доведено, що ключовим інструментом забезпечення мовної кібербезпеки особистості є ідентифікація лінгвістичних аномалій (девіацій артиклів, прийменників, лексичної сполучуваності та синтаксичного порядку слів), які виникають внаслідок генерації текстів авторами-неносіями мови чи автоматичними перекладачами. Ці аномалії виступають деструкторами сугестивного впливу, руйнують ілюзію легітимності повідомлення та сигналізують користувачеві про небезпеку.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі полягають у дослідженні трансформації сугестивних стратегій під впливом генеративного штучного інтелекту, а також у розробці лінгвістичних критеріїв для автоматизованих систем моніторингу цифрових загроз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 344 с.
2. Жаботинська С. Концептуальний аналіз тексту: фреймові мережі. *Вісник Черкаського університету*. *Серія*: *Філологічні науки*. 2005. Вип. 72. С. 48–56.
3. Масенко Л. Мова і політика. Київ : Соняшник, 1999. 100 с.
4. Почепцов Г. Сучасні комунікативні технології. Київ : Альтерпрес, 2000. 304 с.
5. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 711 с.
6. Сербенська О. Культура усного мовлення. Практичний курс : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 140 с.
7. Шевченко І. Історична динаміка англомовного дискурсу: когнітивно-прагматичний аспект. *Вісник Харківського національного університету імені* В. Н. *Каразіна*. 2002. № 532. С. 45–52.
8. Austin J. How to Do Things With Words. Oxford : Oxford University Press, 1962. 168 p.
9. Blakar R. Language as an Instrument of Social Power. Context and Communication. London : Academic Press, 1979. P. 131–151.
10. Coulthard M., Grant T. Routledge Handbook of Forensic Linguistics. London : Routledge, 2010. 672 p.
11. Dijk T. Discourse and Power. London : Palgrave Macmillan, 2008. 320 p.
12. Fairclough N. Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language. London : Longman, 1995. 265 p.
13. Herring S. Computer-Mediated Discourse Analysis: An Approach to Researching Online Behavior. Designing for Virtual Communities in the Service of Learning. New York : Cambridge University Press, 2004. P. 338–376.
14. Searle J. Expression and Meaning: Studies in the Theory of Speech Acts. Cambridge : Cambridge University Press, 1979. 187 p.

REFERENCES

1. Batsevych F. (2004) Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky. [Fundamentals of Communicative Linguistics] Pidruchnyk Kyiv, Akademiia, 344. [in Ukrainian].
2. Zhabotynska, S. (2005) Kontseptualnyi analiz tekstu: freimovi merezhi [Conceptual analysis of the text: frame networks]. Visnyk Cherkaskoho Universytetu. Seriia: Filolohichni Nauky 72. 48–56. [in Ukrainian].
3. Masenko L. (1999). Mova i polityka. [Language and Politics]. Kyiv, Soniashnyk, 100. [in Ukrainian].
4. Pocheptsov H. (2000) Suchasni komunikatyvni tekhnolohii. [Modern communication technologies]. Kyiv, Alterpres, 304. [in Ukrainian].
5. Selivanova O. (2008) Suchasna linhvistyka: napriamy ta problemy [Contemporary linguistics: direct and problematic].: pidruchnyk. Poltava, Dovkillia-K, 711. [in Ukrainian].
6. Serbenska O. (2011) Kultura usnoho movlennia. Praktychnyi kurs : navch. posib. [Oral culture. Practical course]. Kyiv, tsentr uchbovoi literatury, 140. [in Ukrainian].
7. Shevchenko I. (2002) Istorychna dynamika anhlomovnoho dyskursu: kohnityvno-prahmatychnyi aspekt. [Historical dynamics of the ankhlom discourse: a cognitive-pragmatic aspect]. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina № 532. 45–52. [in Ukrainian].
8. Austin J. (1962) How to Do Things With Words. Oxford : Oxford University Press, 168.

9. Blakar R. (1979) Language as an Instrument of Social Power. Context and Communication. London : Academic Press,131–151.
10. Coulthard M., Grant T. (2010) Routledge Handbook of Forensic Linguistics. London : Routledge, 672.
11. Dijk T. (2008) Discourse and Power. London : Palgrave Macmillan, 320.
12. Fairclough N. (1995) Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language. London : Longman, 265.
13. Herring S. (2004) Computer-Mediated Discourse Analysis: An Approach to Researching Online Behavior. Designing for Virtual Communities in the Service of Learning. New York : Cambridge University Press, 338–376.
14. Searle J. (1979) Expression and Meaning: Studies in the Theory of Speech Acts. Cambridge : Cambridge University Press, 187.

Дата першого надходження статті до видання: 17.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 128+177.7]:616-039.75
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-24

Олена МАШКІНА,
orcid.org/0000-0002-7849-0535
кандидат філологічних наук, доцент,
старший науковий співробітник (філологія, лінгвістика та переклади)
наукового відділу освітньо-інформаційних технологій
Державної наукової установи «Центр інноваційних технологій охорони здоров'я»
Державного управління справами
(Київ, Україна) sakenael@gmail.com

ВЕРБАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ «ГІДНА СМЕРТЬ» У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ДИСКУРСІ ПАЛІАТИВНОЇ МЕДИЦИНИ

Статтю присвячено дослідженню поняття «смерть з гідністю» у паліативній медицині та особливостям його вербалізації у німецькомовному дискурсі. Осмислення смерті та процесу помирання є важливою складовою будь-якої культури. Зміни у суспільстві призводять до трансформацій у сприйнятті смерті та помирання, до таких належать зокрема сучасне явище медикалізації смерті; зміщення помирання з домашнього середовища до відповідних закладів; виникнення протилежних тенденцій: до нормалізації зображення смерті у сучасній культурі, зокрема піснях, кінематографі тощо та одночасній стигматизації смерті у повсякденній; зменшення ритуалізованості та регламентованості феномену смерті. У статті розмежовуються поняття «гідної смерті», яке передусім стосується поведінки самої людини і осмислення смерті як закономірного підсумку її життя, та «смерті з гідністю», яке натомість тлумачиться як право будь-якої людини, незалежно від образу її життя та актуалізує зовнішні, фізичні й соціальні обставини. Аналіз сучасних практичних досліджень та наукових напрацювань дозволив виділити такі складові поняття «смерть з гідністю»: фізичний комфорт, зокрема відсутність болю та максимально можливе тілесне благополуччя, соціальний комфорт, що включає максимально можливе збереження суб'єктності, соціальної взаємодії та повагу до культурної специфіки. Також дедалі більш важливим стає забезпечення захищеності помираючою людини у правовому полі. Зазначені вище суспільні тенденції, зокрема медикалізація смерті, витіснення помирання до спеціалізованих закладів тощо призводить до посилення процесів ізоляції і втрати суб'єктності людини, що помирає, і, як наслідок, позбавляє людину можливості смерті з гідністю. Ключовими напрямами трансформації суспільного ставлення до смерті, спрямованої на забезпечення гідного вмирання, є дестигматизація та детабуювання смерті, а також її інтеграція в суспільний і життєвий досвід. Одним із найбільш дискусійних і складних питань у контексті гідного вмирання залишається питання добровільного припинення життя за бажанням людини.

Ключові слова: *смерть з гідністю, гідна смерть, паліативна медицина, людина наприкінці життя, концепт «гідність», смерть як частина життя.*

Olena MASHKINA,
orcid.org/0000-0002-7849-0535
Candidate of Philological Sciences (Ph.D.), Associate Professor,
Senior Researcher (Philology, Linguistics and Translations) at the Scientific Department
of Educational and Informational Technologies
State Institution of Science «Research and Practical Center of Preventive
and Clinical Medicine» State Administrative Department
(Kyiv, Ukraine) sakenael@gmail.com

VERBAL REPRESENTATION OF THE CONCEPT OF "DEATH WITH DIGNITY" IN GERMAN-LANGUAGE DISCOURSE ON PALLIATIVE CARE

This article examines the concept of "death with dignity" in palliative care and the ways in which it is articulated in German-language discourse. Understanding death and the process of dying is an important component of any culture. Social changes have led to shifts in the perception of death and dying, including, in particular, the contemporary phenomenon of the medicalization of death; the shift of dying from the home to specialized institutions; the emergence of opposing trends, including the normalization of the depiction of death in contemporary culture, particularly in songs, films, and other forms of cultural expression, alongside the simultaneous stigmatization of death in everyday life; and a decrease in the ritualization and regulation of the phenomenon of death. The article distinguishes between the concept of a "dignified death," which primarily concerns a person's own behavior and the understanding of

death as the natural conclusion of one's life, and "death with dignity," which is instead understood as the right of every person, regardless of how they have lived their life, thereby foregrounding external, physical, and social circumstances. An analysis of current practical research and scholarly work has identified the following components of the concept of "death with dignity": physical comfort, specifically the absence of pain and the highest possible level of physical well-being; and social comfort, which includes the preservation of agency and social interaction to the greatest extent possible, as well as respect for cultural particularities. It is also becoming increasingly important to ensure the legal protection of the dying person. The social trends mentioned above—in particular, the medicalization of death and the shift of dying from the home to specialized institutions—lead to the intensification of isolation and the loss of agency of the dying person and, as a result, deprive them of the opportunity to die with dignity. The key areas of transformation in societal attitudes toward death, aimed at ensuring dignified dying, are the destigmatization of death and the removal of taboos surrounding it, as well as its integration into social and lived experience. One of the most debated and complex issues in the context of dignified dying remains the question of the voluntary termination of life at the person's own request.

Key words: *death with dignity, a dignified death, palliative care, people at the end of life, the concept of "dignity," death as part of life.*

Постановка проблеми. Смерть як невіддільна частина людського існування протягом віків сприймалась і осмислювалась по-різному. В доіндустріальні часи висока ритуалізованість та регламентованість смерті, процесу помирання, поховання та жалоби забезпечувала психологічний механізм прийняття та адаптації як того, хто помирає, так і його оточення. Помирання у своїй оселі (якщо мова не йшла про раптову смерть) було нормою, тоді як в сучасному світі відбувається переміщення процесу помирання до медичних закладів, і загалом, медикалізація смерті (DeSpelder, Strickland, 2020). Поняття «доброї смерті» (*bona mors*), концепція якої сягає часів Середньовіччя і творів *Ars Moriendi*, стосувалося переважно духовної сторони життя людини і було тісно пов'язане зі способом життя, його духовними плодами, тобто було, певним чином, нагородою за праведне життя, тоді як сучасна концепція смерті з гідністю визнається правом будь-якої людини, незалежно від її доброчесності та стосується переважно тілесно-обставинного досвіду: відсутності болі, гідного ставлення, збереження соціальної взаємодії та суб'єктності, також дослідники зазначають, що сьогодні «людська гідність як багатоаспектна цінність людини глибоко проникає у зміст права» (Вишневський, 2024: 29). Слід, однак, зауважити, що останнім часом у контексті концепції смерті з гідністю посилюється увага і до культурного та духовного аспектів. У сучасному розумінні смерті з гідністю відповідальність за її забезпечення покладається переважно на суспільство: рідних та близьких, працівників інституцій, і меншою мірою на того, хто помирає.

Отже, з огляду на зазначене вище, смерть з гідністю є багатовимірним поняттям, який включає в себе тілесні відчуття, обставини, культурно-духовні, правові аспекти тощо.

Проте слід зауважити, що сам концепт «гідність» є культурно обумовленим, наприклад, «український концепт підкреслює громадянську свідомість і соціальну відповідальність, тоді як англомовний – поведінкову стриманість, здатність зберігати гідність у складних ситуаціях та, у деяких словниках, інституційний статус» (Раделицька, Ділай, 2025). Зазначене актуалізує потребу у вивченні поняття «смерть з гідністю» в контексті паліативної допомоги, зокрема у національно обумовленому вимірі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Забезпечення смерті з гідністю є одним з першочергових завдань сучасної паліативної медичної допомоги, адже, згідно з дослідженнями, воно позитивно впливає на зменшення страху та психологічного стресу у пацієнтів та їхніх родин, контроль болю, розслаблення, створення почуття спокою та мирної смерті (Hemati et al., 2016: 1226). Але навіть у суто медичному розумінні, немає єдності щодо його змісту і реалізації, зокрема Lionis C. et al. зауважують, що "… існує значна варіативність у тому, як медичні школи викладають і підходять до питання догляду за пацієнтами наприкінці життя, особливо щодо концепції гідної смерті" (Lionis et al., 2025). І хоча перелік прав пацієнта, серед яких окремо виділено право на смерть з гідністю – Ліссабонську декларацію – було прийнято ВООЗ ще у 1981 році (Книга життя, 2023: 8), саме поняття «смерть з гідністю» залишається досить складним, включно з чутливими питаннями евтаназії, ортотаназії, дистатаназії тощо. Hemati Z. та колеги розрізняють у гідності людську та соціальну гідність (Hemati et al., 2016: 1219). Автори Rafii F., Abredari H., досліджуючи концепт смерті з гідністю, розмежовують професійні та організаційні фактори та виділяють наступні атрибути гідної смерті: фізичний комфорт та духовний, емоційний і психосоціальний спокій (Rafii, Abredari, 2023). Дослідники також підтримують

думку, що поняття смерті з гідністю є культурно обумовленим і «включає в себе заходи, спрямовані на забезпечення максимального фізичного, психічного, соціального, емоційного, духовного та екзистенційного комфорту пацієнтів наприкінці їхнього життя» (Rafii, Abredari, 2023). Деякі учені, розглядаючи гідність як внутрішню властивість, яка, відповідно, не може бути втрачена, вважають, що метою має бути намагання уникнення смерті, під час якої пацієнт страждає від негідного поводження (Best, 2019). У моделі, запропонованій Chochinov H. M. et al. у дослідженні сприйняття гідності пацієнтами, що вмирають, гідність складається з категорій питань, пов'язаних з хворобою; репертуару збереження гідності; та переліку її соціальних аспектів (Chochinov et al., 2002). Актуалізація частин концепту гідності може різнитися також залежно від індивідуальних властивостей людини, наприклад, для людей старшого та похилого віку через зниження соціального статусу та активності, особливого значення набувають почуття невидимості та недооцінки (Grassi et al., 2024: 275), при інфекційних хворобах, пандеміях, як, наприклад, вказується у дослідженні пацієнтів з COVID-19 Bakhshiarab A. et al., факторами, які загрожують гідності людини, можуть стати також стигматизація та ненадання пацієнтам і їхнім родинам паліативної допомоги та допомоги наприкінці життя (Bakhshiarab et al., 2024). Дослідниками зауважуються не тільки національно-культурна (Hemati et al., 2016: 1225), а й гендерна обумовленість поняття «гідність» (Albers et al., 2013: 1036), (Klůzová Kráčmarová et al., 2022).

Отже, хоча необхідність забезпечення гідності при завершенні життя і визнається одностайно, щодо проблеми розбудови єдиного визначення, яке б відображало різноманітні уявлення та потреби пацієнтів, тривають дискусії (Lionis et al., 2025). Проблема забезпечення смерті з гідністю передбачає передусім чіткого визначення поняття та його складників в загальнолюдському розумінні, а також його культурних особливостей.

Мета дослідження полягає у систематизації поглядів на складові поняття «смерть з гідністю» та дослідженні його вербалізації в німецькомовному дискурсі.

Виклад основного матеріалу. У цій статті розмежовуються поняття гідної смерті та смерті з гідністю, оскільки перше, на нашу думку, стосується передусім суб'єктивної, особистісної сторони вмирання, того, наскільки гідно людина, яка помирає, поводить себе перед лицем смерті, а друге актуалізує реляційно-обставинний вимір.

Chochinov H. M. et al. було проведене дослідження розуміння гідності пацієнтами, що помирають, та чинників, які впливають на її збереження або втрату і виділено такі три основні категорії з відповідними підкатегоріями: 1) проблеми, пов'язані з хворобою (рівень незалежності, дискомфорт, викликаний симптомами); 2) репертуар збереження гідності (погляди, що сприяють збереженню гідності, практики збереження гідності); 3) соціальна гідність (межі приватного життя, соціальна підтримка, характер догляду, тягар для інших, занепокоєння щодо наслідків) (Chochinov et al., 2002).

Як зазначалося вище, сприйняття смерті та досвід закінчення життя має гендерні особливості, наприклад, згідно з деякими дослідженнями, страх смерті сильніше виражений саме у чоловіків (Gan et al., 2025). Albers G. et al., які досліджували вплив стану здоров'я на сприйняття факторів, які впливають на гідність наприкінці життя, повідомляють, що «люди з поганим станом здоров'я частіше були жінками (71%) і людьми похилого віку (середній вік 71 рік) порівняно з людьми з хорошим станом здоров'я (59% жінок, середній вік 61 рік)» (Albers et al., 2013: 1036) та що «жінки частіше вважають предмети важливими для збереження гідності, особливо соціальні та психологічні предмети» (Albers et al., 2013: 1036). Klůzová Kráčmarová L. et al. у кроссекційному дослідженні, присвяченому сприйняттю гідності у літніх чоловіків та жінок на ранніх стадіях деменції, припускають, що жінки можуть применшувати власні проблеми і через небажання турбувати інших, і через звичку піклуватися про близьких, зокрема дітей, що може відвертати увагу від їхніх особистих потреб, зокрема пов'язаних із гідністю (Klůzová Kráčmarová et al., 2022).

Також вплив на почуття гідності має характер захворювання пацієнта: Bakhshiarab A. et al., наприклад, вказують на фактори, що загрожують людській гідності в догляді за пацієнтами з COVID-19: неетична поведінка, відсутність поваги до приватності пацієнта, невключення пацієнта в процес ухвалення рішень, ігнорування пацієнта як особистості, агресивна поведінка, стигматизація, ненадання пацієнтам і їхнім родинам паліативної та допомоги наприкінці життя, неналежна фінансова підтримка, нестача закладів для догляду за пацієнтами, надто жорсткі обмеження, залучення до роботи у COVID-відділеннях менш досвідчених медичних сестер (Bakhshiarab et al., 2024).

У «Хартії щодо догляду за тяжкохворими та помираючими людьми в Німеччині» (Charta zur Betreuung schwerstkranker und sterbender

Menschen in Deutschland (далі – Хартія), ухвалена у 2010 р. та представлена у 10-му виданні 2020 р. (Deutsche Gesellschaft für Palliativmedizin et al., 2020: 6)) наголошується на необхідності природного сприйняття смерті, інтеграції смерті в життєвий досвід, в тому числі через детабуювання процесу помирання. Людина, смерть якої не є раптовою, на невизначений час опиняється або навіть застрягає у стані лімінальності (за Арнольдом Ван Геппеном), в цей період відбувається «перехід від ідентичності продуктивного члена суспільства та учасника спільноти до ідентичності пацієнта, майбутнє якого залишається невизначеним» (McKechnie et al., 2010). Автори Хартії підкреслюють необхідність сприйняття смерті як частини життя, що є невіддільним елементом поняття «смерті з гідністю»: ***Sterben gehört*** *aber* ***zum Leben****, es ist ein untrennbarer* ***Teil des Lebens****. Krank werden,* älter *werden und Abschied nehmen sowie damit verbundenes Leiden sind als* ***Teil des Lebens*** *zu akzeptieren.* І відповідно як частині життя смерть має бути видимою, їй необхідно приділяти увагу: *Dem* ***Sterben als Teil des Lebens*** *ist gebührende* ***Aufmerksamkeit zu schenken****.*

Представляючи смерть як природну частину життя, і таким чином дестигматизуючи та детабуюючи її, включаючи процес помирання у життєвий досвід не лише близьких людей помираючого, а й більш широкого кола, уможливлюється невиключення з соціального життя, видимість людини в цей період життя і відповідно забезпечення гідної смерті. Питання запобігання соціальній смерті, а отже і необхідність включення в соціум людини, яка йде з життя, також є частиною смерті з гідністю: *Der sterbende Mensch ist und bleibt Teil der Familie und des sozialen Umfeldes: Krank werden, älter werden und Abschied nehmen geh*ören *zum Leben*.

До концепції смерті з гідністю відносять повагу до культурних та релігійних особливостей людини: *Kulturelle und religiöse Besonderheiten sind einzubeziehen.* Необхідність урахування культурної та релігійної ідентичності людини вимагає відповідного рівня обізнаності медичних працівників, деякі дослідники водночас підкреслюють, однак, що «спроби використовувати «культурний підхід» іноді є нереалістичними, особливо коли вони призводять до спроб змінити весь спосіб життя. Тому вони можуть стати принизливими та ненавмисно расистськими» (Field et al., 1997: 11).

До складових смерті з гідністю відносяться також суто матеріальні обставини: *Notwendig sind* ***ausreichend Raum, Zeit und kompetenter Beistand****, um Sterbesituationen mit der angemessenen W*ürde *zu begleiten.* Підкреслюється важливість полегшення фізичного стану людини та неприпустимість комерціалізація передсмертного супроводу: *Sterbebegleitung darf nicht durch* ökonomische *Interessen bestimmt werden. Im Mittelpunkt der Versorgung eines sterbenden Menschen stehen* ***Symptomlinderung (z.B. Schmerztherapie), psychosoziale Begleitung*** *und – sofern notwendig –* ***eine umfassende multiprofessionelle Betreuung****, um die* ***Lebensqualität*** *zu wahren.*

Однією з найважливіших складових поняття смерті з гідністю є максимально можливе збереження суб'єктності людини: *Der schwerstkranke und sterbende Mensch* ***darf niemals zum Objekt*** *der Versorgung oder des Helfens* ***werden****.* Знаходження у лімінальному стані переходу від життя до смерті характеризується поступовою або різкою втратою функціональності та суб'єктності. Людина, що помирає, потребує все більше допомоги, і може ставати в очах тих, хто за нею доглядає (часто несвідомо), об'єктом, особливо при втраті здатності рухатися, говорити тощо. Слід зазначити, що такі зміни у ставленні оточуючих можуть бути пов'язані в тому числі з навантаженням на доглядальників, а недопущення об'єктивації людини, що помирає, вимагає свідомих зусиль.

У «Хартії щодо догляду за тяжкохворими та помираючими людьми в Німеччині» також наголошується на проблемі медикалізації смерті з розвитком медицини і ставить завданням зміни такого стану речей, а саме сприйняття хвороб, старджань, процесу помирання, смерті як частини життя: ***Mit dem Fortschritt der modernen Medizin wurde das Sterben immer mehr aus den familiären, nachbarschaftlichen sowie sozialen Zusammenhängen gelöst und in Krankenhäuser oder stationäre Pflegeeinrichtungen ausgelagert****.* ***Sterben gehört aber zum Leben****, es ist ein untrennbarer Teil des Lebens. Krank werden,* älter *werden und Abschied nehmen sowie damit verbundenes Leiden sind als Teil des Lebens zu akzeptieren.* ***Hospizbewegung und Palliativmedizin haben bewirkt, dass dieser Zusammenhang wieder neu thematisiert wird.***

У Хартії смерть і пов'язані з нею поняття, події, ситуації, стани та залучені сторони розглядаються комплексно та цілісно. Приділяється увага тим, хто залучений до явища смерті: родичам та близьким, – ***Schwerstkranke und sterbende Menschen*** *werden in Deutschland in der Regel von* ***ihrer Familie, ihnen Nahestehenden*** *und* ***einem unterstützenden sozialen Umfeld*** *versorgt;* тим, хто переживає втрату – *Trauernden zur Seite zu stehen,* тим, хто супроводжує людину у вмиранні – *Die Begleitung eines sterbenden Menschen*

als wesentliche Lebenserfahrung ist in ihrer Einzigartigkeit zu würdigen und zu respektieren. Сам процес супроводу людини, що помирає, розглядається як важливий життєвий досвід доглядальників – *Die Begleitung eines sterbenden Menschen als wesentliche Lebenserfahrung ist in ihrer Einzigartigkeit zu würdigen und zu respektieren,* а сприйняття смерті як частини життя та відповідальність за гідну смерть поширюється на усе суспільство: *Ziel der Charta ist es, im Rahmen einer Nationalen Strategie* ***Sterben, Tod und Trauer als Teil des Lebens zu begreifen****, dies* ***im gesellschaftlichen Bewusstsein zu verankern*** *…*; *Die Betreuung dieser Menschen stellt* ***nicht nur eine Herausforderung für das Gesundheitssystem, sondern für die Gesellschaft*** *insgesamt und ihre Strukturen dar*.

Die Angehörigen und die ihm Nahestehenden sind einzubeziehen und zu unterstützen.

У тексті Хартії особливо підкреслюється компонент гідності у тяжкій хворобі та смерті: *Jeder Mensch hat ein Recht auf ein Sterben unter* ***würdigen Bedingungen***: *Sterben in* ***Würde***; ***würdevolle*** *Begleitung und Versorgung am Lebensende.*

Одним з найгостріших питань залишається проблема смерті за бажанням пацієнта в контексті реалізації права на смерть з гідністю, зокрема Панкевич О.З., Афтанасів В.М., розділяючи поняття евтаназії та самогубства, зазначають, що «зваженого наукового обговорення потребує не проблема «права на смерть» як такого, а саме права людини на «гідну смерть» як позбавлення від болю та нестерпних страждань» (Панкевич, Афтанасів, 2024: 159). Ставлення авторів Хартії до закінчення життя за бажанням, зокрема висловлюється прагнення протидіяти спробам легалізації евтаназії, яке називається *Beihilfe zum* ***Suizid***, ***Tötung*** *auf Verlangen*: ***Wir werden uns dafür einsetzen****, … insbesondere* ***den Bestrebungen nach einer Legalisierung der Tötung auf Verlangen*** *durch eine Perspektive der Fürsorge und des menschlichen Miteinanders* ***entgegenzuwirken***. Негативне ставлення до самовільного закінчення життя реалізується лексемами з негативними конотаціями *Suizid, Tötung*, яким, на думку авторів, треба протидіяти – *entgegenwirken*. Тобто закінчення смерті за бажанням не розглядається як елемент гідності.

Окрім загальнолюдських принципів, автори Хартії зауважують унікальність передсмертного досвіду кожної людини: *Jeder Sterbeprozess ist individuell.*

Висновки. Таким чином, зважаючи на вище викладене, можемо підсумувати, що концепція «смерть з гідністю» актуалізує передусім соціально-обставинний вимір, на відміну від «гідної смерті», яке орієнтовано переважно на суб'єктивно-особистісне переживання власного вмирання. На реалізацію права на смерть з гідністю впливають зокрема такі фактори як гендерні особливості, характер захворювання, культурні та майнові характеристики. До поняття «смерть з гідністю» належить передусім забезпечення гідних обставин та ставлення, зокрема у фізичному вимірі це забезпечення знеболення, комфорту, у соціальному – забезпечення захищеності у правовому полі, максимально можливе збереження суб'єктності, соціальної взаємодії, увага до культурних особливостей. У розглянутому тексті Хартії смерть репрезентується як природна невід'ємна частина життя як людини, що помирає, так і суспільства, а супровід помираючої людини розглядається як важливий життєвий досвід. Основними напрямками змін у ставленні до смерті суспільства з метою забезпечення смерті з гідністю можна назвати дестигматизацію та детабуювання смерті, інтеграції її в життєвий досвід суспільства.

З невирішених важливих питань можна виділити проблеми медикалізації смерті у сучасному світі, соціальної ізоляції. Потребує уваги також розв'язання завдань щодо забезпечення дотримання релігійно-культурних норм людини, що помирає, оскільки це пов'язано з підвищеними вимогами до відповідної підготовки медичних працівників, а також, згідно з думкою дослідників, існує ризик ненавмисного расистського ставлення, подолання стигматизації смерті та соціальної ізоляції людини, що помираю. Одним із найбільш гострих та складних для вирішення питань, що викликають гострі дискусії, залишається проблема закінчення життя за бажанням в контексті гідної смерті.

Перспективними напрямками подальших досліджень може бути вербальна репрезентація гендерних та вікових відмінностей у сприйнятті та досвіді смерті.

Статтю підготовлено в ході реалізації завдань науково-дослідної роботи наукового відділу організації медичної допомоги ДНУ «Центр інноваційних технологій охорони здоров'я» ДУС «Медико-соціальне обґрунтування, розробка та запровадження моделі «Центр інноваційних технологій охорони здоров'я» на основі триєдності науки, освіти та практики в роботу багатопрофільного закладу охорони здоров'я і визначення її ролі у формуванні єдиного медичного простору» (термін виконання 2025 – 2029 рр., № державної реєстрації 0125U0000318).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вишневський О. Ціннісно-смислові аспекти концепту «гідність» у сучасному соціально-гуманітарному дискурсі. Українознавчий альманах. 2024. Вип. 34. С. 27–33. DOI: https://doi.org/10.17721/2520-2626/2024.34.3.

2. Книга життя : посібник для медичних капеланів, які працюють у сфері паліативної допомоги / Андріїшин Людмила-Оксана, Брацюнь Олександра, протоієрей П'яста Руслан та ін. Київ : ТОВ «Видавничий дім «КАЛИТА», 2023. 264 с.

3. Панкевич О. З., Афтанасів В. М. Право на життя та право на гідну смерть: деякі міркування у контексті російсько-української війни. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 6. С. 158–163. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.23.

4. Раделицька Л., Ділай М. Корпусний підхід до аналізу вербалізації концепту гідність в українському та англійському медіадискурсі. Folium. 2025. № 7. С. 187–193. DOI: https://doi.org/10.32782/folium/2025.7.27.

5. Albers G., Pasman H. R. W., Deliens L., de Vet H. C. W., Onwuteaka-Philipsen B. D. Does health status affect perceptions of factors influencing dignity at the end of life? Journal of Pain and Symptom Management. 2013. Vol. 45, No. 6. P. 1030–1038. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jpainsymman.2012.06.012.

6. Bakhshiarab A., Mardani Hamooleh M., Salamat A., Mirhosseini S., Abbasi A. Nurses' perception of threats to human dignity in caring for patients with COVID-19: A qualitative study. Heliyon. 2024. Vol. 10, No. 21. e39983. DOI: https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e39983.

7. Best M. Dignity in Palliative Care. In: MacLeod R., Van den Block L., eds. Textbook of Palliative Care. Cham : Springer, 2019. P. 701–711. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-77740-5_29.

8. Chochinov H. M., Hack T., McClement S., Kristjanson L., Harlos M. Dignity in the terminally ill: a developing empirical model. Social Science & Medicine. 2002. Vol. 54, No. 3. P. 433–443. DOI: https://doi.org/10.1016/S0277-9536(01)00084-3.

9. DeSpelder L. A., Strickland A. L. The Last Dance: Encountering Death and Dying. 11th ed. New York : McGraw-Hill Education, 2020. 604 p.

10. Deutsche Gesellschaft für Palliativmedizin e. V., Deutscher Hospiz- und PalliativVerband e. V., Bundesärztekammer. Charta zur Betreuung schwerstkranker und sterbender Menschen in Deutschland. 10. Aufl. Berlin, 2020. 32 S.

11. Field D., Hockey J., Small N., eds. Death, Gender and Ethnicity. London ; New York : Psychology Press, 1997. XVII, 230 p.

12. Gan L., Wan Y., Su Y. The Current Attitude Toward Death and Hospice Care Among Medical Students in Mainland China. Healthcare. 2025. Vol. 13, No. 16. 2012. DOI: https://doi.org/10.3390/healthcare13162012.

13. Grassi L., Nanni M. G., Riba M., Folesani F. Dignity in Medicine: Definition, Assessment and Therapy. Current Psychiatry Reports. 2024. Vol. 26, No. 6. P. 273–293. DOI: https://doi.org/10.1007/s11920-024-01506-3.

14. Hemati Z., Ashouri E., AllahBakhshian M., Pourfarzad Z., Shirani F., Safazadeh S., Ziyaei M., Varzeshnejad M., Hashemi M., Taleghani F. Dying with dignity: a concept analysis. Journal of Clinical Nursing. 2016. Vol. 25, No. 9–10. P. 1218–1228. DOI: https://doi.org/10.1111/jocn.13143.

15. Klůzová Kráčmarová L., Tomanová J., Černíková K. A., Tavel P., Langová K., Greaves P. J., Kisvetrová H. Perception of dignity in older men and women in the early stages of dementia: a cross-sectional study. BMC Geriatrics. 2022. Vol. 22, No. 1. 684. DOI: https://doi.org/10.1186/s12877-022-03362-3.

16. Lionis C., Phellas C., Samoutis G., Anastasaki M. Practical end-of-life recommendations for primary care to support dying with dignity. Academia Mental Health and Well-Being. 2025. Vol. 2, No. 2. DOI: https://doi.org/10.20935/MHealthWellB7768.

17. McKechnie R., Jaye C., MacLeod R. The liminality of palliative care. Sites: A Journal of Social Anthropology and Cultural Studies. 2010. Vol. 7, No. 2. P. 9–29. DOI: https://doi.org/10.11157/sites-vol7iss2id158.

18. Rafii F., Abredari H. Death with Dignity in End-of-Life Nursing Care: Concept Analysis by Rodgers' Evolutionary Method. Iranian Journal of Nursing and Midwifery Research. 2023. Vol. 28, No. 2. P. 179–187. DOI: https://doi.org/10.4103/ijnmr.ijnmr_440_21.

REFERENCES

1. Vyshnevskyi O. (2024) Tsinnisno-smyslovi aspekty kontseptu «hidnist» u suchasnomu sotsialno-humanitarnomu dyskursi. [Value-semantic aspects of the concept of «dignity» in contemporary socio-humanitarian discourse] Ukrainoznavchyi almanakh, 34, 27–33 https://doi.org/10.17721/2520-2626/2024.34.3 [in Ukrainian].

2. Andriishyn L.-O., Bratsiun O., Piasta R., et al. (2023) Knyha zhyttia: posibnyk dlia medychnykh kapelaniv, yaki pratsiuiut u sferi paliatyvnoi dopomohy. [Book of life: A guide for medical chaplains working in the field of palliative care] Kyiv: Kalita Publishing House LLC, 264 [in Ukrainian].

3. Pankevych O. Z., Aftanasiv V. M. (2024) Pravo na zhyttia ta pravo na hidnu smert: deiaki mirkuvannia u konteksti rosiisko-ukrainskoi viiny. [The right to life and the right to a dignified death: Some considerations in the context of the Russian-Ukrainian war] Analitychno-porivnialne pravoznavstvo, 6, 158–163. https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.23. [in Ukrainian].

4. Radelytska L., Dilai M. (2025) Korpusnyi pidkhid do analizu verbalizatsii kontseptu hidnist v ukrainskomu ta anhliiskomu mediadyskursi. [A corpus-based approach to the analysis of the verbalization of the concept of dignity in Ukrainian and English media discourse] Folium, 7, 187–193. https://doi.org/10.32782/folium/2025.7.27 [in Ukrainian].

5. Albers G., Pasman H. R. W., Deliens L., de Vet H. C. W., Onwuteaka-Philipsen B. D. (2013) Does health status affect perceptions of factors influencing dignity at the end of life? Journal of Pain and Symptom Management, 45(6), 1030–1038. https://doi.org/10.1016/j.jpainsymman.2012.06.012

6. Bakhshiarab, A., Mardani Hamooleh, M., Salamat, A., Mirhosseini, S., Abbasi, A. (2024) Nurses' perception of threats to human dignity in caring for patients with COVID-19: A qualitative study. Heliyon, 10(21), 3–9 pp.

7. Best M. (2019) Dignity in palliative care. In R. MacLeod & L. Van den Block (Eds.), Textbook of palliative care, 701–711. Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-77740-5_29

8. Chochinov H. M., Hack T., McClement S., Kristjanson L., Harlos M. (2002) Dignity in the terminally ill: A developing empirical model. Social Science & Medicine, 54(3), 433–443. https://doi.org/10.1016/S0277-9536(01)00084-3

9. DeSpelder L. A., Strickland A. L. (2020) The last dance: Encountering death and dying. New York: McGraw-Hill Education, 604 p.

10. Deutsche Gesellschaft für Palliativmedizin, Deutscher Hospiz- und Palliativ Verband, Bundesärztekammer (Eds.) (2020) Charta zur Betreuung schwerstkranker und sterbender Menschen in Deutschland. Berlin. 32 p. [in German].

11. Field D., Hockey J., Small N. (Eds.). (1997). Death, gender and ethnicity. London, New York: Psychology Press, 230 p.

12. Gan L., Wan Y., Su Y. (2025) The current attitude toward death and hospice care among medical students in mainland China. Healthcare, 13(16), 2012. https://doi.org/10.3390/healthcare13162012

13. Grassi L., Nanni M. G., Riba M., Folesani F. (2024) Dignity in Medicine: Definition, Assessment and Therapy. Current Psychiatry Reports, 26(6), 273–293. https://doi.org/10.1007/s11920-024-01506-3

14. Hemati Z., Ashouri E., AllahBakhshian M., Pourfarzad Z., Shirani F., Safazadeh S., Ziyaei M., Varzeshnejad M., Hashemi M., Taleghani F. (2016) Dying with dignity: A concept analysis. Journal of Clinical Nursing, 25(9–10), 1218–1228. https://doi.org/10.1111/jocn.13143

15. Klůzová Kráčmarová L., Tomanová J., Černíková K. A., Tavel P., Langová K., Greaves P. J., Kisvetrová H. (2022) Perception of dignity in older men and women in the early stages of dementia: A cross-sectional study. BMC Geriatrics, 22(1), 684 https://doi.org/10.1186/s12877-022-03362-3

16. Lionis C., Phellas C., Samoutis G., Anastasaki M. (2025) Practical end-of-life recommendations for primary care to support dying with dignity. Academia Mental Health and Well-Being, 2(2), 1–10 https://doi.org/10.20935/MHealthWellB7768

17. McKechnie R., Jaye C., MacLeod R. (2010) The liminality of palliative care. Sites: A Journal of Social Anthropology and Cultural Studies, 7(2), 9–29 https://doi.org/10.11157/sites-vol7iss2id158

18. Rafii F., Abredari H. (2023) Death with dignity in end-of-life nursing care: Concept analysis by Rodgers' evolutionary method. Iranian Journal of Nursing and Midwifery Research, 28(2), 179–187 https://doi.org/10.4103/ijnmr.ijnmr_440_21

Дата першого надходження статті до видання: 14.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

UDC 811.112.2:81.38
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-25

Ivan PAROVIAK,
orcid.org/0000-0003-2377-7843
Ph.D. in Philology,
Assistant at the Department of Foreign Languages for Natural Sciences Faculties
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
(Chernivtsi, Ukraine) i.paroviak@chnu.edu.ua

EXPRESSIVE POTENTIAL OF ASYNDETON AND POLYSYNDETON IN PATRICK SÜSKIND'S "PERFUME. THE STORY OF A MURDERER"

The relevance of the study is determined by the important role of syntax in shaping the fictional world of Patrick Süskind's "Das Parfum. Die Geschichte eines Mörders", in which smell functions not only as a physical sensation but also as a means of cognition, a marker of identity, and a source of power. Syntactic organization is particularly significant because olfactory experience is difficult to verbalize directly; consequently, rhythmic, sequential, and contrastive patterns guide the reader's perception of sensory information. The aim of the article is to identify, systematize, and interpret the expressive functions of asyndeton and polysyndeton and to determine their contribution to narrative rhythm, the representation of sensory experience, characterization, and psychological intensity. The material of the study is the German original of the novel, published by Diogenes in 1985. The research employs qualitative contextual, structural-syntactic, functional-stylistic, and interpretive analysis. The study establishes that asyndeton generally contributes to syntactic compression, acceleration of rhythm, accumulation, and an impression of immediate succession of sensory or narrative units. Polysyndeton, by contrast, strengthens rhythmic segmentation, slows the progression of a sequence, and foregrounds its individual components, which is important for representing duration, repetition, obsessive attention, and the differentiation of sensory impressions. The analysis demonstrates that the expressive effect of these figures is not produced in isolation but emerges through their interaction with lexical repetition, enumeration, syntactic parallelism, gradation, olfactory semantics, and focalization through Grenouille's extraordinary sensory perception. The findings show that asyndeton and polysyndeton form a functional opposition and participate in regulating narrative rhythm, sensory imagery, characterization, and psychological tension. Thus, syntactic expressivity in "Das Parfum. Die Geschichte eines Mörders" is inseparable from its central olfactory semantics and from the ways in which the text organizes the reader's perception of temporal and sensory density.

Key words: *asyndeton; polysyndeton; syntactic expressivity; narrative rhythm; German prose; stylistic analysis; olfactory imagery.*

Іван ПАРОВ'ЯК,
orcid.org/0000-0003-2377-7843
кандидат філологічних наук,
ассистент кафедра іноземних мов для факультетів природничих наук
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(Чернівці, Україна) i.paroviak@chnu.edu.ua

ЕКСПРЕСИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АСИНДЕТОНУ ТА ПОЛІСИНДЕТОНУ В РОМАНІ ПАТРІКА ЗЮСКІНДА "ПАРФУМИ. ІСТОРІЯ ОДНОГО ВБИВЦІ"

Актуальність дослідження зумовлена важливою роллю синтаксису у формуванні художнього світу роману Патріка Зюскінда «Das Parfum. Die Geschichte eines Mörders», у якому запах постає не лише як фізичне відчуття, а й як засіб пізнання, маркер ідентичності та джерело влади. Особливого значення набуває синтаксична організація описів, оскільки нюховий досвід складно безпосередньо вербалізувати, а тому ритмічні, послідовні та контрастивні моделі спрямовують читацьке сприйняття чуттєвої інформації. Метою статті є виявлення, систематизація та інтерпретація експресивних функцій асиндетону й полісиндетону та визначення їхнього внеску у формування наративного ритму, репрезентацію чуттєвого досвіду, характеристику персонажа й психологічну інтенсивність. Матеріалом дослідження є німецькомовний оригінал роману, опублікований видавництвом Diogenes у 1985 році. У роботі застосовано якісний контекстуальний, структурно-синтаксичний, функціонально-стилістичний та інтерпретаційний аналіз. Установлено, що асиндетон переважно сприяє синтаксичній компресії, прискоренню ритму, накопиченню та створенню враження безпосередньої послідовності чуттєвих або наративних одиниць. Полісиндетон, навпаки, посилює ритмічне членування, уповільнює розгортання послідовності та акцентує її окремі компоненти, що є важливим для репрезентації тривалості, повторюваності, нав'язливої уваги й диференціації чуттєвих вражень. Доведено, що експресивний ефект цих фігур формується

не ізольовано, а у взаємодії з лексичним повтором, переліком, синтаксичним паралелізмом, градацією, семантикою запаху та фокалізацією крізь призму незвичайного чуттєвого сприйняття Гренуя. Отримані результати засвідчують, що асиндетон і полісиндетон утворюють функціональну опозицію та беруть участь у регулюванні наративного ритму, чуттєвої образності, характеристики персонажа й психологічної напруженості. Таким чином, синтаксична експресивність у романі «Das Parfum. Die Geschichte eines Mörders» є невіддільною від його центральної нюхової семантики та від способів організації читацького сприйняття часової й чуттєвої щільності тексту.

Ключові слова: *асиндетон; полісиндетон; синтаксична експресивність; наративний ритм; німецькомовна проза; стилістичний аналіз; нюхова образність.*

Problem statement. Literary stylistics treats linguistic form not as a neutral container for content but as a system of choices through which texts organize attention, perspective, rhythm, and interpretation (Hall, 2014; Toolan, 2018; Stockwell, 2020). From this perspective, syntactic organization is particularly significant because the arrangement, coordination, omission, and repetition of sentence components directly affects the temporal and perceptual profile of discourse. The expressive value of syntax becomes especially visible when a literary text systematically manipulates the expected degree of syntactic connectivity. Two closely related devices are asyndeton, characterized by the omission of conjunctions where coordinated units could otherwise be explicitly linked, and polysyndeton, characterized by the repeated use of conjunctions between coordinated elements. Their stylistic effects are context-dependent, but they can substantially modify rhythm, emphasis, semantic segmentation, and the reader's processing of a sequence (Teshaboev, 2021).

Patrick Süskind's "Das Parfum. Die Geschichte eines Mörders" provides a particularly productive context for examining these devices. Published in 1985, the novel constructs a fictional world in which smell functions simultaneously as a physical sensation, a means of cognition, a marker of identity, and a source of power. The protagonist Jean-Baptiste Grenouille perceives the world through an extraordinary olfactory sensitivity, while ordinary language repeatedly proves insufficient for representing the totality of the sensory experience. As a result, the novel combines highly precise lexical description with syntactic patterns that reproduce accumulation, succession, persistence, interruption, and sensory differentiation. Existing scholarship has discussed the novel's linguistic and stylistic complexity, its olfactory imagery, its narrative strategies, and its intertextual dimensions (Kreuzer, 2005; Navasardyan, 2022), but the expressive functions of asyndeton and polysyndeton as a specifically organized syntactic opposition require more focused attention.

Analysis of research. The study demonstrates that Süskind's stylistic system relies heavily on the semantic field of smell and on synaesthetic combinations that help construct Grenouille's extraordinary perceptual identity. Frizen and Spancken emphasize the novel's narrative, figurative, and characterological organization (Frizen, Spancken, 1996). These approaches provide important foundations for the present analysis, but they do not make the conjunctional organization of coordinated sequences the central object of investigation. A syntactic perspective therefore allows a more precise description of how the novel controls the pace and density of perception.

The research questions are formulated as follows: (1) What formal patterns of asyndeton and polysyndeton occur in the German original of "Das Parfum. Die Geschichte eines Mörders"? (2) Which expressive functions do these patterns perform in narrative description and characterization? (3) How do asyndeton and polysyndeton affect narrative rhythm and the representation of olfactory perception? (4) How do the two devices interact with repetition, enumeration, parallelism, and lexical imagery? The answers to these questions make it possible to interpret conjunctional patterning not as an isolated grammatical phenomenon but as a component of Süskind's broader narrative style.

The expressive potential of syntax has long been associated with deviations from neutral sentence organization and with deliberate choices concerning connection, omission, repetition, and distribution of syntactic material. In stylistic analysis, such choices are meaningful because readers do not process all syntactic arrangements in the same way. A densely coordinated sequence can encourage segmentation, whereas a sequence without overt conjunctions can be perceived as more compressed and immediate. The stylistic interpretation of these effects, however, must remain sensitive to genre, context, lexical semantics, and narrative perspective rather than assigning a fixed meaning to a formal pattern.

Contemporary stylistics emphasizes the relationship between formal patterning and interpretation. Stylistic analysis investigates how textual choices generate effects within particular contexts (Hall, 2014). Stylistics can be approached through the systematic relation between linguistic form and literary meaning, while the interpretive relevance of patterned linguis-

tic choices is also emphasized (Toolan, 2018; Stockwell, 2020). Such approaches support an analysis in which asyndeton and polysyndeton are understood as resources for organizing textual attention rather than merely as named rhetorical figures.

Research on reader processing is also relevant. Stylistic interpretation involves processes of rereading and the progressive construction of textual significance (Harrison, Nuttall, 2018). Research also discusses the relationship between stylistic patterning, authorial intention, and empirical approaches to literary interpretation (Guy et al., 2018). Experimental research further demonstrates that aesthetic appraisal and emotional intensity in literary engagement can be distinguished experimentally, suggesting that stylistic form and affective response should not simply be treated as identical phenomena (Hartung et al., 2021). These perspectives encourage a cautious formulation: syntactic figures can guide interpretation without determining a single reader response.

Within scholarship on Das Parfum, Frizen and Spancken provide a substantial interpretive account of the novel's structure, motifs, characters, and narrative techniques (Frizen, Spancken, 1996). Research examines intertextual dimensions of Süskind's novel (Kreuzer, 2006), while a range of linguo-stylistic means is explicitly analysed in research on the novel, highlighting the importance of smell, synaesthesia, neologization, and stylistic variation (Navasardyan, 2022). These studies establish the relevance of linguistic form to the novel's artistic organization. The present article narrows the focus to conjunctional patterning and proposes that asyndeton and polysyndeton should be considered as complementary rhythm-forming resources.

The methodological relevance of distinguishing the two figures is also supported by research that examines asyndetic and polysyndetic phenomena in polypredicative structures from a stylistic and communicative-pragmatic perspective (Teshaboev, 2021). The present study transfers this analytical attention to literary prose and, more specifically, to a novel in which the semantic domain of smell places unusual demands on the representation of perception. The research gap therefore concerns not the existence of asyndeton and polysyndeton in literary German, but their systematic interpretation as rhythmically and semantically opposed devices within Süskind's olfactory narrative

The aim of the article is to identify, systematize, and interpret the expressive functions of asyndeton and polysyndeton in Patrick Süskind's "Das Parfum. Die Geschichte eines Mörders" and to determine their contribution to narrative rhythm, sensory representation, characterization, and psychological intensity.

The objectives are: (1) to clarify the formal distinction between asyndeton and polysyndeton in the analyzed material; (2) to identify representative constructions in the German original; (3) to determine their contextual and functional-stylistic effects; (4) to examine their interaction with enumeration, repetition, parallelism, and gradation; and (5) to establish how conjunctional patterning contributes to the representation of olfactory perception and Grenouille's psychologically distinctive mode of experiencing the world.

The primary material is Patrick Süskind's "Das Parfum. Die Geschichte eines Mörders", published by Diogenes in Zürich in 1985. The analysis is based on the German original and uses the page references of this edition where quotations are discussed. The study is qualitative and illustrative rather than statistical. The selected examples were examined because they demonstrate clear conjunctional patterning and because their formal organization is relevant to rhythm, semantic emphasis, sensory description, or characterization.

The methodological framework combines contextual analysis, structural-syntactic analysis, functional-stylistic interpretation, and close reading. Contextual analysis is used to determine the relation between a syntactic figure and the surrounding narrative situation. Structural-syntactic analysis identifies the organization of coordinated elements and establishes whether conjunctions are omitted, repeated, or distributed in a marked manner. Functional-stylistic interpretation connects the formal pattern with rhythm, emphasis, semantic foregrounding, and pragmatic effect.

Four analytical dimensions are distinguished. First, the rhythmic dimension concerns acceleration, deceleration, segmentation, and perceived temporal density. Second, the semantic dimension concerns the foregrounding of individual elements within a sequence. Third, the sensory-psychological dimension concerns the representation of smell, persistence, intensity, and obsessive attention. Fourth, the narrative dimension concerns characterization, focalization, and the progression of descriptive or actional sequences. The distinction between asyndeton and polysyndeton is maintained throughout, although the devices can interact with other figures in the same passage.

Presentation of the main material. Asyndeton is structurally characterized by the omission of conjunctions between coordinated units that are grammatically and semantically related. In literary prose, this omission can increase the perceived compactness of a sequence because the reader receives successive ele-

ments without an overt connective marker. The effect is not necessarily rapidity in every context; rather, the absence of conjunctions reduces explicit syntactic mediation and can create the impression of direct accumulation.

In "Das Parfum. Die Geschichte eines Mörders" such organization is particularly compatible with passages in which Grenouille registers multiple sensory impressions or in which the narrative compresses a succession of perceptual details. When several descriptors or nominal units are juxtaposed without repeated conjunctions, each element can remain perceptually distinct while the entire sequence is processed as a compact whole. The effect is therefore double: the sequence is dense, but the density can intensify rather than weaken the salience of individual sensory impressions.

This function becomes especially relevant to the representation of the olfactory world. Smell in the novel is not presented as a simple linear object. Grenouille distinguishes innumerable qualities and combinations, and the narrative often has to approximate a sensory field that exceeds ordinary verbal categorization. Asyndetic organization can reproduce this accumulation by placing lexical units next to one another without requiring the reader to pause for repeated conjunctional links. In this sense, syntactic compression becomes a formal analogue of sensory concentration.

The expressive value of asyndeton is strengthened when it occurs together with lexical repetition, enumeration, or parallel semantic structures. Such combinations produce a cumulative effect in which the reader experiences an increase in informational density. The device is therefore not merely a matter of shorter syntax; it participates in the organization of narrative attention. The absence of conjunctions can make a sequence feel less discursively mediated and more immediately perceived.

At the narrative level, asyndetic sequences are also suitable for moments of movement and transition. When actions, perceptions, or descriptive details follow one another rapidly, conjunctional omission can minimize the connective space between them. The resulting rhythm supports the impression of succession. In passages devoted to Grenouille's intense sensory activity, this effect contributes to the construction of a protagonist who experiences the world as an exceptionally dense field of signs.

Polysyndeton produces an opposite but complementary effect through the repeated use of a conjunction between coordinated elements. Repetition of the connective marker makes the syntactic relation overt and can slow the reader's progression through a sequence. Each element is more strongly segmented, while the repeated conjunction creates a rhythmic pulse. The resulting effect can suggest duration, persistence, insistence, accumulation, or deliberate enumeration.

A particularly clear example is the phrase *"Sinn und Zweck und Ziel und höhere Bestimmung"* (Süskind, 1985: 57). The repeated und is not grammatically necessary between all of the coordinated nouns. Its recurrence gives the sequence a measured, almost ceremonial rhythm. Instead of allowing the reader to move quickly through a compressed list, the syntax marks each conceptual element separately: *Sinn, Zweck, Ziel, höhere Bestimmung.* The repetition therefore foregrounds the progressive construction of an abstract conceptual series.

The expressive force of this construction derives from the interaction between repetition and semantic escalation. The sequence moves from *"Sinn"* and *"Zweck"* toward *"Ziel"* and finally *"höhere Bestimmung",* so that the repeated conjunction does not simply add items; it creates a rhythmically articulated progression. The syntax thus reinforces the conceptual ambition of the statement. The polysyndeton gives each component a distinct beat and delays the completion of the series.

Polysyndeton is especially suitable for representing persistence and obsessive attention. In a narrative centered on a protagonist whose sensory perception is exceptionally differentiated, repeated conjunctions can imitate the act of continuing to notice, classify, and distinguish. The sequence becomes a linguistic analogue of sustained attention. Rather than presenting a sensory field as a single compressed impression, the narrative can distribute it into discrete units.

The same principle applies to the representation of duration. Repeated conjunctions create additional syntactic boundaries and therefore increase the perceived time required to process a sequence. The effect is not actual narrative duration in a measurable sense, but a stylistically produced impression of temporal extension. This is why polysyndeton can be particularly expressive in passages where persistence, accumulation, or obsessive classification is central.

Süskind's olfactory descriptions often require sequences of lexical items because smell is represented through multiple ingredients, qualities, associations, and perceptual distinctions. One illustrative passage reads: *"Rosenöl da! Orangenblüte da! Nelke da! Rosmarin da..."* (Süskind, 1985: 93). The sequence is not, strictly speaking, a canonical example of polysyndeton because the conjunction und is absent. Its expressive effect instead depends on repetition, short syntactic units, and asyndetic enumeration.

The repeated adverbial element da creates a series of parallel fragments. Each ingredient is presented as a separate perceptual unit, while the absence of conjunctions produces compression. The reader is encouraged to process the items as a rapid succession of recognizable olfactory signals. The construction therefore illustrates how asyndetic organization can cooperate with repetition to produce a high-density sensory rhythm.

The passage also demonstrates that syntactic figures in "Das Parfum. Die Geschichte eines Mörders" rarely operate in isolation. Repetition provides the formal recurrence; fragmentary syntax creates segmentation; asyndetic juxtaposition increases compression; and the semantic field of perfume gives the sequence its sensory coherence. The expressive effect results from their interaction. This observation is essential because reducing the passage to a single rhetorical label would obscure the layered nature of its stylistic organization.

The novel's sensory language repeatedly confronts the limits of ordinary verbal description. The statement *"unsere Sprache taugt nicht zur Beschreibung der riechbaren Welt"* (Süskind, 1985: 160) explicitly formulates the problem: language is represented as inadequate to the complexity of the olfactory world. Against this thematic background, syntactic accumulation acquires additional significance. When the narrative juxtaposes or rhythmically distributes sensory terms, syntax partly compensates for the lexical insufficiency identified by the narrator. The text cannot name every dimension of smell directly, but it can organize verbal units so that their sequence suggests sensory multiplicity.

The interaction of syntax and sensory semantics also contributes to characterization. Grenouille's perception differs radically from that of other characters. The accumulation of smell-related units therefore does not merely decorate the setting; it helps construct a narrative perspective in which objects are primarily accessible through their olfactory properties. The syntactic density of sensory passages becomes part of the representation of his consciousness.

Polysyndeton becomes particularly expressive when repeated conjunctions coincide with semantic gradation. The sequence *"Sinn und Zweck und Ziel und höhere Bestimmung"* demonstrates how conjunctional repetition can support a conceptual progression. Each additional element is introduced with the same connective, which creates an additive rhythm and delays closure. The reader is made to wait for the final component, and the final component consequently receives increased interpretive weight.

This pattern can be understood as a form of syntactic foregrounding. The repeated conjunction prevents the sequence from becoming a single undifferentiated nominal group. Instead, the reader is invited to register the units one after another. In the context of Süskind's narrative, such organization can be linked to the novel's broader concern with classification and hierarchy. Grenouille's world is one in which distinctions matter, and syntax can reproduce that mode of attention.

The relationship between polysyndeton and psychological representation is therefore indirect but significant. It would be too strong to claim that every polysyndetic construction directly represents obsession. Rather, repeated conjunctions create a rhythm of insistence that can support an interpretation of persistence when the surrounding context already foregrounds sustained attention or repeated conceptualization. The stylistic effect emerges from the interaction of form and context, not from a fixed one-to-one correspondence between device and meaning.

This contextual principle also prevents a simplistic opposition in which asyndeton always means speed and polysyndeton always means slowness. Both tendencies are possible, but neither is automatic. Asyndeton can create dense, overwhelming accumulation; polysyndeton can create insistence rather than merely delay. The expressive value depends on what is being enumerated, how long the sequence is, what lexical semantics are involved, and what narrative perspective frames the construction.

Narrative rhythm is produced by the interaction of sentence length, clause structure, repetition, lexical density, punctuation, and the sequencing of events. Asyndeton and polysyndeton contribute to this rhythm at a microstructural level. Asyndeton minimizes connective material and can therefore create a compact sequence. Polysyndeton increases connective material and can therefore create a more segmented sequence. Their contrast can be represented as compression versus expansion, but this opposition should be understood as a stylistic tendency rather than an absolute rule.

In action oriented or highly perceptual passages, asyndetic sequences can accelerate the reader's movement through a series of units. The effect is particularly compatible with accumulation: one item follows another without an explicit conjunction, and the sequence appears to unfold continuously. In descriptive passages where the narrative lingers over distinctions, polysyndeton can produce the opposite rhythm. The repeated conjunction acts as a small temporal boundary, encouraging the reader to register each item before moving to the next.

The two figures can therefore participate in the modulation of narrative tempo. They do not control

tempo alone, but they contribute to a larger rhythmic system. Sentence length, punctuation, paragraphing, lexical repetition, and semantic complexity interact with conjunctional patterning. This supports the stylistic view that expressive syntax is best interpreted as a network of coordinated choices rather than a catalogue of isolated devices (Toolan, 2018; Stockwell, 2020).

The results confirm that the expressive function of asyndeton and polysyndeton in Das Parfum is inseparable from the novel's central olfactory semantics. Research emphasizes that smell serves as a conceptual and stylistic basis for the novel and contributes to the construction of Grenouille's image (Navasardyan, 2022). The present analysis complements that observation by showing how syntactic rhythm helps organize the same sensory material. The lexical representation of smell is supported by formal patterns that regulate accumulation and segmentation.

The opposition between asyndeton and polysyndeton is especially productive because the two devices offer different solutions to the problem of representing multiplicity. Asyndeton compresses a multiplicity of units into a dense succession. Polysyndeton distributes multiplicity into explicitly connected components. In both cases, the syntax makes plurality perceptible. The difference lies in the rhythm and degree of segmentation through which that plurality is experienced.

This finding also refines the interpretation of the novel's sensory descriptions. It would be insufficient to describe Süskind's style simply as rich in olfactory vocabulary. The expressive force arises from the organization of that vocabulary into rhythmic patterns. In the passage *"Rosenöl da! Orangenblüte da! Nelke da! Rosmarin da..."* the repeated fragment structure and asyndetic enumeration create a rapid catalogue of sensory units. In *"Sinn und Zweck und Ziel und höhere Bestimmung,"* repeated conjunctions slow and segment the conceptual series. The two examples therefore demonstrate complementary principles of syntactic organization.

The statement *"unsere Sprache taugt nicht zur Beschreibung der riechbaren Welt"* is particularly important for interpreting these patterns because it establishes an explicit tension between sensory reality and linguistic representation. If ordinary language is insufficient for the olfactory world, stylistic organization becomes one way of extending its representational capacity. Syntax cannot reproduce smell itself, but it can simulate certain properties of sensory experience: accumulation, differentiation, intensity, persistence, and temporal succession.

The analysis also supports a broader functional-stylistic interpretation of syntactic figures. Research underlines the importance of rereading and the progressive construction of stylistic meaning (Harrison, Nuttall, 2018). In the present case, repeated conjunctions or conjunctional omissions may initially be perceived as ordinary sentence structure, but their significance becomes clearer when patterns recur across sensory and narrative contexts. The stylistic effect is cumulative: the reader gradually recognizes a rhythm-forming tendency.

At the same time, the analysis suggests caution in making psychological claims. A polysyndetic construction should not automatically be interpreted as an expression of obsession, and an asyndetic construction should not automatically be interpreted as acceleration. Such interpretations become plausible only when supported by the semantic and narrative context. This contextual approach is consistent with contemporary stylistics, which treats linguistic patterning as evidence for interpretation rather than as a deterministic code (Hall, 2014; Toolan, 2018).

A further implication concerns characterization. Grenouille's exceptional perception requires the narrative to present objects as differentiated sensory entities. Sequences organized through repetition and conjunctional patterning can thus support the construction of his perceptual profile. The syntax does not simply tell the reader that Grenouille perceives more than others; it contributes formally to the experience of a world divided into numerous perceptual units. This is one of the points at which syntax, semantics, and narrative perspective converge.

Conclusions. The study has demonstrated that asyndeton and polysyndeton constitute significant expressive resources in Patrick Süskind's "Das Parfum. Die Geschichte eines Mörders". Their contribution extends beyond ornamental variation. Through the omission or repetition of conjunctions, the novel regulates the rhythm of sequences, modifies the degree of semantic segmentation, and supports the representation of sensory and psychological processes.

Asyndeton tends to support compression, accumulation, immediacy, and rhythmic acceleration. In sensory passages, it can present multiple olfactory units as a dense succession, particularly when combined with repetition and short fragmentary structures. The sequence *"Rosenöl da! Orangenblüte da! Nelke da! Rosmarin da..."* illustrates this principle: the expressive effect is produced by repeated fragments and asyndetic enumeration rather than by polysyndeton. Accurate classification is therefore essential to the interpretation of the passage.

Polysyndeton, by contrast, tends to produce rhythmic expansion, segmentation, insistence, and the foregrounding of individual components. The example *"Sinn und Zweck und Ziel und höhere Bestimmung"* demonstrates how repeated und gives each conceptual unit a separate rhythmic position and contributes to a progressive semantic sequence. In appropriate contexts, such organization can support the representation of persistence, sustained attention, or obsessive classification.

The analysis further shows that neither device has a fixed expressive meaning independent of context. Their effects depend on the lexical material being coordinated, the surrounding narrative situation, the degree of repetition, sentence length, punctuation, and focalization. Consequently, the opposition asyndeton = speed and polysyndeton = slowness should be understood as a useful analytical tendency rather than as an absolute stylistic rule.

The central conclusion is that Süskind integrates conjunctional patterning into the broader sensory architecture of the novel. The expressive potential of syntax emerges through interaction with olfactory vocabulary, repetition, enumeration, parallelism, gradation, and narrative perspective. Asyndeton and polysyndeton therefore contribute jointly to the construction of a literary world in which perception is unusually dense, differentiated, and difficult to verbalize.

The study is limited by its qualitative character and by its focus on one German-language novel and one edition of the primary text. Future research could combine quantitative corpus methods with close reading, compare the German original with translations, and examine whether similar conjunctional patterns recur systematically in other works of contemporary German prose. Such research would make it possible to test the stylistic tendencies identified here on a broader empirical basis.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Frizen W., Spancken M. Patrick Süskind. Das Parfum. München : Oldenbourg, 1996. 192 S.
2. Guy J. M., Conklin K., Sanchez-Davies J. Literary stylistics, authorial intention and the scientific study of literature: A critical overview. Language and Literature. 2018. Vol. 27, No. 3. P. 196–217. https://doi.org/10.1177/0963947018788518
3. Hall G. Stylistics as literary criticism. The Cambridge Handbook of Stylistics / ed. by P. Stockwell, S. Whiteley. Cambridge : Cambridge University Press, 2014. P. 87–100. https://doi.org/10.1017/CBO9781139237031.008
4. Harrison C., Nuttall L. Re-reading in stylistics. Language and Literature. 2018. Vol. 27, No. 3. P. 176–195. https://doi.org/10.1177/0963947018792719
5. Hartung F., Wang Y., Mak M., Willems R. M., Chatterjee A. Aesthetic appraisals of literary style and emotional intensity in narrative engagement are neurally dissociable. Communications Biology. 2021. Vol. 4. 1401. https://doi.org/10.1038/s42003-021-02926-0
6. Kreuzer S. Intertextuelle Auto(r)-Tötung und Wiederbelebung. Hoffers Bei den Bieresch, Ransmayrs Die letzte Welt und Süskinds Das Parfum. TRANS: Internet-Zeitschrift für Kulturwissenschaften. 2006. No. 16.
7. Navasardyan N. Linguo-Stylistic Means in Patrick Suskind's Novel "Perfume". Bulletin of Yerevan University B: Philology. 2022. Vol. 13, No. 1. P. 58–66. https://doi.org/10.46991/BYSU:B/2022.13.1.058
8. Stockwell P. Stylistics. The Handbook of English Linguistics / ed. by B. Aarts, A. McMahon, L. Hinrichs. 2nd ed. Wiley, 2020. https://doi.org/10.1002/9781119540618.ch30
9. Süskind P. Das Parfum: Die Geschichte eines Mörders. Zürich : Diogenes, 1985. 319 S.
10. Teshaboev D. R. Polysyndetone and asyndetone events in following polypredicative units. The American Journal of Social Science and Education Innovations. 2021. Vol. 3, No. 5. P. 225–229. https://doi.org/10.37547/tajssei/Volume03Issue05-42
11. Toolan M. Stylistics. A Companion to Literary Theory / ed. by D. H. Richter. Wiley, 2018. https://doi.org/10.1002/9781118958933.ch5.

REFERENCES

1. Frizen W., Spancken M. (1996) Patrick Süskind. Das Parfum. [Patrick Süskind. Perfume] Oldenbourg, München, 192 p. [in German].
2. Guy J. M., Conklin K., Sanchez-Davies J. (2018) Literary stylistics, authorial intention and the scientific study of literature: A critical overview. Language and Literature, 27(3), 196–217. https://doi.org/10.1177/0963947018788518
3. Hall G. (2014) Stylistics as literary criticism. The Cambridge Handbook of Stylistics, ed. by P. Stockwell, S. Whiteley, Cambridge University Press, Cambridge, 87–100. https://doi.org/10.1017/CBO9781139237031.008
4. Harrison C., Nuttall L. (2018) Re-reading in stylistics. Language and Literature, 27(3), 176–195. https://doi.org/10.1177/0963947018792719
5. Hartung F., Wang Y., Mak M., Willems R. M., Chatterjee A. (2021) Aesthetic appraisals of literary style and emotional intensity in narrative engagement are neurally dissociable. Communications Biology, 4, 1401. https://doi.org/10.1038/s42003-021-02926-0

6. Kreuzer S. (2006) Intertextuelle Auto(r)-Tötung und Wiederbelebung. Hoffers Bei den Bieresch, Ransmayrs Die letzte Welt und Süskinds Das Parfum. [Intertextual self-author killing and revival: Hoffer's Bei den Bieresch, Ransmayr's Die letzte Welt, and Süskind's Das Parfum] TRANS: Internet-Zeitschrift für Kulturwissenschaften, 16. [in German].
7. Navasardyan N. (2022) Linguo-Stylistic Means in Patrick Suskind's Novel "Perfume". Bulletin of Yerevan University B: Philology, 13(1), 58–66. https://doi.org/10.46991/BYSU:B/2022.13.1.058
8. Stockwell P. (2020) Stylistics. The Handbook of English Linguistics, ed. by B. Aarts, A. McMahon, L. Hinrichs, 2nd ed., Wiley. https://doi.org/10.1002/9781119540618.ch30
9. Süskind P. (1985) Das Parfum: Die Geschichte eines Mörders. [Perfume: The Story of a Murderer] Diogenes, Zürich, 319 p. [in German].
10. Teshaboev D. R. (2021) Polysyndetone and asyndetone events in following polypredicative units. The American Journal of Social Science and Education Innovations, 3(5), 225–229. https://doi.org/10.37547/tajssei/Volume03Issue05-42
11. Toolan M. (2018) Stylistics. A Companion to Literary Theory, ed. by D. H. Richter, Wiley. https://doi.org/10.1002/9781118958933.ch5

Дата першого надходження статті до видання: 18.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 811.161.2›374
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-26

Роксолана-Юстина ПЕРХАЧ-ТРИСТРУГА,
orcid.org/0000-0002-6466-6122
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»
(Львів, Україна) roksoliana-iustyna.t.perkhach@lpnu.ua

Ірина ГАЙДЕЙ,
orcid.org/0009-0005-6492-2690
студентка ІІ курсу магістратури
Інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Національного університету «Львівська політехніка»
(Львів, Україна) iryna.haidei.mflplz.2025@lpnu.ua

МЕТОДИКА УКЛАДАННЯ СЛОВНИКА-МІНІМУМУ ЗАСОБІВ МОВНОГО ВПЛИВУ У СФЕРІ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Статтю присвячено висвітленню теоретичних та практичних засад укладання авторського електронного словника-мінімуму засобів мовного впливу у сфері фінансових послуг. Укладання авторського словника-мінімуму засобів мовного впливу у сфері фінансових послуг передбачає не лише виокремлення характерних мовних одиниць, а й встановлення їхньої функції у конкретному комунікативному середовищі. Тому частотність розглядається як важливий, проте не самодостатній критерій: під час відбору враховуються також комунікативно-прагматична релевантність, інформаційна та семантична цінність. Дослідження базується на поетапній методиці, яка поєднує кількісні корпусні дані з лінгвопрагматичним аналізом. Матеріалом слугував укладений корпус, що містить методичні матеріали для підготовки консультантів у фінансових установах. Доведено, що критерієм відбору реєстрових одиниць є не лише частотність, а й прагматична значущість, інформаційна цінність та контекст слова. Реєстр словника має різнорівневий характер і охоплює різні форми колокацій (зі збереженням прагматично маркованих граматичних форм, зокрема наказового способу). Розроблено та реалізовано у вебсистемі Lexonoty авторський словник-мінімум засобів мовного впливу у сфері фінансових послуг, який містить елементи Entry, Label, Form, Tag, Sense, Example та SourceIdentity. Описана модель забезпечує комплексний опис мовної одиниці, розкриваючи її форму, граматичний статус, прагматичну функцію (персоналізація, спонукання, формування довіри, апеляція до вигоди чи безпеки), механізм дії, автентичний контекст із корпусу та джерело. Висвітлено практичний потенціал ресурсу у виконанні довідкової, навчальної, аналітичної та професійно-комунікативної функцій для фінансових консультантів. Наголошено на етичному аспекті використання словника для запобігання маніпулятивним практикам у клієнтській комунікації.

Ключові слова: *комп'ютерна лексикографія, словник-мінімум, корпусний аналіз, фінансово-економічний дискурс, засоби мовного впливу.*

Roksolana–Yustyna PERKHACH-TRYSTRUHA,
orcid.org/0000-0002-6466-6122
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Applied Linguistics
Lviv Polytechnic National University
(Lviv, Ukraine) roksoliana-iustyna.t.perkhach@lpnu.ua

Iryna HAIDEI,
orcid.org/0009-0005-6492-2690
second-year master's student
Institute of Computer Science and Information Technologies of Lviv Polytechnic National University
(Lviv, Ukraine) iryna.haidei.mflplz.2025@lpnu.ua

THE METHODOLOGY FOR COMPILING A CONCISE DICTIONARY OF LINGUISTIC INFLUENCE TOOLS IN THE FINANCIAL SERVICES SECTOR

The article addresses the theoretical and practical foundations of compiling an author's concise electronic dictionary of linguistic influence tools in the financial services sector. Compiling a specialized, concise dictionary of linguistic

persuasion tools in the financial services sector entails not only identifying characteristic linguistic units but also determining their function within a specific communicative context. Consequently, frequency is regarded as an important yet insufficient criterion on its own; communicative-pragmatic relevance, as well as informational and semantic value, are also taken into account during the selection process. The research is based on a phased methodology that integrates quantitative corpus data with linguopragmatic analysis. The study material comprises a compiled corpus containing training and working materials for instructing financial institution consultants. It is demonstrated that the selection criteria for headwords extend beyond frequency to include pragmatic significance, informational value, and contextual dependence. The dictionary register is multi-level, encompassing various collocation forms (retaining pragmatically marked grammatical features, particularly the imperative mood). An author's concise dictionary of linguistic influence tools in the financial services domain has been developed and implemented within the Lexonomy web system, comprising the elements Entry, Label, Form, Tag, Sense, Example, and SourceIdentity. The described model provides a comprehensive characterization of a linguistic unit by revealing its form, grammatical status, pragmatic function (personalization, incitement, trust building, appeal to benefit or safety), operational mechanism, authentic corpus context, and source attribution. The practical potential of the resource is highlighted through its reference, educational, analytical, and professional-communicative functions for financial consultants and editors. Special emphasis is placed on the ethical aspects of using the dictionary to prevent manipulative practices in client interactions.

Key words: *computational lexicography, concise dictionary, corpus analysis, financial and economic discourse, tools of linguistic influence.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах динамічного розвитку ринку фінансових послуг зростає роль ефективної та прагматично спрямованої комунікації, де мовні засоби стають визначальним інструментом впливу на прийняття рішень споживачами. Попри вагомий науковий доробок у галузі комп'ютерної лексикографії, питання систематизації прагмалінгвістичних засобів переконування в економічній сфері все ще потребує цілісного теоретико-методологічного обґрунтування та стандартизації термінів. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розробки уніфікованого інструментарію – авторського словника-мінімуму, який не лише класифікує засоби мовного впливу за критеріями функціональності, а й пропонує чіткі алгоритми їх практичного застосування у професійній комунікації.

Аналіз досліджень. У сучасній комп'ютерній лексикографії електронні словники посідають важливе місце, зокрема значний внесок у формування теоретичних засад електронної лексикографії зробив Свен Тарп (Sven Tarp), який розглядає електронний словник не лише як електронну форму традиційного друкованого видання, а як самостійний інформаційний ресурс, функціональні можливості якого визначаються потребами користувача та специфікою електронного середовища (Tarp, 2009). Важливим напрямом досліджень є також праці Міхала Мехури (Měchura M.), присвячені організації лексикографічних даних і використанню сучасних цифрових технологій у словникарстві (Měchura, 2017). Електронні словники та їхні користувацькі характеристики досліджує Р.-Ю.Т. Перхач-Тристуга, зокрема вивчає питання функціональності електронних словників і їхнього застосування в навчанні іноземних мов (Perkhach, Shyika, 2019: 173–183). Дослідники вважають, що електронні навчальні словники можуть застосовуватися для систематизації мовного матеріалу певної предметної сфери, а їхня ефективність пов'язана зі стислістю, тематичною спрямованістю та системністю подання (Ivashchenko et al., 2021: 48–49).

Мета статті. Ціллю цієї статті є висвітлення базових принципів укладання, структурно-семантичної організації та прикладного застосування лексикографічного ресурсу для фахівців у фінансово-економічній та філологічній сферах.

Виклад основного матеріалу. Матеріалом дослідження є спеціально сформований корпус текстів сфери фінансових послуг, до якого увійшли матеріали офіційних вебресурсів фінансових установ і компаній, а також робочі й навчальні матеріали для підготовки фінансових консультантів. Це дозволило охопити як зовнішню комунікацію з клієнтами, так і професійний фінансово-економічний дискурс, у межах якого закріплюються моделі аргументації та представлення фінансових продуктів. Для корпусного опрацювання використано AntConc, зокрема для аналізу частотності, колокацій, повторюваних конструкцій і конкордансів.

При формуванні лексичного мінімуму релевантними є не лише частотні показники, а й розподіл слів, n-грами, колокації, ключові слова, контексти та прагматичні моделі (Łukasik, 2017: 57).

Таким чином було проведено мануальну вибірку мовних одиниць, адже деякі механізми мовного впливу можливо визначити лише у цілісності з контекстом.

Корпусний аналіз виконує функцію первинного відбору. До словника додано лише ті одиниці, для яких у контексті встановлено певний механізм мовного впливу: оцінювання, персоналізацію, спо-

нукання, формування довіри, апеляцію до вигоди, безпеки або ризику тощо. Такий підхід особливо важливий у фінансовому дискурсі, де комунікація спрямована не лише на інформування, а й на стимулювання дій та вплив на емоційні складники прийняття рішення (Ilchenko, 2024: 108–109).

Відповідно, реєстр словника не обмежується окремими словами. До нього можуть входити колокації, імперативні й модальні форми, гіпотетичні та риторичні питання, метафоричні й повторювані конструкції. До продуктивних засобів переконання у фінансово-економічному дискурсі відносять модальні дієслова, імперативні та гіпотетичні конструкції, оціночні прикметники, риторичні питання, метафори, повтори й паралелізм (Ilchenko, 2024: 109). Таким чином, критерієм відбору є не належність до певного мовного рівня, а повторюваність і прагматична значущість у досліджуваній сфері.

Поняття мінімум у назві ресурсу означає функціонально вмотивоване обмеження реєстру. Обсяг словника залежить від його предметної спрямованості, мети й функцій (Ivashchenko et al., 2021; Perkhach, Shyika, 2019: 177), тому до нього входять не всі потенційні маркери фінансового дискурсу, а найбільш репрезентативні одиниці, зафіксовані в корпусі та релевантні для визначеного користувача. Структура такого ресурсу також має залишатися компактною й містити той обсяг інформації, який необхідний у конкретній ситуації використання (Łukasik, 2017: 61).

З одного боку, цільовою аудиторією словника є фахівці, які створюють, аналізують, перекладають або редагують фінансові тексти, з іншого – консультанти, менеджери й працівники фінансових установ, для яких мовна взаємодія з клієнтом є складовою професійної діяльності. Це відповідає функціональному підходу, за якого потреби користувача розглядаються у зв'язку з конкретним типом професійної ситуації (Tarp, 2009: 279).

Отже, укладання словника охоплює формування корпусу, автоматизований та традиційний пошук потенційних одиниць, аналіз їхньої частотності та контекстів, прагматичну інтерпретацію, функціональну класифікацію й подальше лексикографічне представлення. Така послідовність дозволяє поєднати кількісні корпусні дані з якісним лінгвопрагматичним аналізом.

У межах дослідження було створено авторський електронний словник-мінімум, структура якого сформована відповідно до мети дослідження, типів відібраних одиниць і потреб потенційних користувачів. Він не відтворює готової моделі певного словникового типу, адже є спеціально сконструйованим так, щоб поєднувати принципи корпусного відбору, лінгвопрагматичної інтерпретації та комп'ютерної лексикографії.

Словник створено на платформі Lexonomy – вебсистемі для укладання, редагування й публікації електронних словників. Її перевагою є можливість самостійно визначати структуру словникової статті та набір необхідних елементів відповідно до конкретного проєкту (Měchura, 2017: 662–663). Для запропонованого ресурсу це особливо важливо, оскільки опис засобу мовного впливу потребує одночасного представлення мовної форми, її структурної характеристики, прагматичної функції, тлумачення, автентичного прикладу та джерела.

Макроструктуру словника формують різнорівневі реєстрові одиниці. Вони не завжди подаються у традиційній початковій формі, оскільки прагматичний потенціал може бути пов'язаний саме з конкретним граматичним оформленням. Тому, наприклад, форму «скористайтеся» доцільно залишити в наказовому способі, а не зводити до інфінітива «скористатися», оскільки у першому випадку реалізується безпосереднє спонукання адресата, тоді як інфінітив лише називає дію. Імперативні конструкції у фінансово-економічному дискурсі виконують функцію прямого заклику до дії (Ilchenko, 2024: 109).

Подібно, для питальних моделей значущою є вся конструкція. Наприклад, висловлення «Що б Ви зробили з наступними 25 000 грн?» не може бути зведене до окремих лексем без втрати прагматичного ефекту: умовний спосіб і пряме звернення залучають адресата до уявного фінансового сценарію.

Риторичні й питальні конструкції здатні активізувати внутрішню реакцію реципієнта та спрямовувати його сприйняття (Ilchenko, 2024: 109–111).

Водночас сама наявність певної лексеми не є достатньою підставою для приписування їй впливової функції. Наприклад, прикметник «індивідуальний» у сполученні «індивідуальний номер» виконує переважно ідентифікаційну функцію та не реалізує прагматики персоналізації. Натомість у сполученнях «індивідуальні потреби», «індивідуальне рішення для Вас» ця одиниця безпосередньо орієнтує повідомлення на адресата, підкреслюючи врахування його особистих потреб і характеристик, а отже, може виступати засобом персоналізації. Аналогічно прикметник «вигідний» у конструкціях «вигідні умови», «вигідна пропозиція» реалізує позитивно-оцінну функцію: він акцентує переваги фінансового продукту та сприяє формуванню позитивного ставлення адре-

сата до нього (Ilchenko, 2024: 111). Отже, прагматична характеристика встановлюється на основі контекстного функціонування одиниці (Humă, 2023: 2).

Мікроструктуру словника в Lexonomy формують компоненти Entry, Label, Form, Tag, Sense, Example, SourceIdentity. Це авторська конфігурація полів, а не стандартний обов'язковий набір платформи.

Entry містить реєстрову одиницю – слово, словоформу, словосполучення або конструкцію. Label визначає її основну прагматичну спрямованість, наприклад персоналізація, спонукання до дії, формування довіри, апеляція до вигоди. Form фіксує конкретні мовно-граматичні характеристики: частину мови, граматичну форму, тип словосполучення або речення. Tag відносить одиницю до ширшого структурного типу: імперативна словоформа, атрибутивна колокація, гіпотетична питальна конструкція, контрастивна конструкція. Наприклад, для «обирайте»: Form – дієслово, наказовий спосіб, 2-га особа множини; Tag – імперативна словоформа; Label – спонукання до дії.

У Sense пояснюється механізм функціонування одиниці у фінансовій комунікації, а не лише її загальне словникове значення. Example подає автентичний контекст, необхідний для підтвердження прагматичної інтерпретації. Саме контекст дозволяє уникнути приписування впливової функції ізольованій одиниці (Altamimi, 2023). SourceIdentity містить клікабельне посилання на вебресурс або текстове зазначення джерела, якщо приклад походить із навчального чи робочого матеріалу.

Отже, модель Entry → Label → Form → Tag → Sense → Example → SourceIdentity дозволяє окремо зафіксувати форму, структурний тип, прагматичну функцію та умови її реалізації. Гнучкість Lexonomy забезпечує можливість реалізувати цю авторську структуру в єдиному електронному середовищі (Měchura, 2017: 662–663).

Функціонування запропонованої моделі можна простежити на різних типах словникових статей. Показовою є конструкція «можливість + інфінітив», представлена у корпусі сполученнями можливість заробляти щомісяця, можливість заощадити гроші, можливість покращити фінансову ситуацію. Її Form визначено як іменник модальної семантики + інфінітив, Tag – модальна конструкція, Label – позитивне перспективне фреймування; апеляція до вигоди. Семантика можливості дає змогу подати бажаний результат як потенційно доступний, не перетворюючи його на категоричну обіцянку (див. рис. 1). Це відповідає характерному для фінансового дискурсу поєднанню раціональної аргументації з апеляцією до очікуваного позитивного результату (Ilchenko, 2024: 109).

Інший механізм реалізує модель «не просто X, а Y»: «страховка для подорожі – це не просто формальність…, а реальний фінансовий захист для Вас і Вашої родини». У цьому випадку Form – парна протиставна модель, Tag

– контрастивна синтаксична конструкція, Label – позитивне рефреймування.

Прагматичний ефект виникає через заміну нейтральної або знеціненої інтерпретації продукту позитивно значущою.

На рівні окремої словоформи показовою є «обирайте». Збереження наказового способу є обов'язковим, оскільки саме він реалізує спонукання:

«Обирайте надійність, яку цінують туристи в усьому світі». У словниковій статті Form фіксує граматичні характеристики дієслова, Tag визначає його як імперативну словоформу, а Label – як засіб спонукання до дії. У цьому випадку нормалізація до «обирати» усунула б прагматично значущу характеристику (Ilchenko, 2024: 109).

Контекстну залежність слова чітко демонструє словникова стаття «індивідуальний / особистий». У корпусі одиниці функціонують у конструкціях індивідуальні потреби кожного клієнта, індиві-

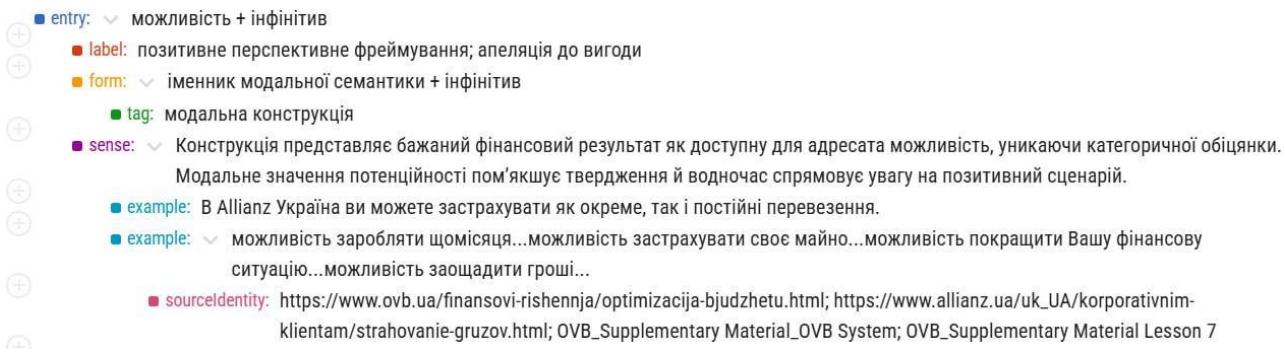

Рис. 1. Словникова стаття «можливість + інфінітив» у системі Lexonomy

дуальні варіанти рішення, проконсультувати Вас особисто. Їхній Label – персоналізація. Однак така функція не є сталою властивістю самих лексем, а виникає через співвіднесення пропозиції з потребами або ситуацією конкретного клієнта.

Окремий тип представляє конструкція «Що б Ви зробили з + фінансовий ресурс?». Питання «Що б Ви зробили з наступними 25 000 грн?» моделює бажаний сценарій, у якому адресат уже володіє певним ресурсом. Form визначено як питальне речення з дієсловом умовного способу, Tag – гіпотетична питальна конструкція, Label – залучення адресата; моделювання бажаного сценарію. Переконливий ефект у цьому випадку виникає через викид внутрішньої реакції адресата, а не через прямий заклик (Ilchenko, 2024: 109–111).

Тематично характерною для фінансово-страхової комунікації є група «захист / захистити», представлена конструкціями фінансовий захист, захист доходу, захист фінансових інтересів, захистити сім'ю і майно. Її Label – апеляція до безпеки, Form – іменник / дієслово, Tag – словотвірна лексична пара. Прагматичний потенціал формується через представлення продукту як засобу запобігання ризикам і досягнення стабільності.

Розглянуті приклади підтверджують доцільність різнорівневого принципу: реєстровою одиницею може бути словоформа, група споріднених лексем, колокація або цілісна синтаксична конструкція. Визначальним залишається не формальний статус мовної одиниці, а можливість встановити повторюваний механізм мовного впливу та підтвердити його автентичним контекстом. Саме тому Example виконує аналітичну функцію, а прагматична характеристика поширюється не на слово поза контекстом, а на закономірність його використання у фінансовій комунікації (Humă, 2023: 2).

Практичний потенціал авторського словника пов'язаний із його використанням у професійній діяльності фахівців фінансового сектору. Ресурс може бути корисним як для працівників, які створюють і аналізують тексти, так і для консультантів та менеджерів, які безпосередньо взаємодіють із клієнтами. Така орієнтація відповідає принципу створення словника для конкретного типу користувача й конкретної професійної ситуації (Tarp, 2009: 278–279).

Для фінансового консультанта словник може виконувати довідкову й навчальну функції. Він дає можливість не просто запам'ятовувати готові формули, а розуміти механізм їхньої дії: відмінність між нейтральною та імперативною формою, способи персоналізації пропозиції, актуалізації вигоди чи безпеки, використання питальних моделей. Це особливо важливо під час пояснення умов продукту, аргументації, реагування на сумніви та підтримки процесу прийняття рішення, адже фінансова комунікація поєднує інформування з переконанням і впливом на оцінювання ситуації (Ilchenko, 2024: 108–109).

Окреме значення має використання словника у професійній підготовці консультантів. Оскільки частину джерельної бази становлять робочі зошити й навчальні матеріали, словник може доповнювати їх систематизованим поясненням типу мовної одиниці, її прагматичної функції та контексту.

Для фахівців, які працюють із рекламними, інформаційними чи консультаційними текстами, ресурс може використовуватися під час їх створення й редагування. Компоненти Label, Form, Tag, Sense та Example дозволяють оцінити не лише мовне оформлення, а й потенційний комунікативний ефект. Словник може бути корисним і для аналізу вже здійсненої клієнтської взаємодії – зокрема для визначення засобів персоналізації, оцінювання, спонукання, формування довіри або актуалізації ризику.

Висновки. Отже, авторський словник-мінімум виконує довідкову, навчальну, аналітичну та професійно-комунікативну функції. Його практична цінність полягає у поєднанні систематизованого мовного матеріалу з поясненням механізмів впливу, що дозволяє використовувати ресурс як для аналізу фінансової комунікації, так і для підготовки фахівців до усвідомленої взаємодії з клієнтом.

Не менш істотним є етичний аспект застосування розробленого ресурсу. Його головна мета – не надати інструментарій для прихованого впливу на клієнта, а допомогти фахівцеві глибше осягнути специфіку мовних засобів. Систематизований опис дозволяє чітко розмежовувати конструктивне переконання, коректну аргументацію та ризики маніпулятивних дій. У цьому контексті ключову роль відіграє ситуативний підхід до опису лексики, адже функціональне навантаження однієї й тієї самої мовної одиниці суттєво змінюється залежно від комунікативних умов.

Електронний формат у Lexonomy забезпечує структурований доступ до словникових статей і можливість переходу до першоджерела через SourceIdentity. Надалі такий авторський словник на платформі Lexonomy можна використовувати з метою корпоративного навчання, розроблення методичних рекомендацій, аналізу клієнтської комунікації та формування внутрішніх стандартів професійного спілкування у фінансово-економічній галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Humă B. Language and persuasion: A discursive psychological approach. *Social and Personality Psychology Compass*. 2023. Vol. 17, no. 6. DOI: 10.1111/spc3.12755.
2. Ilchenko A. Linguistic means of realization of the persuasion communicative strategy in financial and economic discourse. *Problems of Semantics, Pragmatics and Cognitive Linguistics*. 2024. Vol. 1, no. 46. P. 105–120. DOI: 10.17721/2663-6530.2024.46.09.
3. Ivashchenko V., Yaskevych V., Ivashchenko D. "Lexical Minimum of Media Scientist": Reference Learning Edition as an Educational E-Resource. *Digital Humanities Workshop (DHW 2021)*, December 23, 2021, Kyiv, Ukraine. New York : ACM, 2021. 8 p. DOI: 10.1145/3526242.3526247.
4. Łukasik M. Lexical Minimum (Re)Defined. *Lingwistyka Stosowana*. 2017. No. 23. P. 47–63. DOI: 10.32612/uw.20804814.2017.3.pp.47-63.
5. Měchura M. Introducing Lexonomy: an open-source dictionary writing and publishing system. *Electronic Lexicography in the 21st Century: Lexicography from Scratch. Proceedings of eLex 2017*. Leiden, 2017. P. 662–679. URL: https://www.lexonomy.eu/docs/elex2017.pdf (date of access: 09.09.2026).
6. Perkhach R.-Y., Shyika Y. Frequency Dictionaries to the Instructions to Medical Products. *Proceedings of the 3rd International Conference on Computational Linguistics and Intelligent Systems (COLINS-2019)*. 2019. P. 173–183. URL: https://ceur-ws.org/Vol-2362/paper16.pdf (date of access: 12.09.2026).
7. Altamimi S. Navigating the financial frontier: a serendipitous journey between corpus linguistics and discourse analysis of economy in parliamentary speeches. *Humanities and Social Sciences Communications*. 2023. Vol. 10. Art. 747. DOI: 10.1057/s41599-023-02267-9.
8. Tarp S. Reflections on Lexicographical User Research. *Lexikos*. 2009. Vol. 19. P. 275–296. DOI: 10.5788/19-0-440.

REFERENCES

1. Humă B. (2023). Language and persuasion: A discursive psychological approach. *Social and Personality Psychology Compass*, 17(6). DOI: 10.1111/spc3.12755.
2. Ilchenko A. (2024). Linguistic means of realization of the persuasion communicative strategy in financial and economic discourse. *Problems of Semantics, Pragmatics and Cognitive Linguistics*, 1(46), 105–120. DOI: 10.17721/2663-6530.2024.46.09.
3. Ivashchenko V., Yaskevych V., Ivashchenko D. (2021). "Lexical Minimum of Media Scientist": Reference Learning Edition as an Educational E-Resource. *Digital Humanities Workshop (DHW 2021)*, December 23, 2021, Kyiv, Ukraine. New York: ACM. DOI: 10.1145/3526242.3526247.
4. Łukasik M. (2017). Lexical Minimum (Re)Defined. *Lingwistyka Stosowana*, 23, 47–63. DOI: 10.32612/uw.20804814.2017.3.pp.47-63.
5. Měchura M. (2017). Introducing Lexonomy: an open-source dictionary writing and publishing system. *Electronic Lexicography in the 21st Century: Lexicography from Scratch. Proceedings of eLex 2017*, 662–679.
6. Perkhach R.-Y., Shyika Y. (2019). Frequency Dictionaries to the Instructions to Medical Products. *Proceedings of the 3rd International Conference on Computational Linguistics and Intelligent Systems (COLINS-2019)*, 173–183.
7. Altamimi S. (2023). Navigating the financial frontier: a serendipitous journey between corpus linguistics and discourse analysis of economy in parliamentary speeches. *Humanities and Social Sciences Communications*, 10, 747. DOI: 10.1057/s41599-023-02267-9.
8. Tarp S. (2009). Reflections on Lexicographical User Research. *Lexikos*, 19, 275–296. DOI: 10.5788/19-0-440.

Дата першого надходження статті до видання: 18.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

UDC 811.11'01'373:81'42
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-27

Olga SOLOVIOVA,
orcid.org/0000-0002-3758-5925
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English
Yurii Fedkovych Chernivtsi National University
(Chernivtsi, Ukraine) o.solovyova@chnu.edu.ua

THE AXIOLOGICAL PROFILE OF THE AESTHETIC-COSMOLOGICAL DOMAIN OF EVALUATION IN OLD ENGLISH1

The article reconstructs the axiological profile of the aesthetic-cosmological domain of evaluation in Old English texts (7th–11th centuries) and explains its distinctive features. The domain is treated not as a theme or a stylistic genre but as a field of experience, an environment in which a language community regularly assigns a particular value profile to what is evaluated. The material comprises 283 positive and only 2 negative contexts of the aesthetic-cosmological domain, established within an author-compiled corpus of 2,953 contexts of 76 evaluative adjectives from 285 Old English texts; value concepts were attributed based on three independent principles: the dictionary profile, the etymology, and the collocational frame. Then they were classified according to the ten basic values of S. Schwartz (Tradition (TRAD), Power (POW), Achievement (ACH), Hedonism (HED), Self-Direction (S-D), Stimulation (STIM), Security (SEC), Conformity (CONF), Benevolence (BEN), and Universalism (UNIV)), with the dependence of their distribution on the domain tested by Pearson's χ^2 and Haberman's residuals. It is established that the domain displays the highest polar asymmetry in the corpus and possesses no systematic negative pole: beauty, light, and the order of the world are conceptualised as a self-evident good. Its core value concepts are Hedonism (28.6%; z = +20.18) and Stimulation (27.5%; z = +23.29), as sensory pleasure and radiance, followed by Universalism (27.5%; z = +10.72) as a background value of cosmic order and Power (14.6%) represented secondarily, as the grandeur of the cosmos. The domain is lexicalised above all by adjectives beorht (radiant), fæger (beautiful (abstract)), and wlitig (beautiful (concrete/sensory)), which remain sensory-aesthetic rather than ethical in this period. It is argued that beauty has a double nature of sensory pleasure (HED/STIM) and of ordered creation (UNIV), so that aesthetic perception is at once enjoyment and cosmological cognition. Compared to the religious and gnomic domains, the aesthetic-cosmological one possesses an exclusively positive pole of the axiological typology of Old English.

Key words: *Old English, evaluation, axiological profile, aesthetic-cosmological domain.*

Ольга СОЛОВЙОВА,
orcid.org/0000-0002-3758-5925
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(Чернівці, Україна) o.solovyova@chnu.edu.ua

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПРОФІЛЬ ЕСТЕТИКО-КОСМОЛОГІЧНОГО ДОМЕНУ ОЦІННОСТІ В ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті реконструйовано аксіологічний профіль естетико-космологічного домену оцінності в давньоанглійських текстах (VII–XI ст.) і пояснено його вирізняльні риси. Домен потрактовано не як тему чи стилістичний жанр, а як поле досвіду – середовище, у якому мовна спільнота регулярно приписує позначуваному певний ціннісний профіль. Матеріал становлять 283 позитивні й лише 2 негативні контексти естетико-космологічного домену, виокремлені в авторському корпусі з 2953 контекстів уживання 76 оцінних прикметників із 285 давньоанглійських текстів; ціннісні концепти приписувано за трьома незалежними принципами: словниковим профілем, етимологією та колокаційним фреймом. Наступним кроком класифіковано за десятьма базовими цінностями Ш. Шварца (Традиція (TRAD), Влада (POW), Досягнення (ACH), Гедонізм (HED), Самостійність (S-D), Стимуляція (STIM), Безпека (SEC), Конформність (CONF), Доброзичливість (BEN) та Універсалізм (UNIV)), із перевіркою залежності їхнього розподілу від домену за критерієм χ^2 Пірсона та залишками Хабермана. Установлено, що домен виявляє найвищу полярну асиметрію в корпусі й не має систематичного негативного полюса: краса,

[1] Під час підготовки статті автор використовував системи штучного інтелекту Claude (версія 3 Opus, Anthropic) з метою стилістичного редагування окремих речень та створення зображення Рис. 1. Генерація цілісного тексту чи самостійне формулювання висновків за допомогою ШІ не здійснювалися

світло й лад світу концептуалізуються як самоочевидне благо. Його ядрові ціннісні концепти – Гедонізм (28,6 %; z = +20,18) і Стимуляція (27,5 %; z = +23,29) як чуттєва насолода й сяйво, за якими йдуть Універсалізм (27,5 %; z = +10,72) як фонова цінність космічного ладу та Влада (14,6 %), представлена вторинно як велич космосу. Домен лексикалізований передусім прикметниками beorht «осяйний», fæger «прекрасний (абстрактне)» і wlitig «красивий (конкретне/сенсорне)», які в цей період лишаються сенсорно-естетичними. Аргументовано, що краса має подвійну природу чуттєвої насолоди (HED/STIM) та впорядкованого творіння (UNIV), тож естетичне сприйняття є водночас задоволенням і космологічним пізнанням. Порівняно з релігійним і гномічним доменами, естетико-космологічний володіє винятково позитивним полюсом аксіологічної типології давньоанглійської мови.

Ключові слова: *давньоанглійська мова, оцінність, аксіологічний профіль, естетико-космологічний домен.*

Introduction. Beauty, light and world order comprise a separate area of an axiological world picture in Old English: adjectives such as *beorht* "radiant", *fæger* "beautiful (abstract)" and *wlitig* "beautiful (concrete/sensory)" describe not the moral or heroic quality but an aesthetic-cosmological one like shining, harmony, and orderliness of creation. But there still exists a question whether this aspect has its own peculiar structure. For example, the negative contexts are not expected to be found within the aesthetic domain as it is usually treated as a stylistic embellishment. In our research we prove that this domain activates value concepts that are different from those of other domains such as religious or gnomic, and, thus, we should consider it a field of the realisation of evaluation and not a mere type of description. Hence the main aim of the article is to describe the specific axiological profile of the aesthetic-cosmological domain of the Old English world picture in terms of its structure, lexicalisation means and pole asymmetry as well as the peculiar features setting it aside from the religious and gnomic domains described earlier.

Theoretical Background. The axiological feature is realised in a context, which means that the same adjective will activate different value concepts depending on what it evaluates and its semantic environment. For example, *beorht* "radiant" used with celestial bodies activates the aesthetic impression of radiance and shining, used within the religious context – the sacred dimension, hence the axiological content of an adjective is determined by its dictionary profile and the thematic-communicative field in which it functions. This field is an environment in which a linguistic community regularly assigns a particular value profile to what is designated. We define it an axiological domain in our paper. R. Valdés Miyares treats the evaluative spheres of Old English poetry as fields that only partly coincide with genres (Valdés Miyares, 2019: 743), while M. Halliday grounds the notion of the "field of discourse" as a social action with a regular semantic correlate, through which a culture "assigns values to situations" (Halliday, Hasan, 1989: 46; Biber, Conrad, 2009: 16).

The theoretical framework of separating aesthetic-cosmological domain is set by U. Eco who describes the Medieval approach towards beauty as something proportioned, whole and bright "*there are three requirements for beauty… integrity or perfection… due proportion or consonance… and also clarity*" (Eco, 1986: 71), while the light was "*the principle of all beauty*" (Eco, 1986: 50). Equally significant is that beauty was perceived as an objective property of being, not as the viewer's experience, and it coincided with the good ontologically, differing only in orientation: "*Beauty… has to do with knowledge, and we call a thing beautiful when it pleases the eye of the beholder*" (Eco, 1986: 70).

Old English aesthetic vocabulary is well studied in philology. N. Unebe discusses the difference between *fæger* expressing a more abstract "beautiful" and wlitig a more concrete and visual (Unebe, 2019: 106, 112), while both being sensory ("*beautiful to the eye*"; "*beauty that appeals to the senses*") and closely connected to radiance "*the concepts of 'beautiful' and 'shiny' are closely related during the Old English period*" (Unebe, 2019: 111). S. J. Harris proves that Anglo-Saxon beauty was not a subjective emotion, but an objective property of the ordered world: "*fægernesse is asserted to be a property of the external world, not of the viewer… Fægernesse inheres in creation itself*" (Harris, 2012: 28). The denial of beauty directly lexicalises ugliness (Grendel's *leoht unfæger* "unlovely light") which indicates the embedded connection between light and beauty (Harris, 2012: 29). N. Cziganj developed a classification of Middle English aesthetic adjectives which can also be used as a methodological basis (Cziganj 2023).

The axiological opposition of light and darkness is analysed by L. Kalytiuk who states that light is ontologically positive, the divine pole, and darkness is "*a dense, value-laden category*", while "*'light' and 'dark' function as non-equivalent axiological poles*", and the dark concept remains "*sporadic*" (Kalytiuk, 2026: 22, 24). This asymmetry correlates with the axiological parameter built into the conceptualisation (UP IS GOOD) (Lakoff, Johnson, 1980; 1999; Krzeszowski, 1997).

J. Neville examines the cosmological aspect of the domain showing that "the representation of 'the

natural world' is never an end in itself and is always ancillary to other issues" (Neville, 1999: 18), and its description manifests the order and power of creation (Neville, 1999: 142) and human helplessness before the forces of nature (Neville, 1999: 21, 51).

The point of view that beauty is inseparably morally loaded (kalokagathia) is upheld by F. Minaya Gómez (Minaya Gómez, 2019: 205); however, his own corpus data show the predominance of sensory uses and the contextual nature of moralisation (Minaya Gómez, 2019: 217, 219), which removes this counterargument.

Though the number of studies on aesthetic adjectives in Old English is considerable, the unified study of the aesthetic-cosmological domain based on a corpus of the period has not yet been offered. This constitutes a gap we aim to fill with our research.

Aim and tasks. The aim of the research is to reconstruct the axiological profile of the aesthetic-cosmological domain of Old English and explain its distinctive polar asymmetry. The tasks are: 1) to define the value core of the domain; 2) to characterise its lexicalisation; 3) to explain the Old English beauty in terms of its double nature – sensory pleasure and cosmic order; 4) to compare it to the religious and gnomic domains.

Methods. The material comprises 283 positive and 2 negative aesthetic-cosmological domain contexts collected from a larger corpus (N = 2,953 contexts, 76 evaluative adjectives, 285 texts) compiled by the author. The contexts were assigned certain value concepts according to S. Schwartz's model (Schwartz, 2012) based upon three independent grounds: dictionary profile of an evaluative adjective in a context, its etymology, and collocational frame of the context. The ten values of the model are Tradition (TRAD), Power (POW), Achievement (ACH), Hedonism (HED), Self-Direction (S-D), Stimulation (STIM), Security (SEC), Conformity (CONF), Benevolence (BEN), and Universalism (UNIV). As the negative pole is not represented in the model we added it to each value concept marking them ($^{-}$). The dependence between the value distribution and the aesthetic-cosmological contexts has been tested via Pearson's χ^2 test and Haberman's standardized residuals (z). The bearer of the evaluative meaning is the evaluative adjective (which we define as an axiodeterminant) together with the evaluated referent (which we define as a trajector after R. Langacker (Langacker, 1987)). Since a single usage may realize several values at once, the unit of counting is the value realization, not the context. A distinction has been drawn between overall frequency of realisation of a concept in the domain contexts and focality (the cases where the concept was the semantic center of the utterance).

To visualize the axiological profile the system of ten basic motivational values together with their counterparts are presented in a form of a circular continuum along two axes – Openness to Change versus Conservation, and Self-Enhancement versus Self-Transcendence – and four higher-order types. Additionally, L. Lebart's aksiosemiometric matrix is employed, with two orthogonal axes – "Duty – Pleasure" (Devoir – Plaisir) and "Mind – Matter" (Esprit – Matière) – onto which the circle of Schwartz's values is imposed (see Fig. 1).

To test the dependence of the distribution of values on the domain, the χ^2 test (Eq. 1) was applied together with Haberman's standardised residuals (z) (Eq. 2):

$$\chi^2 = \Sigma\,((O - E)^2 / E), \quad (1)$$

and

$$z_{ij} = (O_{ij} - E_{ij}) / \sqrt{(E_{ij} \cdot (1 - r_i/N) \cdot (1 - c_j/N))} \quad (2)$$

where O is the observed number of realisations of a value in the domain, E = (row total · column total) / N is the number expected under independence, r and c are the marginal proportions of the row and the column respectively, and N is the total number of realisations. A value of $|z| > 1.96$ corresponds to a significance level of $\boldsymbol{p} < 0.05$, and $|z| > 2.58$ to $\boldsymbol{p} < 0.01$; a positive residual indicates a statistically significant over-representation of a value in the domain, a negative one its under-representation (Перебийніс, 2002: 73).

Discussion. The aesthetic domain shows the highest polar asymmetry in the corpus: 283 positive contexts against 2 negative ones. The domain has no systematic negative pole as beauty, light and order are conceptualised as obvious good in the texts. This accords with the findings of L. Kalytiuk about the inequality of light and dark poles where the negative pole remains sporadic and is expressed not through the negation of beauty but through other concepts such as "sin", "devil", "darkness" (Kalytiuk, 2026: 24).

The axiological profile of the domain (see Table 1 and Figure 1) is characterised by three segments.

The first one includes Hedonism (28.6%; z = +20.18) and Stimulation (27.5%; z = +23.29) which are the most focal values (164 and 106 focal cases): beauty is experienced as sensory pleasure and as an aesthetic impression of radiance and novelty. Universalism is similarly important for the domain (27.5 %; z = +10,72) – the cosmic order correlates with the beauty accompanying it. The second segment

is represented by Power (14.6 %; z = +2.49) which is conceptualised through the grandeur and awesome might of the cosmos. Finally, Tradition, Benevolence, Achievement and Security constitute the third segment. These value concepts demonstrate large negative residuals (all z < −9), which support the uniqueness of the domain as it barely intersects with the sacral-normative and heroic axes.

Table 1

The axiological profile of the aesthetic-cosmological domain

Value Concept	Number of Contexts	Focal Cases	Residuals
Hedonism (HED)	280 (28.6 %)	164	+20.18
Stimulation (STIM)	269 (27.5 %)	106	+23.29
Universalism (UNIV)	269 (27.5 %)	10	+10.72
Power (POW)	143 (14.6 %)	0	+2.49
Benevolence (BEN)	12 (1.2 %)	1	−12.95
Achievement (ACH)	2 (0.2 %)	2	−11.26
Security (SEC)	2 (0.2 %)	0	−9.74
Tradition (TRAD)	1 (0.1 %)	0	−12.57

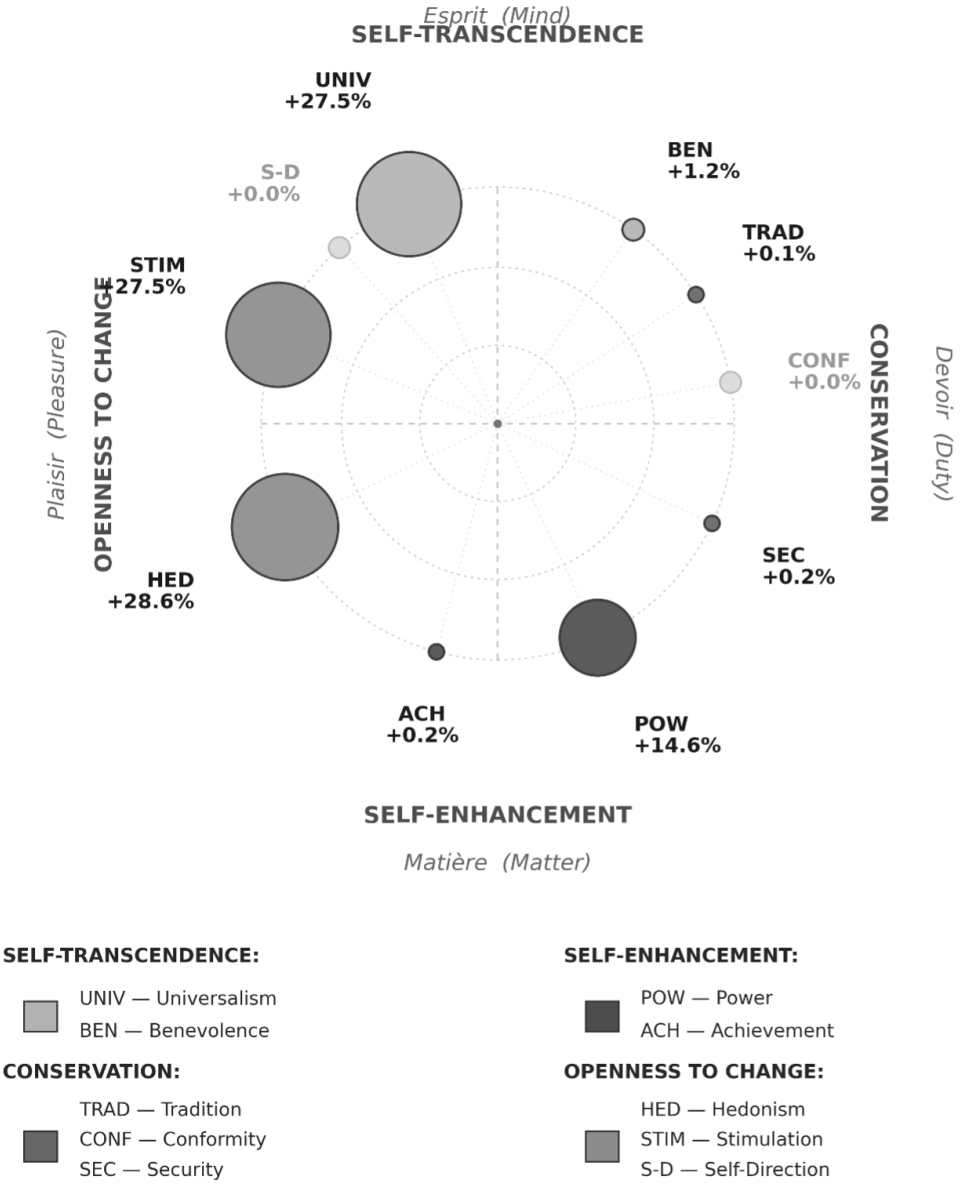

Fig. 1. The aksiosemiometric model of the aesthetic-cosmological domain: the circumplex of S. Schwartz's values on the axes of Lebart's matrix

The core of the domain is lexicalized by three groups of adjectives (see Table 2). The adjective beorht "radiant" (137 cases) denoting light and shining dominates in the domain realising Stimulation and Universalism. It is followed by *fæger* "beautiful (abstract)" (88) and wlitig "beautiful (concrete/sensory)" (44) which are different in the realization of the opposition "abstract – concrete". Both adjectives are sensory and connected to radiance thus showing the interconnection between "beautiful" and "radiant" in Old English (Unebe, 2019: 111). Less numerous adjectives of the domain include *swēte* "sweet", *gōd* "good" and līþe "lithe, gentle". According to N. Unebe the moral sense of fæger "free from blemish" develops only in the Middle English period (Unebe, 2019: 106–107), while in the Old English period it remains purely a sensory-aesthetic adjective. The adjective beorht extends aesthetic radiance to different trajectors:

(1) *bēaga ond* ***beorhtra*** māðma … þǣre ***beorhtan*** *idese āġēafon ġearoþoncolre*

"rings and bright treasures... were given to a bright, clever lady" (Judith),

where *beorht* denotes the radiance of the treasures and the beauty of Judith at the same time.

Aesthetic experience is realised beyond the visual channel in the olfactory and the auditory ones:

(2) ***swētum*** *stencum ond sweglwundrum … engla hlēoðres* " with sweet fragrances and heavenly wonders... with the singing of angels " (Guthlac A).

Table 2

The leading axiodeterminants of the aesthetic-cosmological domain

Axiodeterminants	Cases	Axiodeterminants	Cases
beorht "radiant"	137	swēte "sweet"	10
fæger "beautiful (abstract)"	88	gōd "good"	2
wlitig "beautiful (concrete/sensory)"	44	līþe "lithe, gentle"	1

The peculiarity of the domain reflects in the double nature of beauty and explains the co-existence of core values Hedonism/Stimulation with Universalism. On the one hand, beauty is a sensory pleasure (HED) and an aesthetic stimulus of radiance (STIM) which comprise the first sensory layer of the domain (Unebe, 2019: 106). On the other hand, beauty is inseparable attribute of an orderly world creation (UNIV): "*Fægernesse inheres in creation itself*" (Harris, 2012: 28), and natural beauty is the link between the process of creation, its object and God (Harris, 2012: 28). The same duality is discussed in U. Eco's research, where beauty unites radiance (claritas), that satisfies senses, and proportion and order, which are necessary for world existence (Eco, 1986: 50, 71). This dual principle is lexicalised by the adjective *beorht* in Old English. When it is used to denote the brightness of a dawn the value concept Stimulation is realised, when *beorht* describes the beginning of the World it triggers the value of Universalism and sacral order. Aesthetic perception in Old English is both pleasure and cosmological cognition as the contemplation of order that refers to the Creator/God. It is important to note that *beorht* activates the aesthetic impression of radiance not only in the sacred contexts, but also in the description of man-made structures:

(3) *Abraham maðelode, geseah Egypta hornsele hwite and hea byrig beorhte* "Abraham spoke, saw the white peaked palaces of Egypt and the lofty city bright" (Genesis A),

where the brightness of the foreign city is an object of aesthetic admiration.

Beauty, light and purity are often combined together by Old English texts to create an image of the paradise:

(4) þæt þū on lēohte siþþan wlitig, womma lēas, wunian mōstes " so that from then on you may dwell in the light, beautiful, unstained" (Guthlac A),

where *wlitig*, *lēoht* and negative adjective *womma* negated by lēas all together form the desired image of Heaven.

Another peculiarity of the domain that has been established is explained by the role of Power in the domain. POW (14.6%) realizes the power of natural forces such as storm and sea that highlight the helplessness of people in the world: "*Representing the natural world signals a preoccupation with power and human powerlessness*" (Neville, 1999: 51). That is why Power is an attribute of cosmic grandeur which people admire and accept without evaluating. It is supported by J. Neville who states that formidable, hostile nature (storm, winter, exile) lies outside the aesthetic-cosmological domain in the elegiac-existential sphere, where nature contrasts with human helplessness; the aesthetic domain describes a "delimited cosmos" of light, beauty, and harmony (Neville, 1999: 18–21).This differentiation explains the positive character of the aesthetic-cosmological domain.

Finally, all the above mentioned peculiarities create a unique axiological profile that differs from other domains (see Table 3).

Data in Table 3 show that three domains occupy different segments of Schwartz's circumplex: the religious domain is in the sphere of Conservation and Self-Transcendence (Tradition, Benevolence), the gnomic tends towards Self-Enhancement and Openness (Achievement, Self-Direction), and the

Table 3

Leading value concepts of three axiological domains: religious, gnomic and aesthetic-cosmological

Value Concepts	Religious Domain	Gnomic Domain	Aesthetic-cosmological Domain
Tradition (TRAD)	18.0 %	0.5 %	0.1 %
Universalism (UNIV)	13.9 %	13.6 %	27.5 %
Achievement (ACH)	5.3 %	32.2 %	0.2 %
Hedonism (HED)	3.6 %	8.2 %	28.6 %
Stimulation (STIM)	2.5 %	0.8 %	27.5 %

aesthetic-cosmological – towards Openness and Self-Transcendence (Hedonism, Stimulation, Universalism). Universalism provides a common ground for all domains, but it is realised differently – it is prominent in religious and aesthetic-cosmological ones, and marginal in the gnomic. The aesthetic-cosmological domain is also the only one without the negative pole.

Conclusions. The aesthetic-cosmological axiological domain in Old English is a separate axiological system with its own profile. First of all, this domain displays an almost exclusively positive character: 283 positive contexts against 2 negative. Beauty, light and order of the world are conceptualised as a self-evident good.

Secondly, the core value concepts of the domain are Hedonism (z = +20.18), Stimulation (z = +23.29) as realisations of sensory pleasure and radiance and Universalism (z = +10.72) as a background value of cosmic order. Thus, beauty has a dual nature in Old English: it is pleasure and order at the same time, aesthetic perception and cosmological cognition. The value concept Power is also considerably represented in the domain.

Thirdly, the domain is lexicalised by the epithets of light and beauty beorht, fæger, and wlitig, which in the Old English period remain only sensory-aesthetic without the moral component of meaning. Fourthly, beauty in the domain has a double nature – sensory pleasure (HED/STIM) and a sign of the ordered creation (UNIV) – so that aesthetic perception is at once enjoyment and cosmological cognition.

Finally, in contrast with the religious and gnomic domains, the aesthetic-cosmological one is the only pole with an exclusively positive character in the axiological typology of Old English, sharing Universalism with the religious domain as a common background.

BIBLIOGRAPHY

1. Перебийніс В. С. Статистичні методи для лінгвістів. Вінниця : Нова книга, 2002. 168 с.
2. Barajas C. Old English Ecotheology: The Exeter Book. Amsterdam : Amsterdam University Press, 2021. 232 p. https://doi.org/10.5117/9789463723824
3. Biber D., Conrad S. Register, Genre, and Style. Cambridge : Cambridge University Press, 2009. 344 p.
4. Cziganj N. Towards a Medieval Concept of Beauty: A Case Study of Middle English Aesthetic Adjectives. *Language and Communication in the Digital Age*. 2023. P. 235-252. DOI: https://doi.org/10.61424/jlls.v1i1.33
5. Eco U. Art and Beauty in the Middle Ages. New Haven ; London : Yale University Press, 1986.
6. Halliday M. A. K., Hasan R. Language, Context, and Text. Oxford : Oxford University Press, 1989. 126 p.
7. Harris S. J. Old English Beauty. In Anglo-Saxon Keywords. Oxford : Wiley-Blackwell, 2012.
8. Kalytiuk L. 'Dark' Matters in Framing Axiological Patterns: from PIE to Old English. *Слобожанський науковий вісник*. Серія: Філологія. 2026. № 13. С. 22–26.
9. Krzeszowski T. P. Angels and Devils in Hell: Elements of Axiology in Semantics. Warszawa : Energeia, 1997. 298 p.
10. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. Chicago : University of Chicago Press, 1980. 242 p.
11. Lakoff G., Johnson M. Philosophy in the Flesh. New York : Basic Books, 1999. 624 p.
12. Langacker R. W. Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 1. Stanford : Stanford University Press, 1987. 516 p.
13. Minaya Gómez F. J. As Beautiful Inside, as It Is Outside: On the Connection between Beauty and Morality in the Old English Corpus. *Complutense Journal of English Studies*. 2019. Vol. 27. P. 205–221. DOI:10.5209/cjes.63808
14. Neville J. Representations of the Natural World in Old English Poetry. Cambridge : Cambridge University Press, 1999. 224 p.
15. Schwartz S. H. An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. *Online Readings in Psychology and Culture*. 2012. Vol. 2, № 1. P. 1–20. https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116
16. Unebe N. On the Development of Old English fæger and wlitig. *Bulletin of Tokyo Kasei Gakuin University*. 2019. № 59. P. 105–114. https://doi.org/10.32295/kaseigakuinkiyo.59.0_105
17. Valdés Miyares R. The Functions of Anglo-Saxon Poetry: An Old English Text Typology. *English Studies*. 2019. Vol. 100, № 7. P. 739–766. DOI:10.1080/0013838X.2019.1604013
18. Wierzbicka A. Semantics: Primes and Universals. Oxford : Oxford University Press, 1996. 500 p.

REFERENCES

1. Perebyinis V. S. (2002) Statystychni metody dlia linhvistiv. [Statistical Methods for Linguistists]. Vinnytsia : Nova knyha. 168 s. [in Ukrainian].
2. Barajas C. (2021) Old English Ecotheology: The Exeter Book. Amsterdam: Amsterdam University Press. 232 p. https://doi.org/10.5117/9789463723824
3. Biber D., Conrad S. (2009) Register, Genre, and Style. Cambridge: Cambridge University Press. 344 p.
4. Cziganj, N. (2023). Towards a Medieval Concept of Beauty: A Case Study of Middle English Aesthetic Adjectives. *Language and Communication in the Digital Age*. P. 235-252. DOI: https://doi.org/10.61424/jlls.v1i1.33
5. Eco U. (1986) Art and Beauty in the Middle Ages. New Haven; London: Yale University Press. 144 p.
6. Halliday M. A. K., Hasan R. (1989) Language, Context, and Text. Oxford: Oxford University Press. 126 p
7. Harris S. J. (2012) Old English Beauty. In Anglo-Saxon Keywords. Oxford: Wiley-Blackwell.
8. Kalytiuk L. (2026) 'Dark' Matters in Framing Axiological Patterns: from PIE to Old English. Slobozhanskyi naukovyi visnyk. Seriia: Filolohiia, 13, 22–26.
9. Krzeszowski T. P. (1997) Angels and Devils in Hell: Elements of Axiology in Semantics. Warszawa: Energeia. 298 p.
10. Lakoff G., Johnson M. (1980) Metaphors We Live By. Chicago: University of Chicago Press. 242 p.
11. Lakoff G., Johnson M. (1999) Philosophy in the Flesh. New York: Basic Books. 624 p.
12. Langacker R. W. (1987) Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 1. Stanford : Stanford University Press. 516 p.
13. Minaya Gómez F. J. (2019) As Beautiful Inside, as It Is Outside: On the Connection between Beauty and Morality in the Old English Corpus. Complutense Journal of English Studies, 27, 205–221. DOI:10.5209/cjes.63808
14. Neville J. (1999) Representations of the Natural World in Old English Poetry. Cambridge: Cambridge University Press. 224 p.
15. Schwartz S. H. (2012) An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. *Online Readings in Psychology and Culture*. Vol. 2. No. 1. P. 1–20. https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116
16. Unebe N. (2019) On the Development of Old English fæger and wlitig. Bulletin of Tokyo Kasei Gakuin University. 59. P. 105–114. https://doi.org/10.32295/kaseigakuinkiyo.59.0_105
17. Valdés Miyares, R. (2019). *The Functions of Anglo-Saxon Poetry: An Old English Text Typology*. English Studies, 100 (7). P. 739–766. DOI:10.1080/0013838X.2019.1604013
18. Wierzbicka A. (1996) Semantics: Primes and Universals. Oxford: Oxford University Press. 500 p.

Дата першого надходження статті до видання: 15.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

UDC 82.0:111
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-28

Tetiana STAROSTENKO,
orcid.org/0000-0003-2343-105X
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the English Philology Department, Postdoctoral student at the Department of Ukrainian Literature and Journalism named after Professor Leonid Ushkalov
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
(Kharkiv, Ukraine) Tinatroickaja@gmail.com

METAMODERNISM AS A RECONSTRUCTION OF THE DISRUPTED UNITY OF BEING

The study argues that Ukrainian metamodernism extends beyond an aesthetic and literary tendency, emerging as an ontological system aimed at restoring the integrity of being fractured by postmodern deconstruction, which, among other manifestations, has materialized in the dissolution of large-scale state systems and the global restructuring of the world, and further intensified by the experience of war. The problem addressed by the study is that existing metamodernist scholarship is predominantly descriptive, focusing on the aesthetic features of the movement, such as oscillation, hyper-self-reflexivity, and New Sincerity, without providing a comprehensive metaphysical grounding for the phenomenon. The aim of this study is to construct an ontological conception of metamodernism as a reconstructive cultural paradigm capable of demonstrating, through cosmological models, theoretical sources, and contemporary Ukrainian texts by Serhiy Zhadan and Yurii Izdryk, how the fragmentation of being generates an impulse toward the reassembly of the lyrical subject, artistic spatiotemporality, the historical mosaic, and sacred meaning into a new, dynamically sustained unity.

Particular attention is paid to the fundamental distinction between metamodernism and previous cultural paradigms. Whereas Romanticism, Realism, Modernism, and Postmodernism successively negated one another (following O. Shynkarenko's typology as trust in the visible, trust in the invisible, and total skepticism), metamodernism asserts a simultaneous affirmation of the entire spectrum of reality, neither rejecting nor simply reproducing previous worldviews, but building upon them. The study seeks to show that metamodernism is the only literary movement that does not abolish the preceding paradigm, but rather preserves it in a state of productive interaction according to the logic of "both-and, and at the same time neither". The analysis establishes that the classical ontological triad (heaven – earth – the beyond) is complicated by a fourth dimension = hyperreality, a simulacrum of peace against the backdrop of war, while the lyrical subject emerges as a meta-subject, mediating between the profane and the sacred, the frontline and the home front, the archaic and eternal, and the present.

The study concludes that the metamodern paradigm provides a productive analytical framework for interpreting texts generated by an unstable and traumatizing reality, as it enables the hybridization of mythopoetic thinking with reflective contemporaneity without sacrificing the sincerity of artistic expression. The proposed model also opens up prospects for further testing on materials from other literatures shaped by prolonged historical ruptures, including those emerging from the Yugoslav Wars, Middle Eastern conflicts, and postcolonial contexts.

Key words: *metamodernism, ontology, meta-subject, re-cognition, semioptics.*

Тетяна СТАРОСТЕНКО,
orcid.org/0000-0003-2343-105X
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології, докторантка кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
(Харків, Україна) Tinatroickaja@gmail.com

МЕТАМОДЕРНІЗМ У ВИМІРІ РЕКОНСТРУКЦІЇ ПОРУШЕНОЇ ЄДНОСТІ БУТТЯ

Стаття ґрунтується на ідеї, що український метамодернізм виходить за межі естетично-літературної тенденції, актуалізуючись як онтологічна система, покликана відновити цілісність буття, розхристану постмодерною деконструкцією (що, крім усього, втілилася у розпаді великих державних систем і глобальній перебудові світу) та поглиблену досвідом війни. Проблема дослідження полягає в тому, що наявні метамодерні студії є переважно дескриптивними і просто описують естетичні риси напряму, такі як осциляція, гіперсаморефлексія, нова щирість, не пропонуючи цілісного метафізичного обґрунтування цього явища. Метою розвідки є побудова онтологічної концепції метамодернізму як реконструктивної культурної парадигми, здатної на матеріалі космологічних моделей, теоретичних джерел і сучасних українських текстів (С. Жадан, Ю. Іздрик) показати, як фрагментація буття породжує імпульс до перезбирання ліричного суб'єкта, художнього

часопростору, історичної мозаїки й сакрального сенсу в нову динамічно утримувану єдність. Особливу увагу приділено принциповій відмінності метамодернізму від попередніх культурних парадигм. Якщо романтизм, реалізм, модернізм і постмодернізм послідовно заперечували один одного (за типологією О. Шинкаренка: довіра до видимого, довіра до невидимого, тотальний скепсис), то метамодернізм постулює одночасну віру в увесь спектр реальності, не заперечуючи, а надбудовуючи попередні світоглядні коди. Обстоюється теза, що метамодернізм є єдиним літературним напрямом, який не скасовує попередню парадигму, утримуючи її у стані продуктивної взаємодії за логікою «і-і, і водночас ні». У результаті аналізу встановлено, що класична онтологічна тріада (небо – земля – потойбіччя) ускладнюється четвертим виміром – гіперреальністю, симулякром миру на тлі війни, а ліричний суб'єкт постає як мета-су'бєкт = медатор між профанним і сакральним, лінією фронту і тилом, архаїчним вічним і теперішнім. Робиться висновок, що метамодерна парадигма є продуктивним інструментарієм для прочитання текстів, породжених нестабільною реальністю, що травмує, оскільки уможливлює гібридизацію міфомислення з рефлексивною сучасністю без втрати щирості художнього висловлювання. Окреслено перспективу перевірки запропонованої моделі на матеріалі інших літератур тривалого розриву (югославські війни, близькосхідні конфлікти, постколоніальні тексти).

Ключові слова: *метамодернізм, онтологія, мета-су'бєкт, ре-когніція, семіоптика.*

Problem statement. The postmodern thirst for deconstruction, embodied in "the dismantling of grand narratives, the semantic dispersal of the sign, intertextuality, and play unfolding on various levels of the textual whole, along with a totalizing irony", on Ukrainian ground, paralleled the collapse of the Soviet Union (Пастух, 2024). In a world undergoing continuous destruction and reconstruction of the familiar parameters, Ukrainian postmodernism began to play with the fragments of a disintegrating reality, transforming them into new textual forms and alternative modes of representation. As Tamara Hundorova observes, these innovations produced a variety of textual realities, including the grotesque (Volodymyr Dibrova, Les Podervianskyi, Bohdan Zholdak), the carnivalesque (Yurii Andrukhovych, Viktor Neborak, Oleksandr Irvanets), the feminist (Oksana Zabuzhko), the apocalyptic (Yurko Izdryk, Taras Prokhasko), the pop-cultural (Serhii Zhadan), and the popular (Yurii Vynnychuk) (Гундорова, 2013: 323). The experience of the 2014 war to the present has led to an inverse process, necessitating the reassembly of those fragments and the restoration of a coherent narrative thread. Faced with a reality shattered by violence, displacement, polyphonization, and the axiological contradictions of historical continuity, Ukrainian literature increasingly turns toward mending the broken threads of mutual experience. Metamodernism emerged as a remarkably fitting framework for a collapsing ontology. Rather than resisting fragmentation, it offered a way of organizing its remnants into a new, provisional coherence, the only literary trend seeking integration rather than opposition or negation.

The analysis of the main studies and publications. Despite the considerable scholarly attention metamodernism has received as a literary trend, it still requires further theoretical conceptualization and has yet to be examined in relation to the theory of being. Taras Pastukh mentions that "a landmark text of metamodernism is generally considered to be American writer David Foster Wallace's novel *Infinite Jest*, published in 1996. However, the discussion of metamodernism in its distinctive configurations began with the 2010 essay "Notes on Metamodernism" by Dutch cultural theorist Timotheus Vermeulen and philosopher and information technology scholar Robin van den Akker. The two authors subsequently invited British literary scholar Alison Gibbons to join them, and in 2017 they published the collective volume *Metamodernism: Historicity, Affect, and Depth after Postmodernism*" (Пастух, 2024). On the Ukrainian ground, although the collection of papers "Metamodernism in Literature and Literary Studies: "Mirror in the Mirror": Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Pedagogical Professional Development Programme, April 14–May 25, 2025" is useful as a survey of contemporary applications of metamodernism, it does not provide a sufficiently coherent theoretical foundation for the concept. As a conference proceedings volume, it brings together short contributions by numerous scholars examining a wide range of texts, rather than developing a shared theoretical framework. Several offerings, for instance, the analysis of Tracy Letts's *August: Osage County* by Yuliia Vyshnytska do not engage substantively with metamodernist categories, relying instead on postmodernist or thematic approaches. The texts also represent disparate national literatures and genres, without a unifying methodology that would explain why metamodernism, rather than a practical scholarly paradigm, is applicable to them. Moreover, the volume offers no substantial introductory or concluding synthesis that identifies common features across the individual case studies. As a result, metamodernism functions throughout the collection primarily as a flexible analytical label rather than as a clearly defined and theoretically grounded concept (Вишницька, 2025: 22–25).

Anatoly Denysenko in his short article *"Vermeulen, van den Akker, and Turner's Metamodernism"* of 2026

briefly traces the genealogy and theoretical foundations of metamodernism from Plato's concept of *metaxis* to Vermeulen and van den Akker's 2010 essay "Notes on Metamodernism" and Luke Turner's 2011 manifesto. He conceptualizes metamodernism as an oscillation between modernist sincerity and enthusiasm, on the one hand, and postmodernist irony and skepticism, on the other. To illustrate this "structure of feeling", Denysenko draws on examples from contemporary culture, including the films of Wes Anderson, the music of Lana Del Rey, and *Everything Everywhere All at Once*. The essay also serves as a preface to Maksym Nestelieiev's book on metamodernism (Денисенко, 2026).

Maksym Nestelieiev's research, titled "Metamodernism: Between Outdated Irony and New Sincerity", offers a comprehensive study that traces the evolution of the concept of metamodernism in chronological order through the work of key European and North American theorists (Нестелєєв, 2026). Though exhaustive in scope, it lacks an integrative summary and fails to present a unifying theoretical structure. Nor does it relate metamodernism to a metaphysical system, a dimension that not only feels urgently relevant but also follows almost logically from the premises the concept itself advances.

A.Yu. Savina's article, *"Fiction as Cult in the Age of Metamodernism",* largely echoes established doctrines of metamodernist philosophy, such as the oscillation between sincerity and irony, self-reflexivity, and the ideas articulated in Luke Turner's manifesto (Савина, 2023: 230–235). Its main distinctive contribution is the comparison of "author-text-reader" dynamics with the structures of ancient cult.

The article "Shared Pain, the War and Identity: Peculiarities of Ukrainian Literary Metamodernism" (2023) by Tetiana Grebeniuk analyzes how the Russian-Ukrainian war has shaped the national specificity of Ukrainian metamodernism, highlighting key features such as oscillation, hyper-self-reflexivity, and the return of metanarratives. Although Ukraine's distinct historical circumstances, including decolonization, war, and collective trauma, shape its cultural output, the study finds that broader metamodernist features, especially the "longing for togetherness" and a focus on communal bonds and shared experience, continue to define Ukrainian literary metamodernism (Гребенюк, 2023: 30–58).

While existing scholarship has examined metamodernism's aesthetic features, it has yet to establish a coherent ontological foundation. The study frames metamodernism as a philosophical reaction to the disintegration of being, contending that its core drive lies in rebuilding coherence from the debris of a fractured reality.

Statement of the task. This study seeks to formulate an ontological conception of metamodernism as a reconstructive cultural paradigm and to show, through an analysis of cosmological models, metamodernist theory, and contemporary Ukrainian literary texts, how the fragmentation of being, produced by postmodernity and intensified by war, generates an impulse to reassemble the literary subject, the chronotopic dimension, history, and sacred meaning into a new, dynamically sustained coherence.

Presentation of the main material. According to cultural paradigms, at any given historical stage of development, human beings perceive the world as a particular cosmological structure. The levels of the world order, designated differently across diverse civilizational, religious, and philosophical frameworks, generally correspond to the principle of symbolic trinity, embodying the sky (God or gods), the earth (humans), and the underworld (the space of the dead). Alexandra Dumitrescu (2014) interprets metamodernism as "a state of the world that seeks to restore lost interconnections" (Dumitrescu, 2014). Maksym Nestelieiev, who reconstructs metamodern theories diachronically, analyzing the concepts and architecture of metamodernism through the works of its "undisputed authorities", identifies three fundamental aspects of metamodernism through Dumitrescu's paradigm of thought: a) "Connectionism as a way of thinking". This is a way to study human mental processes and cognition using mathematical models. The central principle of connectionism is that mental phenomena can be described as interconnected networks of simple and often homogeneous units (Нестелєєв, 2026: 82); b) "Bootstrapping as a way of identifying connections". That is, a method of repetition and self-sustenance without external influence (Нестелєєв, 2026: 82); c) "The principle of superimposing theory" (Нестелєєв, 2026: 82).

The process of shaping contemporary Ukrainian literary texts is gradually moving away from the postmodern metanarrative as a "world 'without truths, standards, or ideals' (Zygmunt Bauman)" (Нестелєєв, 2026: 49), gravitating instead toward the metamodern theological "third way" proposed by Huts L. Gonzales, a certain connection between Holy Scripture and "the people who actually wrote the text" (Нестелєєв, 2026: 51), as well as toward a metacontext and an impulse located "within" history and "between" epochs (Нестелєєв, 2026: 52).

According to the Cypriot researcher Mary Koutselini (2006), "the main feature being open-endedness, which transcends the deterministic closed system of physical reality and supports change, interaction and transaction"; it also entails a shift in the way we think

about human relationships with the world, a shift that goes beyond a sequential, quantitatively measured understanding of the universe and promotes an experience of a network of relationships in which the human being has a central voice (Koutselini, 2006: 4).

The metamodern paradigm of the contemporary Ukrainian poetic text "synthesizes" "the new complexity of the world" (Нестелєєв, 2026: 55), combining certain elements of indigenous culture, national constants, a religious and philosophical foundation, geographical codes, temporal coordinates, and so forth, thereby creating a hybrid artistic unity. Moyo Okediji relates the essence of metamodernism to the ontological dimension of "re-cognition", or "semi-optics", the latter term ("*Gk.* 'meaning' + 'vision'") being linked to the theory of the "cultural crossroads (sited from Нестелєєв, 2026: 58).

A contemporary literary work, understood as a product of cultural genesis and as a structural-semantic system, models artistic space on the basis of a mythological-religious framework, appealing to comprehensible ontological coordinates such as being, non-being, death, and possession-loss (of one's own space, time, identity, etc.). The classical ontological trinity characteristic of most philosophical and religious models undergoes structural complication in the worldview of contemporary human beings. Thus, with the development of digitalization, the matrix of the human world incorporates a fourth world, which is hyperreality, a simulation that becomes a "pure simulacrum", a simulation transformed into an autonomous reality represented by virtual space, a meta-world, and a digital experience in which interaction is perceived as sufficiently complete to modify one's emotional and behavioral patterns in much the same way as the "real" terrestrial dimension.

Furthermore, the integral Ukrainian locus becomes fragmented into a military space (the front, the immediate space of war) and a "simulacrum of peace" (a meta-peace topos, the hyperreality of the home front, with its cafés, beauty salons, barbershops, supermarkets, freshly laundered bed linen, hot showers, and so forth). In *Simulacra and Simulation*, Jean Baudrillard speaks of the "substitution of signs of the real for the real" (Бодріяр, 2004: 7): "The aim, then, will always be the murderous power of images, murderous for the real, murderous for their own model, just as Byzantine icons could be murderous for divine identity. This murderous power is countered by the power of representation as a dialectical force, a visible and intelligible mediation of the Real" (Бодріяр, 2004: 11). At the same time, the military space, as a state situated between being and non-being (a liminal, borderline dimension devoid of the urban walls that separate the individual from nature and from the world in its "raw", unprocessed form) returns human beings to primordial forms of communication with the sky, the forest, the earth, animals, and so forth, thereby activating archetypal and mythological patterns of thought. This process entails a symbolization of nature characteristic of the Old Slavic worldview, both in its Christian and pre-Christian dimensions.

Contemporary Ukrainian literary tradition, shaped by the *Zeitgeist* = the spirit of the age, is crossing ontological boundaries, entering into a dialogue with the Christian God, Jesus Christ, and the Virgin Mary, while also appealing to affective-symbolic forms, chthonic forces, ancestral power, and the power of nature. In doing so, it demonstrates the dialectics of the lyrical subject and its spiritual transformation under the pressure of the deformation of a previously comprehensible everyday reality. "A sign is capable of leading to the depth of meaning, a sign is capable of being exchanged for meaning, and something guarantees this exchange, of course, God", writes Baudrillard (Бодріяр, 2004: 12). The turn toward the sacred and the archaic can be understood as an attempt to restore an ontological foundation, a metamodern *re-cognition* of one's cultural codes in circumstances where secular and rational cognitive strategies prove incapable of fully assimilating trauma, thanatological concerns, and existential threat. The lyrical subject thus transforms into what Stanley Horner, using his own terminology, calls a *metaSubject* (as sited from Нестелєєв, 2026: 60), emerging as a mediator between the profane and the sacred, between the historical present and the mythological dimension of timelessness.

The mythopoetics of the contemporary Ukrainian text structures Ancient Greek and Old Slavic mythological images, the biblical code and folkloric plots, religious symbols, numerical symbolism, as well as a significant phonosphere and an olfactory-visual palette. At the same time, this cultural layering may be further complicated by allusions to earlier pre-Christian civilizations. For example, Serhii Zhadan's prose-poetry collection *Mesopotamia* (2014) constructs a play between the actual ancient locus situated between the two rivers, the Tigris and the Euphrates, the cradle of civilization, and the recognizable city of Kharkiv, located between the Lopan and Kharkiv rivers, a particular land "between rivers". This makes it possible to conceptualize the city as an autonomous civilizational phenomenon (or quasi-civilizational structure), endowed with its own mythopoetic system and distinctive chronotope, *memoria collectiva*, while articulating the dialectical tension between past and future, love and separation, life and death, youthful-

ness and maturity, retrospection and anticipation of what is to come.

According to Alison Gibbons, "metamodernist works often contain references to everyday realities, including the use of brand names" (as sited from Нестелєєв, 2026: 142). This is extensively represented in Zhadan's work, in an expanded form that spills over into semiotic constants (*Big Mac*, *Amsterdam*, *Ford*, *Pepsi*, *Ethiopia*, *Templars*), as well as in Izdryk's work (*Red Hot Chili Peppers*, *Sirius*, "the Land of Oz"[1], "neither horse nor Oleh"[2], *jihad*, "mad Jedi", *hip-hop*, *General Motors Electric*, "gender mothers").

From the perspective of metamodernist theory, Maksym Nestelieiev argues that "there is no single metamodernism; rather, there are metamodernisms" (Нестелєєв, 2026: 13). Metamodernism defines the human condition as a permanent oscillation between opposing poles: sincerity and irony, hope and melancholy, construction and deconstruction, engagement and detachment, cognitive positioning and affect, corporeality and spirituality. The prefix "meta-", in the Platonic sense, is understood as meaning "between", "with", and "beyond".

In 2017, Alison Gibbons stressed the deepening of interartistic interaction among literature, visual practices, and digital technologies, thereby expanding the possibilities of artistic communication and representation (as cited in Нестелєєв, 2026: 136–137). For example, Serhii Zhadan's new 2026 book, *Hymns of the Baroque Wars*, is supplemented with illustrations by the author. Zhadan accompanies his poems with these illustrations on his official Facebook page and also uses them as media installations during his performances:

Metamodernism exposes the struggle between the inner and the outer. Oleh Shynkarenko proposes a typology of historical and cultural paradigms based on the criterion of an artist's trust in reality, which can be presented as a sequential evolution of epistemological orientations: a) *Romanticism* and *Realism* are characterized by trust exclusively in what can be empirically verified, that is, visually apprehended (representative figures include Childe Harold and Mr. Pickwick); b) *Modernism*, by contrast, declares trust in the invisible, in that which lies beyond empirical givenness (the illustrative examples being Malevich, Hitler, and Stalin); c) *Postmodernism* demonstrates total epistemological skepticism, rejecting trust as such (Beckett provides a telling example); d) *Metamodernism*, by contrast, postulates simultaneous trust in the entire spectrum of reality, both visible and invisible, without an exclusive commitment to any single ontological position (illustrated by Wes Anderson) (sited from Нестелєєв, 2026: 298). In his *Metamodernist Manifesto*, the concept of metamodernity is rooted in three foundational claims about the structure of being: 1) the taxonomic boundary between the serious and the comic is considered to have been lost as no phenomenon of reality can any longer be regarded as *a priori* excluded from the sphere of ironic or humorous interpretation; 2) the essential characteristics of objects are understood as fundamentally indeterminate, since no phenomenon possesses such a clear and fixed ontological definition that it can be described in terms of absolute certainty or unambiguousness; 3) things are understood as lacking stable localization

Публикация Сергій Жадан [офіційна сторінка]

Pic. 1. Publication dated August 10, 2026. (Жадан, 2026)

Pic. 2. Publication dated August 26, 2026. (Жадан, 2026)

[1] A double allusion to Lewis Carroll's Alice's Adventures in Wonderland and L. Frank Baum's The Wonderful Wizard of Oz. Moreover, the expression "the Land of Oz" may be directly associated with Australia, which Australians themselves informally refer to as "Oz".

[2] An allusion to "The Song of the Prophetic Oleg".

as no object exists in a state of ultimate completion or permanent attachment to "its" place, indicating the fundamental mobility and fluidity of ontological coordinates (sited from Нестелєєв, 2026: 299). Metamodernism moves for the sake of movement, striving to accomplish something despite its inevitable failure; it endlessly searches for the truth that it never expects to find (Vermeulen, 2010).

Thus, metamodernism is best understood as a cultural model dedicated to bridging divides. Its lyrical self combines idealism with pragmatism, confronts the decline of traditional religious and humanist certainties while assuming responsibility for creating meaning, recognizes the interconnectedness of phenomena, embraces social contradictions, and adopts a "both–and" mode of thinking.

Metamodern spirituality and existential aesthetics are especially well-placed to honor esoteric and spiritual practices from both Eastern and Western lineages, integrate evolutionary science such as Darwinism, and still leave room for the potential insights offered by mysticism.

The conclusion and investigation perspectives. The synthesis of the foregoing allows us to conclude that metamodernism emerges as a cultural-philosophical strategy for reconstructing ontological wholeness disrupted by postmodern fragmentation. The analysis of theoretical works enables us to define metamodernism as a paradigm whose central principle is a continuous pendulum-like oscillation between poles of meaning, achieved through the logic of "both-and-and neither". If postmodernity is characterised by deconstruction and the weakening of historicity, depth, and affectivity, then metamodernism integrates the gains of postmodern critique while in parallel aiming to restore foundational code, meaningfulness, and emotional engagement. For the contemporary Ukrainian literary text, this can be brought through the superimposition of pre-Christian, Christian, and postmodern brand codes, which form the architecture of reality and create a palimpsest-like structure of meanings that preserves cultural signs in a dynamic state of productive interaction. Thus, the metamodern paradigm proves to be a productive interpretive toolkit for reading texts born of the traumatic experience of augmented reality, as it enables the hybridisation of archaic foundational myth-thinking with reflexive modernity without losing the sincerity and authenticity of artistic expression. The lyrical subject is no stable center of enunciation but a spatial being of consciousness that holds together contradictions such as yesterday and today, the city at peace and the city shattered by war, the archaic and the digital, the sacred and the

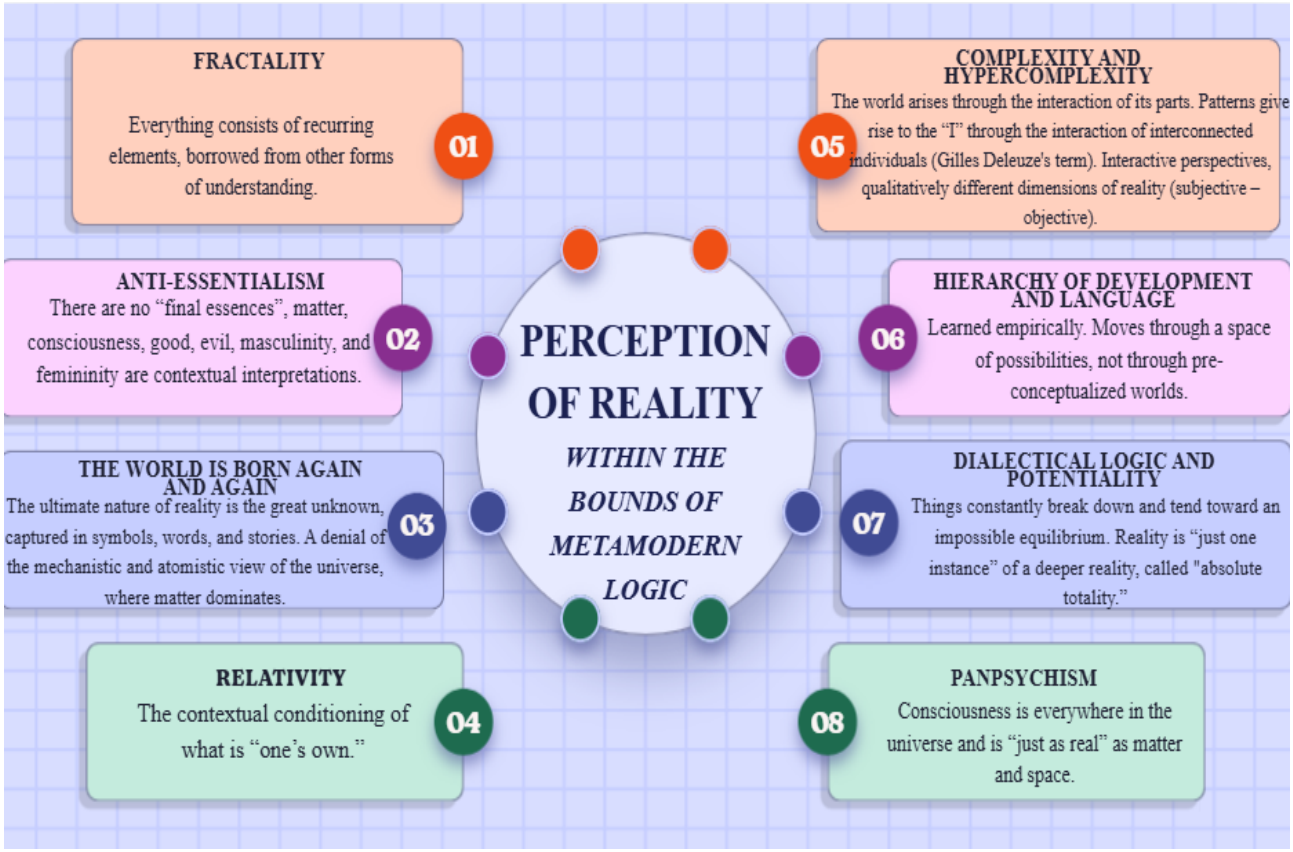

Fig. 1. Metamodern Existential Aesthetics (T.S.)

mundane. Not resolving these tensions, it inhabits them, turning oscillation into its mode of existence. This lyrical subject performs an ontological function of reconstituting being as a system of relations. War exposes an existing condition to be re-composed. The lyrical subject, suspended between front and home, irony and grief, becoming the site of that re-composition. In the chronotopic sense, such a text will hold dual spatiality, layered temporality, and spatial-temporal being of consciousness.

Further work should test whether this model holds across other literatures of prolonged rupture (the Yugoslav Wars, the Middle Eastern conflicts, the post-colonial struggles, etc.).

BIBLIOGRAPHY

1. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2004. 230 с.
2. Вишницька Ю. В. Трейсі Леттс про великі трагедії малого дому (на матеріалі драми «Серпень: округ Осейдж»). Метамодернізм у літературі та літературознавстві: «дзеркало в дзеркалі»: матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 14 квітня – 25 травня 2025 року. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2025. С. 22–25.
3. Гребенюк Т. В. Спільний біль, війна й ідентичність: національна специфіка українського літературного метамодернізму. Сучасні літературознавчі студії. 2023. Вип. 20. С. 30–58. URL: https://literature-studio.knlu.edu.ua/article/view/293539.
4. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека: Український літературний постмодернізм. Київ: Критика, 2013. 344 с.
5. Денисенко А. Метамодернізм Вермюлена, ван ден Аккера і Тернера. Український тиждень. 2026. (26 березня). URL: https://tyzhden.ua/metamodernizm-vermiulena-van-den-akkera-i-ternera/.
6. Жадан С. Офіційна сторінка. Facebook. 2026. URL: https://www.facebook.com/share/p/1BMJKYpVYP/.
7. Іздрик Ю. Після прози. Чернівці: Meridian Czernowitz, 2023. 232 с.
8. Нестелєєв М. Метамодернізм: між застарілою іронією і новою щирістю. Київ: Темпора, 2026. 312 с.
9. Пастух Т. Про метамодернізм, дівчину Ліду, колгоспницю і Памфіра. Zbruč. 2024. (15 вересня). URL: https://zbruc.eu/node/119462.
10. Савина А. Ю. Художня література як культ у добу метамодерну. Наукові записки. Серія: Філологічні науки. 2023. № 207. С. 230–235. URL: https://journals.cusu.in.ua/index.php/philology/article/view/253/239.
11. Dumitrescu A. Towards a Metamodern Literature: PhD Thesis. University of Otago, 2014. URL: https://ourarchive.otago.ac.nz/esploro/outputs/doctoral/Towards-A-Metamodern-Literature/9926478259201891.
12. Gibbons A. Postmodernism Is Dead. What Comes Next? The Times Literary Supplement. 2017. July 14. URL: https://voidnetwork.gr/2017/06/14/postmodernism-dead-comes-next-alison-gibbons/.
13. Horner S. The Subject of Art in Process: Undressing the Emperor's Nude Close – Towards a MetaModern Art and Art Education. Victoria: Trafford Publishing, 2000.
14. Koutselini M. Towards a Meta-Modern Paradigm of Curriculum: Transcendence of a Mistaken Reliance on Theory. Educational Practice and Theory. 2006. Vol. 28, No. 1. Pp. 1–10. URL: https://www.researchgate.net/publication/269831669_Towards_a_Meta-modern_Paradigm_of_Curriculum_Transcendence_of_a_Mistaken_Reliance_on_Theory.
15. Okediji M. African Art and Language as Semioptic Text. The Art Bulletin. 2015. Vol. 97, No. 2. Pp. 123–139.
16. Vermeulen T., Akker R. van den. Notes on Metamodernism. Journal of Aesthetics & Culture. 2010. Vol. 2. Pp. 1–14. URL: https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.3402/jac.v2i0.5677

REFERENCES

1. Bodriiar Zh. (2004) Symuliakry i symuliatsiia. [Simulacra and Simulation] Kyiv: Vydavnytstvo Solomii Pavlychko "Osnovy", 230. [in Ukrainian].
2. Vyshnytska Yu. V. (2025) Treisi Letts pro velyki trahedii maloho domu (na materiali dramy "Serpen: okruh Oseidzh"). [Tracy Letts on the Great Tragedies of a Small House (Based on the Play "August: Osage County")] Metamodernizm u literaturi ta literaturoznavstvi: "dzerkalo v dzerkali": materialy vseukrainskoho naukovo-pedahohichnoho pidvyshchennia kvalifikatsii, 14 kvitnia – 25 travnia 2025 roku, Lviv – Torun: Liha-Pres, 22–25. [in Ukrainian].
3. Hrebeniuk T. V. (2023) Spilnyi bil, viina y identychnist: natsionalna spetsyfika ukrainskoho literaturnoho metamodernizmu. [Shared Pain, War and Identity: National Specifics of Ukrainian Literary Metamodernism] Suchasni literaturoznavchi studii, 20, 30-58. URL: https://literature-studio.knlu.edu.ua/article/view/293539. [in Ukrainian].
4. Hundorova T. (2013) Pisliachornobylska biblioteka: Ukrainskyi literaturnyi postmodernizm. [The Post-Chornobyl Library: Ukrainian Literary Postmodernism] Kyiv: Krytyka, 344. [in Ukrainian].
5. Denysenko A. (2026) Metamodernizm Vermiulena, van den Akkera i Ternera. [The Metamodernism of Vermeulen, van den Akker and Turner] Ukrainskyi tyzhden, (26 March). URL: https://tyzhden.ua/metamodernizm-vermiulena-van-den-akkera-i-ternera/. [in Ukrainian].
6. Zhadan S. (2026) Ofitsiina storinka. [Official Page] Facebook. URL: https://www.facebook.com/share/p/1BMJKYpVYP/. [in Ukrainian].
7. Izdryk Yu. (2023) Pislia prozy. [After Prose] Chernivtsi: Meridian Czernowitz, 232 [in Ukrainian].
8. Nesteleiev M. (2026) Metamodernizm: mizh zastariloiu ironiieiu i novoiu shchyristiu. [Metamodernism: Between Outdated Irony and New Sincerity] Kyiv: Tempora, 312 [in Ukrainian].

9. Pastukh T. (2024) Pro metamodernizm, divchynu Lidu, kolhospnytsiu i Pamfira. [On Metamodernism, the Girl Lida, the Collective-Farm Woman, and Pamfir] Zbruch. (15 September). URL: https://zbruc.eu/node/119462. [in Ukrainian].

10. Savyna A. Yu. (2023) Khudozhnia literatura yak kult u dobu metamodernu. [Fiction as a Cult in the Age of Metamodernism] Naukovi zapysky. Seriia: Filolohichni nauky, 207, 230–235. URL: https://journals.cusu.in.ua/index.php/philology/article/view/253/239. [in Ukrainian].

11. Dumitrescu A. (2014) Towards a Metamodern Literature: PhD Thesis, University of Otago. URL: https://ourarchive.otago.ac.nz/esploro/outputs/doctoral/Towards-A-Metamodern-Literature/9926478259201891.

12. Gibbons A. (2017) Postmodernism Is Dead. What Comes Next? The Times Literary Supplement, July 14. URL: https://voidnetwork.gr/2017/06/14/postmodernism-dead-comes-next-alison-gibbons/.

13. Horner S. (2000) The Subject of Art in Process: Undressing the Emperor's Nude Close – Towards a MetaModern Art and Art Education, Victoria: Trafford Publishing.

14. Koutselini M. (2006) Towards a Meta-Modern Paradigm of Curriculum: Transcendence of a Mistaken Reliance on Theory, Educational Practice and Theory, 28 (1), 1–10. URL: https://www.researchgate.net/publication/269831669_Towards_a_Meta-modern_Paradigm_of_Curriculum_Transcendence_of_a_Mistaken_Reliance_on_Theory.

15. Okediji M. (2015) African Art and Language as Semioptic Text, The Art Bulletin, 97(2), 123–139.

16. Vermeulen T., Akker R. van den. (2010) Notes on Metamodernism, Journal of Aesthetics and Culture, 2, 1–14. URL: https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.3402/jac.v2i0.5677.

Дата першого надходження статті до видання: 08.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

UDC 81'25'42:347.9=161.2=161.1
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-29

Dmytro TERIAIEV,
orcid.org/0000-0001-8667-090X
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of East Slavic Philology and Information and Applied Studies
Educational and Scientific Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv
(Kyiv, Ukraine) d.teriaiev@knu.ua

TRANSLATION RISKS IN UKRAINIAN-RUSSIAN JUDICIAL DISCOURSE

This article investigates the nature, structure, and mechanisms of translation risks arising in Ukrainian-Russian judicial discourse due to the pronounced formal, lexical, and structural proximity of the two languages. In specialised legal translation, accuracy is directly bound to preserving procedural equivalence, legal meaning, and the exact communicative function of an utterance. Unlike in general translation, a translator's choice in court interpreting or legal document processing affects not merely the meaning of words, but also the procedural status of trial participants, the legal character of procedural actions, and the binding legal consequences of statements. The main scientific problem lies in the contradiction between interlingual formal closeness, which creates a deceptive illusion of self-evident equivalence, and the imperative to ensure complete semantic, systemic, and functional-legal accuracy. This study proposes a comprehensive six-part typology of translation risk specifically adapted to judicial discourse: lexical, semantic, functional, terminological-systemic, contextual, and institutional. Through contrastive analysis of procedural formulas, judicial collocations, and terminological series (such as рішення, ухвала / решение, определение; провадження / производство, позивач / истец, as well as formulas like задовольнити позов / удовлетворить иск and залишити без розгляду / оставить без рассмотрения), the research demonstrates that the primary unit of judicial translation is often not an isolated term, but an entire procedural construction. Furthermore, the paper distinguishes between the risk mechanisms inherent in oral court interpreting (driven by strict time constraints and real-time decision-making) and those in written judicial translation (driven by overreliance on dictionary definitions without verifying functional collocations). Practical strategies and a pedagogical algorithm for risk management in training future court interpreters are outlined to facilitate the transition from superficial structural similarity to functional-legal equivalence.

Key words: *judicial translation, translation risk, Ukrainian-Russian language proximity, legal equivalence, court interpreting, procedural terminology.*

Дмитро ТЕРЯЄВ,
orcid.org/0000-0001-8667-090X
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри східнослов'янської філології та інформаційно-прикладних студій
Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна) d.teriaiev@knu.ua

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ РИЗИКИ В УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОМУ СУДОВОМУ ДИСКУРСІ

У статті досліджено перекладацькі ризики, що виникають в українсько-російському судовому дискурсі внаслідок виразної формальної та лексичної близькості двох мов. Актуальність дослідження зумовлена не лише теоретичними питаннями міжмовної еквівалентності, а й багаторічною практикою судового перекладу в умовах російсько-української війни, що розпочалася 2014 року та переросла у широкомасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року. Особливу увагу приділено випадкам, коли очевидний міжмовний відповідник створює ілюзію повної еквівалентності та знижує мотивацію перекладача перевіряти його семантичну, контекстуальну й функціонально-юридичну відповідність. Матеріалом дослідження слугують термінологічні одиниці, усталені словосполучення, процесуальні формули та фрагменти судового мовлення, зокрема термінологічні пари: рішення, ухвала / решение, определение; провадження / производство, позивач / истец, а також формули на кшталт: задовольнити позов / удовлетворить иск та залишити без розгляду / оставить без рассмотрения. Сформульовано поняття перекладацького ризику як специфічної категорії судового перекладу та відмежовано його від перекладацької помилки. Запропоновано комплексну шестикомпонентну типологію перекладацького ризику: лексичний, семантичний, функціональний, терміносистемний, контекстуальний та інституційний. На основі контрастивного аналізу процесуальних формул, судових колокацій і термінологічних рядів доведено, що основною одиницею судового перекладу часто є не ізольований термін, а ціла процесуальна конструкція. Розмежовано механізми виникнення перекладацького ризику в усному й письмовому судовому перекладі: усний судовий переклад характеризується жорсткими часовими обмеженнями

та ухваленням рішень у режимі реального часу, тоді як письмовий судовий переклад передбачає надмірну довіру до словникових відповідників без перевірки їхнього функціонування в конкретному правовому контексті. Доведено, що належний судовий переклад вимагає переходу від формальної схожості до функціонально-юридичної еквівалентності. Обґрунтовано практичні стратегії та педагогічний алгоритм мінімізації перекладацьких ризиків у системі підготовки майбутніх судових перекладачів, спрямовані на формування критичного аналізу міжмовних відповідників і навичок ухвалення обґрунтованих перекладацьких рішень в умовах судового провадження.

Ключові слова: *судовий переклад, перекладацький ризик, українсько-російська мовна близькість, юридична еквівалентність, усний судовий переклад, процесуальна термінологія.*

Statement of the problem.

Judicial translation is a specialised branch of translation in which the requirement of strict accuracy is directly linked to preserving legal meaning and the communicative function of an utterance. Unlike general translation, a translator's choice here concerns not merely the lexical meaning of an isolated unit, but the procedural status of a trial participant, the specific character of a procedural action, and the legally binding consequences of a judicial statement.

Ukrainian and Russian are characterised by significant lexical, word-formational, and grammatical proximity, which typically facilitates interlingual communication. However, this very proximity poses a specific translation risk: the formal similarity of linguistic units may lead a translator to perceive it as sufficient justification for selecting a counterpart without verifying its correspondence in semantic, functional, and terminological systems. In translation studies, this phenomenon is often described through the concept of 'false friends' – interlingual units that, owing to formal similarity, lead to mistaken identification of meanings, particularly in closely related languages. In modern translation research, an approach that views translation as a process of risk management rather than merely a result of text comparison is gaining increasing prominence.

Thus, in closely related languages, a translation problem may arise not because of an obvious difference between source and target units, but, paradoxically, because of their excessive formal similarity. For judicial translation, this is especially critical, since even a minor shift in meaning can significantly alter the interpretation of procedural information. The problem takes on additional significance in the context of training court interpreters: future specialists must not only master legal terminology but also learn to identify situations in which a formally obvious equivalent fails to convey the required legal equivalence.

The subject of this study is not the translation error as a final outcome, but the mechanism by which translation risk is generated and the conditions under which a translator's specific decision may alter legal content.

The relevance of researching translation risks in Ukrainian-Russian judicial discourse is conditioned not only by theoretical issues of interlingual equivalence, but also by the long-standing practical reality of court interpreting during the Russian-Ukrainian war. Russian aggression against Ukraine, which began in 2014 and escalated into a full-scale invasion on February 24, 2022, has substantially heightened the imperative for proper judicial administration, crime documentation, safeguarding procedural rights of trial participants, and the precise rendering of legally significant information in translation.

Judicial translation between Ukrainian and Russian acquires paramount importance in this context. Its specificity is determined not only by the fact that both languages belong to the East Slavic group and their structural proximity, but also by the need to function in proceedings where the accuracy of the information transmitted is directly tied to ensuring procedural communication and realising the right to a fair trial. In proceedings involving war crimes and other offences arising from the war of the Russian Federation against Ukraine, absolute precision in recording testimonies, procedural actions, documents, and other legally relevant facts becomes vital.

The empirical foundation of this study is also rooted in the author's extensive professional experience in judicial translation. Since 2014, the author has conducted oral interpreting and written translation in Ukrainian-Russian and Russian-Ukrainian court settings, participating in court hearings and providing linguistic communication between legal parties, as well as working with written legal and procedural materials. This sustained practice has enabled systematic observation of the actual functioning of judicial terminology and procedural formulas in a bilingual legal environment.

Socio-legal shifts following 2014, and particularly the dramatic expansion of armed aggression after February 24, 2022, have driven an urgent practical need for qualified translation of criminal and judicial records. Concurrently, the increased workload highlighted not only linguistic correctness but also legal precision, as the translator handles information bearing direct procedural consequences.

Professional practice provided firm grounds for paying special attention to cases where interlingual proximity does not complicate the search for an

equivalent but creates the hazard of its automatic selection. In court interpreting and legal translation, formally close units may appear self-evident, even though their actual equivalence requires multi-tiered verification at the semantic, functional, terminological, and institutional levels. Practical observation of translation choices thus formed the core foundation for conceptualising translation risk as an independent object of study.

Differentiating between oral and written judicial translation is equally essential. In oral court interpreting, the interpreter operates under tight time constraints, often without immediate access to dictionaries, legislation, or parallel texts, increasing the likelihood of automatically selecting a formally close equivalent. Written translation offers broader opportunities for checking terms and contexts, yet introduces a different risk: excessive trust in dictionary equivalents without verifying their functional operation in a specific legal context.

In wartime conditions, this issue acquires pronounced socio-legal importance alongside its significance in translation. Accurate translation ensures proper documentation of procedurally critical information, safeguards participants' rights, and supports the administration of justice. Analysing translation risk mechanisms in judicial discourse, therefore, holds practical value for both professional practitioners and the training of future specialists.

Analysis of research.

Theoretical frameworks of translation theory and specialised legal translation have been extensively developed in scientific literature. General lexical and grammatical difficulties in translation, including structural interference and terminology standardisation, are examined in foundational works on translation studies (Karaban, 2004; Rabiychuk & Nakonechna, 2017). The phenomenon of interlingual interference and false friends for translators of closely related Slavic languages has been highlighted by Fokin (2013), who demonstrated how word-formational similarity can lead to erroneous semantic mapping.

In legal linguistics and international law translation, (Cao, 2007: 69–83) explored inter-lingual uncertainty in bilingual and multilingual legal frameworks, establishing that legal terms cannot be translated as isolated lexical items because they derive meaning from specific legal systems. Furthermore, the paradigm of viewing translation as a risk-management process rather than a static textual-matching procedure was formulated by (Pym, 2015: 67–80), who emphasised that translators continually assess the probability of communication failure and calibrate their decision-making accordingly. Building on these theoretical insights, this article focuses on the unexamined intersection between risk management theory and closely related language dynamics in Ukrainian-Russian judicial discourse.

Purpose of the article.

The scientific problem of this study lies in the contradiction between the formal proximity of Ukrainian and Russian, which facilitates the establishment of interlingual matches, and the need to ensure complete semantic and functional-legal equivalence in judicial translation. Lexical and structural similarity create an illusion of obviousness, reducing critical verification of a term's contextual legal meaning.

The purpose of the article is to identify and systematise the main types of translation risks in Ukrainian-Russian judicial discourse and to determine translation decisions that may alter the semantic or functional characteristics of legally significant statements.

To achieve this purpose, the following research tasks were set:

1) To clarify the concept of translation risk in relation to judicial translation;

2) To determine the role of Ukrainian-Russian language proximity in generating translation risks;

3) To classify the main risk types in judicial discourse;

4) To analyse specific selection cases of translation equivalents;

5) To compare risk mechanisms in oral and written judicial translation;

6) To formulate risk minimisation strategies for professional practice and interpreter training.

The empirical material comprises terminological units, fixed collocations, procedural formulas, and fragments of judicial speech attested in Ukrainian procedural practice. Research methods include contrastive analysis of translation pairs, contextual analysis of procedural structures, and elements of translation decision modelling.

Presentation of the main material.

The Concept of Translation Risk in Judicial Translation

Translation risk should be strictly distinguished from a translation error. An error is an already realized mismatch between the source and target texts; risk arises earlier, at the moment of evaluating and choosing a solution (Pym, 2015: 69). Risk does not signify that an error has already occurred; rather, it denotes a situation where specific characteristics of the original text or interlingual interaction heighten the probability of choosing a decision that fails to deliver proper equivalence.

For judicial translation, this distinction is fundamental. The translator works with units that

possess not only general language meanings but specialised legal semantics and procedural functions. Therefore, a formally correct translation of an individual word does not guarantee the adequacy of the entire utterance: a decision must harmonise with the legal context, conceptual framework, procedural status, and functional role in the given situation.

The mechanism of risk generation in Ukrainian-Russian judicial translation can be represented as the following sequence: perception of the source unit → recognition of a formally close equivalent → assumption of full equivalence → insufficient verification of semantic and functional-legal correspondence → translation risk → potential error → potential shift in legal meaning.

Formal closeness is not inherently a defect and can serve as a translation resource. The problem arises when this closeness becomes the sole basis for a decision: external similarity then conceals differences in meaning, conceptual scope, collocational range, or procedural status.

In this study, translation risk is defined as a potentially problematic choice situation involving the probability that a target unit mismatches the source unit in its semantic, functional, or legal-procedural components. Verification in judicial translation must occur across at least three levels: lexical (formal correspondence of units), semantic (comparison of conceptual scope), and functional-legal (whether the target unit performs the identical legal role in context). The functional-legal level is decisive, as judicial translation aims not at the mechanical substitution of words but at the precise rendering of legally binding information.

Typology of Translation Risks in Ukrainian-Russian Judicial Discourse

Based on the understanding that translation risk arises during the selection of equivalents, six primary risk types are identified: lexical, semantic, functional, terminological-systemic, contextual, and institutional.

1. Lexical Risk. Arises during equivalent selection when the translator picks a unit formally or structurally close to the source unit, but sub-optimal in a specific legal context (Karaban, 2004: 112). Due to high lexical proximity, the translator may automatically activate the closest counterpart without verification.

2. Semantic Risk. Involves partial mismatch between the conceptual scopes of the source and target terms. A translated word may be formally acceptable but possess a broader or narrower scope. Using a broader term instead of a specific legal concept results in a loss of legally significant detail, while an overly narrow term groundlessly restricts the original meaning.

3. Functional Risk. One of the most critical risks in court translation. It occurs when a target unit formally and semantically matches the source unit, but fails to execute the same legal or procedural function. In judicial discourse, a unit's value is defined not only by what it names, but by what it accomplishes in procedural communication.

4. Terminological-Systemic Risk. A legal term exists within a structured system of concepts. Even with a formally close counterpart, its position in the target legal hierarchy and its relation to coordinate terms (e.g., genus-species relations) must be verified.

5. Contextual Risk. Caused by the dependency of a translation choice on specific textual and situational environments. The same term may require different translations depending on the legal document, procedural episode, or statement in which it appears.

6. Institutional Risk. Linked to underlying differences between the legal systems governing the compared concepts, procedures, bodies, or documents. Formal name alignment does not guarantee institutional identity; the translator must establish equivalence between legal realities.

Overall, equivalent verification should follow the sequence: form → meaning → function → terminological system → context → legal institution. The higher the formal proximity between Ukrainian and Russian units, the more essential it is to execute every step of this protocol.

Analysis of Translation Pairs and Procedural Constructions in Judicial Discourse

To illustrate risk mechanisms, let us analyse specific procedural units. (Note: In accordance with research design and source text integrity, all empirical translation pairs and examples between Ukrainian and Russian are retained in their authentic original form).

Analysis of the terminological series 'рішення', 'ухвала', 'провадження':

The Ukrainian lexeme «рішення» and its Russian counterpart «решение» exhibit a high degree of structural similarity on the formal-lexical level (Table 1).

Table 1

Formally close constructions with the lexeme «рішення»

Українська мова	Російська мова
судове рішення	судебное решение
рішення суду	решение суда
рішення про задоволення позову	решение об удовлетворении иска
рішення про відмову в позові	решение об отказе в иске
оскаржити рішення суду	обжаловать решение суда
виконання судового рішення	исполнение судебного решения

The formal correspondence of these constructions is high, making them illustrative for risk analysis. In context, the translator must verify whether the reference is to a specific type of judicial act or to the broader category of judicial decisions: Ukrainian law uses «судове рішення» as an overarching category covering various acts, whereas commercial procedural law strictly differentiates «ухвали», «рішення», «постанови», and «судові накази». For instance, the sentence «Судове рішення набирає законної сили після закінчення строку на його оскарження» translates as «Судебное решение вступает в законную силу после истечения срока на его обжалование» – a functionally adequate rendering if both units denote the same procedural category. Risk arises when a translator transfers the equivalent without verifying its conceptual scope in a different procedural context.

The issue manifests even more clearly with the lexeme «ухвала». The sentence «Суд постановив ухвалу про відкриття провадження у справі» should not be automatically rendered as «Суд вынес определение о возбуждении производства по делу» without verification: in Ukrainian commercial procedure, «ухвала» is a distinct type of judicial ruling, and the corresponding Russian term depends on the specific branch of procedure and situational context. Here, functional and terminological-systemic risks operate simultaneously.

A similar mechanism is observed in the lexeme «провадження», which is formally correlated with the Russian «производство» (Table 2).

Table 2

Procedural constructions with the lexeme «провадження»

Українська конструкція	Російський відповідник
відкрити провадження у справі	возбудить производство по делу / принять дело к производству
закрити провадження у справі	прекратить производство по делу
зупинити провадження у справі	приостановить производство по делу
поновити провадження у справі	возобновить производство по делу
провадження у справі	производство по делу

Formal alignment between «провадження» and «производство» does not guarantee automatic equivalence for the whole structure: translation decisions are formed not by mechanical word-for-word matching, but by establishing the appropriate procedural model in the target language. Thus, «Суд відкриває провадження у справі» is translated as «Суд возбуждает производство по делу», whereas in another context «Суд відкрив провадження у справі» is rendered as «Суд принял дело к производству».

Analysis of 'позивач' – 'истец': Risk of Formally Obvious Equivalence

Comparing «позивач» and its formal equivalent «истец» appears self-evident at first glance, as both denote a legal party filing a claim. Precisely because of this obviousness, the pair poses a high translation risk: verification must focus not on whether «позивач» means «истец», but on whether these units denote the same procedural status in the given context (Table 3).

Table 3

Typical constructions with the lexeme «позивач»

Український текст	Російський відповідник
позивач подав позов	истец предъявил иск
позивач звернувся до суду	истец обратился в суд
вимоги позивача	требования истца
представник позивача	представитель истца
позивач відмовився від позову	истец отказался от иска
позивач оскаржив рішення суду	истец обжаловал решение суда

Full equivalence requires confirming procedural standing, the range of procedural situations covered by the term, and its interaction within the system of trial participants (позивач – відповідач – третя особа – представник). In the context «Позивач відмовився від позову» / «Истец отказался от иска», the phrase denotes a specific procedural action rather than a general waiver; adequacy is thus governed by the entire formula's functional capacity.

Translation of Procedural Actions

A distinct group of risks involves constructions denoting procedural actions. They combine document or action titles with verb components that govern legal behaviour, thereby necessitating adherence to established collocational norms in legal discourse (Table 4).

For example, «Позивач подав клопотання про витребування доказів» translates as «Истец заявил ходатайство об истребовании доказательств»: the Ukrainian verb «подати» here does not express the physical delivery of a document, but rather the performance of a procedural act before the court. The translator must identify the normative verb collocation in the target language rather than translating components piecemeal.

Table 4

Procedural constructions and their established equivalents

Українська конструкція	Російський відповідник
подати позов	предъявить иск
подати позовну заяву	подать исковое заявление
подати клопотання	заявить ходатайство
подати апеляційну скаргу	подать апелляционную жалобу
оскаржити рішення	обжаловать решение
задовольнити позов	удовлетворить иск
відмовити у задоволенні позову	отказать в удовлетворении иска
залишити заяву без розгляду	оставить заявление без рассмотрения
відкрити провадження	возбудить производство / принять дело к производству
закрити провадження	прекратить производство

'Задовольнити позов' as a Procedurally Marked Formula

The formula «задовольнити позов» serves in judicial discourse as a fixed legal unit marking a positive outcome of a claim, rather than a free combination of general words (Table 5).

Table 5

Formulas denoting outcomes of claim evaluations

Українська конструкція	Російський відповідник
задовольнити позов	удовлетворить иск
задовольнити позов повністю	удовлетворить иск в полном объеме
задовольнити позов частково	удовлетворить иск частично
відмовити в задоволенні позову	отказать в удовлетворении иска
відмовити в позові	отказать в иске
залишити позов без задоволення	оставить иск без удовлетворения

Replacing a single element alters the legal outcome: «задовольнити позов» and «відмовити в задоволенні позову» represent opposite rulings. In statements like «Суд задовольнив позовні вимоги частково та відмовив у задоволенні решти позовних вимог», accurately preserving the contrast between «задовольнив» – «відмовив» and «частково» – «решти» is essential for retaining legal intent.

'Залишити без розгляду': Combining Semantic and Functional Risk

The phrase «залишити без розгляду» is transparent in general language, but holds a strict procedural meaning in court discourse that must be distinguished from contiguous acts (Table 6).

Table 6

Differentiation of contiguous procedural formulas

Українська конструкція	Російський відповідник	Процесуальне значення
залишити заяву без розгляду	оставить заявление без рассмотрения	заяву не розглянуто по суті в межах відповідної процесуальної ситуації
відмовити в задоволенні позову	отказать в удовлетворении иска	позовну вимогу розглянуто, але в задоволенні відмовлено
закрити провадження у справі	прекратить производство по делу	провадження у справі припиняється
повернути позовну заяву	возвратить исковое заявление	заява повертається заявникові

*Although «*залишити без розгляду» and «оставить без рассмотрения» exhibit close formal alignment, that very similarity conceals procedural nuances: one must verify that both expressions designate identical procedural effects and avoid confusion with dismissal, termination, or return of claims.

Oral and Written Judicial Translation: Distinct Risk Generation Mechanisms

In oral court interpreting, the interpreter works under extreme time pressure, unable to consult reference materials or revise preceding output. Automatically activated equivalents–such as «підозрюваний» / «подозреваемый»–present a potential risk if selected without checking procedural status in a real-time context. Similarly, rendering «Захисник подав клопотання про допит свідка» requires instant recognition of the whole formula («заявил ходатайство») rather than word-by-word substitution.

In written legal translation, time constraints are reduced, and verification options are broader. However, extra time alters the risk mechanism: instead of speed-induced automaticity, written translation suffers from over-reliance on dictionary definitions without verifying functional collocations in target legal sources (Table 7).

Translation Risk as an Object of Professional Training for Court Interpreters

Traditional translator training relying on static lists («Ukrainian unit → Russian equivalent») is inadequate for judicial translation. Professional

Table 7

Comparison of risk mechanisms in oral and written judicial translation

Parameter	Oral Court Interpreting	Written Judicial Translation
Time for decision-making	minimal	substantial
Opportunity for verification	limited	broad
Use of dictionaries/sources	restricted, situational	extensive
Primary potential risk	automatic equivalent selection	excessive trust in dictionary matches
Context processing	predominantly linear	ability to review the entire document
Core strategy	rapid functional recognition	verification of semantic and functional-legal equivalence

training requires a multi-step verification algorithm: recognise legal unit → identify procedural function → verify contextual meaning → verify terminological system position → compare candidate equivalents → select functionally adequate option → evaluate potential legal impact. This shifts the focus from formal matching to functional execution.

Pedagogical practice conducted by the author at the Educational and Scientific Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv demonstrates the efficiency of training modules built on critical equivalent verification. Instructors ask not merely 'How to translate this word?', but 'Why did you choose this equivalent and what legal function does it fulfil?'. For example, after interpreting «Суд залишив заяву без розгляду», students justify why «заява» was rendered as «заявление», how this differs from «відмовити в задоволенні позову», and what legal consequences ensue.

To empirically test this pedagogical model, a training experiment can be structured involving ~30 Ukrainian-Russian judicial items across three stages: oral translation under time pressure, written translation without reference tools, and written translation with access to dictionaries and legal codes. Comparing student choices with professional legal translations («original → student translation → professional translation → selection mechanism analysis») reveals how time pressure induces literalism («подал ходатайство»), whereas professional expertise recognises entire procedural formulas («заявил ходатайство»).

Conclusions. This study identified and systematised translation risks in Ukrainian-Russian judicial discourse arising from high levels of formal and lexical proximity. This proximity exhibits a dual nature: while facilitating candidate-equivalent identification, it creates preconditions for automated selection in which external similarity is mistaken for complete legal equivalence.

Translation risk is conceptualised not as a realised error, but as a potentially problematic decision situation that increases the probability of subsequent legal mismatch. This shifts scientific attention from post-factum error analysis to preventive decision-making mechanisms.

A six-part typology of translation risk was developed: lexical, semantic, functional, terminological-systemic, contextual, and institutional. Analysis of procedural pairs («рішення» – «решение», «позивач» – «истец», «задовольнити позов» – «удовлетворить иск», «залишити без розгляду» – «оставить без рассмотрения») proved that the functional unit of judicial translation is frequently an entire procedural construction rather than an isolated lexeme.

Comparing oral and written modes revealed distinct risk triggers: oral court interpreting is dominated by time constraints and decision automaticity, whereas written translation is prone to over-reliance on dictionary definitions without contextual validation.

These findings directly inform interpreter training methodology, establishing a step-by-step verification algorithm focused on legal function, terminological hierarchy, and procedural consequences. The overarching rule for court translation remains: the valid equivalent is not the one that most closely resembles the source word in form, but the one that fully preserves its legal meaning and procedural function in context.

BIBLIOGRAPHY

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.

2. Рабійчук Л. С., Наконечна А. О. Теорія перекладу: навчальний посібник. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2017. 192 с.

3. Фокін С. Б. Хибні друзі перекладача як наслідок словотвірної інтерференції. Мовні і концептуальні картини світу. 2013. Вип. 46(4). С. 192–200.

4. Cao D. Inter-lingual Uncertainty in Bilingual and Multilingual Law. Journal of Pragmatics. 2007. Vol. 39. P. 69–83.

5. Cao D. Translating Law. Clevedon: Multilingual Matters, 2007. 189 p.
6. Pym A. Translating as Risk Management. Journal of Pragmatics. 2015. Vol. 85. P. 67–80.

REFERENCES

1. Karaban V. I. (2004) Pereklad anhliiskoi naukovoi i tekhnichnoi literatury: Hramatychni trudnoschi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy [Translation of English scientific and technical literature: Grammatical difficulties, lexical, terminological and genre-stylistic problems]. Vinnytsia: Nova knyha, 576 s. [in Ukrainian].
2. Rabiychuk L. S., Nakonechna A. O. (2017) Teoriia perekladu: navchalnyi posibnyk [Theory of translation: a textbook]. Khmelnytskyi: Vydavnytstvo NADPSU, 192 s. [in Ukrainian].
3. Fokin S. B. (2013) Khybni druzi perekladacha yak naslidok slovotvirnoi interferentsii [Translator's false friends as a consequence of word-formational interference]. Movni i kontseptualni kartyny svitu, 46(4), 192–200. [in Ukrainian].
4. Cao D. (2007) Inter-lingual Uncertainty in Bilingual and Multilingual Law. Journal of Pragmatics, 39, 69–83.
5. Cao D. (2007) Translating Law. Clevedon: Multilingual Matters, 189 p.
6. Pym A. (2015) Translating as Risk Management. Journal of Pragmatics, 85, 67–80.

Дата першого надходження статті до видання: 17.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 821.133.1.09-21Расін:811.133.1'38:811.133.1'342.7
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-30

Катерина ТОВСТОНОГ,
студентка І курсу магістратури
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна) katerinatovstonog@gmail.com

Олена СОБОЛЄВА,
orcid.org/0000-0002-2841-8754
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романської філології
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна) o.sobolieva@knu.ua

ЗВУКОВА ПОЕТИКА ПЕРСОНАЖА: КОНЦЕПТ ФОНЕТИЧНОЇ МАСКИ У ТРАГЕДІЯХ ЖАНА РАСІНА

Статтю присвячено дослідженню алітерації та асонансу як засобів творення й диференціації персонажів у трагедіях Жана Расіна, а також проблемі відтворення цих фоностилістичних фігур у художньому перекладі. Актуальність дослідження зумовлена недостатньою розробленістю проблеми взаємозв'язку звукопису та характеротворення в драматургії, а також відсутністю українських перекладів значної частини творчого доробку автора. Метою статті є концептуалізація поняття фонетичної маски персонажа, аналіз особливостей фонетичної інверсії та фонетичного зближення, а також визначення підходу до перекладу фоностилістичних фігур з урахуванням функціонального навантаження звукових засобів на матеріалі трагедій «Phèdre», «Andromaque», «Britannicus», «Mithridate» та «Bérénice».

Наукова новизна статті полягає в концептуалізації поняття фонетичної маски персонажа та визначенні механізмів її функціонування в драматургічному тексті. Встановлено, що фонетична маска має контекстуальний характер: функціональне значення певної фонеми визначається не лише її акустико-фонетичними властивостями, а й особливостями мовлення конкретного персонажа та комунікативною ситуацією. На матеріалі трагедії «Федра» виявлено різний ступінь стабільності фонетичної маски персонажів – від відносно сталої (Іпполіт) до динамічно трансформованої (Федра) та інструментальної (Енона). Виокремлено та визначено поняття фонетичної інверсії – тимчасового звернення персонажа до фонетичних моделей, характерних для його опонента, – та фонетичного зближення – поступового наближення звукових моделей мовлення різних персонажів.

На матеріалі авторських перекладів фрагментів трагедії «Андромаха» продемонстровано перекладацькі трансформації, що дають змогу зберегти функціональне навантаження фонетичної маски в цільовому тексті, зокрема синонімічну заміну, часткову компенсацію звукопису та зміну порядку слів.

Ключові слова: *алітерація, асонанс, фонетична маска персонажа, звукопис, фонетична інверсія, фонетичне зближення.*

Kateryna TOVSTONOH,
first-year master's student
Educational and Scientific institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv
(Kyiv, Ukraine) katerinatovstonog@gmail.com

Olena SOBOLIEVA,
orcid.org/0000-0002-2841-8754
PhD in Philology,
Associate Professor at the Department of Romance Philology
Educational and Scientific institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv
(Kyiv, Ukraine) o.sobolieva@knu.ua

SOUND POETICS AND CHARACTER CONSTRUCTION: THE CONCEPT OF THE PHONETIC MASK IN JEAN RACINE'S TRAGEDIES

The article examines alliteration and assonance as means of creating and differentiating characters in Jean Racine's tragedies, as well as the challenges involved in rendering these phonostylistic figures in literary translation. The relevance

of the study stems from the insufficiently developed understanding of the relationship between sound patterning and character construction in drama, as well as from the absence of Ukrainian translations of a substantial part of the author's oeuvre. The article aims to conceptualize the notion of the character's phonetic mask, analyze the specific features of phonetic inversion and phonetic convergence, and identify an approach to translating phonostylistic figures with due regard to the functional load of sound devices, based on the tragedies Phèdre, Andromaque, Britannicus, Mithridate, and Bérénice.

The scholarly novelty of the article lies in the conceptualization of the notion of the character's phonetic mask and the identification of the mechanisms underlying its functioning in dramatic discourse. It is established that the phonetic mask is context-dependent: the functional significance of a particular phoneme is determined not only by its acoustic and phonetic properties but also by the speech patterns of a particular character and the communicative situation. The analysis of Phèdre reveals different degrees of stability in the characters' phonetic masks, ranging from a relatively stable mask (Hippolyte) to a dynamically transformed one (Phèdre) and an instrumental one (Œnone). The notions of phonetic inversion, defined as a character's temporary adoption of phonetic patterns characteristic of an opponent, and phonetic convergence, understood as the gradual approximation of the speech sound patterns of different characters, are identified and defined.An analysis of the author's translations of selected fragments from Andromaque demonstrates translation transformations that make it possible to preserve the functional load of the phonetic mask in the target text, including synonymic substitution, partial compensation of sound patterning, and word-order change.

Key words: *alliteration, assonance, character's phonetic mask, sound patterning, phonetic inversion, phonetic convergence.*

Постановка проблеми. Досліджуючи творчий доробок видатного драматурга французької доби класицизму Жана Расіна, літературознавці здебільшого розглядають його поетику на лексичному, синтаксичному та риторичному рівнях. При цьому фонетичний аспект його творчості залишається без належної уваги. Використання автором таких фоностилістичних фігур як алітерація та асонанс відіграє не лише орнаментальну функцію, а й символічну і більше того характеротворчу. Аналіз алітерації та асонансу в п'яти трагедіях Расіна засвідчив, що мовлення окремих персонажів характеризується стійкою тенденцією до повторення певних фонем, функціонально-символічне значення яких пов'язане з їхніми характерологічними особливостями. Зміни у використанні цих фонем відображають динаміку психологічного стану, характеру та світогляду персонажів упродовж розвитку дії. Це дає підстави розглядати адекватне відтворення фоностилістичних фігур як важливу умову збереження характеротворчого потенціалу оригіналу в перекладі. Відтак постає необхідність осмислення звукопису як засобу характеротворення та визначення перекладацького підходу, який ураховував би цей рівень поетичної організації драматургічного тексту.

Аналіз досліджень. Проблему фонетичної організації художнього мовлення розглянуто в працях із фоностилістики (Pillot-Loiseau, Schweitzer, 2020) та фонетичного символізму, що обґрунтовують стійкий зв'язок звукової форми з емоційним і образним значенням (Sapir, 1929; Hinton, Nichols, Ohala, 1994). У французькому літературознавстві питання звукової організації художнього тексту порушено в дослідженнях Мешонніка (Meschonnic, 1982) та Женетта (Genette, 1972), а мовлення персонажів Расіна докладно проаналізовано Р. Бартом (Barthes, 1963). Проблеми перекладу фоностилістичних фігур висвітлено в роботах С. Лафі (Lhafi, 2016), Дж. Альбрехта (Albrecht, Métrich, 2016) та К. Норд (Nord, 1991), які наголошують на складності відтворення «акустичного образу» тексту в перекладі. Водночас мовна характеристика персонажа традиційно спирається на лексичний і синтаксичний рівні (Leech, Short, 2007), а фонетичний компонент образу персонажа окремо не теоретизувався, що й зумовлює потребу введення поняття фонетичної маски персонажа, яке об'єднує напрацювання фоностилістики, дискурсивного аналізу – зокрема концепцію дискурсивного етосу Д. Меньоно (Maingueneau, 2014) – та перекладознавства.

Мета статті – концептуалізувати поняття фонетичної маски персонажа, проаналізувати явища фонетичної інверсії та фонетичного зближення на матеріалі трагедій Жана Расіна, а також визначити підхід до перекладу фоностилістичних фігур з урахуванням функціонального навантаження фонетичної маски персонажа.

Виклад основного матеріалу. У сучасному дискурс-аналізі мовлення персонажа розглядають не лише як засіб передачі інформації, а й як механізм конструювання його образу. Д. Маньйоно, розробляючи концепцію дискурсивного етосу (ethos discursif), розрізняє заявлений етос (ethos dit) – те, що мовець прямо повідомляє про себе, і показаний етос (ethos montré) – те, що проступає крізь сам спосіб мовлення незалежно від намірів мовця (Maingueneau, 2014: 3–7). Саме показаний етос конструює мовця як певну

фігуру в уяві реципієнта: «спосіб мовлення передбачає спосіб буття» (Maingueneau, 2014: 5). Це положення дозволяє розглядати персонажа як дискурсивну конструкцію, що формується передусім через його мовлення, і корелює з поняттям ідіолекту – індивідуальної мовної системи окремого мовця (Crystal, 2008: 245). Дослідження із фоностилістики доводять, що звуки та їх повторення здатні передавати символічні значення та брати участь у побудові образу персонажа (Sapir, 1929: 225). Це дає підстави розширити поняття мовної маски персонажа, включивши фонетичний компонент, і сформулювати поняття фонетичної маски персонажа як системи домінуючих фонем у мовленні персонажа, що відображає його психологічний стан, характер і динаміку розвитку. Фонетична маска не є випадковим вживанням фонетичних фігур: це цілісна динамічна система, якій притаманні три ключові властивості, підтверджені аналізом трагедій Расіна: динамічність (можливість зміни патернів у кульмінаційних та драматичних моментах), контекстуальність (одна й та сама фонема здатна створювати різні ефекти залежно від ситуації та мовця) та функціональність (вона бере участь у створенні смислу, образів персонажів та драматичного конфлікту).

Оскільки фонетична маска є динамічною системою, у кульмінаційних моментах персонажі можуть тимчасово відходити від власної звукової моделі та набувати рис фонетичної інверсії або фонетичного зближення. Фонетична інверсія полягає в тимчасовому зверненні персонажа до фонем, притаманних його опонентові; найпоказовішим прикладом слугує трагедія «Андромаха», де Андромаха й Герміона в моменти психологічного зламу тимчасово «обмінюються» домінантними фонемами, що підкреслює прихований зв'язок і водночас контраст між героїнями. Фонетичне зближення, на відміну від інверсії, є поступовим і взаємним процесом: звукові моделі різних персонажів поволі наближаються одна до одної. Це явище найвиразніше простежується в трагедії «Береніка». У мовленні Тіта переважає світла й чиста фонема /i/: «Mais **i**l ne s'ag**i**t plus de v**i**vre, **i**l faut régner» (Racine, 2001: 86), тоді як мовлення Береніки тяжіє до темних закритих голосних: «Eh bien ! régnez, cr**u**el, c**o**ntentez v**o**tre gl**oi**re» (Racine, 2001: 87). Проте вже в наступній репліці героїні світлі й темні голосні поєднуються: «Eh b**i**en, Seigneur, eh b**i**en ! qu'en peut-**i**l arr**i**ver ? V**oy**ez-v**ou**s les R**o**mains prêts à se s**ou**lever ?» (Racine, 2001: 89) – звукові системи двох персонажів «зливаються», що підкреслює не боротьбу, а спільність внутрішнього переживання. Явища інверсії та зближення доводять, що фонетична маска – не статична характеристика, а система, здатна відображати зміну взаємин між персонажами й розвиток драматичного конфлікту.

Аналіз трагедії «Федра» демонструє системний характер фонетичних масок і різний ступінь їхньої стабільності. Мовлення Іполіта характеризується стійким домінуванням фонеми /r/, яка функціонує як маркер внутрішньої напруги, сили та морального обов'язку: «Che**r** Thé**r**amène, a**rr**ête ; et **r**especte Thésée» (Racine, 2000: 30). На відміну від інших персонажів, у мовленні Іполіта цей звук не має руйнівного значення, а пов'язується зі стриманістю й дисципліною: «Thé**r**amène, fuyons. Ma su**rpr**ise est ext**r**ême» (Racine, 2000: 70). Фонема /r/ у деяких реплі-ках поєднується із сонорними /l/ і /m/, що передає внутрішній конфлікт героя між почуттям і обов'язком: у моменти емоційної нестабільності посилюється /m/ («**M**on arc, **m**es javelots, **m**on char, tout **m**'i**m**portune», Racine, 2000: 59), а в розмовах з Арісією з'являється м'якіша /l/ («Je vous **l**aisse aussi **l**ibre et p**l**us **l**ibre que moi», Racine, 2000: 56). Отже, фонетична маска Іполіта залишається відносно стабільною протягом усього твору, лише частково модифікуючись у моменти напруження, що свідчить про сталість його характеру. Фонетична маска Федри, навпаки, є високодинамічною й корелює з розвитком образу героїні: від прихованого страждання до емоційного вибуху. До зізнання Іполітові в почуттях героїня майже не вдається до алітерації на /r/, натомість переважають вибухове глухе /p/, сонорні та свистячі звуки: «N'a**ll**ons **p**oint **pl**us avant» (Racine, 2000: 38); «Grâces au cie**l**, **m**es **m**ains ne sont point cri**m**ine**ll**es» (Racine, 2000: 42). Після відмови Іполіта мовлення Федри стрімко переходить до різкої, руйнівної /r/: «Mais un sec**r**et **r**emo**r**ds agite mes esp**r**its» (Racine, 2000: 63); «Et moi, t**r**iste **r**ebut de la natu**r**e entiè**r**e» (Racine, 2000: 100) – алітерація на /r/ тут сигналізує про втрату контролю та емоційний зрив. Показово, що та сама фонема /r/, яка в мовленні Іполіта пов'язана зі стриманою силою, у мовленні Федри набуває значення пристрасті й руйнівної емоційності, що підтверджує контекстуальний характер фонетичної маски. Третій персонаж – Енона – демонструє інший, інструментальний тип фонетичної маски: домінантна фонема /v/, фрикативна й акустично плавна, створює ефект наполегливого психологічного впливу на співрозмовницю: «**V**ous **v**ouliez **v**ous montrer et re**v**oir la lumière» (Racine,

2000: 39); «J'aime à **v**ous **v**oir frémir à ce funeste nom» (Racine, 2000: 41). На відміну від Федри, мовлення Енони спрямоване не на вираження внутрішнього стану, а на маніпулятивний вплив на інших персонажів, що відповідає її ролі посередниці. Отже, зіставлення трьох фонетичних масок трагедії «Федра» – стабільної (Іпполіт), трансформаційної (Федра) й інструментальної (Енона) – підтверджує, що алітерація та асонанс у трагедіях Расіна виконують не лише естетичну, а й характеротворчу функцію.

На основі проведеного аналізу визначено послідовність основних етапів перекладу фоностилістичних фігур. Перший етап – виявлення алітерацій і асонансів та визначення їхньої частотності й позиції в репліках персонажа. Другий етап – з'ясування функції звукопису: чи корелює він із фонетичною маскою персонажа, чи виконує суто декоративно-ритмічну роль; якщо звуковий повтор бере участь у творенні образу, перекладач визначає домінантну фонему та її символічне значення в конкретному контексті, оскільки та сама фонема в мовленні різних персонажів може виконувати різні функції. Третій етап – вибір перекладацької стратегії: збереження аналогічної алітерації, часткова компенсація звукопису в іншій частині рядка, синонімічна заміна слів заради збереження домінантної фонеми, зміна порядку слів або перенесення акценту із точної фонетичної відповідності на загальний акустичний ефект. Якщо фонетичний повтор не виконує функції формування фонетичної маски персонажа, його відтворення допускає більшу міру перекладацької свободи.

Запропонований алгоритм апробовано на матеріалі авторських перекладів фрагментів трагедії «Андромаха». У двовірші Герміони, побудованому на повторі ніжних і тужливих фонем /m/ та /l/ (Racine, 2017: 140):

Muet à **m**es soupirs, / tranqui**ll**e à **m**es a**l**ar**m**es,
Semblait-i**l** seu**l**ement / qu'i**l** eût part à **m**es **l**ar**m**es?

– запропоновано переклад, який зберігає обидві домінантні фонеми, хоч і в дещо іншому лексичному наповненні. Заради збереження алітерації «tranquille» («спокійний») перекладено як «мовчущий» (утрачає /l/, але набуває /m/), а «larmes» («сльози») передано як «смуток», аби зберегти ритміку александрійського вірша:

Ні**м**ий до **м**ого пл**а**чу, / **м**овчущий до печа**л**і,
Він поділяв **м**ій с**м**уток / **л**ише в **м**оїй уяві?

У репліці Пірра, побудованій на щільній алітерації /r/ (Racine, 2017: 167):

Mais cet amou**r** l'empo**r**te,/ et pa**r** un coup funeste,
And**r**omaque m'a**rr**ache / un cœu**r** qu'elle déteste.
L'un pa**r** l'aut**r**e ent**r**aînés,/ nous cou**r**ons à l'autel
Nous ju**r**er malg**r**é nous/ un amou**r** immo**r**tel.

Любов пе**р**емагає, / й один уда**р** сме**р**тельний
Все се**р**це ви**р**иває / з г**р**удей моїх пекельних –
Це Анд**р**омахи лють, / і **р**азом під вінець
Ми **р**вемося, щоб ство**р**дити / кохання накінець.

Перекладено зі збереженням тієї самої домінантної фонеми, хоча й ціною зміни синтаксичної позиції агента дії та часткового опущення частини рядка. Синонімічна заміна «courons» (біжимо) на «рвемося» та «jurer» (поклястися) на «ствердити» дозволила зберегти алітерацію там, де буквальний переклад її б зруйнував. Аналіз перекладацьких рішень засвідчує, що ключовим критерієм перекладацького рішення є не точна кількість повторів звуків, а збереження символічного навантаження домінантної фонеми в межах фонетичної маски персонажа.

Висновки. Проведений аналіз засвідчив, що алітерація й асонанс у трагедіях Жана Расіна виконують не лише естетичну, а й характеротворчу функцію. У межах дослідження концептуалізовано поняття фонетичної маски персонажа як системи домінантних фонем у його мовленні, пов'язаної з психологічним станом, характером і динамікою розвитку персонажа. Встановлено контекстуальну зумовленість, динамічність і функціональну варіативність фонетичної маски. На матеріалі трагедії «Федра» виявлено різний ступінь стабільності фонетичної маски персонажів – від відносно сталої (Іпполіт) до динамічно трансформованої (Федра) та інструментальної (Енона). Виокремлено поняття фонетичної інверсії та фонетичного зближення як засобів опису динаміки фонетичних моделей персонажного мовлення, що дають змогу простежити приховані зв'язки між персонажами та характер їхньої взаємодії (на матеріалі трагедій «Андромаха» та «Береніка»). Запропонований алгоритм перекладу фоностилістичних фігур, що передбачає виявлення фонетичного повтору, визначення його функції та вибір відповідної перекладацької стратегії, апробовано на матеріалі авторських перекладів фрагментів трагедії «Андромаха». Встановлено, що визначальним критерієм перекладацької адекватності є не буквальне відтворення кількості фонетичних повторів, а збереження їхнього функціонального та символічного навантаження, зокрема ролі домінантної фонеми у формуванні фонетичної маски персонажа. Збереження цього ефекту забезпечується такими перекладацькими трансформаціями, як синонімічна заміна, часткова компенсація звукопису та зміна порядку слів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Albrecht J., Métrich R. (dir.). Manuel de traductologie. Berlin ; Boston : Walter de Gruyter, 2016. 789 p.
2. Barthes R. Sur Racine. Paris : Éditions du Seuil, 1963. 181 p.
3. Crystal D. A Dictionary of Linguistics and Phonetics. 6th ed. Oxford : Blackwell Publishing, 2008. 529 p.
4. Genette G. Figures III. Paris : Éditions du Seuil, 1972. 285 p.
5. Hinton L., Nichols J., Ohala J. Sound Symbolism. Cambridge : Cambridge University Press, 1994. 490 p.
6. Leech G., Short M. Style in Fiction : A Linguistic Introduction to English Fictional Prose. 2nd ed. Harlow : Pearson Education, 2007. 404 p.
7. Lhafi S. Phonétique, phonologie et traduction ou : Quand le signifiant devient signifié. Manuel de traductologie / dir. J. Albrecht, R. Métrich. Berlin ; Boston : Walter de Gruyter, 2016. P. 169–184.
8. Maingueneau D. Ethos, scénographie, incorporation. Itinéraires. 2014. URL: https://journals.openedition.org/itineraires/3000 (дата звернення: 19.03.2026).
9. Meschonnic H. Critique du rythme : Anthropologie historique du langage. Lagrasse : Verdier, 1982. 714 p.
10. Nord C. Text Analysis in Translation : Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis. Amsterdam ; New York : Rodopi, 1991. 250 p.
11. Pillot-Loiseau C., Schweitzer C. Allitérations, assonances et figuralismes : de leur histoire à leur utilisation en phonétique du FLE. Corela. 2020. HS-30. URL: OpenEdition Journals (дата звернення: 19.04.2024).
12. Sapir E. A Study in Phonetic Symbolism. Journal of Experimental Psychology. 1929. Vol. 12. No. 3. P. 225–239.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРОВАНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Racine J. Andromaque. Paris : Belin Gallimard, 2017. 192 p.
2. Racine J. Bérénice. Paris : Gallimard, 2001. 160 p.
3. Racine J. Britannicus. Paris : Nouveaux Classiques Larousse, 1990. 160 p.
4. Racine J. Mithridate. Paris : Bordas, 1965. 176 p.
5. Racine J. Phèdre. Paris : Folio Classique, 2000. 192 p.

REFERENCES

1. Albrecht J., Métrich R. (eds.) (2016) *Manuel de traductologie* [Handbook of Translation Studies]. Berlin ; Boston : Walter de Gruyter, 789 p. [in French].
2. Barthes R. (1963) *Sur Racine* [On Racine]. Paris : Éditions du Seuil, 181 p. [in French].
3. Crystal D. (2008) *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. 6th ed. Oxford : Blackwell Publishing, 529 p.
4. Genette G. (1972) *Figures III*. [Figures III]. Paris : Éditions du Seuil, 285 p. [in French].
5. Hinton L., Nichols J., Ohala J. (1994) *Sound Symbolism*. Cambridge : Cambridge University Press, 490 p.
6. Leech G., Short M. (2007) *Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose*. 2nd ed. Harlow : Pearson Education, 404 p.
7. Lhafi S. (2016) *Phonétique, phonologie et traduction ou : Quand le signifiant devient signifié* [Phonetics, Phonology and Translation, or: When the Signifier Becomes the Signified]. In: *Manuel de traductologie* / ed. by J. Albrecht, R. Métrich. Berlin ; Boston : Walter de Gruyter, pp. 169–184. [in French].
8. Maingueneau D. (2014) *Ethos, scénographie, incorporation* [Ethos, Staging, Incorporation]. *Itinéraires* [online journal]. URL: https://journals.openedition.org/itineraires/3000 (accessed: 19.03.2026). [in French].
9. Meschonnic H. (1982) *Critique du rythme : Anthropologie historique du langage* [Critique of Rhythm: A Historical Anthropology of Language]. Lagrasse : Verdier, 714 p. [in French].
10. Nord C. (1991) *Text Analysis in Translation: Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Amsterdam ; New York : Rodopi, 250 p.
11. Pillot-Loiseau C., Schweitzer C. (2020) *Allitérations, assonances et figuralismes : de leur histoire à leur utilisation en phonétique du FLE* [Alliterations, Assonances and Figuralisms: From Their History to Their Use in the Phonetics of French as a Foreign Language]. *Corela*, HS-30. [in French].
12. Sapir E. (1929) *A Study in Phonetic Symbolism*. *Journal of Experimental Psychology*, 12(3), pp. 225–239.

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Racine J. (2017) *Andromaque* [Andromache]. Paris : Belin Gallimard, 192 p. [in French].
2. Racine J. (2001) *Bérénice* [Berenice]. Paris : Gallimard, 160 p. [in French].
3. Racine J. (1990) *Britannicus* [Britannicus]. Paris : Nouveaux Classiques Larousse, 160 p. [in French].
4. Racine J. (1965) *Mithridate* [Mithridates]. Paris : Bordas, 176 p. [in French].
5. Racine J. (2000) *Phèdre* [Phaedra]. Paris : Folio Classique, 192 p. [in French].

Дата першого надходження статті до видання: 17.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 001.89:81’25:004.8
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-31

Анжеліка ЯНОВЕЦЬ,
orcid.org/0000-0002-1626-5244
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземної філології та прикладної лінгвістики
Луцького національного технічногоуніверситету
(Луцьк, Україна) anzelikayanovec@gmail.com

Катерина ГОНЧАР,
orcid.org/0000-0003-3746-7125
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов гуманітарних спеціальностей
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) katyagonchar@ukr.net

Анастасія ШЕВЧУК,
orcid.org/0000-0002-5005-3800
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології та прикладної лінгвістики
Луцького національного технічного університету
(Луцьк, Україна) shevchuk.nastia@gmail.com

ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА РОЗВИТОК АКАДЕМІЧНОГО ПИСЬМА ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ПРАКТИК

У статті проаналізовано вплив штучного інтелекту на дві тісно пов’язані сфери мовної діяльності – академічне письмо та професійний переклад. Обґрунтовано доцільність їх спільного розгляду: обидві практики спираються на однакову технологічну основу, зазнають подібного тиску з боку систем автоматизованого контролю й потребують перегляду усталених уявлень про авторство та відповідальність. Роботу побудовано як аналітичне дослідження наукових публікацій, нормативно-правових актів і опублікованих статистичних даних. Запропоновано функціональну типологію застосування систем штучного інтелекту, у якій розмежовано допоміжні операції та операції, що стосуються породження змісту й інтерпретації результатів; описано континуум участі машини у створенні наукового тексту із зазначенням порогів, за якими виникає обов’язок декларування або настає академічна відповідальність. Схарактеризовано нормативно-правову рамку, що склалася в Україні після ухвалення Закону України «Про академічну доброчесність», яким недоброчесне використання результатів, згенерованих штучним інтелектом, віднесено до окремого виду порушень поряд із плагіатом, самоплагіатом і фабрикацією даних. На матеріалі всеукраїнського опитування понад 1,5 тис. респондентів зі 110 закладів вищої освіти показано розподіл оцінок науковців щодо можливостей і загроз, які створює розвиток штучного інтелекту, та окреслено сфери, у яких суспільство вважає застосування таких технологій неприйнятним.

У перекладознавчій частині проаналізовано зміщення професійної ролі перекладача від породження тексту до постредагування та контролю якості, здійснено зіставлення систем автоматизованого перекладу Trados Studio, SmartCAT і MemoQ за критеріями ефективності, функціональних можливостей, доступності для опанування та зрозумілості інтерфейсу, а також наведено типологію характерних помилок машинного перекладу англомовних наукових текстів українською мовою з ілюстративними прикладами й коментарями. Запропоновано п’ятиетапну модель відповідального використання штучного інтелекту та подано зразки формулювань декларації про використання генеративних систем, придатні для безпосереднього застосування в українських наукових виданнях.

Ключові слова: *штучний інтелект, академічне письмо, машинний переклад, автоматизований переклад, постредагування, академічна доброчесність, декларування.*

Anzhelika YANOVETS,
orcid.org/0000-0002-1626-5244
PhD in Philology,
Associate Professor at the Department of Foreign Philology and Applied Linguistics
Lutsk National Technical University
(Lutsk, Ukraine) anzelikayanovec@gmail.com

Kateryna HONCHAR,
orcid.org/0000-0003-3746-7125
PhD in Philology, Associate Professor,
Head of the Department of Foreign Languages for the Humanities
Lesya Ukrainka Volyn National University
(Lutsk, Ukraine) katyagonchar@ukr.net

Anastasiia SHEVCHUK,
orcid.org/0000-0002-5005-3800
PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Philology and Applied Linguistics
Lutsk National Technical University
(Lutsk, Ukraine) shevchuk.nastia@gmail.com

THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON THE DEVELOPMENT OF ACADEMIC WRITING AND TRANSLATION PRACTICES

The article examines the impact of artificial intelligence on two closely related domains of language work – academic writing and professional translation. The rationale for treating them together is substantiated: both practices rest on the same technological foundation, are subject to similar pressure from automated control systems and require a revision of established notions of authorship and responsibility. The study is designed as an analytical investigation of scholarly publications, legal acts and published statistical data. A functional typology of the application of artificial intelligence systems is proposed, distinguishing auxiliary operations from operations that concern the generation of content and the interpretation of results; a continuum of machine involvement in the production of a scholarly text is described, with an indication of the thresholds beyond which disclosure becomes obligatory or academic liability arises. The legal framework that has emerged in Ukraine after the adoption of the Law of Ukraine "On Academic Integrity", which classifies the dishonest use of artificial intelligence outputs as a separate type of violation alongside plagiarism, self-plagiarism and data fabrication, is characterised. Drawing on an all-Ukrainian survey of more than 1,500 respondents from 110 higher education institutions, the article shows the distribution of researchers' assessments of the opportunities and threats created by artificial intelligence, and outlines the domains in which society considers the use of such technologies unacceptable. In the translation-related part, the shift of the translator's professional role from text production towards post-editing and quality control is analysed, the computer-assisted translation systems Trados Studio, SmartCAT and MemoQ are compared in terms of efficiency, functionality, accessibility for mastering and interface clarity, and a typology of characteristic errors of machine translation of English-language scholarly texts into Ukrainian is presented with illustrative examples and commentary. A five-stage model of the responsible use of artificial intelligence is proposed, together with sample wordings of a disclosure statement suitable for direct use in Ukrainian scholarly journals.

Key words: *artificial intelligence, academic writing, machine translation, computer-assisted translation, post-editing, academic integrity, disclosure.*

Постановка проблеми. Поширення інструментів штучного інтелекту в науці й освіті відбулося настільки швидко, що академічна спільнота не встигла виробити спільні норми їх використання: практика створення наукового тексту трансформувалася раніше, ніж з'явилася нормативна відповідь на ці зрушення. Такі системи науковці зараховують до технологій стратегічного рівня, проте наголошують, що розкрити їхні можливості вдається лише тоді, коли їх створення та впровадження служать людині, спираються на етичні засади й не порушують фундаментальних прав (Драч та ін., 2023: 66). Легкість, із якою відкривається доступ до генеративних сервісів, а також висока правдоподібність продукованого ними тексту перетворили це питання на предмет гострих дискусій у закладах вищої освіти.

Вітчизняна ситуація змінилася після того, як 1 лютого 2026 року почав діяти Закон України «Про академічну доброчесність». Саме цим документом уперше на рівні законодавства унормовано використання інструментів штучного інтелекту в академічному житті: несумлінне звернення до згенерованого контенту виокремлено як окремий

вид порушення поряд із плагіатом, самоплагіатом та фальсифікацією даних (Про академічну доброчесність, 2025). Право авторства законодавець при цьому закріпив виключно за людиною – тією, чиєю особистою інтелектуальною працею постав науковий доробок.

Ще один аспект розглядуваної проблеми пов'язаний із перекладом. Взаємодія наукового письма й перекладацької праці в Україні насправді щільніша, ніж може видатися спершу: більшість авторів готують англомовні анотації засобами машинного перекладу, а до перекладачів дедалі частіше потрапляють тексти, які вже зазнали автоматизованого опрацювання. В обох випадках ідеться про одну й ту саму потребу – уміння критично поціновувати те, що пропонує машина.

Аналіз досліджень. Проблематику застосування штучного інтелекту в освітньо-науковій діяльності активно розробляють українські дослідники. Теоретичні засади його використання у вищій освіті, систематизацію етичних ціннісних принципів і результати всеукраїнського опитування представлено в колективній праці І. Драч, О. Петроє, О. Бородієнко, І. Регейло, О. Базелюка, Н. Базелюк та О. Слободянюк (Драч та ін., 2023: 66–82). Стан і тенденції впровадження цих технологій у вищій школі схарактеризували А. Андрощук та О. Малюга (Андрощук, Малюга, 2024: 27), а філософський вимір співвідношення обчислювальних систем і людської творчості розкрив А. Вихрущ (Вихрущ, 2025: 79).

Перекладознавчий напрям представлено кількома групами праць. Порівняльний аналіз систем автоматизованого перекладу здійснили А. Красуля та М. Турчина (Красуля, Турчина, 2020: 108–113); аналітику застосування штучного інтелекту в перекладацькій діяльності подала Г. Григоренко (Григоренко, 2023: 219); роль інформаційно-комунікаційних технологій у роботі перекладача розглянули В. Кириленко та Н. Кириленко (Кириленко, Кириленко, 2025: 64), методи навчання перекладу в умовах цифрової освіти – С. Гладьо (Гладьо, 2025: 64), а досвід інтеграції CAT-застосунків й AI-інструментів у підготовку перекладачів – О. Пальчевська, П. Губич та М. Маланюк (Пальчевська та ін., 2025: 53).

Етичні та педагогічні виклики інтеграції генеративного штучного інтелекту у викладання перекладу проаналізували Д. Панченко та І. Ануфрієва (Панченко, Ануфрієва, 2025: 257); автоматизований аналіз структури та стилістики текстів висвітлили Л. Фенюк, Т. Смушак і З. Крук (Фенюк та ін., 2024: 469), вплив цих технологій на стилістичну унікальність академічного письма – С. Шестакова (Шестакова, 2024), лінгводидактичний аспект – Н. Коновальчук (Коновальчук, 2024: 160) та О. Кудельська й О. Мельницька (Кудельська, Мельницька, 2025: 82). Попри значний обсяг публікацій, академічне письмо й перекладацькі практики розглядають переважно окремо, а нормативні новації 2025–2026 років ще не дістали системного осмислення в контексті редакційної практики фахових видань.

Мета статті – на матеріалі наукових публікацій, нормативно-правових актів і опублікованих статистичних даних визначити напрями впливу штучного інтелекту на академічне письмо й перекладацькі практики, систематизувати типи його застосування, схарактеризувати чинну в Україні нормативну рамку та запропонувати модель відповідального використання цих технологій.

Виклад основного матеріалу. Розмову про вплив технології доцільно починати з розмежування понять. Термін «автоматизований переклад» позначає такий тип перекладу, за якого комп'ютерна програма лише допомагає людині перекладати тексти, тоді як у випадку машинного перекладу весь процес здійснюється програмою майже без участі людини (Красуля, Турчина, 2020: 109). Аналогічне розмежування потрібне й для академічного письма, адже засоби перевірки правопису, системи машинного перекладу та генеративні мовні моделі мають різний статус.

Практично значущим є не тип інструмента, а характер його втручання в текст. За цим критерієм застосування таких систем поділяється на операції, що не змінюють змісту наукового повідомлення, і операції, які його породжують або трансформують (таблиця 1).

Наведений поділ дає редакціям практичний критерій. Операції першої групи не відрізняються від послуг мовного редактора – їх традиційно не декларують; операції другої групи змінюють інформаційний зміст і потребують розкриття. Межа між групами розмита: запит на «покращення стилю» нерідко повертає текст із новими твердженнями. Тому доцільніше говорити про континуум участі машини в породженні тексту (рисунок 1).

У табл. 2 розкрито нормативно-правові засади використання штучного інтелекту в академічній діяльності в Україні.

Вважаємо, що саме закон не забороняє використання генеративних систем, а вимагає його розкриття: приховування факту генерації кваліфікується як порушення академічної доброчесності.

Кількісний вимір ставлення української академічної спільноти до цих технологій дає всеу-

Таблиця 1

Функціональна типологія застосування систем штучного інтелекту в академічному письмі та перекладі

Функція	Типові інструменти	Характер втручання в текст	Потреба декларування
Пошук і систематизація джерел	Інформаційно-пошукові сервіси	Змісту не породжує; потребує звірки за першоджерелом	Зазвичай не вимагається
Мовне редагування, коректура	Засоби перевірки правопису та стилістики	Форма без зміни наукового повідомлення	Як послуги мовного редактора
Автоматизований переклад	CAT-системи: Trados, SmartCAT, MemoQ	Програма допомагає людині; рішення ухвалює перекладач	Розкриття бажане
Машинний переклад	Онлайн-системи машинного перекладу	Процес виконує програма майже без участі людини	Розкриття обов'язкове
Перефразування, скорочення, узагальнення	Генеративні мовні моделі	Змінює формулювання й обсяг тверджень	Обов'язкове
Породження фрагментів тексту, формулювання висновків	Генеративні мовні моделі	Створює зміст, що не належить авторові	Приховування – порушення доброчесності

Джерело: складено авторами на основі (Красуля, Турчина, 2020: 110)

Рис. 1. Континуум участі штучного інтелекту у створенні наукового тексту та пороги декларування

Джерело: складено авторами на основі (Драч та ін., 2023: 74)

Таблиця 2

Нормативно-правові засади використання штучного інтелекту в академічній діяльності в Україні

Документ	Рівень регулювання	Ключове положення щодо ШІ	Наслідок для автора
Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні (розп. КМУ № 1556-р)	Стратегічний	Невизначеність етичних підходів визначено як ключову проблему; передбачено етичний кодекс	Орієнтир для інституційних політик
Закон України «Про освіту», ст. 42	Базовий освітній	Академічна доброчесність як сукупність етичних принципів і правил	Загальний обов'язок доброчесності
Закон України «Про академічну доброчесність»	Спеціальний	Автором є фізична особа, яка своєю працею створила твір; недоброчесне використання згенерованих результатів – окремий вид порушення	Обов'язок розкривати використання ШІ
Національний репозитарій академічних текстів	Інфраструктурн ий	Зберігання академічних текстів і перевірка на запозичення	Технічна перевірка робіт

Джерело: складено авторами на основі (Драч та ін., 2023: 74)

українське опитування «Відкрита наука в закладах вищої освіти України», проведене вченими Інституту вищої освіти НАПН України у 2023 р. Участь у ньому взяли понад 1,5 тис. респондентів зі 110 закладів вищої освіти (Драч та ін., 2023: 75). Розподіл відповідей подано на рисунку 2.

Розподіл відповідей вказує на радше оптимістичний настрій наукового середовища: розвиток штучного інтелекту відкриває для дослідника нові можливості – так вважають 66,2 % учасників опитування, або 995 осіб; протилежну позицію, за якої на перший план виходять загрози, поділяють лише 13,6 % (205 осіб) (Драч та ін., 2023: 75). Для редакцій висновок очевидний: курс на заборони не знайде підтримки в переважної частини авторів.

Прикметно, що до переліку неприйнятних потрапили саме ті напрями діяльності, де рішення спирається на ціннісне судження й передбачає особисту відповідальність виконавця (Драч та ін., 2023: 75). Наукова творчість і переклад належать до цього ж ряду – звідси й вимога залишати за людиною контроль там, де ухвалюються змістові рішення.

Ставлення суспільства до таких технологій водночас лишається вибірковим: 80,2 % опитаних українців оцінювали їхній вплив на власне життя як позитивний, однак у низці сфер застосування подібних систем визнали неприйнятним (рисунок 3).

Перекладацький складник має власну специфіку. Автоматизований переклад дедалі активніше набуває статусу професійного інструмента й частіше включається до обов'язкових умінь сучасного перекладача (Красуля, Турчина, 2020: 108–109). Основне завдання CAT-інструменту – скорочення часу на переклад за рахунок машинного перекладу та підставляння готових частин з пам'яті перекладів (Красуля, Турчина, 2020: 110). Зіставлення трьох найпоширеніших систем подано в таблиці 3.

Для наочності результати зіставлення переведено у трибальну шкалу, де 3 бали відповідають високому рівню, 2 – середньому, 1 – низькому (рисунок 4).

Профіль на рисунку 4 пояснює висновок дослідників: Trados Studio має низькі показники доступності установки та зрозумілості інтерфейсу, тоді як хмарна система SmartCAT не поступається їй за функціональними можливостями, проте є інтуїтивно зрозумілою й має вбудовану систему навчання перекладу (Красуля, Турчина, 2020: 111).

Водночас жодна із систем не знімає потреби в постредагуванні: навіть переклад технічного та офіційно-ділового стилів вимагає доопрацювання перекладачем-людиною (Красуля, Турчина, 2020: 111). Типологію характерних помилок машинного перекладу подано в таблиці 4.

Наведені типи помилок об'єднує спільна ознака: жодна з них не виявляється на рівні поверхневої правильності. Речення граматично бездоганні, лексика вживана, синтаксис природний – саме тому такі помилки проходять через поверхневе вичитування. Виявити їх здатний лише фахівець, який володіє предметною галуззю й має доступ до оригіналу.

Рис. 2. Оцінка впливу розвитку штучного інтелекту на наукові дослідження за результатами всеукраїнського опитування, %

Джерело: побудовано за даними (Драч та ін., 2023: 75)

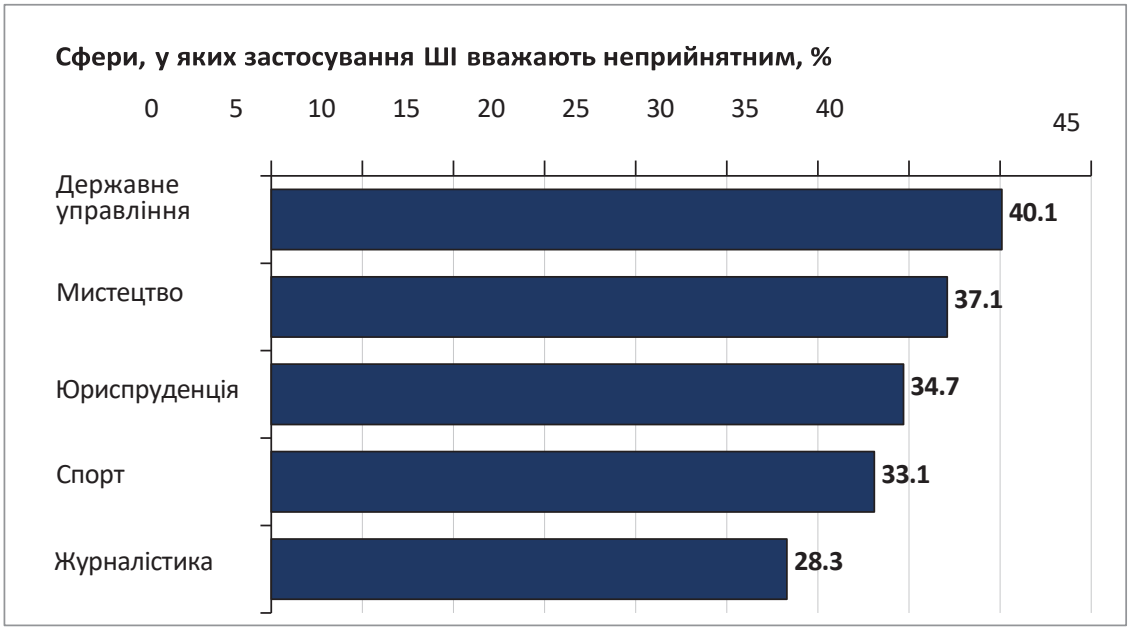

Рис. 3. Сфери, у яких застосування штучного інтелекту вважають неприйнятним, %

Джерело: побудовано за даними (Драч та ін., 2023: 75)

Таблиця 3

Порівняння систем автоматизованого перекладу Trados Studio 2019, SmartCAT і MemoQ

CAT-система	Ефективність ручного / машинного перекладу	Функціональні можливості	Доступність для установки та опанування	Зрозуміліст ь інтерфейсу
Trados Studio 2019	Високий	Високий	Низький	Низький
SmartCAT	Високий	Середній	Високий	Високий
MemoQ	Високий	Середній	Середній	Середній

Джерело: (Красуля, Турчина, 2020: 111)

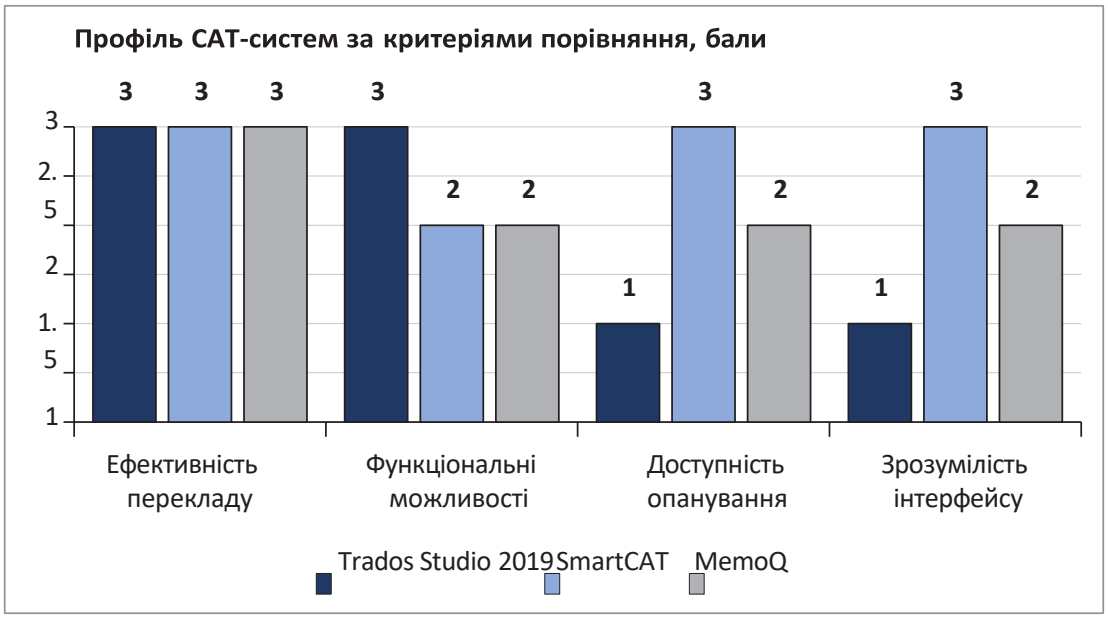

Рис. 4. Профіль CAT-систем за критеріями порівняння (3 – високий рівень, 2 – середній, 1 – низький)

Джерело: побудовано за даними (Красуля, Турчина, 2020: 111)

Таблиця 4

Типологія характерних помилок машинного перекладу англомовних наукових текстів українською мовою

Тип помилки	Фрагмент оригіналу	Машинний варіант	Коментар і відредагований варіант
Термінологічна невідповідність	significance level	рівень значення	Правильно – «рівень значущості»: система обирає частотніший, а не термінологічно точний варіант
Хибний друг перекладача	accurate data	акуратні дані	Правильно – «точні дані»: помилка на формально подібних лексемах
Калькований синтаксис	It should be noted that the obtained results are consistent	Слід зазначити, що отримані результати є узгодженими	Природніше – «Отримані результати узгоджуються»: відтворено англійську пасивну конструкцію
Неузгодженість терміна в межах тексту	framework (у різних абзацах)	рамка / система / фреймворк	Потрібне єдине рішення в межах статті: наскрізної термінологічної пам'яті програма не має
Втрата модальності й застережень	the results may suggest	результати свідчать	Правильно – «можуть свідчити»: усунення гіпотетичності спотворює наукове твердження
Домислювання невідомого	фрагмент із незнайомим скороченням	розгорнута, але вигадана розшифровка	Модель добудовує правдоподібний зміст замість позначення невизначеності

Джерело: складено авторами на основі (Григоренко, 2023: 220)

Отже, ані заборона, ані суто технічний контроль не розв'язують проблеми: заборона витісняє практику в непрозору площину, а автоматичні засоби оцінювання ймовірності машинного породження не дають перевірюваних доказів. Реалістичною альтернативою є процедурна модель (рисунок 5).

Модель передбачає визначення допустимих операцій до початку роботи; виконання із збереженням проміжних матеріалів; верифікацію, під час якої кожне фактичне твердження, цифра й посилання перевіряються за першоджерелом; змістове редагування; декларування у формі, прийнятній для видання. Оскільки українські видання здебільшого не пропонують готових зразків, у таблиці 5 подано відповідні формулювання.

Окремої уваги потребує професійна підготовка. Формулювання декларації має називати конкретний інструмент, конкретну операцію та підтверджувати збереження людської відповідальності; загальні заяви цієї вимоги не задовольняють. Потрібна ж компетентність не зводиться до вміння формулювати запити: вона охоплює здатність оцінити достовірність згенерованого твердження, розпізнати типові помилки машинного перекладу та коректно оформити декларацію. Показово, що українські випускники-перекладачі здебільшого мають самостійно опановувати ці технології, що знижує рівень перекладацької освіти (Красуля, Турчина, 2020: 108).

Висновки. Проведений аналіз дає підстави для кількох узагальнень. Вплив штучного інтелекту на академічне письмо й перекладацькі практики має спільну природу: в обох сферах машина перебирає породження мовної форми, залишаючи людині відповідальність за зміст, що робить доцільним спільний розгляд обох практик і вироблення для них узгоджених нормативних рішень.

Чинна в Україні нормативна рамка ґрунтується на трьох положеннях: автором академічного твору може бути лише фізична особа; використання систем штучного інтелекту не заборонене, але підлягає розкриттю; приховування факту генерації є окремим видом порушення академічної доброчесності. Ці положення узгоджуються з етичними принципами, систематизованими на основі документів міжнародних організацій (Драч та ін., 2023: 70–71).

Кількісні дані свідчать про переважно позитивне ставлення української академічної спільноти: 66,2 % опитаних убачають додаткові можливості для дослідника проти 13,6 %, які вбачають загрози, що підтверджує безперспективність заборонних стратегій і доцільність регламентації через процедури декларування.

У перекладацькій сфері відбувається зміщення професійної ролі від породження тексту до постредагування й контролю якості. Зіставлення систем автоматизованого перекладу показує, що доступність інструментарію вже не є бар'єром, натомість критичною стає здатність виявляти

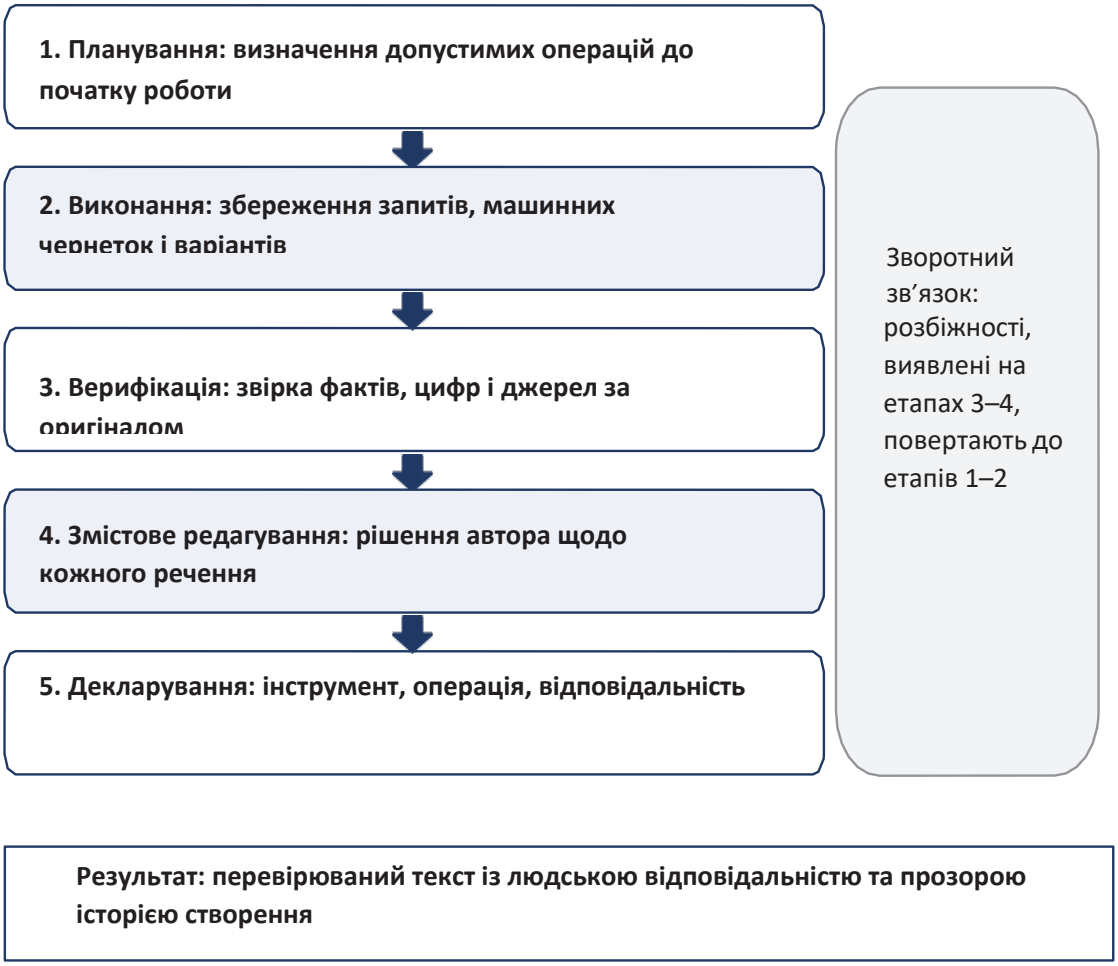

Рис. 5. Модель відповідального використання штучного інтелекту в академічному письмі та перекладі

Джерело: складено авторами на основі (Панченко, Ануфрієва, 2025: 260)

Таблиця 5

Зразки формулювань декларації про використання систем штучного інтелекту

Ситуація використання	Рекомендоване формулювання
Мовне редагування тексту	Під час підготовки рукопису автор використовував (назва інструмента, версія) для мовного редагування тексту. Після використання зазначеного інструмента автор перевірив і за потреби відредагував текст і несе повну відповідальність за зміст публікації.
Переклад авторського тексту	Англомовну версію анотації підготовлено з використанням (назва інструмента) із подальшим повним редагуванням автором. Термінологічну відповідність звірено за (назва словника або стандарту).
Допомога у структуруванні матеріалу	Для попереднього структурування огляду літератури використано (назва інструмента). Добір джерел, їх аналіз та всі змістові висновки належать авторові.
Пошук джерел	Для пошуку публікацій за темою використано (назва інструмента). Кожне наведене в списку джерело перевірено автором за оригіналом.
Технологію не використовували	Системи штучного інтелекту під час підготовки цієї публікації не використовувалися.

Джерело: складено авторами на основі (Панченко, Ануфрієва, 2025: 259)

помилки, непомітні на рівні поверхневої мовної правильності.

Запропонована п'ятиетапна модель і зразки формулювань декларації можуть бути безпосередньо застосовані в редакційній та перекладацькій практиці. Перспективу подальших досліджень становить розробка галузевих критеріїв оцінювання постредагованих наукових текстів українською мовою та аналіз практики декларування у фахових виданнях України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрощук А. Г., Малюга О. С. Використання штучного інтелекту у вищій освіті: стан і тенденції. *International Science Journal of Education and Linguistics*. 2024. Vol. 3, № 2. С. 27–35. DOI: 10.46299/j.isjel.20240302.04. URL: https://isg-journal.com/isjel/article/view/661 (дата звернення: 09.09.2026).

2. Вихрущ А. Комп'ютерний інтелект і … творчість. *Studia Methodologica*. 2025. № 59. С. 79–89. DOI: 10.32782/2307-1222.2025-59-7. URL: https://journals.tnpu.ternopil.ua/index.php/sm/article/view/1501 (дата звернення: 09.09.2026).

3. Гладьо С. Методи і технології навчання перекладу в умовах цифрової освіти. *Journal of Cross-Cultural Education*. 2025. № 6(2). С. 64–72. DOI: 10.31652/2786-9083-2025-6(2)-64-72. URL: https://vspu.net/jcrosscultural/index.php/journal/article/view/72 (дата звернення: 09.09.2026).

4. Григоренко Г. Використання та аналітика штучного інтелекту у перекладацькій діяльності. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 67, т. 1. С. 219–224. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/67-1-2023 (дата звернення: 09.09.2026).

5. Драч І., Петроє О., Бородієнко О., Регейло І., Базелюк О., Базелюк Н., Слободянюк О. Використання штучного інтелекту у вищій освіті. *Університети і лідерство*. 2023. № 15. С. 66–82. DOI: 10.31874/2520-6702-2023-15-66-82. URL: https://ul-journal.org/index.php/journal/article/view/213 (дата звернення: 09.09.2026).

6. Кириленко В., Кириленко Н. Інформаційно-комунікаційні технології в перекладацькій діяльності. *Journal of Cross-Cultural Education*. 2025. № 5. С. 64–73. DOI: 10.31652/2786-9083-2025-5-64-73. URL: https://vspu.net/jcrosscultural/index.php/journal/article/view/25 (дата звернення: 09.09.2026).

7. Коновальчук Н. Перспективи застосування інструментів на основі штучного інтелекту у викладанні української мови як іноземної. *Український педагогічний журнал*. 2024. № 3. С. 160–166. DOI: 10.32405/2411-1317-2024-3-160-166. URL: https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-3-160-166 (дата звернення: 09.09.2026).

8. Красуля А. В., Турчина М. В. Використання інструментів штучного інтелекту: порівняльний аналіз систем автоматизованого перекладу. *Львівський філологічний часопис*. 2020. Вип. 8. С. 108–113. DOI: 10.32447/2663-340X-2020-8.17. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/82708 (дата звернення: 09.09.2026).

9. Кудельська О., Мельницька О. Оптимізація процесів оволодіння іноземною мовою за допомогою технологій штучного інтелекту: аналіз функціональних можливостей додатків. *Journal of Cross-Cultural Education*. 2025. № 5. С. 82–90. DOI: 10.31652/2786-9083-2025-5-83-90. URL: https://vspu.net/jcrosscultural/index.php/journal/article/view/27 (дата звернення: 09.09.2026).

10. Національний репозитарій академічних текстів (НРАТ) : офіційний сайт УкрІНТЕІ. URL: https://nrat.ukrintei.ua (дата звернення: 09.09.2026).

11. Пальчевська О. С., Губич П. В., Маланюк М. С. Підготовка перекладачів для системи цивільного захисту у Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності: інтеграція CAT-застосунків й AI-інструментів у навчання. *Наукові записки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Педагогіка і психологія*. 2025. № 2(6). С. 53–59. DOI: 10.32782/3041-1297/2025-2-8. URL: https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/pp/article/view/3033 (дата звернення: 09.09.2026).

12. Панченко Д. І., Ануфрієва І. Л. Етичні та педагогічні виклики інтеграції генеративного штучного інтелекту у викладання перекладу (французька мова). *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2025. Вип. 215. С. 257–262. DOI: 10.32782/2522-4077-2025-215-31. URL: https://journals.cusu.in.ua/index.php/philology/article/view/999 (дата звернення: 09.09.2026).

13. Про академічну доброчесність : Закон України від 18.12.2025 № 4742-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-IX (дата звернення: 09.09.2026).

14. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII (ст. 42 «Академічна доброчесність»). *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 (дата звернення: 09.09.2026).

15. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-р (дата звернення: 09.09.2026).

16. Фенюк Л., Смушак Т., Крук З. Автоматизовані системи для аналізу структури та стилістики літературних текстів: використання штучного інтелекту. *Вісник науки та освіти*. 2024. № 9(27). С. 469–485. DOI: 10.52058/2786-6165-2024-9(27)-469-485. URL: https://perspectives.pp.ua/index.php/vno/issue/view/280 (дата звернення: 09.09.2026).

17. Шестакова С. О. Вплив штучного інтелекту на розвиток стилістичної унікальності в академічному письмі. *Академічні візії*. 2024. Вип. 37. URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1456 (дата звернення: 09.09.2026).

REFERENCES

1. Androshchuk A. H., Maliuha O. S. (2024) Vykorystannia shtuchnoho intelektu u vyshchii osviti: stan i tendentsii. [The use of artificial intelligence in higher education: state and trends] *International Science Journal of Education and Linguistics*, 3(2), 27–35. DOI: 10.46299/j.isjel.20240302.04. URL: https://isg-journal.com/isjel/article/view/661 [in Ukrainian].

2. Vykhrushch A. (2025) Kompiuternyi intelekt i … tvorchist. [Computer intelligence and … creativity] *Studia Methodologica*, 59, 79–89. DOI: 10.32782/2307-1222.2025-59-7. URL: https://journals.tnpu.ternopil.ua/index.php/sm/article/view/1501 [in Ukrainian].

3. Hlado S. (2025) Metody i tekhnolohii navchannia perekladu v umovakh tsyfrovoi osvity. [Methods and technologies of translation teaching in the context of digital education] *Journal of Cross-Cultural Education*, 6(2), 64–72. DOI: 10.31652/2786-9083-2025-6(2)-64-72. URL: https://vspu.net/jcrosscultural/index.php/journal/article/view/72 [in Ukrainian].

4. Hryhorenko H. (2023) Vykorystannia ta analityka shtuchnoho intelektu u perekladatskii diialnosti. [The use and analytics of artificial intelligence in translation activity] *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 67(1), 219–224. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/67-1-2023 [in Ukrainian].

5. Drach I., Petroie O., Borodiienko O., Reheilo I., Bazeliuk O., Bazeliuk N., Slobodianiuk O. (2023) Vykorystannia shtuchnoho intelektu u vyshchii osviti. [The use of artificial intelligence in higher education] *Universytety i liderstvo*, 15, 66–82. DOI: 10.31874/2520-6702-2023-15-66-82. URL: https://ul-journal.org/index.php/journal/article/view/213 [in Ukrainian].

6. Kyrylenko V., Kyrylenko N. (2025) Informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii v perekladatskii diialnosti. [Information and communication technologies in translation activity] *Journal of Cross-Cultural Education*, 5, 64–73. DOI: 10.31652/2786-9083-2025-5-64-73. URL: https://vspu.net/jcrosscultural/index.php/journal/article/view/25 [in Ukrainian].

7. Konovalchuk N. (2024) Perspektyvy zastosuvannia instrumentiv na osnovi shtuchnoho intelektu u vykladanni ukrainskoi movy yak inozemnoi. [Prospects for using artificial intelligence-based tools in teaching Ukrainian as a foreign language] *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, 3, 160–166. DOI: 10.32405/2411-1317-2024-3-160-166. URL: https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-3-160-166 [in Ukrainian].

8. Krasulia A. V., Turchyna M. V. (2020) Vykorystannia instrumentiv shtuchnoho intelektu: porivnialnyi analiz system avtomatyzovanoho perekladu. [Artificial intelligence tools applications: automated translation systems comparative analysis] *Lvivskyi filolohichnyi chasopys*, 8, 108–113. DOI: 10.32447/2663-340X-2020-8.17. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/82708 [in Ukrainian].

9. Kudelska O., Melnytska O. (2025) Optymizatsiia protsesiv ovolodinnia inozemnoiu movoiu za dopomohoiu tekhnolohii shtuchnoho intelektu: analiz funktsionalnykh mozhlyvostei dodatkiv. [Optimising foreign language acquisition with artificial intelligence technologies: an analysis of application functionality] *Journal of Cross-Cultural Education*, 5, 82–90. DOI: 10.31652/2786-9083-2025-5-83-90. URL: https://vspu.net/jcrosscultural/index.php/journal/article/view/27 [in Ukrainian].

10. UkrINTEI (n.d.) Natsionalnyi repozytarii akademichnykh tekstiv (NRAT): ofitsiinyi sait. [National Repository of Academic Texts: official website of UkrISTEI] URL: https://nrat.ukrintei.ua [in Ukrainian].

11. Palchevska O. S., Hubych P. V., Malaniuk M. S. (2025) Pidhotovka perekladachiv dlia systemy tsyvilnoho zakhystu u Lvivskomu derzhavnomu universyteti bezpeky zhyttiediialnosti: intehratsiia CAT-zastosunkiv y AI-instrumentiv u navchannia. [Training translators for the civil protection system at Lviv State University of Life Safety: integrating CAT applications and AI tools into instruction] *Naukovi zapysky Lvivskoho derzhavnoho universytetu bezpeky zhyttiediialnosti. Pedahohika i psykholohiia*, 2(6), 53–59. DOI: 10.32782/3041-1297/2025-2-8. URL: https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/pp/article/view/3033 [in Ukrainian].

12. Panchenko D. I., Anufriieva I. L. (2025) Etychni ta pedahohichni vyklyky intehratsii heneratyvnoho shtuchnoho intelektu u vykladannia perekladu (frantsuzka mova). [Ethical and pedagogical challenges of integrating generative artificial intelligence into translation teaching (French)] *Naukovi zapysky. Seriia: Filolohichni nauky*, 215, 257–262. DOI: 10.32782/2522-4077-2025-215-31. URL: https://journals.cusu.in.ua/index.php/philology/article/view/999 [in Ukrainian].

13. Verkhovna Rada Ukrainy (2025) Pro akademichnu dobrochesnist: Zakon Ukrainy vid 18.12.2025 № 4742-IX. [On Academic Integrity: Law of Ukraine of 18 December 2025 No. 4742-IX] URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-IX [in Ukrainian].

14. Verkhovna Rada Ukrainy (2017) Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII (st. 42 «Akademichna dobrochesnist»). [On Education: Law of Ukraine of 5 September 2017 No. 2145-VIII (Article 42, Academic Integrity)] *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 [in Ukrainian].

15. Kabinet Ministriv Ukrainy (2020) Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku shtuchnoho intelektu v Ukraini: rozporiadzhennia vid 02.12.2020 № 1556-r. [On Approval of the Concept of Artificial Intelligence Development in Ukraine: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 2 December 2020 No. 1556-r] URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p [in Ukrainian].

16. Feniuk L., Smushak T., Kruk Z. (2024) Avtomatyzovani systemy dlia analizu struktury ta stylistyky literaturnykh tekstiv: vykorystannia shtuchnoho intelektu. [Automated systems for analysing the structure and stylistics of literary texts: the use of artificial intelligence] *Visnyk nauky ta osvity*, 9(27), 469–485. DOI: 10.52058/2786-6165-2024-9(27)-469-485. URL: https://perspectives.pp.ua/index.php/vno/issue/view/280 [in Ukrainian].

17. Shestakova S. O. (2024) Vplyv shtuchnoho intelektu na rozvytok stylistychnoi unikalnosti v akademichnomu pysmi. [The impact of artificial intelligence on the development of stylistic uniqueness in academic writing] *Akademichni vizii*, 37. URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1456 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 18.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

УДК 784.1:781.22:784.9
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-32

Сергій ВАВРИЩУК,
orcid.org/0000-0002-8875-1444
доктор мистецтва,
доцент кафедри музичного мистецтва
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
(Київ, Україна) sergmarvel@gmail.com

ТОЧНІСТЬ ІНТОНАЦІЇ ТА ЧИННИКИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ У ВОКАЛЬНО-АНСАМБЛЕВІЙ ПРАКТИЦІ

У статті здійснено комплексний аналіз проблеми інтонаційної точності у вокально-ансамблевій практиці як багатовимірного психоакустичного, когнітивного та виконавського явища. Інтонацію розглянуто як складну акустико-психологічну систему, що формується в процесі колективного співу та ґрунтується на взаємодії слухового контролю, вокальної координації та темброво-динамічної адаптації співаків в процесі ансамблевого співу. Особливу увагу приділено специфіці інтонування у співі a cappella, де відсутність інструментальної опори суттєво підвищує вимоги до слухової стабільності, ладогармонічного відчуття та внутрішніх висотних орієнтирів виконавців.

На основі аналізу сучасних наукових досліджень у галузях музичної акустики, психології музичного сприйняття та вокальної педагогіки узагальнено основні механізми формування інтонаційної точності та окреслено причини виникнення інтонаційних похибок у ансамблевому співі, зокрема феномен поступового відхилення строю (intonation drift). Визначено роль фізіологічних (функціонування голосового апарату, дихальна система, нейром'язова координація), психоакустичних (сприйняття висоти тону, тембр, спектральна структура звуку, слухова адаптація), когнітивних (музичне мислення, слухова увага, внутрішній слух, висотна пам'ять) та виконавських чинників (рівень вокальної підготовки, вміння слухати партнерів вокального ансамблю, узгодження вимови, контроль динаміки) у забезпеченні стабільності інтонування та ансамблевої злагодженості.

Значну увагу приділено практичному аспекту дослідження. На основі власного педагогічного досвіду роботи зі студентським вокальним ансамблем запропоновано декілька вправ, спрямованих на розвиток внутрішнього слуху, слухової уваги, інтервального мислення, гармонічної стабільності та тембрової однорідності звучання. Запропоновану методику структуровано за трирівневою моделлю організації навчального процесу, що передбачає поступовий перехід від усвідомленого слухового налаштування окремих звуків до складних форм ансамблевої інтонаційної координації в умовах змінної гармонічної та ритмічної організації. Матеріали статті мають практичну цінність для хормейстерів, викладачів вокального ансамблю та виконавців.

Ключові слова: *інтонаційна точність, вокальний ансамбль, ансамблевий стрій, a cappella, слухова координація, внутрішній слух.*

Serhii VAVRYSHCHUK,
orcid.org/0000-0002-8875-1444
Doctor of Arts,
Associate Professor at the Department of Musical Arts
National Academy of Culture and Arts Management
(Kyiv, Ukraine) sergmarvel@gmail.com

INTONATION ACCURACY AND FACTORS INFLUENCING ITS FORMATION IN VOCAL-ENSEMBLE PRACTICE

The article provides a comprehensive analysis of intonation accuracy in vocal ensemble practice as a multidimensional psychoacoustic, cognitive, and performance phenomenon. Intonation is considered as a complex acoustic and psychological system formed in collective singing and based on the interplay of auditory control, vocal coordination, and timbre-dynamic adaptation of singers during ensemble singing. Particular attention is paid to the specifics of intonation in a cappella singing, where the absence of instrumental support significantly increases the demands on auditory stability, modal-harmonic perception, and internal pitch references of performers.

Based on the analysis of modern scientific research in musical acoustics, psychology of music perception, and vocal pedagogy, the main mechanisms of intonation accuracy formation are summarized, and the causes of intonation errors

in ensemble singing are outlined, including the phenomenon of gradual pitch shift (intonation drift). The study identifies the role of physiological (vocal apparatus functioning, respiratory system, neuromuscular coordination), psychoacoustic (pitch perception, timbre, spectral structure of sound, auditory adaptation), cognitive (musical thinking, auditory attention, inner hearing, pitch memory), and performance factors (vocal training level, ability to listen to ensemble partners, pronunciation alignment, dynamic control) in ensuring intonation stability and ensemble cohesion.

Significant attention is paid to the practical aspect of the research. Drawing on personal pedagogical experience in working with a student vocal ensemble, several exercises are proposed to develop inner hearing, auditory attention, interval thinking, harmonic stability, and timbre homogeneity. The proposed methodology is structured according to a three-level model of the educational process organization, involving a gradual transition from conscious auditory tuning of individual tones to complex forms of ensemble intonation coordination in a variable harmonic and rhythmic context. The materials of the article are of practical value for choir directors, vocal ensemble teachers, and performers.

Key words: *intonation accuracy, vocal ensemble, ensemble tuning, a cappella, auditory coordination, inner hearing.*

Постановка проблеми. Інтонаційна точність є фундаментальною характеристикою вокального виконавства та одним із головних критеріїв професійної майстерності співаків. У вокально-ансамблевій практиці проблема чистоти інтонування набуває особливої складності, оскільки кожен виконавець повинен не лише точно відтворювати задану висоту тону, а й постійно співвідносити власну інтонацію із загальним звучанням колективу, досягаючи гармонічного узгодження та тембрової злагодженості. Людський голос, на відміну від музичних інструментів із фіксованою висотою звуку, характеризується високою варіативністю, що зумовлює значну гнучкість і водночас нестабільність інтонування. Точність інтонації у вокально-ансамблевому виконанні визначається комплексом чинників, серед яких виділяємо: фізіологічні, психоакустичні, когнітивні та виконавські. Детальний аналіз наведених чинників подано у викладі основного матеріалу статті. Виконавська практика показує, що навіть незначні інтонаційні відхилення окремих учасників можуть призводити до порушення гармонічної рівноваги, втрати акустичної злагодженості та зниження художньої якості виконання.

Особливо актуальною є проблема поступового відхилення загального строю під час виконання твору. Це явище, яке в англомовній літературі позначається як **intonation drift**, спостерігається у хорових колективах, малих вокальних ансамблях, а також у сольному акапельному співі. Незважаючи на поширеність явища у практиці, комплексні механізми формування інтонаційної точності та чинники її порушення залишаються недостатньо дослідженими в українському музикознавстві. Таким чином, вважаємо за доцільне здійснити систематичне наукове вивчення згаданих чинників, а також запропонувати ефективні педагогічні підходи для їх удосконалення. Саме це визначає **актуальність** та **практичну цінність** даного дослідження.

Аналіз досліджень. Систематичне наукове вивчення інтонації у співі стало можливим лише після розвитку інструментальних методів аналізу висоти тону. Перші експериментальні дослідження у цій галузі здійснив К. Сішор (Seashore, 1914). У своїй праці він описав принципи дії та можливості застосування тоноскопа – приладу для точного вимірювання частоти коливань звуку, заклавши підґрунтя психоакустичного підходу для дослідження вокальної інтонації. Подальший розвиток цифрових технологій сприяв появі точних алгоритмів визначення основної частоти тону (Schroeder, 1968), що значно розширило можливості дослідження інтонаційної точності співу.

Проблему поступового відхилення загального строю в ансамблевому співі досліджували Х. Терасава (Terasava, 2004), Д. Говард (Howard, 2007), Дж. Сітон (Seaton, 2019). Результати їхніх досліджень свідчать про систематичну тенденцію до зниження тонального строю у процесі тривалого співу без інструментального супроводу.

В українському музикознавстві також існують дослідження, що висвітлюють аспекти інтонаційної точності в колективному співі. У статті А. Патер (Патер, 2020), присвяченій стандарту хорового звучання в інтерпретації української сакральної музики, розглядається питання досягнення цілісного ансамблевого звучання й артикуляційноінтонаційних компонентів у виконанні, що частково стосується проблем інтонаційного узгодження. У статті А. Кифенко та Т. Романової (Кифаренко та ін., 2023) «До проблеми інтонування у студентському хоровому колективі» досліджуються фактори, що впливають на точність інтонації в студентських хорових колективах. Авторки розкривають категорію «музичний слух» та доводять, що формування вокального та інтонаційного слуху є ключовою для чистоти інтонування. Водночас в українській музикознавчій та педагогічній літературі відсутні систематизовані дослідження комплексних чинників інтонаційної точності у вокально-ансамблевій практиці.

Мета статті полягає у виявленні закономірностей формування інтонаційної точності у

вокально-ансамблевій практиці, аналізі механізмів її порушення та апробації педагогічних методів, спрямованих на підвищення стабільності строю, ансамблевої злагодженості й художньої якості колективного виконання.

Виклад основного матеріалу. Інтонація у вокальному колективі є складною системою, у якій поєднуються горизонтальний (мелодичний) і вертикальний (гармонічний) компоненти строю. Горизонтальний аспект передбачає точність у побудові інтервалів та мелодичних ліній, тоді як вертикальний – гармонічне узгодження звуків, що звучать одночасно. Формування точної інтонації є результатом складної взаємодії між слуховим аналізатором, центральною нервовою системою та вокальним апаратом: з одного боку, співак сприймає висоту звуку як акустичний сигнал, а з іншого – керує м'язовими рухами, що формують відповідну частоту коливань голосових зв'язок. Згідно з психоакустичними дослідженнями, сприйняття висоти тону не є абсолютно точним і залежить від спектрального складу звуку, його гучності, тембру та контексту (Terhardt, 1974). В умовах ансамблевого виконання ці чинники ускладнюються впливом багатоголосної фактури, акустичних властивостей приміщення та особливостями загальної взаємодії голосів в процесі співу. Це пояснює, чому навіть досвідчені співаки можуть демонструвати варіативність інтонації.

В процесі вокально-ансамблевої практики зі студентським колективом нами було виділено окремі чинники, які формують точну інтонацію. Серед таких виділимо: **фізіологічні, психоакустичні, когнітивні** та **виконавські** чинники. Їх взаємодія формує цілісну систему інтонаційного контролю, що реалізується у процесі ансамблевого співу.

Фізіологічні чинники інтонування охоплюють особливості функціонування голосового апарату, дихальної системи та нейром'язової координації. Формування стабільної висоти тону безпосередньо залежить від точності регуляції напруження голосових складок, тиску повітряного струменя та правильному налаштуванню голосового апарату. Навіть незначні порушення в роботі будь-якої з цих ланок можуть спричиняти коливання висоти звуку.

У вокально-ансамблевому виконанні фізіологічні чинники ускладнюються необхідністю постійного пристосування індивідуального голосоутворення до загального звучання колективу. Співак змушений коригувати вокальну подачу відповідно до динамічного балансу, тембрового середовища та акустичних умов простору. За відсутності інструментального супроводу, зокрема в акапельному співі, роль внутрішнього м'язового контролю значно зростає, що підвищує вимоги до стабільності вокальної техніки. Дослідження вокальної акустики свідчать, що фізіологічна втома, зміни дихального режиму, а також психоемоційний стан виконавця можуть спричиняти поступове зниження або підвищення загального рівня інтонації. Саме ці чинники часто лежать в основі поступового відхилення строю у процесі тривалого співу, що зафіксовано в роботах Х. Терасави (Terasava, 2004), Д. Говарда (Howard, 2007), Дж. Сітона (Seaton, 2019).

Психоакустичний чинник інтонаційної точності пов'язаний із особливостями сприйняття висоти тону, тембру та інтервальних співвідношень. Як показують дослідження, сприйняття висоти не є абсолютним і формується під впливом спектральної структури звуку, гучності, акустичного контексту та індивідуальних особливостей слухового аналізатора (Schroeder, 1968).

У багатоголосному ансамблевому звучанні психоакустичні труднощі зростають через накладання різних голосових партій, що ускладнює точне розрізнення висоти кожного окремого тону. У результаті слуховий контроль співаків базується не лише на індивідуальному сприйнятті власного голосу, а й на складній системі відносних інтервальних орієнтирів усередині ансамблю. Особливу роль відіграє механізм слухової адаптації, за якого виконавці коригують власну висоту тону відповідно до інтонації інших учасників колективу. У цьому процесі може відбуватися повільне зміщення тонального центру, яке в науковій літературі описується як поступове відхилення строю, а в іноземній – як **intonation drift**. За результатами експериментальних досліджень, проведених Х. Терасавою (Terasava, 2004) та Д. Говардом (Howard, 2007), ансамблевий спів без інструментальної опори демонструє тенденцію до систематичного зниження загального рівня висоти тону, що зумовлено як фізіологічними, так і психоакустичними чинниками.

Когнітивний чинник формування інтонаційної точності охоплює процеси музичного мислення, слухової уваги, внутрішнього слуху та висотної пам'яті. Саме здатність утримувати у свідомості еталонні висотні орієнтири дозволяє співакові підтримувати стабільність інтонації в умовах змінної акустичної ситуації. Особливо важливим в даному випадку є внутрішній слух – здатність уявити правильний тон ще до його фактичного виконання. Добре розвинений внутрішній слух забезпечує здатність утримувати еталонну

висоту тону у внутрішньому слуховому уявленні. Якщо ж внутрішній слух слабо розвинений, інтонація стає нестійкою і сильно залежить від того, що співак чує зовні.

Когнітивні процеси тісно пов'язані з рівнем музичної підготовки виконавців. Дослідження показують, що професійні співаки демонструють вищу здатність до корекції інтонаційних відхилень, тоді як у менш досвідчених виконавців механізми самоконтролю функціонують повільніше, що збільшує ризик накопичення інтонаційних похибок у процесі виконання.

Виконавський чинник інтонаційної точності пов'язаний з рівнем вокальної підготовки співака, його здатності слухати інших учасників колективу, узгоджувати вимову звуків із партнерами та контролювати гучність голосу для досягнення гармонійного звучання. Ансамблева інтонація формується не шляхом механічного нашарування окремих голосів, а внаслідок складної адаптації кожної партії до загального звучання. Відповідно, провідну роль відіграє здатність до активного слухання інших голосів та оперативного коригування власної інтонації. Саме ця взаємна слухова регуляція забезпечує гармонічну злагодженість та стабільність вертикального строю.

Дослідження інтонаційних процесів у вокальних ансамблях, проведені Дж. Сітоном (Seaton, 2019), доводять, що точність інтонування істотно зростає за умов цілеспрямованого тренування ансамблевого слуху, що передбачає розвиток навичок інтервального співвідношення, акордової стабільності та тембрового балансу.

Таким чином, аналіз фізіологічних, психоакустичних, когнітивних та виконавських чинників дозволяє стверджувати, що формування стабільної інтонації в ансамблі потребує цілеспрямованої та системної педагогічної роботи, яка поєднує розвиток слухових навичок, вокальної техніки та ансамблевої взаємодії. Тож на основі власної педагогічної роботи з вокальним ансамблем пропонуємо ряд вправ, які в нашому випадку допомагали колективу подолати інтонаційні труднощі, та забезпечувати злагоджене та збалансоване звучання всіх голосових партій.

Роботу з колективом протягом року було організовано на три рівні:

– **Перший рівень.** На початковому етапі роботи з ансамблем вправи виконуються без чіткого метричного чи темпового відчуття. На кожній ноті робиться пауза на кілька секунд, що дає співакам можливість налаштувати свій звук для досягнення бажаної інтонації, а також налаштувати звук під загальний тембровий ансамбль. Педагогічний принцип тут полягає в тому, що співаки спочатку мають знати, як інтонаційно правильно має звучати нота, перш ніж очікувати від виконавців здатності передбачити раніше цей звук.

– **Другий рівень.** Вправи повторюються з паузами між нотами чи акордами. Тиша у процесі виконання вправ на інтонацію дає можливість співакам внутрішньо передбачити наступний звук, замість того щоб покладатися виключно на м'язову пам'ять, яка безумовно також важлива в процесі роботи над чистотою інтонації. Пауза має бути достатньо довгою (3–4 секунди), щоб усі учасники змогли уявно відтворити звук в голові, інакше лише явно сильніші співаки колективу передбачатимуть його, а решта учасників намагатиметься вступити пізніше або швидко підлаштуватися без попереднього внутрішнього відчуття звуку. Потім вправа може виконуватися у повільному, але стабільному темпі, змушуючи співаків швидко передбачати наступний звук і точно входити в ритм.

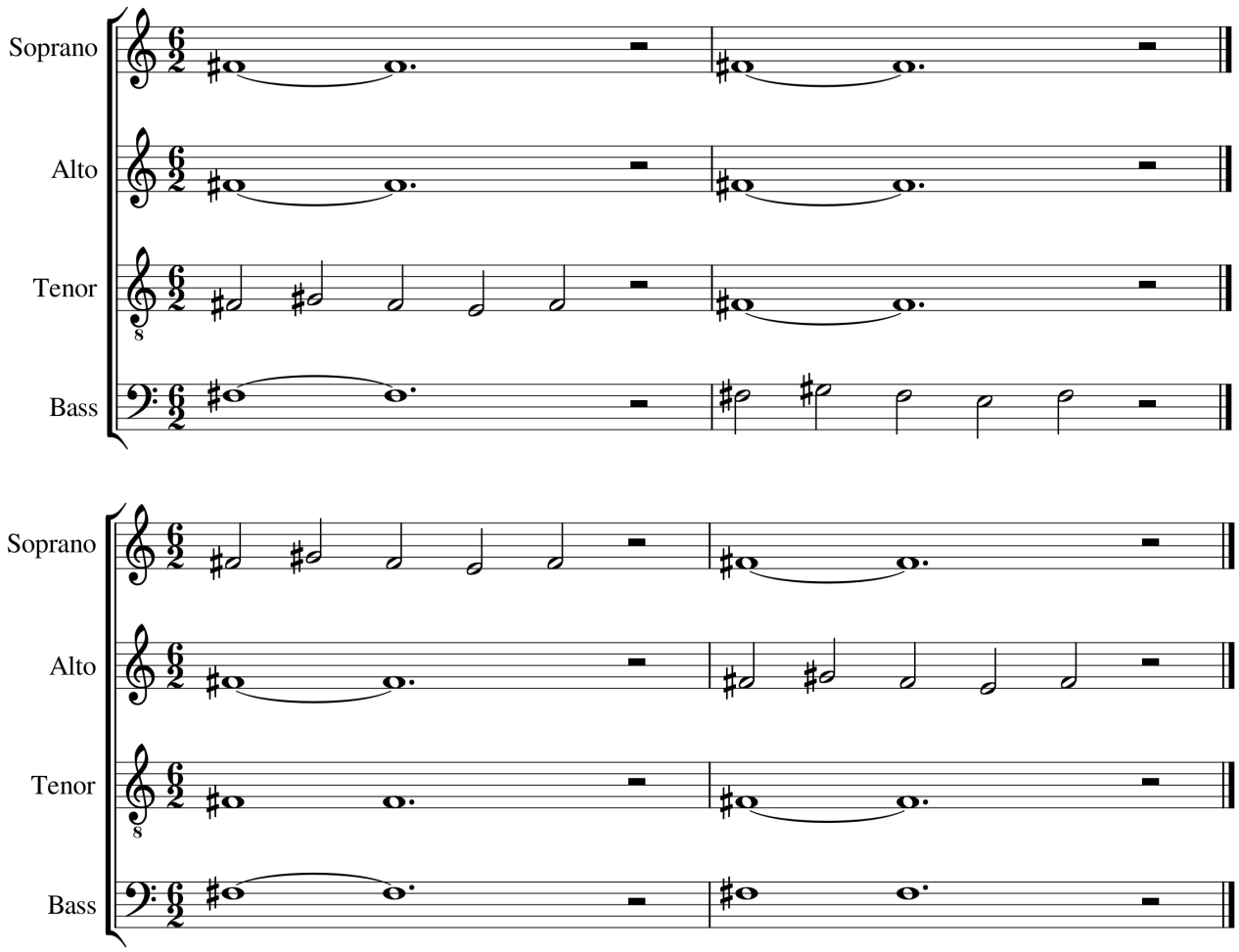
– **Третій рівень.** На цьому етапі вправи виконуються у сталому ритмі подекуди з паузами між нотами (наприклад, заміна нотних тривалостей по ходу вправи), що змушує співаків швидко внутрішньо передбачати наступний звук без прямої опори на м'язову пам'ять. Таке виконання сприяє розвитку оперативного слухового контролю та здатності підтримувати точну інтонацію у змінному ритмічному контексті. Вправи цього рівня можуть ускладнюватися наступним чином: **1) динамічні переходи** (послідовна контрастність динаміки у виконанні додасть новий елемент для внутрішнього передбачення звуку та тренуватиме гнучкість інтонаційного контролю); **2) спів складних інтонаційних послідовностей** (практика чистої інтонації у творах із нетиповою гармонією допоможе формувати точне відчуття інтервалів та злагодженість звучання навіть у нестандартних гармонічних структурах).

Пропонуємо комплекс вправ, спрямованих на розвиток інтонаційної точності, підвищення слухової уваги та формування здатності до оперативного узгодження власного голосу з партіями інших виконавців в процесі ансамблевого співу.

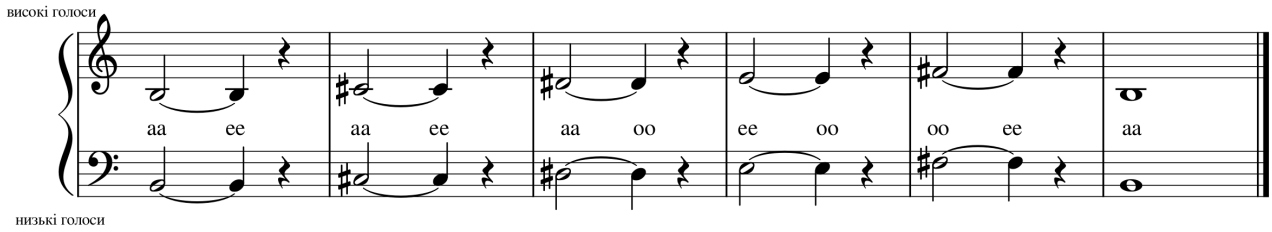
У даній вправі ансамбль виконує послідовність тонів, поступово відхиляючись від унісону та повертаючись до нього за визначеним інтервалом. Виконавці тренуються точному налаштуванню інтервалів, одночасно здійснюючи самоконтроль власного голосу та слухове спостереження за партіями інших учасників колективу, що сприяє формуванню інтонаційної злагодженості та гармонічної стабільності ансамблю.

Ця вправа спрямована на розвиток вокальної координації та інтонаційної точності в процесі ансамблевого співу шляхом одночасного узгодження артикуляції голосних та висоти тону. Виконавці тренують синхронну зміну голосних, підтримуючи безперервність звучання, що забезпечує однорідність тембру та стабільність гармонічних співвідношень. Крім того, вправа розвиває здатність швидко адаптувати висоту тону до зміни вокальної структури, формуючи контроль над

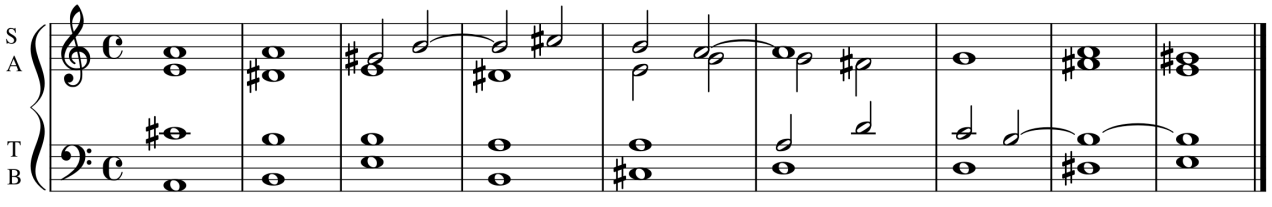
Вправа 1

Вправа 2

Вправа 3

вокальною артикуляцією та інтеграцією індивідуального голосу в ансамблеву систему. За потреби вправа може варіюватися шляхом використання різних дифтонгів відповідно до вокально-технічних завдань колективу.

Дана вправа спрямована на формування навичок точного інтонування в умовах змінної гармонічної структури. У процесі виконання співаки працюють із нестійкими звуками та неакордовими тонами, які найчастіше спричиняють інтонаційні похибки. Основна увага зосереджується на розвитку здатності передбачати напрям руху мелодії та своєчасно коригувати висоту тону відповідно до гармонічного контексту. Такий підхід сприяє формуванню стабільного гармонічного строю, підвищенню точності інтонування та розвитку ансамблевої слухової координації.

Таким чином, результати теоретичного аналізу та практичної апробації запропонованих вправ свідчать про необхідність комплексного підходу до формування інтонаційної точності у вокально-ансамблевій практиці. Поєднання слухового тренування, вокально-технічної стабілізації та розвитку ансамблевої координації дозволяє не лише зменшити ризик інтонаційних похибок, але й сформувати в учасників колективу стійке відчуття гармонічного балансу, тембрової однорідності та акустичної злагодженості. Такий підхід забезпечує системність педагогічної роботи й створює передумови для досягнення високої художньої якості ансамблевого виконання, що, у свою чергу, зумовлює необхідність подальшого наукового осмислення та вдосконалення методів розвитку інтонаційної стабільності у вокальних колективах.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що інтонаційна точність у вокально-ансамблевій практиці є складним багатовимірним феноменом, який формується внаслідок взаємодії слухових, психофізіологічних, когнітивних та виконавських механізмів. Інтонація в ансамблі не зводиться до суми індивідуальних вокальних навичок, а постає як динамічна система колективної координації, що потребує постійного слухового контролю, гнучкої адаптації та взаємної корекції між учасниками.

Аналіз наукових джерел і власний педагогічний досвід засвідчують, що однією з найбільш поширених проблем ансамблевого співу є поступове відхилення загального строю в процесі виконання, зумовлене як фізіологічною втомою, так і психоакустичними та когнітивними особливостями слухового сприйняття. За відсутності інструментальної опори ці чинники значно посилюються, що обумовлює необхідність систематичної роботи над розвитком внутрішнього слуху, ансамблевої уваги та інтонаційної стабільності.

Практична апробація запропонованої системи вправ підтвердила її ефективність у формуванні точнішого інтервального відчуття, покращенні слухової координації між голосами та підвищенні загальної ансамблевої злагодженості. Поетапна організація навчального процесу, що передбачає поступовий перехід від повільного усвідомленого інтонування до стабільного ритмічного виконання, сприяє розвитку навичок внутрішнього передбачення звуку, оперативного слухового контролю та корекції інтонаційних похибок.

Отримані результати дозволяють стверджувати, що цілеспрямована педагогічна робота, заснована на поєднанні слухових, вокально-технічних і ансамблевих завдань, є ключовою умовою формування стабільної інтонації та високої художньої якості вокально-ансамблевого виконання. Запропонований методичний підхід може бути ефективно використаний у практиці роботи з вокальними ансамблями різного рівня підготовки, а також у системі професійної музичної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Патер А. Стандарт хорового звучання в інтерпретації української сакральної музики. International Journal of Innovative Technologies in Social Science. 2020. № 5(26). С. 19–25. DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30062020/7133

2. Кифенко А. М., Романова Т. В. До проблеми інтонування у студентському хоровому колективі. Наука і техніка сьогодні. Серія «Педагогіка». 2023. № 13(27). С. 533–544. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-13(27)-532-543

3. Howard D. M. Intonation drift in a cappella soprano, alto, tenor, bass quartet singing with key modulation. Journal of Voice. 2007. Vol. 21, № 3. P. 300–315. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jvoice.2005.12.005

4. Seashore C. E. The tonoscope. The Psychological Monographs. 1914. Vol. 16, № 3. P. 1–12. DOI: https://doi.org/10.1037/h0093071

5. Seaton R. Pitch drift in a cappella choral singing: PhD dissertation. The Open University, 2019. URL: http://oro.open.ac.uk/62769/

6. Schroeder M. Period histogram and product spectrum. Journal of the Acoustical Society of America. 1968. Vol. 43. P. 829–834. DOI: https://doi.org/10.1121/1.1910902

7. Terasawa H. Pitch drift in choral music : Music 221A final paper / Center for Computer Research in Music and Acoustics, Stanford University. 2004. URL: https://ccrma.stanford.edu/~hiroko/pitchdrift/paper221A.pdf

8. Terhardt E. Pitch, consonance, and harmony. Journal of the Acoustical Society of America. 1974. Vol. 55, № 5. P. 1061–1069. DOI: https://doi.org/10.1121/1.1914648

REFERENCES

1. Pater A. (2020) Standart khorovoho zvuchannia v intserpretatsii ukrainskoi sakralnoi muzyky. [The standard of choral sound in the interpretation of Ukrainian sacred music] International Journal of Innovative Technologies in Social Science, 5(26), 19–25. [in Ukrainian]. DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30062020/7133

2. Kyfenko A. M., Romanova T. V. (2023) Do problemy intonuvannia u studentskomu khorovomu kolektyvi. [To the problem of intonation in a student choir] Nauka i tekhnika siohodni. Seriia «Pedahohika», 13(27), 533–544. [in Ukrainian]. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-13(27)-532-543

3. Howard D. M. (2007) Intonation drift in a cappella soprano, alto, tenor, bass quartet singing with key modulation. Journal of Voice, 21(3), 300–315. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jvoice.2005.12.005

4. Seashore C. E. (1914) The tonoscope. The Psychological Monographs, 16(3), 1–12. DOI: https://doi.org/10.1037/h0093071

5. Seaton R. (2019) Pitch drift in a cappella choral singing (PhD dissertation). The Open University. URL: http://oro.open.ac.uk/62769/

6. Schroeder M. (1968) Period histogram and product spectrum. Journal of the Acoustical Society of America, 43, 829–834. DOI: https://doi.org/10.1121/1.1910902

7. Terasawa H. (2004) Pitch drift in choral music. Music 221A final paper, Center for Computer Research in Music and Acoustics, Stanford University. URL: https://ccrma.stanford.edu/~hiroko/pitchdrift/paper221A.pdf

8. Terhardt E. (1974) Pitch, consonance, and harmony. Journal of the Acoustical Society of America, 55(5), 1061–1069. DOI: https://doi.org/10.1121/1.1914648

Дата першого надходження статті до видання: 08.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 78.036.9(73):781.4
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-33

Дмитро ГАРКАВЕНКО,
orcid.org/0009-0009-2755-8243
старший викладач кафедри музикознавства та музичної освіти
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна) d.harkavenko@kubg.edu.ua

Світлана ГМИРІНА,
orcid.org/0000-0002-3549-2207
старший викладач кафедри академічного та естрадного вокалу
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна) s.gmyrina@kubg.edu.ua

Тетяна ЛАНІНА,
orcid.org/0000-0002-4708-0197
старший викладач кафедри академічного та естрадного вокалу
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна) t.lanina@kubg.edu.ua

МІЖ ФУНКЦІЄЮ, СОНОРНІСТЮ І ПОЛІФОНІЧНІСТЮ: ПРИНЦИПИ ГАРМОНІЧНОГО МИСЛЕННЯ КІТА ДЖАРРЕТТА НА ПРИКЛАДІ «OVER THE RAINBOW»

Стаття присвячена дослідженню принципів гармонічного мислення Кіта Джаррета на матеріалі його інтерпретації джазового стандарту «OvertheRainbow» з альбому «LaScala». Актуальність дослідження зумовлена необхідністю цілісного осмислення гармонічного мислення Кіта Джаррета не лише як системи регармонізації джазового стандарту, а як процесу взаємодії функціональної логіки, сонорності та поліфонічного голосоведіння. Звернення до інтерпретації «OvertheRainbow» дозволяє простежити, яким чином у межах добре відомої мелодико-гармонічної моделі формуються індивідуальні принципи гармонічної варіантності та фактурного розвитку. Метою дослідження є виявлення основних принципів гармонічного мислення Кіта Джаррета та з'ясування взаємозв'язку між функціональною організацією, сонорністю, поліфонізацією фактури й емоційною драматургією виконання. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного осмислення гармонічної мови Джаррета не лише як системи регармонізації джазового стандарту, а як цілісного процесуального типу музичного мислення. Методологія дослідження ґрунтується на поєднанні структурно-функціонального, гармонічного, інтонаційного, фактурно-поліфонічного та музично-аналітичного методів. Матеріалом дослідження є інтерпретація «OvertheRainbow» у виконанні Кіта Джаррета з альбому «LaScala» та нотна транскрипція FriedrichGrossnick. Наукова новизна статті полягає у трактуванні гармонічного мислення Кіта Джаррета як системи взаємодії трьох взаємопов'язаних начал – функціонального, сонорного та поліфонічного. Запропоновано розгляд поліфонізації фактури як одного з механізмів регармонізації, а варіантності повторюваних функціональних ситуацій – як прояву процесуального характеру гармонічного мислення. Визначено роль середніх голосів як активного чинника формування гармонічної вертикалі та обґрунтовано значення поліфонічної комплементарності у створенні фактурної прозорості й внутрішньої рухливості музичної тканини. Висновки. Гармонічне мислення Кіта Джаррета в інтерпретації «OvertheRainbow» характеризується збереженням тонально-функціональної основи стандарту при її постійному сонорному та поліфонічному переосмисленні. Розширені акордові структури, sus-гармонії, альтеровані домінанти, розвинені середні голоси й принцип поліфонічної комплементарності формують динамічну гармонічну систему, у якій задана структура стандарту стає полем варіантних художніх рішень.

Ключові слова: *Кіт Джаррет, гармонічне мислення, джазова гармонія, джазовий стандарт, регармонізація, сонорність, поліфонічність, голосоведіння, поліфонічна комплементарність, імпровізація.*

Dmytro HARKAVENKO,
orcid.org/0009-0009-2755-8243
Senior Lecturer at the Department of Musicology and Music Education
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
(Kyiv, Ukraine), d.harkavenko@kubg.edu.ua

Svitlana GMYRINA,
orcid.org/0000-0002-3549-2207
Senior Lectures at the Department of Academic and Pop Vocals
Borys Grinchenko Kyiv Metropoliten University
(Kyiv, Ukraine) s.gmyrina@kubg.edu.ua

Tetiana LANINA,
orcid.org/0000-0002-4708-0197
Senior Lectures at the Department of Academic and Pop Vocals
Borys Grinchenko Kyiv Metropoliten University
(Kyiv, Ukraine) t.lanina@kubg.edu.ua

BETWEEN FUNCTION, SONORITY, AND POLYPHONY: PRINCIPLES OF KEITH JARRETT'S HARMONIC THINKING IN "OVER THE RAINBOW"

The article examines the principles of Keith Jarrett's harmonic thinking through his interpretation of the jazz standard Over the Rainbow from the album La Scala. The relevance of the study is determined by the need for a comprehensive understanding of Jarrett's harmonic thinking not merely as a system of jazz-standard reharmonization, but as a process based on the interaction of functional logic, sonority, and polyphonic voice leading. The interpretation of «Over the Rainbow» makes it possible to trace how individual principles of harmonic variability and textural development emerge within a widely familiar melodic-harmonic model. The purpose of the study is to identify the fundamental principles of Keith Jarrett's harmonic thinking and to clarify the relationship between functional organization, sonority, the polyphonization of texture, and the emotional dramaturgy of performance. The research methodology is based on a combination of structural-functional, harmonic, intonational, textural-polyphonic, and music-analytical methods. The material of the study consists of Keith Jarrett's interpretation of Over the Rainbow from La Scala and Friedrich Grossnick's musical transcription. The scientific novelty of the article lies in interpreting Keith Jarrett's harmonic thinking as a system based on the interaction of three interconnected principles: functional, sonorous, and polyphonic. The polyphonization of texture is proposed as one of the mechanisms of reharmonization, while the variability of recurring functional situations is understood as a manifestation of the process-oriented nature of harmonic thinking. The role of inner voices as an active factor in shaping the harmonic vertical is identified, and the significance of polyphonic complementarity in creating textural transparency and internal mobility is substantiated. Conclusions. Keith Jarrett's harmonic thinking in Over the Rainbow is characterized by the preservation of the tonal-functional foundation of the standard alongside its continuous sonorous and polyphonic reinterpretation. Extended chord structures, suspended harmonies, altered dominants, developed inner voices, and the principle of polyphonic complementarity form a dynamic harmonic system in which the predetermined structure of the standard becomes a field of variable artistic solutions.

Key words: *Keith Jarrett, harmonic thinking, jazz harmony, jazz standard, reharmonization, sonority, polyphony, voice leading, polyphonic complementarity, improvisation.*

Постановка проблеми. Творчість Кіта Джаррета належить до найвизначніших явищ джазового та імпровізаційного мистецтва другої половини XX – початку XXI століття. Його індивідуальний стиль сформував особливий тип музичного мислення, у якому поєднуються джазова імпровізаційна традиція, європейська академічна культура, тонально-функціональна логіка, сонорність і поліфонічна організація фактури.

Однією з ключових складових цього стилю є гармонічне мислення. У виконанні Джаррета гармонія постає не лише як акордовий супровід, а як динамічний процес взаємодії функціональних тяжінь, лінеарного голосоведіння та поліфонічних зв'язків.

Особливо показовим матеріалом є інтерпретація джазового стандарту, оскільки впізнавана мелодико-гармонічна модель дозволяє чітко виявити масштаб індивідуальної трансформації. У «OvertheRainbow» Гарольда Арлена Джаррет зберігає мелодичну ідентичність твору, водночас істотно переосмислюючи його гармонічне оточення через регармонізацію, розвинені середні голоси, sus-структури, акордові надбудови та альтеровані домінанти.

Саме тому гармонічне мислення Джаррета доцільно розглядати як цілісну систему взаємодії

функціональності, сонорності та поліфонічного голосоведіння.

Аналіз досліджень. Проблематика творчості Кіта Джаррета широко представлена у працях, присвячених джазовій імпровізації, сольному виконавству та трансформації джазових стандартів. Особливе значення має дослідження Дар'уша Терефенко «Keith Jarrett's Transformation of Standard Tunes», у якому системно розглядаються способи трансформації Джарретом джазових стандартів. Окремий розділ праці присвячено регармонізації стандартів, тоді як наступний – аналізу розгорнутих сольних вступів, які дослідник визначає як одну з найбільш складних форм переосмислення вихідного матеріалу (Terefenko, 2004: 107–143).

Terefenko підкреслює, що сольні вступи Джаррета здатні виходити за часові межі традиційної варіаційної форми й наближатися до принципу freefantasia. Такий підхід дозволяє розглядати стандарт не як фіксовану акордову схему, а як матеріал, відкритий до значного композиційного та імпровізаційного переосмислення (Terefenko, 2004: 143).

Водночас регармонізація є лише одним із рівнів цього процесу. Для розуміння індивідуального стилю Джаррета необхідно враховувати взаємодію акордової вертикалі, голосоведіння, фактури й імпровізаційної варіантності. Показово, що Терефенко у своєму аналізі звертає увагу не лише на склад акордових структур, а й на guidetones та плавність голосоведіння, що забезпечує внутрішню зв'язність гармонічної прогресії (Terefenko, 2004: 138).

Важливе значення має і ширший теоретичний контекст дослідження джазової імпровізації. У працях Поля Берлінера та Інгрид Монсон імпровізаційний процес розглядається як форма оперативного музичного мислення, у якій засвоєні моделі постійно трансформуються в конкретній виконавській ситуації.

Водночас взаємозв'язок функціонального, сонорного та поліфонічного начал у гармонічному мисленні Кіта Джаррета, зокрема на матеріалі інтерпретації «OvertheRainbow», залишається недостатньо комплексно осмисленим. Особливої уваги потребує роль середніх голосів та їхня участь у формуванні нових гармонічних вертикалей.

Мета статті – виявити основні принципи гармонічного мислення Кіта Джаррета на матеріалі його інтерпретації «OvertheRainbow», дослідити взаємозв'язок функціональної логіки, сонорного розширення вертикалі й поліфонічного голосоведіння, а також визначити їхню роль у формуванні індивідуальної художньої концепції музиканта.

Методологічною основою дослідження є поєднання структурно-функціонального, гармонічного, інтонаційного, фактурно-поліфонічного та музично-аналітичного методів. Їх комплексне застосування дозволяє розглядати гармонічне мислення Кіта Джаррета не як сукупність окремих прийомів регармонізації, а як цілісну систему взаємодії функціональної логіки, сонорності, голосоведіння та імпровізаційної варіантності.

Основним аудіоматеріалом дослідження є виконання Кіта Джаррета «Over the Rain bow», опубліковане на альбомі La Scala (Jarrett, 1997), а нотним аналітичним матеріалом – транскрипція Фрідриха Гроссніка (Grossnick, 2003: 1–3).

Виклад основного матеріалу дослідження. У контексті творчості Кіта Джаррета гармонічне мислення доцільно трактувати як широку музикознавчу категорію, що охоплює не лише систему акордових структур, а й спосіб організації музичного процесу в цілому. Гармонія у його виконанні визначає характер тонального тяжіння, формує фактурну структуру, взаємодіє з голосоведінням і впливає на драматургію розвитку.

Саме тому аналіз гармонічного стилю Джаррета не може обмежуватися переліком акордових замін. Вирішальним є не лише питання, який акорд використано, а й те, яким способом він виникає, як співвідноситься з попередньою та наступною вертикаллю, які лінеарні процеси забезпечують його появу і яку функцію він виконує в загальному русі музичної форми.

Особливого значення в цьому контексті набуває інтерпретація «Over the Rainbow» з альбому «LaScala». Сам вибір надзвичайно відомого стандарту створює сприятливі умови для сприйняття інтерпретаційної трансформації. Чим стабільнішою є вихідна модель у слуховій пам'яті, тим виразніше виявляється масштаб її переосмислення.

Джаррет зберігає мелодичну впізнаваність стандарту, але оточує її складною й постійно рухливою гармонічною тканиною. У результаті добре відома мелодія ніби відкривається заново: її структура не руйнується, однак внутрішні гармонічні та поліфонічні можливості значно розширюються.

Гармонічна мова виконання зберігає зв'язок із тонально-функціональною організацією стандарту. Уже перша сторінка транскрипції демонструє послідовне розширення базових функцій: поряді з $Fmaj7^{9}$ виникають $Dm7^{9}$, $Am7^{11}$, $C7^{9}$, $Fsus^{9}$, $B♭add^{9}$, $E♭sus^{9}$, $A7^{♭13}$, Dsus9, $D♭maj7^{9}$ та $Csus^{9}$ (Grossnick, 2003: 1).

Тоніка в такому контексті зберігає функціо-

нальну визначеність, однак її звучання стає більш відкритим. Септима й нона не тільки розширюють акордову вертикаль, а й послаблюють відчуття остаточної завершеності. Тонічний акорд перетворюється з кінцевої точки руху на звуковий простір, що містить потенціал подальшого розвитку.

Подібний принцип виявляється і в інших формах тонічної функції – F/C, Fadd^{9}/C, F6/C. Зміна басового положення впливає на сприйняття гармонічної стабільності, не руйнуючи тонального центру. Внаслідок цього одна й та сама функція постає в кількох сонорно різних станах.

Характерною рисою гармонічного мислення Джаррета є також розширення традиційної каденсової логіки. У його виконанні шлях до тоніки нерідко перетворюється на тривалий процес, у якому послідовно виникають проміжні функціональні й сонорні зони.

Показовим є фрагмент тактів 29–32, де з'являється послідовність B♭add^{9} – E♭7sus – A7$^{♭9♭13}$ – D9sus$^{♭9}$ – D♭maj7^{9} – Csus^{9} – F/C (Grossnick, 2003: 2).

Повернення до F відбувається не через коротку формулу V–I, а через розгорнуту гармонічну траєкторію. Особливо показовим є D♭maj7^{9}, який у контексті F major створює виразний хроматичний ефект перед Csus^{9}. Його природність значною мірою визначається лінеарним рухом D♭– C.

Це дозволяє виявити важливу особливість гармонічного мислення Джаррета: функціональна логіка нерідко реалізується через голосоведіння. Хроматично віддалений акорд може сприйматися цілком природно, якщо його поява підготовлена плавним рухом баса або внутрішніх голосів. Такий принцип відповідає ширшій особливості гармонічного мислення Джаррета, відзначеній Терефенком: навіть за значного ускладнення акордових структур плавність гармонічного процесу підтримується лінеарними зв'язками та рухом опорних голосів (Terefenko, 2004: 138).

Отже, функція у Джаррета не зникає, а набуває більш гнучкого характеру. Вона перестає бути властивістю окремої вертикалі й дедалі більше визначається місцем акорду в загальній траєкторії гармонічного руху.

Наступним рівнем гармонічного мислення є сонорність. У транскрипції постійно зустрі-

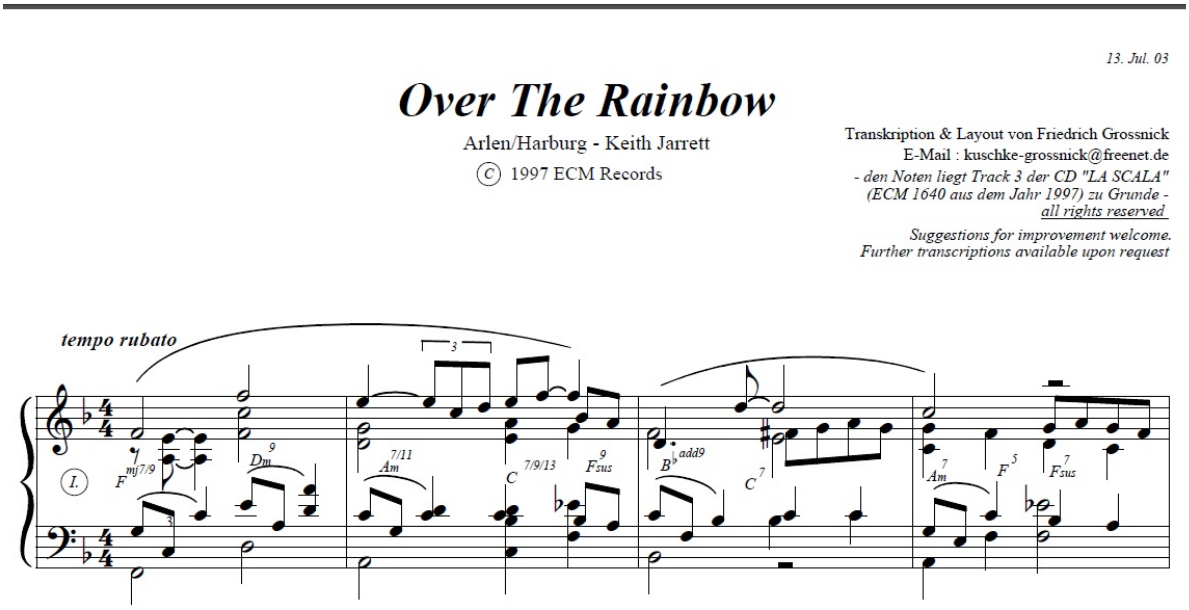

Рис. 1. Кіт Джаррет. «Over the Rainbow», 1–4 такти (за транскрипцією: Grossnick, 2003: 1).

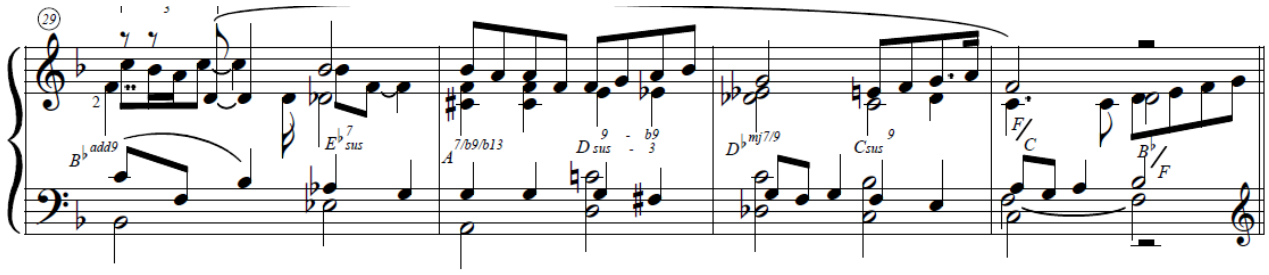

Рис. 2. Кіт Джаррет. «Over the Rainbow», 29–32 такти (за транскрипцією: Grossnick, 2003: 2).

чаються акорди з дев'ятими, одинадцятими, тринадцятими ступенями, альтераціями й sus-елементами. Такі структури не слід трактувати лише як стандартне джазове розширення акорду. У багатьох випадках саме надбудова визначає індивідуальну якість вертикалі.

Особливе місце займають sus-гармонії. Уже на першій сторінці транскрипції зафіксовано Fsus^{9}, Esus$^{\flat 9}$, D^{9}sus$^{\flat 9}$, Csus^{9} та інші подібні утворення, а в подальшому їх використання набуває систематичного характеру (Grossnick, 2003: 1–3).

У традиційному функціональному трактуванні sus-акорд пов'язаний із затриманням терції та її подальшим розв'язанням. У Джаррета така вертикаль нерідко набуває більшої самостійності. Відсутність або відкладене введення терції послаблює ладову однозначність і створює стан функціональної відкритості.

Особливо показовим є Csus^{9} у домінантовій зоні F major. Домінантова спрямованість зберігається, однак її характер суттєво змінюється. Замість жорсткої потреби негайного розв'язання виникає розгорнутий звуковий стан напруги.

Не менш важливими є альтеровані домінанти. A7$^{\flat 9\flat 13}$, D9sus$^{\flat 9}$, A7$^{\flat 5}$ та інші акорди концентрують значну кількість нестійких ступенів. Водночас ці альтерації функціонують не лише вертикально: вони включаються в рух окремих голосів, тому дисонансне забарвлення стає частиною загального лінеарного процесу.

Особливо насиченим є фрагмент тактів 62–65, де послідовно виникають B♭maj7$^{/\#9}$, E♭sus $^{\#9}$, A7$^{\flat 5}$, Dsus^{9}, D♭maj7^{9}, Csus^{9} та F/C (Grossnick, 2003: 3).

У цьому епізоді функціональний і сонорний принципи існують одночасно. Загальний рух спрямований до F, однак кожна вертикаль має власну інтервальну й темброву специфіку. Отже, функція реалізується не через одну однозначну формулу, а через послідовність індивідуально забарвлених гармонічних станів.

Саме ця взаємодія дозволяє говорити про сонорність як важливий рівень гармонічного мислення Джаррета. Вона не руйнує тонально-функціональну основу, а розширює її виражальні можливості.

Особливого значення набуває поліфонічна організація фактури. Однією з найхарактерніших рис транскрипції «Over the Rainbow» є активність внутрішніх голосів, які не залишаються статичним заповненням акордової вертикалі, а утворюють поступеневі й хроматичні зв'язки, затримання та власні мелодичні контури (Grossnick, 2003: 1–3).

Значення такого голосоведіння узгоджується із спостереженнями Терефенка, який, аналізуючи гармонічну мову Джаррета, підкреслює роль guide tones та плавного розгортання голосів навіть за значної складності акордових структур (Terefenko, 2004: 138). На нашу думку, у «OvertheRainbow» цей принцип набуває ширшого значення і дозволяє говорити не лише про голосоведіння всередині акордової фактури, а про поліфонізацію самого гармонічного мислення.

У цьому сенсі поліфонічність у Джаррета доцільно трактувати ширше, ніж застосування традиційної контрапунктичної техніки. Йдеться про поліфонічний принцип мислення,

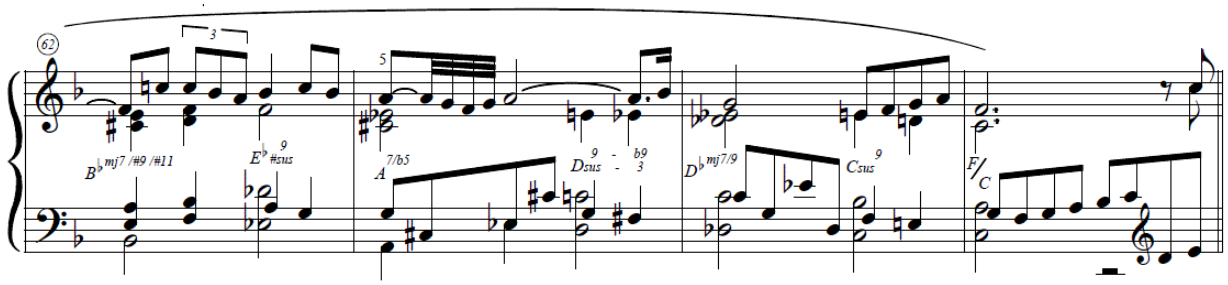

Рис. 3. Кіт Джаррет. «Over the Rainbow», 62–65 такти (за транскрипцією: Grossnick, 2003: 3).

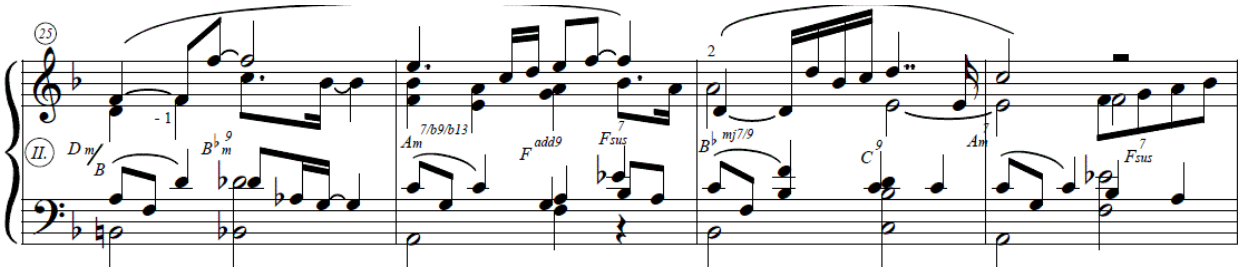

рис. 4. Кіт Джаррет. ««Over the Rainbow», 25–28 такти (за транскрипцією: Grossnick, 2003: 3).

за якого кожен фактурний шар має власну логіку розвитку.

Мелодія, бас і середні голоси зберігають відносну самостійність. Гармонічна вертикаль у такій системі нерідко виникає як результат їхнього перетину. Отже, акорд є не лише заздалегідь сформованою структурою, а й моментом співіснування кількох горизонтальних процесів.

Особливу роль відіграє внутрішнє голосоведіння. Надбудови 9, 11 або 13 можуть виникати не лише як елементи готового voicing, а як результат поступового руху певного голосу. Таким чином, один і той самий звук одночасно виконує дві функції: входить до складу вертикалі та продовжує власну мелодичну траєкторію.

Це дає підстави говорити про взаємозв'язок сонорності та поліфонічності. Колористична якість акорду часто виникає саме завдяки автономії внутрішніх голосів.

У цьому контексті пропонується використати поняття поліфонічної комплементарності, під яким розуміється такий принцип організації фактури, за якого окремі голоси не дублюють один одного, а взаємно доповнюють різні регістрові, ритмічні та інтонаційні зони.

Один голос може утримувати протяжний звук, інший – здійснювати хроматичний рух, бас – забезпечувати функціональний напрям, тоді як верхня мелодія зберігає власну пластичність. Гармонічна повнота виникає не лише через одночасне ущільнення вертикалі, а через розподіл музичних функцій між голосами в часі.

Саме поліфонічна комплементарність дозволяє Джаррету досягати поєднання гармонічної складності та фактурної прозорості. Навіть найбільш насичені вертикалі не втрачають внутрішньої структурованості, оскільки окремі голоси залишаються на слухдиференційованими.

Проведений аналіз дає підстави розглядати поліфонізацію фактури як один із механізмів регармонізації. Нова гармонічна якість може виникати не лише внаслідок заміни однієї акордової структури іншою, а й у результаті зміни напрямку та інтервального співвідношення внутрішніх голосів. Такий висновок розвиває положення Терефенка про значення голосоведіння у трансформації акордових структур Джаррета, однак переносить акцент із окремих guidetones на взаємодію багатьох фактурних ліній (Terefenko, 2004: 138).

Інакше кажучи, регармонізація може відбуватися зсередини фактури.

Цей спосіб організації музичної тканини дозволяє розглядати поліфонічність не як окремий декоративний прийом, а як глибоко засвоєний принцип музичного мислення Джаррета. У такому контексті важливим є і його значний досвід академічного фортепіанного виконавства, що створює природне підґрунтя для формування лінеарно орієнтованої фактури.

Наступною важливою рисою є гармонічна варіантність. Повторювані мелодичні та функціональні ситуації не ведуть до буквального відтворення однакових акордових рішень.

Показовим є порівняння кадансової послідовності тактів 29–32 із функціонально спорідненим фрагментом тактів 62–65. У першому випадку виникає B♭add^{9} – E♭7sus – A7$^{♭9♭13}$ – Dsus^{9}– D♭maj7^{9} – Csus^{9} – F/C, тоді як у пізнішому проведенні подібний напрям реалізується через B♭maj7$^{/\#9/\#11}$ – E♭sus ^{9} – A7$^{♭5}$ – Dsus^{9} – D♭maj7^{9} – Csus^{9} – F/C (Grossnick, 2003: 2–3).

Загальна функціональна спрямованість у цих фрагментах зберігається, однак конкретний гармонічний шлях змінюється. Іншими стають надбудови, альтерації, фактурна щільність і внутрішня структура вертикалей.

Саме це дозволяє говорити про варіантну регармонізацію. Джаррет зберігає не конкретну акордову формулу, а загальний напрям гармонічного тяжіння. Подібна функціональна ситуація може отримувати кілька різних реалізацій. Отримані результати конкретизують загальне положення Терефенка про регармонізацію як один із визначальних механізмів трансформації стандартів у виконавській практиці Джаррета (Terefenko, 2004: 107–142).

У цьому проявляється процесуальний характер гармонічного мислення. Гармонічна схема стандарту не сприймається як незмінна послідовність акордів, а функціонує як система опорних точок і потенційних зв'язків.

Такий принцип є безпосередньо пов'язаним із природою імпровізаційного мислення. Повторення у Джаррета не означає повернення до ідентичного стану. Кожне наступне проведення може уточнювати, розширювати або переосмислювати попередній гармонічний варіант.

Саме тому знайома мелодія «Over the Rainbow» протягом виконання залишається стабільною основою, тоді як її гармонічне оточення перебуває в постійному русі. Співвідношення стабільного й змінного стає одним із центральних драматургічних принципів інтерпретації.

Не менш важливим є емоційний аспект гармонічного розвитку. Складність гармонічної мови Джаррета не створює відчуття конструктивної перевантаженості. Навпаки, розширені

вертикалі, затримання розв'язань, хроматичний рух середніх голосів і поступове насичення фактури формують особливий стан внутрішнього піднесення.

Гармонічне ускладнення не є самоціллю. Воно служить засобом поглиблення емоційного змісту мелодії. Затримані розв'язання посилюють очікування,альтеровані акорди збільшують внутрішню напругу, а повернення до ясніших тонічних структур набуває відчуття прояснення.

У цьому контексті можна говорити про емоційно-гармонічну драматургію, у якій функціональний рух, сонорне забарвлення та поліфонічний розвиток становлять різні аспекти єдиного художнього процесу.

Саме тому звернення Джаррета до одного з найбільш відомих стандартів американської музики має особливе значення. Виконавець не прагне приховати або зруйнувати вихідний матеріал. Навпаки, він максимально зберігає впізнаваність теми, завдяки чому особливо виразно відчувається масштаб її гармонічного переосмислення.

У результаті «Over the Rainbow» постає не як відтворення добре відомої пісні, а як індивідуальний художній процес, у якому початкова композиційна модель стає простором відкриття нових гармонічних, поліфонічних і емоційних можливостей.

Висновки. Проведене дослідження дозволило розглянути гармонічне мислення Кіта Джаррета на матеріалі «Over the Rainbow» як цілісну багаторівневу систему, у якій взаємодіють функціональна логіка, сонорне розширення вертикалі, поліфонічна організація фактури та імпровізаційна варіантність.

Встановлено, що тонально-функціональна основа стандарту у виконанні Джаррета не руйнується, однак істотно трансформується. Традиційні функції набувають численних варіантів реалізації завдяки використанню розширених акордових структур, альтерованих домінант, sus-гармоній, хроматичних заміщень та різних басових положень.

Визначено, що функціональність у гармонічному мисленні Джаррета має процесуальний характер. Функція постає не лише як властивість окремого акорду, а як напрям гармонічного тяжіння, що реалізується через послідовність взаємопов'язаних вертикалей та лінеарних зв'язків.

Виявлено особливу роль сонорного компонента. Акордові надбудови, альтеровані ступені й sus-структури не є лише засобами колористичного ускладнення гармонії, а безпосередньо впливають на характер функціональних відношень, створюючи проміжні стани гармонічної відкритості.

Доведено важливе значення поліфонічного принципу організації фактури. Розвинені середні голоси, хроматичні й діатонічні лінії, затримання та відносна автономність фактурних пластів свідчать про те, що гармонічна вертикаль у Джаррета часто формується як результат взаємодії кількох горизонтальних процесів.

Обґрунтовано поняття поліфонічної комплементарності як одного з принципів фактурного мислення Джаррета. Мелодія, бас і середні голоси не дублюють один одного, а взаємно доповнюють різні регістрові, ритмічні й інтонаційні зони, завдяки чому складна музична тканина зберігає прозорість і внутрішню рухливість.

Встановлено, що поліфонізація фактури може виступати одним із механізмів регармонізації. Зміна внутрішнього голосоведіння здатна трансформувати сонорну й функціональну якість вертикалі навіть за збереження загального напрямку гармонічного розвитку.

Виявлено принцип гармонічної варіантності. Подібні функціональні ситуації у різних частинах виконання реалізуються різними акордовими, альтераційними засобами та засобами голосоведення. У цьому проявляється імпровізаційна природа гармонічного мислення, за якої стандарт функціонує не як фіксована схема, а як поле потенційних рішень.

Встановлено взаємозв'язок гармонічної організації з емоційною драматургією виконання. Розширення вертикалі, затримання розв'язань, рух середніх голосів і поступове збільшення гармонічної напруги сприяють формуванню стану емоційного піднесення та поглиблюють ліричний зміст стандарту.

Таким чином, гармонічне мислення Кіта Джаррета в інтерпретації «OvertheRainbow» можна визначити як процесуальне, варіантне, сонорно розширене та поліфонічно організоване. Його специфіка полягає не в механічному застосуванні готових регармонізаційних моделей, а у взаємодії функціонального тяжіння, лінеарного руху голосів та індивідуальної сонорної якості кожної вертикалі.

Задана структура джазового стандарту постає у виконавській концепції Джаррета як відкрита система потенційних зв'язків. Саме ця здатність зберігати ідентичність добре відомого музичного матеріалу й водночас щоразу відкривати в ньому нові внутрішні можливості є однією з визначальних рис його гармонічногомислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Berliner P. F. Thinking in Jazz: The Infinite Art of Improvisation. Chicago : University of Chicago Press, 1994.904 p.
2. Grossnick F. Over the Rainbow. Arlen/Harburg – Keith Jarrett. Transcription & Layout. 2003. 3 p.
3. Felts R., Reharmonization. Berklee : Hal Leonard Inc., 2002. 189 p.
4. Lake S., Griffiths P. (eds.). Horizons Touched: The Music of ECM. London :Granta Books, 2007.439 p.
5. Monson I. Saying Something: Jazz Improvisation and Interaction. Chicago : University of Chicago Press, 1996.261 p.
6. Rawlins R., Bahha N. E. Jazzology: The Encyclopedia of Jazz Theory for All Musicians. Milwaukee : Hal Leonard, 2005.269 p.
7. Terefenko D. Jazz Theory: From Basic to Advanced Study. New York :Routledge, 2014.432 p.
8. Terefenko D. Keith Jarrett's Transformation of Standard Tunes. PhD dissertation. University of Rochester, 2004.253 p.

REFERENCES

1. Berliner P. F. (1994) Thinking in Jazz: The Infinite Art of Improvisation. University of Chicago Press, Chicago. 904.
2. Grossnick F. (2003) Over the Rainbow. Arlen/Harburg – Keith Jarrett. Transcription & Layout. 3.
3. Felts R. (2002) Reharmonization. Hal Leonard Inc., Berklee. 189.
4. Lake S., Griffiths P. (eds.). (2007) Horizons Touched: The Music of ECM. Granta Books, London. 439.
5. Monson I. (1996) Saying Something: Jazz Improvisation and Interaction. University of Chicago Press, Chicago. 261.
6. Rawlins R., Bahha N. E. (2005) Jazzology: The Encyclopedia of Jazz Theory for All Musicians. Hal Leonard, Milwaukee. 269.
7. Terefenko D. (2014) Jazz Theory: From Basic to Advanced Study. Routledge, New York. 432.
8. Terefenko D. (2004) Keith Jarrett's Transformation of Standard Tunes. PhD dissertation. University of Rochester. 253

Дата першого надходження статті до видання: 09.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 78.036(510)
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-34

Го ЦЗІН,
orcid.org/0009-0001-9629-4538
аспірант кафедри хореографії та музично-інструментальної підготовки
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
(Суми, Україна) goczin6@gmail.com

НАЦІОНАЛЬНІ ТРАДИЦІЇ ТА ЗАХІДНІ ВПЛИВИ У СТАНОВЛЕННІ ЕСТРАДНОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ КИТАЮ

У статті досліджено становлення китайської естрадної музичної культури в контексті взаємодії національних традицій і західних музичних впливів. Розкрито історико-культурні передумови формування китайської естради та визначено роль народнопісенних, регіональних і театрально-виконавських традицій у збереженні її національної своєрідності. Висвітлено значення Пекінської опери, пентатонічного мислення, традиційного інструментарію та мовно-інтонаційної специфіки китайської вокальної культури в адаптації іншокультурних музичних моделей. Простежено активізацію китайсько-західних музичних взаємодій на початку XX століття, охарактеризовано роль «шкільних пісень» у засвоєнні нового музичного досвіду та розглянуто шидайцю як один із ранніх проявів синтезу китайської пісенної традиції із західною танцювальною і джазовою стилістикою. Висвітлено творчість Лі Цзіньхуея, Лі Цзінгуана та Чень Гесіна в контексті формування шанхайської популярної музики. Розглянуто подальше поглиблення міжкультурної взаємодії у 1980–1990-х роках, пов'язане з поширенням поп- і рок-музики, розвитком мюзиклу та професіоналізацією естрадного виконавства. На прикладі творчості Цуй Цзяня показано специфіку національного переосмислення західних жанрових моделей. Встановлено, що їх китаїзація здійснювалася на ладо-інтонаційному, темброво-інструментальному, вокально-виконавському, образно-змістовому та жанрово-стильовому рівнях. Доведено, що становлення китайської естради відбувалося шляхом поступового переходу від запозичення іншокультурного досвіду до його адаптації та синтезу з національними художніми традиціями, що зумовило формування самобутньої моделі естрадної музичної культури Китаю. Окреслено значення національних музичних традицій як важливого чинника збереження культурної ідентичності китайської естради в умовах глобалізаційних процесів.

Ключові слова: *китайська естрадна музична культура; національні музичні традиції; західні музичні впливи; культурний синтез; естрадне виконавство; шидайцю.*

Guo JING,
orcid.org/0009-0001-9629-4538
Graduate student at the Department of Fine Arts, Musicology and Cultural Studies
Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko
(Sumy, Ukraine) goczin6@gmail.com

NATIONAL TRADITIONS AND WESTERN INFLUENCES IN THE FORMATION OF CHINESE POPULAR MUSIC CULTURE

The article examines the formation of Chinese popular music culture in the context of the interaction between national traditions and Western musical influences. The historical and cultural prerequisites for the development of Chinese popular music are outlined, and the role of folk-song, regional, theatrical, and performance traditions in preserving its national distinctiveness is identified. The significance of Peking Opera, pentatonic musical thinking, traditional instrumentation, and the linguistic and intonational specificity of Chinese vocal culture in the adaptation of foreign musical models is highlighted. The intensification of Chinese-Western musical interactions in the early twentieth century is traced; the role of "school songs" in the assimilation of new musical experience is characterized; and shidaiqu is considered one of the early manifestations of the synthesis of the Chinese song tradition with Western dance and jazz styles. The works of Li Jinhui, Li Jinguang, and Chen Gexin are discussed in the context of the formation of Shanghai popular music. The further intensification of intercultural interaction in the 1980s–1990s, associated with the spread of pop and rock music, the development of the musical, and the professionalization of popular music performance, is examined. Using the work of Cui Jian as an example, the study demonstrates the specific features of the national reinterpretation of Western genre models. It is established that their Sinicization occurred at the modal-intonational, timbral-instrumental, vocal-performance, imagery-content, and genre-stylistic levels. It is demonstrated that the formation of Chinese popular music proceeded through a gradual transition from the borrowing of foreign cultural experience to its adaptation and synthesis with national artistic traditions, which resulted in the emergence of a distinctive model of Chinese popular music culture. The significance of national musical traditions as an important factor in preserving the cultural identity of Chinese popular music amid globalization processes is outlined.

Key words: *Chinese popular music culture; national musical traditions; Western musical influences; cultural synthesis; popular music performance; shidaiqu.*

Постановка проблеми. Сучасна музична культура Китаю розвивається в умовах активної взаємодії національних художніх традицій із глобальними культурними процесами, що особливо виразно виявляється у сфері естрадного мистецтва. Сформована під впливом іншокультурних, передусім західних, жанрів, стилів і виконавських моделей, китайська естрада водночас зберігає тісний зв'язок із багатовіковими народнопісенними, театральними та вокально-виконавськими традиціями. Унаслідок цього її становлення постає не як просте засвоєння запозичених художніх форм, а як складний процес їх адаптації, трансформації та національного переосмислення.

Особливої актуальності набуває з'ясування механізмів такого культурного синтезу, оскільки своєрідність китайської естради визначається взаємодією різних художніх систем. Західні жанрово-стильові моделі в китайському культурному середовищі зазнають суттєвих змін під впливом національної мелодики, пентатонічного мислення, регіональних пісенних традицій, специфічного інструментарію, театрально-виконавського досвіду та мовно-інтонаційних особливостей китайської вокальної культури. Це зумовлює формування синтетичних музичних явищ, у яких ознаки світової популярної музики поєднуються з національною художньою специфікою.

Актуальність дослідження посилюється необхідністю цілісного осмислення історичної динаміки цього процесу – від перших форм засвоєння західного музичного досвіду на початку XX століття та формування шанхайської популярної пісні до подальшого розвитку поп-музики, року, мюзиклу й професійного естрадного виконавства. Виявлення способів трансформації іншокультурних моделей дає змогу глибше розкрити закономірності становлення китайської естрадної музичної культури та визначити чинники формування її національної своєрідності в контексті сучасного світового музичного простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика становлення та розвитку китайської музичної культури, специфіки її національних традицій і взаємодії із західним художнім досвідом представлена в сучасних українських і зарубіжних дослідженнях у різних аспектах. Так, Ян Сяобінь і Чеонг Ку Вінг розглядають регіональне різноманіття китайської народнопісенної культури, акцентуючи увагу на відмінностях північних і південних пісенних традицій та їхніх мелодичних, ритмічних і виконавських особливостях. Лянь Юнь досліджує Пекінську оперу як музично-естетичний феномен, розкриваючи специфіку традиційного китайського музичного театру та його художньо-виконавських засад.

Важливий напрям наукових пошуків пов'язаний із вивченням проникнення західного музичного досвіду в китайський культурний простір. Вай-Чунг Хо аналізує процеси вестернізації китайської музичної освіти наприкінці XIX – у першій половині XX століття та роль нових освітніх практик у засвоєнні західних музичних моделей. Особливості становлення ранньої китайської популярної музики висвітлює Кім Те Юн, зосереджуючись на творчості Лі Цзіньхуея та формуванні *шидайцю*, як синтетичного явища, що виникло внаслідок взаємодії китайської народнопісенної традиції з американським джазом. Кікучі досліджує розвиток китайської популярної пісні та творчість її провідних представників, що дає змогу простежити подальше поглиблення китайсько-західного музичного синтезу.

Окремий напрям становлять праці, присвячені трансформаціям китайської музичної культури другої половини XX – початку XXI століття. С. Садовенко розглядає сучасне музичне мистецтво Китаю крізь призму міжкультурного діалогу та взаємодії різних художніх традицій. К. Танг звертається до процесу становлення китайської рок-музики та ролі Цуй Цзяня у формуванні її національно своєрідної моделі. Важливим для осмислення вокальної специфіки китайської музики є також дослідження Сі Чжана та Ієна Кросса, у якому на матеріалі пісенної традиції Чаочжоу встановлено тісний взаємозв'язок між тональною організацією китайської мови та рухом вокальної мелодії.

Мета статті – розкрити особливості становлення китайської естрадної музичної культури в контексті взаємодії національних традицій і західних музичних впливів, простежити основні етапи та механізми адаптації іншокультурних жанрово-стильових і виконавських моделей та визначити чинники формування національної своєрідності китайської естради.

Виклад основного матеріалу. Становлення естрадної музичної культури Китаю є результатом тривалого процесу взаємодії національних музичних традицій та іншокультурного, передусім західного, художнього досвіду. Проникнення нових жанрів, стилів і виконавських моделей не спричинило витіснення традиційних засад китайського музичного мислення. Натомість запозичені елементи поступово адаптувалися до місцевого культурного середовища, трансформуючись під впливом національної мелодики, ладо-інтонаційної організації, мовної специфіки, традиційного інструментарію та виконавських традицій.

Підґрунтям цього процесу стала багатовікова китайська вокальна культура, представлена народнопісенними, регіональними й театрально-виконавськими традиціями. Її характерною рисою є значна територіальна диференціація, що виявляється в особливостях мелодики, ритміки, тембрового забарвлення та вокального інтонування. Ян Сяобінь та Чеонг Ку Вінг, характеризуючи південну пісенність, звертають увагу на тяжіння до пентатоніки, інтонаційну варіативність, орнаментальність мелодичної лінії, використання своєрідних способів інтонування та фальцетного звучання (Yang, 2025). Регіональне різноманіття створило значний інтонаційний і тембровий ресурс, який надалі став одним із джерел націоналізації нових музичних форм.

Важливим компонентом національного підґрунтя китайської естради став традиційний музичний театр, передусім Пекінська опера, в якій поєдналися специфічна манера співу, музика, слово, пластика, жест та символічність сценічної дії. Лянь Юнь, досліджуючи розвиток естрадно-джазового мистецтва в Китаї, пов'язує традиції Пекінської опери зі становленням китайського мюзиклу (Лянь, 2009). Важливо, що освоєння мюзиклу не зводилося до прямого перенесення західного жанрового зразка: його складники співвідносилися з досвідом національного музичного театру. Така модель культурної адаптації стала характерною і для китайської естради загалом.

Активізація взаємодії китайської музичної культури із західною традицією припадає на початок XX століття. Одним із каналів її поширення стала музична освіта, яка модернізувалася під впливом європейських зразків. Особливе значення мали так звані «шкільні пісні», що знайомили китайську аудиторію з новими принципами музичної організації, та були своєрідною перехідною ланкою між традиційною китайською культурою та новими формами масової музики (Но, 2003). У цей період змінюється і співвідношення національного та іншокультурного у вокальній творчості. Китайські виконавці спочатку прагнули безпосередньо засвоювати західні вокальні техніки, однак згодом вокальне мистецтво дедалі більше насичувалося національними рисами. Таким чином, поступово відбувався перехід від наслідування іншокультурних моделей до їх творчого переосмислення.

Особливо виразно цей процес простежується в музичній культурі Шанхая першої половини XX століття. Одним із характерних явищ став шидайцю – тип міської популярної пісні, сформований на перетині китайської пісенної традиції та західної, передусім американської джазової, музики. У дослідженнях, проаналізованих Кім Те Юн, шидайцю характеризується як синтетичне явище, що поєднало елементи китайського фольклору із джазовою стилістикою (Kim, 2013).

Однією з ключових постатей раннього етапу китайської популярної музики став Лі Цзіньхуей. У його творчості західні жанрово-стильові ознаки взаємодіяли з традиційною китайською музикою. Орієнтація на так званий «солодкий джаз» поєднувалася з пентатонікою, національною мелодикою й ритмікою, характерною манерою співу та традиційним інструментарієм. Уже на цьому етапі окреслюється важлива закономірність розвитку китайської естради: західний стиль не копіюється, а включається до національної ладо-інтонаційної та образної системи.

Ця тенденція продовжилася у творчості Лі Цзінгуана та Чень Гесіна –представників шанхайської популярної музики 1930–1940-х років. У пісенній творчості Лі Цзінгуана традиційні китайські мелодико-інтонаційні елементи взаємодіяли із західними принципами композиції, інструментального супроводу та ритмікою популярної танцювальної музики. Подальшого розвитку синтез китайських і західних музичних традицій набув у творчості Чень Гесіна, одного з провідних авторів шидайцю. Його пісні «Роза, Роза, я люблю тебе» та «Нічний Шанхай» стали характерними зразками шанхайської популярної пісні, в якій національні музичні елементи поєднувалися із західною танцювальною та джазовою стилістикою (Kikuchi, 2010).

Новий етап розвитку китайської естради розпочався у 1980-х роках у контексті політики реформ і відкритості, що активізувала міжнародні культурні контакти. На материковому Китаї поширювалася популярна пісня, а музична культура Гонконгу й Тайваню стала важливим каналом засвоєння західного поп-, джазового та рокового досвіду. Значний вплив на розвиток популярного виконавства справила Тереза Тенг, творчість якої сприяла поширенню ліричної, індивідуалізованої естрадної вокальної манери.

У 1990-х роках взаємодія китайської музичної культури із західною популярною традицією стала ще інтенсивнішою. Розвиток засобів масової комунікації, звукозапису, концертної індустрії та нових технологій сприяв активному поширенню різноманітних жанрово-стильових і виконавських моделей. Інтеграція західних музичних традицій у китайський культурний простір зумовила появу синтезованих музичних форм, у яких іншокультурні впливи поєднувалися з національними художніми традиціями (Садовенко, 2025).

Одночасно відбувалася професіоналізація естрадного мистецтва. У 1993 році напрями, пов'язані з поп-вокалом, було відкрито у Шеньянській та Сінхайській консерваторіях, а згодом естрадно-джазовий вокал увійшов до освітніх програм інших музичних закладів Китаю. Відтак, естрадне виконавство поступово перетворилося з явища переважно масової культури на окремий напрям професійної музичної підготовки.

Показовим прикладом національного переосмислення західних жанрів стала китайська рок-музика. Однією з визначальних постатей цього процесу був Цуй Цзянь, у творчості якого рок набув ознак, пов'язаних із китайським культурним досвідом. Звертаючись до народних і революційних пісень, музикант зберігав вихідні мелодії, але надавав їм нового звучання за допомогою рокового аранжування та іншої виконавської манери. При цьому західний інструментальний склад міг поєднуватися з традиційними китайськими інструментами та національними інтонаційними елементами (Tang, 2025). Таким чином, китаїзація року здійснювалася одночасно на жанровому, інтонаційному, інструментальному та виконавському рівнях.

Подібний механізм культурного синтезу виявляється й у китайському мюзиклі. Запозичене із західної традиції поєднання вокалу, драматичної дії, танцю та інструментальної музики в китайському культурному середовищі взаємодіє з традиціями національного театру. В цьому аспекті доцільно звернути увагу на практику включення елементів китайського народного танцю до постановок західного типу, розглядаючи це як один із проявів культурного синтезу.

Отже, синтетичність китайської естрадної культури виявляється в системному переосмисленні іншокультурного матеріалу відповідно до закономірностей національного мистецтва. Цей процес охоплює кілька взаємопов'язаних рівнів. На ладо-інтонаційному рівні національна специфіка реалізується через пентатонічні структури, характерну мелодику та народнопісенні інтонації; на темброво-інструментальному – через поєднання західного естрадного й традиційного китайського інструментарію; на вокально-виконавському – через особливості інтонування й тембрового забарвлення; на образно-змістовому – через національну поетику, тематику та культурну символіку; на жанрово-стильовому – через трансформацію західних моделей відповідно до китайського культурного контексту.

Особливу роль у цьому процесі відіграє китайська мова. Словесний текст є одним із важливих чинників китаїзації західних музичних жанрів, де важлива роль належить національній поетичній традиції. Важливою особливістю китайської вокальної культури є тісний взаємозв'язок слова й музики, зумовлений тональною природою китайської мови. Мовні тони, пов'язані зі зміною висоти звучання та смислорозрізнювальною функцією слова, певною мірою впливають на мелодичну організацію вокального твору. Дослідження китайської пісенної традиції засвідчують значний ступінь відповідності між тональними характеристиками мови та рухом вокальної мелодії (Zhang, 2021). Відтак, адаптація західних вокальних моделей у китайській музичній культурі передбачала їх співвіднесення не лише з національними музичними традиціями, а й із мовно-інтонаційною специфікою китайського вокального виконавства.

Таким чином, становлення китайської естрадної музичної культури можна представити як послідовний рух від запозичення до адаптації, від адаптації – до синтезу, а від синтезу – до формування національно своєрідної моделі естрадного мистецтва**.** Якщо на початковому етапі переважало освоєння нової музичної лексики, то надалі західні жанри дедалі активніше переосмислювалися через пентатонічне мислення, народнопісенну мелодику, традиційний інструментарій, особливості китайської мови, національну поетику та виконавські традиції. Саме взаємодія цих складників визначила своєрідність китайської естради та забезпечила поєднання її національної специфіки з належністю до сучасного світового музичного простору.

Висновки. Отже, становлення китайської естрадної музичної культури відбувалося в умовах тривалої взаємодії національних художніх традицій із західними жанрово-стильовими та виконавськими моделями. Проведений аналіз засвідчив, що цей процес не мав характеру прямого наслідування іншокультурних зразків, а розгортався шляхом їх поступової адаптації до особливостей китайського музичного мислення. Вагомим підґрунтям формування національної своєрідності естради стали народнопісенні та регіональні вокальні традиції, Пекінська опера, пентатонічна ладо-інтонаційна система, традиційний інструментарій, а також мовно-інтонаційна специфіка китайської вокальної культури.

Активізація західних впливів на початку XX століття сприяла оновленню музичної освіти та появі нових форм пісенної творчості, а шанхайська популярна музика 1920–1940-х років стала одним із перших виразних проявів синтезу китайської пісенної традиції із західною танцювальною

та джазовою стилістикою. Нового масштабу ці процеси набули в 1980–1990-х роках унаслідок розширення міжнародних культурних контактів, розвитку засобів масової комунікації та професіоналізації естрадного виконавства. Китайський рок, мюзикл та інші запозичені жанрові моделі в національному культурному середовищі зазнали суттєвої трансформації й набули локально специфічних художніх ознак.

Націоналізація іншокультурних моделей здійснювалася на кількох взаємопов'язаних рівнях: ладо-інтонаційному, темброво-інструментальному, вокально-виконавському, образно-змістовому та жанрово-стильовому. Особливе значення в цьому процесі мала тональна природа китайської мови, яка зумовила необхідність співвіднесення запозичених вокальних моделей із національними принципами взаємодії слова та мелодії. Таким чином, своєрідність китайської естрадної музичної культури визначається органічним поєднанням відкритості до світового музичного досвіду зі збереженням і творчим переосмисленням національних художньо-виконавських традицій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лянь Юнь. Пекінська опера як музично-естетичний феномен : дис. … канд. мистецтвознавства : 17.00.03 «Музичне мистецтво». Харків : Харківський державний університет мистецтв ім. І. П. Котляревського, 2009.

2. Садовенко С. М. Сучасне китайське музичне мистецтво в міжкультурному діалозі та в контексті діалогу культур Україна – Китай. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2025. № 1. DOI: 10.32461/2226-3209.1.2025.327859.

3. Ho W.-C. Westernization and social transformations in Chinese music education, 1895–1949. History of Education. 2003. Vol. 32, No. 3. P. 289–301. DOI: 10.1080/00467600304145

4. Kikuchi K. Popular Songs that Disappeared from Chinese Music History: Another Recital of "Yelaixiang Rhapsody". The Toyoshi-Kenkyu. 2010. Vol. 69, No. 3. P. 448–482. DOI: 10.14989/180048.

5. Kim T. Y. Li Jinhui and the Birth of Modern Chinese Popular Song. The Journal of Modern Chinese Literature. 2013. No. 66. P. 1–26. UCI: G704-000355.2013..66.011.

6. Tang K. Banned Subversive or State-Promoted "Pathbreaker"? Re-Interpreting the Rise of Chinese Rock. Musicologica Austriaca. 2025. Vol. 1. P. 224–254. DOI: 10.71045/musau.2025.1.25.

7. Yang X., Cheong K. W. Geographical Resonance: A Narrative Review on the Geographical Influence in Northern and Southern Chinese Folk Songs. SAGE Open. 2025. Vol. 15. DOI: 10.1177/21582440251398933.

8. Zhang X., Cross I. Analysing the relationship between tone and melody in Chaozhou songs. Journal of New Music Research. 2021. Vol. 50, No. 4. P. 299–311. DOI: 10.1080/09298215.2021.1974490.

REFERENCES

1. Lian Yun. (2009) Pekinska opera yak muzychno-estetychnyi fenomen [Peking Opera as a musical and aesthetic phenomenon]: dys. … kand. mystetstvoznavstva: 17.00.03 «Muzychne mystetstvo». Kharkiv: Kharkivskyi derzhavnyi universytet mystetstv im. I. P. Kotliarevskoho. [in Ukrainian].

2. Sadovenko S. M. (2025) Suchasne kytaiske muzychne mystetstvo v mizhkulturnomu dialozi ta v konteksti dialohu kultur Ukraina – Kytai [Contemporary Chinese musical art in intercultural dialogue and in the context of the Ukraine–China dialogue of cultures]. Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv, 1. DOI: 10.32461/2226-3209.1.2025.327859. [in Ukrainian].

3. Ho W.-C. (2003) Westernization and social transformations in Chinese music education, 1895–1949. History of Education, 32 (3), 289–301. DOI: 10.1080/00467600304145.

4. Kikuchi K. (2010) Popular Songs that Disappeared from Chinese Music History: Another Recital of "Yelaixiang Rhapsody". The Toyoshi-Kenkyu, 69 (3), 448–482. DOI: 10.14989/180048.

5. Kim T. Y. (2013) Li Jinhui and the Birth of Modern Chinese Popular Song. The Journal of Modern Chinese Literature, 66, 1–26. UCI: G704-000355.2013..66.011.

6. Tang K. (2025) Banned Subversive or State-Promoted "Pathbreaker"? Re-Interpreting the Rise of Chinese Rock. Musicologica Austriaca, 1, 224–254. DOI: 10.71045/musau.2025.1.25.

7. Yang X., Cheong K. W. (2025) Geographical Resonance: A Narrative Review on the Geographical Influence in Northern and Southern Chinese Folk Songs. SAGE Open, 15. DOI: 10.1177/21582440251398933.

8. Zhang X., Cross I. (2021) Analysing the relationship between tone and melody in Chaozhou songs. Journal of New Music Research, 50 (4), 299–311. DOI: 10.1080/09298215.2021.1974490.

Дата першого надходження статті до видання: 07.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 784.9:78.036
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-35

Павло ЗІБРОВ,
orcid.org/0000-0002-3537-5860
народний артист України, професор,
завідувач кафедри естрадного співу
Приватного вищого навчального закладу «Київський університет культури»
(Київ, Україна) dianazibrova1@gmail.com

Владислав ЗАЙЦЕВ,
orcid.org/0000-0002-7661-6886
заслужений артист України,
старший викладач кафедри естрадного співу
Київської муніципальної академії естрадного та циркового мистецтв
(Київ, Україна) info@vladzaytsev.com

ВІД БАЗОВОЇ ВОКАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ ДО АВТОРСЬКОГО САУНДУ: СПЕЦИФІКА ЗВУКОУТВОРЕННЯ В СУЧАСНІЙ ПОП-МУЗИЦІ

У статті розглянуто формування авторського вокального саунду в сучасній поп-музиці та його зв'язок із базовою вокально-технічною підготовкою виконавця. Актуальність теми зумовлена тим, що професійна реалізація поп-вокаліста сьогодні передбачає не лише володіння голосом і сучасними вокальними техніками, а й наявність упізнаваної індивідуальної манери. Мета дослідження полягає у з'ясуванні того, яким чином технічна керованість голосу створює передумови для формування авторського саунду та яку роль у цьому процесі відіграють свідомий добір і поєднання різних способів звукоутворення. Встановлено, що базова вокальна техніка в сучасному естрадному співі виконує не стандартизуючу, а функціональну роль, забезпечуючи стабільність голосової координації та можливість свідомо змінювати характер звучання відповідно до музичного матеріалу. Володіння окремими прийомами, зокрема belting, mix voice, twang, vocal fry, breathy sound чи distortion, саме по собі не формує індивідуального стилю. Авторський саунд виникає внаслідок селективного й послідовного використання тембрових, регістрових, артикуляційних, динамічних та інтонаційних засобів, які поступово стають упізнаваними ознаками конкретного виконавця. Запропоновано розглядати авторський вокальний саунд як стійку, керовану й упізнавану систему характеристик звучання, сформовану через індивідуальне поєднання вокально-технічних та виконавських засобів. Окрему увагу приділено технологічному опосередкуванню голосу в сучасному поп-продакшні. На прикладі вокальних манер Біллі Айліш, Аріани Ґранде та Майлі Сайрус показано, що впізнаваність виконавця визначається не окремим вокальним прийомом, а стабільною логікою його використання в різному музичному матеріалі. Формування авторського саунду представлено як послідовність: базова вокальна координація, варіативність способів звукоутворення, селективний добір засобів, їх стабілізація у виконавській практиці та формування впізнаваного звучання.

Ключові слова: *естрадний вокал, поп-музика, авторський саунд, вокальна техніка, звукоутворення, виконавська манера, вокальна ідентичність.*

Pavlo ZIBROV,
orcid.org/0000-0002-3537-5860
People's Artist of Ukraine, Professor,
Head of the Department of Pop Singing
Private Higher Educational Institution "Kyiv University of Culture"
(Kyiv, Ukraine) dianazibrova1@gmail.com

Vladyslav ZAITSEV,
orcid.org/0000-0002-7661-6886
Honoured Artist of Ukraine,
Senior Lecturer at the Department of Pop Singing
Kyiv Municipal Academy of Circus and Performing Arts
(Kyiv, Ukraine) info@vladzaytsev.com

FROM BASIC VOCAL TECHNIQUE TO A SIGNATURE SOUND: SPECIFIC FEATURES OF VOCAL PRODUCTION IN CONTEMPORARY POP MUSIC

The article examines the formation of an signature vocal sound in contemporary pop music and its relationship with a performer's basic vocal and technical training. The relevance of the topic is determined by the fact that professional work in contemporary pop music requires not only vocal proficiency and command of modern singing techniques, but also a

recognisable individual performance manner. The aim of the study is to clarify how technical control of the voice creates the prerequisites for the formation of an authorial sound and what role is played in this process by the conscious selection and combination of different modes of vocal production. It has been established that basic vocal technique in contemporary pop singing performs not a standardising but a functional role, ensuring stable vocal coordination and the ability to consciously modify the character of sound in accordance with the musical material. Mastery of individual techniques, including belting, mix voice, twang, vocal fry, breathy sound or distortion, does not in itself form an individual style. An authorial sound emerges through the selective and consistent use of timbral, registral, articulatory, dynamic and intonational means that gradually become recognisable features of a particular performer. The article proposes to understand signature vocal sound as a stable, controllable and recognisable system of sonic characteristics formed through an individual combination of vocal-technical and performance means. Particular attention is paid to the technological mediation of the voice in contemporary pop production. The vocal manners of Billie Eilish, Ariana Grande and Miley Cyrus demonstrate that recognisability is determined not by a single vocal technique but by a stable logic of its use in different musical material. The formation of an authorial sound is presented as a sequence that includes basic vocal coordination, variability of vocal production, selective choice of expressive means, their stabilisation in performance practice and the emergence of recognisable sound.

Key words: *pop singing, pop music, authorial sound, vocal technique, vocal production, performance manner, vocal identity.*

Постановка проблеми. Сучасна поп-музика висуває до вокаліста вимоги, що не обмежуються чистотою інтонування, діапазоном чи силою голосу. Важливою складовою професійної реалізації виконавця стає його впізнаваність, яка формується не лише завдяки природному тембру, а й через спосіб звукоутворення, характер фразування, артикуляцію, регістрову організацію, динаміку та добір вокальних прийомів. Саме індивідуальне поєднання цих параметрів поступово утворює той комплекс ознак, який можна визначити як авторський саунд. Водночас пошук індивідуального звучання не варто ототожнювати з механічним накопиченням сучасних вокальних технік. Belting, mix voice, twang, vocal fry, breathy sound, distortion та інші прийоми розширюють виражальні можливості виконавця, проте самі по собі не забезпечують його стилістичної впізнаваності. Вирішальним стає те, наскільки свідомо співак добирає та комбінує доступні засоби відповідно до особливостей власного голосу, музичного матеріалу й художнього задуму. Тому базова вокальна техніка в сучасному естрадному співі має розглядатися не як засіб уніфікації звучання, а як основа його керованої варіативності. Актуальність проблеми полягає у необхідності з'ясувати, як відбувається перехід від базової вокально-технічної підготовки до формування стійкого й упізнаваного авторського саунду та за яких умов окремі способи звукоутворення перетворюються на маркери індивідуального виконавського стилю. Такий підхід дає змогу розглядати саунд не як випадкову темброву особливість або набір ефектних прийомів, а як сформовану систему вокальної виразності сучасного поп-виконавця.

Аналіз досліджень. Проблема індивідуального звучання в естрадному вокалі вже має певне теоретичне опрацювання. С. Кишакевич і Г. Стець розглядають саунд як індивідуалізовану форму звучання голосу, що виявляється через специфіку звуковидобування, фразування, атаку звука, інтонування та темброве забарвлення. Авторки пов'язують формування такого звучання з послідовною вокальною підготовкою, що охоплює роботу над диханням, інтонуванням, артикуляцією та базовими навичками голосоутворення (Кишакевич, Стець, 2022: 79–80). Сучасні вокальні техніки та методики їх опанування висвітлюються у працях Т. Гордєєвої, Л. Ороновської, С. Одайник та С. Зарі. Дослідниці звертаються до belting, mix voice, twang, vocal fry, growl та інших прийомів, акцентуючи на їхній технічній специфіці, можливостях жанрової адаптації й розвитку індивідуальної виконавської манери. Водночас сучасні методики вокалу розглядаються не як засіб стандартизації звучання, а як інструмент свідомого керування голосом і розширення художньої свободи виконавця (Гордєєва, та ін., 2025: 128–131; Заря, 2025: 54–55).

У зарубіжних дослідженнях проблема індивідуального звучання часто осмислюється через поняття vocal identity та vocal signature. Д. Г'юз пов'язує вокальну індивідуальність із характером фразування, мелізматикою, динамікою, тембровими змінами, способом атаки звука та регістровими переходами. Дослідниця також звертає увагу на впізнаваність голосу конкретного виконавця, використовуючи поняття vocal signature (Hughes, 2013: 13–14). М. Елме розглядає співвідношення техніки та індивідуальності в популярному співі й показує, що технічна підготовка не обов'язково призводить до стандартизації голосу. Навпаки, індивідуальний добір і поєднання вокальних ресурсів можуть поступово перетворюватися на стійкі характеристики виконавської манери (Elme, 2025: 6–8). Отже, наявні праці достатньо повно висвітлюють окремі вокальні техніки, принципи їх опанування та проблему індивідуального звучання. Водночас менш розробленим залишається процес переходу від технічної керованості голосу до стійкого авторського саунду, тобто механізм, за

якого окремі способи звукоутворення, темброві та регістрові характеристики, фразування й артикуляція починають функціонувати як взаємопов'язані маркери індивідуального виконавського стилю.

Мета статті – з'ясувати, яким чином базова вокально-технічна підготовка створює передумови для формування авторського саунду сучасного поп-виконавця, та визначити роль свідомого добору й поєднання способів звукоутворення у становленні індивідуальної виконавської манери.

Виклад основного матеріалу. Формування індивідуального звучання поп-виконавця спирається передусім на технічну керованість голосу. Базова вокальна техніка в цьому випадку не зводиться до сили звучання, широкого діапазону чи переважання певного регістру. Її основу становлять скоординована робота дихання і фонації, вільна артикуляція, чистота інтонування, регістрова гнучкість, здатність зберігати стабільність голосу за різного навантаження. С. Кишакевич і Г. Стець зазначають, що опануванню спеціальних прийомів естрадного співу передує робота над вокальним диханням, співацькою поставою, інтонуванням, звукоутворенням та артикуляцією (Кишакевич, Стець, 2022: 80). Технічна підготовка створює основу, на якій співак може змінювати характер звучання, не втрачаючи контролю над голосом.

Для поп-вокалу така варіативність має принципове значення, оскільки тут немає єдиного тембрового еталона, подібного до того, що історично склався в академічному співі. Й. Моравська, Е. Нєбудек-Богуш і В. Пєтрушевська звертають увагу на різноманітність способів голосоутворення в Contemporary Commercial Music. У різних стилях можуть використовуватися переважання грудного звучання, повітряність, назальність, навмисне введення шумового компонента, виразні регістрові контрасти; відрізняються також робота артикуляторів, вокального тракту й дихання (Morawska et al., 2022: 35). Технічна стійкість у такому виконавстві виявляється не в постійному відтворенні одного способу фонації, а в можливості змінювати його відповідно до музичного матеріалу. Цікаві результати щодо керованості різними типами звучання отримали Л. Максфілд і Б. Мантернах. У їхньому дослідженні професійні вокалісти та студенти-початківці виконували зразки у манерах belt, mix і legit. Слухачі точніше визначали задуману манеру в записах професійних співаків, ніж у виконанні початківців (Maxfield, Manternach, 2018: 572). Отримані результати також дають підстави пов'язувати здатність створювати чітко розрізнювані типи звучання з подальшим навчанням і накопиченням виконавського досвіду. Професійне володіння голосом тут проявляється у точності відтворення потрібної якості: співак може свідомо отримувати необхідний звуковий результат і повторювати його.

Не менш показовою є роль вокального розігріву. У виконавській практиці розспівування іноді пов'язують передусім із «розкриттям» або посиленням голосу, хоча його завдання значно ширше – підготувати голосовий апарат до конкретного навантаження. М. Портільйо, С. Рохас, М. Гусман і К. Кесада порівняли традиційне вокальне розспівування з вправами із напівзакритим вокальним трактом у групі з тридцяти підготовлених CCM-вокалістів. Обидва способи дали позитивні суб'єктивні відчуття після вправ, водночас суттєвої переваги одного з них за більшістю об'єктивних показників виявлено не було (Portillo et al., 2018: 200). Автори рекомендують враховувати індивідуальні відчуття співака та економність голосоутворення під час вибору розігріву. Ефективність такої підготовки доцільніше співвідносити з конкретним голосом і характером майбутньої роботи, ніж із прагненням обов'язково отримати максимально потужне звучання.

Стабільна технічна основа розширює вибір доступних виконавцеві звукових якостей, але кількість засвоєних прийомів ще не визначає індивідуальну манеру. Вокаліст може володіти belting, mix voice, twang, vocal fry, різними типами атак і мелізматикою, проте характерне звучання формується через вибір цих засобів та особливості їх застосування. М. Елме звертає увагу на те, що популярні виконавці не демонструють однакового набору вокальних можливостей: їхні ресурси формуються відповідно до репертуару, культурного середовища та індивідуальних властивостей голосу (Elme, 2025: 7). Один співак може активно використовувати belting і майже відмовлятися від мелізматики, інший – тяжіти до легкого мікстового звучання й повітряних атак, третій – будувати манеру на регістрових контрастах і тембровій шорсткості.

Значення має не лише те, який прийом використовує співак, а й те, в якому контексті та з якою художньою функцією він до нього звертається. Окремий тембровий ефект у межах однієї композиції може залишитися локальним засобом виразності. За регулярного використання у поєднанні зі стійким типом фразування, артикуляції чи динаміки він поступово закріплюється у виконавській манері. М. Елме наводить приклади співаків, у яких певні способи вокального вираження тісно пов'язані з індивідуальним стилем: гроул у вокалі Елзи Соарес, швидке вібрато Елби Рамалью та специфічна ритмічна й імпровізаційна організація співу інших виконавців (Elme, 2025: 8).

Д. Г'юз також пов'язує вокальну індивідуальність із комплексом виконавських рішень: способом фразування тексту, варіюванням голосних, мелізматикою, динамічними контрастами, переходами від повітряного до більш ясного звучання, характером атак і завершень звука, регістровими переходами (Hughes, 2013: 13). Для характеристики впізнаваності конкретного співака дослідниця використовує поняття vocal signature, пов'язуючи його з тембром та характерними нюансами виконання. Природний тембр при цьому залишається лише одним із компонентів індивідуальності. Два вокалісти з близькими за забарвленням голосами можуть звучати по-різному завдяки відмінностям у фразуванні, артикуляції, роботі з регістрами, атаці чи характері вібрато. Певні вокальні обмеження та особливості вимови можуть брати участь у формуванні вокальної ідентичності (Elme, 2025: 7).

Окремим аспектом є наслідування. На ранніх етапах навчання копіювання манери відомого виконавця може допомагати практичному освоєнню певного прийому, проте тривале відтворення чужих інтонаційних, тембрових та артикуляційних особливостей обмежує пошук власного звучання. Надмірна залежність від жанрового стандарту або манери іншого співака може нівелювати вокальну особистість виконавця. С. Кишакевич і Г. Стець також пов'язують професійне становлення естрадного вокаліста з розвитком власного саунду, а не з відтворенням звучання іншого артиста (Кишакевич, Стець, 2022: 80). Авторський саунд доцільно відрізняти від природного тембру та виконавської манери. Тембр є вихідною характеристикою голосу, манера охоплює характерні способи його використання, тоді як авторський саунд виникає внаслідок їх взаємодії та закріплення у виконавській практиці. У межах цього дослідження авторський вокальний саунд розуміється як стійка, керована й упізнавана система характеристик голосового звучання, що формується через індивідуальний добір та поєднання способів звукоутворення, тембрових і регістрових якостей, атаки звука, артикуляції, фразування, динаміки, інтонування й орнаментики. Йдеться не про «авторство» у значенні створення музичного твору, а про виконавську персоналізацію звучання.

Авторський саунд не передбачає однакового голосового рішення в кожній композиції. Виконавець може змінювати динаміку, щільність фонації, регістрове співвідношення, артикуляцію чи ступінь тембрової напруги відповідно до музичного матеріалу. Зберігається не незмінна звукова модель, а певна логіка поводження з голосом. Формування такого саунду можна представити як послідовність взаємопов'язаних процесів: стабілізація базової вокальної координації, розширення доступних способів звукоутворення, відбір засобів, що відповідають властивостям голосу та репертуару, їх закріплення у виконавській практиці. На останньому етапі вирішальним стає вже не факт володіння певною технікою, а характер її використання.

Стилістично марковані якості голосу також набувають значення лише у зв'язку з їх художньою функцією. В сучасному комерційному вокалі використовуються breathiness, deliberate noise, нерегулярні коливання, виразні регістрові контрасти та інші якості, пов'язані з різними моделями голосопродукування (Morawska et al., 2022: 36). Деякі з них можуть входити до signature sound, однак систематичне використання хрипкості або навмисних голосових зламів потребує технічного контролю, оскільки прагнення зберегти характерне звучання не усуває ризику перевантаження голосу. У сучасній поп-музиці до вокальної складової саунду додається технологічна. Значна частина звучання, яке отримує слухач, формується за участі мікрофона, запису та студійного опрацювання. Д. Г'юз пов'язує вокальну ідентичність у популярній музиці не тільки з властивостями самого голосу, а й із характером його технологічної презентації, зокрема способом запису, підсилення та загальною естетикою продакшну (Hughes, 2013: 13). Технологічно сформований саунд при цьому не варто ототожнювати зі способом вокального звукоутворення. Компресія, реверберація, delay, подвоєння партій, багатошаровий запис або корекція висоти не виникають у голосовому апараті, однак змінюють сприйняття тембру, просторовості, щільності та близькості голосу. Технологічне опосередкування може підтримувати художній задум співака, однак надмірне втручання здатне послаблювати індивідуальність, якщо кінцеве звучання віддаляється від виконавської концепції самого артиста.

У сучасній українській естраді О. Шпортько, Т. Калюжна та І. Усачова серед технологічних засобів називають autotune як стилістичний ефект, вокальні семпли й лупи, а також поєднання живого голосу з distortion, delay та reverb (Шпортько та ін., 2025: 209). Технологічний рівень може стати складником упізнаваного саунду, якщо взаємодіє з уже сформованими особливостями фразування, артикуляції, атаки та тембрової організації. Саме тому голос може звучати по-різному в акустичному виконанні, концертному міксі й студійному записі, не втрачаючи характерних рис виконавця.

Різні принципи формування такого звучання можна простежити на прикладі вокальних манер Біллі Айліш, Аріани Ґранде та Майлі Сайрус.

У цьому разі використовується слуховий аналіз записів з урахуванням тембрової щільності, характеру атаки, регістрових контрастів, артикуляції, фразування, динаміки та технологічного оформлення голосу без припущень щодо фізіологічних механізмів конкретного виконавця. У вокалі Біллі Айліш однією зі стійких ознак є тяжіння до м'якого, часто повітряного звучання з невеликою динамічною дистанцією між мовленням і співом. Це виразно простежується у композиціях «When the party's over» та «Everything I Wanted». Голос часто входить у фразу без різкої атаки, слова вимовляються близько й камерно, а емоційна напруга створюється не через нарощування вокальної сили, а завдяки зміні щільності звука, паузам та нюансуванню артикуляції. У студійному записі ця манера підтримується близьким мікрофонним планом, багатошаровим накладанням вокальних партій і просторовими ефектами. Характерна інтимність звучання при цьому зберігається у композиціях із різною фактурою та динамічним профілем.

Інший принцип організації звучання демонструє Аріана Ґранде. У її виконанні помітну роль відіграють регістрова рухливість, переключення між різними за щільністю якостями голосу, мелізматичне варіювання та орнаментальне розгортання фрази. У «Into You», «positions» та «God is a woman» ці засоби використовуються в різних пропорціях, але схильність до гнучкого фразування й деталізованої мелізматики залишається впізнаваною. Орнаментація вписується у синтаксис фрази, часто з'являється у завершеннях побудов і пов'язує регістрово контрастні ділянки. Технічна мобільність голосу набуває індивідуального характеру через сталість способу її використання.

Саунд Майлі Сайрус організований за іншою моделлю. У композиціях «Flowers», «Midnight Sky», «Wrecking Ball» помітними маркерами стають щільніше звучання середнього регістру, виразна мовленнєва артикуляція, твердіші атаки та характерна темброва шорсткість. У науковій літературі, присвяченій Contemporary Commercial Music, навмисна шорсткість, шумові компоненти та інші нетрадиційні якості голосу розглядаються як можливі стилістичні ресурси за умови їх контрольованого продукування. У виконанні Сайрус ця темброва якість взаємодіє з фразуванням і дикцією та входить до загальної системи її вокальної манери.

Зіставлення цих виконавських моделей показує різні способи організації авторського саунду. У Біллі Айліш домінують камерність, м'яка атака та повітряне забарвлення; у Аріани Ґранде – регістрова рухливість і мелізматично насичене фразування; у Майлі Сайрус – щільніше, мовленнєво забарвлене звучання та темброва шорсткість. Відмінність полягає не стільки у самому наборі доступних вокальних засобів, скільки в їх пропорціях, функціях і способі включення у фразу. Авторський саунд постає як система виконавських рішень, що дозволяє зберігати впізнаваність голосу в різному музичному матеріалі.

Висновки. Базова вокально-технічна підготовка в сучасній поп-музиці виконує не стандартизуючу, а функціональну роль. Вона забезпечує стійкість і керованість голосу, створює можливість змінювати характер фонації, регістрове співвідношення, темброву щільність, атаку, артикуляцію та інші параметри відповідно до стилістики твору. Технічна підготовленість у цьому випадку визначається не наявністю одного еталонного типу звучання, а здатністю виконавця свідомо отримувати потрібний звуковий результат. Володіння сучасними вокальними техніками саме по собі не формує індивідуальну манеру. Belting, mix voice, twang, vocal fry, breathy sound, distortion, мелізматика та інші прийоми залишаються елементами загального професійного інструментарію доти, доки не включаються у стійку систему виконавських рішень. Впізнаваність виникає через вибірковість: одні засоби використовуються регулярно, інші залишаються периферійними або взагалі не входять до вокальної манери конкретного артиста. Авторський вокальний саунд доцільно визначати як стійку, керовану й упізнавану систему характеристик звучання, що формується через індивідуальне поєднання способів звукоутворення, тембрових і регістрових якостей, фразування, артикуляції, атаки звука, динаміки, інтонування та орнаментики. Його формування можна представити як послідовність: базова вокальна координація → варіативність способів звукоутворення → селективний добір засобів → їх стабілізація у виконавській практиці → авторський саунд. При цьому стабільність не означає одноманітності: характер звучання може змінюватися залежно від композиції, але зберігаються певні принципи роботи з голосом, завдяки яким виконавець залишається впізнаваним.

У сучасній поп-музиці до цієї системи долучається технологічне опосередкування голосу. Мікрофонна техніка, багатошаровий запис і студійна обробка можуть суттєво впливати на кінцевий саунд, проте не замінюють власне вокальної індивідуальності. Найстійкіше впізнаване звучання виникає тоді, коли технологічна складова підтримує вже сформовані особливості фразування, артикуляції, тембру та звукоутворення. Аналіз різних моделей сучасного поп-вокалу засвідчує, що авторський саунд не має універсальної формули. Його основою

може бути камерна й повітряна подача, регістрова рухливість і розвинена мелізматика, щільне мовленнєво забарвлене звучання або інше поєднання засобів. Вирішальним залишається не сам прийом, а сталість його місця в індивідуальній виконавській системі. Саме це відрізняє авторський саунд від випадкового набору вокальних ефектів. Перспективним є подальше дослідження того, як індивідуальний вокальний саунд одного виконавця змінюється у студійному записі, концертному виконанні та акустичному форматі, зберігаючи при цьому ознаки його виконавської ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гордєєва Т., Ороновська Л., Одайник С. Сучасні вокальні техніки та методики їх викладання. Актуальні питання гуманітарних наук. 2025. Вип. 85. Т. 1. С. 128–132. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4863/85-1-20.

2. Заря С. В. Вплив європейських вокальних методик на формування сучасного українського естрадного вокалу. Слобожанські мистецькі студії. 2025. Вип. 3 (09). С. 53–56. DOI: https://doi.org/10.32782/art/2025.3.10.

3. Кишакевич С., Стець Г. Саунд як індивідуальна форма звучання голосу. Молодь і ринок. 2022. № 3–4 (201–202). С. 78–82. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.259953.

4. Шпортько О., Калюжна Т., Усачова І. Новітні вокальні техніки в українській естраді XXI століття: між етнікою та попкультурою. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Музичне мистецтво. 2025. Т. 8. № 2. С. 202–216. DOI: https://doi.org/10.31866/2616-7581.8.2.2025.346285.

5. Elme M. M. Técnica, naturalidade e individualidade no canto popular brasileiro. OPUS. 2025. Vol. 31. e253110. P. 1–15. DOI: https://doi.org/10.20504/opus2025.31.10.

6. Hughes D. An Encultured Identity: Individuality, Expressivity and the Singing-Self. Australian Voice. 2013. Vol. 15. P. 13–18.

7. Maxfield L., Manternach B. Perceptual Differences between Novice and Professional Music Theater Singers. Journal of Voice. 2018. Vol. 32. No. 5. P. 572–577. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jvoice.2017.08.007.

8. Morawska J., Niebudek-Bogusz E., Pietruszewska W. Considerations and Demands in the Voice Care of Contemporary Commercial Singers in Occupational Health and Safety Aspects. Medycyna Pracy. 2022. Vol. 73. No. 1. P. 33–41. DOI: https://doi.org/10.13075/mp.5893.01201.

9. Portillo M. P., Rojas S., Guzman M., Quezada C. Comparison of Effects Produced by Physiological Versus Traditional Vocal Warm-up in Contemporary Commercial Music Singers. Journal of Voice. 2018. Vol. 32. No. 2. P. 200–208. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jvoice.2017.03.022.

REFERENCES

1. Hordieieva T., Oronovska L., Odainyk S. (2025). Suchasni vokalni tekhniky ta metodyky yikh vykladannia [Modern vocal techniques and methods of teaching them]. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk, 85 (1), 128–132. https://doi.org/10.24919/2308-4863/85-1-20. [in Ukrainian].

2. Zaria S. V. (2025). Vplyv yevropeiskykh vokalnykh metodyk na formuvannia suchasnoho ukrainskoho estradnoho vokalu [The influence of European vocal methods on the formation of contemporary Ukrainian pop vocal]. Slobozhanski mystetski studii, 3 (09), 53–56. https://doi.org/10.32782/art/2025.3.10. [in Ukrainian].

3. Kyshakevych S., Stets H. (2022). Saund yak indyvidualna forma zvuchannia holosu [Sound as an individual form of voice]. Molod i rynok, 3–4 (201–202), 78–82. https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.259953. [in Ukrainian].

4. Shportko O., Kaliuzna T., Usachova I. (2025). Novitni vokalni tekhniky v ukrainskii estradi XXI stolittia: mizh etnikoiu ta popkulturoiu [Innovative vocal techniques in Ukrainian pop music of the 21st century: between ethnicity and pop culture]. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv. Seriia: Muzychne mystetstvo, 8 (2), 202–216. https://doi.org/10.31866/2616-7581.8.2.2025.346285. [in Ukrainian].

5. Elme M. M. (2025). Técnica, naturalidade e individualidade no canto popular brasileiro [Technique, naturalness, and individuality in Brazilian popular singing]. OPUS, 31, e253110, 1–15. https://doi.org/10.20504/opus2025.31.10. [in Portuguese].

6. Hughes D. (2013). An Encultured Identity: Individuality, Expressivity and the Singing-Self. Australian Voice, 15, 13–18.

7. Maxfield L., Manternach B. (2018). Perceptual Differences between Novice and Professional Music Theater Singers. Journal of Voice, 32 (5), 572–577. https://doi.org/10.1016/j.jvoice.2017.08.007.

8. Morawska J., Niebudek-Bogusz E., Pietruszewska W. (2022). Considerations and Demands in the Voice Care of Contemporary Commercial Singers in Occupational Health and Safety Aspects. Medycyna Pracy, 73 (1), 33–41. https://doi.org/10.13075/mp.5893.01201.

9. Portillo M. P., Rojas S., Guzman M., Quezada C. (2018). Comparison of Effects Produced by Physiological Versus Traditional Vocal Warm-up in Contemporary Commercial Music Singers. Journal of Voice, 32 (2), 200–208. https://doi.org/10.1016/j.jvoice.2017.03.022.

Дата першого надходження статті до видання: 08.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 785(477):[781.22:681.84]-023.5
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-36

Ольга ЗОСІМ,
orcid.org/0000-0001-7546-094X
доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри музичного мистецтва
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв,
(Київ, Україна) olgazosim70@gmail.com

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЧНА МУЗИКА В ІМЕРСИВНИХ АУДІОФОРМАТАХ: АЛЬБОМ «MUSIC FOR UKRAINE»

У статті розглянуто особливості репрезентації української академічної музики в імерсивних аудіоформатах на прикладі цифрового мініальбому «Music for Ukraine» Деніела Гоупа і Олексія Ботвінова, випущеного 31 березня 2022 р. лейблом Deutsche Grammophon. Актуальність дослідження зумовлена поширенням об'єктно-орієнтованого аудіо в музичній індустрії та необхідністю осмислення його ролі як нового способу актуалізації та промоції української музики. Мета статті полягає у виявленні художніх, технологічних і комунікативних особливостей представлення творів Мирослава Скорика, Яна Фрейдліна та Валентина Сильвестрова в межах камерної програми, доступної у форматі Dolby Atmos. Методологія дослідження передбачає застосування історико-культурного, структурно-функціонального, компаративного, музично-аналітичного та інтерпретаційного методів. Установлено, що драматургія релізу організована як послідовність ліричних висловлювань, у якій ансамблеві композиції для скрипки та фортепіано чергуються із сольними фортепіанними творами. «Мелодія» з кінофільму «Високий перевал» М. Скорика реалізовує функцію семантичного прологу; три частини циклу «Сім пейзажів» Я. Фрейдліна формують просторово-образний каркас; «Колискова» та «Музичний момент» із циклу «Мелодії миттєвостей» В. Сильвестрова репрезентують поетику пам'яті, тиші та післязвуччя. Наукова новизна полягає в тому, що альбом «Music for Ukraine» уперше охарактеризовано як цілісний приклад медіатизації української академічної спадщини, де імерсивний формат, благодійна мета та міжнародна виконавська співпраця виступають як єдина комунікативна система. Розмежовано імерсивність музичного твору, фонограми та слухацького досвіду; обґрунтовано, що наявність Dolby Atmos не змінює жанрової природи композицій, але розширює способи їх просторового представлення. Зроблено висновок, що імерсивний реліз може функціонувати як засіб культурної дипломатії, збереження пам'яті та входження українського репертуару до глобальних цифрових каталогів.

Ключові слова: *музичне мистецтво, інструментальна музика, творчість українських композиторів, імерсивне аудіо, Dolby Atmos, саундпродюсування, просторовий звук, музичні технології, звукорежисура, музичне виробництво, культурна дипломатія.*

Olga ZOSIM,
orcid.org/0000-0001-7546-094X
Doctor of Arts, Professor,
Professor at the Department of Musical Art
National Academy of Culture and Arts Management
(Kyiv, Ukraine) olgazosim70@gmail.com

UKRAINIAN ART MUSIC IN IMMERSIVE AUDIO FORMATS: THE ALBUM "MUSIC FOR UKRAINE"

The article examines the representation of Ukrainian art music in immersive audio formats through the case study of the digital EP "Music for Ukraine" by Daniel Hope and Alexey Botvinov, released by Deutsche Grammophon on 31 March 2022. The relevance of the study is determined by the growing adoption of object-based audio in the music industry and the need to conceptualize its role as a new means of revitalizing and promoting Ukrainian music. The aim of the article is to identify the artistic, technological, and communicative features of the presentation of works by Myroslav Skoryk, Jan Freidlin, and Valentyn Silvestrov within a chamber music programme available in Dolby Atmos. The methodology combines historical-cultural, structural-functional, comparative, music-analytical, and interpretative approaches. The study establishes that the dramaturgy of the release is organized as a sequence of lyrical statements in which compositions for violin and piano alternate with solo piano works. Skoryk's "Melody" from the film "The High Pass" functions as a semantic prologue; three movements from Freidlin's cycle "Seven Landscapes" form the spatial and imagistic framework of the programme; while Silvestrov's "Lullaby" and "Musical Moment" from the cycle "Melodies of the Moments" embody a poetics of memory, silence, and sonic afterglow. The scholarly novelty of the study lies in its interpretation of "Music for Ukraine" as a coherent example of the mediatization of Ukrainian art-music heritage, in which the immersive format, charitable purpose, and international collaboration between performers operate as an integrated communicative system.

The article distinguishes between the immersiveness of the musical work, the recording, and the listening experience, and argues that the use of Dolby Atmos does not alter the generic nature of the compositions but expands the possibilities for their spatial presentation. It concludes that an immersive release can function as a means of cultural diplomacy, cultural memory preservation, and the integration of Ukrainian repertoire into global digital music catalogues.

Key words: *musical art, instrumental music, works of Ukrainian composers, immersive audio, Dolby Atmos, sound production, spatial audio, music technology, sound engineering, music production, cultural diplomacy.*

Постановка проблеми. Цифрова трансформація музичної культури змінила умови поширення та сприйняття фонограм. Поряд зі стереофонічним записом у сучасній індустрії утвердилися багатоканальні та об'єктно-орієнтовані системи, здатні моделювати звукові події навколо слухача та формувати диференційоване тривимірне поле. Однією з найпоширеніших технологій такого типу є Dolby Atmos, у якій звуковий матеріал може поєднувати канальну основу з окремими аудіооб'єктами та метаданими їх просторового положення. На відміну від фіксованої стереопанорами, об'єктно-орієнтований принцип дає змогу адаптувати відтворення до різних конфігурацій акустичних систем і навушників, зберігаючи задум просторового розміщення матеріалу (Sun, 2021: 3–18).

Нові звукові формати широко використовуються в записі як неакадемічної, так й академічної музики, які дозволяють слухачеві максимально наблизитися до концертного звучання. Презентація української класики та академічної музики XX–XXI століть в актуальних саунд-форматах особливо стає актуальним у зв'язку з необхідністю міжнародної промоції української музичної класики та сучасної музики після початку повномасштабного вторгнення. З 2022 р. український академічний репертуар став помітнішим у програмах європейських і світових інституцій, а виконавці, фестивалі, цифрові платформи та благодійні ініціативи утворили нові канали культурної комунікації. Н. Кулеба відзначає активізацію міжнародного інтересу до української класики та розширення цифрових ресурсів, що представляють творчість українських композиторів (Kuleba, 2025: 103–111). За таких умов технологічна форма релізу також бере участь у конструюванні його культурного статусу: поява української музики в глобальному каталозі Dolby Atmos свідчить про її включення до актуального світового медіального простору.

Показовим прикладом є проєкт «Music for Ukraine» – цифровий міні альбом британського скрипаля Деніела Гоупа та українського піаніста Олексія Ботвінова, виданий Deutsche Grammophon 31 березня 2022 р., у який увійшли твори Мирослава Скорика, Яна Фрейдліна та Валентина Сильвестрова. Офіційна сторінка лейблу вказує, що реліз записано в Teldex Studios у Берліні та випущено в аудіоформаті Dolby Atmos. Саундпродюсування музичного альбому «Music for Ukraine» охоплює добір виконавських рішень, фіксацію тембрів, побудову акустичної перспективи, міксування, мастеринг і підготовку матеріалу до розповсюдження у стереофонічному та імерсивному форматах. Учасники надали свої послуги безоплатно, а прибутки було спрямовано на допомогу Україні (Deutsche Grammophon, 2022). Таким чином, альбом поєднав музичну, технологічну, благодійну та культурно-дипломатичну функції.

Альбом «Music for Ukraine» в медіа-просторі переважно згадується як гуманітарна ініціатива або добірка української камерної музики, тоді як його імерсивна версія та внутрішня композиційна організація не отримали належної мистецтвознавчої характеристики. Недостатньо дослідженим є принцип співвідношення просторового формату з камерною природою музичних творів. Розгляд альбому дає можливість з'ясувати, як сучасна українська музика, що вже стала класикою, переходить та функціонує в новому медіальному середовищі.

Аналіз досліджень. Проблематика імерсивного аудіо формується на перетині акустики, звукорежисури, медіазнавства, психології сприйняття та класичного музикознавства. У технікотехнологічних дослідженнях просторове аудіо розглядається через способи занурення, передавання та рендерингу звукової сцени. Систематизація, запропонована С. Суном охоплює канальні, сценічні й об'єктно-орієнтовані підходи та демонструє, що сучасні формати прагнуть забезпечити масштабність відтворення і стабільність просторових характеристик на різних пристроях (Sun, 2021: 3–18). Dolby Atmos належить до гібридних систем, де канальна основа може взаємодіяти з аудіооб'єктами, положення яких визначається метаданими.

Український науковий дискурс дедалі активніше звертається до цифровізації музичного мистецтва та імерсивних форм його репрезентації. О. Носенко розглядає імерсивні технології як чинник формування музичного аудіопростору, наголошуючи на взаємодії технічних засобів і художнього результату (Носенко, 2024: 23–32). С. Садовенко систематизує використання імерсивних техноло-

гій у музичному мистецтві України та пов'язує їх із модифікацією способів сприйняття та комунікації (Садовенко, 2025: 289–296). У роботі О. Афоніної та В. Карпова сучасні мистецькі практики осмислені у взаємодії з культурними цінностями (Афоніна, Карпов, 2023: 76–81), що дає підстави розглядати імерсивну фонограму як автономну технічну новацію і мистецьку практику.

Окремий напрям становлять дослідження музики в умовах війни та культурної дипломатії. Н. Кулеба аналізує оновлення репертуарної політики, міжнародні гастролі українських колективів і розвиток цифрових ресурсів української класики у 2022–2023 рр. (Kuleba, 2025: 103–111). М. Біазіолі та Т. Дрю, розглядаючи популярну музику, звертають увагу на трансформацію суспільної відповідальності митця та формування неформальних мереж солідарності, у яких музиканти діють як культурні амбасадори (Biasioli, Drew, 2024: 7–28). Хоча академічна та популярна музичні сфери мають різні художні механізми, для обох важливою стала здатність музики одночасно забезпечувати символічну репрезентацію України та матеріальну підтримку її громадян.

Отже, наявні дослідження дають змогу окреслити технічні принципи імерсивного аудіо та осмислюють культурний контекст функціонування української музики під час війни, проте не розглядають сучасні музичні проєкти, серед яких вельми помітним є «Music for Ukraine» в технікотехнологічному контексті та як цілісну художньо-комунікативну систему. Такі дослідження потребують спеціальної методологічної стратегії, де поєднано класичний музикознавчий аналіз із розглядом формату релізу, умов його створення та способів цифрового поширення.

Мета статті полягає у виявленні особливостей репрезентації української академічної музики в імерсивному аудіоформаті на прикладі альбому «Music for Ukraine» Деніела Гоупа і Олексія Ботвінова. Для досягнення мети необхідно визначити історико-культурні обставини створення релізу, охарактеризувати його програму та композиційну драматургію, проаналізувати функції творів М. Скорика, Я. Фрейдліна та В. Сильвестрова, розмежувати імерсивність твору, фонограми та слухацького досвіду, встановити значення Dolby Atmos для просторової репрезентації камерної музики, розкрити благодійну та культурно-дипломатичну функції проєкту.

Методологія дослідження полягає в застосуванні історико-культурного методу для осмислення обставин появи альбому, структурно-функціонального − для визначення ролі кожної композиції в драматургії релізу, компаративного – для порівняльної характеристики поєднання у проєкті ансамблевих і сольних творів, стереофонічної та імерсивної моделей репрезентації, музично-аналітичного − для характеристики мелодики, фактури, тембру, динаміки та форми, інтерпретаційного – для розкриття семантичних моделей пам'яті, простору та солідарності.

Виклад основного матеріалу. Музичний альбом «Music for Ukraine» було створено в надзвичайно стислі терміни як безпосередню відповідь музикантів та міжнародної музичної інституції на повномасштабне вторгнення в Україну. Д. Гоуп і О. Ботвінов перед записом взяли участь у благодійних «Концертах заради миру» у Фрауенкірхе в Дрездені та Меморіальній церкві кайзера Вільгельма в Берліні. За початковим планом музиканти мали працювати в Києві з В. Сильвестровим, однак воєнні обставини змінили місце та зміст співпраці. Запис української музики в Берліні став, за визначенням Д. Гоупа, посланням музичної солідарності (Deutsche Grammophon, 2022).

Виробничий цикл альбому доцільно тлумачити як саундпродюсування, як його тлумачить Н. Бондарець (Бондарець, 2025: 101–105): художній задум набуває матеріальної форми через виконання, мікрофонну фіксацію, редагування, міксування та підготовку до платформного відтворення. У Dolby Atmos простір стає керованим параметром цього процесу. Отже, імерсивний мікс є складником інтерпретаційної моделі фонограми, в той же час брак оприлюдненої технічної документації не дає можливості окреслити конкретну конфігурацію об'єктів або каналів альбому «Music for Ukraine».

Реліз має формат EP і складається із шести треків загальною тривалістю близько 16 хвилин. Альбом відкриває «Мелодія» М. Скорика з кінофільму «Високий перевал» у виконанні скрипки та фортепіано. Далі звучить «Білий пейзаж» із циклу «Сім пейзажів» Я. Фрейдліна для фортепіано соло, після нього йде «Колискова» з третього циклу «Мелодій миттєвостей» В. Сильвестрова для скрипки та фортепіано. Четвертий трек − «Сонячна галявина» Я. Фрейдліна, п'ятий – «Музичний момент» із сьомого циклу В. Сильвестрова, а завершальною композицією стала «Зорі в озері» Я. Фрейдліна. Повний трекліст, тривалість, виконавський і виробничий склад зафіксовано в Apple Music Classical: Деніел Гоуп − скрипка, Олексій Ботвінов – фортепіано, Рене Меллер − продюсер і звукорежисер запису, Юліан Швенкнер – інженер редагування (Apple Music Classical, 2022).

Послідовність творів має продуманий принцип чергування: ансамблеві композиції розташовані

під непарними номерами, сольні фортепіанні – під парними, за винятком заключного шостого треку, що продовжує лінію фортепіанних пейзажів. Така організація формує два взаємопов'язані смислові шари. Перший репрезентовано діалогом скрипки та фортепіано в музиці М. Скорика і В. Сильвестрова; другий – фортепіанним монологом у творах Я. Фрейдліна. Чергування ансамблевого та сольного начал урізноманітнює коротку програму, де співіснують різні види музичного висловлення.

Перший трек – «Мелодія» М. Скорика з кінофільму «Високий перевал» – виконує функцію семантичного прологу. Твір давно вийшов за межі свого кінематографічного контексту та став одним із репрезентантів української музики у світі. Уже сам вибір цієї композиції визначає емоційну тональність альбому, не потребуючи програмного пояснення. Основою «Мелодії» є протяжна кантиленна тема, розвиток якої відбувається через повторення, варіювання, регістрове та динамічне розширення. Скрипка персоніфікує ліричне висловлювання, тоді як фортепіано створює гармонічну опору. В ансамблі сольна партія скрипки не доповнюється нейтральним за тембровим рішенням акомпанементом, а органічно включається в розвиток загальної музичної драматургії твору. Імерсивний формат увиразнює закладене в композиції співвідношення мелодичного голосу та музичного простору, який формується в партії фортепіано. Партія скрипки при відтворенні потребує стабільної фронтальної локалізації, оскільки її надмірне переміщення суперечило б камерній природі висловлювання. Натомість просторове рішення фортепіанного супроводу створює відчуття об'єму, у якому мелодія отримує ширше поле післязвуччя.

Другий трек – «Білий пейзаж» із циклу «Сім пейзажів» Я. Фрейдліна – змінює темброву та композиційну перспективу. Після насиченого скрипкового кантабіле першої композиції звучить фортепіано соло. Перехід виконує функцію емоційного відсторонення: персоніфікований голос поступається споглядальному звуковому простору. Назва твору спрямовує уяву до візуально-просторової асоціації, а його імерсивність формується через регістрову дистанцію, паузи, тривалі резонанси та співвідношення звукової події з тишею.

У третій композиції – «Колискова» з третього циклу «Мелодій миттєвостей» В. Сильвестрова – повертається тембровий діалог скрипки та фортепіано, проте його функція змінюється. Якщо у «Мелодії» М. Скорика мелодична лінія скрипки є лірико-драматичним висловлюванням, то в «Колисковій» переважає камерність звучання. Музика В. Сильвестрова – це майже завжди межа між звуком і тишею, тому пауза і поступове згасання набувають формотворчого та драматургічного значення. Для просторової версії «Колискової» визначальним є збереження інтимної дистанції. Імерсивний мікс у камерному репертуарі не обов'язково має створювати масштабну просторовість і занурення. У «Колисковій» ефект присутності формується всередині виконавського простору, а не демонстративного руху звука довкола слухача.

Четвертий трек – «Сонячна галявина» Я. Фрейдліна – виконує функцію емоційного контрасту. Після приглушеної «Колискової» музичний простір стає відкритішим. Пейзажність як основа музичного образу реалізується через характер руху, регістрове розмежування і зміну фактурної насиченості. У межах альбому композиція створює короткочасний вихід із меморіальної зосередженості до образу відновлення.

П'ята композиція – «Музичний момент» із сьомого циклу «Мелодій миттєвостей» В. Сильвестрова – повертає ансамблеве звучання та готує завершення програми. Назва апелює до перших жанрових зразків фортепіанної мініатюри, але в авторській концепції В. Сильвестрова концепт «момент» набуває значення крихкої часової одиниці, яка виникає, триває та згодом зникає. Скрипка та фортепіано взаємодіють як два плани спогадів: мелодична лінія є засобом ліричного висловлення, а супровід створює акустичну перспективу. Для імерсивного аудіо музика такого плану є показовою, оскільки її художній зміст залежить від сприйняття слабких динамічних градацій та просторової тривалості. Об'єктно-орієнтований формат дає інженерові можливість диференціювати прямий сигнал і навколишнє поле, але кінцевий результат залежить від способу рендерингу та обладнання слухача. Тому імерсивність реалізується як відношення між авторизованим міксом, алгоритмом відтворення, акустичним пристроєм і перцептивною активністю реципієнта.

Завершує альбом п'єса «Зорі в озері» Я. Фрейдліна. Повернення до циклу «Сім пейзажів» забезпечує композиційну завершеність циклу, а образ віддзеркалення узагальнює семантику всієї програми. Зоряне небо та його відбиття у воді утворюють два взаємопов'язані простори – реальний і відображений. Аналогічний принцип можна виявити і в альбомі, оскільки музичні твори належать до різного часу та смислових контекстів, але в релізі 2022 р. вони віддзеркалюються в новій історичній ситуації.

Зазначимо, що в камерній музиці імерсивність повинна використовуватися особливо виважено. Надмірний рух скрипки або фортепіано навколо слухача перетворює простір на самодостатній ефект і порушує емоційну стриманість програми. Натомість стабільність виконавських позицій у просторі, природне розширення акустичної реверберації та контрольована диференціація планів здатні підтримати відчуття присутності виконавців. Імерсивність має бути спрямована на посилення контемплятивної природи камерної музики.

В альбомі «Music for Ukraine» немає прямолінійної репрезентації національної ідентичності, а саме фольклорних цитат, декларативних назв або вербальних пояснень. Український контекст репрезентований через авторство, історію написання творів, участь у проєкті українського піаніста О. Ботвінова. Такий підхід формує образ культури, що здатна говорити універсальною мовою камерної музики.

Наукова новизна дослідження полягає в характеристиці «Music for Ukraine» як цілісного прикладу медіатизації української академічної музики, у якому композиційна драматургія, виконавська інтерпретація, імерсивний формат, благодійна мета та культурна дипломатія утворюють взаємопов'язану систему.

Висновки. Цифровий мініальбом «Music for Ukraine» Деніела Гоупа і Олексія Ботвінова є прикладом актуалізації української академічної музики в умовах воєнного часу. Записаний у Teldex Studios і випущений Deutsche Grammophon 31 березня 2022 р., він поєднав твори М. Скорика, Я. Фрейдліна та В. Сильвестрова з благодійною ініціативою на підтримку України. Участь міжнародного лейблу, безоплатна робота залучених інституцій і спрямування доходів на гуманітарну допомогу перетворили фонографічний реліз на форму культурної події.

Програма альбому має ознаки композиційної цілісності. «Мелодія» М. Скорика виконує функцію семантичного прологу та задає меморіальну тональність. «Білий пейзаж», «Сонячна галявина» та «Зорі в озері» Я. Фрейдліна формують просторово-образний каркас, вибудовуючи контраст між ансамблевим та сольним звучанням. «Колискова» і «Музичний момент» В. Сильвестрова концентрують поетику тиші, пам'яті та післязвуччя. Завершення альбому фортепіанним пейзажем переводить колективне послання у сферу особистого споглядання.

Участь О. Ботвінова об'єднує програму темброво та виконавськи. Фортепіано постає ансамблевим партнером, сольним оповідачем і творцем просторового середовища. Скрипка Д. Гоупа формує персоніфікований голос у композиціях М. Скорика та В. Сильвестрова. Співвідношення цих функцій створює драматургію поступового переходу від відкритого звернення до тихого фінального віддзеркалення.

Офіційно підтверджена версія Dolby Atmos дає підстави розглядати «Music for Ukraine» як приклад представлення українського репертуару в імерсивному аудіоформаті. Технологічна імерсивність належить фонограмі та умовам її відтворення, а не нотному тексту як такому. Вона не змінює жанрової природи творів, але розширює способи організації акустичної глибини, співвідношення прямого та відбитого звука, а також ефекту виконавської присутності.

Для камерного репертуару найбільш органічною є контемплятивна модель імерсивності. Її призначення полягає не в демонстративному переміщенні інструментів навколо слухача, а у відтворенні природної локалізації джерел, диференціації планів та розгортанні акустичного післязвуччя. Музика М. Скорика, Я. Фрейдліна та В. Сильвестрова завдяки кантиленності, паузам, регістровій дистанції та фактурі максимально відповідає такому просторовому представленню.

Саундпродюсування в цій моделі виступає сполучною ланкою між виконавською інтерпретацією та фонографічною імерсивністю. Саме на цьому етапі визначаються темброва дистанція, акустична глибина, міра присутності прямого та відбитого звука, а також характер презентації фонограми залежно від системи відтворення.

Альбом «Music for Ukraine» виконує дієвим інструментом культурної дипломатії через репертуар, виконавську співпрацю, міжнародну дистрибуцію та гуманітарну спрямованість проєкту. Українська культура представлена в альбомі як розвинена академічна традиція з індивідуальними композиторськими мовами. Відсутність декларативної риторики посилює значення музичного висловлювання, оскільки національна ідентичність передається через мелодику, тембр, виконавську етику й історію творів.

Отже, імерсивний формат сприяє входженню української академічної музики до сучасної глобальної інфраструктури. Наявність просторової версії поряд зі стереофонічною забезпечує кілька режимів слухання та фіксує імерсивну інтерпретацію як складник фонографічного документа. Водночас довготривале збереження такого релізу потребує підтримання метаданих, доступності форматів і професійної документації виробничих рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афоніна О. С., Карпов В. В. Мистецькі практики в сучасній культурі. *Культура і сучасність.* 2023. № 2. С. 76–81. DOI: https://doi.org/10.32461/2226-0285.2.2023.293863
2. Бондарець Н. Л. Український саунд у фокусі саундпродюсера. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2025. Вип. 86. Т. 1. С. 99–106. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4863/86-1-13
3. Садовенко С. М. Імерсивні технології в музичному мистецтві України. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.* 2025. № 4. С. 289–296. DOI: https://doi.org/10.32461/2226-3209.4.2025.351955
4. Apple. About Spatial Audio with Dolby Atmos in Apple Music. 2025. URL: https://support.apple.com/en-us/109354
5. Apple Music Classical. Music for Ukraine – EP by Alexey Botvinov, Daniel Hope. 2022. URL: https://classical.music.apple.com/us/album/1615045535
6. Biasioli M., Drew T. Ukrainian Popular Music in Times of War: National Identity, Transnational Projections and the Musician as Grassroots Ambassador. *IASPM Journal*. 2024. Vol. 14. № 2. P. 6–29. DOI: https://doi.org/10.5429/2079-3871(2024)v14i2.2en
7. Deutsche Grammophon. Music for Ukraine: Daniel Hope, Alexey Botvinov. 2022. URL: https://www.deutschegrammophon.com/en/catalogue/products/music-for-ukraine-daniel-hope-alexey-botvinov-12677
8. Dolby Laboratories. Leader in Immersive Music. 2026. URL: https://professional.dolby.com/music/
9. Kuleba N. Ukrainian Classical Music in the Public Sphere Amid the Russo-Ukrainian War: 2022-2023. *Faces of War.* 2025. № 1. P. 103–111. DOI: https://doi.org/10.18778/3071-7779.2025.1.07
10. Nosenko O. Immersive technologies in the formation of musical audio space. *Notes on Art Criticism*. 2024. Vol. 24. № 1. P. 23–32. DOI: https://doi.org/10.63009/noac/1.2024.23
11. Sun X. Immersive Audio, Capture, Transport, and Rendering: A Review. *APSIPA Transactions on Signal and Information Processing*. 2021. Vol. 10. P. 1–24. DOI: https://doi.org/10.1017/ATSIP.2021.12

REFERENCES

1. Afonina, O. S., & Karpov, V. V. (2023). Mystetski praktyky v suchasnii kulturi [Art practices in contemporary culture]. Kultura i suchasnist, 2, 76–81. https://doi.org/10.32461/2226-0285.2.2023.293863 [in Ukrainian].
2. Bondarets, N. L. (2025). Ukrainskyi saund u fokusi saundprodiusera [Ukrainian sound in the focus of the sound producer]. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk, 86 (1), 99–106. https://doi.org/10.24919/2308-4863/86-1-13 [in Ukrainian].
3. Sadovenko, S. M. (2025). Imersyvni tekhnolohii v muzychnomu mystetstvi Ukrainy [Immersive technologies in the musical art of Ukraine]. Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv, 4, 289–296. https://doi.org/10.32461/2226-3209.4.2025.351955 [in Ukrainian].
4. Apple. (2025). About spatial audio with Dolby Atmos in Apple Music. https://support.apple.com/en-us/109354
5. Apple Music Classical. (2022). Music for Ukraine − EP by Alexey Botvinov, Daniel Hope. https://classical.music.apple.com/us/album/1615045535
6. Biasioli, M., & Drew, T. (2024). Ukrainian popular music in times of war: National identity, transnational projections and the musician as grassroots ambassador. IASPM Journal, 14 (2), 6–29. https://doi.org/10.5429/2079-3871(2024)v14i2.2en
7. Deutsche Grammophon. (2022). Music for Ukraine: Daniel Hope, Alexey Botvinov. https://www.deutschegrammophon.com/en/catalogue/products/music-for-ukraine-daniel-hope-alexey-botvinov-12677
8. Dolby Laboratories. (2026). Leader in immersive music. https://professional.dolby.com/music/
9. Kuleba, N. (2025). Ukrainian classical music in the public sphere amid the Russo-Ukrainian war: 2022–2023. Faces of War, 1, 103–111. https://doi.org/10.18778/3071-7779.2025.1.07
10. Nosenko, O. (2024). Immersive technologies in the formation of musical audio space. Notes on Art Criticism, 24 (1), 23–32. https://doi.org/10.63009/noac/1.2024.23
11. Sun, X. (2021). Immersive audio, capture, transport, and rendering: a review. APSIPA Transactions on Signal and Information Processing, 10 (1), 1–24. https://doi.org/10.1017/ATSIP.2021.12

Дата першого надходження статті до видання: 14.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 378.016:792.028:78.071.2
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-37

Олександр СОШАЛЬСЬКИЙ,
orcid.org/0009-0002-1942-9870
доктор філософії,
провідний концертмейстер кафедри сценічного мистецтва і культури
Київського національного університету технологій і дизайну
(Київ, Україна) 4404025@ukr.net

МАЙСТЕРНІСТЬ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО АКТОРА У КЛАСІ ВОКАЛУ

У статті науково обґрунтовано зміст та специфіку роботи концертмейстера в контексті вокальної підготовки майбутніх акторів театру і кіно у закладах вищої освіти. Проаналізовано наукові праці з означеної проблеми та виявлено малодосліджені аспекти. Уточнено сутність поняття «концертмейстер», наведено його значення у вітчизняній та зарубіжній музично-виконавській практиці. Визначено основні функції концертмейстера вокального класу в роботі зі студентами акторської спеціальності (педагогічно-репетиторська, виконавсько-інтерпретаційна, музично-технологічна, комунікативна, розвивальна). Охарактеризовано роль творчого тандему викладача вокалу й концертмейстера у розвитку таких здібностей та професійних якостей майбутніх акторів, як музичний слух, музична пам'ять, відчуття ладу й ритму, акустичні властивості співацького голосу, артистичність. Доведено, що робота концертмейстера вокального класу ґрунтується на креативності та вмінні застосовувати інноваційні методи (імпровізацію, аранжування, композицію) у створенні фортепіанного супроводу до навчального пісенного матеріалу. Рекомендовано освітню взаємодію концертмейстера і студента у класі вокалу здійснювати на принципах творчої синергії, педагогічної доцільності, ансамблевої злагодженості, толерантності. Узагальнено результати дослідження та сформульовано висновки: 1) фахова майстерність концертмейстера є важливим чинником професійного розвитку майбутніх акторів у класі вокалу; 2) високопрофесійне виконання концертмейстером своїх функцій забезпечує розвиток музичних здібностей та вокально-сценічного досвіду студентів акторських спеціальностей; 3) кореляція педагогічних та музично-виконавських дій концертмейстера і викладача вокалу створює підґрунтя для опанування студентами вокальної техніки як невід'ємної складової професійної діяльності актора театру і кіно.

Ключові слова: *концертмейстер, фахові функції концертмейстера, клас вокалу, майбутній актор, професійний розвиток.*

Oleksandr SOSHALSKYI,
orcid.org/0009-0002-1942-9870
Doctor of Philosophy,
Lead Accompanist at the Department of Performing Arts and Culture
Kyiv National University of Technologies and Design
(Kyiv, Ukraine) 4404025@ukr.net

THE ACCOMPANIST'S SKILL AS A FACTOR IN THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF A FUTURE ACTOR IN THE VOCAL CLASS

This article provides a scientific analysis of the content and specifics of the accompanist's work in the vocal training for future theater and film actors at institutions of higher education. Scientific works on this issue were analyzed, and under-researched aspects were identified. The definition of the term "accompanist" has been clarified, and its significance in domestic and international musical performance practice is explained. The main functions of a vocal class accompanist in working with acting students (pedagogical and coaching, performance and interpretation, musical and technical, communicative, and developmental) have been identified. This article describes the role of the creative partnership between a voice teacher and an accompanist in developing such abilities and professional qualities in future actors as musical ear, musical memory, a sense of harmony and rhythm, the acoustic properties of the singing voice, and artistry. It has been demonstrated that the work of a vocal class accompanist is based on creativity and the ability to apply innovative methods (improvisation, arrangement, composition) in creating piano accompaniment for the songs used in instruction. It is recommended that the educational interaction between the accompanist and the student in a vocal class be based on the principles of creative synergy, pedagogical appropriateness, ensemble harmony, and tolerance. The results of the study have been summarized, and conclusions have been formulated: 1. The accompanist's technical skill is an important factor in the professional development of future actors in the vocal class. 2. The accompanist's highly professional performance of their duties fosters the development of musical abilities and vocal and stage experience of

actor students. 3. The correlation between the pedagogical and musical-performance work of the accompanist and the voice teacher lays the foundation for students to master vocal technique as an integral part of the professional activities of theater and film actors.

Key words: *accompanist, professional duties of an accompanist, vocal class, future actor, professional development.*

Постановка проблеми. Професійна діяльність концертмейстера у різних видах мистецтва (музичному, хореографічному, театральному) вирізняється специфікою творчо-виконавських підходів, жанрово-стильовими особливостями репертуару та змістом роботи із солістами (вокалістами, інструменталістами, танцівниками, акторами). Такий широкий спектр діяльності потребує від концертмейстера знання особливостей виконання музичного супроводу як в умовах концертно-сценічної творчості, так і в освітньому процесі мистецьких вишів.

Характерною рисою сучасного концертмейстера, який працює у сфері перформативного мистецтва, є те, що він має: а) органічно поєднувати навички гри по нотах і на слух, елементи імпровізації та компіляції музичного матеріалу, аранжування та композиції; б) бути мобільним, емоційно стабільним та швидко адаптуватися до різних умов творчої діяльності; в) досконало володіти технікою гри на інструменті та знати відповідний репертуар.

Означені професійні якості концертмейстера є необхідними для вокального навчання майбутніх акторів театру і кіно, фахова підготовка яких ґрунтується на комплексному розвитку художньо-творчих, виконавських і комунікативних здібностей. Це зумовлене тим, що сучасний актор дедалі частіше постає як універсальний митець, здатний органічно поєднувати драматичну дію, слово, пластику, музику та спів.

Особливого значення ця тенденція набуває у зв'язку з розширенням жанрової палітри театрального та кіномистецтва, активним використанням музично-драматичних форм та сучасних синтетичних жанрів (мюзиклу, рок-опери, мультимедійної опери, перфомансу, хепенінгу тощо), що передбачає поєднання актором мовленнєвих навичок із специфічною манерою гри та співу, володіння якими потребує добрих музичних здібностей, спеціальної підготовки, відчуття стилю та здатності до імпровізації.

Відтак, вокальна підготовка перестає бути другорядною складовою акторської освіти та набуває статусу важливого компонента професійної майстерності як студента, так і концертмейстера.

Наукове дослідження цих аспектів визначило актуальність цієї статті.

Аналіз досліджень. Проблема концертмейстерської діяльності має достатню історію наукового вивчення. Дослідники розглядають її крізь призму виконавської майстерності, педагогіки, психології, ансамблевої взаємодії та професійної підготовки майбутніх фахівців. Різні аспекти роботи концертмейстерів у вокальних класах вищих закладів мистецької освіти розкрито у працях вітчизняних і зарубіжних науковців та музикантів. Зокрема: науково обґрунтовано роль концертмейстера у професійному розвитку студента-вокаліста в умовах університетської освіти (Д. Гаркуша, Л. Гаркуша, О. Ляшенко); розроблено методику формування співацького голосу в процесі професійної підготовки майбутнього актора (Л. Гринь, К. Ткаленко); доведено значення вокального виховання у професійній підготовці акторів театру (М. Нагорний); визначено особливості професійної взаємодії концертмейстера та вокаліста у створенні музично-художнього образу (Я. Лисенко, Ю. Худієнко); розкрито сутність творчої синергії співака і концертмейстера в роботі над камерно-вокальним репертуаром (Є. Ліпітюк); окреслено педагогічні функції концертмейстера у вокальному класі закладу вищої освіти (Н. Травкіна); охарактеризовано роль піаніста-концертмейстера у підготовці вокаліста до концертного виступу (В. Свиридова); розтлумачено вокал як інструмент акторського перевтілення у музично-сценічному мистецтві (І. Підгаєцька, Л. Мацієвська, В. Поліщук); сформульовано методичні принципи роботи концертмейстера зі студентами вокального класу (О. Тітова, В. Черній, С. Одайник); виявлено сучасну трансформацію професії піаніста-концертмейстера та особливості роботи вокального коуча (В. Чібісов); висвітлено специфіку роботи співака з акомпаніаторами (M. Nightingale); проаналізовано етичний та практичний аспекти творчої взаємодії актора й піаніста-концертмейстера в сучасному театрі (E. Rees).

Аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що роль концертмейстера у професійному становленні майбутнього актора залишається недостатньо дослідженою. Це й визначило напрям нашого наукового пошуку.

Мета статті – науково обґрунтувати роль концертмейстера вокального класу у професійному розвитку майбутніх акторів театру і кіно; визна-

чити фахові функції концертмейстера, принципи його роботи зі студентами та методи творчої адаптації фортепіанного акомпанементу.

Виклад основного матеріалу. Майстерність концертмейстера як виконавця визначається вимогами певної сфери музично-творчої діяльності. У вітчизняній мистецькій практиці концертмейстером називають: 1) першу скрипку, соліста симфонічного або оперного оркестру, який у разі потреби може виконувати функції диригента; 2) музиканта, який очолює одну з оркестрових груп; 3) піаніста, який співпрацює з індивідуальними або ансамблевими виконавцями (співаками, інструменталістами, артистами балету тощо) у процесі розучування та виконання партій і концертних творів (Юцевич, 2003: 126).

У зарубіжній музично-виконавській практиці поняття *Concertmaster* (концертний майстер) або *Leader* (лідер) застосовують у сфері оркестрового та хорового виконавства. А в музичних навчальних закладах концертмейстерів називають *Academic coach pianist* або *Concertmaster educational*, у театрах і концертних установах – *Collaborative pianist*, у сфері вокального виконавства зарубіжні дослідники вживають термін *Accompanist* (акомпаніатор).

В контексті нашого дослідження ми послуговуємось усталеним у вітчизняній музичній практиці терміном «концертмейстер», оскільки акомпаніатором зазвичай називають музиканта, який супроводжує спів або гру (тобто виконує інструментальний акомпанемент), а концертмейстер окрім виконавської функції виконує ще й освітню – навчальну, виховну та розвивальну. У вокальному класі ця відмінність є принциповою.

Досліджуючи сучасну трансформацію професії піаніста-концертмейстера у зарубіжній практиці, В. Чібісов констатує, що вимоги до піаніста-корепетитора суттєво змінилися і практично призвели до виникнення майже нової професії – вокального коуча (vocal coach), тренера-репетитора з вокалу, фахова підготовка якого у приватних вишах триває шість років та здійснюється відповідно до обраної спеціалізації (камерно-вокальної чи оперної). Вимоги щодо знання піаністом специфічних проблем, пов'язаних із вокальною партією камерного чи оперного твору, істотно зросли і потребують однакового розподілу уваги на партію акомпанементу та партію соліста-вокаліста. Такий досвідчений та обдарований вокальним слухом піаніст-концертмейстер здатний надати співаку корисну пораду і є не менше компетентним ніж педагог-вокаліст. «Нині від піаніста, який має бажання серйозно працювати з вокалістами, вимагають, крім, як звичайно, високопрофесійного володіння власним інструментом, дві головні речі, а саме: знання специфіки вокалу і технологічних завдань вокаліста в кожній конкретній стилістиці, жанровій та історичній, а також знання мов, якими ці твори виконують» (Чібісов, 2024: 231).

Слід зазначити, що потреба в таких універсальних фахівцях є актуальною для роботи із професійними акторами та студентами, які здобувають фах за освітньою програмою «Майстерність актора театру і кіно».

Роль концертмейстера у вокальному розвитку майбутнього актора є вагомою, оскільки він виступає не тільки як акомпаніатор (виконавець фортепіанного супроводу до вокального твору), але і як співавтор сценічного образу студента, педагог, коуч та надійна психологічна опора під час академічного концертного виступу (заліку, екзамену, звітного концерту класу викладача вокалу тощо).

Структуру фахових компетенцій концертмейстера вокального класу науковці класифікують по-різному. Приміром, Т. Панасюк до спеціальних фахових компетенцій концертмейстера класу постановки голосу відносить: музично-теоретичну (уміння читати нотний текст з аркуша, володіння навичками сольфеджування, розвиненість внутрішнього та функціонального вокального слуху, здатність застосовувати знання з теорії музики, гармонії, аналізу музичних форм, поліфонії); вокально-виконавську (чисте звуковисотне інтонування, здатність виявити найкращі художні властивості співацького голосу – вібрацію, тембр, польотність, рухливість тощо); вокально-методичну (володіння методами розвитку творчого потенціалу співака, знання принципів класифікації співацьких голосів, спроможність проєктувати вокально-педагогічний репертуар для різних типів співацьких голосів, володіння методикою роботи над вокальними вправами, вокалізами, вокальними творами різної форми, жанру, стилю); вокально-сценічну (здатність до творчої інтерпретації вокальних творів, наявність творчого іміджу, сформованість сценічної культури, здатність до постановки концертних номерів); інструментально-виконавську (уміння грати на фортепіано вокальні вправи із супроводом, модулюючи у всі тональності вгору і вниз; здатність грати по нотах та підбирати на слух акомпанемент до вокалізів та вокальних творів (Панасюк, 2025: 199). Авторка також зазначає, що концертмейстер має: знати історію музики, музичного театру та вокального мистецтва; специфіку виконання концертного і навчального репертуару, вміти контролювати якість його виконання та визначати недоліки; мати

широкий рівень ерудиції та практичний досвід (Панасюк, 2025: 200).

Робота концертмейстера вокального класу з майбутніми акторами має свою специфіку. Вона обумовлена тим, що (на відміну від класичного співака) актор театру чи кіно сприймає спів як продовження драматичної дії, де словесний текст та емоції домінують над вокальною технікою. Тому в процесі роботи над вокальним твором концертмейстер має бути готовим до того, що студент може свідомо змінювати темпоритм, робити паузи, підкреслювати окреме слово, використовувати мовленнєву інтонацію або змінювати характер звуковедення відповідно до сценічної ситуації. А концертмейстер має сприймати це як специфіку акторської професії та узгоджувати свої дії з викладачем вокалу.

Відтак, фахова майстерність концертмейстера вокального класу на акторських спеціальностях ґрунтується на: розумінні специфіки акторського співу та його ролі в загальній драматургічній концепції театральної вистави чи конкретного епізоду кінофільму; розвиненій піаністичній техніці та художньо досконалому володінні інструментом; знанні специфіки вокального дихання та голосоутворення, специфіки музичного формотворення та інтерпретаційних уміннях; стилістичній та жанровій компетентності; миттєвій реакції на дії соліста; психологічній чутливості та емоційній стабільності; педагогічній толерантності; комунікативності та здатності до творчої співпраці.

З урахуванням цього ми визначили основні функції роботи концертмейстера, які забезпечують професійний розвиток майбутнього актора у вокальному класі.

Педагогічно-репетиторська функція реалізується на аудиторних індивідуальних заняттях та в процесі самостійної роботи концертмейстера зі студентом над нотним текстом вокального твору на початковому етапі його вивчення. Полягає в доповненні роботи викладача вокалу специфічними засобами музично-виконавської взаємодії. Виконання цієї функції передбачає допомогу студентові у вивченні вокальної партії твору (засвоєння мелодії та її точне звуковисотне відтворення голосом; правильне фразування та визначення місць для взяття співацького дихання; відпрацювання ритмічних фігурацій; синхронність співу та акомпанементу; усвідомлення взаємозв'язку вокальної партії з інструментальним супроводом).

Виконавсько-інтерпретаційна функція концертмейстера полягає у майстерному, високохудожньому й технічно досконалому виконанні фортепіанної партії вокального твору з навчального репертуару студента (швидке читання з аркуша нотного тексту будь-якого рівня складності; здатність транспонувати акомпанемент у зручну для конкретного студента тональність; уміння грати на слух та здійснювати творчу адаптацію фортепіанного акомпанементу; доцільне використання зручної аплікатури, штрихів та різних видів звуковедення; метроритмічна чіткість та логічна агогіка; застосування музично-виражальних засобів відповідно до визначеного викладачем інтерпретаційного плану вокального твору; гнучка динаміка та темброва відповідність фортепіанної партії силі звучання й тембру голосу студента).

Музично-технологічна функція відображає здатність концертмейстера застосовувати: а) сучасні музичні цифрові технології (комп'ютер та відповідне програмне забезпечення, пристрої та методи для створення, редагування, запису й обробки музики у цифровому форматі); б) клавішні електронні музичні інструменти (для можливості працювати зі студентом в аудиторіях, де немає фортепіано, а також для самостійної роботи над музичним матеріалом з використанням навушників); в) звукопідсилювальну апаратуру (мікрофони, мікшерний пульт, підсилювачі, колонки тощо) для підготовки майбутніх акторів до роботи з мікрофонами різних типів (динамічними, конденсаторними, петличними – *Lavalier*, наголовною гарнітурою – *Headset*), що є необхідним для сценічної діяльності, роботи у студії звукозапису та кінознімальному процесі, а також для самоаналізу студентом якості виконання навчального вокального репертуару.

Комунікативна функція концертмейстера спрямована на формування у студента навичок творчої комунікації в освітній, репетиційній та концертно-виконавській діяльності. Передбачає опанування студентом засобів комунікації між концертмейстером і вокалістом – спеціальної музичної термінології, міміки, жестів тощо. Формує у майбутнього актора сприйняття концертмейстера як рівноправного учасника виконавського процесу, як «концертного майстра», який надає вокалістові психологічну підтримку на сцені, створює творчу музично-звукову атмосферу в процесі сценічного виконання вокального твору.

Розвивальна функція концертмейстера вокального класу забезпечує: загальний музичний розвиток майбутнього актора; його орієнтацію в музичних жанрах і стилях; розвиток природних музичних задатків студента; розвиток ансамблевих навичок студента у процесі виконання вокального твору з інструментальним супроводом; формування ціннісного ставлення до музич-

ного мистецтва як невід'ємної складової розвитку сучасного театру і кіно.

Відтак, фахова майстерність концертмейстера виявляється не лише в тому, наскільки бездоганно він виконує фортепіанну партію вокального твору, але й у тому, наскільки він здатний створити сприятливий простір для виявлення творчого потенціалу студента та його професійного розвитку.

Виконання розвивальної функції концертмейстер здійснює спільно з викладачем вокалу, що позитивно впливає на розвиток фахових якостей та здібностей майбутнього актора, серед яких важливе місце відводиться музикальності. Музикальність – це здатність тонко сприймати, відчувати та виконувати музику. Вона є одним із обдарувань та природжених талантів актора, які характеризують його здатність до сценічно-творчої діяльності.

Формування музикальності майбутнього актора у вокальному класі передбачає розвиток його природних здібностей і професійних якостей:

– музичного слуху – мелодичного й гармонічного (засобом координації слуху та голосу студента, вокальної партії та акомпанементу у взаємозв'язку мелодії та інструментального супроводу), архітектонічного (у побудові музичних фраз, речень та осмисленні форми вокального твору в цілому);

– відчуття ладу та ритму вокального твору (з можливістю вокальної імпровізації у межах заданої тональності та відчуття метроритмічної основи фортепіанного акомпанементу);

– музичної пам'яті (здатності запам'ятовувати й розрізняти на слух різні музичні твори та корелювати з ними свій сценічний рух);

– акустичних якостей співацького голосу (резонування, польотності, рухливості, виразної артикуляції, чіткої дикції), сформованість яких позитивно вплине і на вдосконалення мовленнєвих навичок майбутнього актора;

– артистичності (доцільного застосування міміки, жестів та сценічного руху відповідного до художнього образу вокального твору).

Спільна робота викладача і концертмейстера вокального класу спрямована на те, щоб студент (майбутній актор) навчився передбачати музичний розвиток виконуваного твору, відчувати вступ вокальної партії та її гармонічну підтримку, реагувати на зміну темпу, розподіляти дихання в музичних фразах різної тривалості, відчувати кульмінації та співвідносити словесний текст із музичними акцентами, зберігати внутрішній темпоритм та емоційну стабільність під час концертного виступу.

Означені здібності студента є фахово необхідними для його подальшої діяльності в театрі, де вокальні епізоди вистави виконуються актором у супроводі оркестру, а слуховий контроль звучання власного голосу та візуальний контакт співака з диригентом є необхідними. Увагу студента слід акцентувати на вмінні поєднувати розмовну мову та спів, що забезпечить нормальний режим роботи голосових складок у різних акустичних умовах сцени чи глядацької зали. Важливим елементом вокальної підготовки майбутнього актора є також поєднання співу та сценічного руху або співу в різних положеннях корпусу, що впливає на роботу діафрагми та всієї вокально-дихальної системи.

Не секрет, що спів для деяких акторів є зоною психологічного дискомфорту. Тому подолання у студента страху перед сценою великою мірою залежить від концертмейстера, який створює робочу атмосферу на репетиціях засобом багаторазового повторення актором-вокалістом сценічних рухів (вихід на сцену, візуальне спілкування з концертмейстером, уклін тощо), оскільки музичний супровід є своєрідним «партнером» сценічної дії. Така підтримка концертмейстера допомагає студентові повірити у власні сили та «увійти в образ» вокаліста-виконавця, який йому доведеться відтворювати як на заліках та екзаменах, так і в подальшій акторській діяльності.

Спільно із викладачем вокалу концертмейстер формує у майбутнього актора розуміння музичної драматургії. Це поняття науковці трактують як «втілення в музиці драматичного розгортання дії, яке визначає форму, композицію і засоби виразності музично-драматичного твору» (Юцевич, 2003: 164). Особливо яскраво драматургія в процесі співу виявляється у варіаційному розвитку музичного матеріалу творів куплетної форми (народних пісень, балад, романсів, естрадних та джазових композицій), де майстерність концертмейстера реалізується методами творчої адаптації фортепіанного акомпанементу:

1)`ускладнення фортепіанної фактури в кульмінаційних епізодах (що підсилює емоційність виконання студентом вокального твору та втілення його художнього образу);

2) варіювання акомпанементу в різних куплетах – мелодико-ритмічного, гармонічного, фактурного, динамічного, агогічного, тембрового (що формує у студента відчуття музичного стилю та драматургічного розвитку);

3) імпровізації, аранжування та композиції (що потребує від концертмейстера актуалізації музично-теоретичних знань, інструментально-виконавських умінь, творчої фантазії та відчуття міри у наповненні фортепіанної фактури складними акордами, пасажами, модуляціями тощо).

Логічне й художньо доцільне поєднання означених методів і прийомів виконання фортепіанного супроводу надає цілісності та композиційної довершеності загальній драматургії вокальному твору.

Спільну роботу майбутнього актора і концертмейстера у вокальному класі слід розглядати як чинник переходу студента від технічного засвоєння вокального матеріалу до його сценічно-образного втілення. Вирішення цього творчого завдання ми здійснюємо з дотриманням *принципів*:

– творчої синергії (у створенні взаємного натхнення та обміні творчою енергією і досвідом у процесі спільної роботи над вокальним твором та під час його концертного виконання);

– педагогічної доцільності (у виборі ефективних методів та засобів роботи над вокальним репертуаром, які забезпечують професійний розвиток майбутнього актора);

– ансамблевої злагодженості (у застосуванні виконавських прийомів та музично-виражальних засобів; в інтерпретації музичного матеріалу та створенні художнього образу вокального твору);

– толерантності (у доброзичливому ставленні до студента з урахуванням його індивідуальних психологічних особливостей та рівня загальної музичної підготовки; у прояві емпатії та поваги до його особистості; у зменшенні рівня стресу в освітній та концертно-виконавській діяльності).

Висновки. Узагальнення результатів нашого дослідження дає підстави для висновків: 1) фахова майстерність концертмейстера є важливим чинником професійного розвитку майбутніх акторів у класі вокалу; 2) високопрофесійне виконання концертмейстером своїх функцій забезпечує розвиток музичних здібностей та вокально-сценічного досвіду студентів акторських спеціальностей; 3) кореляція педагогічних та музично-виконавських дій концертмейстера і викладача вокалу створює підґрунтя для опанування студентами вокальної техніки як невід'ємної складової професійної діяльності актора театру і кіно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаркуша Д., Гаркуша Л., Ляшенко О. Роль концертмейстера у професійному розвитку студента-вокаліста в умовах університетської освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2026. Вип. 95. Т. 1. С. 295–302. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4863/95-1-42.
2. Гринь Л. О., Ткаленко К. М. Методика формування вокального голосу в процесі професійної підготовки майбутнього актора. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2022. № 1. С. 116–121. DOI: 10.26661/2786-5622-2022-1-17.
3. Лисенко Я. О., Худієнко Ю. М. Особливості професійної взаємодії концертмейстера та вокаліста у створенні музично-художнього образу. *Музикознавча думка Дніпропетровщини.* 2022. Вип. 23. С. 114–123. DOI: https://doi.org/10.33287/222239.
4. Ліпітюк Є. Творча синергія співака і концертмейстера в роботі над камерно-вокальним репертуаром. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2024. Вип. 75. Т. 2. С. 56–63. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4863/75-2-8.
5. Нагорний М. Роль вокального виховання в освітньо-професійній підготовці акторів театру. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого*. 2024. № 34. С. 254–258. DOI: https://doi.org/10.34026/1997-4264.34.2024.305220 .
6. Панасюк Т. Ю. Завдання та специфіка роботи концертмейстера в класі постановки голосу зі здобувачами спеціальності «Музичне мистецтво». Українське мистецтво у світовому культурному просторі: історія, сучасність та перспективи розвитку. 2025. С. 198–201. DOI: https://doi.org/10.31652/978-617-UAWCS-2025.50.
7. Підгаєцька І., Мацієвська Л., Поліщук В. Вокал як інструмент акторського перевтілення у музично-сценічному мистецтві. *Fine Art and Culture Studies*. 2026. № 1. С. 113–118. DOI: https://doi.org/10.32782/facs-2026-1-16.
8. Свиридова В. Роль піаніста-концертмейстера у підготовці вокаліста до концертного виступу: теоретичні аспекти. *Мистецькі пошуки.* 2019. Вип. 1 (10). С. 87–91.
9. Тітова О., Черній В., Одайник С. Методичні принципи роботи концертмейстера зі студентами вокального класу. *Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference "Evolving Science: Theories, Discoveries and Practical Outcomes"* (March 16–18, 2026, Zurich, Switzerland). С. 44–52.
10. Травкіна Н. М. Педагогічна функція концертмейстера у вокальному класі закладу вищої освіти: методичні та психологічні аспекти. *Південноукраїнські мистецькі студії*. 2026. № 1. С. 20–25. DOI: https://doi.org/10.24195/artstudies.2026-1.3.
11. Чібісов В. Сучасна трансформація професії піаніста-концертмейстера: коуч вокалістів. Концертмейстерська діяльність: історія, персоналії, методика : науково-методичний збірник. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 228–232.
12. Юцевич Ю. Є. Музика : словник-довідник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2003. 352 с. ISBN 966-7924-10-6.
13. Nightingale M. Working with Accompanists as a singer. (11.03.2021). URL: https://www.michellenightingale.com.au/post/working-with-accompanists-as-a-singer (дата звернення: 10.09.2026).
14. Rees E. Actors, Here's How to Treat Your Accompanist. (28.09.2015). *Medium*. URL: https://medium.com/@EvanRees/actors-here-s-how-to-treat-your-accompanist-85cc68959226 (дата звернення: 12.09.2026).

REFERENCES

1. Harkusha D., Harkusha L., Liashenko O. (2026). Rol kontsertmeistera u profesiinomu rozvytku studenta-vokalista v umovakh universytetskoi osvity [The role of the accompanist in the professional development of vocal students in the context of university education]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, *95 (1), 295–302*. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4863/95-1-42 [in Ukrainian].
2. Hryn L. O., Tkalenko K. M. (2022). Metodyka formuvannia vokalnoho holosu v protsesi profesiinoi pidhotovky maibutnoho aktora [Methods for Developing the Singing Voice in the Professional Training of Aspiring Actors]. *Pedahohichni nauky: teoriia ta praktyka*, *1, 116–121*. DOI: https://doi.org/10.26661/2786-5622-2022-1-17 [in Ukrainian].
3. Lysenko Ya. O., Khudiienko Yu. M. (2022). Osoblyvosti profesiinoi vzaiemodii kontsertmeistera ta vokalista u stvorenni muzychno-khudozhnoho obrazu [Features of professional interaction between accompanist and vocalist in creating a musical and artistic image]. *Muzykoznavcha dumka Dnipropetrovshchyny*, *23*, *114–123*. DOI: https://doi.org/10.33287/222239 [in Ukrainian].
4. Lipitiuk Ye. (2024). Tvorcha synerhiia spivaka i kontsertmeistera v roboti nad kamerno-vokalnym repertuarom [Creative synergy between singer and accompanist in working on chamber vocal repertoire]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, *75 (2), 56–63*. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4863/75-2-8 [in Ukrainian].
5. Nahornyi M. (2024). Rol vokalnoho vykhovannia v osvitno-profesiinii pidhotovtsi aktoriv teatru [The Role of Vocal Training in the Educational and Professional Training of Theater Actors]. *Naukovyi visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu teatru, kino i telebachennia imeni I. K. Karpenka-Karoho*, *34,* 254–258. DOI: https://doi.org/10.34026/1997-4264.34.2024.305220 [in Ukrainian].
6. Panasiuk T. Yu. (2025). Zavdannia ta spetsyfika roboty kontsertmeistera v klasi postanovky holosu zi zdobuvachamy spetsialnosti «Muzychne mystetstvo» [The Responsibilities and Specifics of a Concertmaster's Work in a Voice Training Class with Students Majoring in "Musical Arts"]. *Ukrainske mystetstvo u svitovomu kulturnomu prostori: istoriia, suchasnist ta perspektyvy rozvytku*, *198–201*. DOI: https://doi.org10.31652/978-617-UAWCS-2025.50 [in Ukrainian].
7. Pidhaietska I., Matsiievska L., Polishchuk V. (2026). Vokal yak instrument aktorskoho perevtilennia u muzychno-stsenichnomu mystetstvi [The Voice as a Tool for Acting Transformation in the Music and Performing Arts]. *Fine Art and Culture Studies*, *1, 113–118*. DOI: https://doi.org/10.32782/facs-2026-1-16 [in Ukrainian].
8. Svyrydova V. (2019). Rol pianista-kontsertmeistera u pidhotovtsi vokalista do kontsertnoho vystupu: teoretychni aspekty [The role of a pianist-concertmaster in preparing a vocalist for a concert performance: theoretical aspects]. *Mystetski poshuky*, *1 (10)*, *87–91* [in Ukrainian].
9. Titova O., Chernii V., Odainyk S. (2026). Metodychni pryntsypy roboty kontsertmeistera zi studentamy vokalnoho klasu [Methodological Principles for Accompanists Working with Vocal Students]. *Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference "Evolving Science: Theories, Discoveries and Practical Outcomes"* (March 16–18, 2026, Zurich, Switzerland),44–52 [in Ukrainian].
10. Travkina N. M. (2026). Pedahohichna funktsiia kontsertmeistera u vokalnomu klasi zakladu vyshchoi osvity: metodychni ta psykholohichni aspekty [The Pedagogical Role of the Accompanist in a Vocal Class at a Higher Education Institution]. *Pivdennoukrainski mystetski studii*, *1, 20–25*. DOI: https://doi.org/10.24195/artstudies.2026-1.3 [in Ukrainian].
11. Chibisov ***V. (2024).*** Suchasna transformatsiia profesii pianista-kontsertmeistera: kouch vokalistiv [The Modern Transformation of the Profession of Concert Pianist: Vocal Coach]. *Kontsertmeisterska diialnist: istoriia, personalii, metodyka : naukovo-metodychnyi zbirnyk*. *228–232*. Odesa: Vydavnychyi dim «Helvetyka» [in Ukrainian].
12. Yutsevych Yu. Ye. (2003). *Muzyka* : slovnyk-dovidnyk [Music : a dictionary reference]. Ternopil : Navchalna knyha – Bohdan. ISBN 966-7924-10-6 [in Ukrainian].
13. Nightingale M. (2021). Working with Accompanists as a singer. URL: https://www.michellenightingale.com.au/post/working-with-accompanists-as-a-singer
14. Rees E. Actors, Here's How to Treat Your Accompanist (28.09.2015). *Medium*. URL: https://medium.com/@EvanRees/actors-here-s-how-to-treat-your-accompanist-85cc68959226

Дата першого надходження статті до видання: 15.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ

Ігор БОЙКО
НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОДИМИРА КУБІЙОВИЧА
У МІЖВОЄННІ РОКИ XX СТ. 4

Rafiqa GULIYEVA
ARTISTIC FEATURES OF AZERBAIJANI METALWORK
IN FOREIGN MUSEUM COLLECTIONS 12

Лідія ЛАЗУРКО
ВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ У ПОЛЬЩІ: ІСТОРИЧНА ТЯГЛІСТЬ
ТА СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРОГРАМИ «LEGIA AKADEMICKA» 20

Олександр МАЛЕЦЬ, Василь КАЛІЙ, Наталія МАЛЕЦЬ
ФІНАНСОВА ТА МЕДИЧНА ІНФРАСТРУКТУРА МУКАЧЕВА ТА МУКАЧІВЩИНИ
В УМОВАХ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ (1920-1930-ТІ РР.) 29

Володимир МАНДРАГЕЛЯ, Олексій КОЛЄВАТОВ, Олександр КРУК
ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ 37

Наталя МАРЦІНКО, Григорій АНТОНОВ,
DIME-МОДЕЛЬ У СИСТЕМІ ГІБРИДНОГО ПРОТИБОРСТВА:
ВІД ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ ДО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 45

Володимир РОМАНЦОВ, Вадим КОРОБКА, Світлана НОВІКОВА
ХРУЩОВСЬКА ДЕСТАЛІНІЗАЦІЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ
ПОСТРАДЯНСЬКОЇ ДОБИ 56

Олексій ФУРТЕС, Руслан ЮРЧЕНКО
ВНЕСОК ПОЛЬЩІ У СТІЙКІСТЬ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНІ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ 66

МОВОЗНАВСТВО. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Nataliia BANIAS, Volodymyr BANIAS, Kateryna LIZAK
REIMAGINING FEMALE AGENCY ON THE AMERICAN FRONTIER:
A COMPARATIVE READING OF THOMAS EIDSON'S ALL GOD'S CHILDREN
AND WILLA CATHER'S MY ÁNTONIA 73

Olena BARABASH, Mykola PROKHOROV, Orest VASYLKO
THE ROLE AND STATUS OF BIBLICAL VOCABULARY IN THE ENGLISH LEXICON 79

Алла БИЧОК
МІЖКУЛЬТУРНЕ ДІЛОВЕ МОВЛЕННЯ У СПІЛКУВАННІ ЯК ВАЖЛИВИЙ МЕХАНІЗМ
КОМУНІКАТИВНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНІЙ МОВІ В ПРОЦЕСІ ІНШОМОВНОГО
СПІЛКУВАННЯ 85

Юлія ВАСЕЙКО, Наталія ЦЬОЛИК, Наталія КАСЯНЧУК
КОРПУСНО-ОРІЄНТОВАНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГРАМАТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ
У ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ ФАХОВОМУ ПЕРЕКЛАДІ 93

Olena GAYEVSKA
METHODS OF TEXT ANALYSIS AND MEMORY STUDIES:
FROM TRADITIONAL APPROACHES TO TRANSFORMATIONS OF THE DIGITAL AGE 102

Інна ГОЛОПИЧ, Вікторія ПЕРЦЕВА
АКАДЕМІЧНИЙ ДИСКУРС У ЖАНРАХ НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ:
ПІДХОДИ ТА МЕТОДИ АНАЛІЗУ 113

Інна ГОРИЛЕНКО
АНГЛОМОВНИЙ ДИСКУРС ГІПНОТИЧНОГО ВПЛИВУ: ЖАНРОВІ МОДЕЛІ
ТА СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ 120

Ірина ДИМОВА
ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПРИ НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ ЮРИДИЧНОЇ СПЕЦІАЛЬНОСТІ **127**

Ганна ДОВГОПОЛОВА, Любов КОЗУБ, Олена МЕЛЬНИК
ВОЄННІ НЕОЛОГІЗМИ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ ПРО УКРАЇНУ **131**

Віктор ДРЕБЕТ, Іван ЯЦЮК, Микола КЕБАЛО
СЕМАНТИЧНЕ ДЕКОДУВАННЯ ІМЕННИКА З ВІДМІНКОВОЮ РОЛЛЮ NOMINATIV: СИНЕРГЕТИЧНИЙ ВИМІР МІНІМІЗАЦІЇ ЗУСИЛЬ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ ТА ПРЕСИ) **140**

Ганна ЖИЗДЮК
ЛІНГВІСТИЧНІ СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКОНАННЯ В АНГЛОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ **151**

Інна КИСІЛЬ, Ольга КОМАРИНСЬКА
ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В АНГЛІЙСЬКИХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТАХ **159**

Марія ЛЕВІЩЕНКО
КОМПЛІМЕНТ ЯК КОМПОНЕНТ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ СИТУАЦІЇ СПІЛКУВАННЯ У ВІКТОРІАНСЬКОМУ ДИСКУРСІ **165**

Анастасія ЛИТОВКА
АРГО, ЖАРГОН, ІНТЕРЖАРГОН І СЛЕНГ У КОНТЕКСТІ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО РОЗМЕЖУВАННЯ ТИПІВ СОЦІОЛЕКТІВ **170**

Анна МАРМУЛЯК, Христина ВЕРБИЦЬКА, Тетяна ЛИПЧЕНКО
СУГЕСТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ВЕРБАЛЬНИЙ РЕПРЕЗЕНТАНТ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ МОВНОЇ БЕЗПЕКИ **177**

Олена МАШКІНА
ВЕРБАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ «ГІДНА СМЕРТЬ» У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ДИСКУРСІ ПАЛІАТИВНОЇ МЕДИЦИНИ **183**

Ivan PAROVIAK
EXPRESSIVE POTENTIAL OF ASYNDETON AND POLYSYNDETON IN PATRICK SÜSKIND'S "PERFUME. THE STORY OF A MURDERER" **190**

Роксолана-Юстина ПЕРХАЧ-ТРИСТРУГА, Ірина ГАЙДЕЙ
МЕТОДИКА УКЛАДАННЯ СЛОВНИКА-МІНІМУМУ ЗАСОБІВ МОВНОГО ВПЛИВУ У СФЕРІ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ **198**

Olga SOLOVIOVA
THE AXIOLOGICAL PROFILE OF THE AESTHETIC-COSMOLOGICAL DOMAIN OF EVALUATION IN OLD ENGLISH **204**

Tetiana STAROSTENKO
METAMODERNISM AS A RECONSTRUCTION OF THE DISRUPTED UNITY OF BEING **211**

Dmytro TERIAIEV
TRANSLATION RISKS IN UKRAINIAN-RUSSIAN JUDICIAL DISCOURSE **219**

Катерина ТОВСТОНОГ, Олена СОБОЛЄВА
ЗВУКОВА ПОЕТИКА ПЕРСОНАЖА: КОНЦЕПТ ФОНЕТИЧНОЇ МАСКИ У ТРАГЕДІЯХ ЖАНА РАСІНА **227**

Анжеліка ЯНОВЕЦЬ, Катерина ГОНЧАР, Анастасія ШЕВЧУК
ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА РОЗВИТОК АКАДЕМІЧНОГО ПИСЬМА ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ПРАКТИК **232**

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

Сергій ВАВРИЩУК
ТОЧНІСТЬ ІНТОНАЦІЇ ТА ЧИННИКИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ
У ВОКАЛЬНО-АНСАМБЛЕВІЙ ПРАКТИЦІ **242**

Дмитро ГАРКАВЕНКО, Світлана ГМИРІНА, Тетяна ЛАНІНА
МІЖ ФУНКЦІЄЮ, СОНОРНІСТЮ І ПОЛІФОНІЧНІСТЮ: ПРИНЦИПИ
ГАРМОНІЧНОГО МИСЛЕННЯ КІТА ДЖАРРЕТТА НА ПРИКЛАДІ «OVER THE RAINBOW» **249**

Го ЦЗІН
НАЦІОНАЛЬНІ ТРАДИЦІЇ ТА ЗАХІДНІ ВПЛИВИ У СТАНОВЛЕННІ ЕСТРАДНОЇ
МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ КИТАЮ **257**

Павло ЗІБРОВ, Владислав ЗАЙЦЕВ
ВІД БАЗОВОЇ ВОКАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ ДО АВТОРСЬКОГО САУНДУ:
СПЕЦИФІКА ЗВУКОУТВОРЕННЯ В СУЧАСНІЙ ПОП-МУЗИЦІ **262**

Ольга ЗОСІМ
УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЧНА МУЗИКА В ІМЕРСИВНИХ АУДІОФОРМАТАХ:
АЛЬБОМ «MUSIC FOR UKRAINE» **268**

Олександр СОШАЛЬСЬКИЙ
МАЙСТЕРНІСТЬ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ
МАЙБУТНЬОГО АКТОРА У КЛАСІ ВОКАЛУ **274**

CONTENTS

HISTORY

Ihor BOIKO
THE SCHOLARLY AND PEDAGOGICAL ACTIVITIES OF VOLODYMYR KUBIYOVYCH IN THE INTERWAR PERIOD **4**

Rafiqa GULIYEVA
ARTISTIC FEATURES OF AZERBAIJANI METALWORK IN FOREIGN MUSEUM COLLECTIONS **12**

Lidiia LAZURKO
MILITARY TRAINING FOR STUDENTS IN POLAND: HISTORICAL CONTINUITY AND CONTEMPORARY TRANSFORMATIONS OF THE "LEGIA AKADEMICKA" PROGRAMME **20**

Oleksandr MALETS, Vasyl KALIY, Natalia MALETS
FINANCIAL AND MEDICAL INFRASTRUCTURE OF MUKACHEVO AND THE MUKACHEVO REGION IN THE CONTEXT OF CZECHOSLOVAK MODERNIZATION (1920S–1930S) **29**

Volodymyr MANDRAGELIA, Oleksii KOLIEVATOV, Oleksandr KRUK
HISTORICAL MEMORY AS A FACTOR IN THE FORMATION OF THE NATIONAL AND CIVIC IDENTITY OF UKRAINIAN YOUTH **37**

Natalia MARTSINKO, Hryhorii ANTONOV
THE DIME MODEL IN THE HYBRID CONFLICT SYSTEM: FROM THE COLD WAR TO THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR **45**

Volodymyr ROMANTSOV, Vadym KOROBKA, Svitlana NOVIKOVA
KHRUSHCHEV DE-STALINIZATION IN UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY OF THE POST-SOVIET ERA **56**

Oleksii FURTES, Ruslan YURCHENKO
POLAND'S CONTRIBUTION TO UKRAINE'S RESILIENCE DURING THE WAR FOR INDEPENDENCE **66**

LINGUISTICS. LITERATURE STUDIES

Nataliia BANIAS, Volodymyr BANIAS, Kateryna LIZAK
REIMAGINING FEMALE AGENCY ON THE AMERICAN FRONTIER: A COMPARATIVE READING OF THOMAS EIDSON'S ALL GOD'S CHILDREN AND WILLA CATHER'S MY ÁNTONIA **73**

Olena BARABASH, Mykola PROKHOROV, Orest VASYLKO
THE ROLE AND STATUS OF BIBLICAL VOCABULARY IN THE ENGLISH LEXICON **79**

Alla BYCHOK
INTERCULTURAL BUSINESS SPEECH IN COMMUNICATION AS AN IMPORTANT MECHANISM OF COMMUNICATIVE FOREIGN LANGUAGE LEARNING IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATION **85**

Yuliia VASEIKO, Nataliia TSOLYK, Nataliia KASIANCHUK
CORPUS-BASED STUDY OF GRAMMATICAL TRANSFORMATIONS IN POLISH–UKRAINIAN SPECIALISED TRANSLATION **93**

Olena GAYEVSKA
METHODS OF TEXT ANALYSIS AND MEMORY STUDIES: FROM TRADITIONAL APPROACHES TO TRANSFORMATIONS OF THE DIGITAL AGE **102**

Inna GOLOPYCH, Viktoriia PERTSEVA
ACADEMIC DISCOURSE IN THE GENRES OF SCIENTIFIC COMMUNICATION: APPROACHES AND METHODS OF ANALYSIS **113**

Inna HORYLENKO
ENGLISH-LANGUAGE DISCOURSE ON HYPNOTIC INFLUENCE:
GENRE MODELS AND STRUCTURAL ORGANISATION **120**

Iryna DYMOVA
DEVELOPING LEXICAL COMPETENCE IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING
FOR LAW STUDENTS **127**

Hanna DOVHOPOLOVA, Liubov KOZUB, Olena MELNYK
WAR-RELATED NEOLOGISMS IN MODERN ENGLISH-LANGUAGE MEDIA DISCOURSE
ABOUT UKRAINE **131**

Viktor DREBET, Ivan YATSYUK, Mykola KEBALO
THE SYNERGETIC DIMENSION OF NOUN DECODING WITH THE CASE ROLE NOMINATIV:
(ON THE BASIS OF GERMAN-LANGUAGE FICTION AND PRESS) **140**

Hanna ZHYZDIUK
LINGUISTIC STRATEGIES OF PERSUASION IN ENGLISH-LANGUAGE
POLITICAL DISCOURSE **151**

Inna KYSIL, Olha KOMARYNSKA
PHRASEOLOGICAL UNITS IN ENGLISH SCIENTIFIC AND TECHNICAL TEXTS **159**

Mariia LEVISHCHENKO
THE COMPLIMENT AS A COMPONENT OF THE SOCIOCULTURAL COMMUNICATION
SITUATION IN VICTORIAN DISCOURSE **165**

Anastasiia LYTOVKA
ARGOT, JARGON, INTERJARGON, AND SLANG IN THE CONTEXT
OF THE TERMINOLOGICAL DELIMITATION OF SOCIOLECT TYPES **170**

Anna MARMULYAK, Khrystyna VERBYTSKA, Tetiana LYPCHENKO
SUGGESTIVE POTENTIAL OF ENGLISH-LANGUAGE COMMUNICATION
IN THE DIGITAL ENVIRONMENT: VERBAL REPRESENTATIVE AND CHALLENGES
TO LINGUISTIC SECURITY **177**

Olena MASHKINA
VERBAL REPRESENTATION OF THE CONCEPT OF "DEATH WITH DIGNITY"
IN GERMAN-LANGUAGE DISCOURSE ON PALLIATIVE CARE **183**

Ivan PAROVIAK
EXPRESSIVE POTENTIAL OF ASYNDETON AND POLYSYNDETON
IN PATRICK SÜSKIND'S "PERFUME. THE STORY OF A MURDERER" **190**

Roksolana–Yustyna PERKHACH-TRYSTRUHA, Iryna HAIDEI
THE METHODOLOGY FOR COMPILING A CONCISE DICTIONARY
OF LINGUISTIC INFLUENCE TOOLS IN THE FINANCIAL SERVICES SECTOR **198**

Olga SOLOVIOVA
THE AXIOLOGICAL PROFILE OF THE AESTHETIC-COSMOLOGICAL DOMAIN
OF EVALUATION IN OLD ENGLISH **204**

Tetiana STAROSTENKO
METAMODERNISM AS A RECONSTRUCTION OF THE DISRUPTED UNITY OF BEING **211**

Dmytro TERIAIEV
TRANSLATION RISKS IN UKRAINIAN-RUSSIAN JUDICIAL DISCOURSE **219**

Kateryna TOVSTONOH, Olena SOBOLIEVA
SOUND POETICS AND CHARACTER CONSTRUCTION: THE CONCEPT
OF THE PHONETIC MASK IN JEAN RACINE'S TRAGEDIES **227**

Anzhelika YANOVETS, Kateryna HONCHAR, Anastasiia SHEVCHUK
THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON THE DEVELOPMENT
OF ACADEMIC WRITING AND TRANSLATION PRACTICES **232**

MUSIC ART

Serhii VAVRYSHCHUK
INTONATION ACCURACY AND FACTORS INFLUENCING ITS FORMATION IN VOCAL-ENSEMBLE PRACTICE **242**

Dmytro HARKAVENKO, Svitlana GMYRINA, Tetiana LANINA
BETWEEN FUNCTION, SONORITY, AND POLYPHONY: PRINCIPLES OF KEITH JARRETT'S HARMONIC THINKING IN "OVER THE RAINBOW" **249**

Guo JING
NATIONAL TRADITIONS AND WESTERN INFLUENCES IN THE FORMATION OF CHINESE POPULAR MUSIC CULTURE **257**

Pavlo ZIBROV, Vladyslav ZAITSEV
FROM BASIC VOCAL TECHNIQUE TO A SIGNATURE SOUND: SPECIFIC FEATURES OF VOCAL PRODUCTION IN CONTEMPORARY POP MUSIC **262**

Olga ZOSIM
UKRAINIAN ART MUSIC IN IMMERSIVE AUDIO FORMATS: THE ALBUM "MUSIC FOR UKRAINE" **268**

Oleksandr SOSHALSKYI
THE ACCOMPANIST'S SKILL AS A FACTOR IN THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF A FUTURE ACTOR IN THE VOCAL CLASS **274**

НОТАТКИ

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК

HUMANITIES SCIENCE CURRENT ISSUES

ВИПУСК 104
ISSUE 104

Редактори-упорядники
Микола Галів
Андрій Душний
Василь Ільницький
Іван Зимомря

Дата розміщення онлайн – 30.10.2026 р. Дата друку – 06.11.2026 р.
Гарнітура Times New Roman. Формат 64×84/8.
Друк офсетний. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 33,48. Зам. № 1026/823. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934-48-28, +38 (097) 723-06-08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.